فتاوىٰ عثمانی

په قندهاري پښتو

تالیف:

حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب مدظلہ

پښتو مترجم

استاد المولوي القاري عبدالاحد الحقاني

ناشر

مكتبة العلوم الدينية

كانسي روډ کوئټه

دریم جلد

کتاب الشرکة والمضاربة، کتاب البیوع، کتاب الربوٰ والقمار والتأمین، کتاب الاجارة،
کتاب الرهن، کتاب الهبة، کتاب الودیعة والعاریة، کتاب اللقطة، کتاب الجهاد، کتاب
الامارة والسیاسة، کتاب الحدود، کتاب الصلح، کتاب الجنایة، کتاب الوکالة، کتاب القسمة

تالیف

حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب مدظله

پښتو ترجمه

مفتی هبة الله (M,R)

کتاب البیوع

کتاب الربوٰ والقمار والتأمین ۳۱۰

کتاب الاجارة ٤۰٤

کتاب الرهن ٤٦٧

کتاب الهبة ۴۸۱

کتاب اللقطة............ ۵۱۹

کتاب الجهاد ۵۲۸

(كتاب الحدود) ۵۸۲

پیش لفظ

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین، والصلوة والسلام علی رسوله الکریم ، وعلی کل من تبعهم باحسان الی یوم الدین

امابعد !

دفتاوی عثمانیه دریم جلد ستاسي په خدمت کي ده څنګه چي ما داول جلد په سر کي تاسي ته عرض کړی ؤ چي ما دبزرګانو دامر دتعمیل سره دفتوی نویسي بالکل په ابتداء دعمر کي شروع کړې وه ، او سره دډېرو مشاغلو تر اوسه دالړۍ روانه ده ، او ددې خبري پوره احساس کوم چي دا یوه ډیره نازکه او دخطره ډکه ذمه واري ده ، که دالله ﷻ توفیق او دبزرګانو دعاوي راسره مل نه وي نو دانسان په وسه پوره نه ده چي دا عهده تر خپل خایه پوره په سمه ورسوي.

دا دریم جلد خاص پر هغه مسائلو مشتمل ده چي دهغه تعلق تر ډیره دمعاملاتو سره اړه لری ، او زموږ په دور کي خو دنویو معاملاتو داسي پیچلی دور راغلی دی ، چي دهغو صریح حکم په پخوانیو کتابو کي په اسانۍ سره نه پیدا کیږي نو ددې مسائلو داصولو څخه راایستل کیږي او ورباندي تطبیق کول ، په استنباط دمسائلو کي داصولو څخه غلطي هم ممکن وي ، اودعلماؤ رایه هم سره مختلف وي ، او ځینی وختونه خو په یوه مسئله کي زیات جهتونه وي ، نو په دې صورت یوه جهت ته ترجیح ور کول کیږي په دې وجه د فتوا لیکلو پر وخت دالله ﷻ څخه ویره هم وي او دخپل وس سره سره پوره تحقیق هم وکړي ، لیکن بهر صورت !دا یو بشري کړنه ده او کړنه هم داسي چا ده چي دهغه سره دکم علمی احساس دی ، نو په

دې خاطر ده ته ددې اجازت شوی چې انشاء الله چې هغه به د اهل علم د نظر څخه وزي نو يا به يې تصديق وشي او يا به هم کومه غلطي په نښه کړي ، زه د الله ﷻ ډير شکر گذاريم چې ددې فتاویٰ عثماني دوه جلده لا له وړاندې څخه د اهل علم او اهل فتویٰ تر نظر وتلي دی چې هغو د محبت او د قبول په نظر ورته کتلي دی ، او د هغو څخه څه حضراتو لا هم ځيني کوتاياني هم په گوته کړې دي ، او بيا د هغو په بيا چاپيدلو کې اصلاح هم شوې ده ، او کله دا هم ضروري بلل شوې چې د هغه د اصلاح اعلان باقاعده په مياشتنۍ مجله البلاغ کې هم شوې ده ، ددې دريم جلد په باره هم د الله ﷻ څخه د رحمت اميد شته چې اهل علم به يې د خپل شفقت څخه نه محرومه وي.

زما عزتمند او گران د قدر وړ مولانا محمد زبير حق نواز صاحب ددې جلد په ترتيب او تهذيب کې په خاص طرز تيارولو کی زيار ايستلی دی، او هغه چې په کوم قابليت او سليقې سره د غه جلد پيش کړی ، هغه ته که زه خراج تحسين وړاندې نکړم نو دا به زما يو ډيره غټه ناشکري وي ، هغه د مختلفو کتابچو او دوسيو څخه دا فتواوې راغونډې کړي دی ، هغه ددې سره سره تخريج او تعليق هم کړی دی ، چې په دې سره به لوستونکي ته څه اندازه مأخذ هم په گوته کړي ، مگر دا به د حقيقي محنت څخه رښتيا هم کم وي نو هغه لره دا دعا کوم چې الله ﷻ دې دده په عمر ، علم او عمل کې ظاهر او باطني ترقي راولي او هغه ته دې په صدق نيت د دين خدمت نور هم ورپه برخه کړي ، آمين ، ثم آمين

که په دې کتاب سره الله ﷻ چاته گټه ورسوي نو هغه به محض د الله ﷻ کرم او احسان وي د هغه څخه زما غوښتنه ده چې هغه د غه ناکاره بنده ته په ژوند او پس له مرگه په دعا ؤ کې هير نه کړي ، جزاهم الله تعالى خيرًا . وماتوفيقي الا بالله العليّ العظيم

٥ / جمادي الثانيه / ١٤٣١

بندہ

محمد تقی عثمانی / عفی اللہ تعالی عنہ

دارالعلوم کراچی

عرض مرتب

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى . اما بعد !

تقريبا درې کاله وړاندي دمصنف صاحب فتاویٰ په دوو جلدو کي عام منظر ته وړاندي شوه چي په هغه کي د ،کتاب الايمان، څخه نيولې بيا تر . کتاب الطلاق . پوري پر ابوابو مشتمله وه اوس الحمد لله ، فقه المعاملات ، سره اړوند مسائل هم په دريم جلد کي ستاسي لاسو ته رسيږي ، چي په دې کي د ،کتاب الشركت . څخه نيولې بيا تر ،کتاب القسمت، پوري پر ابواب مشتمل ده ، په دې جلد کي به په لاندي ډول بابو سره اړوند مسائل راځي:

كتاب الشركة والمضاربة ، كتاب البيوع ، كتاب الربا والقمار والتأمين ، كتاب الاجارة ، كتاب الرهن ، كتاب الهبة ، كتاب الوديعة والعارية ، كتاب اللقطة ، كتاب الغصب والضمان ، كتاب الجهاد ، كتاب الامارة والسياسة ، كتاب الدعوىٰ والشهادات والقضاء ، كتاب الحدود ، كتاب الجنايات ، كتاب الصلح ، كتاب الوكالة ، كتاب القسمة .

الله تعالى چي مصنف صاحب ته کوم امتيازي شان ورکړی دی خاص بيا په حديث . په فقه او دفتویٰ په ميدان کي هغه ډير لوړ مقام دی ، په دې وجه الحمد لله دې فتاوا ته داهل علم او فتوی تر منځ ډير زيات مقبوليت ورکړل شوی او چونکه دمصنف قلم ته خداوند يو داسي انداز بخښلی چي دده بيان نهايت آسان او دلنشين وي ، په دې وجه مخکيني دواړو جلدونه دعلماؤ څخه علاوه عوام الناس کي هم

زيات قبوليت حاصل كړی دی ، څنګه چي وړاندي دواړه جلدونه په ډيرو چاپولو او په مختلفو ژبو كي ترجمه كولو سره ددې اندازه كيږي چي آن په انګليسی او په بنګلديشي كي هم ددې ترجمه جاري ده چي اوس دستي په پښتو كي ترجمه شوی او پر منظر عام راغلی دی ، په اردو زبانو كي لا له وړاندي څخه يې دنورو په نسبت خاص مقبوليت حاصل كړی دی ، بلكه حقيقت دادی چي ځوک دمصنف سره واقف وی نو كله چي هغه ته دداسي فتاویٰ ذكر كيږي نو هغه په ډير دلچسپي سره ددې كتاب دحصول لپاره كوشان وي ، الله ﷻ چي دتفسير په كتابو كي دمصنف قدرمن قبله ګاه صاحب مفتی اعظم پاكستان مفتی محمد شفيع صاحب رحمه الله تفسير معارف القرآن ته هغه بلنده رتبه او مقبوليت ور په برخه كړی ، همداډول يې ،فتاویٰ عثماني، ته په عوامو او خواصو كي مقبوليت وركړی ، فلله الحمد وله الشكر.

داحبابو غوښتنه وه چي دريم جلد هم پر منظر عام باندی سمدستي راسي ، ددوی اصرار په دې وجه هم ډير زيات ؤ چي دغه جلد دمعاملاتو اړوند مسائلو مشتمل دی او په معاملاتو كي مصنف ديو خاص امتياز خاوندی دی او ضرورت يې هم ډير ؤ ، همدا ډول زما خواهش هم ؤ چي دريم جلد حتی الامكان تكميل شي ، مګر ددې دوروسته كيدو وجه دبنده خپله كمزوري وه ولي چي ددې جلد تحقيق او تخريج كار دنور دوو جلدو په نسبت سخت ؤ خاص بيا په جديد فقهی مسائلو كي ولي دداسي مسائلو په صراحت سره جزئيه نه وي او داصولو څخه استخراج كيږي او يا به هم دكوم قريب نظير څخه استيناس كول كيږی او په آخر كي دا هم ونه شي نو بيا داصولي عباراتو څخه دمسئلې دحل لپاره كوشش كيږي ، بلكه دمسئلې يواځي داستخراج كار نه بلكه دعنواناتو ، بابو ترتيبول هم ضروري دی چي په هغه سره تقديم او تاخير ډير ځله انسان ته مشكلات جوړوي ، غرض دا چي دوو اولو جلدو

په نسبت ددې جلد خواري زياته وه ، نو تر ډيره داتول دبنده دكمزوري په وجه تاخير راغلی ؤ چې زه په كي معذرت غواړم . او انشاء الله چې ددې دريم جلد څخه به وروسته څلورم جلد هم پر منظر عام باندي راسي او دتاخير دازالې به تر ډيره حده كوشش وشي.

دفتاوی ددې جلد نسبت هغه نورو جلدو ته دا امتياز حاصل دی چې دا حصه دمعاملاتو پر فقه مشتمله ده چې مصنف په دې ميدان كي خاص امتياز او خصوصيت تر لاسه كړی دی چې ديو عالم په قول الله ﷻ مصنف په دې موضوع كي دوقت «امام محمد» دی ، نن دټولي دنيا څخه دمعاملاتو اړوند مسائلو دمصنف لورته مخ كړي دمشرق او مغرب څخه دمعاملاتو سوالونه مصنف ته ليږل كيږي او دعرب او عجم څخه پر هر فارم دجديد مسائلو دمصنف رايه دخصوصي وزن حامل وي ، او په دې جلد كي جديد مسائل بل تر هري فتاوا ډير ذكر شوې.

په كتاب كي دفتواؤ دراتلو څخه وړاندي دځو خبرو وضاحت ضروري دی چې يواځي ددې جلد څخه اړوند نه بلكه تر هغه نورو هم اړوند دی ، يو دا چې په بعضي مسائلو كي دسوال او ځواب كله ناكله اختصار ذكر كيږي ، دقاري دا فكر وي چې سوال او يا ځواب بايد څه تفصيلي واى ، نو دلته دا خبره ده چې هلته دځينو وجوهاتو له كبله اختصار شوی وي ، دهغو څخه يو اهمه وجه داده چې مصنف ته اكثر داسي سوالونه هم راځي چې هغه دډاک په واسطه رسيږي ، نو هلته ډير خله سائل دراز سوال كوي ، او ډير خله دډيرو مسائلو سوال كوي ، مگر دسائل مقصود ديو خاص سوال ځواب طلبي وي ، چي هغه كي سائل مكمل وضاحت كړی وي ، او دسائل نوري پوښتني دنورو بابو څخه اړوند وي ، چي په هغه كي دی صرف دجواز او عدم جواز معلومول غواړي ، او دزيات تفصيل غوښتونكی نه وي څنګه چې

مصنف د سائل د مقصود دي سوال په تفصيل سره ځواب کوي . او د ضمني سوالاتو يواځي جزوي او مختصر ځواب کوي.

په دې خاطر بنده هغو سوالاتو ځوابونه دځپل اړوند بابو سره تړلي چونکه لوستونکي د سائل د اصل سوال څخه ناخبره وي نو کله چې دی هغه مختصر سوال او ځواب ملاحظه کوي نو اجمال محسوس کوي ، حالانکه چې د هغه د تفصيلي سوال او ځواب يو جزوي.

يو دا وضاحت هم ضروري دی چې په دې مجموعه کی داسي فتواوي هم وجود لری چې څلويښت يا پنځوس کاله پخواليکل شوې دی ، او په دې مسائلو کی کله ناکله تحقيق هم بدل شوی وی ، ددې فتاواؤ په نظر ثاني کي مصنف کله ناکله څه تبديلي هم کړې وي نو ددې سره سره که په کومه فتوا کي غلطي وي نو د هغه ذمه داري به پر بنده باندي وي ، مصنف د هغه څخه بري دي

دا خبره هم ضروري ده چې په اول جلد کي هم ورته اشاره راغلې ده هغه دا چې مصنف چي کوم غلمي تحقيق کړی دی خاص دفقه په ميدان کي هغه ذي جهته او همه ګير وی چي د هغو ضبط کول مشکل وی ، په دې سره د څلورم جلد هم بحمد الله دتياري مراحل پوره کيدونکي دي ، او ډير ژر به انشاء الله جلوه داره شي ، ددې سره سره مونږ دا نشو ويلای چي په دې کي د مصنف ټولي فتواوي راجمع شوې دی ، بلکه څنګه چي وړاندي ذکر شوي دفتاوا عثمانيه د هغو فتواؤ مجموعه ده چې مصنف په دار الافتاء جامعه دارالعلوم کراچي په رجسټرو او فائلو کي محفوظ کړي دی ، ي په اول کي ځيني فتواوي دحفاظت څخه بغير وتلي چي هغه په دې فتاوا کي امل نه دی ، او ځيني خو لا مصنف په مختلفو انحاؤ دعالم کي په مختلفو ژبو ځواب کړی چي په رجسټرو کي محفوظ شوې نه دی ځيني اهم خطوط چي هغه

محفوظ شوى او بيا په دې فتاوا كې ذكر شوى چې دهغو تعداد ډير كم دى ، هم داډول پر نيټ باندې هم مصنف د سوالو ځواب داميل په واسطه كوى چې هغه هم اكثر دمعاملاتو سره اړوند وي ، هغه هم په دې مجموعه كې شامل نه دى ، داډول په البلاغ كې چې كوم سوالات او جوابات يو مستقله روانه سلسله لري هغه فتواوي هم په دې مجموعه كې شامل نه دى . (البته دانگريزي فتواؤ يو مجموعه زير طبع ده)

بهر حال ددې مجموعې داشاعت څخه وروسته دا فكر كول چې دا دمصنف ټولي فتواوي دى غلط دى ، ولى چې ددې څخه علاوه دډيرو نورو مجموعو گنجائش شته ، زموږ دعاده او دلوستونكو څخه هم دا غوښتنه ده چې مصنف ته ددراز عمر دعا وكړي او الله ﷻ دى دده صحت او سلامتي تر ډيره ولري ، چې تر ډيره دغه دعلومو او عرفان سلسله جاري وي ، او امت نور هم دمصنف څخه مستفيد شي.

په آخر كې دلوستونكي څخه جدي غوښتنه كيږي چې مصنف ، بنده او دده والدينو او اساتذه كرام په خپلو دعاؤ كې هير نه كړي چې دا به ددوي يو غټ احسان وي.

والسلام

محمد زبير حق نواز

۲/ربيع الاول/۱۴۳۱

كتاب الشركة والمضاربة

شركت او مضابت (د پاټنر شيپ او سرمايه کاري) مسائل

۱ په پنځلس فيصد نفع او نقصان پر بنياد د شرکت حکم

۲ : په مضاربت کي د مضارب لپاره نفع متعين کول او تنخواه مقرر کول

سوال : - عرض دادی چی يو سړی بنده په خپل تجارت کی شريک کوي خو هغه دسرمايه کاري پر بنياد نه بلکه دنفعي او نقصان په يو خاص نسبت سره مثلاً پنځلس فيصده منافع او پنځلس فيصده نقصان پر بنياد دخپل ځان سره شريکوم ، ايا داسي کول دشريعت دنګاه څخه جائز دي.

۲ : - ديوه سړی يواځي سرمايه ده دبل سړي يواځي کار کول دی سرمايه نلري او کارکونکي ته مثلاً ديرش فيصده ګټه ورکوي او يو خاص مقدار تنخواه هم ورکوي او کارکونکی په نقصان کي شريک نه دی ايا دا دشريعت دنګاه څخه جائز ده .

امتي ګل ، افغان استور

(ابوظبي ، متحده عرب امارات)

ځواب: - كه ته ددې سړي سره دا خبره طی کړې چې ستا او زما دتجارت تر کولو وروسته چې څه ګټه راځي مثلا پنځلس فيصده به ستاوي . نو دا صورت جائز دی (۱) البته دنقصان په صورت کې پنځلس فيصد تعين کول هم په دې صورت کې جائز دی کله چې دده ټوله سرمايه پنځلس فيصد وي که دهغه سرمايه ددې مذکوره فيصد څخه کمه يا زياته وي نو دنقصان فيصدي به هم دسرمايې په اندازه وي ، په دې خاص پنځلس فيصده کې شرکت کول فاسد دی ، دشرکت اصول دادی چې دنفع تناسب به دشرکاء په رضامندي سره وي څومره چې وي ، لکن نقصان به هميش دسرمايې په تناسب وی ، څونه چې سرمايه وی هغومره به نقصان وي.

۲: - دا صورت جائز نه دی يا خو دنفع فيصد څانته معلوم کړه . بيا تنخوا مقرر کول جائز نه دی ولي چې دا مضاربت دی تنخوا مقررول جائز نه دي (۲) يا خو تنخوا مقرر کړه چې

(۱) وفي كنز العمال ج: ۵ رقم الحديث: ۴۰۴۸۲ ص ۱۷۶ الوضيعة على المال والربح على ما اصطلحوا عليه وكذا في مصنف ابن ابي شيبه ج:۵ ص۴ رقم الحديث ۱۰ ومضنف عبدالرزاق ج۸ ص ۱۴۸ رقم الحديث ۱۵۰۵۸ .

وفي البدائع ج ۶ ص۶۲ (طبع سعيد) والوضيعة على قدر المالين متساويًا ومتفاضلاً لانّ الوضيعة اسم لجزء هالک من المال فيتقدر بقدر المال وفي فتح القدير كتاب الشركة فصل ولا تنعقد الشركة الخ ج۶ ص۱۷۷ (طبع مصطفى بابي مصر) وفي طبع مكتبه رشيديه كوته ج۵ ص۳۹۷ الربح على ما شرطا والوضيعة على قدر المالين الخ وكذا في التتارخانيه ج۵ ص۶۵۵ (طبع ادارة القرآن) والمحيط البرهاني ج۶ ص۴۰۱ (طبع غفاريه كوته) وعامة كتب الفقه .

(۲) وفي رد المحتار ج ۴ ص ۳۲۶ كتاب الشركة فصل في الشركة الفاسدة مطلب يرجع القياس الخ (طبع سعيد) لا اجر للشريک في العمل بالمشترک

وفي النتف في الفتاوى كتاب الاجارة اجارة الشريک شريكه ص ۳۴۹ (طبع سعيد) ولو كان طعام بين رجلين فقال احدهما لصاحبه احمله الى الموضع كذا ولک في نصيبى من الاجر كذا او قال اطحنه ولک في نصيبى كذا من الاجر جاز ذلک في قول زفر ومحمد بن صاحب ولا يجوز في قول ابي حنيفة وابي يو سف ومحمد رحمهم الله تعالى .

معلومه تنخوا وي ، دنفع فیصدي به نه وي . په دې صورت کي اجاره ده دواړه جمع کول جائز نه دی (۱)

والله اعلم ۱۲/ ۷ / ۱۴۰۸ھ (فتوی نمبر ۱۳۶۵ / ۳۹د)

د شرکت او مضاربت سره اړوند څو مهم سوالات او د هغو ځوابونه

۱: دنفع یو معلوم مقدار پورې مضاربت دنه ختمولو معاهدې حکم

سوال: - سوال داده چې رب المال د مضارب سره دا معاهده کولی شي چې تر څو مضارب سل زره روپۍ نفع ونه کړي تر هغو به مضاربت نه ختمیږي ، ایا ددې اختیار شته ؟او که داسي معاهده وکړي نو ددې معاهدې پوره کول لازم دی ؟

ځواب: - کوم شرط چې تاسي لیکلی دی د هغه جواز په نظر نه راځي ولې چې دا تر غیر محدود مدت پورې مضارب پابند کولو مرادف دی (۲) او په دې کي في الجمله رب المال ته د نفع ضمانت هم دی

---

(۱) وفي المعجم الاوسط للطبراني ج۲ص۱۶۹ (طبع دار الحرمين قاهره) قال رسول الله ﷺ ثم لا تحل صفقتان في صفقة وفي مجمع الزوائد ج۴ص۸۴ (طبع دار الريان للتراث قاهره ودار الكتاب العربي بيروت) عن عبدالله بن مسعود رضي الله عنه قال : نهى رسول الله ﷺ عن صفقتين في صفقة واحدة

(۲) وفي البدائع للكاساني ج۶ ص۱۰۹ (طبع سعيد) واما صفة هذا العقد يعنى المضاربة فهو انه عقد غير لازم ولكل واحد منهما اعنى رب المال والمضارب الفسخ لكن عند وجود شرطه وهو علم صاحبه . دمضاربت دتوقیت او لزوم دواړو صورتو کي او دهغه حکم په اړوند تفصیل لپاره دمصنف کتاب بحوث في قضايا فقهيه معاصره ج۲ ص۱۷۳ بیا تر ۱۷۶ پورې ملاحظه کړی.

۲:- دفسخ دمضاربت په صورت کي ټول مال درب المال په حواله کولو معاهده

سوال:- ايا رب المال دمضارب سره داسي معاهده کولی شي که دمضارب دختمولو اراده وي نو ټول مال به رب المال ته ورکوي، او درب المال وخای ته به يې رسوي او هغه به پر خپل ځای کوي، که داسي معاهده وکړي نو ايا مضارب ددې پابنده دي؟

ځواب:- دفسخ په وخت که رقم نقد وي نو مضارب دی هغه رقم بيرته ورکړي او که نقد نه وي نو تنضيض (۱) (نقد) دې کړي البته که رب المال عروض غواړي (۲) نو

(۱) وفي الهدايه كتاب المضاربة فصل في العزل والقسمة ج ۳ ص ۲۷۰ و ۲۷۱ (طبع مكتبه رحمانيه) وفي طبع سعيد ج۳ص۲۲۱ وانكانا يقتسمان الربح والمضاربة بحالها ثم هلك المال بعضه او كله ترادا الربح حتى يستوفى رب المال رأس المال لان قسمة الربح لا تصح قبل استيفاء رأس المال لانه هو الاصل وهذا بناء عليه وتبع له وفي المبسوط للسرخسي : الربح لا يظهر مالم يسلم جميع رأس المال لرب المال لان الربح اسم للفضل فما لم يحصل ما هو الاصل لرب المال لايظهر الفضل فقال ﷺ : مثل المؤمن كمثل التاجر لا تخلص له نوافله مالم تخلص له فرائضه فالتاجر لا يسلم له الربح حتى يسلم له رأس ماله .... الخ او په بدائع کي ج۶ ص۱۰۷ : وانما يظهر الربح بالقسمة وشرط جواز القسمة قبض رأس المال فلاتصح قسة الربح قبل قبض رأس المال.

نورو ائمه په نزد هم دفسخ دمضاربت تقسيم پر اثاثه دنقد کولو ضروري ده، دتفصيل لپاره : منهاج الطالبين ص۶۵ والشرح الصغير على اقرب المسالک ج ۳ ص۷۰۰ لعلامه احمد الدردير المالكي والمغنى لابن قدامه ج۵ ص۳۳ (طبع دار الفكر)

(۲) وفي البدائع ج۶ ص۱۰۱ (طبع سعيد) ويجوز شراء رب المال من المضارب وشراء المضارب من رب المال وان لم يكن في المضاربة ربح في قول اصحابنا الثلاثة وقال زفر لا يجوز الشراء بينهما في مال المضاربة وجه قول زفر ان هذا بيع ماله بماله .... ولنا ان لرب المال في مال المضاربة ملک رقبة لا ملک تصرف وملكه في حق التصرف كملک الاجنبي وللمضارب فيه ملک التصرف لا الرقبة فكان في حق

جائز ده ، په وې وخت كي كه په نقد كي نفع وي نو هغه به هم په تقسيم كی شامل وي ، او وړاندي دي هغه مال ورته وسپاري او بيا دي هغه په عقد مضاربت كي نه شامله وي ، هو كه هغه عقد ددې شرط څخه خالي وي او وروسته بيا مضارب وعده وكړي نو جائز دی البته مال مضاربت كه سامان وي او كه ربح هم ښكاره وي او مضارب درب المال څخه غوښتنه وكړي چي زه مال غواړم نو رب المال انكار نه شي كولی څنګه چي امام طحاوي وايي:

وان كان في تلک العروض فضل اجبر المضارب على بيعها على المضاربة حتى يستوفى رب المال رأس ماله ، ويكون الفضل انكان بينهما على ما اشترطا ، الا ان يشاء المضارب ان يعطى رب المال رب ماله وحصته من الربح ويحبس العروض بنفسه فلا يكون لرب المال الامتناع عنه (الشروط الصغير للطحاوي ج٢ ص ٧٣١ طبع بغداد) (١)

ملک الرقبة كملک الاجنبي حتى لا يملک رب المال منعه عن التصرف فكان مال المضاربة في حق كل واحد منهما كمال الاجنبي لذلک جاز الشراء بينهما .... الخ

وفي الهنديه الباب الرابع (المضاربة) اذا باع رب المال مال المضاربة من المضارب او باعه المضارب من رب المال فهو جائز سواء كان في المال فضل على رأس المال او لم يكن .

(١) وفى المبسوط للسرخسي رحمه الله ج ٢٢ ص ٦٧ طبع مكتبه غفاريه كوټه (باب نفقة المضارب) واذا اشترى المضارب بمال المضاربة متاعًا وفيه فضل او لا فضل فيه فأراد المضارب ان يمسكه حتى يجد به ربحاً كثيراً واراد رب المال ان يبيعه فان كان لا فضل فيه اجبر المضارب على ان يبيعه او يعطيه رب المال برأس ماله لانه لاحق للمضارب في المال في الحال فهو يريد ان يحول بين رب المال وبين ماله بحق موهوم .... وانكان فيه فضل وكان رأس المال الفًا والمتاع يساوي الفين فالمضارب يجبرُ على بيعه لانّ في تاخيره حيلولة بين رب المال وبين ماله وهو لم يرض بذلک حين عاقده عقد المضاربة الا ان للمضارب هنا ان يعطى رب المال ثلاثة ارباع المتاع برأس ماله وحصته من الربح ويمسک ربع المتاع وحصته من

ترکومه چي دسمولو او پر ځای کولو شرط دی هغه ترامو الو مبيعه پوري موقوف دی که اموال داسي وي چی کورته وړل کيږي او هلته پر ځای کيږي دتجارانو په عرف او اصطلاح کي نو دغه شرط بيا جائز دی او که نوي نو فاسد دی.

۳: دنقدو پر ځای دمضاربت بالعروضو حکم

سوال: - که رب المال دنقدو پر ځای عروض ومضارب ته ورکړي نو ايا دغه مضاربت صحيح دی؟

ځواب: - حنفيه او جمهور علماء مضاربت په عروضو صحيح نه بولي (۱) مگر دا چي هغه به يې پلوري او بيا به يې نقد کوي، مگر دامام احمد په يو روايت کی بې نقدو کولو هم جائز دی او په وقت دعقد کي قيمت درأس المال به دمضاربت لپاره معلوموي، (۲) (الانصاف للمرداوي ج ۵ ص۴۰۹ (۳) دحاجت په وقت کي مولانا اشرف علی تهانوی

الربح وليس لرب المال ان يأبى ذلك عليه لانّ الربح حق والانسان لا يجبر على بيع ملک نفسه لتحصيل مقصود شريكه (محمد زبير حق نواز)

(۱) وفی البدائع ج۶ص۵۹ لا تصح الشركة في العروض وفيه ايضاً معنى الوكالة من لوازم الشركة والوكالة التی يتضمنها الشركة لا تصح في العروض ... الخ وكذا في المبسوط للسرخسي رحمه الله ج۱۱ ص ۱۵۹.

وفي مجلة الاحكام ج۴ص۱۳۴۲ (طبع نور محمد کتاب خانه) لا تصح الشركة على الاموال التی ليست معهودة من النقود كالعروض والعقار ای لا تجوز ان تكون هذه رأس مال للشركة.

(۲) وفي المغنی لابن قدامه ج۵ ص۱۰، ۱۱ (طبع دار الفكر بيروت) فأما العروض فلا تجوز الشركة فيها في ظاهر المذهب نص عليه احمد ...... وعن احمد رواية اخرى ان الشركة والمضاربة تجوز بالعروض وتجعل قيمتها وقت العقد رأس المال و قال احمد، اذا اشتركا في العروض يقسم الربح على ما اشترطا.

(۳) وفي كتاب الشركة (طبع مكتبه علميه) فعلى الرواية الثانية ويجعل رأس المال قيمتها وقت العقد ..... الخ

مالكيه هم دشركت بالعروض دمالكيه پر قول دګنجائش اختيار وركړی (۱) (امداد الفتاوی ج۳ ص۴۹۵طبع مكتبه دارالعلوم كراچي) دا ګنجائش دلته هم كيدلای سي (۲)

۴: - دمضارب لپاره دفسخ دمضاربت پر وقت درب المال څخه سوا پر بل چا دمال دپلورلو حكم

سوال: - دمضاربت ختميدل يي غوښتل چي رب المال ورته وويل: ټول مال پر ما وپلوره، مګر مضارب وايي: چی زه يې تاته نه دركوم بلكه زه يې پر فلانكی پلورم، ايا دمضارب دغه اختيار شته؟

ځواب: - كه دمضارب ته زيات قيمت وركول كيږي نو هغه ته دې وركړي مګر كه درب المال په قيمت يې غواړي نو رب المال ورباندي حق داره دی په دې باره كي اګركه صراحتًا ماته كومه جزئيه ياده نه ده ولي دقاعدې لمخي رب المال مضارب مجبورولی نه

---

(۱) وفي الشرح الصغير على اقرب المسالک للدردير ج۳ ص۴۵۹ وتصح (بعين) من جانب (وبعرض) من الآخر (بعرضين) من كل جانب عرض (مطلقًا) اتفقا جنسًا او اختلفا كعبد وحمار اوثوب.
وفي المغنى لابن قدامه ج ۵ ص۱۱(طبع دار الفكر) .... مقصود الشركة جواز تصرفهما في المالين جميعًا وكون ربح المالين بينهما وهذا يحصل في العروض كحصوله في الاثمان فيجب ان تصح الشركة والمضاربة بها كالثمان.

(۲) څنګه چي په مغنی لابن قدامه كي شركت سره مضاربت بالعروض دجواز صراحت شوی دی.
وفی المغنى لابن القدامه ج۵ ص۱۱ (طبع دار الفكر) ..... مقصود الشركة جواز تصرفهما في المالين جميعًا وكون ربح المالين بينهما وهذا يحصل في العروض كحصوله في الاثمان فيجب ان تصح الشركة والمضاربة بها كالاثمان.

ددادول مال شركت جائز دی په هغه كي مضاربت هم جائز دی كمافي الهدايه ج۳ ص۲۱۳ طبع سعيد وفي طبع مكتبه رحمانيه ج۳ص۲۶۳ ولا تصح الا بالمال الذي تصح به الشركة ..... الخ

شي ولي چي په مال كي كلية اختيار دمضارب دی درب المال دمداخلې حق نسته (١) ، لكن په بل جهت بيا چی رب المال دابتداء څخه ملک درقبې ورته حاصل دی هغه ته ترجيح ورکول کیږی اګر که دا يو اخلاقي ترجيح ده قضاءً مضارب نه مجبور يږي.

٥ : - دشرکت او مضاربت يو ځای کولو صورت ددوارو نفع په فيصدي سره معلومول

سوال : - که يو سړی دبل سړي سره شرکت او مضابت دواړه يو ځای غواړي نو ددواړو يو ځای دنفع فيصدي متعين کيدای شي که يا ؟ مثلاً يو سړي دبل سړی سل زره روپۍ په شرکت او سل زره په مضاربة واخلي ايا داسي کول جائز دی ؟

ځواب : - دا صورت هغه وقت متصور کيدای شي چي کله مضارب خپله هم سرمايه ولري که مجموعي کار بار يو وي نو ددې حاصل دادی چی دوه سوه زره په طور دمضارب دی او مضارب ته دخپلي سرمايې اجازت هم وي (٢) په دې صورت کي شرط يواځي درب المال حصه دنفع درأس المال په تناسب به زياته نه وي نو دځلويښت فيصدي نفع شرط هلته جائز دی چي دمضارب هم خپله سرمايه وي او هغه څونه ده ؟ ولي چي شرط عدم العمل په صورت کي شريک دخپل رأس المال څخه زياته حصه نشي متعين کولای وراجع البدائع (٣) په دې صورت کی دنفع دتقسيم طريقه ما په انګريزي کتاب کي

---

(١) وفی الهدايه ج٣ ص٢١٤ (طبع سعيد) واذا صحت المضاربة مطلقة جاز للمضارب ان يبيع ويشتري ويوكل ويسافر ويبضع ويودع وفيها ايضاً قبلها ج٣ص٢١٤ ولا بد ان يكون المال مسلماً الى المضارب ولا يد لرب المال فيه ..... الخ

(٢) وفی المبسوط للسرخسي ج٢٢ص١٢٣ خلط الف المضاربة بالف من ماله قبل الشراء جاز

(٣) بدائع ج٦ص٦٣ (طبع رشيديه)

ورباندي بحث كړی چی هغه تر جمه بيا مولانا زاهد صاحب د اسلامي بينكاري اصول په نامه كړې ده.

۲:- يو شريک بې له عمله پنځه سوه زره روپۍ د دوهم سړي سل زره سره دعمل شركت وكړي دا ډول شراكت جائز دی كه نه ؟

سوال : - دوه كسان داډول شراكت كوی چی دا يوه سړي پنځه سوه زره روپۍ وركړې مگر كار نه كړي او دبل سړي يو اخي سل زره روپۍ وي دهغه سره كار هم كوي نفع ددواړو ترمنځ په نصف سره تقسيم كوي ايا داسي كول جائز دی ؟ كه جائز وی نو ددې شركت او دمضاربة او شركة څه فرق شو ؟ زما په اندازه چی يو اخي دوه فرقه څرگند دی يو دا چی كار كوونكی به نقصان يو اخي پنځه فيصده پورته كوی . او بل دا چی دمال درانيولو وروسته چي كوم اضافتوب راځي هغه به هم په دې نسبت سره وي ، ددې څخه علاوه نور فرق لري كه يا ؟

بنده محمد شفيق / خادم جامعه الرشيد احسن آباد

ځواب : - اول فرق خو ظاهره دی (۱) مگر دوهم صحيح نه دی ولي چی كاركوونكی داضافتوب څخه يو اخي پنځه فيصده نه پورته كوی بلكه څونه چي ددوی دوو ترمنځ طی شوې ده (نصف) دهغه حساب څخه شريک دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲/محرم الحرام / ۱۴۲۲ھ

---

(۱) وفی مصنف عبدالرزاق ج۸ص۱۴۷رقم الحديث ۱۵۰۸۵ وكنز العمال ج۱۴ص ۱۷۶رقم الحديث ۴۰۴۸۲الوضيعة على المال والربح على ما اصطلحوا عليه وكذا في مصنف ابن ابي شيبه ج۵ص۴وفتح القدير ج۵ص۳۹۷.

کم تر کمه فیصد پنځه او زیات تر شلو منافع ورکوونکې اداره صمد پراپرټي انوسټمنټ کي سرمايه کاري حکم

سوال:- عرض دادی چې نن صبا په کراچي کي اداري دعوامو څخه رقم وصولوي او په کار کي يې لګوي ، منافع هم په عوامو کي تقسيموي ، او دغه داول څخه منافع مقرر کرده شده هم ورکوي . چي په ظاهره هغه سود دی ، بعض اداري باقاعده دمنافع تقسيم کوی چې هره مياشت کم يازيات شي ، دهغو کار دبينک په ډول دی ، چې دعوامو روپۍ په مختلفو کاروکي لګوي ، او منافع يې په دوی کي تقسيم کوي ، داډول يوه اداره ده چې دصمد پراپرټي په نام يادېږي چې دمځکو او پلاټو او کورو داخستلو او خرڅولو کاروبار کوی ددې اداري منافع کمي او کله زياتي شي ، چې دسود په تعريف کي نه راځي ، په وړاندي مياشتو کي هغه اوه فيصده منافع يا دهغه څخه څه زياتي منافع ورکړي ، ليکن دهغه سره يې ليکلي دی چې دپنځه فيصده څخه نيولې بيا تر شلو فيصدو پوري منافع ورکول کيږي اوس سوال دادی:

۱: چې کم از کم شل فيصده متعين کول شرعًا قباحت لري ؟

۲: په دې کار بار کی دشرعي کولو لپاره څه کول پکار دی ؟

ځواب :- ددې ډول کار بار جائز اويا ناجائز کولو پر مفصل طريق کار باندی موقوف دی يواځي نيمايي خبره باندی دصحيح کولو يا صحيح نه کولو حکم کول سم کار نه دی ، لهذا دکار دکولو په باره کی دامعلومول ضروري دی چې دهغه تفصيل سم صحيح وليکی بيا به دجائز او نا جائز ځواب ورکول کيږي.

۱: كه معاهده داسي طی شوې وی چی د سرمايه كاړي كم ازكم پنځه فيصده نفع ضروري وي بيا دغه كارسود دی.

۲: زيات تر زيات نفع مقرر كولو څو صورتونه دی دهغه تفصيل وليكی نو بيا به څواب دركړل شي ، دغه دواړي خبري هغه وخت دی چی معاهده كي كم ازكم منافع دشرح دسرمايې په تناسب طی شوې وي ، كه په معاهده كی چي څونه منافع وی دهغه منافع پنځه فيصده وركول كيږی او كه بلكل منافع نه وی نو هيڅ به نه وی ،(۱) دهغه سره به سرمايې كاري كوونكی ته دا ويل كيږی چی عمومی ددې كاربار دونه فيصد نفع راځي نو په دې كي حرج بيا نشته.

---

(۱) وفي الهنديه ج۲ص۳۰۲ (طبع رشيديه كوئته) وان يكون الربح معلوم القدر فان كان مجهولاً تفسد الشركة وان يكون الربح جزءاً شائعاً في الجملة لا معيناً فان عينا عشرة او مأة او نحو ذلک كانت الشركة فاسدة.

وفي الهداية ج۲ ص۶۱۱ (مكتبه رحمانيه) ولايجوز الشركة اذا شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لانه شرط يوجب انقطاع الشركة فعساه لا يخرج الا قدر المسمى لاحدهما ونظيره في المزارعة.

وفي مجمع الانهر ج۲ص۵۴۴ (طبع مكتبه غفاريه) وركنها الايجاب والقبول وشرطها عدم ما يقطعها كشرط دراهم معينه من الربح لاحدهما.

وفي الدر المنتقى مع مجمع الانهر كتاب المضاربة ج۳ ص۴۴۶ (طبع مكتبه غفاريه كوئته) وكون الربح بينهما مشاعاً فتفسد ان شرط لاحدهم عشر دراهم مثلاً.

وفي تبيين الحقائق ج۴ص۲۴۸ كتاب الشركة(طبع سعيد) وتفسد ان شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لانه شرط يوجب انقطاع الشركة في بعض الوجوه فلعله لايخرج الا القدر المسمى لاحدهما من الربح.

وكذا في البحر الرائق ج۵ ص۱۷۷ (طبع سعيد) وخلاصة الفتاویٰ ج۴ ص۲۹۴ (طبع امجد اكيډمي لاهور) وفی شرح المجلة لسليم رستم باز رقم الماده ۱۳۳۷ج۲ ص۷۱۳ (طبع دارالكتب العلميه بيروت) يشترط ان تكون حصص الربح التی تنقسم بين الشركاء جزءً شائعاً كالنصف والثلث والربع فاذا اتفق الشركاء على اعطاء احدهم قدرا معيناً كانت الشركة باطلة ، كذا في شرح المجلة للاناسي ج۴ ص۲۶۱ (طبع مكتبه حبيبيه كوئته)

والله اعلم ۲ / ۱۱ / ۱۴۰۷ هـ (فتوىٰ نمبر ۱۸۵۲ / ۳۷ه)

د مشترک مال تجارت د بهر شخه د راغوښتلو په صورت که او ګوټ ډوب شي نو د شريک شخه د تلافي حکم

سوال:- موږ د چين شخه مال راوغوښت چې په هغه کی ديوسړي شراکت هم ؤ چی په نفع او په نقصان به سره ګډ يو ، په مال راغوښتلو کي ټولي روپۍ موږ ولګولې و لي چي زموږ او د شريک تر منځ هميش داډول شراکت کيدو ، کله به هغه راوغوښت او وروسته به بيا موږ ورته روپۍ ورکړې کله به هغه وروسته راته روپۍ راکړه بهر کيف دلس يا دولس کالو شخه موږ کار بار دی ديو پر بل بروسه ده ، داخل چی په کوم اوګوټ کي مال راروان ؤ دالله په مرضي ټول په درياب کي ډوب شو ، ددې نقصان د پوره کولو لپاره موږ د حميد صاحب شخه چي زموږ سره په نفع او نقصان شريک دی روپۍ اخستلی شو ؟

ځواب:- که د مال را غوښتلو په وخت کی د شرکت دا معاهده ستاسي تر منځ طی شوې وي چی د مال په راغوښتلو کي د واړه جانبه په نفع او نقصان سره شريک ياست او مال د ده په اجازه راغوښتل شوی وی نو شريک هم په دې نقصان کی د نيمايي حصې ذمه وار دی که مال ورَاندي حصول شوی وي که نوي. په بدائع کي دی:

واختلاط الربح يوجد وان اشترى كل واحد بمال نفسه على حدة لان الزيادة وهى الربح تحدث على الشركة .... حتى لو هلک بعد

الشراء باحدهما کان الهالک من المالین جمیعًا لانه هلک بعد تمام العقد (بدائع ج ۶ص ۶۰) (۱)

والله اعلم ۱۱ / ۱۱ / ۱۴۹۲ (فتویٰ نمبر ۲۵۲۸ / ۲۷ه)

په کار بار کی دشراکت دروپو څخه وروسته دماهانه سود مطالبې کولو حکم

سوال:- دوه کاله کیږی دوالد صاحب انتقال شوی دی ، پر وخت دانتقال پر والد صاحب قرضه وه چی دوالد صاحب دکار بار څخه به ادا کیدله اوس ټوله قرضه ادا شوې ده ، یو سړی داسي هم شته چی په کار بار کی یې والد صاحب ته په دکان کي لس زره روپۍ دشراکت لپاره ورکړې وې ، لیکن دوې میاشتی وروسته دشراکت پر ځای یې دسود مطالبه وکړه ، ورنه خپلي روپۍ راکړه ، نو مجبورا سود ورکړل شو ، داډول څو زمانه سود ورکیدلو ، لیکن دکان ورځ په ورځ دمنډې والو تر قرضې لاندي راتلو په آخر کي دکان بلکل ختم شو ، والد صاحب مجبورا دبهر ملک ته ولاړ چي ددې سړي قرضه ادا

(۱) طبع سعید وفي فتح القدیر ج ۵ ص ۳۹۹ (طبع رشیدیه کوټه)..... بخلاف ما بعد الخلط حیث یهلک علی الشرکة لانه لا یتمیز فیجعل الهالک من المالین ، وان اشتری احدهما بماله وهلک مال الاخر قبل الشراء فالمشتری بینها علی ما شرطا لان الملک حین وقع وقع مشترکًا بینها لقیام الشرکة وقت الشراء ..... الخ

وفی درر الحکام شرح غرر الاحکام ، ارکان الشرکة وشروطها وبعده ای بعد الخلط یهلک علیهما لانه لا یتمیز فیهلک من المالین فان هلک مال احدهما بعد شراء الاخر بماله فمشتراه لهما علی ما شرطا لان الملک حین وقع وقع مشترکًا بینهما لقیام الشرکة وقت الشراء فلا یتغیر الحکم بهلاک مال الاخر وراجع ایضًا الی الفتاوی الهندیه ج ۴ ص ۳۰۹ الی ص ۳۱۱ (طبع رشیدیه کوټه)

كړي د قرض پر وخت چې هغه كوم د سود په نامه روپۍ وړې دي . هغه به باسي او نوري به ورکوي او که به ټولي ورکوي.

ځواب: - د سود كار بار جائز نه دی (۱) د دې مياشتني وروسته د سود مطالبه کول د دې معنى داده چې هغه د شراكت معامله ختم کړه . په دې صورت حساب کول پکار دي . په هغه وخت كي چي څونه دده حصه جوړيدله هغه ورکول کيږي ، لکن داسي خو ونه شول نو اوس دی اندازه ولګول شي ، چي دې وخت کي په دکان کي نفع وه که نه ، که نفع وه کوم رقم چي په سود کي ورکړل شوې دی هغه که د نفع سره برابر وي خو سمه ده او که زيات وی نو هغه ورڅخه وباسی او بيا اصل رقم ورته ورکړی.

والله اعلم ۱۳ / ۹ / ۱۳۹۷ (فتوی نمبر ۹۵۰ / ۲۸

په تاج کمپنۍ کي ۱۵ تا ۲۰ فیصد پوري د منافع شرط د سرمایه کاري حکم

سوال: - تاج کمپنۍ چي د قرآن شريف د چاپولو يوه مشهوره اداره ده ، خلګو ته د شرکت دعوت ورکول کيږی چی د ۱۵ بيا تر ۲۰ فیصد پوري منافع ورته ورکوي په دې كي سرمايه لګول څنګه دی منافع اخستل جائز دی که نه ؟

ځواب دغه منافع که د کاربار مجموعی منافع پر ځای ورکول کيږي چي ۱۵ او يا ۲۰ فیصد وي نو دا كار سود دی او دا کار بار جائز نه دی (۲) جائز صورت صرف داده چی کوم سړی څونه سرمايه كاري كوي نو دهغه نفع او نقصان به دواړه پورته کوي او دده سرمايه چي

(۱) د دې حوالي لپاره ص ۲۶۷ حاشيه نمبر ۱۱ او ص ۲۸۴ حاشيه نمبر ۴ وګورې.
(۲) د دې حوالي د کتلو لپاره ص ۴۲، ۴۸ ، ۵۳ او ص ۵۴ حواشي او ص ۲۸۴ حاشيه نمبر ۴ وګورې .

څونه وی د هغه په تناسب به نفع او یا نقصان اخلي کاروبار د قرآن د چاپولو وي او که بل وي د قرآن د چاپولو لپاره سود جائز نه دی.

والله سبحانه اعلم ۱۲ / ۲ / ۱۳۹۲ (فتوی نمبر ۵۸۳ ، ۲۸ب)

دخوړو په شیانو کي د مختلف اجناسو په صورت کي د تقسیم مساوات ضروري دی که نه ؟

سوال : - څوکسانو دخوړلو لپاره یوه اندازه روپۍ سره جمع کړې په هغه سره یې خوراکي توکي تیار کړل چي هر یوه برابر برابر روپۍ ورکړې ، په سترخوان کي هر یو یې برابر شریک دی ، کله چي د وډۍ خوړل کیږي نو کمه او زیاته خوړل کیږي یو ملګری وایي چي د هر یوه حصه چي جلا نشي نو داسي ګډ خوړل جائز نه دی ، ولي چي شرکت د هر یوه په یوه اندازه دی او پر دې خبره دغه لاندي دلائل هم پیشوي: فشرکة الاملاک العین یرثها رجلان ویشتریانها فلایجوز لاحدهما ان یتصرف في نصیب الآخر الا باذنه وکل واحد منهما في نصیب صاحبه کالاجنبي الی ان قال الا في صورة الخلط والاختلاط فانه لا یجوز الا باذنه هدایه: (ج۲ص۶۰۵) (۱) او په ردالمحتار کي دی قوله من حیث الامانة فان مال احد الشریکین امانة في ید الآخر کما ان مال المفقود أمانة في ید الحاضر (۲) نو باید د هر یوه حصه جلا شي او په خورک د هر یوه حصه برابربرابر وویشل شي او داسي کول خو ډیر مشکل دی ، نو که داسي وي نو په داسي شرکت کي به قباحت هم وي ولي چي مختلفو شیانو کي کمی او زیاتي جائز ده چي دغه د تقسیم اصول دي او دلته یې مراعت نه دی شوی نو په دې جائز نه دی نو داسي دي وکړي چي ټول ملګري دي خپلي روپۍ یوه

(۱) هدایه کتاب الشرکة ج۲ ص۶۰۵ (طبع مکتبه رحمانیه)

(۲) ردالمحتار کتاب الشرکة ج۴ ص۲۹۸ (طبع سعید)

سړي ته ورکړي او هغه دې دوی ټولو ته دعوت وکړي ، نو دصورت دجواز وضاحت دې ورکړل شي.

ځواب: - په صورت مسؤله کې دودی کنغ او سبزي وغيره مختلف اجناس دی نو په دې خاطر دتقسيم پر وخت مساوات ضروري نه دی بلکه کله چې دوی تر خپل منځ رضا شي نو تفاضل جائز دی کله چې ټول يو ځای شول هر يو چې څونه خوري هغه دده حصه بلل کيږي ، په دې شرط چې ټول شرکاء راضي وي نو په دې کې سوال نشته ، البته که فقط يو شی رانيول شي چې هغه وزني يا کيلي وي نو دهغه دتقسيم پر وخت مساوات ضروري دی نو دهغه سره يو بل جنس هم شامل کړی ځنګه چې داختري په غوښه کې فقهاؤ ليکلي دي ، يا دې ټول يو ځاي يو سړي دپيسو مالک کړي ، هغه دې دځان لپاره شی رانيسي او بيا دې دوی ته ورګډ کړي داډول اشتراک ته ,,نهد,, ويل کيږي او په عهد رسالت کې ددې ډير مثالونه دی ځنګه چې راځي:

لم ير المسلمون في النهد بأسا ، ان يأكل هذا بعضا وهذا بعضا

(صحيح البخاري ، كتاب الشركة ج۱ ص۳۳۷)

تر دې لاندې حضرت مولانا انورشاه كشميري رحمه الله ليکلي دی

انها ليس من باب المعاوضات التى تجري فيه المماكسة او تدخل تحت الحكم وانما هى من باب التسامح والتعامل ، وكيف تكون خلاف الاجماع مع انه قد جرى به التعامل ، من لدن عهد النبوة الى يومنا هذا .

(فيض الباري ج۳ ص۳۴۲) (۱)

---

(۱) طبع مكتبه رشيديه كوټه

وفي عمدة القاري شرح البخاري ج۱۳ص۶۰ (طبع داراحياء التراث) باب الشركة في الطعام والنهد والعروض وكيف قسمة مايكال ويوزن مجازفة او قبضة قبضة لما لم ير المسلمون في النهد بأسًا ان يأكل

هذا بعضا وهذا بعضا وكذالک مجازفة الذهب والفضة والقِران في التمر اى هذا باب في بيان حكم الشركة في الطعام وقد عقد لهذا باب مفردا مستقلا يأتي بعد ابواب ان شاء الله تعالى والنهد بفتح النون وكسرها وسكون الهاء وبدال مهملة قال الازهري في التهذيب النهد اخراج القوم نفقاتهم على قدر عدد الرفقة يقال تناهدوا وقد ناهد بعضهم بعضا وفي المحكم النهد العون وطرح نهده مع القوم اعانهم وخارجهم وقد تناهدوا اى تخارجوا يكون ذلک في الطعام والشراب وقيل النهد اخراج الرفقاء النفقة في السفر وخلطها ويسمى بالمخارجة وذلک جائز في جنس واحد وفي الاجناس وان تفاوتوا في الاكل وليس هذا من الربا في شيئ وانما هو من باب الاباحة .

وفيه ايضاً ج۱۳ ص۶۱ (طبع دار احياء التراث) قوله لما لم ير المسلمون اللام فيه مكسورة والميم مخففة هذا تعليل لعدم جواز قسمة الذهب بالذهب والفضة بالفضة مجازفة اى لاجل عدم رؤية المسلمين بالنهد بأسا جوزوا مجازفة الذهب بالفضة لاختلاف الجنس بخلاف مجازفة الذهب بالذهب والفضة بالفضة لجريان الربا فيه فكما ان مبنى النهد على الاباحة وان حصل التفاوت في الاكل فكذلک مجازفة الذهب بالفضة وان كان فيه التفاوت بخلاف الذهب بالذهب والفضة بالفضة لما ذكرنا قوله ان يأكل هذا بعضا تقديره بان يأكل وأشار به الى انهم كما جوزوا النهد الذى فيه التفاوت فكذلک جوزوا مجازفة الذهب والفضة مع التفاوت لما ذكرنا قوله والقران في التمر بالجر ويروى والاقران عطف على قوله ان يأكل هذا بعضا اى بان يأكل هذا تمرتين تمرتين وهذا تمرة تمرة

وفيه أيضاً ج۱۳ ص۶۲ (طبع دار احياء التراث) مطابقته للترجمة تؤخذ من قوله فأمر أبو عبيدة بأزواد ذلک الجيش فجمع ذلک كله ولما كان يفرق عليهم كل يوم قليلا قليلا صار في معنى النهد واعترض بانه ليس فيه ذكر المجازفة لانهم لم يريدوا المبايعة ولا البدل واجيب بان حقوقهم تساوت فيه بعد جمعه فتناولوه مجازفة كما جرت العادة وفي فتح البارى كتاب الشركة ج۵ ص۱۷۰ و ۱۷۱ (طبع مكتبة الرشيد) واما بفتحها فجميع اصناف المال وماعدا النقد يدخل فيه الطعام فهو من الخاص بعد العام ويدخل فيه البويات ولكنه اغتفر فى النهد لثبوت الدليل على جوازه واختلف العلماء في صحة الشركة كما سيأتي قوله وكيف قسمة ما يكال ويوزن اى هل يجوز قسمته مجازفة او لابد من الكيل في المكيل والوزن في الموزون واشار الى ذلک بقوله مجازفة او قبضة قبضة اى متساوية قوله لما لم تر المسلمون بالنهد بأسا هو بكسر اللام وتخيف الميم وكانه اشار الى احاديث الباب وقد ورد الترغيب في ذلک وروى ابوعبيد في الغريب عن الحسن قال اخرجوا نهد كم فانه اعظم للبركة واحسن لاخلاقكم قوله وكذالک مجازفة الذهب والفضة كانه الحق النقد بالعروض للجامع بينهما وهو المالية لكن انما يتم ذلک في قسمة الذهب مع الفضة اما قسمة احدهما خاصة حيث يقع الاشتراک في الاستحقاق فلا يجوز اجماعاً قاله بن بطال وقال بن

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۴ / ۱ / ۱۴۱۲ (فتویٰ نمبر ۲۷ / ۵۹)

په شراکت او مضاربت کي خپلي روپۍ بيرته اخستلی شي

(په الائنس موټرز کمپنۍ کي جمع شوې روپۍ بيرته اخستل)

وضاحت: - سائل دغه سوال وړاندي ددارالافتاء والارشاد څخه کړی ؤ دهغه ځای څخه دځواب دترلاسه کولو وروسته مفتي صاحب ته يې پيش کړی سوال او ددارالافتاء والارشاد دجانب څخه جواب او بيا به دمفتي صاحب جواب ذکر شي (محمد زبير)

سوال : - مسئله داده چي دلائنس موټرانو په نوم تاسي خبر ياست چي يوه شخصي کمپنۍ ده چي په هغه کي خلک هم سرمايه کاري کوي او دکمپنۍ له طرفه څخه هره مياشت تر څلويښتو فيصدو پوري منافع ورکوي ، زه دهغې کمپنۍ يو نمائنده يم دکمپنۍ داصولو مطابق دخلکو سرمايې وصول کوم او بيا يې کمپنۍ ته ليږم ، دکمپنۍ په اصولو کي دا هم دی چي که سرمايه کار غواړي چي خپل سرمايه بيرته وباسي نو هغه ته يوه مياشت وړاندي ويل کيږي چي تاته دا مياشت منافع نه درکول کيږي.
اوس زيد چي يو سرمايه کار دی خپله سرمايه غواړي چي بيرته يې وباسي نو داول جنوري څخه ده ته ويل کيږي چي داول دفبروري څخه خپله سرمايه وباسي او دجنوري منافع به هم نه ورکول کيږي (کمپنۍ ددې اصولو مطابق چي سرمايه کار ته يې علم هم وی) چي کله بکر په فروري سرمايه کاري وکړي او خپل رقم په دې کمپنۍ کي جمع کړي نو هغه زيد ته ورکول کيږی او دزيد دسرمايه کاري نوم بکر ته بدل شي ، اوس سوال دادی

المنير شرط مالک في منعه ان يکون مصکوکًا والتعامل فيه بالعدد فعلی هذا يجوز بيع ماعداه جزافا مقتضی الاصول منعه وظاهر کلام البخاری جوازه ويمکن ان يحتج له بحديث جابر في مال البحرين والجواب عن ذلک ان قسمة العطاء ليست علی حقيقة القسمة لانه غير مملوک للآخذين قبل التمييز والله اعلم.

چی زید دجنوري دمنافع حق داره دی او که بکر؟ دکمپنۍ داصولو مطابق هغه رقم ماته راکول کیږي او زه ددې حق داره یم او که نه ؟ (جواب از دار الافتاء والارشاد ناظم اباد کراچي)

ځواب : - په اصل کي چي دکم تاریخ څخه ده ته دخروج ویل شوي وي نو دهغه تاریخ څخه دده حصه ګواکي کمپنۍ راونیوله او دهغه ثمن یوه میاشت وروسته ورکوي . نو دهغه روپۍ تاته حلالي دی.

الجواب صحیح / عبد الرحیم / نائب مفتی دارالافتاء والارشاد ناظم آباد کراچي

والله اعلم محمد موسی

دار الافتاء والارشاد ناظم آباد کراچي(فتوی نمبر ۲۲۸۹۵)

(جواب از حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثماني صاحب)

شرکت یا مضاربت کي دروپو درا ایستلو خبره نه وی کومه چی ددارالافتاء والارشاد خبره کړې هغه صحیح کیدلای شي لیکن دهغه لپاره شرط دادی چی یا خو سرمایه کار ته دا اختیار وي چي دده زړه وي هتله دی خپله حصه وپلوري ، یا داول څخه دحصې دومره قیمت مقرر نه شي چي هغه دروپو سره برابر وي ولی چي په دې صورت کی رأس المال مضمون وی چی هغه په شرکت او مضاربت کي په دواړو کي جائز نه دی ، ددې پر ځای یاخو په بازار کی په قیمت حصه وپلورل شي ، یا خپل تر منځ په رضامندي سره قیمت مقرر کړل شي ، په دې معاهده کي که دغه خبره وي نو صحیح ده لکن په هر صورت کي داصلي سرمایې په روپو دخرڅولو شرط دی نو بیا رأس المال مضمون ګرځولو شرط فاسد دی (۱) البته په مضاربت کي شرط فاسد لغو دی لهذا مضاربت دعقد باوجود

---

(۱) ولي چي په دې صورت کي شرط (چي خپل رقم به بیرته باسي) حاصل دادی چی دنقصان برداشت نه کول دی او دا شرط فاسد دی .

صحیح دی هو د شرع خلاف شرط لګول ګناه ده او دا شرط واجب التعمیل هم نه دی (۱) ځکه چې د کار منافع تقسیم شي که په هغه کی کوم بل د شرع مخالف امر نه وي نو د هغه استعمال جائز دی پاته شوه دا خبره چې د میاشتي په شروع کي بکر چې کوم سرمایه کاري کړې ده هغه زید ته ورکول کیږي ، نو دا پر مسئله کوم فرق نه اچوي ، په دې سره بکر د جنوري د میاشتي د منافع مستحق هم نه دی ولي چې بکر سرمایه په مضاربت کی شامله

وفي مجمع الانهر کتاب المضاربة ج۳ ص ۴۴۷ (طبع مکتبه غفاریه کوټه) ویبطل الشرط کشرط الوضیعة هی الخسران علی المضارب لان الخسران جزء هالک من المال فلایجوز ان یلزم غیر رب المال لکنه شرط زائد یوجب قطع الشرکة في الربح .

وفي الفتاوی التاتار خانیه کتاب الشرکة الفصل الرابع في العنان ج۵ ص۶۵۵ (طبع ادارة القرآن کراچي) وان شرطا ان یکون الربح والوضیعة بینهما نصفین فشرط الوضیعة بصفة فاسد ولکن بهذا لا تبطل الشرکة لان الشرکة لا تبطل بالشروط الفاسدة وان وضعا فالوضیعة علی قدر رأس مالهما

وفي الدر المختار ج۵ ص۶۴۸ (طبع سعید) کل شرط یوجب جهالة في الربح او یقطع الشرکة فیه یفسدها والا بطل الشرط وفي الشامیه تحته (قوله بطل الشرط) کشرط الخسران علی المضارب .

وفي المحیط البرهاني في الفقه النعماني ج۶ص۴۰۱ (طبع غفاریه کوټه) وان شرط الوضیعة والربح نصفان فشرط الوضیعة نصفان فاسد لان الوضیعة هلاک جزء من المال فکان صاحب الالفین شرط ضمان شئ ماهلک من ماله علی صاحبه وشرط الضمان علی الاخر فاسد ولکن بهذا لا تبطل الشرکة حتی لو عملا وربحا فالربح بینهما علی ماشرطا .

وفی تبیین الحقائق ج۵ ص۲۵۱ (طبع دارالکتب العلمیه بیروت) ویبطل الشرط کشرط الوضیعة علی المضارب وکذا في شرح المجلة ج۲ ص۷۵۷ (طبع مکتبه حنفیه کوټه)

( ) وفي رد المحتار کتاب الشرکة ۴ ص۳۱۶ (طبع سعید) .... لان الشرکة لا تفسد بالشروط الفاسدة وکذا في فتح القدیر کتاب الشرکة فصل ولا تنعقد الشرکة ج۶ ص۱۷۷ (طبع مصطفی بابی مصر) .

وفي المحیط البرهاني في الفقه النعماني ج۶ ص۴۰۲ (طبع غفاریه کوټه) فالشرکة مما لا تبطل بالشروط الفاسدة ....الخ وفي الدر المختار ج۵ ص۶۴۸ (طبع سعید) ... بطل الشرط وصح العقد وفي الشامیه تحته کشرط الخسران علی المضارب .... الخ .

شوه ، او نقود متعين نه دي نو هغه زيد ته ورکول کيږي ددې مطلب دادی چي زيد ته دخپلي حصې قيمت ورکول شو.

والله اعلم احقر محمد تقی عثماني عفی عنه ۶/۱۱/۱۴۰۸ (فتوىٰ نمبر ۳۹/۲۲۸۸ ز)

والد چي کوم کاربار شروع کړی وی او بيا زامن هم ورسره حصې مقرری کړی په هغه کي د کمي او زياتي اختيار دی

سوال: - دزيد پلار عبدالله څلور زامن لري: زيد ، حارث ، بکر ، خالد ، زيد دخپل پلار سره په دکان کي کار کوي ، زيد چي کله يو لس کاله د پلار سره کار وکړو دهغه وروسته يې په خپل کوشش سره يو دکان کرايه کړو ، پلار ځانته کار کولو ، دالله درضا سره سم زيد يو بل کار چي دشپې لخوا به يې کولو هم شروع کړو ، تر دروکلو وروسته يې هغه کار بيرته بند کړو ، په دې منځ کي دزيد واده هم وشو نه مياشتنی وروسته دزيد او پلار پر دکان دشرکت سوال راپورته شو ، والد خپل دکان دڅلورو ورونو څلور آنې حصه مقرر کړه او زيد سره يې بکر ، حارث او خالد ، درې درې حصې مقرر کړې ، ولي چي زيد ته پلار پيسې دکار لپاره ورکړې وې ، او زيد شپه او ورځ کوشش کاؤ ، زيد به دروځي پر درې بجې بيديدلو پلار وزيد ته تقريبًا اتلس زره روپۍ ورکړې وې اوه کاله وروسته بيا زيد خپل دکان خرڅ کړو ، په ۱۹۷۵م کي والد صاحب حج ته ولاړ ، او حج ته دتلو وړاندي يو خط وليکو او خپل اولاد ته يې په دکان کي هغه پورتنۍ حصې مقررې کړې ، او ويل يې چي دزيد په دکان تول شريک ياست خو دلته پلار ته دا خبره وشوه چي تا خو وړاندي دزيد په دکان کي زيد ته اووه او نوروته درې درې حصې ورکړې وي ، پلار دزيد لپاره دوباره فيصله وکړه چي دهغه اووه حصې دی ، خو دپلار دحج وروسته يو اړي

بيا دزيد په دكان دشركت نوې له سره معاهده وشوه ، نو پلار وويل : چي دزيد هم
څلورحصې دي په دې دكان كي ، زيد خپلي مور ته ددې ذكر وكړ چي پلار مخكى ده ته
اوه حصې وركړې وې ، كله چي مور دپلار سره خبره وكړه . نو بيا پلار زيد ته په شپږ
حصو راضى شو ، زيد وويل: چي دوه واره اووه حصې ماته راكړل شوې نو اوس څه پيښه
شوه چي شپږ حصې شوې ، نو ماته دي بيرته اووه حصې راكړل شي په دې جنجال چي يو
نيم كال تير شو ، بيا پلار وويل: زيد ته دي يواځي هغه څلور حصې وركړل شي څنګه چي
نورو ته وركول كيږي ، زيد يواري بيا خپلي مور ته ددې بيان وكړ چي اوس هغه شپږ
حصې هم نشوې ، مور اته ورځى وروسته بيا مور ورته وويل: چي ما دي دپلار سره خبره
كړې ده چي تاته به شپږ حصې دركوي ، زيد مور ته وويل: چي ماته دي اووه حصې راكړي
، څه نور تجويزونه يي هم وكړل ، ۱: داچي كه ته ماته اووه حصې نه راكوې نو نن ماته درې
حصې راكړه او بيا موږ ټول په حصو كي برابر كړه ، آينده به زما هيڅ اعتراض نه وي ، ولي
چي كه ته دزيد نورو ورونو ته څه اوس ورنكړې نو هغه هيڅ هم نه شي كولاى ، په دې
وخت كي زيد دكان رانيولو ټول دكان دزيد پر نامه شو ، ليكن زيد دخپلي وعدې څخه
پرشا نه شو ، او وروسته پلار يواري بيا وويل: چي زيد ته يواځي څلور آنې وركوم ، ولي
چي كه زه ده ته اووه حصې وركړم نو دهغه نورو سره بې ايماني وشوه ، زيد پلار ته داسي
نه شي ويلى چي ته په خپل دكان كى ماته اووه حصې راكړه ، زيد دخپل ګټل شوې روپو
څخه اووه حصې غواړي ، چي دپلار دوعدې سره مطابق دى ، دغه وعده چي پلار یې
۱۹۷۳ كي كړې وه بيا يې ۱۹۷۵ كي تجديد كړه.

دشريعت درويه كه پلاز زيد ته اووه حصې وركړي نو دا دهغه نورو ورونو سره بې ايماني
ده ؟او كه زيد ته خپل حصه وركړي؟ دزيد ورور حارث چي د۲۷ كاله دى يواځي دوه نيم
كاله يې كار كړى دى بكر اته يا نه كاله كار كړى ، عمر يې شل كاله دى او خالد درې نيم
كاله كاركړى عمريې ۱۸ كاله دى زيد ۲۲ كاله كار كړى عمر يې ۳۳ كاله دى ، يو هلك

دوې نجوني چې، عمرونه يې ۶ کاله ۵ کاله او ۲ کاله دی ، زيد چې ډير عمر يې دپلار سره تير کړی ،هغه په هيڅ کار کي بې ايماني نه کوله ، په دې تاسي ته دغه مسئله ليکي ، تر څو چي خپل ځان ته دحق لاره معلومه کړي که کومه غلطی وی نو هغه به دځان څخه ليري کړي ورنه دغه فتوی خپل پلار ته پيش کړي او پلار پريږدی چي خپله فيصله وکړي ، دزيد دمعلوماتو سره سم اسلام موږ دوعدې پابنده کوي.

ځواب : - که دزيد پلار زيد ته دتجارت لپاره دروپو ورکولو پر وخت په کار کي داوو حصو او نوروته ددرو حصو وعده کړې وي نو دوعدې سره سم وفا لازمه ده دهغه څخه خلاف ورزي هيڅ جائز نه ده.

البته دسوال څخه دا معلوميږي چي په شروع کي دکان يواځي زيد کولو ، دهغه څخه وروسته نور وروڼه هم ورسره شريک شوي دی ، که دغه صورت حال وی نو داووحصو پابندي هلته ضروري ده چي زيد تنها کار کوي ، او دکوم تاريخ څخه چي نور ز‌روڼه ورسره شريک شوی دی نو دهغه تاريخ څخه پلار دنوې معاهدې مستحق دي ، چي دی دزيد حصه کمه کړي او دنورو ورونو حصې زياتي کړي (۱) که دشروع څخه ټول وروڼه

---

(۱) ولي چي په دې صورت کي ټول کار بار دزيد دپلار بلل کيږي او دهغه ملک دی ، چي دده دوروڼو څونه حصې مقرر کړي نو دهغه مستحق دی .

وفي الشاميه ج۴ ص۳۲۵ (طبع سعيد) لما في القنيه الاب وابنه يكتسبان في صنعة واحدة ولم يكن لهما شيئ فالكسب كله للاب ان كان الابن في عياله لكونه معينًا له ..... الخ

وفي الهنديه كتاب الشركة الباب الرابع في شركة الوجوه وشركة الاعمال ج۲ص۳۲۹ (طبع رشيديه) أب وابن يكتسبان في صنعة واحدة لم يكن لهما مال فالكسب كله للاب اذا كان الابن في عيال الاب لكونه معينا له الا ترى انه لو غرس شجرة تكون للاب .... الخ

وفي تنقيح الفتاویٰ الحامديه كتاب الشركة ج۱ ص۹۵ (طبع ميمنيه مصر) اب وابن اكتسبا ولم يكن لهما مال فاجتمع من الكسب اموال فالكل للاب لان الابن اذا كان في عياله فهو معين له الا ترى انه لو غرس شجرة فهی للاب ...... الخ

شریک وي په دهغه وخت څخه شریک چي داووحصو معاهده شوې وي نو سوال ولیکه د صورت مسؤله دوهم څل وپوښته. دهغه سره دغه کاغذ بیرته راولیږه.

والله أعلم ۲/۱۰/ ۱۳۹۹ (فتوی نمبر ۱۷۰۹/ ۳۰ د)

په شرکت کي دهر یوه علیحده علیحده مال متعین کول او بیا دهغه نفع او نقصان حاصلولو مخصوص صورت حکم

سوال: - دیو سړي څلور چنده دبل څخه زیات سرمایه کاري کړې ده او دکار روبار صورت دادی چي اول سړی به دوهم ته مال رانیسي او پر هغه مال باندی پنځه فیصده خرڅ کوی. او بعد کي داول او دوهم شخص تر منځ نفع تقسیم کوي چي اول ته درې او دوهم ته دوه حصې نفع ورکول کیږی. او په دې وخت کي که یو بري شي نو دوهم نفع او نقصان پوره کوی بیا دوهم څل بیا مال رانیسی اول ته یې ورکړی او بیا په دې طریقه سره نفع تقسیم کوي ایا دا کاروبار دشریعت دنظره صحیح دی که یا ؟

ځواب: سوال مجمل دی. دغور کولو وروسته دمعاملې صورت دارا وروت چی (الف) او (ب) په منځ دشرکت معامله ده په اصل کي سرمایه څلور حصې د(الف) او یوه حصه د(ب) ده. په دې مجموعي سرمایه سره چي کوم سامان رانیسي نو هغه بیا دپلورلو څخه

وفي شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة : ۱۳۹۸ ج۱ص۷۴۱ (طبع مکتبه حنفیه کوته) اذا عمل رجل في صنعة هو وابنه الذي في عياله فجميع الكسب لذلک الرجل وولده يعد معيناً له وكذا اذا اعانه ولده الذي في عياله عند غرسه شجرة فتلک الشجرة للاب لا يشاركه ولده فيها ...... الخ (وكذا في شرح المجلة للاتاسي ج۴ ص۳۱۹ طبع مکتبه حبیبیه کوته) (محمد زبیر حق نواز)

وړاندي اندازه کوي چي دا مال پنځه فيصده نفع کوي او بيا دپلورلو څخه وړاندي بې دا دول تقسيم کوي چي درې حصې نفع (الف) او دوې حصې نفع (ب) ته رسيږي ، (الف) خپله حصه وصول کړي او ساز سامان دپلورلو لپاره (ب) ته ورکړي که دمعاملې صورت داوي نو دا صورت جائز نه دی ولي چي دلته د(الف) درې فيصده نفع متعين ده او (ب) نفع مشتبه دی (١) معامله دادول کول پکار ده چي نفع دفروخت وړاندي اندازې پر ځاى مثلاً دا طی شي چي سامان دفروخت کولو وروسته چي کومه نفع حاصله شي نو دهغه به څلورمه (ب) او درې څلورمي (الف) ته ورکول کيږي په دې صورت کې چي رضامندي حاصله شي که دنفع کوم تناسب وي هم فرق نه لري ، داصل مال تناسب ضروري نه دی (٢) که دمعاملې صورت بل دول وي نو هغه دي وليکي او بيا دې راوليږي ..

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقي عثماني عفى عنه ٢٥/ ٥/ ١٣٩١ ه(فتویٰ نمبر ٢٨٨/ ٢٢ ب)

الجواب صحيح بنده محمد شفيع عفى الله عنه

---

(١) دتفصيل معلومولو لپاره ٤٢ و ٤٨ او دمخکي صفحې حاشيه وګورئ.

(٢) وفي شرح المجلة لسليم رستم باز رقم الماده ١٣٣٧ ج٢ ص٧١٣ (طبع دار الكتب العلميه بيروت) يشترط ان تكون حصص الربح التى تنقسم بين الشركاء جزءً شائعًا كالنصف والثلث والربع فاذا اتفق الشركاء على اعطاء احدهم قدراً معينًا كانت الشركة باطلة ، وكذا في شرح المجلة للاتاسي ج٤ ص٢٦٠ (طبع مكتبه حبيبيه كوټه) وكذا في البحر الرائق ج٥ص١٧٧ (طبع سعيد) وخلاصة الفتاویٰ ج٤ ص٢٤٩ (طبع امجد اكيډمي لاهور) .

وفي البدائع ج٦ ص٥٩ (طبع سعيد) ومنها ان يكون الربح معلوم القدر ...... ومنها ان يكون الربح جزءً شائعًا في الجملة لا معينًا فان عينا عشرة او مائة او نحو ذلک كانت الشركة فاسدة لان العقد يقتضى تحقق الشركة في الربح والتعيين يقطع الشركة لجواز ان لا يحصل من الربح الا القدر المعين لاحدهما فلا يتحقق الشركة في الربح ... الخ وفي الهداية ج٣ ص٢٦٣ (طبع مكتبه رحمانيه) ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعًا لا يستحق احدهما دراهم مسمّاة من الربح ..... الخ (محمد زبير حق نواز)

په مضاربت کي ټول نقصان پر سرمایه کار وي او په شرکت (پارټنرشیپ) کي هر فریق به د مال په تناسب نقصان پوره کوي

سوال: - sleeping partner په طریقه سرمایه کاري کول په دې شرط چي د نقصان یو متعین فیصد به پر sleeping partker هم وي مثلا ۲۵ فیصد نفع او نقصان وي، په دې کي دغه لاندی دوه صورتونه امکان لري. یو دا چي Activ partner صرف محنت کوي، او سرمایې شامل د تجارت نوي، دوم دا چي Activ partner محنت سره سرمایه هم لګولې وي.

ځواب: که کار کوونکی یواځي کار کوي دهغه سرمایه شامله نه وی نو په دې صورت کي نقصان ذمه واري پر ده جائز نه ده دمعاملې دصحت لپاره دا ضروري ده چي نفع دواړه لپاره معلومول ضروري ده او دا به طی کوي چي نقصان ذمه وار به سرمایه کار وي (۱)

---

(۱) وفي الدر المختار مع ردالمحتار كتاب المضاربة ج۵ ص۶۴۸ (طبع سعيد) كل شرط يوجب جهالة في الربح او يقطع الشركة فيه يفسدها والا بطل الشرط وصح العقد.

وفي الدر المختار مع ردالمحتار كتاب المضاربة ج۵ ص۶۴۸ (طبع سعيد) كل شرط يوجب جهالة في الربح او يقطع الشركة فيه يفسدها والا بطل الشرط وصح العقد.

وفي الشاميه (قوله بطل الشرط) كشرط الخسران على المضارب ...... الخ

وفي مجمع الانهر كتاب المضاربة ج۳ ص۴۴۷ (طبع غفاريه كوټه) ويبطل الشرط كشرط الوضيعة اى الخسران على المضارب لان الخسران جزء هالك من المال فلا يجوز ان يلزم غير رب المال لكنه شرط

او که کار کوونکی د محنت سره څه سرمایه کاري هم وکړي . د دواړو تر منځ به تناسب د دوی په رضامندي سره وي . لیکن د نقصان په صورت کي به د دواړو د سرمایي په نسبت سره وي مثلاً کارکوونکي سرمایه لس فیصده وي او نیوي فیصد د بل وي نو د نقصان په صورت کي یو اخي لس فیصده پر فریق اول او نیوي فیصد پر فریق ثاني راځي (۱)

والله اعلم ۲۹/ ۱۲/ ۱۴۰۹ (فتوی نمبر ۲۴۷۵ / ۴۰ و)

زائد لا یوجب قطع الشرکة في الربح ولا الجهالة فیه فلا یفسد المضاربة لانها لاتفسد بالشروط الفاسدة ..... الخ

وفی تبیین الحقائق ، کتاب المضاربة ج۵ ص ۵۲۱ (طبع دار الکتب العلمیه بیروت) ویبطل الشرط کشرط الوضیعة علی المضارب ...... وشرط الوضیعة شرط زاید لا یوجب قطع الشرکة في الربح ولا الجهالة فیه فلا یکون مفسدا وتکون الوضیعة وهو الخسران علی رب المال لانه ما فات جزء من المال بالهلاک یلزم صاحب المال دون غیره ، وکذا فی شرح المجلة ج۲ ص۷۵۷ (طبع مکتبه حنفیه کوټه) همدا دول ص۴۲ و۴۸ او حواشي هم وګوری .

( ) وفي مصنف عبدالرزاق ومصنف ابن ابي شیبه عن علی رضی الله عنه الوضیعة علی المال والربح علی ما اصطلحوا علیه (کنز العمال ج۱۵ ص۱۷۶ رقم الحدیث ۴۰۴۸۲)

وفی موسوعة الاجماع اتفقوا علی ان الربح والخسران في الشرکة بین الشرکاء کل بقدر ماله .

وفي البدائع ج۶ص۶۲ (طبع سعید) والوضیعة علی قدر المالین متساویا ومتفاضلا لان الوضیعة اسم لجزء هالک من المال فیتقدر بقدر المال .

وکذا في فتح القدیر ج۵ ص۳۹۷ (طبع مکتبه رشیدیه کوټه)

وفي المدونة الکبری للامام مالک ج۳ ص۶۰۹ (طبع دار الکتب العلمیه بیروت) الوضیعة عند مالک علیهما علی قدر رؤس اموالهما .

وفی المجموع شرح المهذب ج۱۴ ص۷۱ (طبع دار احیاء التراث بیروت) ویقسم الربح والخسران علی قدر المالین وفی المغنی لابن قدامه ج۵ ص۲۲ (طبع دار الفکر بیروت) الخسران فی الشرکة علی کل واحد منهما بقدر ماله فان کان مالهما متساویا فی القدر فالخسران بینهما نصفین ، وان کان اثلاثا فالوضیعة اثلاثا لا نعلم في هذا خلافا بین اهل العلم وبه یقول ابو حنیفة والشافعي رحمهما الله وغیرهما . . . . الخ

دمضارب دمضاربت دختمولو په قيمت اسميه دخرخولو شرط

سوال : فضيلة الدكتور / عبدالستار ابوغده المحترم (۱)

نائب رئيس هيئة الفتوىٰ والرقابة الشرعية ورئيس لجنتها التنفيذيه وعضو الهيئة المنتدب .

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

تعرض احدى شركات الطاقة الكبرى في أبوظبي على المصرف ترتيب اصدار صكوك مضاربة لصالحها بالتعاون مع بنک باركليز والمسألة المتكررة دومًا ونود ان نعالجها من البداية ، هي مسألة الثمن الذي يتعهد المضارب بشراء اصول المضاربة به وما يجري عليه العمل – للأسف في معظم الصكوك– من اعتماد القيمة الاسميه مع المبالغ المتحققة وغير الموزعة من الارباح فهل يمكن للخروج من الاشكال الشرعي ان نمسک العصا من الوسط ، ونعالج الامر على النحو الآتي

أولاً : يذكر في اجراءات الاسترداد انها تتم بانها المضاربة باستخدام حامل الصک اشعاراً معينًا ومن ثم يشتري المضارب اصول المضاربة منه .

---

(۱) سائل سوال دشيخ عبدالستار ابوغده شخه كړی ؤ هغه بيا دجواب لپاره مفتي تقی عثماني صاحب ته استولی

ثانيًا : ينصّ في التعهد بالشراء بأن المضارب يتعهد بأن يشتري اصول المضاربة بالقيمة الاسمية ويكون هذا التعهد مضافًا الى ما بعد انتهاء اوانها المضاربة بالنحو المتقدم.

بهذا الكيفية يكون تعهد المضارب مضافا الى الوقت الذي لا يكون (لا يبقى) فيه مضاربًا.

هذه هي المعالجة المقترحة بشكل مجمل، فهل ترونها مقبولة ؟

وتقبلوا فائق الاحترام والتقدير. محبكم/أسيد كيلاني

جواب :- الى فضيلة الشيخ اسيد كيلاني حفظه الله تعالى.

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد :

فان تعهد المضارب بشراء الاصول بالقيمة الاسمية لا يجوز (١) ولو كان بعد انتهاء المضاربة ما دام هذا التعهد موجوداً عند عقد المضاربة بمعنى انه يوقع عند ابرام عقد المضاربة سواء كان منصوصا في عقد المضاربة او منفصلاً عنه.

والله اعلم اخوكم محمد تقی العثماني عفى الله عنه ٧ / جمادی الاولى / ١٤٢٨ هـ

شركت متناقصه کي بينک ته د قيمت څخه وړاندي په کمه ادائيګي د دين اړولو يو خاص صورت

(اسلامي بينک د بنګله ديش سوال او جواب)

سوال : - فضيلة الشيخ / الأستاذ محمد تقی عثماني حياه الله تعالى

نائب رئيس دار العلوم کراتشی، باکستان

وعضو مجمع الفقه الاسلامي التابع لمنظمة المؤتمر الاسلامي

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد :

فيسرنا ان نتقدم لفضيلتكم باطيب التحيات واخلص التقديرات متمنين لكم دوام الصحة والعافية ، وبعد فنرجو من فضيلتكم التكرم بابداء الرأى الشرعي في الصورة التالية :

ان احد عملاء البنك الاسلامي يتمتع بتسهيلات استثمارة تحت صيغة بيع المرابحة للآمر بالشراء بمبلغ قدره ٣٥ مليون تاكا وكان يتعامل مع البنك بصفة مرضية حيث كان يشتري من البنك بضائعه المطلوبة مرابحة بالآجل في حدود المبلغ اعلاه فيبيعها في السوق فيسدد بقيمتها دينه المترتب عليه للبنك . قبل حلول الأجل ، لكنه في الاونة الأخيرة اشترى سيارات وشاحنات عددها ٢٦ بقيمة البضائع المباعة دون ان يسدد بها دينه المترتب عليه بغير اذن مسبق من البنك ، والجدير بالذكر أن الاجل لتسديد الدين المترتب عليه لم يجل الى الآن ، وفي هذا الوضع اقترح العميل للبنك اقتراحاً جديداً من توقيع عقد جديد عقد اجازة بالبيع تحت شركة الملك حيث يشارك البنك مع العميل في ملكية السيارات والشاحنات المذكورة بمقابل ١٠٠ ايون تاكا من دين المرابحة الذي يستحقه البنك فبذلك يتخلص العميل من دين المرابحة بقدر ١٠ مليون تاک الذي كان عليه تسديده للبنك فيكون البنك مالكًا (اى شريكًا) للسيارات والشاحنات المذكورة اعلاه ويؤجرها للعميل ويدفع العميل للبنك جر۔

( ) حوالہ دیارہ ص ٣٧ او ص ٤٧ دحواشي سره وگوری۔

معينة على اقساط كما انه يشتريها من البنک تدريجيًا بدفع قيمتها على اقساط معينة ،

فهل يجوز للبنک ان يوافق على اقتراح العميل في الصورة الموضحة اعلاه ؟

شاكرين لكم حسن تعاونكم معنا . والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

مع اطيب التقديرات

محمد سراج الاسلام

عضو وأمين اضافي هيئة الرقابة الشرعية

بنک بنغلاديش الاسلامي المحدود.

جواب : حيث ان المعاملة المقترحة تكون شركة متناقصة ، ويراعي في مبلغ الأجرة ربح للبنک فوق اجرة المثل ، فان هذه المعاملة تكون من قبيل قلب الدين فلا تجوز اما اذا كانت اجرة السيارات اجرة المثل وكان شراء حصص السيارات من قبل العميل على أساس القيمة السوقية فلا بأس بهذه المعاملة ، بشرط ان لاتكون عقود البيع والاجارة مشروطًا بعضها ببعض بل يكون كل عقد منفصلا عن الآخر (١)

والله سبحانه وتعالى اعلم محمد تقی العثمانی ۴ شعبان ۱۴۲۸

(فتویٰ نمبر ۵/۹۸۹)

( ) وفي سنن ابي داؤد ج ٣ ص ٢٨٣ (طبع رحمانيه) لا يحل سلف وبيع ولا شرطان في بيع ، وكذا فى جامع الترمذي ج٣ص٥٣٥ (طبع سعيد) وفي المعجم الاوسط للطبراني ج ۴ ص ٣٣٥ ان النبي ﷺ نهى عن بيع شرط وفي الهدايه ج ٣ ص ٦٢ (طبع رحمانيه) لو باع عبداً على ان يستخدمه البائع شهراً او داراً على ان يسكنها ... لانه شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لاحد المتعاقدين ولانه نهى عن بيع وسلف ولانه لو كان الخدمة والسكنى يقابلهما شيئ من الثمن يكون اجارة في بيع ولو كان لا يقابلها يكون اعارةً فى بيع وقد نهى ﷺ عن صفقتين في صفقةٍ ، ددي سره د٧٨ حاشيه هم ملاحظه کری .

(فارم ټرانسوال افريقه ديوې کورنی شراکتي کمپنۍ په اړه څو مختلف سوالات او جوابات.

(ديوې معاهدې دشرکت حيثيت)

١: دوالد دطرف څخه دخپل جائداد پر څلورو زامنو په مشترک ډول اخستلو يو معاهده تر سره کړي

٢: دمعاهدې دشرکت دخلاف کوونکی شريک حکم

٣: په معاهده دشرکت کې دتجارتي سرمايې دمقدار په متعين ډول يې ليکلی نه دی څه حکم لری ؟

۴: کوم شريک چې کار ونکړي يا غائب وی نو شرکت ختميږي او که نه ؟

۵: يوطرفه دشرکت ختمولو لپاره دوهم طرف شرکاء دفسخ نه قبلول ضروري نه دی

۶: دمعاهدې په صورت کې دکوم شريک تحريري استعفاء کولو شپږ مياشتې وروسته دهغه دشرکت ختميدلو اصول شرعي حيثيت

٧: دکوم شريک دمستعفي کی دلو شپږ مياشتي وروسته هم ده ته خپله حصه ورکول کيږی نو دهغه شرکت باقي دی که يا ؟

٨: دشرکت دفسخ کولو لپاره دنورو شريکانو مطلع کول ضروري دی ، محض استعفاء ليکل دخپل ځان سره اېښوولو سره شرکت نه ختميږی

٩: دکوم شريک دانتقال وروسته دهغه اولاد دکاربار شريک دي که يا ؟

او د مرحوم شریک اولاد د شریک جوړولو د مجلس د ځینې شرکاؤ سکوت اختیارولو حکم.

سوال :- ضروري تمهید مختصراً :-

حاجی موسی اسماعیل رحمه الله په خپل ژوند کي ټول جائیداد او تجارت د خپلو څلورو زامنو تر منځ په زباني طور ویشلورو . وروسته دده څلورو زامنو هغه تجارت او جائداد د حاصلولو وروسته یو تجارتي شرکت جاري کړو ، د دې شرکت د با قاعده چلولو په غرض هغو یوه معاهده د شرکت تیاره کړه ، چي هغه ستاسي په عالي خدمت کي سره د استفتاء ارسال شوه ، اوس سوال د دې لاندنیو شیانو ده . امید دی چي مفتي صاحب به خاص توجه ورته وکړي جوابات به مفصل او مدلل ولیکي نو ستاسي به ډیر احسان وي او اجر به د الله څخه وي.

۱ : ملفوف شوی دست ویز (معاهده نامه) (۱) آیا شرعا معتبر ده که یا ؟

۲ : که کومه معاهده شوی وي او خلاف ورزي ورڅخه کیږي نو د هغه مخالفت کوونکی د شریعت د روی مخالفت جائز دی او که نه ؟

۳ : که معاهده نامه کي د شرکت تجارت سرمایه هغه مقدار متعین مذکور نه وی مګر په یو خاصه وجه سره متعین مقدار د کال ورکول کیږي نو شرکت معتبر دی که نه ؟

۴ : که کوم شریک د معاهدې مطابق کار پریږدي یعنی په خپله د تجارت کار پریږدي او په معاهده کي د کار کولو ویل شوی وي او کار پریږدي غائب شي نو شرعا داسي غائب شریک تجارت بلل کیږي که نه ؟او د هغه شرکت ختم دی که نه ؟

---

(۱) د شراکت د غه معاهده د دې سوال په آخر کي درج ده چي په هغه کی د دې شراکت تمام جزوي تفصیلات او دفعات موجود دی .

۵ : که کوم شریک داستعفا وروسته داستعفاء جواب (یعنی دنورو شریکانو دطرف استعفاء دقبلیدو یا دعدم قبلیدو اطلاع) نه وي نو په دې استعفاء چي معاهده کي ده اصولو سره سم ورکړې وي معتبر ده که نه ؟

۶ : په معاهده دشرکت کي یوه دفعه داهم ده چي کوم شریک تحریراً دشرکت څخه جلاکیدلو استعفاء ورکړي نو دهغه استعفاء تاریخ څخه شپږ میاشتي وروسته ددې شرکت په خپله ختمیږي . ایا ددې دفعې مطابق که کوم شریک تحریراً استعفاء ورکړي نو دهغه شرکت ختمیږي او که نه ؟

۷ : که کوم شریک داټول مستعفي کیدلو څخه وروسته نورشریکان دغه شریک بولي یعنی دتقسیم مال په وقت کی نور شریکان ددې څلورمه حصه ورکوي نو ایا دمستعفي کیدلو وروسته دنورو شریکانو څلورمه حصه ورکولو کي دهغه شرکت به پاته وي او که ختمیږي ؟

۸ : که کوم شریک دخپل طرف څخه استعفاء تحریر کړي لکن دهغه علم کوم شریک ته نه وي . څو کاله وروسته داستعفاء ذکر وکړي نو دغه استعفاء چي دشریکانو مخته نه ده وړاندي شوې ، نه وریاندی دچا علم و . شرعًا معتبر ده که نه ؟ که معتبر وي نو دکوم تاریخ څخه اعتبار لري ؟

۹ : که کوم شریک دمعاهدې نامې سره دمخصوص دفعې خلاف خپله استعفاء وړاندي کړي نو هغه استعفاء شرعًا معتبر ده که نه ؟

۱۰ : یو شریک مړشي دهغه دانتقال وروسته ټول شریکان په یو مجلس کي ددې اولاد شریک تجارت کړي ، اوس څیني شریکان وایي چي په دې مجلس کي عقد ضروري دی او موږ داوخت دهغه څخه انکار هم نه دی کړی . لکن دعقد په وخت کي نا منظوري یـ انکار او یا هم عدم رضائیت هم نه دی ظاهر شوی او ددوی مشر وروړ موجود وی دهغه په موجودګي دهغه مرضي خلاف کار هم نه وي شوی په دې باره کي بلا راده سکوت اختیـ ر

شوي وي . نو ایا شرعًا ددې سکوت باوجود دمرحوم اولاد شریک تجارت بلل کیږي که یا ؟(ازراه کرم دضمیمي متعلق سوال نمبر ۵ او ۲ ملاحظه کړی)

دعاګو : بنده بشیر احمد سنجالوي غفرله ولوالدیه

ازجوهانسبرګ جنوبي افریقه

مخدومي ومکرمي ! په دې مسئله او معامله کي ستاسي دکومک اشد ضرورت دی امید چی هر ډول کومک به وکړی ، الله تبارک وتعالی دي ستاسي درجې درلوړي کړي. آمین

طالب دعا بنده بشیر احمد بنده شعبه غفرله

(ضمیه از مستفتي متعلق بسوال نمبر ۵او۲)

۱: مذکورد مستعفي زباني استعفاء ورکړی بیا دوهم خل بې تحریري استعفاء ورکړې . او دهغه وروسته دخپلي استعفاء ذکر شریک نو ته کړی دی . او دهغه وروسته هغه په خپله ټول دشرکت مکمل حساب دخان سره تیار کړل . چي په هغه کي هغه دخپلي حصې مجموعي قیمت تیار کړل او ددهٔ مجموعي قیمت څخه که م شریک انکار هم نه دی کړی اوس دمذکوره استعفاء وړاندي کولو او بیا ټولو شریکانو ته دمجموعي قیمت نقلونه رسول او بیا دتجارت څخه دست بردار کیدل دهغه څخه دا معلومیږي چي دهغه داستعفاء ورکول مقصود ؤ اوس دداسي شریک استعفاء ورکول من حیث الشرع مسموع او معتبر ده که یا ؟

۲ : داډول مذکورد مستعفي داستعفاء ورکولو وروسته وقتًا فوقتًا حسب ضرورت مختلف رقم دشرکت تجارت څخه پنځلس یا شل کاله دشرکت څخه وصول کول . اوس هغه رقم دکوم شي په عوض شمارل کیږي ؟ ای ددې شرکت دحصې څخه شمارل کیږي . او یا قرض بلل کیږي ؟ فقط.

(معاهده شرکت) (تمهيد)

الف: خلور شريکانو دا اقرار کړی چی موسی اسماعيل تمام جائداد او نور ملکيتونه هغه حاصل کړي دی.

ب: - خلورو شريکانو دمجموعي تجارت کي شريک کولو او شرکت قائم کولو باندي خپله رضامندي ظاهره کړې، او تولو شرکت قائم کړی.

ج: - عقد شرکت شروط او قيود تحريري په يو دستاويز کي قلم بند کړی دی او پر هغه خپل رضامندي ظاهر کړې ده چي هغه حسب ذيل دی:

(مادې)

۱: مذکوره شرکاء پر دې خبره رضامند دی چی تول به دغه شرکت (جنرل مرچنټ) تجارت کي دشرکاء حيثيت لري.

۲: ددې مجموعي تجارتي صورت .(سليمان اسماعيل ميان اينډ کمپنی) وني او ددې شرکت تجارت به ددرو ديرشو مارکيټو استريټ څخه جاري وي . او ددې وروسته چيرته چي شرکاء خپله رضامندي ظاهر کړي.

۳: ددې سره چي دشرکت دشروع کيدلو تاريخ په دې دستاويز کي ليکلی دی . لکن ددې شرکت ابتداء تاريخ اول دجولائي دنونس سوه شل ميلادي څخه وي.

۴: دشرکت هذا سرمايه به دهر شريک برابره حصه وی (ليکن د دستاويز کي سرمايه مقدار نه دی ليکلی او هغه درج نه دی)

۷: دتجارت حساب به دفاتر باقاعده کوي . داټول هر عقد تجارت او هر معامله تجارت به درج کول کيږي . او مسلسل تاريخ به ورسره ليکل کيږی . بل دا چی دغه تجارت چی چيري جاري کيږي نو هلته به هم ورسره دفتر خلاصيږي . چي په هغه کي به دتجارت ټول نقود او حسابات پوره ليکل کيږي . او ددې حسابونو درجسترو کتل او معائنه کول دهر شريک حق دی.

۷: د هر کال د جون د میاشتي د یرشمه یا د هغه وروسته چي ممکن وی یو گوشوارہ به د نفع او نقصان تیاریږي ، چي په هغه کي د شریکانو ملکیت نفع او نقصان پرتله کیږي . او د هر شریک به خانته حصه معلومیږي . لکن هیڅ شریک به د تحریري اجازت بغیر رقم نه ایستل کیږي.

۸: هر شریک لره پکار ده چی حسب ذیل امورو کی عملاً حصه واخلي:

الف: - هر شریک به خپل پورا وقت او پوره توجه د دې شرکت په تجارت کي کوي ، او په شوق او ایمان داری سره به حتی الوسع خپله ذمه واري د نورو شرکاء په مشوره سره ادا کوي.

ب: - پر شریکانو لازم دی چی په ایمان داری او انصاف سره به کار کوي . او دا چی هر وقت به په خپل منځ کي یو بل ته خبر ورکوي ، چیرته چی کوم وضاحت طلب خبره وي نو هلته به په وضاحت او په خوشي سره خبره کوي بې د اخفاء او جبر.

ج: - حسب معمول تمام رقوم تجارت او تمام چیکونه او نور معاوضات تجارت به د بینک په کاته کي جمع کیږي.

د: - هر شریک ته لازمه ده چی خپل ذاتي قرضه په خپله ادا کړی چي نور شریکان هر وخت د هر ډول اخراجاتو څخه بري او منزه وي.

۹: هر شریک به د حسب ذیل امورو مستحق وی:

الف: - د تجارت د طرف څخه چیک ایستل.

ب: - د خپل نفع د حصې څخه ماهانه پنځویشت پونډه ایستل چی هغه به د ده د حساب څخه منها کیږي.

ج:- په هرو څلورو کلو کي به یو کال تعطیل ورکول کیږي

۱۰: د کوم شریک بغیر نور شریکان دوړاندیني رضامندي لاندی د دغو امورو حق ورته نه ورکول کیږي:

الف: - بالواسطه يا بلا واسطه په كوم خانته تجارت مشغول كيدل.

ب: - هغه دخپل ذاتي سرمايه حصه څخه ده رقم ورقم ونما فوقها ايستل.

ج: - دداسي خلكو كراكانو په باره كي چي نور شركاء سابق په تحريري طور منع كړی وی قرضه وركول او مال وربانديږي په پور خرڅول.

د: - داسي يو كار كول چي دخپل طرف څخه كفالت يا ضمانت وركول كيږي چي شركت تجارت جائداد ته كوم نقصان رسوي.

ر: - تجارت كي داسي كاغذات باندی تصديق كول يا ادائيكي سكه لګول چي هغه تجارت ته نقصان رسوی.

س: دخپلي حصي څخه تجارت جائداد منافع خرڅول، تحويل كول، يا په رهن وركول.

ص: - دتجارت رقم يا مال ومتاع په كار كی راوستل يا رهن ايښوول، ماسوا دتجارت عام نفع دپاره يا روزمره تجارتي كارونه كول.

ط: - په تجارت كي كوم ملازم پر ملازمت باندي پريښوول او يا معزول كول بې له فحش بد اخلاقي دوجي.

ع: - دتجارت په غرض دټرانسوال صوبې په حدودو كي سفر كول.

ف: - دسل پونډ څخه زياته معاهده يا وعده يا اجاره كول، په دې شرط چي داسي معامله دمعمولی تجارتي كاروائي خلاف نه وي.

ی: - داسي معاهده كول چی په دې تجارت كي روزمره كاروائي خلاف وي.

۱۱: دهر شريک دا حق دی چی كوم وخت غواړي مستعفي شي، په دې شرط چي مستعفي كيدلو څخه شپږ مياشتي وړاندي استعفاء شركاؤ ته وړاندي كړي يعنی دجون دمياشتي ددېرشو تاريخو څخه يا ددسمبر دمياشتي ديوديرشم تاريخ څخه طالب فسخ استعفاء وركولو اراده وكړي، نو داسي شركاؤ ته ضروري ده داستعفاء وړاندي كولو

شر میاشتي وروسته دهغه شرکت ختمیږي نو دمستعفي شریک شرکت دفسخ کولو دفعه ۱۲ اوس لازمیږي گویا فسخ کوونکی شریک اوس وفات شوی . په دی به هغه قواعد او ضوابط لازم بلل کیږي چی دکوم شریک دانتقال پروقت لازمي دی . دکوم شریک دوفات یا استعفاء وروسته نورو شرکاؤ په حق کی قائم او باقي بلل کیږي

۱۲: شرکت جاري ساتل اگر که کوم شریک وفات شي دهغه زنده شرکاء تر منځ دهر شریک دموت تاریخ دهغه دحصې مطابق متوفی شریک تجارت دی . داول دجون دآخري تاریخ څخه چي څونه میاشتي چي تیري شوې وي دهري میاشتي په مقابل کي دهغه اولاد ته حصه ماهانه پنځویشت پونډ ورکول کیږی سرد دهغه دتجارتي حصې (یعنی متوفی شریک حصه دهغه اولاد ته بقایا زنده شرکاء به یې اخلي) ددې سره شریک دفعه نمبر (۱۱) مطابق مستعفي کیږي نو یا داستعفاء تاریخ دیرشمه دجون یا یو دیرشم ددسمبر . نو که دیرشمه دجون وی نو دغه کال دتجارتي نفعي یا یو دیرشم دسمبر وي نو بیا یو کال ددیرشم دجون دده دحصې چي څونه رقم وي دی یې حق دار دی. سره دپنځوس پونډ . چي دجون ددیرشمي څخه نیولې تر یودیرش ددسمبر پوري دهغه دحصې نفع بلل کیږي . دکوم مستعفي شریک دا حق نشته چي هغه دپگړی رقم طلب کړي نه هغه ته دا حق ورکول کیږي چی تجارتي نقصان دتجارت څخه ایستل کیږي ، په دې باره کي هغه څه تبدیلي دي وغواړي . مستعفي شریک یا متوفی شریک ونمائنده ته ثمن مبیع ماهانه پنځه سوه پونډ دحساب څخه په شپږویشت قسطو باندي ورې(په دواړو کي چي کوم اقل مقدار) په هغه سره به ادا کیږي.

۱۳: دشرکت په باره کي که کوم جگړه رامنځ ته کیږي نو هغه به دټولو څخه وړاندي دشریکانو والد محترم یعنی حاجي موسی اسماعیل صاحب ته رجوع کوي . او دهغه په عدم موجودگي کي به دشریکانو والده یعني حاجیانه امینه ته رجوع کول کیږي . او دهغې دعدم موجودگي په صورت کي ددې تجارت دمحاسب منشي ته رجوع کیږي . او

: هغه به عدم موجودګۍ کې به دوه حکم کوونکی مقرر کیږي چې : هغو صاحب به : فریقینو د طرف څخه کیږي او بیا به دغه دوه مقرر شوی حاکمان به : ي مع منه کی : خپل طرف څخه به دکار شروع کولو څخه وړاندې به یو شخص نامزد کوی چې : هغه : دوو حاکمانو درمنځ حاکم شي . چې دغه حاکم به : حاکمانو دنااتفاقي به صورت کې قطعي فیصله وکړي.

۱۴ : د شرکاء تجارت هذا دا خبره به مني چې که جګړه پیدا شي نو به مابین کې تجارت منیجر او یو بل شریک د : ي دفعې ۱۳ مطابق به فیصله کوي . د : نکوره بالا شرطونو باوجود که شرکاء به منځ د تجارت کی یو ه نا اتفاقي پیدا شي نو دا کثره شریکانو په رائ سره به فیصله کیږي . د اول که کوم شریک حاضر نه وي نو بیا به هغه نه خپل حق ورکول کیږي . چې هغه : خپل طرف څخه کوم وکیل مقرر کړي. ختم شو

شاهد نمبر ۱ زید   شاهد نمبر ۲ عمرو

د شریکانو امضاوی

۱- ایوب ابن موسی   ۲- یونس بن موسیٰ

۳- هارون بن موسی   ۴- سلیمان بن موسی

ځواب .- د سوالاتو جوابات بالترتیب مندرجه ذیل دي:

۱. صورت مسؤله کې شرکت درست دی اګرچې په حنیفي مسلک کې - شرکت بالعروض - جائز نه دی (۱) لکن په صورت مسؤله کې چې د حاجي موسی اسماعیل

---

(۱) وراجع للتفصیل والتفصیل الی بدائع الصنائع ج۶ ص۵۹ لا تصح الشرکة في العروض والمبسوط للسرخسي ج۱۱ ص۱۵۹ (طبع ادارة القرآن) والتاتارخانیه ج۵ ص ۴۲۲ (طبع قدیمي کراچي) وفتح القدیر ج۵ ص۳۸۹ (طبع رشیدیه کوئټه) وشرح المجلة لعلی حیدر ج۱۰ ص۳۷۴ رقم المادة ۱۳۴۲ (طبع دار الکتب بیروت) ومجلة الاحکام العدلیة ج۴ ص۱۳۴۲ (طبع نور محمد کراچي)

صاحب رحمه الله زامنو تمام جائيداد دوالد په مشترکه طور اخستی دی په دې ددوی تر منځ شرکت الملک متحقق دی (١) او شرکة الملک په تحقق کي وروسته دشرکة العقد عروض کي هم درست دی . لمافي الهنديه: -

والحيلة في جواز الشركة في العروض وكل ما يتعين بالتعيين ان يبيع كل واحد منهما نصف ماله بنصف مال صاحبه حتى يصير مال كل واحد منهما نصفين ، وتحصل شركة ملك بينهما ، ثم يعقد ان بعد ذلک عقد الشركة فيجوز بلا خلاف كذا في البدائع .

(عالمگيريه ج ٢ ص ٣٠٧ باب اول فصل ٣)(٢)

لهذا صحت شرکت په عروضو کي اشکال نلري.

ترکومه چي دمعاهدې دشرکت تعلق دی چي دضميمې په دستاويزاتو کی قلم بند دی نو دهغه اکثر شرائط درست دی لکن بعض شرطونه يې فاسد دی ، مثلا شرط دفعه ١٠ ذيل الف مذکور چی که کوم شريک بالواسطه يا بلاواسطه ځانته تجارت نه شي کولای ، دا شرط دشرکت عنان دمقتضا څخه خلاف دی ، او شرکت مفاوضه شرائط دلته موجود

---

(١) وفي البحر الرائق كتاب الشركة ج٥ ص ١٦٦ ٩ (طبع سعيد) ان يملك اثنان عينًا ارثًا او شراءً بيان للنوع الاول منها وقوله ارثًا او شراءً مثال لا قيد ..... والحاصل انها نوعان جبرية واختيارية فاشار الى الجبرية بالارث والى الاختيارية بالشراء كما في المحيط ..... الخ

(٢) (طبع مكتبه رشيديه كوته)

وفي بدائع الصنائع ، كتاب الشركة ج٦ ص ٥٩ (طبع سعيد) والحيلة في جواز الشركة في العروض وكل ما يتعين بالتعيين ان يبيع كل واحد منهما نصف ماله بنصف مال صاحبه حتى يصير مال كل واحد منهما نصفين وتحصل شركة ملك بينهما ثم يعقد ان بعد ذلك عقد الشركة فتجوز بلا خلاف ، وكذا في الدر المختار ج٤ ص ٣١٠ (طبع سعيد) وكذا في التاتارخانيه ج٥ ص٤٢٤ (طبع قديمي كراچي)

نه دی . لهذا دا شرط فاسد دی . لکن په شرکت کی چی کوم شرط فاسد راشي نو هغه شرکت نه باطليږي . بلکه هغه شرط فاسد دی او پر هغه عمل ضروري نه دی

لما في رد المحتار : لان الشركة لا تفسد بالشروط الفاسدة (شامي ج۳ ص۳۷۶) (۱)

يو بل شرط فاسد دمعاهدې دفعه ۱۲ کي مذکور دی چی که يو شريک وفات شي نو ۳۰ جون څخه نيولې بيا چي څو شپږ مياشتي تيريږي نو د هر مياشتي په مقابله کی دهغه اولاد ته پنځويشت پونډه ورکول کيږي هغه دنفع قائم مقام بلل کيږي چي د ديرش جون څخه بيا تر تاريخ دوفات پوري دمرحوم حصه راځي.

په دفعه ۱۱ کي هم يو شرط فاسد دی چی که اگر کوم شريک ۳۱ دسمبر څخه شرکت ختم کول غواړی نو هغه ددونه رقم حق داره دی چی ۳۰ جون دده په حصه کي ږ سره ديو سل پنځوس پونډ چي ۳۰ جون څخه بيا تر ۳۱ دسمبر پوري دهغه حصه نفع بلل کيږي دغه شرط هم دمذکوره وجي پر بنا فاسد دی ، که داډول يو شريک کوم معلوم رقم په طور دنفع اصل شرکت مقرر کړی نو دغه شرکت فاسديږي.

لما في الدر المختار وتفسد باشتراط دراهم مسماة من الربح لاحدهما لقطع الشركة كما مر لا لانه شرط لعدم فسادها بالشروط . (درمختار مع شامي ج۳ ص۳۷۶ . ۳۷۷) (۲)

---

(۱) رد المحتار ، كتاب الشركة ج۴ ص۳۱۶ (طبع سعيد) وكذا في الهنديه ج۲ ص۳۰۲ (طبع مكتبه رشيديه كوئته) (محمد زبير حق نواز)

(۲) الدر المختار ج۴ ص۳۱۶ (طبع سعيد)

وفي الهدايه ج۲ ص۶۱۱ (طبع رحمانيه) ولا يجوز الشركة اذا شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لانه شرط يوجب انقطاع الشركة ... الخ

لكن په دې معاهده نامه كي دفعه ۵ كي شركاء په منځ كی دنفع تقسيم په عام ډول دشريعت سره مطابق ده ولي چي په دې كي يوه فريق ته هم مقرر نفع نه ده معلومه شوې. نفع او نقصان كی سره شريک دی. هغه د دفعه ۵ سره متعارض دی. او صرف فسخ شركت په وخت كي حساب يو ډول طی شوی. لكه انګريزي متن كي معين رقم (نفع قائم مقام) بلل شوې. چي دهغه معنی دا ده چی نفع هغه ده چی په دفعه ۵ كي ذكر شوې. لكن دا معين رقم قائم مقام بلل كيږي دا شرط فاسد اصل عقد شركت نه باطله وي. البته دا شرط باطل دی.

خلاصه دا ده چي معاهده شركت هغه دستاويزات چی په استفتاء سره منسلک شوی تر دې حده معتبر دی چی په دې بنياد شركت هم درست دی. لكن په دې كي چی شرائط فاسده مذكور دی هغه شرائط لغو دی.

وفي الهنديه ج۲ص۳۰۲ (طبع مكتبه رشيديه كوئټه) وان يكون الربح معلوم القدر فان كان مجهولاً تفسد الشركة وان يكون الربح جزءاً شائعاً في الجملة لا معيناً فان عينا عشرة او مائة او نحو ذلك كانت الشركة فاسدة..... الخ

وفي بدائع الصنائع ج۶ ص۵۹ (طبع سعيد) ومنها : ان يكون الربح جزءاً شائعاً في الجملة لا معيناً فان عينا عشرة لا يحصل من الربح الا القدر المعين لاحدهما فلا يتحقق الشركة في الربح.

وفي فتح القدير كتاب الشركة ج۵ ص۴۰۲ (طبع رشيديه) ولا تجوز الشركة اذا شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح قال ابن المنذر لا خلاف في هذا لاحد من اهل العلم ووجهه ما ذكره المصنف بقوله لانه شرط يوجب انقطاع الشركة فعساه لا يخرج الا قدر المسمى.

وفي تبيين الحقائق. كتاب الشركة ج۴ ص۲۴۸ (طبع دار الكتب العلميه بيروت) وتفسد ان شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لانه شرط يوجب انقطاع الشركة في بعض الوجوه فلعله لا يخرج الا القدر المسمى لاحدهما من الربح وكذا في خلاصة الفتاوى ج۴ ص۲۹۴ (طبع امجد كيډمي لاهور) والبحر الرائق ج۵ ص۱۷۷ (طبع سعيد) وشرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۱۳۳۷ ج۲ ص ۷۱۳ (طبع دار الكتب العلميه بيروت) (محمد زبير حق نواز)

۲: کوم شرائط فاسده چي په سوال نمبر ۱: په جواب کي راغلي . په هغه عمل واجب نه دی . لکن نور ټول شرائط شرعًا درست دی . د هغه مخالفت یوه شریک ته جائز نه دی.

لان المسلمین علی شروطهم الا شرطا حرّم حلالا او احل حرامًا (۱)

۳: که دا خبره په متعین ډول معلوم وی لیکل شوی محفوظ د ځلورو وروڼو چي د پلار څخه جانداد اخستی دد . هغه څه ډول ؟ او چیرته دی؟ نو بیا معاهده نامه شرکت کی جزوی تفصیلات او مقدار بیان کول د شرکت د صحت لپاره ضروري نه دی . د هغه دوه اسباب دي:

الف: - اول سبب دا دی چی سرمایه شرکت د مقدار معلومول د عقد پر وخت د صحت لپاره ضروري نه دی.

لما في البدائع : واما العلم بمقدار رأس المال وقت العقد فلیس بشرط لجواز الشرکة بالاموال عندنا وعند الشافعي رحمة الله علیه شرط ..... ولنا أن الجهالة لا تمنع جواز العقد لعینها ، بل لا فضائها الی المنازعة وجهالة رأس المال وقت العقد لا تفضی الی المنازعة ، لانه یعلم مقداره ظاهرًا وغالبًا لان الدراهم والدنانیر توزنان وقت الشراء فیعلم مقدارها فلا یؤدی الی جهالة مقدار الربح وقت القسمة . (بدائع الصنائع ج۶ص۶۳) (۲)

---

(۱) وفي جامع الترمذي رقم الحدیث ۱۲۷۲ المسلمون علی شروطهم الا شرطًا حرم حلالا او احل حرامًا .(وکذا في الصحیح البخاري ، کتاب الاجارة)

(۲) (طبع سعید) وفي الهندیه ج۲ ص۳۰۶ (طبع رشیدیه کوټه) اما العلم بمقدار رأس المال وقت العقد فلیس بشرط عندنا .

ب : - دوهمه وجه داده چې په صورت مسؤله کی څلور واړه ورونه په منځ کې شرکت عنان څخه وړاندي شرکت ملک قائم سوی دی ، څنګه چي په سوال نمبر ١په جواب کي ولیکل شول ، او تولي حصې برابري دی ، او نفع هم برابر ده ، نو په دې دسرمایې نه معلومول مفضي ومنازعې ته نه دی ، شرکت في العروض چي کومه حیله دسوال نمبر ١ په جواب کي ذکر شوې ده ، په دې سلسله کي علامه ابن همام رحمه الله داسي لیکي:

وهذا لانه المانع من كون رأس مال الشركة عروضًا كل من امرين : لزوم ربح مالم يضمن ، وجهالة رأس مال كل منهما عند القسمة ، وكل منهما منتف ، فيكون كل ما ربحه احدهما ما هو مضمون عليه ، ولا تحصل جهالة في رأس مال كل منهما ، لانه لا يحتاج الى تعرف رأس مال كل منهما عند القسمة حتى يكون ذلک بالحذر فتقع الجهالة لانهما مستويان في المال شريكان فيه فبالضرورة يكون كل ما يحصل من الثمن بينهما نصفان . (فتح القدير ج٥ ص٣٩٢) (١)

۴ : محض کار پرېښودل یا غائب کیدل شرکت نه ختموي.

لما في العالمكيريه : وان عمل احدهما ولم يعمل الآخر بعذر او بغير عذر صار كعملهما معًا كذا في المضمرات . (فتاوى عالمكيريه: ج٢ ص٣٢٠ كتاب الشركة باب ٣ فصل٢) (٢)

---

(١) (طبع مكتبه رشيديه كوټه)

(٢) ايضًا

که نور شرکاء دده سره شرکت نه خوښوي نو دهغه سره دی صراحة شرکت فسخ کړي.

۵: یک طرفه شرکت فسخ کولو لپاره داشرعًا ضروري نه ده چي فريق ثاني فسخ قبول کړي.

لما في الدر المختار: وتبطل أيضًا بانكارها وبقوله لا اعمل معک فتح وبفسخ احدهما. (شامي ج۳ ص۳۸۴)(۱)

او معاهده دشرکت چي په صورت مسؤله کي ليکل شوې ده، په هغه کي هم استعفاء دنورو شرکاء پر قبوليت موقوف نه ده، لهذا چي کوم شريک دمعاهدې مذکورې سره سم استعفاء ورکړي، نو دهغه شرکت په معاهده کي دمذکوره مدت سره ختميږي، که نور يې قبول کړي او يا يې رد کړي.

۶: کيدلای شي دليل يې په ۵ نمبر کي تير شوی.

۷: لوړ تير شول چي دمعاهدې مطابق استعفاء په ورکولو دمستعفي شريک شرکت ختم کيږي، اوس دهغه دوهم څل شريک کيدلو لپاره ضروري ده چي نوی عقد

---

(۱) الدر المختار کتاب الشرکة فصل في الشرکة الفاسدة ج۴: ص۳۲۷ (طبع سعيد)

وفي الهنديه ج۲ ص۳۳۶ (طبع مکتبه رشيديه کوټه) واذا قال احد الشريکين لصاحبه لا اعمل معکم بالشرکة فهو بمنزلة قوله فاسختک الشرکة.

وفي التاتار خانيه ج۵ ص۶۳۷ (طبع ادارة القرآن) واذا انکر احد المتفاوضين المفاوضة انفسخت المفاوضة هکذا ذکر شيخ الاسلام فيجب ان يکون الحکم في جميع الشرکات هکذا وفي الظهيرية واذا انکر احد الشريکين الشرکة ومال الشرکة امتعة کان هذا فسخا للشرکة.

وفي فتح القدير ج۵ ص۳۸۰ (طبع رشيديه کوټه) لان عقد الشرکة عقد غير لازم فان لکل منهما ان يفسخه اذا شاء وفي درر الحکام شرح المجلة لعلی حيدر تحت المادة رقم ۱۳۵۳ تنفسخ الشرکة بفسخ احد الشريکين او بانکاره الشرکة او يقول احدهما للاخر لا اعمل معک فانه بمنزلة فاسختک (محمد زبير حق نوزا)

ترسره شي . لهذا که نورو شرکو دوهم خل دده سره نوی عقد قائم کړی وي . نو دهغه ځلورمه حصه ورکړل شوې نو هغه شریک بلل کیږی او که نوی شوې نو نه بلل کیږی . ددې برعکس که کوم نوی عقد نه وي شوی . او نورو شریکانو دده حصه ورکوله نو دلته څو احتمالات موجود دی . یو دا چی شرکاء تبرعًا دغه رقم ورکوی . بل داچی دشرکت دفسخ پر بناء ومستعفي ته دشرکت حصه ور ادا کوي . لهذا که دشرکت نوی عقد صراحتًا نوي تر سره شوی نو ددې احتمالاتو محض ځلورمي حصې دادانیګي دعقد شرکت نه بلل کیږي ولی چی په احتمالاتو سره عقد نه ثابتیږي : لان الشرکة لاتثبت بالاحتمال.

۸ : شرعًا هم شرکت دفسخ کولو لپاره دا ضروري ده چي فسخ کولو والا ونورو شریکانو ته دفسخ اطلاع ورکړي . ددوی داطلاع بغیر شرکت نه فسخ کیږي

لما في الدر المختار : وتبطل ایضًا بانکارها ...... بفسخ احدهما .... ویتوقف علی علم الآخر لانه عزل قصدی ، وفي رد المحتار : (قوله لانه عزل قصدی) لانه نوع حجر فیشترط علمه دفعًا للضرر عنه فتح . (ردالمحتار ج۳ ص۳۸۴ و۳۸۵) (۱)

---

(۱) رد المحتار ج۴ ص۳۲۷ (طبع سعید کراچي)

وفي التاتار خانیه ج۵ ص۶۳۷ (طبع ادارة القران) .... وهذا اذا فسخ بحضرة صاحبه اما لو فسخ بغیبة صاحبه ولم یعلم صاحبه بالفسخ لا یصح

وفي الهندیه ج۲ ص۳۳۵ (طبع رشیدیه کوټه) ولو لم یمت لکن فسخ احدهما الشرکة ولم یعلم شریکه لا تنفسخ الشرکة وکذا في فتح القدیر ، کتاب الشرکة ج۵ ص۴۱۳ (طبع رشیدیه)

وفي شرح المجلة لعلی حیدر ج۱۰ ص۳۹۰ (طبع دار الکتب بیروت) تنفسخ الشرکة بفسخ احد الشریکین ولکن یشترط ان یعلم الآخر بفسخه ولا تنفسخ الشرکة مالم یعلم الآخر فسخ الشریک.

او منسلکه معاهدې هم د استعفاء لپاره د نورو شریکانو اطلاع ضروري بللې . لهذا که کوم شریک استعفاء وړاندي کوي او نورو ته یې پېش نه کړي نو شرکت نه فسخ کیږي . هو که هغه د خپله خځه استعفاء راوړه شرکاء ته یې پېش کړه نو د ټېر میاشتي وروسته د حسب معاهدې شرکت فسخ کیږي.

۹ : دغه سوال واضح نه دی په معاهده نامه کي مخصوص دفعې خلاف استعفاء د پیشولو څه شکل دی په وضاحت یې ولیکی نو به جواب ممکن وی.

۱۰ : دغه جزئیه صراحة دنظر څخه نه ده تیره شوې لکن دمتعدد نورو جزئیاتو د قیاس څخه ظاهریږي چي صورت مسؤله کي دمرحوم شریک اولاد شریک کاربار تصور کړي . په اصل کي دمرحوم دوفات سره شرکت ختم شو . اوس دده نور شرکاؤ باندی لازم ده چي دمرحوم حصه دده وورثاء ته ورکړي . او که هغه شریک کاربار ځانونه جوړوي نو د نورو شرکاؤ رضامندي لازمي ده.

لما في الدر المختار : لا یملک الشریک الشرکة الا باذن شریکه جوهره . (ج۳ص۳۷۸)(۱)

اوس دغه رضامندي عام حالات کي صریح الفاظ باندي باید وي . لان الساکت لا ینسب الیه قول (۲) لکن کله چي نور شرکاء دطرف څخه وي نو هغه وقت یو شریک کاربار حیثیت مدت تصرف کوي . بیا که هغه بل کوم اعتراض ونکړو نو مجموعي طرز عمل رضامندي ثابت کولو لپاره کافي ده.

---

(۱) الدرالمختار کتاب الشرکة ج۴ ص۳۱۷ (طبع سعید)

(۲) ردالمحتار ج۳ ص۶۲ قاعدة لا ینسب الی ساکت قول وکذا في الاشباه والنظائر ج۲ ص۱۷۰ (طبع دار الکتب العلمیة)

نظيره مافي الاشباه : سكوته عند بيع زوجته او قريبه عقاراً اقرار بانه ليس له على ما افتى به مشايخ سمرقند .

وفيه بعد ذلک : رآه يبيع ارضًا او داراً فتصرف فيه المشتري زمانا وهو ساكت يسكت دعواه .

ددې لاندې علامه حموي رحمه الله ليکلی دی:

فيه عما قبله زيادة تصرف المشتري بعد الشراء زمانًا وهو ساكت فهو قيد في الاجنبي لا في الزوجة والقريب كما يفهمه اطلاقه . (شرح الاشباه والنظائر للحموي ج۱ ص۱۸۷)(۱)

دا مسئله درمختار او ردالمحتار داشباه څخه نقل کړې ده داړول په کتاب الوقف کی هم ذکر شوې ده. (ردالمحتار ج۳ ص۴۸۹) (۲)

۱۱: مستفتی مذکور دطرف څخه زیر بحث معاملې متعلق یو بله استفتاء وروسته راغله ، په هغه کي دهغو سوالاتو اعاده شوې ده دکومو چي وړاندي جواب وشو البته دلته یو سوال زیات دی هغه دا چی معاهده نامه کي دا طی شوې ده چي دشرکت کاربار صوبه ترانسوال پوري محدود دی ، په وروسته کي په رضامندي دشرکاء ددې کاربار نورو علاقو ته هم وسعت ورکړل شوې دی سوال داسي شوی دی چی دغه کاربار دشرکت خو په عرفي حيثيت باندی کوم اغیز نه کوي ؟

( ) القاعدة الثانية عشر ج: ۱ ص۷۹ .

( ) وفی الدر المختار ج۴ ص۴۸۲ (طبع سعید) (في الاشباه السكوت كالنطق في مسائل) عد منها سبعة وثلاثين وفي الشاميه تحته (مطلب المواضع التى يكون فيها السكوت كالقول ......) ۲۴ سكوته عند بيع زوجته او قريبه عقاراً اقرار، بانه ليس له على ما افتى به مشائخ سمرقند .... الخ ....۲۵ رآه يبيع عرضًا او داراً فتصرف فيه المشتري زمانًا وهو ساكت تسقط دعواه .

د دې جواب : داده چې که تمام شرکاء په رضامند وی نو تجارت د ترانسوال د ولایت څخه نورو ځایو ته وړل څه فرق نه لري . شرکت هغسې قائم دی . او که نور شرکاء وړباندې راضی نه وي نو بیا تجارت ترانسوال ولایت څخه دباندي وړلو سره بیا هم شرکت پر خپل ځای صحیح دی . البته دباندي وړلو سره که کومه خساره راسي نو خساره به واخي پر هغه شریک راخي چا چې د معاهدې مخالفت کړی دی.

لما في رد المحتار : وان خص له (ای المضارب) رب المال التصرف في بلد بعينه او فى سلعة بعينها لم يجز ان يتجاوز ذلک فان خرج الى غير ذلک البلد او دفع المال الى من اخرجه لا يكون مضمونًا عليه بمجرد الاخراج حتى يشترى به خارج البلد فان هلک المال قبل التصرف فلا ضمان عليه ، وكذا لو اعاده الى البلد عادت المضاربة كما كانت على شرطها وان اشترى به قبل العود صار مخالفًا ضامنًا ..... والظاهر ان الشركة كذلک .

(شامی ج۳ ص۳۰۸) (۱)

هذا ما ظهر لی والله سبحانه وتعالی اعلم وعلمه اتم واحكم

( ) ردالمحتار كتاب الشركة ج۴ص۳۲۱ (طبع سعيد)

وفي الهدايه كتاب المضاربة ج۳ ص۲۶۵ (طبع مكتبه رحمانيه لاهور) وان خص له رب المال التصرف في بلد بعينه او في سلعة بعينها لم يجز له ان يتجاوزها لانه توكيل وفي التخصيص فائدة فيتخصص وكذا ليس له ان يدفعه بضاعة الى من يخرجها من تلک البلدة لانه لا يملک الاخراج بنفسه فلايملک تفويضه الى غيره فان خرج الى غير تلک البلدة فاشترى ضمن وكان ذلک له وله ربحه لانه تصرف بغير امره وان لم يشتر حتى رده الى الكوفه وهى التى عينها برئ من الضمان كالمودع اذا خالف في الوديعة ثم ترک ... الخ

(محمد زبیر)

۲۰ ذی الحجة ۱۴۰۲ھ (فتوی نمبر ۱۸۳۹ / ۳۲ ه)

په شرکت کي د يو شريک د انتقال وروسته شرکت ختميږي

سوال: - زيد او بکر برابر شرکت کوی کار بار روان دی څه وخت وروسته زيد وفات شو ، مرحوم شاته يوه ښځه او درې نابالغ ماشومان پريابنبوول (چي يوه نجلۍ او دوه هلکان دی) او يو ورور پاته شو.

اوس دا راته ووايي چي دزيد مرحوم شرکت او د ده کار بار به څنګه وي ؟ ختميږي او که نه ؟ که ختم شی نو دزيد مرحوم حصه چاته حواله شي ؟ کونده وايي ماته دی راکړل شي ، لهذا دشرعي حکم څخه موږ ته لار ښونه وکړی ، که دغه دمرحوم حصه دښځي او کوچنيانو په منځ کی تقسيم شی او دهر يوه حصه هغه ته ورکړل شي او دکوچنيانو حصه مور ته وسپارل شي نو داسي کول جائز دی ؟

جواب: - په مذکوره صورت کي زيد چی کله انتقال وکړی نو دمرحوم شرکت (۱) دبکر سره ختم شو ، پر بکر لازم ده چی دزيد حصه جلا کړي او څوک چي دزيد ورثاء وي

---

(۱) في الدر المختار ج ۴ ص ۳۲۷ (طبع سعيد) وتبطل الشركة اى شركة العقد بموت احدهما علم الآخر اولا.

وفي الجوهرة النيرة (قبيل كتاب المضاربة) ج ۳ ص ۱۲۸ واذا مات احد الشريكين او ارتد ولحق بدار الحرب بطلت الشركة .....الخ

وفی تبيين الحقائق فصل في الشركة الفاسدة ج ۱۰ ص ۱۷۸ وتبطل الشركة بموت احدهما.

وفي فتح القدير فصل في الشركة الفاسدة واذا مات احد الشريكين او ارتد ولحق بدار الحرب بطلت الشركة ....الخ

هغه ته یې ورکړي ، بهتر داده چې دوه شاهدانو په مخکښې یې ورته حواله کړي ، تاکه بعد فساد رانسي ، داسې هم کولی شی چې په خپله یې د شریعت سره سم ورتقسیم کړي
واللہ سبحانه وتعالی اعلم ۲/۲/۱۳۱۷ (فتوی نمبر ۲۵۸ / ۲۸ ب)

دزامنو مال په کاروبار کې لګول چې هغوته ماهانه متعین رقم ورکولو حکم

سوال :- ما خپل زوی ته مثلا لس زره روپۍ ورکړې دی او بیا مې هغه دده پرنام په کاروبار کې لګولې دی او هره میاشت هغه ته سل روپۍ ماهانه ورکوم زوی نه په کار کې شریک دی او نه په نقصان کې نو دا شرکت صحیح دی ؟

جواب : - ته خپل زوی په کار کې درشریکولی شې ، هغه ستا شریک دی ، لکن د شرکت د حیثیت سره سم هغه د نقصان څخه بري کول یا سل روپۍ هغه ته ماهانه ورکول شرعًا صحیح نه دی ، تجارت داسې یو کار دی چې په هغه کی نفع او نقصان دواړه راځي نو تاته په حیثیت د پلار د خپل زوی مال په تجارت کې لګول جائز دی چې هغه به په نفع او نقصان دواړو کې شامل وی ، هو که ته په نظر د شفقت د خپلې حصې څخه سل روپۍ ورته ورکوې نو هغه خانته خبره ده یا داسې وکړه چې د نفع څخه هغه ته سل روپۍ ماهوار ورکوه په کال دوه کاله کې ځونه دده حصه جوړیدله د هغه څخه یې کمه وه
وماتردد من العقود بین نفع وضرر کالبیع والشراء توقف علی الاذن (شامي ج۵ص۱۲۸) (۱)

وفی شرح مجلة الاحکام للاتاسي ج ۴ ص ۲۷۷ رقم المادة ۱۳۵۲ (طبع مکتبة اسلامیه کوته) اذا مات احد الشریکین او جن جنونًا مطبقًا تنفسخ الشرکة .... الخ
(۱) الدر المختار ج ۶ ص ۱۷۳ (طبع سعید)

واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنہ ۲۲ ۳ ۱۳۹۰ھ (فتویٰ نمبر ۶۱۸ / ۲۲ الف)

الجواب صحیح / بندہ محمد شفیع عفی اللہ عنہ

كتاب البيوع

دخريد او فروخت مسائل

فصل في البيع الفاسد والباطل والموقوف والمكروه

(بیع فاسد ، باطل ، موقوف او مکروه بیان)

دبیع او اجاره دمعاملې دیو ځای کولو حکم

سوال : - زید خپله ګامیښه سره دبچي پر بکر خرڅه کړه په عوض د دوولس سوه روپۍ ، ددې سره به زید ځمکه دبکر په دې دول کري چي څلوېښت کنال ځمکه چي په هغه کي اولس کنال زیاته چي دیو کانال ځمکي قیمت دخوارلس سوه روپۍ برابر دی او آینده به دیارلس سوه روپۍ وي .

۲ : دغه ټول معامله دطرفین تر منځ په څلور زره څلور سوه وشوه چي دهغه څخه بکر زر روپۍ نقدي ورکړې . او خوارلس سوه روپۍ ۱۵ ۴ ۱۹۷۷ کي به ورکوي او دوه زره ۱۹۷۸ کي ورکوي.

زید مذکوره ځمکه عمر ته په مزارعت په نصف سره ورکړه . دهغه حصه به زید ورکوله ، اوس پاته سو دوروسته ۳۱ /۸/ ۱۹۷۷ څخه تر ۱۵ ۵ ۱۹۷۸ پوري دځمکي ټول خرڅ به پر بکر وي ، بکر دځمکي دکښت په خپله فیصله وکړه . نو مزارع عمر ناراض شو ویل یې ماته ستا ددې کال دوچند دنصف ویلي وُ دهغه پنځلس سوه روپۍ ورکړه او ځمکه او ګامیښه بیرته واخله ، کله چي بکر دګامیښي بچي په په ۱۷۰ روپۍ فروخت کړ نو په دې دوران

کي دځمکي آمدني وابنه وغیره یې هم دخان سره یوړل . هغه ټول بې بیي آیا په شریعت کي دبکر لپاره دروپو وړل جائز دی ؟ حالانکه معاملې په ابتداء کي زرروپۍ ورکړې دي.

جواب: - په صورت مسؤله کي ظاهر داده چې مخکه دګامیبني او بچي په بیع سره مشروط دي دبیع او اجارې معامله مجموعي طور کړې وه . لهذا دغه معامله صفقه في صفقة ده په دې بنا فاسد (۱) اوواجب الفسخ ده (۲) او فریقینو چي په خپله منسوخه کړې صحیح ده ، لکن په دې صورت کي بکر دزید ددونه رقم شرعًا وصول کولی شي چي څونه ده زید ته ورکړې دی ، دهغه څخه دزيات وصول کولو حق نه لري . بلکه ګامیبنه او دهغه بچی به هم ورکوي خو که هغه خرڅ کړي وي نو قیمت به یې ورکوي ، او وابنه چي بکر وړي نو دهغه حکم دادی چی که چیري وابنه په خپله خوبنه راشنه شوی نو هغه قیمت نه لري هغه دبکر دی (۳) او ، او که کرل شوی وي نو دهغه به قیمت راوړي .

( ) وفي المعجم الاوسط للطبراني ج۲ ص۱۶۹ (طبع دار الحرمين قاهره) قال رسول الله ﷺ ثم لا تحل صفقتان في صفقة وفي مجمع الزوائد ج۴ ص۸۴ (طبع دار الريان للتراث قاهرة ودار الكتاب العربي بيروت) عن عبدالله بن مسعود ﷺ قال : نهى رسول الله ﷺ عن صفقتين في صفقة واحدة .

( ) وفي الدر المختار ج۵ ص۹۰ و ۹۱ (و) يجب (على كل واحد منهما فسخه (اى فسخ البيع الفاسد) قبل القبض ، ويكون امتناعًا عنه ابن ملک (او بعده مادام) المبيع بحاله جوهرة (في يد المشتري) اعدامًا للفساد ، لانه معصية فيجب رفعها بحر .

وفي الهنديه الباب الحادى عشر في احكام البيع الغير الجائز ج۳ ص۱۴۷ (طبع رشيديه) .... ويثبت الملک قياسًا واستحسانًا الا ان هذا الملک يستحق النقض ويكره للمشتري ان يتصرف فيما اشترى شرا فاسدًا بتمليک او انتفاع ..... الخ

( ) وفي المشكوة ص ۲۶۶ (طبع رحمانيه) المسلمون شركاء في ثلاث في الماء والكلاء والنار (الحديث)

لما في الدر المختار في حكم فسخ البيع الفاسد لو نقص في يد المشتري بفعل المشتري او المبيع او بآفة سماوية أخذه البائع مع الارش (شامي ج۴ ص۱۳۱) (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳۹۷/۲/۴ هـ (فتویٰ نمبر ۵۴۳/ ۲۸ب)

د ښځي خريد او فروخت او د هغې مينځه جوړول

سوال: - که موږ د بازار څخه کومه نجلۍ رانيسو او د هغې څخه د مينځي کار اخستلی شو ؟

جواب: - نن ورځ هيڅ يو ځای شرعي مينځي وجود نه لري لهذا په موجوده حالت کی د کومي نجلۍ رانيول هم حرام دی (۲) او د هغې څخه د مينځي کار اخستل هم حرام دی

والله اعلم محمد تقی عثماني عفی الله عنه ۱۳۹۷/۲/۴ (فتویٰ نمبر ۵۴۳ /۲۸ ب)

الجواب صحيح بنده محمد شفيع

د ذبح څخه وړاندی د حيوان د اعضاوو د خرڅولو حکم

سوال: - د حيوان د ذبح کولو څخه وړاندي سر ، پښې ، دلبند وغيره خرڅول د شريعت له نظره څنګه دی ؟

---

(۱) الدر المختار ج۵ ص۱۰۰ (طبع سعيد) وفی الهنديه ج۳ ص۱۴۸ (طبع رشيديه) وان انتقص المبيع في يد المشتری ان کان النقصان بأفة سماوية فللبائع ان يأخذ المبيع مع ارش النقصان وکذلک النقصان بفعل المشتری او بفعل المعقود عليه .... الخ .

(۲) وفی الدر المختار ج۵ ص۵۲ وبطل بيع ماليس بمال کالدم والميتة والحر وکذا في الهداية ج۳ ص۵۳ .

جواب: - د حیوان د ذبح کولو څخه وړاندې د مذکوره اشیاؤ خرید او فروخت جائز نه دی.

قال في الدر المختار : ولؤلؤ في صدف للغرر وصوف علی ظهر غنم ...... وكذا كل ما اتصاله خلقي كجلد حيوان ونوی تمر ولبن وبتيخ لما مر انه معدوم عرفًا (شامي ج۴ ص۱۴۹) (۱)

والله سبحانه اعلم احقر محمد تقی عثماني عفی عنه ۱/۲/۱۳۸۸ هـ (فتوی نمبر ۱۹/۲۳۲ الف)

الجواب صحيح / بنده محمد شفیع

یو طرفه بیع د مالک تر رضامندي پوري موقوف ده

سوال: - دیو کورنی دوه سکه ورونه سره جلا شول ، یو ورور څه وروسته په یو حادثه کی مبتلا شو او د خپل مشر ورور سره په کار کي شامل شو ، او صرف د کورنی خرڅه یې پر غاړه واخستله وروسته پاکستان ته راغی مګر ښځه او ماشومان یې په هندوستان کي ؤ مشر ورور یې دوه یا درې سوه روپۍ ماشومانو ته ماهانه ورکولې ،

---

(۱) الدر المختار ج۵ ص۶۳ باب البيع الفاسد (طبع سعيد) وفي البحر الرائق ج۵ ص۲۷۶ (طبع سعيد) وفي الخانيه ولو اشترى لؤلؤة في صدفة قال ابو يوسف رحمه الله يجوز البيع وله الخيار اذا رای وقال محمد رحمه الله لا يجوز وعليه الفتوى آهـ ، وهكذا في الولوالجية معللاً للفتوى بانها منه خلقة .... الخ

وفی الهنديه ج۳ ص۱۲۹ الفصل التاسع (طبع رشيديه) ولو باع الجلد والكرش قبل الذبح لا يجوز فان ذبح بعد ذلك ونزع الجلد والكرش وسلم لا ينقلب العقد جائزاً كذا في الذخيرة .

وفی شرح البداية ج۳ ص۵۴ ولا بيع الحمل ولا النتاج ولا اللبن فی الضرع ولا الصوف علی ظهر الغنم وجذع فی السقف .

وکذا فی مجمع الانهر ج۲ ص۸۱ وامداد الفتاوی ج۳ ص۶۱ وامداد الاحکام ج۳ ص۴۷۱ و۱۸۱ .

ددې څخه علاوه نور ضروریات یې هم ورپوره کول ، کشر ورور دهندوستان څخه وپاکستان دراتلو پر وخت څه جانداد تقریباً ۹ بیګه دځان سره راوړي ؤ چې هغه خرڅ کړي او روپۍ یې ور ولیږي ، زما کورنۍ پاکستان ته په ۱۹۲۵ کي راغله ، دلته چې زما جانداد او روپۍ وې ، هغه دنورو په لاسو کي وې ، په دې حال ۱۹۷۰ کي مشر ورور ته ولیکل چې جانداد وپلوري او زما کومک وکړي ، مګر تر ۱۹۲۹ بیا ۱۹۷۰ پوري هیڅ جواب نه راغی ، په ۱۹۷۰ کي زما زوی هندوستان ته ولاړ هلته یې ۲۵ زره روپۍ زما زوی ته ورکړې وې ، دزوی مي دا خیال ؤ چې هغه یې دامداد په ډول ورکړې ، په ۱۹۷۲ کي معلومه شوه چې کومي روپۍ چې ورکړل شوي وې هغه دمځکي دقیمت څخه زیاتي ورکړل شوې دي ، ددوې واقعې څخه وروسته یې ولیکل چې ۲۵ زره روپۍ راوړه او مځکه بیرته واخله دمشر ورور یواځي لوڼي دی ، جانداد او روپۍ یې لوڼو ته ولیکلې وربې کړې ، سوا ددې مځکي اوس دی غواړي چې دغه مځکه دلمسي لپاره ولیکي دشریعت حکم په دې اړه څه دی ؟زه نه صبر کولی شم او نه راته مشر ورور څه راکوي.

جواب: - که ستا مشر ورور ستا مځکه پر بل چا نه وي خرڅه کړې او دځان سره یې ساتلې وي او تاته یې دیوه طرفه ۲۵ زره روپۍ درکړې وي او دغه بیع ستا پر رضامندي باندي موقوف ده او که ۲۵ زره روپۍ په عوض دبیع تارضامندي ښکاره کړې وي نو بیع صحیح شوه (۱) او مشر ورور دهغې مالک دی چې څه یې خوښه وي نو هغه کولی شي ،

---

(۱) وفی مشکوة المصابیح ص ۲۶۱ (طبع رحمانیه) باب الغصب والعاریة عن ابی حرة الرقشي عن عمه قال قال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا الا لا یحل مال امرئ الا بطیب نفس منه وفی شرحه ، ای بالامر او بالاذن.

وفی المجلة لا یجوز لاحد ان یأخذ مال احد بلا سبب شرعی ...... الخ

او که تا بیع مسترد کړې وی نوستا پر مشر ورور باندی واجب ده چی هغه مخکه ستا امانت وبولي او ته دده خپلي ۲۵ زره روپۍ ورکړې ، او که تر اوسه معامله مبهمه پاته وي ، نو تاته په کار ده چی هغه ته خط ولیکې ، چي ته په څو غواړي چي خپله مځکه وپلورې نو په دې صورت کي که ستا مشر ورور قبوله کړه نو هغه دې رانیسي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۰/۲/۱۳۹۷ھ(فتوی نمبر ۲۸/۲۳۷ ب)

دمذکوره فتوی وضاحت

سوال: - کشر ورور ددې بیع دامانت فکر کوی ۲۵ زره روپۍ دورکولو بیع نه بولي ، او دطرفینو په منځ دخرید او فروخت خبره هم نه ده شوې ، دا خبره ده چی کشر ورور په هیڅ ډول مځکه نه شي تر لاسه کولای ، مجبور محض دی ، په موجوده وخت کی ۱۹۷۱ کي جائداد قیمت په سلهاؤ زره ته رسیږي ، کشر ورور نه صبر کولی شي او نه هغه روپۍ چي ورکړل شوې دی قبلوي ، پرون او نن دواړه ، هغه دروپو بیرته ورکولو ته تیار دی . د۱۹۵۹ څخه وراندي چی ماشومان یې په هندوستان کي ؤ ، ما په دتنګلاسۍ شپې صباکولې ، که یې دغه روپۍ ماته راکړې وای نو ما به هلته ورسره اتفاق کړی وای ، ولي

وفی الشامیه ج۴ ص۶۱ (طبع سعید) اذ لا یجوز لاحد من المسلمین اخذ مال احد بغیر سبب شرعی وفی الدر المختار ج۵ ص۱۰۶ من یتصرف فی حق غیره بغیر اذن شرعی کل تصرف صدر منه تملیکاً کان کبیع وتزویج او اسقاطاً کطلاق واعتاق وله مجیز ..... انعقد موقوفاً .....الخ .

وفی الهدایه کتاب البیوع فصل فی بیع الفضولی ج۳ ص۹۳ (طبع مکتبه رحمانیه) ومن باع ملک غیره بغیر امر فالمالک بالخیار ان شاء اجاز البیع وان شاء فسخ وکذا فی مجمع الانهر ج۲ ص۱۳۴

وفی مجلة الاحکام کتاب البیوع رقم المادة ۳۶۷ البیع الذی یتعلق به حق الغیر کبیع الفضولی وبیع المرهون ینعقد موقوفاً علی اجازة ذلک الآخر ..... الخ وفی الهندیه ج۳ ص۱۵۲ (طبع رشیدیه) اذا باع الرجل مال الغیر عندنا یتوقف البیع علی اجازة المالک ..... الخ . دادول راتلونکی صفحه حاشیه هم وګوری.

چي په دې روپو سره مادماشومانو کارهم کولای شوای او تعليم يې هم حاصلولای شوای ، او تنګدستی به يې هم ورباندی ورکه شوې وای . اوس چی يو سړی دمسل زره زياتي روپو ته هم تيار دی ، کشر ورور دشريعت قانون غواړی . مشر ورور دملينو مالک دی . کشر ورور دی دالله رضا خيال وساتی نه داچي حسد او کينه کوي.

جواب: - که تا په غور دسوال جواب کتلی وای نو دوهم خل دسوال ضرورت به نه و ، کله چی تا ۲۵ زره روپی دامانت په ډول ورکړې دی . او پر بيع کولو دی رضامندي هم حاصله کړې نه ده نو مخکه ستا ملکيت ده . ستا پر ورور واجب ده چی مخکه ستا په رضا مندي سره خرڅه کړي او دهغه قيمت تاته حواله کړي ، ته ورته ۲۵ زره روپی بيرته ورکړه.

لقوله تعالی : يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَأْكُلُوٓاْ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ .....(سورت النساء : ۲۹)

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱/ ۷/ ۱۳۹۷ (فتوی نمبر ۶۹۳/ ۲۸ ب)

دهندوانو دمتروکه جائداد قبضه کول او بيا پلورل

سوال :- کله چی هند تقسيم شو مهاجر پاکستان ته راغلل دهندوانو پر ډيرو ځايو يې قبضې وکړې داسي هم وشول چی چاته خالی کور په لاس ورغی پر هغه به يې قبضه کوله ، داډول ديوه سړي پر مځکه قبضه وشوه ، بل سړي ورخڅه رانيوله . قيمت يې ورته ورکړو ، کله چی يې ناپ کړه نو هغه ۳ يا ۲ مرلې زياته شوه ، اوس دهغې څه حل دی ؟ دهغه قيمت حکومت ته ورکړی او که يې دبائع ورثاؤ ته ورکړي او که هيڅ نه وکړي ؟ولي چی دقبضې او ملک څخه وروسته حکومت په خپله په اختيار کي واخستله . دغه

معامله چی تقریبا ۳۸ کاله وړاندی نړ سره شوې وه سائل متقي شخص دی وابي چي دمرګ څخه وروسته زما غاړي وړباندي بندي نه وي.

جواب: - ددې سوال جواب په دې تنقیح سره موقوف دی چی کومو خلګو په دې علاقه دهندوانو څخه مخکه جانداد قبضه کړې ، هغه قبضه حکومت تسلیم کړه . او هغه بې مالکان کړل که یا ؟ که مالکان کړل شوی وی نو بیا دغه بیع درست ده . او کومه مخکه چي زائد مشتري ته پاته شوې ده هغه قیمت بائع ته ردول ضروري ده . که حکومت دغه قابضین مالکان کړي نه وي او دا خبره مشتري ته هم معلومه وی نو دغه بیع صحیح نه ده(۱) او زائد قیمت به خامخاحکومت ته ورکوي ، او څونه مخکه چي دوړاندي ده زانیولې ده دهغه قیمت به هم حکومت ته ورکوي ، ، هو ا که چیري مشتری ته دا معلومه

( ) ولی چي په دې صورت کی دغیر مملوک بیع شوی چی جائز نه ده .
وفی جامع الترمذی وابی داؤد والنسائی عن عمر وبن شعیب ﷺ قال قال رسول الله ﷺ : لا یحل سلف وبیع ولا شرطان فی بیع ولا ربح مالم یضمن ولا بیع مالیس عندک (مشکوة المصابیح ص۲۴۸) .
وفی المرقاة ج۶ ص۸۷ عن حکیم بن حزام ﷺ قال : نهانی رسول الله ﷺ ان ابیع مالیس عندي ، رواه الترمذي فی روایة له ولابی داؤد والنسائي ، قال قلت یارسول الله ! یأتینی الرجل فیرید مني البیع ولیس عندي فابتاع له من السوق ، قال لا تبع مالیس عندک . هذا یحتمل امرین ... والثاني ان یبیع منه متاعاً لا یملکه ثم یشتریه من مالکه ویدفعه الیه وهذا باطل لانه باع مالیس فی ملکه وقت البیع وهذا معنی قوله (قال ولا تبع مالیس عندک) ای شیئاً لیس فی ملکک حال العقد .
وفی رد المحتار ج۴ ص۵۰۵ وشرط المعقود علیه ستة : کونه موجوداً مالاً متقوماً مملوکاً فی نفسه وکون الملک للبائع فیما یبیعه لنفسه وکونه مقدور التسلیم فلم ینعقد بیع المعدوم ... ولا بیع مالیس مملوکاً له .....الخ
وفی بدائع الصنائع ج۵ ص ۱۴۶ ومنها وهو شرط انعقاد البیع للبائع ان یکون مملوکاً للبائع عند البیع فان لم یکن لا ینعقد .... وهذا بیع مالیس عنده ، ونهی رسول الله ﷺ عن بیع مالیس عند الانسان .
وکذا فی المبسوط للسرخسي ج۱۳ ص۸ وشرح المجلة ج۲ ص۳۴۹ .
وفی الدر المختار کتاب البیوع ج۵ ص۵۸ (طبع سعید) وبطل بیع مالیس فی ملکه .

نو بې چې قابض د مخکې مالک نه دی نو په دې صورت کې بائع باندې واجب ده چې هغه قیمت حکومت ته ورکړي ، او د حکومت څخه د بیع اجازت حاصل کړي ، بیا مشتري ته ورکړي او حکومت چې قیمت قبول کړې نو دا حکماً اجازت دی(۱).

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۲ / ۱ / ۱۴۱۱ھ (فتوی نمبر ۸۵ / ۴۵)

د مشتری د قبضې څخه وړاندي که مبیعه هلاک شي نو نقصان پر بائع دی

سوال: - مسمی حافظ عبدالرشید صاحب یوه ګامیښه د بچي سره چې قیمت يې یو سل لس روپۍ دی ، به بیعانه کې يې پنځوس روپۍ بائع ته ورکړې ، او بائع وویل: حافظ صاحب ! دغه بچی يې څه وخت بیا يې ؟ حافظ صاحب وویل: مابنام يې بیایم او يا بله ورځ . د بیع په وخت کې بچی بلکل صحیح سالم ؤ ، بیا حافظ صاحب حسب وعده د وهمه ورځ نه ولاړی دریم ورځ چې کله راغی نو هغه بچی مړ شوی ؤ ، اوس بائع د بقایا قیمت حقدراه دی او که نه چې دادائیګي څخه پاته وې ، او که بائع ومشتری ته خپلې پیسې بیرته ورکړي ؟ شرعاً حکم څه ډول دی ؟

جواب: - په صورت مسؤله کې چې د بچی د مړینې نقصان یواځې پر بائع دی ، بائع یواځې دا نه چې د باقي روپو حق دارنه دی ، بلکه هغه پنځوس روپۍ چې ده وصول کړي هغه به هم بیرته ورردوي . ولي چې د فریقینو ترمنځ چې د بیعانې خبره شوې وه هغه د عقد بیع پر ځای وعده بلله کیږي . نو ددې حکم ظاهر دی چې تر اوسه بیع نه ده شوې ، که دغه

---

(۱) او حقیقتاً یا حکماً اجازت اخستل ضروری دی ، ولی چی دفضولي بیع د مالک د اجازت پورې موقوف ده . عبارات او جزئیات ص ۸۰ او ص ۸۷ سره د حاشیې ملاحظه کړي .

عقد بیع وبلل شي نو بیا هم مشتری پر مبیع قبضه نه ده کړې . او د قبضې څخه وړاندي مبیعه د بائع په ضمان کي دی ..

قال فی رد المحتار وفی الفتح والدر المنتقی : لو هلک المبیع بفعل البائع او بفعل المبیع او بأمر سماوي بطل البیع ویرجع بالثمن لو مقبوضًا ..... (شامي ج۴ ص۴۲ قبیل باب خیار الشرط) (۱)

وفی الدر المختار ثم التسلیم یکون بالتخلیة علی وجه یتمکن من القبض بلا مانع ولا حائل وقال الشامي لو اشتری بقرًا فی السرح فقال البائع : اذهب واقبض ان کان یری بحیث یمکنه الاشارة الیه یکون قبضًا .... الخ)ج۴ ص۴۳) (۲)

---

(۱) رد المحتار ج۴ ص ۵۶۰ (طبع سعید) وفی فتح القدیر ج۵ ص ۴۹۶ (طبع رشیدیه کوټه) فلو هلک فی ید البائع بفعله او بفعل المبیع بنفسه بأن کان حیوانًا فقتل نفسه او بأمر سماوی بطل البیع فان کان قبض الثمن اعاده الی المشتری ..... الخ ، داهول خلاصة الفتاوی ج ۳ ص ۹۰ (طبع رشیدیه کوټه)

(۲) الدر المختار مع رد المحتار ج ۴ ص۵۶۱ (طبع سعید) وفی فتح القدیر ج۵ ص۴۹۶ (طبع رشیدیه کوټه) فی التجرید تسلیم المبیع ان یخلی بینه وبین المبیع علی وجه یتمکن من قبضه من غیر حائل .
وفیه ایضًا ج۵ ص۴۹۷ (طبع رشیدیه) اذا اشتری بقرًا فی السرح فقال البائع اذهب واقبض ان کان یری بحیث یمکنه الاشارة الیه یکون قبضًا ..... الخ
وفی البحر الرائق کتاب البیوع ج۵ ص۳۰۸ (طبع سعید) واما ما یصیر به قابضًا حقیقة ففی التجرید تسلیم المبیع ان یخلی بینه وبین المبیع علی وجه یتمکن من قبضه بغیر حائل وکذا تسلیم الثمن .
وفیه ایضًا ج۵ ص۳۰۹ وکذا لو اشتری بقرًا فی السرح فقال البائع اذهب فاقبض ان کان یری بحیث یمکنه الاشارة الیه یکون قبضًا .... الخ
وفی الهندیه ج۳ ص۱۶ وتسلیم المبیع هو ان یخلی بین المبیع وبین المشتری علی وجه یتمکن المشتری من قبضه بغیر حائل ...... واجمعوا علی ان التخلیة فی البیع الجائز تکون قبضًا . ... الخ

والله سبحانه وتعالى اعلم ١٣/ ٩/ ١٣٩٧ (فتوى نمبر ٩٤٢/ ٢٨ ج)

په رمضان المبارک کي دخوړلو شيان خرڅول

سوال: - درمضان المبارک په مياشت کي دروځي لمځي دخوړلو شيان خرڅول پر هغه سړي چي روژه خوري جائز دي او که نه؟

طلعت محمود، راولپنډي

جواب: - زما عزيز او مکرم ورور جناب طلعت محمود صاحب! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

په رمضان المبارک کي دخوراکي توکو خرڅول جائز دي، البته کوم څوک چي روژه خوري بغير دکوم عذري شرعي پر هغه سړي دورځي خوراکي توکي خرڅول جائز نه دي او که معلوم نوي چي هغه روژه خوري او که نه نو بيا هم جائز دي. (١) والسلام والله اعلم ٨/ شعبان ١٤٠٨ هـ

درادیو، ټيپ، ټي وي او وي سي آر کار بار کول

وکذا فی خلاصة الفتاوی ج٣ ص ٨٩ (طبع رشيديه کوټه) وبدائع الصنائع ج٥ ص ٢٤٤ (طبع سعيد).

( ) څنګه چي حضرت مولانا مفتی محمد شفيع صاحب رحمه الله ددې دواړو صورتو حکم په دې ډول ذکر کړی دی که پلورلو والا علم نه وی چي هغه دانګورو دشيرې څخه شراب جوړوي يا کوم کور په کرايه ورکړي معلوم نه وی چي هغه څه ډول سکونت پکي کوي نو په دې صورت کي بيع او اجاره صحيح ده بې له کراهته، او که دا معلومه شي چي هغه ددې انګورې دشيرې څخه شراب جوړوي يا ددې کور څخه دفسق او فجور کار اخلی نو بيا بيع او اجاره مکروه ده، او ګناه دعين سره متعلق وي نو بې دتغير او تصرف ... بيا مکروه تحريمي دی، تفصيل لپاره دحضرت مفتي مولانا شفيع صاحب رساله، تفصيل الکلام فی مسئلة الاعانة علی الحرام، او جواهر الفقه ج٢ ص ٤٥٨ تر ٤٦٢ پوري ملاحظه کړی.

سوال : دراډيو ، ټيپ ، ټي وي او وي سي آر کار کول جائز دي که ؟

طلعت محمود راولپنډي

جواب : - زما عزيز او مکرم وروړ جناب طلعت محمود صاحب ! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

دراډيو ، ټيپ ، په کاربار کي څه مضائقه نشته لکن دټي وي او وي سي آر کاربار دکراهت څخه خالی نه دی . (۱) لهذا که کوم بل کار کولی شي نو ډيره غوره ده ، حتی الامکان کوشش کول پکار دی چي بل کار وکړي.

والسلام۷ / ۴ / ۱۴۱۴. (۱)

دوي سي آر کار کولو شرعي حيثيت په غلطي اخستل او بيا بيرته خرڅول

سوال : - يو سړی په حلال آمدني کي لس يا يوولس زره روپو وي سي آر سيټ واخست په کوم چي هغه خپله هم فلمونه کتل او نور يې هم ورباندي اخته کړي وُ ، حق تعالی ددعوت او تبليغ په برکت هغه ته هدايت وکړو او دبدو کارو څخه يې توبه وايستله او دلمانځه او روژې پابنده شو ، هغه اوس بلکل دهغه استعمال ترک کړو ، هغه سوال

( ) وفي بدائع الصنائع ج۵ ص۱۴۴ (طبع سعيد) ويجوز بيع آلات الملاهي من البربط والطبل والمزمار والدف ونحو ذلک ...... انه يمکن الانتفاع بها شرعاً من جهة اخرى بان تجعل ظروفا لاشياء ونحو ذلک من المصالح ...... الخ

وفي الفقه الاسلامي وادلته ج۴ ص۳۰۲۹ (طبع دار الفکر) والضابط عندهم (اى عند فقهاء الحنفيه) ان کل مافيه منفعة تحل شرعاً فان بيعه يجوز لان الاعيان خلقت لمنفعة الانسان.

دډول ډنورو حوالو لپاره راتلونکي صفحه او دهغه حواشي وګورئ.

کوي چي که زه هغه وي سي آر وپلورم نو دهغه پيسې به ماته حلالي وی او که نه ؟ یا په کوم صورت ماته حلالیږي ، که یې خرڅ نه کړم او مات یې کړم نو زما زیات مالي نقصان کیږي ،کوم وخت چي هغه ما رانیولی ؤ نو دهغه روپۍ د حلال آمدني وې . او بل دا چې که زه یې وپلورم نو هغه به ورباندې فلمونه ګوري ، نو ایا دهغه ګناه به دبائع په غاړه وي ؟

جواب: - دوي سي آر بیع او کار بار اختیارول په موجوده حالاتو کي درست نه دی . (۲) لکن اتفاقي صورت تاسي لیکلی په هغه کي هم دوي سي آر بیع دکراهیت څخه خالي نه معلومیږي ، او داحتیاط خلاف ده ، بیا هم که په صورت مسؤله کي که هغه یې خرڅ کړي چي په ځینو صورتو کي ورځخه صحیح فائده هم اخستل کیدلای شي نو آمدني یې حرام نه بلل کیږي .. (۳) والله سبحانه وتعالی اعلم

( ) ددې صفحې مذکوره فتوی حضرت مفتی صاحب دسائل موصوف دخط په جواب کي لیکلې ده .

( ) وفی الشامیه ج۶ ص۲۱۱ ، ۲۱۲ (طبع سعید) وضمن بکسر معزف) بکسر المیم آلة اللهو وقالا لا یضمن ولا یصح بیعها وعلیه الفتوی ملتقی .

وفی البحر الرائق ج۸ ص۱۲۴ و۱۲۵ (ومن کسر معزفاً ضمن) وهذا قول الامام وقالا لا یضمنها لانها معدة للمعصیة فیسقط تقومها کالخمر ... والفتوی فی زماننا علی قولهما لکثرة الفساد .... (وصح بیع هذا الاشیاء) وهذا قول الامام وقالا لا یجوز بیع هذه الاشیاء لانها لیست بمال متقوم .

وفی الهندیه ج۳ ص۱۱۶ وماکان الغالب علیه الحرام لم یجز بیعه ولا هبته .

وفیها ایضاً ج۵ ص۱۳۱ ویجوز بیع البربط والطبل والمزمار والدف والنرد واشباه ذلک فی قول ابي حنیفة رحمه الله وعندهم لا یجوز بیع هذا الاشیاء قبل الکسر .... الفتوی علی قولهما ..... الخ وکذا فی تنقیح الفتاوی الحامدیه ج۲ ص۳۵۴ .

( ) وفی رد المحتار ج۴ ص۲۶۸ (طبع سعید) لا یکره بیع الجاریة المغنیة والکبش النطوح والدیک المقاتل والحمامة الطیارة لانه لیس عینها منکراً وانما المنکر فی استعمالها المحظور .... وعرف بهذا انه لا یکره بیع مالم تقم المعصیة به کبیع الجاریة المغنیة والکبش النطوح والحمامة الطیارة والعصیر والخشب الذی یتخذ منه المعازف .

دفضولي دبيع يو مخصوص حکم

سوال: - يو مولوی صاحب زما په موجودګي کي داسي فيصله وکړه ، دهغه وينا ده چي دغه فيصله دشريعت مطابق ده ، دښځي دجهيز سره يې يو غويی ورکړو ، دکوم چي هغه مالک ژ دهغې ميړه غوښتل چي په چالاکي دهغې څخه دغه غويی واخلی ، يو سړی يې خپلي ښځي ته ورولیږو چي غويی ستا زوی غواړی ښځي هغه غويی خپل زوی ته دهغه سړي په لاس ورولیږو ، کله چي ښځي ته معلومه شوه چي غوددې وزوی ته نه دی رسيدلی هغې ته تشويش پيدا شو او دغويی دبيوونکي شخص څخه يې معلومات وکړی چي هغه غويي دی څه کړو ؟ نو هغه سړي وويل چي هغه غويی په اصل کي ما ستا دميړه څخه رانيولو په سل روپې ، ښځي وويل : هغه غويی ماته په جهيز کي راکړل شوی ؤ ، هغه زما ملکيت دی ، تاڅنګه هغه واخست ؟ ماته خپل غويی بيرته راکړه ، ښځه پر خپل ميړه په قهر شوه ، چي تا ولی زما غويی خرڅ کړی دی ؟ ماته يې بيرته راکړه ، بائع پر ورور خرڅ کړی دی ، ښځي دهغه ورور ته وويل چي ماته خپل غويی راکړه ، هغه ورته وويل:

وفي بدائع الصنائع ج۵ ص۱۴۴ (طبع سعيد) ويجوز بيع آلات الملاهی من البربط والطبل والمزمار والدف ونحو ذلک عند ابي حنيفة رحمه الله لکنه يکره وعند ابي يوسف ومحمد لا ينعقد بيع هذه الاشياء لانها آلات معدة للتلهی بها موضوعة للفسق والفساد .... ولابي حنيفة انه يمکن الانتفاع بها شرعاً من جهة اخری .

وفي فتح القدير فصل فی غصب مالا يتقوم ج۸ ص ۲۹۳ (طبع مکتبه رشيديه کوټه) ومن کسر لمسلم بربطاً او مزماراً او دفا او اراق له سکراً او منصفاً فهو ضامن وبيع هذا الاشياء جائز وهذا عند ابي حنيفة وقال ابو يوسف ومحمد رح لا يجوز بيعها ولابي حنيفة انها اموال لصلاحيتها لما يحل من وجوه الانتفاع وان صلحت لما لا يحل فصار کالامة المغنية وهذا لان الفساد لفعل فاعل مختار فلا يوجب سقوط التقوم .

وفي الدر المختار ج۶ ص ۳۹۱ وجاز بيع عصير عنب ممن يعلم انه يتخذه خمراً لان المعصية لا تقوم بعينه بل بعد تغيره وقيل يکره لاعانته علی المعصية ... بخلاف بيع امرد ممن يلوط به وبيع سلاح من اهل الفتنة لان المعصية تقوم بعينه وکلا في امداد الفتاوی ج۳ ص۱۱۰ وراجع للتفصيل جواهر الفقه ج۲ ص۴۳۹ الی ص ۴۶۲ (طبع مکتبه دار العلوم)

زما روپۍ راکړه چې زه خپل غوبی بیرته درکړم . دغوایي اخستونکی سړی دهغه سړی دوروز څخه اونس دغوایي په مقابل کي واخست چي ښځه به دهغه دغوایي پیسې درکړي او غوبی بیرته هغه ښځي نه ورکړه . دوهمه ورځ هغه څلور کسان دخان سره بوتلل اوهلته دغوایي مالک ته ورغلل هغه ته یې وویل: موږ ته غوبی بیرته راکړی دهغې ښځي میړه ورته وویل: غوبی زمانه دی . زما دښځي دی . هغه یې نه خرڅوي . اوس چی ما ستاسي څخه دغوایي سل روپۍ اخستې دي هغه د هغه څلور زرو څخه کمي کړه چي زما پر تا باندي دی . هغه خلک بیرته ولاړل چي څه په لاس ورنه غلل . تقریبا پنځلس ورځی وروسته یې غوبی دچراګاه لپاره وایست . ښځي په تانه کي رپوټ وکړ. معامله مولوی صاحب ته ورسیده چي هغه به ستاسي فیصله دروکړي . دښځي میړه بیان وکړی چي غوبی ما نه دی خرڅ کړی بلکه ما دمخکي دجوړلو لپاره ورکړی دی . کومي چي ما سل روپۍ ورڅخه اخستې دی هغه زما دڅلور زرو څخه وضع کړل شوې دی ددواړو تر منځ دغوایي درانیولو شاهد نه ؤ . دواړه دقرآن شریف وقسم ته تیار ؤ و ویل کیدل چی غوبی چی موږ په شپه کي بوولی هغه غلا شوی نه دی بلکه هغه رانیولی شوی دی . دوهم فریق وایي چی هغه ما خرڅ کړی نه دی . که دی شاهد لري نو پیش دې کړي.

دمولوی صاحب فیصله

۱: غوبی خرڅ شوی دی ولي چی مالک دسل روپو په عوض دې ته تیار ؤ چی خپل غوبی بیرته راولي که داسي نه وای نو څه مصلحت ؤ ؟

۲ ؛ غوبی غلا شوی نه دی ولي چی هغه رانیولی ؤ که جرم وی نو دغوایي خرڅوونکی ولي په تانه کي رپوټ کولو ؟ دښځي میړه وایي چی غوبی زما دښځي ملکیت دی زما څلور زره روپۍ دهغه څخه دی دغه سل روپۍ ماته راکړل شوې دی . مولوی صاحب وویل: چی فیصله صحیح ده فریقین به یې قبلوي.

جواب: - كه سوال كې درج شده واقعه درست وی ، نو غویی دهغې ښځې ملكيت دی ، كه دهغې ښځې ميره خرڅ كړی وی هم دا بيع صحيح نه ده ولې چې غویی دده نه دی مالكه يې ښځه ده ، چې هغې نه دی خرڅ كړی ، او نه يې دبيع اجازه كړی دی لهذا دغه بيع باطل ده (۱) اوس غویی اصلي مالكې ته رسيدلی دی نو دهغې څخه بيرته اخستل جائز نه دی . البته كه دهغې په خوښه سره كومه معامله تر سره شي نو بيله خبره ده ښځې چې داوو سوو روپو وړاندوينه كړې هغه شرعًا دبيع رضامندي نه ده و بلكه دغه دخپل ميړه ددين دادائيګي تبرعًا راضي كيدل دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹ / ۱۱ / ۱۳۹۲(فتوى نمبر ۲۷۲۰ / ۲۷ و)

سودی بينک لپاره مكان يا پلاټ دپلورلو حكم

سوال: - سودی بينک لپاره كوم مكان يا پلاټ پلورل جائز دی كه نه ؟ دخرڅولو په صورت كې هغه روپۍ چې لاسته ورځخه راشي حلالي دی كه حرامي ؟

محمد عامر (استاذ جامعة الرشيد)

---

(۱) وفى الدر المختار ج۵ ص۱۰۶ فصل فى الفضولى هو من يتصرف فى حق غيره بغير اذن شرعى كل تصرف صدر منه تمليكًا كان كبيع وتزويج او اسقاطًا كطلاق واعتاق (وله مجيز) اى لهذا التصرف من يقدر على اجازته حال وقعه العقد موقوفا .

وفى الهنديه ج۳ ص۱۵۳ اذا باع الرجل مال الغير عندنا يتوقف البيع على اجازة المالك .... الخ

وكذا فى مجمع الانهر شرح ملتقى الابحر ج۲ ص۱۳۴ .

وفى الهداية كتاب البيوع فصل فى بيع الفضولى ج۳ ص۸۸ ومن باع ملك غيره بغير امره فالمالك بالخيار ان شاء اجاز البيع وان شاء فسخ .

وفى مجلة الاحكام كتاب البيوع رقم المادة ۳۶۸ البيع الذى يتعلق به حق الغير كبيع الفضولى وبيع المرهون ينعقد موقوفًا على اجازة ذلک الآخر .

جواب : - چونکه دبينک اکثريت مال حرام نه وی په دې دپلورلو گنجائش معلوميږي لکن د کراهت تنزيهي څخه خالی نه دی(۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹ / ۲ / ۱۴۲۵

هغه ساعتونه چي په قاچاق راغلي وي د هغه حكم

سوال: هغه ساعتونه چي د خارج څخه په قاچاق راوړل کيږي رانيول يې څنګه دی چی په نصف قيمت پلورل کيږي؟

جواب :- كه په هغو ساعتو كي درواغ او دبلي گناه ارتكاب نه وي شوی نو قاچاقي شيانو رانيول جائز دی(۲)

الجواب صحيح / محمد عاشق الهی عفی عنه

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۷ / ۱۲ / ۱۳۸۷ (فتوی نمبر ۱۴۳۲ / ۱۸ الف)

د سگريټ خريد او فروخت کول

( ) وفي رد المحتار ج ۴ ص ۲۶۸ باب البغاة (طبع سعيد) قلت وافاد كلامهم ان ما قامت المعصية بعينه يكره بيعه تحريما والا فتنزيها (قوله نهر) وعبارته وعرف بهذا انه لا يكره بيع مالم تقم المعصية به كبيع الجارية المغنية به والكبش النطوح والحمامة الطيارة والعصير والخشب ممن يتخذ منه المعازف.
وكذا فى البحر الرائق ج ۵ ص ۱۴۳ (طبع سعيد) وفى تنقيح الفتاوى الحامدية كتاب الاجارة ج ۲ ص ۱۵۳ ، ددې سره جواهر الفقه ج ۲ ص ۴۵۷ و تا ۴۶۲.

( ) دقاچاق په اړوند دتفصيل لپاره ص ۹۰ او دهغه سره حواشي ملاحظه کړی او په بيع کي درواغ او دوکه کول په تفصيل سره ص ۱۰۲ تا ص ۱۰۴ وګوری. (ژباړونکی :مفتي هبة الله مجاجر)

سوال : - سګريټ خرڅول څنګه دی ؟ په دکان کي دنورو شيانو سره سګريټ خرڅول جائز دی که نه ؟

طلعت محمود .

جواب : - د سګريټو خرڅول حرام نه دی (۱) مګر ښه هم نه دی که ددې څخه سوا بل کار وي نو ښه کار دی ورنه ګنجائش شته.

والسلام احقر محمد تقی عثماني عفی الله عنه ۵ /شعبان ۱۴۰۷

سګريټ خرڅول او دهغه څخه لاس ته راوړل شوی دګټي حکم

سوال : - د سګريټ کمپنی ګټه څنګه ده ؟ او سګريټ څکول حرام دی که نه ؟

جواب : - سګريټ څکول حرام نه دی ،او دهغه څخه ګټه حاصلول حلال دی (۲)

الجواب صحيح / بنده محمد شفيع عفی الله عنه

احقر محمد تقی عثمان عفی الله عنه ۱۲ / ۲ / ۱۳۸۸ (فتویٰ نمبر ۷۱۷ /۱۹ الف)

دقاچاق شرعي حيثيت

(۱) وفی الدر المختار ج۷ ص۴۵۴ (طبع سعيد) وصح بيع غير الخمر ومفاده صحة بيع الحشيشة .... الخ وفي تنقيح الفتاوى الحامدية مسئل وفواسد شتى ج۲ ص۳۶۶ (طبع مکتبه حبيبيه کوټه) وبالجمله ان تثبت فی هذا الدخان ضراراً صرف خال من المنافع فيجز الافتاء بتحريمه ان لم يثبت انتفاعه فالاصل حله مع ان فی الافتاء بحله دفع الحرج عن المسلمين فان اکثرهم مبتلون بتناوله مع ان تحليله ايسر من تحريمه وما خير رسول الله ﷺ بين امرين الا اختار ايسرهما .
وفی مجموعة الفتاوى کتاب البيوع ج۲ ت۱۲۷ لما بيعها وشرائها فيجوز لامکان الانتفاع بها .
هم دلول فتاوی رشيديه ص۴۸۸ او کفايت المفتی ج۹ ص۱۴۸ (طبع جديد دار الاشاعت)
(۲) ايضاً ، مذکوره حواله مطالعه کړی .

سوال: قاچاقي کول جائز دي که نه جائز؟ بعض حضرات دې ته جائز وايي، او د حکومت د طرف څخه ور باندې بندیز دی او په دې کې د عزت هم خطره وي

۲ که د ملک د داخل نه دغه شیان ورسیږي او بیا علی الاعلان پلورل کیږي نو د داسې شیانو رانیول او پلورل جائز دي؟

۳ ځینې خلک د ملک په سرحد کې اوسیږي مثلاً ایران په سرحد کې او د خلک د پاکستان او ایران د واړو څخه خپل ضرورتونه پوره کوي. د دغو لپاره د جواز صورت شته؟

۴. که کوم سړی خپله ایران ته نه ځي بلکې د دوستانو نه څخه ونیکي او سامان راغواړي. او بیا یې رانیسي. مثلاً ایران څخه نن ورځ موټر سایکلان د مکران د لارې څخه راځي هلته یې رانیسي او بیا په کراچي کې ورته کاغذات جوړوي. ولې چې بغیر د کاغذاتو څخه اجازت د چلولو نشته. په کراچي په زر یا په یونیم زر روپۍ ورته کاغذات برابر کړي. چې په دې کار سره تاوان او خوف د دواړو مبتلا دي. دا کار جائز دی؟

جواب: د ۱ څخه تر ۴ پورې په اصل کې شرعاً هر شخص ته دا حق حاصل دی چې په خپل مملوک روپو څخه د خپل ضرورت یا خوښې کړي شوي مال رانیسي چې غواړي هلته یې وپلوري. (۱) لهذا د کوم ملک څخه مال راوړل او بیا خرڅول جائز دي او

---

(۱) وفي شرح المجلة للاتاسي رقم المادة ۱۱۹۲ ج ۳ ص ۱۳۲ (طبع مكتبه حبيبيه كوئته) كل يتصرف في ملكه كيف شاء. وفي شرح المجلة للاتاسي ج ۴ ص ۱۴۰ رقم المادة ۱۱۹۷ (طبع مكتبه حبيبيه كوئته) لا يمنع احد من التصرف في ملكه ما لم يكن ضرره لغيره.
وكذا في رد المحتار ج ۵ ص ۴۴۸ (طبع سعيد)

مباح دی (۱) لکن یو صحیح اسلامی حکومت که د عام مسلمانانو په مفاد کي مباح سی بند کړي نو دهغه پابندي شرعًا لازمي کیږي (۲) اوس چي موجوده حکومتونه چونکه قوانین یې غیر اسلامي دی لهذا ددوی دا اختیار نشته چي کوم صحیح اسلامي حکومت

وفی الهدایة ج۴ ص۴۷۲ (طبع مکتبه رحمانیه) ولا ینبغي للسلطان ان یسعر علی الناس لقوله علیه السلام : لا تسعروا فان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق ولان الثمن حق العاقد فالیه تقدیره فلا ینبغی للامام ان یتعرض لحقه الا اذا تعلق به دفع ضرر العامة.

وکذا فی بدائع الصنائع ج۵ ص۱۲۹ والدر المختار ج۶ ص۳۹۹.

وفی بحوث فی قضایا فقهیه معاصرة ص۸ وللبائع ان یبیع بضاعته بما شاء من ثمن ولا یجب علیه ان یبیعه بسعر السوق دائمًا وللتجار ملاحظة مختلفة فی تعیین الاثمان وتقدیرها ..... الخ؟

(۱) ایضًا، مذکوره حواله مطالعه کړی.

(۲) وفی احکام القرآن للمحدث العلامه ظفر احمد العثمانی رحمه الله ج۲ ص۲۹۱ وهذا الحکم ای وجوب طاعة الامیر یختص بما اذا لم یخالف امره الشرع یدل علیه سیاق الآیة فان الله تعالی امر الناس بطاعة اولی الامر بعدما امرهم بالعدل فی الحکم تنبیهًا علی ان طاعتهم واجبة ما داموا علی العمل آه . وکذا فی تفسیر المظهري ج۲ ص۱۵۲ والجامع لاحکام القرآن ج۵ ص۲۵۹ .

وفی الدر المختار مطلب فی وجوب طاعة الامام ج۲ ص۱۷۲ (طبع سعید) تجب طاعة الامام فیما لیس بمعصیة وفیها ایضا ج۶ ص۴۶۰ وفی شرح الجواهر تجب اطاعته فیما اباحه الشرع وهو ما یعود نفعه علی العامة وقد نصوا فی الجهاد علی امتثال امره فی غیر معصیة .

وفی رد المحتار ج۵ ص۱۶۷ (طبع سعید) قوله یعزر) لان طاعة امر السلطان بمباح واجبة وفی الدر المختار کتاب الجهاد باب البغاة ج۴ ص۲۶۴ تصرف الامام بالرعیة منوط بالمصلحة.

وفی تکملة فتح الملهم ج۳ ص۳۲۳ وص۳۲۴ (طبع مکتبه دارالعلوم کراچی) المسلم یجب علیه ان یطیع امیره في الامور المباحة فان امر الامیر بفعل مباح وجبت مباشرته وان نهی عن امر مباح حرم ارتکابه ...... ومن هنا صرح الفقهاء بان طاعة الامام فیما لیس بمعصیة واجبة .... هذه الطاعة کما انها مشروطة بکون امر الحاکم غیر معصیة فانها مشروطة ایضًا بکون الامر صادرًا عن مصلحة لا عن هوی او ظلم لان الحاکم لا یطاع لذاته وانما یطاع من حیث انه متول لمصالح العامة آه .

وفی بحوث قضایا فقهیه معاصره ص۱۶۶ (طبع مکتبه دارالعلوم کراجي) کل من یسکن دولة فانه یلتزم قولاً اوعملاً بانه یتبع قوانینها وحینئذٍ یجب علیه اتباع احکامها ..... الخ .

به حاصل نه ي .لكن ددې حكامو په خلاف ورزي كي چونكه ډير منكرات لازميږي ، مثلا دروغ وېل ، دخان او دمال خطره ، وغيره ، نو ددې قوانينو پابندي كول پكار دی (۱) ددې څخه علاوه كه څوک دکوم ملک ښاري شي نو هغه به قولا او عملا دحكومت پر قوانينو او معاهدو پابندي كوي ، ددې معاهدې تقاضا داده چې تر څو دحكومت حكم پر معصيت مشتمل نه وی نو دهغه پابندي لازمه ده ، (۲) دقاچاق معامله هم داسی ده ، چې دبل ملک څخه مال راوړل يا ددې ملک څخه بل ملک ته وړل شرعًا جائز ده ، لكن حكومت پر هغه پابندي لګولې ده او دپابندي خلاف ورزي كول دډيرو مفاسدو سبب ګرزي نو په دې علماؤ دهغه څخه منع كړې ده او دهغه څخه يې داجتناب تاكيد كړی دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۴ /۷ /۱۳۹۷ (فتوی نمبر ۲۸/۷۷۸ ج)

دپرچی په واسطه دخريد او فروخت كولو شرعي حكم

سوال: - وخدمت ته داقدس سيدي ومرشدي حضرت شيخ الاسلام مدظلهم

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

دلله تعالی څخه تاسي ته دعافيت غوښتونكی يم الله تعالی دی ستاسي صحت او عافيت په برخه كړی ، او الله تعالی ستاسي فيض دا ناكاره بنده ته ورسوي

دلته په خيره منډۍ كي په پرچی سره كاربار په يو صورت دی چي دشرعي حكم دمعلومولو لپاره تاسي ته درليږل كيږي ، ولی چي دكار باري طبقې خلک پر تاسي پوره اعتماد لری غوښتنه كيږي چي تاسي يې ملاحظه كړی.زه احقر به انشاء الله دنور وضاحت لپاره پر تليفون ددې كاربار نور وضاحت هم وكړي.

په آخر كي دشيخ صاحب څخه ددعاؤ درخواست دی

( ) ددې سره راتلونكې صفحه او حاشيه وګوری.

( ) ايضًا

والسلام خويدكم محمد عالمگير غفرله دار الافتاء خيره منډي فيصل آباد ۱۸/ ۲/ ۱۴۲۴ه

دمسئلې دصورت تفصيل

خيره منډي فيصل آباد كار بار يو صورت مروج دی چي يو سړی دكاندار څخه خيره اخلی دكان دار چي مال خرڅوی هغه دده په گودام كي وي خريدار ته هم دگودام دمال دموجودگي يقين وی سودا چي كله طی شوه نو هغه ته پرچي وركول كيږي چي دې ته (ډيليوري آرډر) ويل كيږي هغه حواله كيږي ، ددې مطلب داوي چي كه خريدار وغواړي نو مال دگودام څخه ايستلی شي ، ددې پرچی دوصولي څخه وروسته ددې گودام څخه مال نه ايستل كيږي بلكه ددې پرچی په بنياد بيا پر بل سړي پلورل كيږي دخريد او فروخت كوونكی دمختلفو خلكو څخه دمعلوماتو كولو وروسته دغه امور مخته راغلل:

۱: كله چی پلورل شوی مال داول پلورونكي په گودام كي موجود وي تر دې وخته مال دهغه په ذمه كي وی ، كه هغه مال هلاک شي نو نقصان درانيوونكی (چاچي پرچی وصول كړې وي) دمال څخه نه بلكه دهغه اصل پلورنكي دمال څخه كيږي.

۲: دخيره په گودام كي بوجی موجودي وي لهذا دخريدار مال په گودام كي دنورو مالو سره يوځای پروت وی ، ځانته كول يې ډير مشكل وي ، كه خريدار دمال دكتلو غوښتنه وكړي نو هم يې نه شي ليدلی ولي چی هلتهچوكيدار او نور ملازمين ورته وايي چی ستا مال دنور مالو شاته دی هغه ته نه شې ليدلی ، لهذا مال پر خپل ځای پروت وي نو دهغه ليدل ناممكن وي.

۳: دپلورونكي گودام كي ډير زيات مالونه ځي او راځي دگودام والا هيڅ دا نه وايي چی كوم مال چي تا رانيولی دی اوس يې حفاظت په خپله وكړه ، بلكه ډير وخت هغه پلورل كيږي ډيليوري يې بدليږي را بدليږي لكن مال په گودام كي پروت دی او دگودام

مالک ورباندئ خبر هم نه وي چې مال دچا ملکيت دی . ليکن که مالک وغواړي چې خپل مال نقل کړي نو هغه يې نقل کولی شي.

۴: دا پرچی (ډيليوري آرډر) په وقفه وقفه پلوزل کيږي . او مال داصلي مالک په ګودام کي پروت وي ډير خله هغه مختلفو نومانو ته بدل شي . دا خبره يقيني وي چې تر ټولو وروستنی شخص داولني شخص تخه مال وصول کولی شي . محض فرق دادی چې دمال بوخای کولو او ترتيبولو امکان نه وي . په دې صورت کي دوقفې وقفې سره سم دمال تعين يا تفريق کولو ته دګودام مالک بالکل تيار نه وی ولي چي دهغه تعين مشکل وي.

دمذکوره صورت شرعي حکم باندی غورکولو سره دا خبره راووتله چی دډيليوري آرډر شرعي قبضه نه بلله کيږي . ولي چي دپرچی دپلوزلو باوجود مال په ګودام کي وي . تر هغه وخته دده په ضمان کي وي . دمارکيټ دعرف لمخي ددې مال ضمان خريدار ته منتقل کيږي ، لهذا په ګودام کي پروت مال په پرچي رانيول کيږي او بيا پلوزل کيږي چي دغه بيع قبل القبض ده جائز نه ده.

په صورت دعدم جواز کی کله چی دمارکيټ دخينو ديندار اشخاصوسره خبره وشوه . نو دهغه سوال دا ؤ که موږ دمارکيټ دعام عرف په خلاف ديانة رانيول شوی شی ذمه واري قبوله کړو او خدا نخواسته هغه مال په ګودام کي وسوخول شي او هغه مال ضائع شي نو موږ به دخپلو پارسلانو ذمه وار يو (اګر که خريدار ته ددې دضمان په باره کي ويل شوی هم نه وی . ولی چي په دې صورت کی دپلورونکي دخيانت احتمال دی) نو بيا موږ يو اخي پرچی وړاندي پر بل سړي پلوزلی شو او که يا ؟

ددې سوال دجواب لپاره دفکر او مشورو وروسته دغه لاندي امور مخته راغلل چي تاسي ته نمبر وار وړاندي کيږي.-

۱: دقبضې بنیادی شی انتقال دضمان دی . که کوم ځای حسی قبضه ونشي البته دپلورل شوي شی ضمان به پر خریدار وی . نو داهم قبضه بلل کیږي . ددې نظیر دکمپنۍ حصص دی چي خرید او فروخت یې دسند په واسطه کیږي . ظاهر چي دکمپنۍ پر اثاثاتو حسي قبضه نه متصور کیږي . لهذا انتقال دضمان هم دقبض لپاره کافي شو (دملاحظه لپاره: فقهي مقالات ج:ص۱۵۴)

لهذا په مسؤله صورت کی هم که خریدار ذمه قبوله کړی نو دغه دقبض لپاره کافي دی او دپرچي پلورل ورته جائز دی.

لکن په دې صورت کی دجواز ورکولو څه سوالات شته هغه په لاندي ډول دی:

الف: دکمپنۍ حصص او مسؤله صورت دافرق واضح لري . اول دا چی که دحصصو رانیوونکی غواړي چي په کمپنۍ کي خپل داثاثاتو تعیین وکړي نو دا ناممکن دی ، نو هلته یواځي ضمان کافي بلل شوی . بخلاف دصورت مسؤله چی دلنه دمال تعیین ممکن دی ، او په حقیقت کی مشکل کار دکارباري طبقې په ډیر په تیزۍ وړاندي تلل دی ، نو دکمپنۍ حصص ددې سره نظیر ورکول مشکل دی.

ب: بل دا چی دحصص دفروخت په صورت کي دکمپنۍ دکارباري خلګو تر منځ عرف دادی چی دحصې درانیولو سره سم دحصې ضمان خریدار ته منتقل کیږي اګر که دحصې سند یې لا تر اوسه نه وي لاس ته کړی ، او په مبحوث صورت کي داسي نه دی ولي دخلګو تر منځ ضمان پر رانیوونکی نه دی اګر که کوم شخص داسي وکړي هم دنور خلګو دغلط فهمي خطره ده ، خاص بیا چي په دې ډول سره خریدار دبل خریدار لپاره دخبرولو جوګه هم نه دی.

ج: دزباني خبرو په نتیجه کي داخبره منځ ته راغله چی دپرچۍ (ډیلیوري آرډر) رانیوکی دمال ضمان ته هغه وخت تیاریږی چی ټول مال په ګودام کي هلاک شي اګر خدانخواسته یواځی یوحصه دمال ضائع شي نو دهغه ضمانت نه قبلوي ولي چي دمال

تعين دلته دی او په دې کي دنزاع هم خطره ده . ددې څخه ښکاره شوه چی خریدار مکمل دضمانت لپاره تیار نه وی . او په کمپنی کي داسي صورت نه راځي . ولي چي په کمپنی کي ټولي اثاثې مشاع وي او هغه ټول دکمپنی دخریدارانو ملکیت وی لهذا په حصصو کي چي ضیاع راځي او دهغه ضمان پر ټولو دحصصو پرمالکانو دحصو په اندازه تقسیمږی او هر یو يې ذمه دار وي.

د : آخري اشکال دادی چی محض پرچې په خرڅولوپه جواز سره به دډیرو ستو (قماري) کاربار ته هم لاره هواره شي.

ددې څلورو وارو وجوهاتو پر بنیاد که خریدار دخپل طرف څخه دمال ذمه قبول کړی نو ددې په جواز ورکولو کي تردد دی.

۲ : بل تجویز دا هم دی چی کله مال ګودام ته لا داخل شوی نه وی نو دهغه څخه وړاندي پر هغه بوریو باندی سریل نمبر ولګوي نو کله چي فروخت ته وړاندي کیږي نو پر پرچې دي دهغه سریل نمبر ولیکي ، مثلا که سل بورۍ راونیسي نو دهغه دشروع او تمام سیریل نمبر معلوم کړي ، ددې فائده به داوی چی دمال دفروخت تعین یا افراز به کوم بل عمل ته ضرورت نه لري ، که خریدار دمارکیټ دعرف خلاف دمال ذمه پر خپله غاړه واخلي ، نو هغه ته به ممکن وی که دګودام مال څه هلاک شي نودوی ته معلومول اسان وي ، او ددې په وجه به نزاع هم تریو حده رفع وي.

لکن په دې تجویز کي دوې خبري قابل غور دی:

الف: څنګه چي وړاندي ولیکل شول دمارکیټ عام عرف دادی چی مال چي تر څو په ګودام کي موجود وي نو ترهغه وخته دمالک دګودام په ذمه کي وي . خریدار ته یې ضمان نه قبلیږي ، په مجوزه صورت کي دمارکیټ دعرف خلاف دیانة خریدار دهغه ذمه قبلوي ، او دذمه دقبلولو څخه فروخت کننده بالکل خبر نه وی . ولي که دی پلورونکی په دې خبر کړي نو هغه به ورسره بې ایماني وکړي . مثلا کوم دریم شخص ته به دده مال

ورکړي . او بيه په وايي چي مال غلا شوی دی . او چونکه ذمه يې تا په غاړه اخستې وه ما ضائع شوی دی زما ورسره اړه نشته . په دې وجه پلورنکي ته خبره نه کوي . اوس دبل غور خبره داده چي په دې ډول ذمه اخستل دقبضې لپاره کفايت کوی او که نه؟

ب : پر بوريانو باندی دسيريل نمبر ليکل اوس هم عملي دي . خو دتجارو دشرعي حکم سره قلت داعتناء دی او دحلال او حرام په فکر نه دی . په ظاهر په دې باندي عمل نه ممکن دی څو محدود کسان دې کار ته حاضر دی . لکن هغه يواځي رانيوونکی دی نه دا چي هغه دګودام مالکان دی . نو ددې تجويز يواځي دتصور تر حده ممکن دی . دکوم چي عملي وجود ممکن نه دی.

٣ : دا ټول تفصيل په دې صورت دی کي دخيرې پلورل شوی مال وړاندي دپلورلو نه پاره شرط وبلل شي . څنګه چي دحنيفيه ؤاو شافعيه ؤ مذهب دی . لکن دمالکيه مذهب دادی چي يواځي دطعام بيع قبل القبض جائز نه ده . ددې څخه سوا نور شيان قبل قبض جائز دی . دامام احمد رحمه الله څخه هم يو روايت دادی . په دې وخت کي دخيري دمارکيټ يو عامه ابتلاء ده . او دمارکيټ حال دادي چي يواځي څه کسان ديته تيار دی چي قبل نقبض يې ونه پلوري . مګر دعامو خلکو په اعتبار دغه ممکن نه دی . په دا خبره يو تجويز داهم دی چي دمالکيه ؤ په مذهب فتویٰ ورکړل شي . ولې چي په معاملاتو کي توسيع شته . چي پر مذهب دغير هم ځينو وختو کي فتویٰ ورکول جائز دی . او ددې نظر هم زيات دی . داډول دکار بار طريقه چي خلکو کي رواج شي دهغه څخه دخلکو رګرزول ممکن نه وي او دحرج باعث وی . علامه شامي رحمه الله دميوو په بيع کي ديو صورت دظاهر الرواية څخه دعدول کولو وجه داسي بيان کړې.

(قوله وافتى الحلواني بالجواز) وزعم انه مروى عن اصحابنا وكذا حكى عن الامام الفضلي وقال استحسن فيه لتعامل الناس وفى نزع الناس عن عادتهم حرج قال فى الفتح : وقد رأيت رواية فى نحو هذا عن محمد فى بيع الورد على

الاشجار وان الورد متلاحق وجوز البیع فی الکل وهو قول مالک قال الزیلعي : وقال شمس الائمة السرخسي : والاصح انه لا یجوز لان المصیر الی مثل هذه الطریقة ... عند تحقق الضرورة ولا ضرورة هنا لانه یمکنه ان یبیع الاصول علی ما بینا .... قلت : لکن لا یخفی تحقق الضرورة فی زماننا ولا سیما فی مثل دمشق الشام کثیرة الاشجار والثمار فانه لغلبة الجهل علی الناس لایمکن الزامهم بالتخلص بأحد الطرق المذکورة ، وان أمکن ذلک بالنسبة الی بعض افراد الناس لا یمکن بالنسبة الی عامتهم وفی نزعهم عن عادتهم حرج کما علمت (شامي ج۴ ص۵۵۵)

لکن په مبحوث عنه صورت کی دمالکیه ؤ دمذهب مطابق بیع قبل القبض دجواز فتوی کي دستې دروازه هم دخلاصیدلو خطره ده په خاطر دجواز دفتوی په ورکولو کي تردد دی.

محترم مفتی صاحب ستاسي څخه جدي غوښتنه ده دمذکوره مسئلې په اړه خپله قیمتي رائ ښکاره کړې ، او دوړاندینیو صورت څخه کوم صورت چي زیات مناسب وي هغه په ګوته کړې او یا هم کوم بل صورت چي ستا دذهن سره مناسب وي هغه تحریر کې.

فقط والله سبحانه وتعالی اعلم محمد عالمګیر غفرله دار الافتاء خیره منډی فیصل آباد ۱۷/۲/۱۴۲۴ هـ

جواب : - دپرچې په واسطه دپلورلو او رانیولو مروج طریقه کي دوې خرابیاني دی یو دا چي دمبیعی تعین نه وي ، بل دا چي بیع قبل القبض راځي ، لهذا دا طریقه جائز نه ده (۱) داولي خرابي په صورت کي دمالکیه ؤ پر مذهب هم بیع جائز دنه ده بلکه په موجود دور کي دستې وغیره دخرابیو څخه دساتلو لپاره ضروري ده چی پر دې فتوی ورنه کړل شي په خپله مالکیه علماء هم پر دې باندی په فتوی ورکولو کي تردد کوی . البته په مذکوره کاربار کي جائز صورت دادی چي پر بوریو باندی نمبر ولیکل شي

دخريداري پر وخت دنمبرو په واسطه تعين وكړل شي. (۱) او برچی باندې هم هغه نمبر ليكل شوی وي. او بائع دې هم دخپل طرف څخه تخليه وكړي. يعني ږانيوونكي ته دې ووايي چې دغه ستا بوری دی. كله چې غواړې نو وړلی يې شې. زه اوس ددې بوريو ضامن نه يم. تر څو چې زما په كودام كې وي نو امانت به وي. زه دهغه دنقصان ذمه وار نه يم داخبرد دې پر پرچې هم وليكي. په دې صورت كې مبيع به هم متعين شي. او ضمان به هم دبائع په تخليه سره مشتري ته منتقل شي. او خريدار ته به وړاندې دپلورلو جواز هم پيدا شي. (۲) يواځې خريدار ته دا خبره كفايت نه كوي چې زما په ضمان كې راغلی كه بائع يې په خپل ضمان كې بولي او كه نه. عرف هم داوي چې ضمان دبائع څخه نه ختمېږي.

والله سبحانه وتعالی اعلم بنده محمد تقی عثماني عفی عنه ۲۲ / ۲ / ۱۴۲۴ (فتوی نمبر ۴ / ۲۴۴)

دژوندي حيوان په تول سره دپلورلو حكم

( ) بيع قبل القبض دعدم جواز سره اړوند تفصيل لپاره ۸۲ او ۲۲۳ دحاشيو سره ملاحظه كړی.

( ) وفی مواهب الجليل لشرح مختصر الخليل ج۶ ص۸۵ (طبع دار الكتب العلمية بيروت) وجهل بمثمون او ثمن ولو تفصيلا يعنی ان من شرط صحة البيع ان يكون معلوم العوضين فان جهل الثمن او المثمون لم يصح البيع وظاهر كلامه انه متی حصل الجهل بأحد العوضين من المتبايعين او من احدهما فسد البيع وصرح بذلك الشارح فی الكبير وهو ظاهر التوضيح ايضًا.

( ) وفی الهدايه ج۳ ص۱۶ ويعتبر فی التسليم ان يكون المبيع مفرزاً غير مشغول بحق غيره هكذا فی الوجيز للكردي واجمعوا علی ان التخلية فی البيع الجائز تكون قبضًا ..... الخ

وفی البدائع ج۵ ص۲۴۴ فالتسليم والقبض عندنا هو التخلية والتخلی وهو ان يخلی البائع بين المبيع وبين المشتری برفع الحائل بينهما علی وجه يتمكن المشتری من التصرف فيه فيجعل البائع مسلما للمبيع والمشتری قابضًا له. آند ددې سره ۸۳ حاشيه هم ملاحظه كړی.

سوال :- نن صبا ژوندي حیوانات لکه چرګان ، وزي وغیره په تول سره پلورل کیږي په دې باره کي ستا سي محترم څه رای ده ؟ (مفتی عبدالواحد)

جواب :- تاسي چي دکوم شي په باره سوال کړې ده دهغه باره کي داحقر څه رای ده ؟ غالباً ستاسي مقصد به داوی چي دغه شیان عددی دی او اوس په وزن سره پلورل کیږي نو هغه اوس وزني دی ؟ فی الحال داحقر جواب په نفی سره دی زما خیال دادی چی اوس هم هغه دعددي ژ څخه دي او دهغه تلل یواخي ددې لپاره دی چي دهغه انتخاب په تول سره وکړي ، دوزني معنی داده چي هغه مشتري څونه وزن غواړی ، کله چي یې غواړي . رانیولی یې شي ، په چرګانو او وزو کي دا ممکن نه دی ، لهذا امر واقعه دادی چي په تللو سره یواخي دا مقصد وي چي ددې حیوان څونه وزن دی ؟ کله چي داخبره په تلله سره واضح شي نو سودا عدداً وي ، لهذا داعددی دی . والسلام

محمد تقی عثماني اول دصفر المظفر ۱۴۱۲هـ (۱)

---

(۱) دحیوان همیشه عددی پاته کیدلو او په وزن سره دفروخت کولو اړوند دتولو امورو وضاحت او حکم دمفتي صاحب په لاندې فتوی کي ملاحظه کړی .

دژوندي حیوان په تول سره دپلورلو حکم

سوال : – دعلمائي کرامو دلاندي سوال په اړه څه رایه ده چي ژوندي حیوان مثلا چرګ ، وزه وغیره په وزن سره پلورل جائز دي که نه ؟

الجواب حامداً ومصلیاً

که پلورونکي او رانیوونکی دژوندي حیوان په پلورلو ، او رانیولو راضي وي نو دژوندي حیوان په وزن سره رانیول اوپلورل په نقد سره یا کوم بل جنس سره جائز دی ، په دې شرط چي دمتعین حیوان دکلو وغیره نرخ وار دمخه لا متعین شي او دحیوان دتللو وروسته هم دهغه قیمت معلوم شي ، چي هغه صورت به داوی چي که رانیوونکی ته دیوې وزې ضرورت وی نو هغه دی تاجر ته ورشي او وزه دی منتخب کړی ، او تاجر دي ده ته ووایي چي ددې وزې نرخ فی کلو پنځوس روپۍ دی ، او بیا دی وزه

وزن کړی مثلا هغه شل کلو راغله نو که مشتري هغه قبول کړی بيع منعقد کيږي ، او داډول خريد او فروخت کول جائز دی .

په مذکوره مسئله کې دا خبره ضروري ده چي دلته دوې خبري دی يو دا چي حيوان به وزن کيږی او بيا به پلورل کيږي ، بل دا چي حيوان موزوني وبلل شي او دموزوني اشياؤ فقهي احکام وربانديي جاري شي ، نو داولي خبري په اړه بايد ووېل شي چي هغه بلا شبه جائز ده ، او دهغه دعدم جواز کومه شبه نشته .

لکن دوهمه خبره چي حيوان موزوني وبلل شي او دموزوني اشياؤ حکم ورته ورکړل شي نو دا خبره صحيح نه ده ، ددې دوې وجې دی :

۱ : اول وجه داده چي دکومو شيانو کيلي ، وزني يا عددي رسول الله ﷺ په مبارک عهد کي منصوص دی دهغه حيثيت نه بدليږي ، او درسول الله ﷺ په وخت کي حيوانات دعددي ؤ شخه دی ، البته کوم شي چي هغه وخت وزني يا کيلي بلل منصوص نه وی نو دهغه مدار پر عرف باندی دی ، دهغه عرف پر کيل کولو دی ، نو هغه کيلی دی او که دهغه عرف په وزن سره وی نو هغه وزنی دی څنګه چي په عالمکيريه کی دی :

ومالا نص فيه ولم يعرف حاله على عهد رسول الله ﷺ يعتبر فيه عرف الناس فان تعارفوا كيله فهو كيلى وان تعارفوا وزنه فهووزني كذا فى المحيط (العالمكيريه ج۳ ص۱۱۷) نو چي دحيوان عددی کيدل درسول الله ﷺ په زمانه کي معلوم دی نو دهغه حيثيت وزنا په بيع کولو سره نه بدليږي ، دا ځانته خبره ده چی بيع يې په وزن سره جائز ده ، لعدم المانع .

۲ : دوهم وجه يې داده چي نور شيان چي وزني دی هغه حسب منشأ کم او زيات کول جائز دی ، مطلب دا چي نور شيان چي موزوني دی چي څونه مقدار مطلوب وی نو هغه بلاتکلف وزن کيدلی شي ، مثلا بوره ۲۰ کلو ۱۵ کلو گرام ضرورت شي نو هغه بلا تکلف په مطلوب مقدار سره په اسانی سره وزن کيدلی شي ، او حيوان داسي نه دی ولي چی څوک وغواړي چي پنځلس يا ۲۰ کلو گرام وزه واخلي نو هغه به ډير کم په بازار کي موجود وی چي په ظاهر محال ده ، نو په دې سره ښکاره شوه چي حيوان وزني نه بلکی عددي دی .

په دې سره داخبره هم واضح شوه که بالفرض حيوان په توله دنيا کي په وزن سره بيع شي نو هم حيوان وزني نه بلکي عددی دی ولي چي دموزوني اشباه صفات دلته موجود نه دی .

دمذکوره تفصيل وروسته دحيوان دبيع په وزن سره دجواز حاصل دادی چی دکلو دحساب سره دحيوان قيمت معلومول دی ، چي په دې بنياد سره دحيوان دقيمت اندازه معلومه شي نو په صورت مذکوره کي

وزن يواځې دقيمت دمتعين كولو يوه آسانه وسيله ده ، اګر که په عرف کې دا بيع بالوزن وبلل شي . لکن په حقيقت کې ددې په وزن سره بيع محل تامل ده . البته بيع په هر حال کی جائز ده خاص بيا چې حيوان متعين وی ، او قيمت يې هم متعين شي . فافهم

دحيوان په ترازو پلورلو کې کله ناکله څينو خلکو ته څه اشکالات پيدا کيږي . نو په دې وجه دهغو اشکالات او بيا مختصر جوابات وړاندې کيږي :

۱ : اولنی اشکال دادی چی داسې ويل کيږي ليس بموزون يعنی حيوان وزنی نه دی ، او دفقه په کتابو کی دا په صراحت سره ويل شوی ، لکن تاسې واياست په وزن سره يې پلورل جائز دی . فکيف التوفيق ؟

نو ددې جواب دادی : دا خبره هلته کيدلای شي چی بيع حقيقتًا په وزن سره وای لکن په حقيقت کې بيا هم وزني نه ده څنګه چې وړاندې ددې وضاحت وشو ، لکن که دغه بيع وزنًا وبلل شي ، ولوعرفًا ومجازًا نو ددې هم وړاندې تفصيل په وضاحت سره وشو ، دواړه ښانته خبرې دی . ليس بموزون ، ددې مطلب دادی چی پر دې دوزني اشياؤ احکام نه جاری کيږي ، مثلاً قرض په کې جائز نه دی . ربا الفضل په کې روانه ده ، وغيره وغيره ، ددې مطلب داده دی چی بيع يې وزنا جائز نه ده بلکې حديث شريف کې راځي : اذا اختلف النوعان فبيعوا کيف شئتم ، عمومي ددې بيع دجواز مؤيد دی . دا حديث امام مسلم په کتاب المساقات کې او ابوداؤد په کتاب البيوع کې نقل کړی دی ، بل دا چی ديو شی دبيع لپاره دوزن دجواز لپاره موزونی کيدل ضروري او شرط نه دی ، ډير داسې شيان دی چی موزوني نه دي لکن په وزن سره يې خريد او فروخت کيږي ، مثلاً جامه بالاتفاق مذروع ده يعني په ناپ سره ده ، لکن په غټو ښارو کی په وزن سره په لاتو پلورل کيږي ، نو که جامه متعين وی او نرخ هم طی شوی وی نو په دې ډول پلورل بلا شبه جائز دی وغيره وغيره ددې ډول ډير مثالونه دی .

۲ : دوهم دا اشکال کيږي چې دحيوان وزن پوره معلومول سخت دی ، لانه يخفف نفسه مرة ويثقله اخرى ، يعنی کله هغه سپک او کله هم ځان دروند کړي . دا په کتاب کې هم ذکر شوی

ددې جواب دادی : چی اول داخبره يقين نه ده حيوان سپک او دروند کيدلی شي بلکی دا صرف يو احتمال دی ، او دغه عبارت په کتب فقه کې په باب دربا کې ذکر شوی . او په باب دربا کې تفاضل احتمالاً هم ممنوع دی څنګه چې په شامی کې دی. فانه لا يصح لاحتمال الربا واحتماله مانع کحقيقته (شامی ج۴ ص۵۳۱) لهذا که حيوان دغونبې په مقابل کې وپلورل شي نو په هغه کې احتمال دربا راځي او که دنقد په مقابل کې وي نو يواځې دغه احتمال دمنع لپاره کافی نه دی .

ثانيا داخبره چې حيوان خپل ځان سپک او درونډ نشکره کوي تسليم شي . نو دعدم جواز لپاره دليل نه شي کېدلای چې بيع دروېو په عوض سره وي . ولې چې که دحيوان په دې عمل به هغه کې فرق راشي نو هغه ډير کم وي او جهالت يسيره به لازم شي په عامو بيوع کې جهالت يسيره وي نه راولي ، او دجهالت يسيره وجه چا معتبر کړې به ده ، په شامي کې راځي (وقيدنا بالفاحشة لما قالوا: لو باعه جميع مافي هذا القرية او هذه الدار والمشتري لا يعلم ما فيها لا يصح لفحش الجهالة . اما لو باعه جميع ما في هذا البيع او الصندوق او الجوالق فانه يصح لانه الجهالة يسيرة (شامي ج ۴ ص۵۲۹) . او دا هم ده چې دلته بائع او مشتري په جهالت سره راضي دي او دنزاع احتمال نشته ، نو که حيوان په حالت دوزن کې ځان خفيف کړي يا ثقيل کړي دهغه علم بائع او مشتري دواړو نه نشته ، حالانکه په خفت کې دبائع نقصان دی چې دلږ وزن روپۍ ورته ورکول کيږي او په حالت دثقل کې دمشتري نقصان کړی دی چې زياتې روپۍ ورباندې راځي . لکن دوی دواړه پر خپل ځان ددې نقصان برداشت کړی ولې چې بيع بالتراضي شوې ، لهذا جهالت يسيره په بيع کې دعدم جواز دليل نه عرفاً او شرعاً کيدای شي .

ثالثاً که موږ دا هم نه تسليمه ؤ چې کله بيع دروېو په عوض کې وی دا اشکال دی وارد شي ، ولې چې بيع دوزن په وقت کې معتبره ده که په حالت دخفت کې وی او که دثقل کې وي ولی چې په حالت دخفت کې دانه دی ويل شوی چې دحيوان څخه کوم شي ايستل شوی دی ، دهغه په وجه وزن کم شو ، يا په حالت دثقل کې دا نه شي ويل کيدلای چې دهغه وزن سره کوم شی شامل شوی دی چې په هغه سره وزن زيات شو بلکه هر سړی داوايي که په حالت دثقل کې وی او که په حالت دخفت کې وي : دادهغه حيوان وزن دی لهذا په حالت دوزن کې دحيوان بيع معتبر ده او دې وزن سره بيع صحيح ده .

۳ : دريم اشکال دا دی چې ځينې خلک دا وايي شي : لايجوز بيع صبرة طعام کل قفيز بدرهم ، په دغه دول دغه بيع جائز نه ده ولې چې دلته دا علت دی چې مبيع او ثمن مجهول دی دا معلومه نه ده چې په دې صبره کې څو قفيزه دی . او څو درهم به شي .

ددې جواب دادی . چې بيع دحيوان دوزن په صورت کې دجواز دا قيد شته چې حيوان دمشتري په وړاندې وزن شي ، چې جهالت رفع شي هم په مبيع او هم په ثمن کې ، په دې صورت کې بيع جائز ده په خلاف دصبرة طعام چې هغه ناجائز ده هلته هم دا قيد لګېدلی دی چې کچيرې هغه صبره په مجلس کې ناپ شي او کال مقدار يې معلوم شي نو جائز ده . : وصح في الكل ان كيلت في المجلس لزوال المفسد قبل تقرره او سمي جملة قفزانها (الدرالمختار ج۴ ص۵۲۹) او په دې بحث کې علامه شامي ليکلي دي : وزاد الصبرة مشيرا اليها كما سيأتي وليست قيدا بل كل مكيل او موزون او معدود من جنس واحد (فتاوى شامي ج ۴ ص۵۳۰) يعنې يو خې دصبرة طعام حکم دا ندی بلکې دهر کيلي او وزني او

فصل فی الغرر والعیب

(بیع کي د دوکې او عیب بیان)

اصلي ډبو کي بل قسم تیل اچولو حکم

سوال: - زمونږ د تیلو کاروبار کوم هغه تیل چې په ډبو کي بند یږي . هغه د مختلفو کمپنیو وي . لکن ډیر خلک داسې وي چې د اصلي کمپنی په خالي ډبو کي د خپل خان څخه تیل اچوي او د اصلي کمپنی مهر او قیمت وربانډي ولګوي خرڅه وي یې چې ۷۵ فیصده په بازار کي د غه ډول تیل خرڅیږي . او خلک یې د اصل په ګمان رانیسي ، او که د اصلي کمپنی تیل په زیات نرخ وپلوري نو خلک یې نه رانیسي او اصلي تیل په بازار کي په حقیقت کي پیدا کیږي هم نه . او کنه که پیدا شي نو ډیر ګران وی ، اصل تیل په بازار

عندي شي دکوم چي وزن کړی شي وپلورل شي دهغه هم دا حکم دی ، چې کل معلوم شي نو بیع صحیح ده .

دمذکوره بالا ذکر شویو دجواز ممکنه وجوهات اوجوابونه شوی ، دهغه څخه علاوه بله کومه وجه مونږ دعدم جواز پید نکړه . فاغتنم تحقیق هذا المقام بما یرفع الظنون والاوهام ویندفع به التناقض ونحوه عن عبارت الفقهٖ و الله سبحانه وتعالی اعلم بالصواب وعلمه اتم .

العبد الضعیف

لیاقت زمان زکن پوري

دار الافتاء جامعه دار العلوم کراچي ۱۴

الجواب صحیح / احقر محمود اشرف غفرله / ۱۷/ ۱۴۲۲هـ .

الجواب صحیح / عبدالله عفی عنه / ۲۳/ ۱/ ۱۴۲۲هـ

الجواب صحیح / احقر محمد تقي عثماني عفی عنه / ۲۱/ ۱/ ۱۴۲۲هـ

الجواب صحیح / محمد عبد المنان عفی عنه / ۲۲/ ۱/ ۱۴۲۲هـ

الجواب صحیح / بنده عبدالرؤف سکهروی / ۲۲/ ۱/ ۱۴۲۲هـ

کي دومره ناپيد دی چې دوه خله ما کرايه هم مصرف کړه او پيدا مي نکړل . ددې پر ځای هغه تيل چې اصلي نه دی هغه داصلي په نام ورکوم ولي چې اصلي تيل دکمپنی دپلورونکو سره هم نشته ، موږ چې يې ددکاندارانو څخه راوړ څنګه چې هغه يې موږ ته په کوم نامه راکوي موږ يې هم په هغه نامه پلورو . ايا په دې ډول بيع جائز ده که حرام ؟

جواب : - که تاسي خپلو ګراکانو ته حقيقت څرګند کړی نو بيا تاسي ته دا تيل پلورل جائز دی (۱) او ښه طريقه داده چې تاسي اصلي تيل هم دځان سره کښيږدی او دغه

«»«»

(۱) وفی صحيح البخاري ج۱ ص۲۷۹ (طبع قديمي کتب خانه) عن حکيم بن حزام رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ : البيعان بالخيار مالم يتفرقا او قال : حتی يتفرقا ، فان صدقا وبينا بورک لهما فی بيعهما وان کذبا وکتما محقت برکة بيعهما ، وفيها ايضًا قبله بيع المسلم المسلم لاداء ولا خبثة ولا غائلة ...... وقال عقبة بن عامر لا يحل لامرئ ان يبيع سلعة يعلم ان بها داءًالا اخبره ...... الخ

وفی مشکوة المصابيح ص۲۴۹ (طبع قديمي کتب خانه) من باع عيبًا لم ينبه لم يزل فی مقت الله او لم تزل الملائکة تلعنه . (رواه ابن ماجه)

وفی تکملة فتح الملهم ج۱ ص۳۷۷ عن حکيم بن حزام رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال : البيعان بالخيار مالم يتفرقا فان صدقا وبينا بورک لهما فی بيعهما وان کذبا وکتما محق برکة بيعهما . رواه مسلم قوله فان صدقا وبينا اى صدق البائع فی اخبار المشتري صفة المبيع وبين العيب ان کان فی السلعة

وفی البحر الرائق : کتمان عيب السلعة حرام (ج۶ ص۲۵)

وف الدر المختار ج۵ ص۴۷ (طبع سعيد) لا يحل کتمان العيب فی مبيع او ثمن لان الغش حرام آهـ

وفی الشاميه : ذکر فی البحر اول الباب بعد ذلک عن البزازيه عن الفتاوی : اذا باع سلعة معيبة عليه البيان (ج۵ ص۴۷)

وفی الهنديه ج۳ ص۲۱۰ رجل اراد ان يبيع السلعة المعيبة وهو يعلم يجب ان يبينها فلو لم يبين قال بعض مشائخنا يصير فاسقًا مردود الشهادة وقال الصدر الشهيد : لا نأخذ به کذا فی الخلاصة .

وفی الفتاوی البزازية علی هامش الهندية ج۴ ص۵۱۲ (طبع رشيديه کوټه) وفی الفتاوی : اذا باع سلعة معيبة عليه البيان ..... الخ

نوهم پوول یې هم دځان سره کښیږدي او خریدار ته دواړه وربنکاره کړي او ددواړو فرق ورته واضح کړي بیا یې ورته ندي وپلوري ( )

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۸ ۱۲ ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۱۲۹ /۲۸ ج)

په بل چا نمی جوړ کړي او خپل نوم ورباندي دلیکلو حکم

سوال: - حکومت سندھ قانون دادی چې دتول او دترازو وتې برابروي او پر هغه خپل نوم لیکي یعنی دمجبوري په وجه زه خپل مال نه شم جوړولی او دپنجاب په نورو کارخانو کي مال جوړ کړي . او پر هغه باندي خپل نوم ولیکي . ولي دی وایي : که دپنجاب دحکومت نوم ورباندي ولیکم بیا دسندھ حکومت جواز نه ورکوي . او زما سند دسندھ دی دهغه کلنی جریمه هم ورکوم . دهغه نوم داپول لیکل کیږي چي دهغه نوم عبدالشکور دی دی یواخي مخفف حروف ورباندي لیکي زما نوم محمد غیاث دی په نوم کي یواخي (جي ایچ) ولیکم په دې زما دوکه مقصود نه وی بلکه حکومت سندھ دشرط پوره کولو لپاره وی . ایا داسي کول جائز دی . ؟

جواب: - که دغه مال دسندھ دمروجه وزن او پیمانې سره برابر وي . کومه کمي او زیاتوب نه وي او ته یې په پنجاب کي جوړوې او مال ټول ستا ملکیت وی ، نو ته پر هغه خپل نوم لیکلی شې . مګر که دهغه وزن څخه کم وي چي په سندھ کي مروج دی . نو دا

وکذا فی امداد الفتاوی ج۳ ص۴۲ وامداد الاحکام ج۳ ص۴۰۳ وکفایة المفتی باب نمبر ۷ ج۸ ص۲۰ ،
ددې سره راتلونکې نسخه سره دحاشیې وګورئ .
( ) ایضاً .

دوكه كول دی جائز نه دی (۱) خلاصه داده چي درواغ او دوكه كه دپنجاب په مال كي نه وي نو خپل نوم وربانديي ليكلو كي حرج نشته (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۲/۲/۱۳۹۷ (فتوی نمبر ۲۰۴/ ۲۸ ج)

په پاکستان کي جوړشوي شی باندي دامريكا يا ايټاليا نوم ليكل او دخرڅولو حكم

سوال :- په داسي حال كي چی ما دخپل سرمايې دلوړي او دتجارت كولو عزم وكړ . دپاكستان جوړ شوی شيان راخيي او موږ په هغه كي توليه او بوټونه نمونې راغواړو ، او دجوړ دلحاظه دواړه برابر دی . لكن دكوم دكاندار څخه چي موږ مال رانيسو نو هغه راته وويل: چي كله پر توليه made in USA او پر بوټو Made in Italy ونه ليكي خلك يې نه رانيسي ولي چي ددې ځای خلك دامريكا او ايټاليا جوړ بغير بل څه نه

(۱) وفی جامع الترمذي باب ماجاء في كراهية الغش فی البيوع ج۱ ص۲۴۵ (طبع سعيد) عن ابي هريرة رضی الله عنه ان رسول الله ﷺ ... ثم قال من غش فليس منا وقال الترمذي : حديث ابي هريرة حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم كرهوا الغش وقالوا الغش حرام .

وفی جمع الفوائد ج۱ ج۴۲۸ المسلم اخ المسلم لا يحل لمسلم باع من اخيه بيعًا فيه عيب الا بينه له وفي اعلاء السنن ج۱۴ص۵۴ من علم بسلعة عيبًا لم يجز بيعها حتی يبينه للمشتری فان لم يبينه فهو آثم عاص نص عليه احمد لما روی حكيم بن حزام رضی الله عنه عن النبي ﷺ انه قال : البيعان بالخيار مالم يتفرقا فان صدقا وبينا بورك لهما وان كذبا وكتما محق بركة بيعهما آهـ .

وفی البحر الرائق ج۶ ص۳۵ (تنبيه) كتمان عيب السلعة حرام .

وفی الهنديه ج۳ ص ۲۱۵ ولا بأس ببيع المغشوش اذا كان الغش ظاهرًا كالحنطة بالتراب وان طحنه لم يجز حتی يبينه .

وفی الدر المختار ج۵ ص۴۷ لا يحل كتمان العيب فی مبيع او ثمن لان الغش حرام .

ددي سره سابقه فتوی او ددې حاشيه وګوری . (محمد زبير)

(۱) ايضًا

رانیسي دلته چي په مارکیټ ځونه تولیه پلورل کیږي ، هغه تو له په پاکستان کي جوړیږي او پر هغه باندي لیکلي وی made in USA ، زه ددې سوال کوم چي موږ هم داسي کولی سو ؟ زموږ پروګرام دادی چي موږ دپاکستان څخه مال راواریدوو او ددکانداري په قیمت به یې پلورو ، هغه دکاندارانو ته معلومه وي چي دغه دپاکستان جوړ دی ، لکن پر هغه made in USA لیکلي وي ، او که موږ دپلورلو پر وخت ورته ونه وایو چي اصل خبره داده نو بیا موږ ته دشرعي جواز شته ؟

ډاکټر ظهور احمد بمعرفت مولانا خلیل احمد ابوظبی (امارات)

جواب : - دپاکستان پر جوړ شوي شیانو باندي داسي جمله لیکل چي په هغه سره امریکا او یا ایټالیې دجوړ دعوی کیږي ، دا ښکاره غلط بیاني ده ، چي دهغه شرعًا بلکل اجازت نشته (۱) هو ! که بل چا دا کار کړی وي ، او ته یې پلورې نو دلیکلو ګنا ستا په غاړه نه ده ، ته چي کله هغه په حقیقت خبر کړی نو ستا ګنانشته چي پر دې لیکلی یو څه دی او داد پاکستان جوړ دی ، پاته شو دا عذر چي خلک بې له دې چي دامریکا او یا آیټالیا دلیکلو بغیر شی نه رانیسي نو په دې وجه غلط بیاني جائز نه ده . و السلام .

---

(۱) دحوالو لپاره سابقه دوې فتواوي وګوری

فصل فی انواع البیوع المختلفة

(دبیع مختلف اقسام، بیع وفاء، سلم، استصناع او بیع استجرار بیان)

دبیع بالوفا حکم.

سوال: - زید از حکومت یک ہزار روپیہ قرض گرفت وقتیکہ حکومت طلب کرد چونکہ نزد زید روپیہ نہ بود البتہ نہ ایکر زمین بود حکومت گفت کہ اگر قرضہ ادا نمی کنید زمین نیلام کنم ازین وجہ زید زمین خود را بہ عمرو فروخت کرد بعوض ۱۲۵۸ باین شرط کہ اگر این رقم را وقتیکہ ادا کنم زمین من واپس کنید عمرو قبول کرد و نام عمرو بہ نیلام نوشت و روپیہ ۱۲۵۰ بحوالہ حکومت کرد و عمرو بر زمین قابض شد الحال زید بہ عمرو می گوید اکنون پیسہ شمارا می دہم زمین بمن واپس کنید عمرو انکار کند و عمرو زمین را وقف کرد است سوال این است کہ زمین رہن را فروختن جائز است یا نہ ؟ بر تقدیر جواز زید را از عمرو پیسہ واپس گرفتن جائز است یا نہ ؟ و اگر بیع اول جائز نیست پس زید کہ زمین خود را از حکومت وقتی نیلام بہ طور وکالت بنام عمرو گرفت و نام عمرو در نیلام نوشت در حق عمرو نافذ میشود یا نہ ؟

جواب: - در صورت مسئولہ عقدی کہ میان زید و عمرو واقع شدہ بیع بالوفا است واو را در اصل مذہب بیع فاسد است. بیشتر فقہاء کرام بر و احکام رہن جار کنند(۱) بیع را فاسد میگویند ونزد بعض فقہا بیع صحیح است(۲) و مشتری راحق بود کہ ازو نفع گیرد، ولکن او را حق نمی بود کہ کسی رابیع کند در رد المحتار اقوال کثیر نقل کردہ قول جامع بایں طور ذکر میکند کہ:

قوله (وقيل بيع يفيد الانتفاع به) هذا محتمل لاحد القولين: الاول: انه بيع صحيح مفيد لبعض احكامه من حل الانتفاع به الا انه لا يملك بيعه قال الزيلعي في الاكراه وعليه الفتوى. الثاني: القول الجامع لبعض المحققين انه فاسد في حق بعض الاحكام حتى ملك كل منهما الفسخ صحيح في حق بعض الاحكام كحل الانزال ومنافع البيع ورهن في حق البعض حتى لم يملك المشترى بيعه من آخر ولا رهنه وسقط الدين بهلاكه فهو مركب من العقود الثلاثة كالزرافة فيها صفة البعير والبقر والتمر جوز لحاجة الناس اليه بشرط سلامة البدلين لصاحبها قال في البحر وينبغي ان لا يعدل في الافتاء عن

(۱) وفی تنویر الابصار ج۵ ص۲۷۶ قیل هو رهن وفی الشامیه تحت قوله (وصورته ....) هو ان یقول البائع للمشتری بعت منک علی ان تبعه منی متی جئت بالثمن هذا البیع باطل وهو رهن وحکمه حکم الرهن وهو الصحیح.

(۲) وفی الدر المختار (بحواله مذکوره) وقیل بیع یفید به الانتفاع، تفصیل په راروانه فتوی کي راروان دی.

القول الجامع وفى النهر والعمل فى ديارنا على مارجحه الزيلعى .

(ردالمحتار باب الصرف ج4 ص342 (1)

ازین معلوم شد که در بیع وفا مشتری را حق بیع و رہن و وقف وغیرہ نزد کسی حاصل نیست اختلاف فقط درین صورت است که آیا او را حق انتفاع حاصل است یا نه کسانیکه این عقد را رہن گویند انتفاع مشتری را جائز قرار نمی دہند (۲) وکسانیکه این عقد را بیع گویند انتفاعش را نیز جائز گویند البیع و وقف وغیر نزد کسی جائز نیست (۳) پس درین صورت مسؤله وقفی که عمرو کرده است درست نه شد و اکنون برو لازم است که رقم از زید وصول کرده زمین بدو واپس کند و در حکم بیچ اختلاف نیست زیرا که اگر این عقد موافق قول بعضی فقهاء رہن است پس وقت ادائیگی رقم بر عمرو لازم بود زمین واپس دہد و اگر این بر قول بعض فقهاء بیع است این آنرا واپس گردانیدن نزد ایشان ہم ضروری است .

الجواب صحیح محمد عاشق الهی بلند شهری

---

(١) شامي ج٥ : ص ٢٧٦ (طبع سعيد) وكذا فى البحر الرائق ج٦ ص٨ (طبع سعيد) وتبيين الحقائق ج٥ ص ١٨٣ .

(٢) ولي چى دمرهون نخخه نفع اخستل جائز نه دى

(٣) كما فى البحر الرائق ج٨ ص ٢٣٨ (طبع سعيد) ولا ينتفع المرتهن استخدامًا وسكنى ولبسًا واجارةً واعارة لان الرهن يقتضى الحبس الى ان يستوفى دينه دون الانتفاع .

وفى ملتقى الابحر مع مجمع الانهر ج٤ ص٢٧٣ (ط٠ مكتبہ غفاريه كوته) وليس للمرتهن الانتفاع بالرهن ولا اجارته ولا اعارته .

وفى رد المحتار ج٦ ص٤٨٢ (طبع سعيد) لا يحل له ان ينتفع بشئ منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له فى الربا ...... الخ

فتوى كي موجوده حواله ملاحظه كړى .

والله سبحانه وتعالى اعلم محمد تقی عثمانی عفی عنه١٦ /٢ / ١٣٨٧

(فتوی نمبر ١٤٢٨ /١٨ الف)

احسن الفتاویٰ کي دبيع الثمار قبل بدو الصلاح په صورت کي بيع الازهار په قول دپلورلو حکم

سوال: - بيع الثمار قبل الظهور په سلسله کي په تکملة فتح الملهم ج١ص٣٨٣ تر٤٠٠ او په درس ترمذی کی چي کوم تفصيلي او محققانه بحث شکوی دهغه له مخي بيع الثمار قبل الظهور په هيڅ ډول جائز نه ده که تعامل وربانډی راغلی وی او که نه وی ، په ځينی شرائط نه موجوديدو په وجه بيع سلم کول هم په کي جائز نه ده ، لکن ددې برعکس ددې صورت دمالکيه ؤ په قول په احسن الفتاویٰ ج٦ ص٤٨٦تر ٤٩٢ کي بيع سلم کي دداخلولو او بيا دجواز فتویٰ ورکړل شوې ده ولي چي دمالکيه په مذهب کي بعض شرائط ضروري نه دی ، بلکه په احسن الفتاویٰ کي دحنفي مذهب درويه قبل بدو الصلاح يعنی صرف دازهارو په صورت کی بيع الازهار بلل شوې او دجواز فتویٰ ورکړل شوې ده ، ولي چي ازهار دبعضو جهتو په وجه قابل انتفاع دی.

١: او س عرض دادی چی دمالکي مذهب درويه فتوی چی په احسن الفتاوی کی راغلې ده ستا سي په نظر هغه صحيح ده چی دعموم بلویٰ په وقت کی مالکی مذهب ته رجوع وشي ؟

٢: او بيع الازهار په تأويل دقبل بدو الاثر په باره ستاسي محترم رائ څه ده ؟

جواب: - احقر ددې مسئلې په باره کی احسن الفتاویٰ ته رجوع وکړه (١) په هغه کي دامام مالک رحمه الله مسلک تر دې حده مفيد کيدلای شي ، چي ثمن په درو ورځو کي ادا شي ، يا بلا شرط دهغه تاخير وشي ، لکن تر کومه چی دثمر دجهالت تعلق دی په هغه

---

(١) ج٦ص٤٨٧ تا ٤٩٠ (طبع سعيد)

كي دهيڅ په نزد هم عقد سلم جائز نه دی ، په دې كي نص صريح دی: « فليسلم فی كيل معلوم او وزن معلوم (۱) كي هم دمقدار علم او اجل شرط دی ، احسن الفتاوی كي ددې جواب داسي وركړل شوی دی چی جهالت مفضی ونزاع ته نه دی ، نو په دې قابل تحمل ده ، لكن مقدار دمبيعی دجهالت تر تراضي دطرفين پوري وركول او قابل تحمل بلل محل دنظر دی ولي چی عقود كي غرر شديد وی هغه په تراضی دطرفين هم جائز نه دی ، شريعت دهر يوه دطرفينو دهغه دجائز مفاد تحفظ كوي ، كه هغه ورباندي راضي وي هم ، احقر ته تر اوسه ددې خبري اطمنان نشته چی دغه مقدار مبيع دتعين دمنصوص شرط دپريښولو

(۱) فی جامع الترمذي كتاب البيوع ج۱ ص۲۴۵ (طبع سعيد) عن ابن عباس ﷺ قال قدم رسول الله ﷺ المدينة وهم يسلفون في الثمر فقال : من اسلف فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم الى اجل معلوم وفی الدر المختار ج ۵ ص۲۱۴ (طبع سعيد وشرطه بيان جنس ونوع وصفة وقدر واجل واقله شهر ...... الخ

وهكذا فی البحر الرائق ج۶ ص۱۶۰

وفی المجلة ج۲ ص۳۹۲ رقم المادة ۳۸۶ يشترط لصحة السلم بيان جنس المبيع مثلا انه حنطة ...... وبيان مقدار الثمن والمبيع .... الخ (وكذا فی عامة كتب الحديث والفقه) .

حكيم الامت حضرت مولانا محمد اشرف علی تهانوی رحمه الله په يو خاص صورت كی (دبيع قبل الازهار په سلم كي شامل) په امداد الفتاویٰ ج۳ ص۱۰۵ كي يې په دې ډول تحرير كړی دی :

په خپله دضرورت عامه دليل مستقل دليل نه دی تر څو چي په كومه كليه شرعيه كي داخل نه وی ، ځنكه چي عبارات مذكوره دسوال يواځی ضرورت دجواز لپاره كافي نه بلل كيږي ، بلكه ضرورت داعي بلل كيږي ، يا دكومي كليه شرعيې لاندي راتلل لكه سلم وغيره او بيع قبل ظهور الثمار كي دغه الحاق نشي كيدلای ، داډول كومه بله كليه هم نه شي كيدلای ، نو يو پر بل نه قياسيږي ، او سلم كي دغه داخل نه كيدل ظاهر دی ، ولي چی اشتراط وجود مسلم فيه من وقت العقد الی حلول الاجل قطع دنظر وكړي او دامام شافعي پر مذهب ولاړ شي ، دهغه په نزد يواځي وجود وقت الحلول كافی دی ، نو هم سلم نه شي كيدلای ولي چی مقدار ثمن متعين نه دی ، او بل اجل معين نه دی ، دريم داچي مشتری بائع ځنځه مطالب نه دی ، بلكه بائع اول مشتري ته اشجار وركوی او هغه ورباندي قابض شي ، يا كه ثمر كم وي او كه زيات او كه بلكل نه وي ، څلورم دا چی اكثر عددی متقارب يا وزني متماثل نه وی ، پنځم دا چی اكثر پوره ثمن وړاندي په يو ځل نه اداكوی غرض دا چی سلم په هيڅ ډول نه شي كيدای .

لپاره کافي دی ، او علامه شامي رحمه الله دغه سلم نه دی بللی ، بلکه دضرورت دنظیر په ډول یې سلم ذکر کړی دی (۱) البته کله چې دازهار ظهور راشي نو دازهار بیع دحیثیت دازهارو ګنجائش شته ، او ددې ذکر په تکملة فتح الملهم . کي کړل شوې ده ، او احنافو لکه صاحب هدایه وغیره ددې خبري تصریح کړې ده ، پاته شو شرط دترک دمعاملې نو هغه دمتعارف پر بنا جائز بللو ګنجائش شته ، مګر ظهور ازهار څخه وړاندی هغه سلم بلل او هغه ته جائز ویل په هغه سره زما اطمینان نشته ، ولعل الله یحدث بعد ذٰلک أمرًا.

والله سبحانه وتعالی اعلم۲۵ / ۲ / ۱۴۲۰ (فتوی نمبر ۱۳ / ۳۶۵)

دشرکة خلیجیه او مجموعة سعودي بن لادن په منځ دمشروع حرمین متعلق عقد استصناع مسئله.

سوال: - نرسل الیک عقدًا ترید شرکة خلیجیة ان تدخل فیه مع شرکة سعودی بن لادن لانجاز مشروع الحرمین ، بحیث تطلب شرکة سعودی بن لادن صناعة هذا المشروع من شرکة خلیجیة علی أساس الاستصناع ثم ان الشرکة الخلیجیة تعقد استصناعًا موازیًا مع شرکة محمد بن لادن ، فهل هذا العقد صحیح شرعًا ؟

عصام الطواری

جواب: - الی الأخ العزیز السید عصام الطواري حفظه الله

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته وبعد :

فقد تسلمت الآوراق المتعلقة بمشروع الحرمین وطالعت فی ضوءها العقود المرسلة من قبل ، فوجدت ان هذا العقد فی صورته الموجودة غیر مقبول شرعًا ، والأسباب الأساسیة لهذا الحکم هی کالتالی:

---

(۱) ددې سره رد المحتار علی الدر المختار ج۴ ص۵۵۶ (طبع سعید)

۱: المفروض فی صیغة الاستصناع ان تکون هناک عقد استصناع بین شرکة الخلیج وبین مجموعة سعودي بن لادن . فیکون سعودي بن لادن هو المستصنع . وشرکة الخلیج هی الصانعة . ثم اذا شاءت شرکة الخلیجیة فانها تعقد الاستصناع بینها وبین محمد بن لادن بصفة کونه صانعًا . وینبغي ان یکون هذا العقد منفصلاً کل الانفصال عن العقد الاول ولکن العد المقترح بین الشرکة الخلیجیة وبین سعودي بن لادن یوضح انه عقد وقع هناک عقد مسبق للمقاولة بین سعودي بن لادن ومحمد بن لادن . وان هذا العقد هو المشار الیه فی بند التعریفات وفی عدة مواضع اخری من العقد بما یدل بان عقد حقیقةً انما وقع بین سعود بن لادن ومحمد بن لادن وان دخول الشرکة الخلیجیة فی هذا العقد لیس الا حیلة مصطنعة للتمویل فقط.

۲: ان کانت الشرکة الخلیجیة هی الصانعة الحقیقیة بازاء سعودي بن لادن ، فینبغي ان تتحمل جمیع المسؤلیات لتسلیم المشروع بجمیع صفاته المطلوبة الی سعودي بن لادن ، ولاکن فی بند (۳.۲) فقره B الی F من عقد الشرکة مع السعودي بن لادن قد صرحت الشرکة بأنها لاتقبل أیة مسؤلیة تجاه المستصنع في هذا الصدد ، ان هذا البند یجعل الاستصناع فاسدًا لا یمکن ان یقبل من الناحیة الشرعیة.

۳: ان تسلیم المشروع الی سعودی بن لادن قد جعل العقد متوقفًا علی تسلیم محمد بن لادن ، للمشروع الی الشرکة الخلیجیة ، وذلک بحکم فقرة (۴.۱) وهذا ایضًا غیر جائز شرعًا لان عقد الشرکة الخلیجیة مع سعودی بن لادن یجب ان یکون منفصلاً تمامًا عن العقد مع محمد بن لادن کما ذکرت سابقًا.

هذه هی النکات الأساسیة المخالف لاحکام الشرع ، وهذا بنود فرعیة ایضًا تحتاج الی تعدیل لایمکن ذکرها بالمکاتبة ، ویمکن ان تناقش في الجلسة.

وانتظرت هاتفکم وحیث لم یتصل فانی ارسل رأیي عن طریق الفاکس.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

محمد تقی عثمانی عفی عنه.

دالبلاغ دمیاشتنی مجلې د پیشګي ماهانه رقم دادائیګي په بیع استجرار کي دشمول وضاحت.

سوال:- بنده دالبلاغ مجلې لوستلونکی دی په دې اړه دبنده څه تردد او خلجان دی چي زه يې ليري كول غواړم ، هغه داچي دالبلاغ دطرف څخه دذی الحجة دراتلونکی کال لپاره دچندې مطالبه وکړه ، حالانکه البلاغ لوستونکي هغه خلګ هم دی چی په منځ دکال کی خریدار شي ، تر اوسه دهغه دخریداري مدت پوره نه وي ، نو ایا په داسي صورت کي دذی الحجة دمیاشتي لوستونکي خریداري مدت دپوره کیدلو وړاندي دنوي کال دچندې مطالبه شرعًا صحیح ده ؟ داډول دکوم لوستونکی دالبلاغ سره دپوره کال معاهده تر سره شوې وي ، نو په منځ دکال کی مدت دخریداري څخه وړاندي دکاغذ وغیره دګراني په صورت کی البلاغ دزیاتي چندي مطالبه جائز ده ؟ داډول دفقهي اعتبار سره ددغي معاملې رقم دکال پر یوه ځای جمع کیږي بیا میاشتنی رساله ورته ورکول کیږي دا په کوم زمره کي شامليږي؟

جواب:- زما محترا او مکرم ! السلام علیکم ورحمت الله وبرکاته.

زما عزيزه ! ستا په خط خوشحاله شوم ، تاچي دكوم ديني مسئلې ته زما توجه واړوله ستا شکر ګذار یم ، دالبلاغ دچندې داضافې مطالبه دهغو خریدارانو څخه شوې ده ، چي دهغو خریداري دذی الحجې په میاشت کي شوې او اوس يې کال پوره شو ، او زموږ سره ددیرو خریدارانو اکثریت په هم دې میاشتي کي دی ، او خریداران په منځ دکال چي وي ، هغه ته هم په محرم کي شمارې لیږل کیږي ، ددې سره که څوک دغه منظور نه کړی ، او داثناء کال څخه خریداري شروع کړي دهغو تعداد زیات نه دی ، او دهغو څخه

زياتي پيسې هم نه غوښتل کيږي ، هغه ته بې له کوم اضافي روپو رساله ليږل کيږي انشاء الله.

ليکن تر کومه چي د فقهي مسئلې تعلق دی ددې پلوه د کاغذ وغيره قيمته کيدل د خريدارانو څخه په منځ د کال کی هم د زياتو روپو مطالبه کول جائز ده ، ددې وجه داده چي د خريدارانو د البلاغ سره بيع د استجرار ده (١) ددې په تعريف کي راځي ، شرعًا چي

---

(١) وفي مؤطا الامام مالک کتاب البيوع باب جامع بيع الطعام ص٥٩٠ (طبع مير محمد کتب خانه) ولا بأس بان يضع الرجل عند الرجل درهمًا ثم يأخذ منه بثلث اوبربع او بکسر معلوم مسلعة معلومة .... الخ

وفی الدر المختار ج۴ ص۵۱۶ (طبع سعيد) ما يستجره الانسان من البياع اذا حاسبه على اثمانها بعد استهلاکها جاز استحسانًا وفی الشامية تحت قوله ما يستجره الانسان .... الخ) ذکر فی البحر ان من شرائط المعقود عليه ان يکون موجودًا فلم ينعقد بيع المعدوم ثم قال ومما تسامحوا فيه واخرجوه عن هذه القاعده ما فی القنية الاشياء التی تؤخذ من البياع على وجه الخرج کما هو العادة من غير بيع کالعدس والملح والزيت ونحوها ثم اشتراها بعد ما انعدمت صح فيجوز بيع المعدوم هنا ...... وخرجها فی النهر على کون المأخوذ من العدس ونحوه بيعًا بالتعاطی وانه لا يحتاج فی مثله الی بيان الثمن لانه معلوم آهـ .... واعترضه الحموی بان اثمان هذه تختلف فيفضی الی المنازعة قلت ما فی النهر مبنی على ان الثمن معلوم لکنه على هذا لا يکون من بيع المعدوم بل کلما اخذ شيئًا انعقد بيعًا بثمنه المعلوم .... قلت ووجهه ان ثمن الخبز معلوم فاذا انعقد بيعًا بالتعاطی وقت الاخذ مع دفع الثمن قبله فکذا اذا تأخر دفع الثمن بالاولی وهذا ظاهر فيما کان ثمنه معلومًا وقت الاخذ مثل الخبز واللحم اما اذا کان ثمنه مجهولًا فانه وقت الاخذ لا ينعقد بيعًا بالتعاطی لجهالة الثمن فاذا تصرف فيه الآخذ وقد دفعه البياع برضاه بالدفع وبالتصرف فيه على وجه التعويض عنه لم ينعقد بيعًا وان کان على نية البيع لما علمت من ان البيع لا ينعقد بالنية فيکون شبيه القرض المضمون بمثله او بقيمته فاذا توافقا على شيئ بدل المثل او القيمة برئت ذمة الآخذ .... الخ (شاميه ج۴ ص۵۱۶) .

وراجع ايضًا الی الشاميه تحت ، مطلب فی بيع الاستجرار ، ج۴ ص۵۱۷.

وفی البحر الرائق کتاب البیع ج۵ ص۴۳۴ (طبع رشیدیہ کوئٹہ) ومما تسامحوا فیہ واخرجوہ عن ھذہ القاعدۃ ما فی القنیۃ الاشیاء التی تؤخذ من البیاع علی وجہ الخرج کما ھو العادۃ من غیر بیع کالعدس والملح والزیت ونحو ھاثم اشتراھا بعد ما انعدمت صح فیجوز بیع المعدوم ھنا۔

وفی شرح المجلۃ (سلیم رستم باز) رقم المادۃ ۱۷۵ ص۸۰ (طبع مکتبہ حنفیہ کوئٹہ) ویصح ایضًا ولو کان الاعطاء من احد الجانبین فقط وبہ یفتی وصورتہ ان یتفقا علی الثمن ثم یأخذ المشتری المبتاع ویذھب برضا صاحبہ من غیر ان یدفع الثمن او ان یدفع المشتری الثمن للبائع ویذھب بدون قبض المبیع فان البیع لازم علی الصحیح۔

وکذا فی شرح المجلۃ للخالد الاتاسی رقم المادۃ ۱۷۵ ج۲ ص۳۶ (طبع حقانیہ پشاور)

وفی بحوث فی قضایا فقھیہ معاصرۃ البیع بالتعاطی والاستجرار ص۶۷ والذی یظھر لی ان ھذا المبلغ دفعہ تحت الحساب وھی وان کانت قرضًا فی الاصطلاح الفقھی من حیث انہ یجوز للمدفوع لہ ان یصرفھا فی حوائج نفسہ من حیث کونھا مضمونۃ علیہ ولکنھا قرض یجوز فیہ شرط البیع اللاحق وان یتیسر لہ شراء الحاجات دون ان یتکلف نقد الثمن فی کل مرۃ فھذا فرض تعورف فیہ شرط البیع والشرط کلما کان متعارفًا فانہ یجوز عند الحنفیۃ وان کان مخالفًا لمقتضی العقد کما فی شراء النعل بشرط ان یحذوہ البائع۔

داډول حضرت مفتی صاحب په فقه المعاملات اړوند په یوه غیر مطبوعه کتاب کی مذکوره مسئلي په متعلق داسي ویلي: ویتفرع علیہ حکم الاشتراک فی الصحف والمجلات الدوریۃ فان العادۃ فی عصرنا ان الناس یدفعون بدل الاشتراک السنوی فی بدایۃ کل سنۃ الی ناشر المجلۃ وانھم یبعثون لھم نشرۃ من المجلۃ فی کل شھر او فی کل اسبوع وھذا استجرار بثمن مقدم ویقع بید کل عدد من المجلۃ عند ما اتصل المجلۃ الی المشتری فلو انقطعت المجلۃ فی اثناء السنۃ لزم علی ناشرھا ان یرد ما بقی من بدل الاشتراک ...

داډول امداد الفتاوی ج۳ ص۱۳۲ وګوری۔ (محمد زبیر) (ژباړه مفتی هبة الله المهاجر)

وفي مسند احمد ج۱۲ ص۱۳۰ رقم الحدیث ۱۵۲۵۳ عن حکیم بن حزام رضی اللہ عنہ قال قلت یا رسول اللہ! انی اشتري بیوعًا فما یحل لی منھا وما یحرم علي؟ قال: فاذا اشتریت بیعًا فلا تبعہ حتی تقبضہ

وکذا فی سنن البیھقي ج۵ص۳۱۳ وراجع ایضا الی جامع الترمذی ابواب البیوع ج۱ ص۲۳۳ (طبع سعید)

وفی الھدایۃ ج۳ ص۷۸ (طبع مکتبہ رحمانیہ ومن اشتری شیئًا مما ینقل ویحول لم یجز لہ بیعہ حتی یقبضہ لانہ نھی عن بیع مالم یقبض۔

وکذا فی شرح المجلۃ: ج۲ ص۱۷۳ وتکملۃ فتح الملھم ج۱ ص۳۱۵ وشرح مجلۃ الاحکام للعلامۃ سلیم باز، رقم المادۃ ۲۵۳ ج۱ص۱۲۸۔

کوم شی تر اوسه موجود نه وی دهغه بیع جائز نه ده(۱) لهذا پیشگي روپی چنده البلاغ په ورانديي امانت دی ، ددې امانت چی مالک داستعمال اجازت کړی دی نو هغه قرض مضمون بلل کیږي (۲) کله چي کومه رساله شائع شي نو هغه وخت بحصه رسیدي بیع کیږي (۳) دغه امانت ددې لپاره اخستل کیږي ، چي هره میاشت دده دامانت څخه روپی رااخستل کیږي او هغه ته مجله لیږله کیږي ، او په پنځوس روپی دولس میاشتي رسالې ورلیږل یوه وعده ده چی دهغه حکم دادی چی که کوم ناګزیر عذر راشي نو خریدار ددې عذر دخبرولو وروسته دا وعده فسخ کیږی(۴) په دې صورت کی که خریدار دږياتو روپو ورکولو ته اماده وی نو خیر دی او که نه وي نو معامله به فسخ شي ، اودده چي څونه روپی پاته دی هغه به ورکول کیږي.

والسلام ۳۰ /۱ /۱۴۱۰(فتوی نمبر ۱۹۱ /۴۱ الف)

فصل فی البیع بالتقسیط

(په قسطو دخريد او فروخت بيان)

---

(۱) ایضًا

(۲) ایضًا

(۳) ایضًا

(۴) دوعدې حیثیت او حکم هم دعذر په صورت کی استثناء گنجایش متعلق دحضرت مفتی صاحب په خپل تحریری غیر مطبوعه کتاب کي دتفسیر ، حدیث او ائمه اربعه دکتابو حواله او تفصیل کړی او وایي :

فهذه الايات والاحاديث بمجموعها لاتدع مجالاً للشک فی ان الوفاء بالوعد واجب وخلافه اثم الا اذا کان بعد قبول .... وبعد اسطر ..... فالذي يتخلص من القرآن والسنة ان الوعد اذا کان جازما يجب الوفاء به ديانة ويأثم الانسان بالاخلاف فيه الا اذا کان لعذر مقبول وجاء فی مجلة مجمع الفقه الاسلام قرار رقم ۲ ، ۳ العدد الخامس ۲ ک ۱۵۹۹ الوعد یکون ملزمًا للواعد ديانةً الا لعذر ..... الخ

دنقد په نسبت په پور په زيات قيمت د پلورلو حکم

سوال: - يو سړی پر بل سړي باندي تخم پلوري لکن په بازار کي د تخم قيمت في من شپيته روپۍ ده دغه سړی وايي چی ته تخم يو سه کله چی ستا فصل تيار شو هغه وخت به ته ماته في من سل روپۍ قيمت راکوې، اوس يې زه ارزانه نه درکوم ايا په شريعت کي داډون بيع جائز ده او که يا؟ ځيني خلک ديته سود وايي او ډير جنګ او جدل ورباندی کيږي؛ يعني که اوس روپۍ راته راکوې نو شپيته روپۍ دی او که درسد پر وخت وي نو سل روپۍ دی.

جواب: - که تخم پلورونکی دا ووايي چي قيمت نقد ادا کړه نو شپيته روپۍ دی او په پور سره سل روپۍ دی، او بيا دا طی شي چي رانيوونکی يې په پور رانيسي نو دغه بيع جائز ده، (۱) په دې کي سود نشته.

---

(۱) وفی جامع الترمذي نهی رسول الله ﷺ عن بيعتين فی بيعة وقال الترمذي: وقد فسر بعض اهل العلم قالوا: بيعتين فی بيعة ان يقول: ابيعک هذا الثوب بنقد بعشرة وبنسيئة بعشرين ولا يفارقه علی احد البيعين فاذا فارقه علی احدهما فلا بأس اذا كانت العقدة علی احد منهما (الترمذي كتاب البيوع باب ماجاء في النهی عن بيعتين في بيعة ج۱ص۲۳۳طبع سعيد)
وفي المبسوط للسرخسي ج۱۳ص۸و۹ (طبع غفاريه كوټه) واذا عقد العقد علی انه الی اجل كذا بكذا وبالنقد بكذا او قال الی شهرين بكذا فهو فاسد ... وهذا اذا افترقا علی هذا فان كان يتراضيان بينهما ولم يتفرقا حتی قاطعه علی ثمن معلوم واتما العقد عليه فهو جائز ..... الخ
وفی رد المحتار ج۵ ص۱۴۲ ويزاد فی الثمن لاجله اذا ذكر الاجل بمقابلة زيادة الثمن .... الخ
وكذا فی فتح القدير ج۴ ص ۲۶۲ (طبع مصطفی بابی مصر)
وفی الهداية ج۳ ص۷۸ (طبع مكتبه رحمانيه) لان للاجل شبهاً بالمبيع الا يری انه يزاد فی الثمن لاجل الاجل وفيها ايضاً ج۳ ص۲۱ (طبع رحمانيه) ويجوز البيع بثمن حال ومؤجل اذا كان الاجل معلوماً وفی البحر الرائق ج۶ ص۱۱۴ لان للاجل الا تری انه يزاد فی الثمن لاجل الاجل.
وفی المجلة رقم المادة ۲۴۵ البيع مع تأجيل الثمن وتقسيطه صحيح.

والله سبحانه وتعالی اعلم۲۲ / ۲ / ۱۳۹۸(فتوی نمبر ۲۹/ ۲۷۳)

په قسطو دخريد او فروخت شرعي حيثيت او دپور په وجه قيمت زياتولو حکم

سوال: -(دسوال خلاصه) زمونږ مځکه سيم زده ده دګرمي په موسم کي اوبه ددرو پوفو په اندازه وي او ديخ په موسم کي وچه شي ، نو پر هغه داسي بوټي راپورته شي چي مونږ يې په هالو نه شو کنبلای او دتلکتور په وسيله يې باسو ، دهغه يو ساعت په لس روپۍ دی ، دهغه دحصول لپاره مونږ بينک ته ورځو او دهغه څخه دپنځلس زره روپو تلکتور په اتلس زره روپۍ قسطو راولو مذکوره اقساط په اووه کاله کي ادا کيږي ، اوس که په نقد روپو سره تلکتور رانيسو نو هم په اتلس زره روپو رانيول کيږي ، اوس که مونږ دمجبوری په خاطر په اقساط سره تلکتور حاصل کړو نو جائز ده ؟

جواب: -په صورت مسؤله کي که چيري بله دعدم جواز وجه نه وي نو په مذکوره اقساطو رانيول جائز دی ، او په پور سره رانيولو په وجه په قيمت کي بالا کول دفقهاؤ په تصريح سره په معامله کي خرابي نه راځي په دې شرط چی په مجلس دعقد کي دنقد يا دپور يو پلو متعين شي ، لهذا دمعاملې چي په سوال کي کوم صورت بيان شوی دی هغه جائز دی(۱) په دې شرط چي په معامله کي کوم بل شرط دعدم جواز نه وي.

والله سبحانه وتعالی اعلم۳ / ۱۲ /۱۲۸۷(فتوی نمبر ۱۳۸۵ / ۱۸الف)

وفي بحوث في قضايا فقهيه معاصرة ص۷ اما الائمة الاربعة وجمهور الفقهاء والمحدثين فقد اجازوا البيع المؤجل باكثر من سعر النقد بشرط ان يبت العاقدان بانه بيع مؤجل بأجل معلوم بثمن متفق عليه عند العقد .

(۱) مخکينی صفحې حاشيه وګوری .

په نقد په سل زره او په ځلرويشت مياشتو کي په يو سل پنځويشت زره د پلورلو حکم.

سوال: - که يو مکان يا دکان دنقدو په حساب سل زره او په قسطو په زيات قيمت مثلا يو مکان چي قيمت يې سل زره دی او په څلرويشت مياشتو کي دادا کولو په قسطو سره يو سل پنځويشت زره وي نو دغه مکان په قسطو سره رانيول جائز دی ؟ او که دغه پنځويشت زره روپۍ سود بلل کيږي ؟

جواب: - دا په دې شرط سره جائز دی چي څه وخت کوم مکان وغيره رانيول کيږي او په عقد مجلس ديو قيمت تعين وشي ، چی قسطو يا په نقدو طی شي ، (١) او بيا هغه قيمت چي دوی طی کړی دی خريدار څخه به په هرحال طلب کيږي او په ادائيگي که تاخير راشي نو زياتوب به ورباندي نه کيږي.

والله سبحانه وتعالی اعلم٢٩ /١٢/ ١٤٠٩(فتوی نمبر ٢٣٧٢ / ٤٠ و)

دحکومت څخه په قسطو دليلامي مځکي درانيولو حکم

سوال: - حکومت چي کومي مځکي ليلاموي دهغو رانيول په قسطو سره سره دسود رانيول څنګه دی ؟

جواب: - که حکومت دا اعلان وکړي چي که مځکه په نقد روپو سره رانيسي نو قيمت يې کم وي ، او که په قسطو سره وي نو قيمت يې زيات وی ، نو دا صورت جائز دی ،(١) لکن که د قسطو صورت کی دا ووايي چي قيمت يې هغه دنقدو دی باقي په سود سره اخستل کيږي نو دا صورت جائزنه دی.

الجواب صحيح / بنده محمد شفيع عفی عنه

---

(١) مخکينی صفحې حاشيه وکوری.

والله سبحانه وتعالی اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۵/ ۲/ ۱۳۸۸

(فتوی نمبر ۲۷۷ / ۱۹ الف)

په قسطو سره د موټر رانیولو وروسته د موټر د خرابیدو ذمه وار رانیوونکی دی

سوال: - زید په پنځوس زره روپۍ ټیکسي رانیو او پر بکر یې په اویا زره روپۍ په قسطو وپلورو، چې ماهانه به دوه زره روپۍ ورکوي، او د ټیکسي د مرمت کولو ذمه دار دی، او د ټول قسطو د پوره ورکولو په صورت کې به زید ټول مالکانه حقوق بکر ته ورکوي، د قسط دادا کولو په صورت کې ټوله نفع به د بکر وي د زید سره د هغه هیڅ تعلق نشته ایا داسې کول جائز دی؟

جواب: - مذکوره معامله په دې شرط جائز ده چې د دې معاملې سره ټیکسي د بکر ملکیت شي (۲) او د قبضې وروسته ټولې خرابۍ بکر ذمه وار دی، زید یوازې د قیمت

---

(۱) مخکینی صفحې حاشیه وګورئ.

(۲) وفي رد المحتار کتاب البیوع ج۴ ص ۵۰۶ (طبع سعید) وحکمه ثبوت الملک ای فی البدلین لکل منهما فی بدل ..... الخ

وفی الهندیه کتاب البیوع الباب الاول فی تعریف البیع ورکنه ..... الخ ج۳ ص۳ (طبع رشیدیه کوټه) واما حکمه فثبوت الملک فی المبیع للمشتری وفی الثمن للبایع اذا کان البیع باتًا ... الخ

وفی شرح المجلة ج۲ ص۳۷۳ البیع النافذ ..... الخ یفید الحکم فی الحال ای ثبوت الملک فی البدلین لکل منهما فی بدل وهذا هو الحکم الاصلی للبیع النافذ ... الخ وفی شرح المجلة للأتاسي ج۲ ص۳۵۷ رقم الماده ۳۶۹ حکم البیع المنعقد الملکیه یعنی صیرورة المشتری مالکًا للمبیع والبائع مالکًا للثمن .. الملکیة تثبت بمجرد العقد اذا استجمع البیع شرائط الانعقاد والصحة واللزوم والنفاذ ..... الخ

وفی الهدایة ج۳ ص۸ اذا حصل الایجاب والقبول لزم البیع ولا خیار لو احد منهما الا من عیب او عدم رؤیة .. الخ

وکذافی الهندیة ج۳ ص۸ (طبع بلوچستان بک ډپو)

دوصولو حق دار دی ، او د قسط دپوره کيدلو وروسته مالکانه حقوق بکر ته نقلول لکه کاغذات وغيره نو په دې کې کوم حرج نشته.

په قسطو د خريد او فروخت حکم

سوال: - يو سړی (الف) دبل سړي (ب) څخه مال راغواړي او هغه مال په لوړ قيمت پلوري او روپۍ روزانه په قسطو ورکوي ، چې روزانه يو مقرر رقم ورته ورکوي مال په يو اندازه روپو خرڅوي او په هغو روپو سره کار کوي ، چې دهغه دنفع څخه دبل پلو هيڅ تعلق نشته نو ايا دغه طريقه صحيح ده ؟

جواب: - دمال دراغوښتلو مطلب دادی چې (ب) ددې خريدار کومک کوي په دې صورت کی که (الف) د(ب) څخه مال رانيسي دهغه قيمت او ادائيگي مدت دواړه په قسطو سره طی شي نو مذکوره طريقه جائز ده دهغه څخه وروسته (الف) چې مال په څو خرڅوي نو دهغه گټه ورته حلاله ده. (١)

دقسطو خريد او فروخت او شرائط

سوال: - زيد دبجلي پنکه رانيسي په قسطو هغه په زيات قيمت ورکول کيږي او که نقدو يې رانيسي هغه په کم قيمت ورکول کيږي ايا په داسي صورت کي په قسطو رانيول جائز دی ؟

وفی البحر الرائق ج٥ ص٢٦٢ البيع يلزم بايجاب وقبول ای حکم البيع يلزم بهما.

وفی شرح المجلة للتاسي ج٢ ص١٦٦ رقم المادة ٢٤٥ (طبع مکتبه حبيبيه کوټه) البيع مع تاجيل الثمن وتقسيطه صحيح.

داړول په قسطو دخريد وفروخت دجواز متعلق حوالې لپاره مخکينی حاشيه ملاحظه کړی.

(١) مخکينی صفحې حاشيه وګوری.

جواب: - په صورت مسؤله کی که بله کومه وجه دبیع فاسد کیدلو نه وی نو په داسي دول پنکه په قسطو رانیول جائز ده ، ولی چی ددین په صورت کي په زیات قیمت رانیول جائز دی او دا فقهاؤ په تصریح سره ذکر کړی دی.(۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه۱۴/ ۱۲/ ۱۳۸۷

(فتوی نمبر ۹۲۸ /۱۸الف)

لکن معامله دا دول کول نه دی پکار چی قیمت مثلاً سل روپی او سود پنځویشت روپی وی بلکه دشروع څخه ددین په وجه ۱۲۵ روپی قیمت مقرر ول پکار دی

محمد عاشق الهی عفی عنه.

---

(۱) فی الفتاوی الشامیه ج۵ ص۱۴۲ (طبع سعید) ویزاد فی الثمن لاجله اذا ذکر الاجل بمقابلة زیادة الثمن قصداً.

وفی الهدایة ج۳ ص۷۸ (طبع مکتبه رحمانیه) لان للأجل شبهاً بالمبیع الا یری انه یزاد فی الثمن لاجل الاجل.

کذا فی فتح القدیر ج۶ ص۲۶۲ کتاب البیوع. دادول دمخکینی فتویٰ حاشیه هم وګوری.

فصل في احکام المال الحرام و المخلوط

(د مخلوط او حرام مال احکام)

په مال حرام سره اخستل شوی شی صدقه کول ضروري دی او که په دهغه په اندازه روپی ؟

په حرام مال سره دشي رانیولو وروسته دهغه موجوده مالیت صدقه کول ضروري دی او که یواخي حرامي روپی ؟

په حرام مال سره درانیول شوی شی دحلال کولو طریقه ؟

سوال: - په حرام مال سره درانیولو شی بذات خود تصدق بهتر دی یا دهغه دقیمت تصدق غوره دی ؟

جواب: که بعینه حرام رقم سره رانیول شوی وی دهغه تصدق کول غوره دی او که حرام مال دحلال سره مخلوط وی او بیا وریاندي شی رانیول شي نو دهغه تصدق ضروري نه دی بلکه دهغه حرامو روپو تصدق لازم دي (۱)

سوال: - حرام روپو سره چي شی راونیول شی دهغه دحلال کولو څه طریقه ده ایا دموجوده مالیت په قدر تصدق لازم دی یا فقط حرام رقم په قدر تصدق لازم دی؟

---

(۱) وفي رد المحتار کتاب البیوع باب المتفرقات مطلب اذا اکتسب حرامًا ثم اشتری فهو علی خمسة اوجه ج۵ ص۲۳۵ (طبع سعید)

(قوله اکتسب حرامًا) توضیح المسئلة ما فی التتار خانیه حیث قال رجل اکتسب مالاً من حرام ثم اشتری فهذا علی خمسة اوجه اما ان دفع تلک الدراهم الی البائع اولاً ثم اشتری منه بها او اشتری قبل الدفع بها ودفعها او اشتری قبل الدفع بها ودفع غیرها او اشتری مطلقًا ودفع تلک الدراهم او اشتری دراهم آخر ودفع تلک الدراهم .... قال الکرخی فی الوجه الاول والثانی لا یطیب وفی الثلاث الاخیرة یطیب وقال ابو بکر لا یطیب فی الکل لکن الفتویٰ الآن علی قول الکرخي دفعًا للحرج عن الناس آه.

وفی الهدایة کتاب الغصب ج۳ ص۳۷۵ و۳۷۶

جواب: په پورتني صورت كي دموجوده ماليت په قدر . ورنه فقط دحرامو روپو په اندازه (١)

سوال: - يو سړي په حرام مال يو شی رانيولو بيا يې هغه پر بل سړي وپلورلو ددوهم سړی دا فكر دی چي دا خو په حرام مال سره رانيول شوی دی ، نو دا به په كومه طريقه حلال كړل شي ؟ ايا دحرامو روپو په اندازه پر بائع تصدق لازم دی او كه دمشتری تصدق كول كافي دی ؟ او دمشتری دتصدق په كولو سره دبائع خبرول ضروري ده كه نه ؟
محمد عامر استاذ جامعه رشيديه

---

(١) مخكيني صفحي حاشيه وګوری .(طبع رحمانيه) اما فيما لا يتعين كالثمنين فقوله فی الكتاب اشتری بها اشارة الی ان التصدق انما يجب اذا اشتری بها ونقد منها الثمن اما اذا اشار اليها ونقد من غيرها او نقد منها واشار الی غيرها او اطلق اطلاقاً ونقد منها يطيب له وهكذا قال الكرخي لان الاشارة اذا كانت لا تفيد التعين لابد ان يتأكد بالنقد ليتحقق الخبث وقال مشائخنا رحمهم الله تعالی لا يطيب له قبل ان يضمن وكذا بعد الضمان بكل حال وهو المختار لاطلاق الجواب فی الجامعين والمبسوط .
وفی رد المحتار ج٢ ص٢٩٢ (طبع سعيد) ان المراد ليس هو نفس الحرام لانه ملكه بالخلط وانما الحرام التصرف فيه قبل اداء بدله .... نعم لا يباح الانتفاع به قبل اداء البدل في الصحيح من المذهب وكذا فی الطحاوي علی الدر المختار ج٤ ص١٩٢ .
وفی الهندية ج٥ ص٣٤٩ (طبع مكتبه رشيديه) والسبيل في المعاصي ردها وذلک ههنا برد المأخوذ ان تمكن من رده بأن عرف صاحبه .... الخ ، وفی رد المحتار علی الدر المختار ج٥ ص٩٩ (طبع سعيد) والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه .. وبعد اسطر ... ومفاده الحرمة وان لم يعلم اربابه وينبغي تقييده بما اذا كان عين الحرام ليوافق ما نقلناه اذ لو اختلط بحيث لا يتميز يملكه ملكاً خبيثاً لكن لا يحل له التصرف فيه مالم يؤد بدله .... الخ .
وفی الدر المختار كتاب الغصب ج٦ ص١٨٢ (طبع سعيد) ويجب رد عين المغصوب فی مكان غصبه ويبرأ بردها ولو بغير علم المالک ..... اويجب رد مثله ان هلک وهو مثلی .
وفی رد المحتار ج٦ ص٣٨٥ ويردونها علی اربابها ان عرفوهم والا تصدقوا بها لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد علی صاحبه .

جواب : - اصل حکم دادی چی شی خپل مالک ته بیرته ورکړي او بیرته روپۍ خیني واخلي (۱) که مجبوري وي نو چي بائع یې واپس نه کړي نو پر بائع باندي دتصدق سوال نشته ، نو فقیر ته دي تصدق وکړي او بیادی هغه ورڅخه رانیسي (په ثمن مثل سره)

دمال مخلوط نفع حلال ده او که حرام ؟

(دهدایه او فتح القدیر دعباراتو وضاحت)

سوال: - وخدمت ته دشیخ او استاذ مدظلکم.

په څو مسائلو کي دحضرت مفتی صاحب رائ معلومول غوارم.

۱ : هغه مال چی حلال او حرام سره ګډشي دهغه څخه کاربار شروع شي نو دهغه منافع حلال دی که حرام ؟ په فتح القدیر کي دلاندینیو عباراتو څخه مطلقًا حلال معلومیږي که حلال غالب وي او که حرام.

قال ابن الهمام رحمه الله : والخبث لفساد الملک دون الخبث لعدم الملک فیوجب شبهة الخبث فیما یوجب فیه عدم الملک حقیقة الخبث وهو ما یتعین کالجاریة فی

---

(۱) وفي النتف في الفتوای ص۴۵۴ ولو غصب دراهم او دنانیر او غیر ذلک من الکیلی والوزنی فاتجر فیه وربح فانه یتصدق بالربح ، وکذا فی فتح القدیر ج۸ ص۲۵۵ والمبسوط للسرخسي ج۱۱ ص۷۷ .

وفی بدائع الصنائع ج ۶ ص۱۴۹ اذا غصب الفا فاشتری به جاریة فباعها بالفین ثم اشتری بالفین ثم اشتری بالالفین جاریة فباعها بثلاثة آلاف انه یتصدق بجمیع الربح .

وفی الهدایة ج ۳ ص ۳۷۳ (طبع رشیدیه کوټه) ومن غصب عبداً فاستغله فنقصته الغلة فعلیه النقصان لما بینا ویتصدق بالغلة لانه حصل بسبب خبیث وهو التصرف فی ملک الغیر .

وفی الشامیة ج۶ ص۱۸۹ (طبع سعید) قوله وتصدق اصله ان الغلة للغاصب عندنا لان المنافع لا تتقوم الا بالعقد والعاقد هو الغاصب فهو الذی جعل منافع العبد مالا بعقده فکان هو اولی ببدلها ویومر ان یتصدق بها لاستفادتها ببدل خبیث وهو التصرف فی مال الغیر .

مسئلتنا ويتعدى الى بدلها وشبهة الشبهة فيما يوجب فيه عدم الملك الشبهة وهو مالا يتعين وشبهة الشبهة غير معتبرة (فتح القدير ج۶ ص۱۰۴ باب البيع الفاسد فصل فى احكامه)

څو مياشتي وړاندي بنده ددې عبارت په نظر كولو دتنبلفع دحلال يو فتوى وركړه چي پر هغه باندي استاد محترم مفتى .... صاحب تصديق هم كړى دى لكن اوس مي فكر شو چي دحضرت مفتى صاحب (محمد تقى عثمانى) هم په دې كي لار ښودنه تر لاسه كړم
محمد عامر استاذ جامعه الرشيد كراچي.

جواب: - زما عزيز او مكرم! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

دفتح القدير مذكوره عبارت على الاطلاق ددې حكم دمعلومولو لپاره صحيح نه دى، چي دهر مخلوط مال ګټه حلال ده، چي ددې دوې وجي دى يو دا چي دمخلوط مال چي كومه حصه حرامه وي، كه په دې كي حرمت دعدم ملك دوجي راغلى وى، مثلاً غصب يا په حكم دغصب كي وى، يا عقد باطل په وجه وي، نو خپله په فتح القدير په دې عباراتو كي تصريح شوې ده چي شبهة الخبث په كي پيدا كيږي او هغه معتبر ده، او دغصب په صورت كي محض شبه نوي وي بلكه حقيقت خبث پيدا كوي، ولي چي په غصب كي په اتفاق داحنافو دراهم او دنانير متعين كيږي (۱) دوهم دا چي حرمت فسادملک دوجى څخه راغلى وى نو بيله شكه چي په فتح القديراو هدايه كي ددې مسئلې دوجى ربح حلال بلل شوى دى مګر دغه مسئله پر هغه قول مبني ده چى دهغې لمخي دراهم او دنانير په عقودو فاسده ؤ كي هم متعين نه وي، حالانكه صاحب هدايه دغه اصح بللى دى چى عقود فاسده كي دراهم او دنانير متعين دى، څنګه چي ددې مسئلې په باره كي صاحب دعنايې ويلي دى:

(۱) ددې سره فتح القدير، باب البيع الفاسد فصل فى احكامه ج۶ ح۱۰۴.

وهذا انما يستقيم على الرواية الصحيحة وهى انها لا تتعين ، لا على الاصح وهى التى تقدمت انها تتعين فى البيع الفاسد لانها بمنزلة المغصوب. (عنايه ج۷ ص۱۰۴).

اگر چې علامه ابن الهمام اصح عدم تعين بللى دى ، ولي چي دجاريه والا مسئله داصحاب مذاهب څخه منقول ده ، البته دعدم ملک په صورت کي دذبح حلال يا حرام دخل په دې خبره کي نشته چې مال مخلوط کي غالب حلال دى او که حرام بلکه په دواړو صورتو کي دربح هغه حصه ده چې دحرام په مقابل کي وى مثلاً يوه څلورمه حلال وى او درې څلورمي حرام وي نو ربح يو څلورمه حلال او باقي حرام ده ، او دفساد ملک په صورت کي هم احتياط په دې کي دى ، ولي صاحب دهدايې اصح تعيين ددراهم في العقود الفاسده کي بللى شوى.(۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم۲۴ / ۳ / ۱۴۲۴.(فتوى نمبر ۳۰ /۲۲۲)

دمال مخلوط دنفع په اړه دمذكوره فتوىٰ نور وضاحت او ديو اشكال جواب

سوال: - وخدمت دشيخ او استاذ حفظكم

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

بنده دگذشته علمي خط کی ومحترم مفتى صاحب ته دمال مخلوط مطلقًا دحلت ذكر کړى ، او په دې کي دفتح القدير عبارت پيش کړل شوى دى، چي حضرت مفتى صاحب جواب تحرير شوى چي دفتح القدير مذكوره عبارت على الاطلاق دغه حكم ورڅخه راايستل صحيح نه دى ، چي دهر مخلوط مال ربح حلال ده ، چي دهغه دوې وجي دى يو دا چې دمخلوط مال چي كومه حصه حرام ده ، كه په دې کي دحرمت عدم ملک وجه وي.... نو خپله فتح القدير کي ددې عبارت تصريح شوې چي دغه شبهة الخبث پيدا كوي

(۱) وفى الهداية ج۲ ص۶۸ (طبع رحمانيه) .... لانها تتعين فى البيع الفاسد وهو الاصح.

. چي هغه معتبر ده ... او که حرمت د فساد د ملک د وجي وی نو بې شکه چي فتح القدیر ...ه یې کي ذکر شوی مسئله د وجي ربح حلال بلل شوي...... البته د عدم ملک په صورت کي ربح حلال ... حرام کي ذکر شوی خبري داخل نشته چي مال مخلوط کي غالب حلال دی او که حرام ... بلکه په دواړو صورتو کي د ربح هغه حصه حرام ده چی د حرام په مقابل کي ده ... او د فساد ملک په صورت کي هم احتیاط په دې کي دی ...... والله اعلم.

په دې باره کي تردد دا دی چی محترم مفتی صاحب مال مخلوط په دوه ډوله کړی دی چي د هغې یو ډول یې ښه نه د ربح حکم ذکر کړی ، لکن بنده د شرح التنویر په درج ذیل عبارت په وړاندي کولو سره په فکر کی دی چي مال مخلوط مکمل د خالط ملک ګرزي لکن ملک خبیث دی او خالط د حرام رقم په اندازه ضامن ګرزي.

قال الحصکفي رحمه الله: او اختلط المغصوب بملک الغاصب بحیث یمتنع امتیازه کاختلاط بربره او یمکن بحرج کبره بشعیر: ضمنه وملکه بلا حل انتفاع قبل اداء ضمانه (الدر مع الرد ج۶ ص۱۹۱)

د دې عبارت ښه معلومیږي چي مال مخلوط علی الاطلاق مضمون ګرزي او په دې کي فساد د ملک دی ، لهذا فتح القدیر کي تحقیق مطابق علی الاطلاق ربح حلال ګرزول پکار ده.

د حضرت مفتي صاحب ښه د زیاتي توجه غوښتنه کیږي.

جواب: - وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته.

دا وخت ما د ډیر تدقیق وخت پیدا نکړو ، لکن هدایه کي مذکوره مسئله (۱) غصب کي د مال مخلوط مملوک کیدلو مسئله (۲) ښه مذکوره نتیجه را ایستل تر اوسه هم زما په فکر صحیح نه ده ، وجه داده چی اول خو خلط المغصوب بغیر المغصوب په

(۱) هدایه ج۲ ص۶۸ او ۶۹ طبع رحمانیه وکوری.

(۲) درالمختار مع الرد المحتار ج۶ ص۱۹۱ طبع سعید وکوری.

ـــئله کي ملکیت التزام الضمان (بلکه نیت داداء الضمان) څخه راغلی دی ، که سړی دضمان بالکل التزام ونه کړي هغه به مالک څنګه جوړ شي ؟ بل داچي تا چي کوم عبارت نقل کړی دی په خپله په هغه کي تصریح ده چي قبل اداء الضمان دهغه انتفاع حلال نه ده ، او استرباح دانتفاع اعلی ترین صورت دی ، او مسئله دا دوړول فرض شوې چی کله ضمان ادا نه شي ، ، او کله چی ضمان ادا شي نو بیا دحلت اشکال نشته ، البته نن ورځ دبنک وغیره وملازمینو ته چي موږ وایو که کوم بل صورت دګذارې نه ؤ دالتزام ضمان په نیت او پخه اراده وکړي دغه رقم استعمال کړي یا کار بار کي یې ولګوي ، ددې مبنی داده چی هغه غصب نه دی ، بلکه دجانب آخر په رضامندي یو ناجائز عقد شوی دی ، چي په هغه کي جانب آخر کوم مطالبه هم نلري ، لهذا معامله صرف دحق الله پاته شوه ، او هغه په توبه سره کیږی او التزام دضمان په صورت کي دهغه وجوب دعلی الفور پر ځای علی التراخی کولو ګنجائش معلوم شو ، دضرورت پر وخت ددې ګنجائش څخه په استفادې سره استغفار کولو مشوره ورکول کیږي.

والله اعلم ۲۰ /۵ / ۱۴۲۴

مال حرام دحلالولو لپاره دغیر مسلم څخه قرض اخستلو شرعی حیثیت

سوال : - دحرامو روپو دحلالولو لپاره بعض علماء داسي حیله کوي چی دغیر مسلم څخه قرض واخستل شي او دحرامو روپو څخه ادا کړل شي ایا دغه حیله ستاسي په فکر صحیح ده ؟ که چا داسي کړي وي نو اوس څه وکړي ؟ محمد عامر.

جواب : - په دې حيله سره حرام نه شي حلال کيدلای (١) يواځي دومره ضرور کيدلای شي چې په قرضو څه رانيسي او خوري يې نو هغه حلال دی (٢) لکن د حرامو روپو مالکيت او په حرامو روپو قرض ادا کول بيا هم ګناه ګار دی. (٣).

---

(١) څنګه چې په امداد الفتاوی کې دی چې حرام د حلالولو لپاره يوه حيله مفيد نه ده ، تفصيل لپاره امداد الفتاوی ج ۴ ص ۱۴۴ طبع دار العلوم کراچی وګوری.

(٢) وفی الهنديه كتاب الكراهية الباب الثانی عشر فی الهدايا والضيافات ج ۵ ص ۳۴۲ (طبع بلوچستان بک ډپو) وفی شرح حيل الخصاف لشمس الائمة رحمه الله ان الشيخ ابا القاسم الحكيم كان يأخذ جائزة السلطان وكان يستقرض لجميع حوائجه وما يأخذ من الجائزة يقضي بها ديونه والحيلة فی هذه المسائل ان يشتری نسيئة ثم ينقد ثمنه من ای مال شاء ، وقال ابو يوسف رحمه الله سألت ابا حنيفة عن الحيلة فی مثل هذا فأجابني بما ذكرنا .

وفي الدر المختار ج ۶ ص ۳۸۵ وجاز أخذ دين على كافر من ثمن خمر لصحة بيعه بخلاف دين على المسلم لبطلانه الا اذا وكل ذميا ببيعه ..... الخ

وفی خلاصة الفتاوی كتاب الكراهية الفصل الرابع فی المال من الاهداء والميراث وغير ذلک ج ۴ ص ۳۴۹ (طبع مكتبة رشيديه) وفی شرح حيل الخصاف لشمس الائمة الحلوانی رحمه الله ان الشيخ الامام ابا القاسم الحكيم كان ممن يأخذ جائزة السلطان وكان يستقرض بجميع حوائجه وما يأخذ من الجائزة كان يقضي به دينه فالحيلة فی مثل هذه المسائل ان يشتري شيئًا ثم ينقد ثمنه من ای مال احب ، قال ابو يوسف رحمه الله سألت ابا حنيفة رحمه الله عن الحيلة فی مثل هذا ، فأجابني بماذكرناه .... الخ.

وفی السراجية المغنية اذا قضى دينها من كسبها اجبر الطالب على الأخذ.

وفی الهندية كتاب الحيل الفصل الاول ج ۶ ص ۳۹۰ (طبع رشيديه كل حيلة يحتال بها الرجل ليتخلص بها عن حرام او ليتوصل بها الى حلال فهی حسنة ..... د دې سره امداد المفتين ص ۸۰۲ و ۸۰۳ او مجموعة الفتاوی ج ۲ ص ۲۶۷ (طبع سعيد)

(٣) وفی سنن الترمذي ج ۱ ح ۲۴۹ (طبع مكتبة رحمانيه) .... انه لا يربوا لحم بنت من سحت الا كانت النار اولى به وفی صحيح ابن حبان ج ۵ ص ۹ (طبع مؤسسة الرسالة) يا كعب بن عجرة انه لا يدخل الجنة لحم نبت من سحت.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹/ ۱۲/ ۱۴۲۵ھ

په ناجائز طريقه سره راغلي روپۍ په غلطي استعمال شي نو څه حکم لري ؟

سوال: - په کار بار کی کله چی په غلطي سره ناجائز او حرامي روپۍ راشي او کله استعمال هم شي ، چي وروسته بيا په زړه کي ورباندي پريشانه يم ، او په دې پريشاني کي لمونځ راځخه پاته وي ، شرعًا ددې څه حکم دی ؟ طلعت محمود راولپنډۍ.

جواب: - کله که په غلطي سره کوم ناجائزي طريقې سره روپۍ حاصل شي او بيا استعمال شي نو توبه ورباندي کول ضروري ده ، او هغومره روپۍ صدقه کړه (۱) لکن دهغه دوجي لمونځ مه پرېږده ولي چي لمونځ په هر وخت کي ضروري دی ، ددې وروسته خو نور په اهتمام لمونځ کول ضروري دی.

وفی مسند احمد بن حنبل رقم الحديث ۵۷۳۲ ج۵ ص۲۱۸ و۲۱۹ (طبع دار الحديث القاهره) عن ابن عمر رضي الله عنه ان رسول الله قال من اشترى ثوبًا بعشرة دراهم وفيه درهم حرام لم يقبل الله تعالى له صلوة مادام عليه.

وفي الصحيح للامام المسلم رحمه الله ج۱ ص۳۲۶ (طبع مكتبة الحسن) عن ابي هريرة رضي الله عنه في حديث ..... ثم ذكر الرجل يطيل السفر اشعث أغبر يمد يدى الى السماء يارب ! يارب ! ومطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذى بالحرام فانى يستجاب لذلک .(مسلم)

وفى مسند احمد رحم الحديث ۳۶۷۲ ج۳ ص۵۳۹ (طبع دار الحديث القاهرة) عن عبدالله بن مسعود رضي الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لايكسب عبد مالا من حرام فينفق فيه فيبارک له فيه ولا يتصدق به فيتقبل منه ولا يترک خلف ظهره الا كان زاده الى النار ... الحديث (رواه احمد)

(۱) وفى الاختيار لتعليل المختار ج۳ ص۶۱ الملک الخبيث سبيله التصدق به ولو صرف فى حاجة نفسه جاز ثم ان كان غنيًا تصدق بمثله وان كان فقيرًا لا يتصدق .

والله اعلم ۲۸ / ۴ / ۱۴۰۵ ھ (۱)

دمور لپاره په حالت دمجبوري كي دزوى حرامى گټى استعمالولو حكم

سوال: - كه دسرى يو زوى وى هغه دخپلي مور كفيل وى او دده گټه په حرامه طريقه وي، نومور ته دده گټه جائز ده كه نه؟ او هغه مجبورا دهغه گټه خخه خوراک كوى او مور هغه حرام مال په سترگو وينى خو خوړلو ته يې ضرورت لرى ولى چي بل كفيل نه لرى داسي ښځي ته څه حكم دى؟

جواب: حرام مال حرام دى، په دې صورت كي مور ته پكار ده چى هغه دحلال روزي خخه خوراک وكړي، او زوى هم دحلالي روزي وگټلو ته تشويق كړي. ولي چي دا پر مور واجب ده، تر څو چي دحلال روزي انتظام نه وى نو توبه او استغفار دى وكړي. دحلال رزق حاصلولو لپاره دي كوشش جاري وساتي. (۲)

---

(۱) دغه فتوى حضرت مفتى صاحب دسائل په جوابي خط كي ليكې ده.

(۲) وفى الشاميه ج۶ ص۱۹۱ وفى جامع الجوامع اشترى الزوج طعامًا او كسوةً من مال خبيث جاز للمرأة اكله ولبسها والاثم على الزوج ..... الخ

وفى رد المحتار ايضًا ج۶ ص۳۸۶ (طبع سعيد) امرأة زوجها فى ارض الجور اذا أكلت من طعامه ولم يكن عينه غصبًا او اشترى طعامًا او كسوة من مال اصله ليس بطيب فهى فى سعة من ذلک والاثم على الزوج.

وكذا فى الخانيه على الهنديه ج۲ ص۴۰۳.

وفى احكام المال الحرام ص۲۸۹ فاذا كان المال الحرام فى يد الوالد ينفق منه على نفسه وأبنائه لغير حاجة او فقر فان الاب يكون آثمًا بهذا الانفاق اذا وجد المال الحلال او كان قادرا على تحصيله ... اما الابناء ففي حكم انفاقهم من المال الحرام الذي عند الاب ينبغي التفريق بين الحالتين، الاولى: ان يكون الابن غير قادر على تحصيل المال الحلال اما لعجزه او لصغر سنه وكانت نفقته واجبة على ابيه او كان طالب علم ليس له مصدر رزق للعيش ودفع نفقات الدراسة الا هذا المال الحرام الذي عند الاب فان حكمه فى الاخذ

والله اعلم ۷/۱۲/۱۳۹۲ھ (فتوی نمبر ۲۷۷۷ / ۲۷ و)

دپلار د طرفه دصدقې لپاره ورکړل شوې حلالي روپۍ په خپله استعمال کړي دمال حرام څخه دصدقې حکم.

سوال:- پلار وزوی ته دحلالو روپو څخه روپۍ ورکړې چي ورشه فلانکی شی رانیسه فلانکی مستحق ته یې ورکړه ، دزوی چی آمدني ناجائزه وه دپلار روپۍ یې په خپل استعمال کي راوستلې او دخپلو روپو څخه یې هغه شی هغه مستحق ته ورکړو نو په دې صورت کی دپلار په ثواب کی فرق راغی که نه ؟ په دې سره خو دپلار ثواب له منځه ولاړ او که نه ؟ طلعت محمود راولپنډۍ.

جواب:- دپلار په ثواب کي انشاء الله فرق نه راځي لکن زوی یې ګناه ګار دی ولی چی ده هغه روپۍ ورنه کړې او دخپلو روپو څخه یې ورکړې چي حرامې وې (۱) ولی چي پلار دپاک صاف شي دورکولو ورته ویلي ؤ او ده دناجائز آمدني څخه شی ورته ورکړو لهذا دده وزوی ته پکار ده چی توبه وباسي او دناجائز کارو بار پرېږدی ، بل پلار چي روپۍ دکوم کار لپاره ورکړې دی ، دهغه څخه دې خرڅ وکړي.

من هذا المال حكم المضطر الى دفع الاذى عن نفسه بالميتة فيجوز له ان يأخذ ما ينفقه عليه والده وان ينتفع به مع انكاره فى قلبه لهذا الامر الى ان يصبح قادراً على الاعتماد على نفسه فى تحصيل الكسب الحلال او ان يأتيه مال من مصدر حلال فيستغنى به عما عند والده من مال حرام لانه عند حصول المال الحلال تزول ضرورته الى الانفاق على نفسه من المال الحرام ويكون لازماً عليه ان ينفق على نفسه من هذا المال الحلال ويحرم عليه ان يقبل نفقة والده من المال الحرام.

(۱) دمال حرام حاصل کولو او استعمال په باره کي متعلق احادیث دمخکینی فتوی په حاشیه کي وکورۍ.

وانما صح الشراء علی قول الکرخي رحمہ اللہ وصحت الصدقة (۱)

(۱) وفی الشامیه مطلب اذا اکتسب حراماً ج۵ ص ۲۳۵ (طبع سعید) مطلب اذا اکتسب حراماً ثم اشتری فهو علی خمسة اوجه قوله (اکتسب حراماً ... الخ) توضیح المسألة ما فی التاتارخانیه حیث قال رجل اکتسب مالا من حرام ثم اشتری فهذا علی خمسة اوجه اما ان دفع تلک الدراهم الی البائع اولا ثم اشتری منه بها او اشتری قبل الدفع بها ودفعها او اشتری قبل الدفع بها ودفع غیرها او اشتری مطلقا ودفع تلک الدراهم او اشتری بدراهم اخر ودفع تلک الدراهم قال ابو نصر یطیب له ولا یجب علیه ان یتصدق الا فی الوجه الاول والیه ذهب الفقیه ابو اللیث لکن هذا خلاف ظاهر الروایة فانه نص فی الجامع الصغیر اذا غصب الفاً فاشتری بها جاریة وباعها بالفین تصدق بالربح وقال الکرخی فی الوجه الاول والثانی لا یطیب وفی الثلاث الاخیرة یطیب .

وقال ابو بکر لا یطیب فی الکل لکن الفتوی الآن علی قول الکرخی دفعا للحرج عن الناس . آهـ

وفی الولوالجیة وقال بعضهم لا یطیب فی الوجوه کلها وهو المختار لکن الفتوی الیوم علی قول الکرخی دفعا للحرج لکثرة الحرام . آهـ

وفی الهندیه فصل فی الاحتکار ج۳ ص۲۱۵ (طبع رشیدیه کوئٹه) اکتسب مالا من حرام ثم اشتری شیئًا منه فان دفع تلک الدراهم الی البائع اولا ثم اشتری منه بتلک الدراهم فانه لا یطیب له ویتصدق به وان اشتری قبل الدفع بتلک الدراهم ودفع غیرها او اشتری مطلقا ودفع تلک الدراهم او اشتری بدراهم اخری ودفع تلک الدراهم قال ابو نصر یطیب ولا یجب علیه ان یتصدق وهو قول الکرخي والمختار قول ابی بکر الا ان الیوم الفتوی علی قول الکرخی کذا فی الفتاوی الکبری

وفی الهندیه فصل فی تملک الغاصب الخ ج۵ ص۱۴۱ (طبع مکتبه رشیدیه کوئٹه) وان کان مما لا یتعین فقد قال الکرخی انه علی اربعة اوجه اما ان اشار الیه ونقد منه او اشار الیه ونقد من غیره او اطلق اطلاقا ونقد منه او اشار الی غیره ونقد منه وفی کل ذلک یطیب له الا فی الوجه الاول وهو ما اشار الیه ونقد منه قال مشایخنا لا یطیب له بکل حال ان یتناول منه قبل ان یضمنه وبعد الضمان لا یطیب الربح بکل حال وهو المختار والجواب فی الجامعین والمضاربة یدل علی ذلک واختار بعضهم الفتوی علی قول الکرخی فی زماننا لکثرة الحرام وهذا کله علی قولهما .

وفی العنایة شرح الهدایة : (اشتری بها اشارة الی ان التصدق انما یجب اذا اشتری بها ونقد منها) قال فخر الاسلام لان ظاهر هذه العبارة یدل علی انه اراد بها اذا اشار الیها ونقد منها ، اما اذا اشار الیها ونقد من غیرها

والله اعلم ۲۸ / ۲/۱۴۰۲هـ (۱)

دمال حرام متعلق د حضرت مفتی صاحب يو مهم تحقيق

(وضاحت دمرتب) مال حرام په باره كي عام طور فتواوٴ كي دغه خبره كيږي چي بلانيت ثواب يې فقيرته او مستحق زكات ته وركړي ، يعني دوركولو سره سره مالكول هم ضروري دی ، ددې سره مطابق په دار الافتاء جامع دار العلوم كراچي څخه فتوى جاري شوې ده مګر وروسته د حضرت مفتى صاحب پر دې خاص تحقيق راغلی چی كسب خبيث واجب التصدق سره سره واجب التمليک هم دی او که نه ؟ يعني مال حرام صرف صدقه كول ورته كافي دی او كه دهغه فقير مالک جوړول هم ضروري دی ، ددې تحقيق په نتيجه كی حضرت مفتى صاحب رجحان دې طرف ته دی چی دكسب خبيث تصدق واجب دی مګر واجب التمليک نه دی.

حضرت مفتی صاحب دغه تحقيق كړی ده چی صدر دار العلوم مفتی محمد رفيع صاحب ته وړاندي شوی دی چي هغه باندی دمفتی محمد رفيع صاحب پر څينو مواقعو حاشيه هم كړې ده او وروسته په آخر كي يې خپل رجحان داسي كړی دی:

حضرت مفتی محمد تقی صاحب تحقيق او دحضرت مفتی محمد رفيع صاحب حاشيه درج ذيل ده: (محمد زبير)

او نقد منها واشار الى غيرها او اطلق اطلاقا ونقد منها يطيب له ، وهذه اربعة اوجه ففى واحد منها لا يطيب وفى الباقي يطيب.

وذكر فى المبسوط وجهًا آخر لا يطيب فيه ايضًا وهو انه اذا دفع الى البائع تلك الدراهم اولا ثم اشترى منه بتلك الدراهم وهذا التفصيل فى الجواب قول الكرخى رحمه الله لان الاشارة اذا كانت لا تفيد التعيين كان وجودها وعدمها سواء فلا بد ان يتأكد بالنقد ليتحقق الخبث قالوا: والفتوى اليوم على قوله لكثرة الحرام دفعا للحرج عن الناس.

(۱) دغه فتوى حضرت مفتی صاحب په خپل جواب دخط ليكلي ده . (محمد زبير)

په مال حرام کي د تصدق سره سره تمليک ضروري دی که نه ؟

(خط د مفتي صاحب وحضور ته دصدر دارالعلوم کراچي)

محترم صدر صاحب !

السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

کسب خبيث چي واجب التصدق دی په دې باره کي دډيره وخته تردد دی چی هغه واجب التمليک نه دی ، ولی چی مقصد اصل مالک ته ثواب رسول دی هغه په تمليک کي منحصر نه دی ، وروسته ددې مسئلې دخه تحقيق نوبت راته ورسيدو په دې باره کي چي دفقه کتابو څخه مي خه امور په فکر کي راغلل هغه احقر ددې تحرير سره منسلک کړی دی مقصد دادی چی هغو امورو باندی غور وشي او ستا رايه ظاهره شي ، بيا حضرت ناظم صاحب او مولانا محمود اشرف صاحب ته وليږل شي نو مهرباني به دی وي دغه سطور په عجلت سره وليکل شول چی اسلام آباد ته روان يم.

والسلام محمد تقی عثماني ۲۷/۱۰/۱۴۱۹ھ

مولانا محمود اشرف صاحب !

ما خط ولوست پر هغه مي خه وليکل اوس مي تاته درولیږو ته يې هم وګوره او بيا يې ناظم صاحب ته پيش کړه

والسلام محمد رفيع عثماني۱۱/۱۲/۱۴۱۹ھ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وکفی وسلام علی عباده الذين اصطفی اما بعد !

دچا سره چي مال حرام چي په ناجائز طريقه لاس ته راوړل شوی وی ، او هغه واصل مالک او يا وارث ته رسول ممکن نه وی نو دهغه حکم دادی چی ببله دثواب دنيت څخه دخان خلاصولو لپاره دي صدقه کړل شي عام طور تاثر داده چی صدقه کولو کي هغه ټول شرائط چي

دزكوة لپاره دی هغه دی مراعت كړل شي ولی چی عام طور باندی داخبره كيږي چي په دې كي هم تمليک ضروري دی او په كوم رفاهي كار كي بې دتمليک خخه خرڅ كول جائز نه دی ، علماء كرامو پر دې باندي فتواوي هم وركړې دی.

لكه څنگه چي په امداد المفتين ص۴۵۴ كتاب الزكاة ، طبع دار الاشاعت كي راغلی ، البته حكيم الامت حضرت مولانا اشرف علی تهانوي قدس سره رجحان دې طرف ته دی چې دمال حرام حكم دلقطې دی دلقطې حكم دادی چې هغه داصل مالک دطرف خخه صدقه نافله ده او تمليک ضروري نه دی په دې باره كي په امداد الاحكام دريم جلد كي حضرت مولانا ظفر احمد عثماني رحمة الله عليه دمولانا اشرف علی تهانوي رحمة الله عليه دغه رجحان صراحة نقل كړی دی ، او خپله يې هم ديخواته درجحان كولو اشاره كړې ده ، دهغه عبارت په لاندي ډول دی:

(الجواب) دلقطه په باره كي فقهاؤ اقوال دونه ثابت دی چی پرغنی باندي دهغه تصدق واجب ده لكن ددې مطلب دا كول چی دصدقې واجبې حكم لري (حتی يجب فيه التمليک كالصدقات الواجبة) يا ددې مطلب دادی چي يواخي تصدق يې واجب دی دصدقات واجبه په ډول نه دی (كما اذا جمع مالاً من كسب حرام فيجب التصدق به ولا يكون مثل صدقات واجبة حتی يبرأ ذمته بالتصدق علی ابنه الكبير الفقير) احقر تر اوسه دصدقات واجبه په ډول بلله ، او حضرت حكيم الامت واجب التصدق په ډول يې بولي دصدقې واجبی په رقم يې نه بولی او تر اوسه په كومي صريحي جزئيه سره دغه اختلاف زما وړاندي پورته شوی هم نه دی ، التبه رجحان دحكيم الامت وقول ته دی ، وروسته بيا جزئيه هم راته پيدا شوه چي په دې كي دواړه قوله شته مگر مشهور تمليک فقراء دی. (امداد الاحكام ج۳ ص۴۷) (۱)

تممة الجواب الاول ، قال فی الدر فی مصرف بيوت المال مانصه

ورابعها الضوائع مثل مالا يكون له اناس وارثونا

ورابعها فمصرفه جهات تساوی النفع فيها المسلمونا (۲)

---

(۱) ج۳ ص۴۸ (طبع مكتبه دارالعلوم كراچي)

(۲) الدر المختار مع رد المحتار ج۲ ص۳۳۸ (طبع سعيد)

قال الشامي : قوله الضوائع : جمع ضائعة اى اللقطات وقوله مثل ما لا اى مثل تركة لا وارث لها اصلا اولها وارث لا يرد عليه كاحد الزوجين الخ . وقوله ورابعها فمصرفه جهات الخ ، موافق لما نقله ابن الضياء فى شرح الغزنويه عن البزدوى من انه يصرف الى المرضى والزمنى واللقيط وعمارة القناطر والرباطات والثغور والمساجد وما اشبه ذلک (١)

په دې باره کې د حضرت حكيم الامت قدس الله سره يو فتوى څخه هم معلوميږي چې هغه دا ډول صدقه واجب التمليک نه بولي ، كتاب الوقف کې ديوه سوال په جواب کې داسي ويلي:

سوال: زيد د بكر څخه يوه د سنګ مرمر ډبره رانيوله د هغه څخه رانيول د مسجد ممبر او مصلى جوړه کړه ، وروسته زيد ته دامعلومه شوه چې هغه ډبره چې ده د بكر څخه رانيولې د هديرې د قبرو څخه رااخستل شوې ده ، او هغه قبرونه دده ملک هم نه دى ، نو پر دې باندې لمونځ كول جائز دى كه نه ؟ او هغه ډبره په مسجد کې لګول څنګه ده ؟

جواب: ډبره پر قبر په لګولو سره وقف نه ګرزي بلكي دلګوونكي ملک وي بيا داجنبي بيع صحيح نه ده لكن كه دغه لګوونكى معلوم نه وى او دهغه وارث هم موجود نه وى دهغه حكم دلقطې دى (٢) او دلقطې حكم داده چې په يو نيک كار کې صرف شي ، مثلا په مسجد جوړولو کې صرف شي ، البته چاچې بيع كړې ده دهغه لپاره يې قيمت صحيح نه دى او كه دهغه مالک يا وارث معلوم وى نو دهغه څخه به سوال كيږي ، كه هغه اجازت وركړي مفت يا يې قيمت واخلي ، او كه وارث اجازت رنه كړي له بيخه دى وكښل شي كه وارثين زيات وى دټولو څخه داجازت اخستل ضروري دى ، او دنابالغ دصحى قيمت وركول ضرورى دى.

(امداد الفتاوى ج۲ ص۵۸۷ سوال نمبر ۷۰۹ طبع مكتبه دار العلوم كراچي)

---

(١) ايضاً

(٢) په حكم دلقطې كولو باندې بنده ته دغه سوال پيدا شو چې دډبرو والا چې چير ډبرې لګولې دى هغه راضى ژ نو هغه بيا ولى نه شي لګولى چى بائع بيا دخپلې مرضې مطابق هغه ولګولې ددې اشكال اثر اګرچه زموږ پر زير بحث مسئلې نه دى لګيدلى لكن ضمنًا ددې ذكر كول بنده ته مناسب معلوم شو ، (رفيع)

(حاشيه از حضرت مولانا مفتى محمد رفيع عثمانى صاحب)

حضرت مولانا حكيم الامت دلته دهديري ددبرو حكم دلعطې وبللو . او په مسجد کي دلګولو اجازت ورکړی دی . او دا يې په صراحت سره ويلي چې دلقطې حکم دادی چې هغه په يونيک کار کي صرف شي او دا هم ظاهره ده چې مسجد کي تمليک نه وي.

حکيم الامت قدس سره ددې رجحان سره په نظر دمسئلې دتحقيق کولو ضرورت محسوسيږي نو حکيم الامت دتائيد سره متعدد دلائل موجود دی چې اهل علم ورباندي غور او فکر لپاره وړاندي کيږي.

ملک خبيث دواجب التمليک کيدل دفقهاؤ دمذهب په کتابو کي دکوم صراحت څخه بغير په لفظ دتصدق استدلال شوی دی ، او صدقه عمومًا تمليک ورسره وي نو په دې خاطر ملک خبيث ته واجب التمليک ويل شوی ، حالانکې په خاص ډول صدقه نافله کي هم لفظ دصدقه اطلاق شوی دی چې په هغه کي دتمليک ضرورت نشته ، مثلا مشهور حديث دی (اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا من ثلاث) (١) په هغه کي دريم عمل (او صدقة جارية ينتفع بها) بلل شوی دی ، دغه صدقه جاريه په واضح ډول بې دتمليک څخه ورکول کيږي ، هم دا ډول پر وقف باندی هم دصدقې اطلاق په کتابو داحاديثو کي راغلی مثلا په صحيحينو کي دی چې حضرت عمر ﷺ دخيبر خپلی مځکي په باره کي دنبي کريم ﷺ سره مشوره وکړه ، نو رسول الله ﷺ ورته وويل:

ان شئت حبست اصلها وتصدقت بها (٢) يعني که ته غواړي چې اصل مځکه دځان سره وساتې او نوره صدقه کړې.

حضرت عمر ﷺ ددې مشورې سره سم عمل وکړو چې الفاظ يې دغه دی:

فتصدق بها عمر انه لا يباع اصلها لا يباع ولايورث ولايوهب قال فتصدق عمر فى الفقراء والقربى هذا لفظ مسلم فى كتاب الوقف.

---

(١) ددې سره سنن ابن ماجه باب ثواب معلم الناس الخير ص٢١ طبع سعيد او مشکوة المصابيح کتاب العلم ج١ ص٣٢ طبع قديمي کتب خانه وګورئ.

(٢) الصحيح للبخاري باب الشروط فى الوقف ج١ ص٣٨٢ والصحيح للمسلم ج٢ ص٤١ طبع قديمي کتاب خانه)

(تکملة فتح الملهم ج۲ ص۱۱۷ تا ۱۲۰ طبع مکتبه دار العلوم کراچي)

لهذا صدقه نافله کي يواخي لفظ دصدقې پر دې خبره استدلال نه کيږي چي په دې کي تمليک ضروري دی ددې څخه علاوه فقهائي کرامو دا په صراحت سره ويلي دی چی مال حرام لپاره چي فقهاؤ دصدقې لفظ استعمال کړی دی دهغه څخه مراد محض تمليکا صدقه کول نه دی مراد بلکه عام مصارف دخير کي يې صرف کولی شي ، علامه قرافي رحمه الله ليکلی دی:

انما يذکر الاصحاب صدقة فی فتاويهم فی هذه الامور لانه الغالب والا فالامر کما ذکرته لک (الذخيرة للقرافي بحواله احکام المال الحرام ص:۱۹۰) (۱)

اګرچي علامه قرافی رحمه الله مالکي المذهب دی او هغه دخپلو اصحابو دقول تشريح کړې ده لکن ددې څخه دا خبره په وضاحت سره راووزي چي ددې باوجود صدقه لفظ استعمال کولو مصارف خير کي يې دتمليک څخه خرڅ کول دفقهاؤ دعباراتو څخه مراد دی.

۲: فقهائي حنفيه په دې خبره باندی تصريح کړې چی ملک خبيث واجب التصدق هغه من کل الوجوه دزکوة په ډول نه دی بلکه دمتعددو وجوهاتو دزکوة څخه بيل احکام لری ، مثلا داخبره تقريبًا ټولو فقهاؤ حنفيه ؤ کړې ده چی دغه مال متصدق خپل اولاد او ښځي ته هم ورکولی شي(۲) ، څنګه چی علامه حموي رحمه الله ليکلی دی:

لو کان غنيا لم يحل له ذلک بل يتصدق علی الفقير اجنبيا ولو زوجة او قريبًا ولو اصلا او فرعًا کما فی التنوير آه ....

---

(۱) احکام المال الحرام ص۲۸۹ طبع ماريه اکيډمي

(۲) ددې وجه بنده ته ښکاره نشوه چی مال واجب التصدق صدقه داصل مالک دطرف څخه وی او دمتصدق ښځي او اولاد دده څخه اجنبي دی (رفيع) (حاشيه ازحضرت مولانا مفتی محمد رفيع عثماني صاحب

(حاشيه الاشباه للحموى كتاب الصيد والذبائح ج۲ ص۱۰۶ طبع ادارة القرآن ومثله في الدر المختار (۴ص۲۷۸ تا ۲۸۰) والا تصدق بها على فقير ولو على اصله وفرعه وعرسه .... الخ)

ددې سره دا هم دی چې اصل مالک طرف ته دصدقې نافله حکم لري په دې دحنفيه دظاهر الرواية سره سره وبني هاشمو ته هم ورکول کيدلای شي ، الدر المختار کي راغلی:

جازت التطوعات من الصدقات وغلة الاوقاف لهم اى لبني هاشم سواء سماهم الواقف اولا ... الخ. (ج۲ص۳۵ طبع سعيد)

ددې سره علامه شامی ليکلی دی:

نقل فى البحر عن عدة كتب ان النفل جائز لهم اجماعًا وذكر انه المذهب وانه لافرق بين التطوع والوقف كما فى المحيط وكافى النسفى ...(رد المحتار ج۲ ص۳۵۱ كتاب الزكاة باب المصرف طبع سعيد)

لکن ددې څخه وروسته علامه شامي رحمه الله دزيلعي په حواله مختلف فيه بللې او ويلي يې دی چې علامه ابن همام رحمه الله په فتح القدير کي ددليل په اعتبار سره دا خبره قوي بللې ده چې بني هاشم لپاره صدقات واجبه او نافله دواړه جائز نه دی لکن علامه ابن نجيم رحمه الله صدقه نافله دجواز قول دډيرو احنافو څخه نقل کړی دی او هغه يې دمذهب صحی قول بللی ، او پر دې خبره يې دفقهائي مذهب داجماع دعوا هم کړې ده ، اود علامه ابن همام دځينو دلائلو ترديد يې هم کړی ده او دجواز وجه يې دا بللې ده چې زکاة دتطهير نفس موجب دی او هغه يې اوساخ الناس سره تشبيه ورکړې ده لکن صدقه نافله تبرع محض ده او هغه داوساخو الناس سره هيڅ ډول تشبيه نه لري ، (۱) ددې څخه دا خبره معلومه شوه چې بني هاشم لپاره صدقات نافله جائز دی

---

(۱) دفرق وجه ماته معلومه نه شوه ولی چې صدقه واجبه په ډول دغه هم دکفاره سيئات او موجوب رفع درجات وي (رفيع) حاشيه از مولانا مفتی محمد رفيع عثماني صاحب دامت بركاتهم العاليه.

چنانچه علامه شمس الائمة سرخسي رحمه الله د حضرت على رضي الله عنه خخه دلقطې دمبينه انتفاع توجيه كړې ده فرمايي:

الا ان الصدقة الواجبة كانت لا تحل لهم وهذا لم يكن من تلك الجملة فلهذا استجاز على رضي الله عنه الشراء بها لحاجته . (المبسوط للسرخسي ج۱۱ ص۸ كتاب اللقطة طبع مطبعه السعادة مصر ۱۳۲۴هـ)

غالبًا دا وجه كيدلى شي چى زموږ بزرگانو دصاحب بحر قول اختيار كړى خنكه چى حضرت علامه انور شاه صاحب كشميري رحمه الله دلقطې په باب كي فرمايي :

ونقول انه صدقه نافلة وهى جائزة لاهل البيت عند اكثرنا وان تردد فيه فخر الدين الزيلعي وابن همام ولذا قلنا يجوز للقطة على الفروع (۱) والاصول فافترق الزكاة والتصدق باللقطة .

(العرف الشذي كتاب اللقطة ص۲۵۷ طبع ايج ايم سعيد(۲)

همدا ډول علامه ظفر احمد صاحب عثماني رحمه الله ليكلى دى :

وايضًا فان بني هاشم انما لا تحل لهم الزكوة والعشر وصدقة الفطر واما ما عدا ذلک من الصدقات النافلة فتحل لهم باتفاق ائمتنا واللقطة ان

---

(۱) دبنده په وړاندي دغه تعليل هم صحى نه دى ، ولي چى دجواز دلقطې پر فروعو اواصولو كي كومه ظاهر وجه نه لري چى دغه صدقه نافله بلكه بنده ته دا وجه خرگنده ده چى د اصل مالک دطرف خخه صدقه ده او ملتقط اصول او فروع داصل مالک اصول او فروع نه دى بلل لهذا اصل مالک دطرف خخه پر هغو باندى صدقه جائز ده خنكه چي دهغه دطرفه زكوة هم وركول جائز دى (رفيع) حاشيه از حضرت مولانا مفتى محمد رفيع عثماني صاحب

(۲) ص ۴۱۳ (طبع مكتبه رحيميه سهارنپور)

كانت واجبة التصدق ليست من لصدقت الواجب بل مصرفها مصارف الصدقة النافلة حيث جاز ان يتصدق بها على فقير ذمى (اعلاء السنن ج۱۳ ص۲٦ طبع ادارة القرآن)

علامه خليل احمد سهارنپوري رحمه الله دمبسوط سرخسي ددې قول په بنيادداتوجيه اختيار كړې ده چې صدقه نافله بني هاشم ته جائز ده (بذل المجهود ص۲۸۵)(۱) دادول زكاة ذمي ته نه وركول كيږي لكن واجب التصدق مال ذمي ته هم وركول كيدلی شي ، څنګه چې په درمختار او شامی كی بغير دكوم اختلاف دنقل كولو ذكر شوی دی . (شامی ج۴ ص۳۵۱)

دې څخه دا خبره ښكاره شوه چې واجب التصدق مال دمصرف من كل الوجوه دزكات په ډول بلل صحی نه دی(۲)

۳: دا خبره تقريبا مسلمه ده چې كسب خبيث واجب التصدق دی په دې چې ددې صحی مالک يا معلوم نه دی يا تر هغه مال رسول متعذر دی ، لهذا هغه دلقطې حكم لري او دلقطې حكم دادی چې هغه واجب التصدق دی ، او چونكه فقهاء حنفيه دبيت المال مصارفو كي لقطه يواځي دفقيرانو حق بولي ، ددې څخه داخبره ښكاره شوه چې دزكوة په ډول ددې هم تمليک ضروري دی لكن دا استنباط محل دنظر دی.

او خو بعض فقهاء حنفيه لقطه يواځي دفقراؤ سره نه ده خاص كړې بلكه هغه يې دټول عامه مصالحو دمسلمانانو لپاره صحيح بللی ، علامه شامی دعلامه بزدوی څخه نقل كړی دی:

---

(۱) ايضاً ج۲ ص۵۰ طبع معهد الخليل وفى طبع دار الريان للتراث قاهره ج۸ ص۱۹۵ واما آل النبي ﷺ فقال اكثر الحنفية ..... انها تجوز لهم صدقة التطوع دون الفرض قالوا لان المحرم عليهم انما هو اوساخ الناس وذلک هو الزكوة لا صدقة التطوع ... الخ

(۲) اوفى الدر المختار ج۲ ص۳۵۱ (طبع سعيد) ولا تدفع الى ذمى وجاز دفع غيرها .
څنګه چې مصرف كي دغه فرق وو چې په صدقه واجبه هغه په صدقه نافله كي هم دی (رفيع)
حاشيه ازحضرت مولانا مفتی محمد رفيع عثماني صاحب

انه يصرف الى المرضى والزمنى واللقيط وعمارة القناطر والرباطات والثغور والمساجد وما اشبه ذلک (۱)

الدرالمختار کي علامه ابن الشحنه څخه دمصارف دبيت المال په اړه چي کوم اشعار منقول دی په هغه کي هم دغه موقف اختيار کړل شوی دی . البته علامه شامی رحمه الله مخته پر دې داسي اعتراض کړی چی په عامو کتابو کی دلقطې مصرف فقراء بلل شوی دی علامه شامی ليکلي دی:

واما الرابع فمصرفه المشهور هو اللقيط الفقير والفقراء الذين لا اولياء لهم فيعطى منه نفقتهم وادويتهم وكفنهم (۲) وعقل جنايتهم (رد المحتار ج۲ ص۲۲۸ طبع سعيد)

په بيت المال کي دلقطې دمصرف په باره کي په متعددو کتابو کي دا عبارت موجود دی ليکن ددې عبارت په غور کولو سره دا خبره راوزي چی که فقهاء فقراء دلقطې مصرف وبولي بيا هم ددې تمليک ضروري نه دی؟چی دهغه واضح دليل دادی چی فقير اموات هم دلقطې په مصرف کي داخل شوی دی ، حالانکه ميت تمليک نه شي کولی چنانچه دا خبره دزکوة په باب کی په اکثرو متونو کی په صراحت سره ذکر شوې ده ، چی دغه په تکفين ميت کي نه شي صرف کيدلی الدر المختار کی راغلی:

ويشترط ان يكون الصرف (اى الزكوة) تمليكًا لا اباحة كما مر لا يصرف الى بناء نحو مسجد ولا الى كفن ميت .

علامه شامي رحمه الله الى كفن ميت لاندي ليکلی دی:

لعدم صحة تمليک منه (رد المحتار ج۲ ص۳۴۴ طبع سعيد)

---

(۱) رد المحتار ج۲ ص۳۳۸ (طبع سعيد)

(۲) علامه شامی په کلام کی دکفن لپاره جواز دعلامت علامه شامی په وړاندې دهغه تمليک واجب نه دی لهذا عماره القناطير ونحو ذلک هم ددې مصرف کيدلای شي . (رفيع)

ددې څخه دا خبره ښکاره شوه چې فقهائي کرامو تکفين الميت تمليک نه دی بللی ددې باوجود دلقطې مصارفو کي تکفين هم شامل شوی دی نو معلومه شوه چي لقطه تمليک څخه بغير پر فقيرانو صرف کيدلی شي.

۴ : دلقطې او کسب خبيث په مصارفو کي يواځي دفقراؤ تخصيص دائمه اربعه څخه يواځي داحنافو په نزد دی ، نور ائمه کرام دغه تخصيص نه کوي بلکه په عامو مصالحو دمسلمانانو کي خرڅ کولو اجازت شوی دی ددغه لاندي عبارت څخه په څرګنده را معلوميږي:

(وفي المعيار المعرب ج۶ ص۱۴۶)(۱) وسئل بعض الفقهاء عمن تاب وبيده مال حرام لا يعرف اربابه وليس معه غيره هل يأخذ منه ما يقتات منه ام لا ؟ فأجاب قال الدودی : توبته تزيل ما بيده اما للمساكين او للمساكين او ما فيه صلاح المسلمين ..... الخ

وفی الذخيرة للقرافی (۲) بحواله احكام المال الحرام ص ۲۹۰ (۳)

اموال المحرمة من الغصوب وغيره اذا علمت اربابها ردت اليهم والا فهی من اموال بيت المال تصرف فی مصارفه الاولی فالاولی من الابواب والاشخاص علی ما يقتضيه نظر الصارف من الامام او نوابه او من حصل ذلک عنده من المسلمين فلا تتعين الصدقة قد يكون الغزو اولی فی وقت او بناء جامع او قنطرم فتحرة الصدقة لتعيين غيره من المصالح .

حاشيه از حضرت مولانا مفتی محمد رفيع عثمانی صاحب

(۱) طبع دار المغرب الاسلامي بيروت

(۲) كتاب القراض باب الاول ج۵ ص۱۶۷ (طبع دار الكتب العلميه)

(۳) ص ۲۸۹ (طبع ماريه اكيډمي)

وفی المجموع شرح المهذب (۹ ص ۳۵۱)(۱) فرع : قال الغزالی اذا کان معه مال حرام واراد التوبة والبراءة منه فان کان له مالک معین وجب صرف الیه او الی وکیله فان کان میتًا وجب دفعه الی وارثه وان کان لمالک لا یعرفه ویئس من معرفته فینبغي ان یصرفه فی مصالح المسلمین العامة کالقناطر ، والربط والمساجد ومصالح طریق مکة ، ونحو ذلک مما یشترک المسلمون فیه والا فیتصدق به علی الفقراء .

وفی نهایة المحتاج الی شرح المنهاج (ج۵ ص۱۸۵) (۲) امامع جهلهم فان لم یحصل الیاس من معرفتهم وجب اعطاؤها للامام لیمسکها او ثمنها لوجود ملاکها وله اقتراضها لبیت المال ، وان ایس منها ای عادة کماهو ظاهر صارت من اموال بیت المال فلمتولیه التصرف فیها بالبیع واعطاؤها لمستحق شیئ من بیت المال (کذا فی تحفة المحتاج بشرح المنهاج ج۶ ص۴۵) (۳)

وفی الانصاف للمرداوی (ج۱۱ ص۲۱۳)(۴) قوله واختار الشیخ تقی الدین رحمہ اللہ فیمن کسب مالا محرما یرضی الدافع ، ثم تاب کثمن خمر ومهر بغی ، وحلوان کاهن ، الی قوله فی مال مکتسب من خمر

---

(۱) ج۱۰ ص۲۵۰ (طبع دار الکتب العلمیه بیروت)

(۲) طبع دار احیاء التراث العربي بیروت

(۳) تحفه المحتاج علی صدر حوشی الشیروان فصل فیما یطرأ علی المغصوب

(۴) طبع دار احیاء التراث العربي بیروت

ونحو يتصدق به فاذا تصدق به فللفقير اكله ولولى الامر ان يعطيه المسلمين وله مع حاجته أخذ كفايته .

(هكذا فی کتاب الفروع لابن مفلح ص۴۴۹) (١)

بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه

۱۴۱۹/۱۰/۲۷ھ

اضافه از مولانا محمد افتخار بیگ:

حضرت مفتی کفایت الله دهلوی صاحب په کفایت المفتی کي ديو سوال په جواب کي ليکلی دی (سوال په مسجد کي دبنک جمع شده روپو دلګولو په اره دی)

جواب: کومي روپی چي په بنک کي جمع شوی دی دهغه سود دبنک څخه دی وصول کړل شي ولي چي دهغو روپو په وسيله دمسحی مذهب تبليغ او دمسلمانانو دمرتد کيدلو اعانت ګناه رامنځ ته نه شي ، دوصولولو وروسته دی هغه روپی درفاه عام په خيريه کارو کي ولګول شي يا دی فقراء او مساکينو ته درفع حاجات لپاره ورکول شي ، مثلا ديتيمانو ، مساکينو او طلباء لپاره دی مدارس اسلاميه ته او ددوی کتابو لپاره صرف کړل شي ، يا دی دمسافر خانې ، څاه او دسړک رغولو لپاره صرف کړل شي ، دا ټول صورتونه جائز دی البته په مسجد کي خرڅ کول دتقدس سره منافی دی والله اعلم وعلمه اتم.

جواب از حضرت مولانا اشرف علی تهانوی رحمه الله: اول خو دمسجد روپی په بنک کی جمع کول چي کوم بله وجه دحفظ يې موجوده وی داحتياط خلاف کار دی ، که په غلطی او يا دمجبوري په وجه دا کار وشي نو نو هغه وخت دی دوصول کولو پر وخت هغه عمل دی ورسره وشي کوم مجيب ورته اينبوولی دی ، البته دجزء اخير يعنی مصارف مذکوره کي صرف کول په هغه کي دترميم ضرورت شته هغه دا چی په مسجد کي صرف کول چي تقدس خلاف دی ، او بل ځای دمسجد ملک په غير مسجد کي صرف کول ، دا ددواړه محذورو څخه دخلاصيدلو

(١) ج۶ص۴۴۸ (طبع عالم الکتب بيروت)

صورت دا دی چی دومره روپی دی د بل چا څخه قرض واخستل شي او بیا دی د سود په روپو باندی هغه قرضه ادا کړل شي ، او دا ثابت ده چی د مسجد په نیت سره کوم قرض اخستل شوی دی د هغه د مسجد د آمدني څخه ادا کول جائز دی

کتبه اشرف علی عفی عنه ۱۱ / ذیقعده ۱۳۵۴ ھ

الجواب الثاني صحیح: بنده محمد شفیع عفی الله عنه

مسعود احمد عفی الله عنه

نائب مفتی دار العلوم دیوبند ۱۴ ذیقعده ۱۴۵۴ ھ

کفایت المفتی ج۷ ص۱۰۴ (۱)

ددې څخه هم معلومه شوه چی حضرت حکیم الامت د اموال خبیثه د تصدق علی الفقراء تملیکا قائل نه دی ولي چی حضرت دغه روپی د مسجد ملکیت بللي دی البته په مسجد کي یا په کوم بل ځای کي صرف کول په نورو وجوهاتو سره صحیح نه دی بللی ، ددې پر ځای یې صرف علی المسجد لپاره حیله بیان کړې ده ، او دلقطې په باره کي د حضرت خپل موقف په تفصیل سره په ابتداء کي تیر شوی دی. والله اعلم بالصواب

د حضرت مولانا مفتی محمد رفیع عثماني صاحب رائ

د بنده رجحان د دیره وخته دې طرف ته وه چی کسب خبیث (اموال واجبة التصدق) په تصدق کي تملیک واجب نه دی ، ولی چی صدقه د اصل مالک د طرفه څخه په طور د صدقې نافلې سره ده او صدقات نافله کي صدقات جاریه هم داخل دی چی په هغه کی تملیک نه وي.

کله چی مي دغه تحریر ولید نو زما په رجحان کي نور هم زیاتوب راغی البته کومو علماء کرامو چي تملیک ورته شرط یا واجب بللی په تحریر هذا کي یو اخي ورته دغه دلیل ویل شوی دی چی فقهاء کرامو صدقه بللې ده او د هغه څخه یې دا راستنباط کړی ده چي په دې کي هم د صدقات واجبه په ډول تملیک واجب دی که دغه دلیل وی نو د احقر مذکوره رجحان کي

---

(۱) ج۷ ص۱۰۵ و ۱۰۶ (طبع الاشاعت)

کمي نه ده واقع شوي ، او که کوم بل دلیل رامنخ ته شو نو هغه وخت به بیا ورته گورو او هغه وخت به خپل رائ ظاهره کړم.

والله اعلم

محمد رفیع عثمانی عفی الله عنه

۱۴۱۹/۱۲/۱۱ هـ

(فصل فی بیع الصرف واحکام الحلی والاوراق النقدیة)

دبیع صرف ، زیوراتو دپلورلو اورانیولو دمروجو نوټو احکام

دکاغذي روپو په خپل منځ کي تبادله (بیع الصرف) نه ده

(دحضرت مفتي صاحب تفصیلي موقف)

سوال: سره زر یا سپین زرد پاکستانیو روپو یا ملایشایي روپو سره تبادله کول بیع صرف ده او که نه؟ یعنی په دې بیع کي تقابض فی المجلس ضروري دی او که نه؟ ولي نن ورځ عموما کار بار په نوټو سره کیږي دا په دې شول چی دحضرت مفتی صاحب تحقیق (کاغذي نوټ او دروپو حکم) ځنځه دا خبره رامعلومه شوه چی نوټ دسرو او سپینو زرو په ډول نه دی ځنګه چی په صفحه ۴۰ کي راغلی دی بیا دیوه ملک دروپو تر منځ په تبادله کی اګرکه کمي او زیاتي جائز نه ده لکن دا بیع صرف هم نه ده ، ولي چي نوټ خلقي اثمان نه دی ، بلکه عرفی اصطلاحي ثمن دی ، دنوټو دزکوة په باره کي په صفحه ۲۳ کي علامه احمد ساعاتي دعبارت په نقلولو سره راغلی دی:

فالذی أراه حقًا وادین الله علیه ان حکم الورق المالی کحکم النقدین... الخ

زما په نزد چي پر کوم شي باندي دالله په حضور کي جوابده یم هغه دا چی زکوة هم دسرو او سپینو زرو په ډول دی او ددواړو حکم یو دی چونکه دا مسئله دبنده ځنځه څو خلي وپوښتل شوه نو بنده دخپلو استادانو خاص بیا مفتی عبداللطیف صاحب دار العلوم سرحد پشاور دا سي معلومه کړې وه چي دغه معامله بیع صرف ده نو په هغه کي پور جائز نه دی حتی چي زموږ خلګ چي په ملایشاکي دسرو او سپینو زرو کار بار کوی نو حتی الوسع هغه ددې کار بار ځنځه ما منع کړل او ډیر یې رامنع شول لکن کله چی دحضرت مفتي صاحب مقاله مي مطالعه کړه نو تردد راته پیدا شو نو بنده دخپل استاد محترم مفتی عبداللطیف ته په دې باره کي رجوع وکړه حضرت استاذ محترم دمذکوره مسئلي په باره وویل: چي دا معامله دبیع صرف ده ، لهذا بې دتقابض في المجلس ځنځه جائز نه ده ، دا ډول بنده دبنوري ټاون ځنځه جواب طلب شو دهغه جواب هم داز

چی مذکوره معامله دبیع صرف ده لهذا بې دتقابض جائز نه ده لهذا بنده مسئله تاسي ته راجع کړه چي دروپو دنوټ په باره کی چی ثمن عرفي دی يو دبل سره تبادلې څه حکم دی ایا تقابض ضروري دی او که ؟ دیو دبدلینو قبض کفایت کوی او که نه دا دحضرت ذاتی رای ده یا دعصر حاضر دفقهاؤ کرامو او علمائي عظامو موافقت ورسره شامل دی ؟ ولی چی مسئله دحلال او حرام ده او بیا عمل هم ستاسي محترم درائ سره سم روان دی ولي چي پر اصولو ډیري تفریع ګاني کیږي.

والسلام بنده شیرمحمد ، فاضل دار العلوم سرحد پشاور

مدرسه عربیه مسجد بلال بونیز

جواب: زما محترم او مکرم زید مجد کم السامي ، السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته !

ستاخط راته ورسیدلو دمختلف جنس کاغذي روپو يو دبل سره تبادلې په باره کی داحقر موقف دادی چی بیع صرف نه ده ، لهذا تقابض فی المجلس ضروري نه دی ، پر بدلینو تقابض کفایت کوی او دمختلف جنس نوټو دتبادلې په صورت کی تفاضل هم جائز دی او نسیئه هم په کي جائز ده البته نسیئه دربا دجواز لپاره يوه حیله ګرزول شوې ده لهذا دنسیئه په صورت کی دا ضروري ده چی دنسیئه په صورت کي په قیمت کي اضافتوب نه کیږي بلکه پر ثمن مثل بیع کیږي.

بل تا ددې خبري سوال کړې ده چی نور علماء ددې رائ سره موافقت لري او که نه ؟ ددې جواب دادی چی داحقر دغه رائ دهندوستان مولانا مجاهد الاسلام صاحب هلته ډیرو مفتیانو حضراتو ته لیږلې وه چی دهغو څخه ډیرو مفتیانو حضراتو ورسره اتفاق کړی دی ، او تا ددوو علماؤ په باره کي لیکلی دی چی دهغو فتوی ددې څخه مختلف ده ، نو هغه معلومه نه ده چی داحقر دلائل دهغو حضراتو مختي راغلی او که نه ؟ البته دعرب ممالک اکثر علماء په دې معامله کي داحقر دفتوی سره اختلاف لري او علامه احمد ساعاتي رحمه الله (۱) چی احقر دهغه عبارت په دې فتوی کي نقل کړی دی هغه صرف دوجوب زکوة تر حده دی دمبادلې دصرف کیدلو

---

(۱) شرح الفتح الرباني للساعاتي آخر باب زكوة الذهب والفضة ج۸ ص۲۵۱ .

او نه کيدلو په اړه هغه کوم بحث نه دی کړی ، دهغه خبره داده چی اوس دغه نوټ ټول دسرو اوسپينو زرو قائم مقام دی ، لهذا پر هغو باندی دبيع صرف حکم کول کيږي ، احقر ته تر اوسه هم پر دې خبر اطمنان نشته چي دهغه لاندي وجوهات دغه دی:

۱: دروپو نوټونه اوس ثمن گرزليدلي دی ، لکن دا خبره دغور ده چی ايا دغه ثمن خلقي دی او که ثمن اعتباري او عرفي دې ؟ ظاهره خبره ده چی دېته ثمن خلقي ويل گرانه خبره ده ، لازمًا هغه ثمن عرفي ، يا ثمن اعتباري دی لهذا دهغو حکم دفلوسو دی ، ولي چی هغه هم ثمن اعتباري دی بلکه نوټونه ثمن اعتباري بلل ډير ښکاره ده ولي چي دهغو ذاتي قيمت دفلوسو څخه هم کم دی ، دهغو ثمن بلل بې له اصطلاح او اعتبار څخه بل هيڅ هم نه دی او دفلوسو په باره کي دفقهاؤ تصريح ده چی دهغو په خپل منځ کي تبادله کول بيع صرف نه ده او نه هم په مجلس کي تقابض شرط دی(۱)

۲: که دنوټونو په خپل منځ کي تبادلې ته بيع صرف وويل شي نو به په هغه شيانو کي هم بايد صرف جاري شي چی په هغه کي يو بل څه زيات شول يعنی نصوص څخه يو اخي سره او سپين زر کي صرف ثابت دی اوس په نوټو کي صرف راغی (ما يجري فيه الصرف) او دغه اضافتوب کوم نص يا کلام دفقهاؤ څخه نه معلوميږي.

۳: په دغه خبره چي دنوټونو په خپل ځای کي وضاحت وکړم چي نوټونو نه پر شا نه کومه سره او نه هم سپين زر دی ، لهذا هغه دسرو يا سپينو زرو قائم مقام گرزول او هغه باندی بيع الصرف احکام جاري کول مشکل دی.

۴: که په هغه کي صرف جاري کړل شي او ورسره په سرو او سپينو زرو کي هم صرف په هغه ډول وبلل شي نو دا سوال پيدا کيږي چی نوټونه سره دسرو او سپينو زرو صرف وبلل شي او که نه ؟ که وبلل شي نو عجيبه به دا وی چی غالب الغش سکو کي دسپينو يا سرو زرو په تبادله

---

(۱) راجع للتفصيل الدر المختار ج۵ ص۱۷۹ وفتح القدير ج۶ ص۱۶۲ والعناية للبابرتي ج۶ ص۱۶۲ وتكملة فتح الملهم ج۱ص۵۸۷ الی ۵۹۰.

کي د بیع صرف احکام نه جاري کیږي (۱) او په هغه غالب الغش سکو کي څه ناڅه سره یا سپین زر ګډ وي بیا هم د بیع صرف احکام نه په کي جاري کیږي او یو اځي د زرو په اندازه تقابض په کي شرط دی په زیات کي نه دی او په نوټو کي چي هیڅ زر په کي ګډ نه دی او په هغه کي د صرف احکام جاري کوي.

د دې ټولو وجوه څخه تر اوسه احقر ته د بیع صرف احکام په کي جاری کولو اطمینان نشته او که د دې اشکالاتو کوم واضح جواب و شي نو احقر به کوم اصرار و نه کړي لکن تر اوسه چي ما د کومو علماء کرامو سره په دې اړه مجلس و نه کړي دی نو د هغو له طرفه د دې اشکالاتو ماته کوم واضح جواب نه دی شوی. د عربو علماؤ بنیادي نکته یا خو داده چي ذهب و فضه کي د صرف احکام جاري کول ثمنیت دی (۲) او د مالکیه ؤ د مسلک سره سم ثمنیت عرفیه هم په کي شامل دی (۳) او په نوټو کي د غه عرفي ثمنیت موجود دی او د احنافو په نزد نه ثمنیت خلقي علت دی (۱) او نه ثمنیت عرفیه په ټولو احکام کي ثمنیت خلقیه کي مساوي دی یا به دوی دا وایي چي که تقابض شرط و بلل شي او نسیئه په کي جائز شي نو ربا ته به حیله اسان شي چي په قرض ورلو کي کوم غیر ملکي روپۍ د ثمن مثل څخه زیاتي په پور کي ادا کړل شي. لکن د احقر په نزد د دې حل عرض کړی دی چي د نسیئې د وجي په قیمت کي اضافتوب کول ممنوع بلل شوی او نسیئه په صورت کي د تبادلې ثمن مثلي ضروري دی او د کوم محظور څخه د ځان ساتلو لپاره د ثمن مثل پابندي فقهائي

---

(۱) راجع البحر ج۶ ص۳۳۴ (طبع رشیدیه) ورد المحتار ج۵ ص۲۶۵ و ۲۶۶ (طبع سعید) ومجمع الانهر ج۲ ص۱۷۶ (طبع غفاریه) والهندیه ج۳ ص۲۱۹ وراجع للتفصیل الی تکملة فتح الملهم ج۱ ص۵۸۶.

(۲) لان الثمنیة علة عند المالکیة لتحریم ربا الفضل سواء کانت الثمنیة حقیقیة او عرفیة وجاء فی المدونة الکبری للامام مالک ج۳ ص۵ (طبع دار الکتب العلمیة بیروت) ولو ان الناس اجازوا بینهم الجلود حتی تکون لها سکة وعین لکرهتها ان تباع بالذهب والورق نظرة ..... لان مالکًا قال: لا یجوز فلس بفلسین ولا تجوز الفلوس بالذهب والفضة ولا بالدنانیر نظرة ... الخ

(۳) وراجع للتفصیل الی تکملة فتح الملهم ج۱ ص۵۸۷ الی ص ۵۹۰.

کرامو په متعدد مسائلو کي ضروري بللې ده ، مثلا بيع العينه(٢) کي او کتابت او اجرت کي (٣) لهذا ددې محظور ددفع لپاره سد باب په آساني ممکن دی.

بله خبره داده چی عرب علماء دنوټونو بيع په خپل منځ کي تبادله کول صرف بللې ده ددې سره يې ددې خبري هم قائلين دی چی تقابض لپاره ددواړه له طرف يواځي پر چيک باندی قبضه کول کافي دی چی هغه بيا داحقر په نزد سخت محل داشکال دی ، او ځني بيا ددوی ځخه دنوټو حکم دزرو بولي او دهغه وروسته سره او سپين زر دعروض تجارت کيدلو قائل دی ، چي په هغه کي ورسره تفاضل او نسيه جائز بولي چي بلکل دنصوص خلاف ده.

ترکومه چی دهند سره دعلماء تعلق دی چي دنوټو بيع بيع صرف بولي (او دهغه تعداد بلکل کم دی) او داحقر دځينو سره مجلسونه هم شوی دی نو دهغو اکثر نقطه نظر داد چی نوټونو نه پر پشت سره يا سپين زر وي ، لهذا پر دې باندی دزرو احکام بايد جاري شي لکن دغه خبره دموجوده حالاتو بالکل دواقع خلاف ده ځنګه چی احقر هغه په خپله مقاله کي واضح کړې ده.

بهر کيف أدا داحقر دخپل فکر خلاصه ده ، که بيا هم داحقر په دغه تحرير او مقاله هغو علماؤ ته وراندي شي کومو چي دغه معامله صرف بللې ده (ترڅو چی داحقر دلائل ددوی مخي ته راشي) نو اميد دی الله تعالی يې مفيد وګرزوي او که هغه علماء داحقر داشکالاتو جواب وکړي

---

(١) دتفصيل لپاره تكملة ج١ ص٥٨٧ تر ٥٩٠ او فقهی مقالات ج١ ص٣٢ ملاحظه کړی.

(٢) وفى فتح القدير ج٦ ص٦٨ (ومن باع جارية بألف درهم حالة او نسيئة فقبضها ثم باعها من البائع قبل نقد الثمن) بمثل الثمن او اكثر جاز وان باعها من البائع بأقل لايجوز عندنا .

وفى البحر الرائق ج٥ ص٧٤ ومجمع الانهر ج٣ ص٨٨ وخلاصة الفتاوى ج٣ ص٥٠ والكفاية ج٦ص٣٢٣.

(٣) وفى الدر المختار كتاب الاجارة مسائل شتى ج٦ ص٩٢ (طبع سعيد) ويستحق القاضى الاجر على كتب الوثائق قدر ما يجوز بغيره كالمفتى فانه يستحق اجر المثل على كتابة الفتوى لان الواجب عليه الجواب باللسان دون الكتابة بالبنان ..... الخ

وكذا فى البزازية على الهندية ج٥ ص٤٩ وخلاصة الفتاوى ٤ ص٤٨ (طبع امجد اكيډمي لاهور)

نو براه کرم احقر دي ورباندي خبر کړي که د احقر په فکر کي بيا هم دغه جواب صحيح شول نو دوباره به اعلان کوم مسئله د حلال او حرام ده ، نو دي کي تثبت ضروري دی.

اللهم ارنا الحق حقًا وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلاً وارزقنا اجتنابه .

والسلام ۱۹ / ۵ / ۱۴۱۲ھ (فتوی نمبر ۲۹ / ۱۹۹)

دیو ملک روپۍ په خپل منځ سره تبادله کولو په صورت کي تفاضل د حرام کیدلو بنیادي وجه (عربي فتوی)

سوال : يعلم من مؤلفاتكم ،- تكملة فتح الملهم والمقالات الفقهية – ان بيع الدولار بالروبيات الباكستانية نساءً يجوز ، مع انكم رجحتم مذهب الامام محمد لئلا يفتح باب الربوا فاذا كان كذلک فلا سبيل الى جواز البيع المذكور لانه اذا حرم التفاضل حرم النساء بدليل توقف حرمة التفاضل على وجود جزئي العلة (القدر والجنس) وتوقف حرمة النساء على وجود احدهما فبينهما عموم وخصوص من وجه وان كنتم تحكمون فى حرمة بمذهب الامام محمد وفى جواز البيع المذكور بمذهب الشيخين فهذا عند الاحقر تلفيق ارجو من سماحتكم ان تبينوا و توجروا . والسلام محمد حقاني ۱۴ / شوال / ۱۴۱۷ھ

جواب : لاشک ان التفاضل الذي يحرم بوجود القدر والجنس يتلازم مع حرمة النسئية ولكن التفاضل الذي يحرم فى الفلوس ليس نتيجة لوجود القدر لان الفلوس عددية بالاجماع وليست وزنية ، وانما حرمة التفاضل فيها عند اتحاد الجنس ناتجة عن كونها امثالا متساوية قطعًا (۱) فيؤدى التفاضل فيه الى الفضل

(۱) قال البابرتي رحمه الله فى العناية على فتح القدير (ج۶ص۱۶۲ طبع مکتبه رشیدیه کوټه) بيع الفلس بجنسه متفاضلا على اوجه اربعة بيع فلس بغير عينه بفلسين بغير اعيانهما وبيع فلس بعينه بفلسين بغير اعيانهما وبيع فلس بغير عينه بفلسين بأعيانهما وبيع فلس بعينه بفلسين باعيانهما والكل فاسد سوى الوجه الرابع أما الاول فلان الفلوس الرائجة امثال متساوية قطعا لاصطلاح الناس على اهدار قيمة الجودة منها فيكون احد الفلسين فضلا خاليًا عن العوض مشروطًا فى العقد وهو الربا واما الثاني فلانه لو جاز

الخالی عن العوض ، وهذا المعنی صرح به السرخسی فی المبسوط (۱) ولبابرتي فی العنایة (۲) ولعلي نقلت عباراتهما فی بحثی علی هذا الموضوع وحرمة التفاضل فی مثله لا تتلازم مع حرمة النسیئة ولهذا صرح العلامه ابن عابدین وغیره ان الفلس بالفلسین لایجوز عند محمد رحمہ اللہ علیہ (۳) والفلس بالفلس جائز بشرط ان یقبض احد البدلین فی المجلس (۴) وهذا یدل علی انه ان

امسک البائع الفلس المعین وطلب الاخر وهو فضل خال عن العوض واما الثالث فلانه لو جاز قبض البائع الفلسین ورد الیه احدهما مکان ما استوجبه فی ذمته فیبقی الاخر له بلاعوض آه

وفی تکملة فتح الملهم ج۱ ص۵۸۷ بیع فلوس غیر معینة بالتفاضل کبیع الفلس الواحد بالفلسین اذا لم یعین المتعاقدان ان احد البدلین فانه لایجوز باتفاق العلماء الحنفیة اما اذا کان البدلان غیر متعینین فلان الفلوس الرائجة امثال متساویة قطعًا لاصطلاح الناس علی اهدار قیمة الجودة منها ، فیکون احد الفلسین فضلا خالیًا عن العوض مشروطًا فی العقد وهو الربا ، واما اذا کان الفلس الواحد متعینًا بعینه والآخر ان بغیر لعیانهما ، فلانه لو جاز امسک البائع الفلس المعین وطلب الآخر وهو فضل خال عن العوض ، واما اذا کان الفلس الواحد غیر متعین والاخران متعینین فلانه لو جاز قبض البائع الفلسین ورد الیه احدهما مکان ما استوجبه فی ذمته فیبقی الاخر له بلا عوض آه

وفی الدر المختار ج۵ ص۱۷۹ باع فلوسًا بمثلها او بدراهم او بدنانیر فان نقد احدهما جاز وان تفرقا بلا قبض احدهما لم یجز .

وفی التکملة ج۱ ص۵۸۷ بیع الفلوس بمثلها کالفلس الواحد بالفلس الواحد الاخر وهذا انما یجوز اذا تحقق القبض فی احد البدلین فی المجلس قبل ان یفترق المتبائعان فان تفرقا ولم یقبض احد شیئًا فسد العقد لان الفلوس لا تتعین فصارت دینا علی کل احد والافتراق عن دین بدین لا یجوز .

(۱) ایضًا

(۲) ایضًا

(۳) وفی المبسوط للسرخسي ج۱۲ ص۲۲۰ (طبع مکتبه غفاریه کوئٹه) .... لان الفلوس الرائجة امثال متساویة قطعًا لاصطلاح الناس علی سقوط قیمة الجودة فیها لیکون احد الفلسین فضلا خالیًا عن العوض .

(۴) راجع الی رد المحتار ج۵ ص۱۷۹ وص۱۸۰ (طبع سعید)

قبض احد البدلین فی المجلس واجل البدل الآخر فان ذلک یجوز فهو تصریح باباحة النساء مع حرمة التفاضل عند محمد رحمہ اللہ فی المتعینین وعند کل من الائمة الثلاثة اذا کانت بغیر اعیانهما (۱) فلیس هناک تلفیق .

هذا ما ظهر لی ۲۵/ ۱۱/ ۱۴۱۷ (فتوی نمبر ۲۵۷/۱۰۰)

د سلو روپو نوټ په څلویښتو یا په پنځوسو روپو پلورلو حکم

دیوه ملک روپۍ د بل ملک د روپو سره تبادله کول د کمي او زیادت سره

د ډالرو درانیولو او پلورلو حکم

سوال ۱: زموږ برمي حکومت په برما کی د استعمال لپاره د سلو نوټ رائج کړو اوس په ۳ دنومبر د ۱۹۸۵ م اعلان وشو چی د نن څخه د سلو نوټ منسوخه شو لهذا د نن څخه په پوله برما کی د دې نوټ استعمال څوک نه شي کولی په دې خاطر که د چا سره د غه د سلو روپو نوټ موجود وي نو هغه د ۳۱ دنومبر څخه وړاندي بینکو ته مراجعه وکړي او خپل نوټونه دی بدل کړي ، د دې اعلان څخه دوې ورځ وروسته بیا اعلان وشو چی دیوې کورنۍ یوا ځي یو سړی یو ځل بنک ته داخلیدلی شی چي څونه روپۍ راوړي نو پنځه زره روپو پوري به ورته تبدل کړل شي او د پنځه زره څخه که زیات وي نو پنځوس فیصله فوراً ورکول کیږي او نور پنځوس فیصده به وروسته د تحقیق او تفتیش که قابل د تبدیل وو نو وربه کړل شي . او که نه نو هغه به ضبط شي ، د دې اعلان څخه وروسته د سلو نوټ د خرید او فروخت سلسله شروع شوه داول د سلو نوټ په څلویښت یا په پنځوس باندی پلورل کیدلو ولی چی هغه خلگو چی په سلهاؤ زره سلونه یې درلودل نو د هغو سره خطره پیدا شوه چي که د دوی روپۍ زیاتي جمع شي نو د دوی روپۍ به

---

(۱) فی الهدایة ج۳ ص۸۵ (طبع رحمانیه) ویجوز بیع الفلس بالفلسین باعیانها عند ابي حنیفة وابی یوسف وقال محمد لا یجوز لان الثمنیة تثبت باصطلاح الکل فلا تبطل باصطلاحهما واذا بقیت اثماناً لا تتعین فصار کما اذا کان بغیر اعیانهما ..... الخ

قانوني ددوی څخه ضبط شي ، اوس سوال دادی چې دغه ډول دسلو روپو نوټ په کمي او زياتوب پلورل او رانيول جائز دی او که ؟
سوال ۲: ديو ملک مروجه روپۍ دبل ملک دمروجه روپو سره په کمي او بيشي سره تبادله کول جائز دی او که نه ؟ مثلا يو سړی پاکستاني روپۍ دبل سړی دبرماوي روپو تبادله کوی نو په کمي او بيشي سره جائز دی او که نه ؟
سوال ۳: ډير خلک دډالرو کاربار کوي شرعًا دهغه څه حکم دی ؟
جواب۱: دسلو روپو نوټ په څلويښتو يا پنځوسو روپو پلورل جائز نه دی(۱) ولي چې نن صبا دغه نوټ دفلوسو حکم لري او بيع الفلس بالفلسين امام محمد رحمه الله دقول سره مطلقا او دشيخينو دقول دغير معين په صورت کی جائز نه ده(۲) او فتوی دامام محمد رحمه الله پر قول ده (۳) لهذا دنوټو تبادله په کمي او بيشي سره جائز نه ده ، او کوم حضراتو چي نوټونه دفلوسو پر ځای دين رسيد بللی دی دهغو دقول سره سم هم بيع الکالي بالکالي پر بناء ناجائز ده لهذا سوال کي چي کومه معاملۂ مذکوره ده هغه په هيڅ حالت جائز نه ده
البته که دخپل ماليت دنقصان څخه ځان ساتی نو خپل دسلو روپو نوټ دکوم داسي شخص په لاس وپلوری چی دهغه څخه دپنځه زره څخه کمي روپۍ وي ، چي هغه دغه نوټ په خپله په بنک کي داخل کړي او متبادل نوټ درته وصول کړي.
جواب۲: دمختلفو ملکو دروپو په کمي او بيشي سره تبادله جائز ده په دې شرط چي کم ازکم يو فريق روپۍ په مجلس کي قبض کړي ، لئلا يکون افتراقا عن دين بدين.

---

(۱) ايضًا
(۲) ايضًا
(۳) وفی المستدرک للحاکم ج۲ ص۶۵ و۶۶ (طبع دار الکتب العلمية بيروت) عن ابن عمر رضی الله عنهما ان النبي ﷺ نهی عن بيع الکالی بالکالی رقم : ۲۳۴۲ عن ابن عمر رضی الله عنه عن النبي ﷺ انه نهی عن بيع الکالی بالکالی هو النسيئة بالنسيئة رقم ۲۳۴۳ والله اعلم

جواب ۳: دډالرو خريد او فروخت هم دغه حکم دی چی که ډالر په ډالره بدلوي نو مساوات په کی ضروري دی ، او که دکوم بل ملک په روپو يې رانيسي نو کمي او زياتوب په کي جائز دی په دې شرط چي يو فريق احد العوضين په مجلس کي قبضه کړي.

که دمختلفو ملکو روپۍ دحکومتي سطح دمقرره نرخ مطابق فروخت شي دنمبر ۲ او ۳ جواب دتفصيل سره سم بيع جائز ده ليکن که دهغه نرخ څخه په کمي يازياتوب پلورل کيږي نو بيا تفصيل دادی چی که چيري داسي ملک وی چی هلته په حکومتي سطح دمقرره نرخ څخه مخالفت جائز نه وی نو هلته ددې نرخ څخه په کمي او بيشي سره تبادله کول اگرچي سود نه دی لکن دملکي قوانينو دمخالفت په وجه ځان وخطر ته اچولو پر بنا جائز نه دی (۱)

والله اعلم ۵ / ۲ / ۱۴۰۲ ھ (فتوی نمبر ۲۷۰ / ۳۷ ب)

دمختلفو ممالكو روپۍ په خپل منځ كي سره تبادله كولو حكم

سوال: ديو ملک روپۍ دبل ملک دروپو سره دتبادله کولو په باره کی شرعي حکم څه دی؟

جواب ديو ملک روپۍ دبل ملک دروپو سره تبادله جائز ده او ددواړو تر منځ چي کومه شرح دتبادلې په رضامندي سره طی شی دهغه خريد او فروخت جائز دی.

ولله اعلم ۱۴۱۲/۱/۸ ھ

په چيک سره دسرو او سپينو زرو خريد او فروخت سره متعلق دتكملة فتح الملهم ديو عبارت توضيح او تصحيح

سوال: من العبد عبدالقادر العارفی عفی عنه الی سماحة استاذی وشيخی العلامه العثمانی حفظه الله ورعاه ، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته !

---

(۱) يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (سورة النساء آيت ۵۹ ددې سره ص ۹۰ حاشيه ۳ هم وګورۍ

وفي القرآن الكريم وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ (سورة البقرة آيت ۱۵۹)

ارجو الله العلى القدير لكم الصحة والعافية الدائمة التامة كما ادعوه تعالى ان يبقيكم ذخراً للاسلام والمسلمين ويرزقكم صحة وعافية دائمة وانا بخير والحمد لله .

استاذى الموقر ! انا تلميذكم من ايران قد زرتكم بدار العلوم قبل خمسة ايام بعد العصر ثم فى يوم الاربعاء صاحبتكم لصلاة الظهر بخارج دار العلوم فى معمل يقع امام باب دار العلوم وتكلمت حول بعض المسائل ومنها شراء الذهب والفضة نسيئة وايضاً شراء الذهب والفضة ودفع الشيك المصرفى بدل ثمنها ؟ فاجبتمونى بان هاتين المسئلتين جائزتان ولا غبار على جوازهما ولكم جاء فى التكملة ١ / ٥١٥ فى مبحث الشيك المصرفى هكذا ولا يجوز اشتراء الذهب والفضة به لفقدان التقابض فى المجلس .

ارجو منكم الافادة ولكم الشكر الجزيل والتمس منكم الدعاء

تلميذكم عبدالقادر العارفى / جامعه دار العلوم اهل السنة

خيابان خيام مسجد مكي زاهدان بلوچستان ايران

جواب: عزيز گرامی قدر مولانا عبدالقادر عارفی صاحب !

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته !

ستاخط راته ورسيدو واقعتًا چی تا ډير صحيح خبري نشاني كړې ده ، دتكملة فتح الملهم ج١ ص٥١٥ كي چي ما ليكلي دی ولايجوز اشتراء الذهب والفضة به لفقدان التقابض فى المجلس په دې كي !حقر څخه غلطي شوې ده په اصل كي دغه حكم هغه وقت دی چی نوټ ياسكه كي سره يا سپين زرو نمائندگي كوله ، لكن اوس چي سكه زره ده او نه نوټ باندي دزرو كوم څه شته او چيک دنوټ دجاري كولو لپاره دی ، او زرو خريد او فروخت دنوټ په وسيله كيږي نو په چيک دزرو خريد او فروخت جائز دی ولی چی هغه بيع صرف نه ده او تقابض په كي شرط نه دی كما اوضحته فى احكام الاوراق النقدية (١)

---

(١) ايضًا

چنانچه تكملة فتح الملهم (۱) كى تصحيح هم شوې ده. جزاكم الله تعالى خيرا

والسلام ۱۴۱۹/۱/۹ هـ (فتوى نمبر ۵۱/ ۳۰۹)

دزرګري کاربار کي اهم نوع مختلف سوالات او جوابات

(عربي فتوى)

سوال: صاحب الفضيلة الشيخ مولانا محمد تقى العثمانى حفظه الله وادام ثوابه

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد!

اسأل الله سبحانه وتعالى ان يديم عليكم نعمة العفو والعافية وان يحفظكم وآل بيتكم من كل سوء ومكروه وان يجزيكم عنا وعن الاسلام والمسلمين خير الجزاء انه سميع مجيب.

صاحب الفضيلة: سبب كتابتي هذه الرسالة الى فضيلتكم كثرة السؤال عن بعض المعلاملات التجارية فى مجال بيع الذهب والفضة ولا يخفى ما لفضيلتكم من باع طويل من الدراسات الفقهية لا سيما الاقتصادية منها فأجبت ان افيد نفسى وغيرى ناهلا من عذبكم الفياض مسترشداً بآرائكم القيمة آملا عظيم الاجر لكم عند الله، راجيًا ان يعين ذلک السائلين على السير على الصراط المستقيم.

صاحب الفضيلة من المعاملات التى كثر عنها السؤال ما يأتي:

۱: زيد تاجر ذهب فى المدينة المنورة يصنع مصوغاته لدى مصنع فى جدة فيحتاج الى شراء سبائک من الذهب بوزن (۱۰۰۰) جم فيتصل بالبنک او بتاجر جملةللذهب (بكر) لشراء الذهب فيخبر بأن سعر الكيلو يساوي (۴۲۰۰۰) ريال فيطلب زيد من بكر ان يحجز له كمية من الذهب بالسعر المذكور ثم يبعث بالقيمة عن طريق الحوالة (بالكمبيوتر) فاذا استلم البائع المبلغ سلم الذهب للمصنع.

---

(۱) ايضاً

٢ : المعاملة الاخرى والتى تسمى بـ (الشراء على السعر المفتوح) وصورتها كالتالى زيد المريد شراء الذهب عندما راد شراءه وكان يتوقع سعر الكيلو يساوى (٤٢٠٠٠) ريال وجد ان سعر الذهب ارتفع الجاءة الى (٤٤٠٠٠) ريال وهو يتوقع نزول السعر عما قريب لكنه بحاجة الى الذهب فيتفق مع بكر على او يشترى منه الذهب ويرسل له المبلغ وقدره (٤٢٠٠٠) ريال على ان يبقى السعر مفتوحا فاذا نزل السعر بعد فترة قفل السعر وهنا يرد احتمالان :

الاحتمال الاول ان يرتفع السعر اكثر ، ولنفترض انه وصل الى (٤٥٠٠٠) ريال فيطلب البائع فرق السعر فيضطر المشترى الى الدفع وهو بعد ذلك بالخيار بين ان يقفل السعر بالسعر الحالى او ينتظر نزول السعر ويستمر على تلك الحالة

الاحتمال الثانى : ان ينزل السعر الى ادنى من ٤٢٠٠٠ ريال ولنفترض انه وصل الى (٤١٠٠٠) ريال فيطلب المشترى من البائع قفل السعر فيقفل البائع السعر ويرد له المبلغ المتبقى .

٣ : يتعامل بعض الناس (بالشراء على المفتوح) السابق الذكر لا لقصد شراء الذهب نفسه ولكن يقصد الاستثمار ، وقصدهم من ذلك ان يشتروا الذهب بسعر يومه ولنفترض انه (٤٢٠٠٠) ريال ثم اذا ارتفع السعر باعوه لكن هذه المعاملة تبقى من حيث البيع والشراء الفعلى على الورق فقط ، اذلا يكون فيه استلام ولا تسليم لانه غير مقصود بذاته ، بل المقصود هو الاستثمار فقط وان كان البائع يلتزم بالبيع الفعلى وتسليم الذهب للمشترى لو طلب منه ذلك وفى هذه المعاملة أمر آخر كذلك وهو ان البائع يتيح الفرصة للمستثمرين باستثمار كمية كبيرة من الذهب بمبلغ قليل وعلى سبيل المثال : يمكن للمستثمر ان يشترى ١٠ كيلو جرام من الذهب والذى يبلغ قيمته افتراضًا (٤٢٠٠٠) ريال على ان لا يدفع سوى ٢٠٪ من قيمة الصفقة ويبقى التعامل كما سبق ذكر فى الصورة السابقة وواضح ان البائع لن يسلم الذهب للمشترى لانه لم يستلم كامل القيمة بل يتولى بنفسه بيعها ليأخذ قيمتها ويدفع المكسب للمشترى الاول ان كان هناك مكسب فان حصلت الخسارة فى البيع أخذه من المشترى لانه بمثابة الوكيل له .

۴ : وضمن هذه الصورة صورة اخرى وهى ان يقوم بكر ببيع كمية من الذهب لزيد دون ان يكون زيد قد اشترى شيئًا ولنفترض ان بكر باع لزيد كيلو ذهب بسعر (۴۲۰۰۰) ريال رغم ان زيداً لا يملك شيئًا من هذا الذهب ولكن بكراً باع هذا من عنده له ، والقصد من هذا البيع ان لو نزل السعر فيما بعد فان زيداً يشترى الذهب ويرده لبكر فاذا زاد السعر خلاف المتوقع فان زيداً سيخسر فرق السعر وان نزل السعر كسب بقدره .

ويبقى ان اوضح لفضيلتكم ان بكراً يستفيد من عمليتى البيع والشراء دلالة وانه يحتفظ بمبلغ من المال اكثر من المنصرف فى البيع والشراء تحاشيًا للخسارة فى حالة ما اذا تقاعس زيد عن تحمل الخسارة ان وجدت خلال عمليتى البيع والشراء .

۵ : بيع آخر وهو ان يحتاج المرء لشراء الذهب عندما يكون السعر ۴۰۰۰۰ (اربعين الف) ريال فيبيع عليه تاجر الجملة بسعر ۴۵۰۰۰) خمسة اربعين الف) ريال على ان يسدد له المبلغ بعد مدة قد تطول الى سنة .

هذا وارجو من فضيلتكم التفضل بالاجابة عليها مدعمًا بالادلة ولو لا يقينى بوقف حياتكم الكريمة فى خدمة الاسلام والمسلمين لما تجرأت بالكتابة الى فضيلتكم لما اعلم من كثرة مشاغلكم والمسؤليات المنوطة بفضيلتكم الا ان شدة حاجة الناس الى ايجاد حل شرعى لهذه المعاملات التى هم واقعون فيها شجعنى الى الكتابة اليكم فأرجو قبول عذرى فى الكتابة وقبول رجائي فى الاجابة .

اثابكم الله على ما تقومون به من خدمات الجليلة للاسلام والمسلمين ، وجعل ذلک فى ميزان حسناتكم يوم الدين ويوفقنى واياكم للعمل على نهج سيد المرسلين .

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته .

تلميذكم / محمد يعقوب محمد يوسف الدهلوى

۲۱ صف ۱۴۱۸ ھ المدينة المنورة

الجواب : الى الاخ العزيز فى الله السيد محمد يعقوب محمد يوسف الدهلوي حفظه الله تعالى .

انی احمد الیکم الله الذی لا اله الا هو ، واصلی واسلم علی نبیه الکریم الهادی الامین وعلی آله واصحابه اجمعین وبعد :

فلا ادری کیف اعبر عن ندمی فی التأخیر فی الاجابة علی اسئلتکم الکریمة ولیس لی الا ان اطلب منکم العفو والمعذرة فی ذلک ، ارجوکم ان تعذرونی بسبب ازدحام الاشغال وتتابع الاسفار الذی اعانیه کل حین .

والیکم الجواب عن الاسئلة :

۱ : هذا الطریق للتعامل فی شراء الذهب سلیم من الناحیة الشرعیة فان الاتصال بتاجر الذهب بجدة وطلب حجز کمیة من الذهب بجدة کمیة من الذهب لیس الا مساومة والحجز التزام اووعد من قبل التاجر بانه سیبیع هذا الذهب عندما یتسلم ثمنه ، اما عقد البیع فانه یقع بعد ما یحول زید ثمن الذهب الی حساب التاجر وفی الوقت نفسه یسلم التاجر الذهب الی المصنع ولئن کان هناک فصل بین تسلم الثمن وتسلیم الذهب فالثمن یکون امانة بید التاجر الی ان یسلم الذهب الی المصنع وحین یسلم الذهب الیه فان الامانة تنقلب ثمنًا وبهذا تصح المعاملة حتی علی قول من یشترط التقابض فی المجلس فی مبادلة الذهب بالاوراق النقدیة (۱) اما علی قول من یقول : ان مبادلة الذهب بالنقود الورقیة لیست صرفًا (۲) ولا یشترط فیها التقابض فلا اشکال اصلا وان هذا القول هو الراجح (۳) عندی وعند اغلبیة علماء الهند وباکستان .

۲ : الشراء علی السعر المفتوح کما شرحتموه فی السؤال الثانی لا یجوز اصلا لان هذا البیع فیه غرر بجهالة الثمن عند العقد ولا یقاس جوازه علی جواز البیع بما ینعقد علیه السعر (کما اجازه الحنابلة وبعض الحنفیة) لان المراد من السعر هناک سعر السوق یوم العقد اما فی صورتنا المسؤل عنها فان المراد من السعر لیس السعر یوم العقد وانما المراد

( ) راجع لتفصیل هذین المسلکین ودلائلهما الی فتوی حول بیع الصرف واحکامه السابقة مع حواشیها
( ) .
( ) ایضًا

السعر الذی تنتهی الیه السوق بعد العقد الی مدة مجهولة فلا شک فی ان هذه الجهالة مفسدة للعقد و لا یجوز البیع بهذا الطریق .

۳ : ان هذه الصورة اشد حرمة لانه قد ازداد فیها محظور آخر غیر الجهالة والغرر وهو انه لیس هناک بیع حقیقی یراد به التسلیم والتسلم ، وانما المقصود دفع فروق الثمن فهو اشبه بالمضاربة القماریة الرائجة فی البرصات ولا یجوز بحال .

اما الصورة الاخری التی ذکر تموها فی هذا السؤال وهو ان البائع یتیح الفرصة للمستثمرین باستثمار کمیة کبیرة من الذهب بمبلغ قلیل ... الخ فان کان هذا علی اساس السعر المفتوح فهو غیر جائز کما بینا اما اذا کان السعر معلوما متعینًا عند الشراء ولکن انما یدفع المشتری ٪۲۰ من الثمن فقط فلا یجوز عند من یشترط التقابض فی شراء الذهب بالنقود الورقیة اما علی القول الآخر وهو عدم اشتراط التقابض فی مبادلة الذهب بالنقود الورقیة وهو الراجح عندی ، فانما تجوز هذه المعاملة بشروط تالیة ؛

الف : ان یقع البیع باتًا ویکون الثمن متعینا غیر مذبذب .

ب : ان یخلی البائع بین الذهب والمشتری ، بحیث یمکن للمشتری ان یقبض الذهب المبیع متی شاء

ج : ان یوکل المشتر ینفس البائع ببیع ذلک الذهب نیابة عنه بعد التخلیة ویجب ان لا یکون هذا التوکیل مشروطًا فی عقد البیع .

د : ان یکون الذهب المبیع مفصولاً عن غیر المبیع ویکون فی ضمان المشتری - بحیث ان هلک او سرق فانه یهلک من مال المشتری ولیس من مال البائع .

وانما تشترط هذه الشروط فی ۸۰ ٪ من المبیع الذی لم یدفع المشتری ثمنه لئلا یکون بیع الکالی بالکالی اما ۲۰ ٪ من الذهب المبیع الذی دفع ثمنه فیصح فیه التوکیل وان لم یقع الفصل والتخلیة لانه لا یشترط قیام الاثمان فی ملک البائع او فی قبضه عند العقد کما فی مبسوط السرخسي ج ۱۴ ص ۲۴)

۴ : الظاهر من قولکم : لو نزل السعر فیما بعدفان زیداً یشتری الذهب ویرده لبکر) ان الذهب الذی یبیعه بکر لزید فکأنما یقرض بکر زیداً هذا القدر من الذهب ثم یوکله زید

ببیعه نیابة عنه ، فان کان هذا هو المقصود فان ذلک جائز بشرط ان یلتزم زید انه یرد عن ذلک المقدار الی بکر سواء انزل السعر ام ارتفع فمثلا یستقرض ۱۰۰۰ غرام من الذهب من بکر ویلتزم رد ۱۰۰۰ غرام من الذهب علی سبیل القرض (دون البیع) ثم یوکله ببیع هذا الذهب نیابة عنه دون ان یشترط التوکیل فی عقد الاقراض وفی النهایة یرد علی بکر الف غرام من الذهب سواء انزل السعر ام ارتفع وفی هذه العمولة مساویة لاجر مثل هذه الخدمات فی السوق ولا یزاد علی اجر المثل لئلا یکون قرضًا جر نفعًا وما ذکرتم من ان (بکر ستفید من عملیتی البیع والشراء دلالة... الخ) ان کان المقصود منه انه یتقاضی اجرة السمسرة فی عملیتی البیع والشراء فقد ذکرت ان اجرة السمسرة انما تجوز علی عملیة البیع بالنیابة عن زید اما اقراض الذهب کما ذکرت او بیع الذهب الی بکر فلا یجوز تقاضی الاجر علیه وان کان المقصود غیر ذلک فالمرجو الایضاح فانی لم افهم کلامکم هذا حق الفهم.

۵ : هذا لا یجوز عند من یشترط التقابض فی مبادلة الذهب بالعملة الورقیة ولکن یجوز عند من لا یشترط ذلک وهو الراجح عندی بشرط ان تکون مدة التسدید معلومة عند العقد اما الادلة فقد بسطتها فی کتاب (احکام الاوراق النقدیة) والخلاصة ان النقود والورقیة لیست اثمانا خلقیة وانما هی اثمان اعتباریة فهی بمنزلة الفلوس فیجری فیها حرمة التفاضل فیما بینها اذا کانت من جنس واحد ولکن لا تجري احکام الصرف فی مبادلة الذهب بها کما انها لا تجری فی مبادلة الفلوس بالذهب والله سبحانه وتعالی اعلم وعلمه اتم واحکم ،

وأرجو ان فی هذا الجواب کفایة فان کان لدیکم مزید من الاستیضاحات فالمرجو الاستفسار مرة ثانیة . والله تعالی هو الموفق ۲۷ / ۳ / ۱۴۱۸ھ (فتوی نمبر ۲۷۶/۴۲)

عالمي مارکیټ کي درو پو دتبادلې او دهغه شرعي حیثیت

(دکمپنۍ په وسیله دډالرو دمخصوص مقدار په لاټ سره درو پو خرید او فروخت شرعي حیثیت)

سوال: عرض داده چې زه درو پو کاربار کوم چې هغه نوعیت داډول دی چې دامریکا څخه دټولې دنیا مختلف ممالک درو پو دنوټو قیمت اجراء کوي. موږ په لاهور کي ناست یو دستیلائټ په وسیله دکمپوټر پر پرده هغه قیمتونه وصول کوو قیمتونه دملکي حالاتو سره سم کمیږي یا زیاتیږي موږ دهغه قیمتونه سره سم خرید او فروخت کوو. چې هغه طریقه داډول ده چې موږ براه راست خرید او فروخت نه شو کولی بلکه دیوې کمپنۍ په وسیله کاربار کوو، هغې کمپنۍ دااصول وضع کړی دی. هغه دا چې دره سوه زره ډالرو یو لاټ وراندي کوی چا چې رانیول نو هغه یې بیا پلورلی شي لکن په دې کي موږ پنځه فیصده کمپنۍ ته ورکوو چې یواځي زر ډالره کیږي. په زر ډالره خپل اکاونټ خلاص کړي، اوس نو موږ ددې قابل شو چې په جهاني مارکیټ کی یو لاټ رانیسو زموږ څخه بقایا رقم بطور زر ضمانت کمپنۍ جمع کوی. داډول په ظاهره زر ډالره سرمایه کاري شوې وی. لکن کار بار دیو لک ډالرو کوو. یعنی موږ ددوو لکو ډالرو روپۍ رانیولی شو. اوس زموږ نفع یا نقصان څنګه ده؟ په دې صورت کی چې موږ دکمپیوټر پرده پر دنیا کي مختلف بینکونه دطرفه څخه اینښوول کیږي او پر هغه باندی دقیمتو وړاندوینه کیږی دنوټو ماهرین رائ ورکوي چې ایا دغه نوټونه آئنده قیمت پورته کوی او که کښته راځي ستاسي په علم کي دي داخبره وی. بهر حال که زیات دکومي خبرې وضاحت غواړی نوزه حاضر یم لکن په دې خط او کتابت کي وقت لګیږي. موږ ته دلاندینیو سوالاتو څخه جواب راکړه:

۱: ایا دا ټول کار وبار ناجائز دی او که کوم جزئیات یې ناجائز دی؟

۲: که کوم جزئیات یې ناجائز وی نو دهغو مختصر وضاحت وکړه؟

۳: په کومه طریقه دغه کاربار باید وکړل شي؟

ددې څخه علاوه موږ ته دنوتو په اړه د مختلفو ملكو خبرونه هم رسيږي او دكمپيوټر په وسيله هغه موږ د مختلفو نوټو دصورت حال څخه خبروي چې آئنده به دنوټو څه صورت حال وی ، نو دهغو ټولو قرائنو په وسيله موږ يوه پريكړه كوو او هغه رانيسو ، مثلا پر پرده باندی موږ ته داسټرليا دپاؤنډ قيمت ۱.۲۷۰۰ چې كله په نظر راشي نو موږ دكمپنۍ څخه دټليفون په وسيله دهغه دقيمت تصديق كوو چې ايا ستاسي قيمت فروخت دغه ډول دی ؟ نو هغه موږ ته ددې قيمت په معمولي فرق سره قيمت راشيي ، ددې تصديق څخه وروسته موږ دهغه سره زباني معاهده كوو چې يو لاټ موږ رانيولو ، بيا ددې معاهدې تحرير دفكس په وسيله هغه ته رسوو ، اوس دغه لاټ موږ رانيولو ، او هغه زموږ شو ، نو دهغه نفع او نقصان دواړه زموږ دی ، پر دې خريداري خو حسي قبضه نه راغله ، او نه دا ممكن ده ، يواځي دهغو روپو ضمان موږ ته راغی ، كله چې دهغو روپو قيمت لوړ شي ،نو په هغه ډول په وسيله دټليفون موږ ورسره معاهده كوو نو كله چې موږ لس (۱۰) اعشاريه نفع ورسيږي نو دهغه نفع يو سل پنځه ويشت (۱۲۵) ډالره وی ، هغه داډول چې هغو ديوه پوائنټ (فيصد) قيمت ۱۲.۵۰ ډالره طی شي نو دلسو (۱۰) پوائنټو كي ۱۲.۵۰ + ۱۰=۱۲۵ سره برابر وی چې هغه زموږ نفع وی او كه دروپو قيمت راولويږي نو هغومره موږ ته نقصان رسيږي ، دقبضې په صورت كي چې كومه حواله ماتاته درعرض كړه هغه ستا دكتاب (دكمپنۍ دحصصو دخريد اوفروخت) څخه ما اخذ كړل او ومي ليكل.

دكمپنۍ مفاد : كمپنۍ موږ ته داټول سهوليات ميسر كوي ۱ : دټليفون په وسيله رابطه ۲ : دماركيټ كاربار چيري چي وي ، ۳ : دانټرنيټ سسټم ۴ : دوه لكه ډالره زر ضمانت ، ددې څخه علاوه څور نور سهوليتونه برابر وي دهغو ټولو سهولياتو علاوه يو ټريډ (يعني يو ځل دروپو دخريد او فروخت كولو وروسته زموږ حق مكمل كيږي) پر دغه يوه ټريډ كپمنۍ زموږ څخه ۲۰ ډالره كميشن وصول كوی دې ټريډ كي كه زموږ نقصان وی او كه فائده وي ، كمپنۍ زموږ څخه ۲۰ ډالره غواړي ، دا په هغه صورت كي چي كه موږ هغه ورځ خريد يا فروخت وكړو ، او كه زموږ نن ورځ دخريد او فروخت وي او موږ دقيمت مناسب نه شو ،نو بيا يوه يا څو ورځي وروسته خريد كوو ، نو كمپنۍ ۲۰ ډالرو څخه

علاوه ٢٠ ډالره نور هم زموږ څخه وصول کوی ، ولي چي دکمپنۍ دوه لکه زر ضمانت کي جمع دی یا په استعمال کي دی ، پر هغه باندی کمپنۍ ٢٠ ډالره یومیه وصول کوی ، او که موږ په یوه ورخ کي خرید او فروخت مکمل کړو نو یواځي ٢٠ ډالره په کمیشن کي وړي ، ددې څخه علاوه نور څه نه وی. په دې اړه راته جواب راکړۍ.

جواب: دروپو دنوټو کاربار کي چی کوم تفصیل تا په خپل خط کي کړی دی ددې تفصیل سره سم دغه کار بار جائز نه دی چي دهغه وجوهات په لاندي ډول دی:

١: ترکومه چی موږ ته معلومه ده په داسي کار بار کی چی کله کوم لاټ رانیول شي نو هغه دی خریدار متعین او راځانته کولو وړاندی بل ته نه شي حواله کولی (١) بلکه په اکاونټ کي دي تحریر کړل شي بیا چي غواړي هلته دی وپلوري نو په دې وخت کي که نفع وي نو هغه یواځي نفع واپس کولی شي او که نقصان وی نو هغه نقصان طلب کولی شي ، خلاصه دا چی پوره خرید کړل شوی لاټ نه شي حوالهکی نه ورکول جائز بلکه په کاغذي طور به یې دې اکاؤنټ ته نقل کوی او په آخر کي به نفع یا نقصان سره جلاکوی چی دا دستې یو ډول دی.

٢: دا خبره دی واضح وی چی په روپو کي حکمي قبضه کافي نه ده په دې سره دروپو کښته یا پورته تلل دمتعلقه شخص سره اړوند دی بلکه دقبضې لپاره ضروري ده چی رانیول شوی شی دروپو دهغه شي څخه چي رانیول شوی نه وي بالکل ممتاز وی (٢) او خریدار دی یا په خپله قبضه وکړي او یا دی کوم وکیل ده دطرفو څخه هغه په تحویل کي راولي که هغه متعینه روپۍ وسوځل شي یا غلاشي نو دنقصان به خریدار ذمه وار وی

---

(١) وفی الهندیه ج٣ ص١٦ ويعتبر فی التسليم ان يكون المبيع مفرزا غير مشغول بحق غيره هكذا فی الوجيز للكردری واجمعوا على ان التخلية فی البيع الجائز تكون قبضًا .... الخ

وفی البدائع ج٥ ص٢٤٤ فالتسليم والقبض عندنا هو التخلية والتخلی وهو ان يخلی البائع بين المبيع وبين المشتری برفع الحائل بينهما على وجه يتمكن المشتري من التصرف فيه فيجعل البائع مسلمًا للمبيع والمشتری قابضًا له آه

(٢) ایضًا

(۱) ظاهر ده چې دا صورت په كاربار كې نشته چې روپۍ دې خانته شي او خريدار يا دهغه نمائنده ته دې تحويل شي.

دا خبره دې واضح وي چې په شرعي اعتبار سره روپۍ او دنورو اجناسو په تعين كې دا فرق دى چې نور اجناس په اشاره يا په علامو سره متعين كيدلى شي ليكن روپۍ په دې وقت كې متعين نه دي ترڅو چې په خپله يا كوم نمائنده په وسيله قبض نه شي. (۲)

۳: تا چې كومه طريقه كار ليكلې ده نو په هغه كې خريدار يو اخي زر دالره وركوي نور نه ورته وركوى، اګرچې بقايا رقم كمپنۍ په ضمانت سره جمع كوي. مګر هغه رقم په حقيقت كې دخريدار په ذمه كې دى.

دوهم طرف دروپو پلورونكى هم خريدار ته شرعي قبضه نه وركوي كوم چې په دريم جواب كې ذكر كړل شوه دكوم چې نتيجه داده چې ددواړو طرف دين وى لهذا دغه بيع دكالي بالكالي ده جائز نه ده (۳).

---

(۲) وفى البدائع ج۵ ص۲۱۸ (طبع سعيد) ان الدراهم والدنانير وان كانت لا تتعين بالعقد ولكنها تتعين بالقبض وقبضها واجب.

وفيه ايضًا ج۵ ص۲۱۹ ان الدراهم والدنانير لا تتعين بالتعيين وانما تتعين بالقبض فشرطنا التقابض للتعيين لا للقبض وفى فتح القدير ج۶ ص۱۶۰ (طبع رشيديه كوئټه) فان الدراهم والدنانير لا تتعين مملوكة بالعقد الا بالقبض الخ

وفى المحيط البرهاني ج۸ ص۷۵ و ۷۶ (طبع رشيديه كوئټه) ان الدراهم والدنانير ان كانا لا يتعينان فى عقود المعاوضات يتعينان عند القبض فينعقد العقد فيما بين المتعاقدين فى الحال مفيدًا الملك عند التعيين بالقبض ... الخ.

(۳) عن ابن عمر رضي الله عنه ان النبي ﷺ نهى عن بيع الكالى بالكالى هو النسيئة النسيئة (مستدرک للحاكم ۲ ص۶۵ و۶۶ طبع دار الكتب العلمية بيروت) رقم الحديث ۲۳۴۲ و ۲۳۴۳) وشرح معانى الآثار ج۴ ص۲۱.

(۳) وفى المبسوط للسرخسي ج۱۴ ص۲۵ وان اشترى خاتم فضة او خاتم ذهب فيه فص او ليس فيه فص بكذا فلوسًا وليست الفلوس عنده فهو جائز ان تقابضا قبل التفرق او لم يتقابضا لان هذا بيع وليس بصرف فانما افترقا عن عين بدين لان الخاتم يتعين بالتعيين بخلاف ما سبق فان الدراهم والدنانير لا يتعين بالتعيين فلهذا شرط هناک قبض احد البدلين فى المجلس ولم يشترط هنا.

۴: درمياني كمپنۍ چې كميشن وصول كوي دا به يا دضمانت فيس وي او يا به ددې رقم معاوضه وي كوم چې هغه يې دخريدار دطرف څخه ادا كوي . په اول صورت كې اجرت على الكفالة دی او دوهم صورت كې دغه قرض باندې سود دی او دواړې طريقې جائز نه دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲/۲/۱۴۲۰ھ (فتوى نمبر ۲/۳۶۳)

دروپو دنوټ شرعي حيثيت سره متعلق حضرت مفتي صاحب رائ او دنوټ په بدله كې دزرو سره په نقد او پور سره دخريد او فروخت حكم.

سوال: الى فضيلة الاستاذ القاضى مولانا محمد تقى العثمانى حفظه الله تعالى ورعاه.

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته ، نتمنى ان تكونوا بالصحة والعافية وان يجعلكم الله تعالى على الخير فى الدارين وبعد :

استاذنا الفاضل: نشتغل بتجارة بضاعة الزينة مصنوع من الفضة بيعًا وشراءً فى بلدنا اكثر التجارة يدور بالشيک والسند موقوتًا وغير موقوت واحيانًا دون الشيک اى يدفع فى المستبقل بدون تعيين الوقت فى اثناء البيع هكذا كنا نستمر بالتجارة الى ان نسمع ان بيع الفضة والذهب او بضاعة الزينة مصنوع من الفضة والذهب لا يجوز بالشيک والسند موقوتًا لا بد من دفع النقود فى اثناء القبض فنحن المسلمون ينبغى علينا ان نعيش باحكام الشرعية فى امورنا الدنيوية من اجل ذلک ذهبنا الى علمائنا الاتراک وسألنا عن المسئلة بعضهم اجابوا الجواز لان الفضة فقدت كيفية النقد وكأنها

وفى الهندية ج ۳ ص ۲۲۴ وان اشترى خاتم فضة او خاتم ذهب فيه فص او ليس فيه فص بكذا فلسًا وليست الفلوس عنده فهو جائز تقابضا قبل التفرق او لم يتقابضا لان هذا بيع وليس بصرف . وكذا فى رد المحتار ج ۷ ص ۴۱۴.

وفى البحر الرائق ج ۶ ص ۱۹۴ (طبع سعيد) وقيد بالذهب والفضة لانه لو باع فضة بفلوس او ذهبًا بفلوس او ذهبًا بفلوس فانه يشترط قبض احد البدلين قبل الافتراق لا قبضهما كذا فى الذخيرة .

وفى الهندية ج ۳ ص ۲۲۴ ولو باع تبر فضة بفلوس بغير اعيانها وتفرقا قبل ان يتقابضا فو جائز .

صارت كالبضاعة والسلعة والآخرون قالوا لا يجوز بيع الموقوت ولو كان بالشيك والسند لان فيه نص يحرمه

بين هذين جوابين تحيرنا وتعجبنا حتى بعض منا بدأنا ان نغير عملنا ونبحث عن عمل جديد لنجتنب عن الشبهات من كسبنا وانا منهم.

الرجاء من فضيلتكم توضيح مشكلتنا وتبيين الحقيقة عند الشرع . لو فضلتم جوابكم بالفاكس سريعًا احسن.

بارك الله فيكم وجزاكم الله خير الجزاء فى الدارين بمناسبة شهر رمضان والعيد المبارك كل عام وانتم بخير تقبل الله طاعتنا فى امان الله والسلام عليكم.

جواب: الى الاخ العزيز الاستاذ خيرالدين شاهين ، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته !

اما الذهب سواء كان تبراً او مصوغًا فقد اجمع الائمة الاربعة على انه لا يعامل معاملة البضائع وانما يعمل احكام النقود فى جميع الامور لكن ،الاوراق النقدية ، قد وقع فيه خلاف بين العلماء المعاصرين وان كثيراً من علماء البلاد العربية جعلوها فى حكم الذهب سواء بسواء ، ولكن خالفتهم فى رسالتي احكام الاوراق النقدية ، وذكرت انها ليست قائمة مقام الذهب فى جميع الامور فلا تجري فيها احكام الصرف ولذلك يجوز عندى ان يشترى الذهب او الفضة بالنقود ويجوز ايضًا ان يشترى الذهب نسيئةً بالاوراق النقدية ولكن يجب ان يكون تقابض احد البدلين فى المجلس اذا كان ذهبا خالصا وان يعرف الاجل عند العقد وقد قبل هذا الموقف معظم علماء الهند وكثير من باكستان والتفصيل فى رسالتي (احكام الاوراق النقدية) (١)

(١) راجع للتفصيل اليه ص ١٥٥ الى ١٥٩.

اما كون الذهب والفضة فقدا صفة النقدية فهذا غير مسلم حتى الآن ، والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته ، محمد تقى العثمانى ، بقلم عبدالله ميمن ۲۴ / ۹ / ۱۴۲۱ھ (فتوی نمبر ۴۸ /۴۵۹)

دزرو دزیوراتو دپلورلو پر وخت دزرو وغیره اجزاؤ جلا جلا دقیمت لګولو حکم

سوال: دزرګرانو ګټه حلاله ده که حرامه ؟ولي چي دهغو اصول په لاندي ډول دی: ۱ سره او سپین زر اصلي لګول ۲: ډیر دغور خبره داده چی زرګر چي کله کوم زیور تیاروي نو په هغه کي ټانکې لګوي هغه هم په سونا ورکوي ، چي هغه ډیر خراب وي بې دهغه څخه نه سره راځي څنګه چي موټر وغیره ته ټانکه لګیږي ، ددې ټانکې حساب هم داصل سره برابر اخستل کیږي او کله چی ګراک بیرته هغه مال راوړي نو موږ هغه ټانکې ورڅخه لیري کوو په اصل کي یې نه شمارو یواځي داصل زرو قیمت ورکوو.

جواب: خرڅوونکی ته دخرڅلاؤ په وخت کی اختیار دی چی هغه خپل مملوک شی چي په کوم قیمت پلوري پلورلی یې شي ، لهذا که کوم زرګر دزرو سره ټانکه ورکړی هغه جائز ده په دې شرط چي تلبیس (دوکه) په کي نه وی (۱) یعني هغه ته وویل شي چي په دې شي کي ټانکه هم شوې ده.

---

(۱) وفى الهداية ج۴ ص۴۷۱ (طبع مكتبه شركت علميه وفى طبع مكتبه رحمانيه ج۴ ص۴۷۲) لان الثمن حق العاقد فاليه تقديره فلا ينبغي للامام ان يتعرض لحقه الا اذا تعلق به دفع ضرر العامة ...... الخ وكذافى الدر المختار ج۶ ص۲۹۹ (طبع سعيد) وبدائع الصنائع ج۵ ص۱۲۹.

وفى البحوث فى قضايا فقهيه معاصره ص۸ وللبائع ان يبيع بضاعته بماشاء من ثمن ولا يجب عليه ان يبيعه بسعر السوق دائمًا وللتجار ملاحظ مختلفة فى تعيين الاثمان وتقديرها ...... الخ .

وفى شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۱۱۹۲ ص۶۵۴ (طبع حنفيه كوټه) كل يتصرف فى ملكه كيف شاء وفى المبسوط للسرخسي ج۲ ص۲۴ وان اشترى خاتم فضة او خاتم ذهب فيه فص او ليس فيه فص بكذا فلوسًا وليست الفلوس عنده فهو جائز ان تقابضا قبل التفرق او لم يتقابضا . وكذا فى الهندية ج ۳ ص ۲۲۴ وفتح القدير ج۴ ص۲۷۸

واللہ سبحانہ وتعالی اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنہ ۱۳۸۸/۲/۲ھ (فتوی نمبر ۱۹/۲۲۴الف)

الجواب صحیح بندہ محمد شفیع ۱۳۸۸/۲/۷ھ

فصل فی احکام السندات المالیة والصکوک والاوراق المالیة

(دمختلفو مالي دستاويزاتو او باندړ(اقرارنامو) چيک وغيره بيان)

دفارن ايکسچينج بئيرر سرټيفکټ دخريداو دنفع حاصلولو حکم

سؤال: عرض دادی چی حکومت هغه خلګو ته چی بهرنيو ممالکو ته تللی دی او دهغه ځای څخه زرمبادله راوړي دهغو لپاره دفارن ايکسچينج بئيرر سرټيفکټ (دبهرنيو ممالیکو څخه دزر مبادلې سند) په نام يو سکيم جاري کړی دی چی دهغه په وسيله دبل ملک څخه راوړل شوې روپو په عوض دغه سند جاري کيږي، او ددې حامل ته اسټاک ايکسچينج (هغه ځای چی هلته دروپو خريد اوفروخت کيږی) کي فائده کوي، او خپله په پاکستان کي هم ورته په وخت تيريدلو مثلا په يو کال کي ۱۴/۱ روپۍ نوره نفع کوي، او دوه کاله وروسته ۳۱ او په درو کالو کی ۵۲ روپۍ سود ورکوی او که غواړي نو روپۍ هم وربانديې نقدي کولی شي، نو ددې سرټيفکټ رانيول او نفع وربانديې حاصلول جائز دی او که نه؟ ګل رشيد، ابو ظبی امارات

جواب: دفارن ايکسچينج بئيرر سرټيفکټ په باره کی تحقيق دا جوته کوي چی کوم خلګ دپاکستان څخه دباندې دمزدورۍ لپاره ځي، هغه که زرمبادله وپاکستان ته راوړي نو دحکومت قانون دادی چی هغه به زر مبادله اسټيټ بينک (دولتي بينک) کي جمع کوي او ددې په مقابل کي دحکومت وضع شوی قانون سره سم به دوی ته پاکستانۍ روپۍ ورکول کيږي کيږي، په پاکستان کي چي څوک اوسي نو دهغو لپاره هم قانوناجائز نه ده چی دوی بهرنۍ زرمبادله دځان سره وساتي او کله چی يو ځل زرمبادله په اسټيټ بينک کي جمع کړي نو هغه وروسته په هيڅ ډول ددغه بينک څخه قانونا نه شي ايستلی، اوس چی حکومت دفارن ايکسچينج بئيرر سرټيفکټ جاري کړی دی داددې مقصد لپاره دی چی کوم شخص زرمبادله دبهر څخه راوړی نو دهغه په بدله کی سند ورته ورکوي نو دهغه دې فوائد دی، يو دا چی دا سند چی چيرته دی غواړی دکوم بل ملک زرمبادله

ورباندې رانيسي نو دهغې ورځې په قيمت يې رانيولې شي . بل دا چې که کوم شخص يو کال دغه سند دخپل ځان سره وساتي نو هغه ته به دوولس نيم فيصده نفع ورکړل شي ، بل دادې چې که دې وغواړي دکال ځخه وړاندې په بازار کې په اسټاک ايکسچينج کې يې وپلوري نو چې څومره يې وي په هغه قيمت يې پلورلی شي .

چونکه په دې سند هغه ته دا حق حاصليږي چې هغه دې په دې سند سره زرمبادله حاصل کړي ، په دې وجه يې خلک په بازار کې په زيات قيمت رانيسي مثلاً دسلو روپو سند په يو سل لس روپۍ رانيسي .

دسند او داړوند مطبوعه معلوماتو سره سم دغه سند دبهرنيو هيوادو دزر مبادلې سند نه دی بلکه هغه دپاکستاني روپو سند دی چې دبهرنيو هيوادو درزېږ په تبادله کې ورته لاسته راغلی دی ، فرق يواځې دونه دی چې دعام پاکستاني روپو يا دهغه دنمائندګي کوونکي تمسکاتو پر بنياد دزر مبادله حاصلولو لپاره کوم استحقاق نه دی ، لکن ددغه سرټيفکېټ (سند) حامل کولی شي چې دغه استحقاق حاصل کړي ، ، لهذا په فقهي اعتبار سره ددې صورت دادی چې دبهرنيو هيوادو ځخه که څوک پاکستان ته زر مبادله راوړي نو دهغه په عوض کې دغه سند رانيسي چې دا سند دهغه پاکستاني روپو ددين ذمه اداکوي ، او دده توثيق کوي او ددې سند وحامل ته دا اختيار دی چې که هغه غواړي نو دين داصلي پاکستاني روپو ورباندې حاصل کړي او که غواړي نو داداځيګي دورځې دقيمت سره دی سم زرمبادله په شکل کې وپلوري .

خلاصه دا ده چې ددغه سند لرونکی ته دپاکستاني روپو وثيقه لاسته راغله چې هغه دحکومت ددين ذمه ادا کوي ، اوس که حکومت يو کال وروسته دغه دروپو وثيقه په يو سل دوولس نيمې روپې رانيسي نو ددې معنی دا ده چې هغه دين يې په دوولس نيمې روپو بالا ادا کړو چې شرعًا دا سود دی دا ډول که دغه وثيقه په بازار کې په زيات قيمت وپلوري نو ددې معنی هم دا ده چې هغه خپل دين په زيات قيمت وپلورو او دا معامله دسود ده جائز نه ده .

دلته دې دغه شبه ونه شي چې دغه سند خو دغير ملکې زر مبادله رسيد دی او هغه بايد دپاکستاني روپې په مقابل کې چې غواړي په هغه قيمت دې وپلورل شي جائز

ده ځکه چې دغه دغیر ملکي زر مبادله رسید نه دی ، چې ددې یو دلیل دادی چې دغه سند دغیر ملکي زر مبادله پر ځای دپاکستاني روپو په نوم ورته ورکړل شوی دی او پر غیر هغه باندی دپاکستاني روپۍ نوم هم لیکل شوې دی.

دو همه وجه داده چې ددغه سند په وسیله چې کله زر مبادله حاصل کړل شي نو دغه زر مبادله نه ورته ورکول کیږي دکوم په بدله کي چې دغه سند ورته ورکړل شوی دی ، بلکه په تبادله کی یې دهغې ورځې دغیر ملکي زر مبادله دنرخ سره سم روپۍ ورکول کیږي ، مثلا که یو سړی پنځویشت سعودي ریال ورکړي نو هغه ته دسلو روپو سند ورکول کیږي کله چې دسعودي ریال شپږ میاشتي وروسته قیمت شي نو هغه دومره سعودي ریال ورکول کیږي څومره چې نن ورځ دسلو پاکستاني روپو په اندازه ورکول کیږي ، مثلا نن زر مبادله دشرح مبادله ۲۳ ریال دی نو هغه سند په وسیله ۲۳ ریال ورکول کیږي نو دا یو واضح دلیل دی چې دغه سند دسعودی ریال وثیقه نه ده ، بلکه دپاکستاني روپو وثیقه ده ، لهذا دغه سند په دې بنا رانیول چې هغه په زیات قیمت استاک ایکسچینج (صرافي) کي وپلوري یا یو کال وروسته حکومت هغه ته دوولس نیمي روپي زیاتي ورکړي هغه سودي معامله ده قطعًا جائز نه ده ، البته که کوم شخص په دې غرض سرټیفکیټ (سند) رانیسي چې په وقت دضرورت کي ددې په وسیله زرمبادله حاصل کړي ، یا یې په صرافي کي وپلوري یا دحکومت څخهورباندي منافع حاصل کړي ددې اراده نه لری نو په دې غرض درانیولو ګنجائشت دی لکن دپلورلو پر وقت وروسته به زیات قیمت نه باندی اخلي او نه به دحکومت څخه منافع ورباندي اخلي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۴/ ۸/ ۱۴۰۸ ھ (فتوی نمبر ۱۷۳۴/ ۳۹ و)

دانکم ټیکس (دولتي محصول) څخه دځان ساتني په غرض دفارن ایکسچینج بئیرر سرټیفکیټ درانیولو حکم

سوال: جناب مولانا محمد تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم...

ستا مضمون دفارن ایکسچینج بئیرر سرټیفکیټ (دبهرنیو ممالیکو څخه دزر مبادلې سند) په باب دنظر څخه تیر شو ، په دې مضمون کي په صفحه نمبر ۴ کي درې فوائد ذکر

شوې دی چې دهغه يو مهم مقصد دا هم دی چې دهغه سند لرونکی هغه کيش (نقد) کولو وروسته په هر کار کې لګولی شي، نو په هغه روپو بيا کومه سوال هم نه کيږي، او دولتي محصولاتو څخه به هم خلاص شي، دغه سند دا فائده هم لری نو په دې وجه هم په صرافي کې په زيات قيمت پلورل کيږي، ولې چې خلک د Black money په White سره اړوي او په هر کار کې يې لګولی شي.

۱: اوس سوال دا ده چې دغه سند په صرافي کې په زيات قيمت پلورل جائز دی که نه؟ ولې چې د دولت د محصول قوانين زيات پيچلي دی چې دهغه څخه د ځان ساتلو لپاره white (د خالص) رقم ضرورت وي چې په دې سند سره تر لاسه کيدلی شي.

۲: اکثر حضرات دغه سند ونه د بهرنيو هيوادو څخه راغواړي لکن د دوی په کار بار کې دلګولو لپاره يو کال وروسته نوبت راځي او کله چې کيش (نقد) کړي نو حکومت د وولس نيمي فيصده منافع هم ورکوي، اوس موږ هغه منافع به څه کړو؟ ولې بعض اوقات د حالاتو سره دوه کاله ورباندې ولګيږی او دلته دا خبره قابل ذکر ده چې زموږ نيت يو اځي white کول دی، منافع زموږ مقصد نه دی لکن منافع هغه موږ ته خپله دولت راکوي اوس موږ هغه منافع چيرته صرف کړو؟

جواب: محترمي ومکرمي ! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

د فارن ايکسچينج بئيرر سرټيفکيټ (د بهرنيو مماليکو څخه د زر مبادلې سند) په باره عرض دا ده چې څنګه چې په البلاغ مجله کې فتوی ورکړل شوې ده چې صرافي په زيات قيمت پلورل جائز نه ده او دهغه رانيول هم جائز نه دی لهذا د ملکي محصولاتو څخه د ځان ژغورلو لپاره که هغه رانيول شي نو دهغه د رانيولو يواځې دوه صورتونه دی يو دا چې کوم سړی واقعةً د بهرني هيواد څخه زر مبادله راوړی او دهغه په عوض کې دغه سرټيفکټ (سند) حاصل کړي بل دا چې که کوم سړی دغه سند په اصل قيمت ورکولو راضي شي نو برابر برابر رقم به په هغه سره حاصل وي نو دا شرعًا بيع نه بلکه حواله ده، مثلاً که پنځه سوه روپۍ سند وی نو هغه به په پنځه سوه روپۍ رانيسي او د دې مطلب دا دی چې دا سړی يواځې پنځه سوه روپۍ نقد قرض ورکوي او هغه د قرض حواله د حکومت ورکړه او دهغې حوالې د توثيق لپاره يې سند درکړو، (د دغه تشريح څکه

ضروري ده چی شرعًا د دين خريد او فروخت جائز نه دی کوم چي فقهاؤ بيع الدين من غير من عليه الدين ورته وايي)(١)

مذکوره بالا د دوو طريقو په وسيله که سند ترلاسه شي او هغه بيا نقد کړل شي او د نقد حکومت زياتي روپۍ ورکړي اول خو دی زياتي روپۍ نه وصولوي لکن که په کوم وجه سره يې راوړي نو څونه چي زياتي روپۍ يې اخستې دي هغه دي د ځانه څخه ليري کړي کوم مستحق دزکوة ته دي صدقه ورکړي

والله سبحانه وتعالی اعلم ١٤٠٨/١٠/١٢هـ (فتوی نمبر ٣٩/٢٠٩١ ز)

دفارن ايکسچينج بيئرر سرټيفکيټ شرعي حکم

څو شبهات او دهغو جوابات

سوال: معظم ومحترم جناب مولانا محمد تقی عثمانی صاحب السلام عليکم

شوال المکرم ١٤٠٨هـ يعنی جون ١٩٨٨م په البلاغ مجله کی دفارن کرنسي سرټيفکيټ په باره کی د مفتی صاحب تحقيق او رائی ګرامي دنظر څخه تيره شوه او په دې سلسله کي څه معروضات پيش خدمت دی:

١: دا مفروضه د هر پاکستاني ده چی کله وطن ته راځی نو هغه به فارن ايکسچينج د حکومت سره جمع کوی صحی نه ده عرصه دراز حکومت پاکستان دا اجازت ورکړی دی چی پاکستان ته راتلونکی تر شپږ مياشتو پوري غير ملکی زر مبادله دخپل ځان سره فارن کرنسی اکاؤنټ ايښوولی شي ، بيا يې په ١٩٨٥م په آخر کي دغه مده تر درو کلو پوري اوږده کړه ددې مطلب دادی چی ګذشته کال چی فارن کرنسي سرټيفکيټ جاري

---

(١) وفی بدائع الصنائع ج٥ ص١٤٨ (طبع سعيد) ولا ينعقد بيع الدين من غير من عليه الدين لان الدين اما ان يكون عبارة عن مال حكمی فی الذمة واما ان يكون عبارة عن فعل تمليك المال وتسليمه وكل ذلک غير مقدور التسليم فی حق البائع ولو شرط التسليم علی المديون لا يصح ايضًا لانه شرط التسليم علی غير البائع فيكون شرطًا فاسدًا فيفسد البيع آهـ

وراجع للتفصيل الی الشامية ج٤ ص٥١٧ (طبع سعيد) وتكملة فتح الملهم ج ١ ص٣٦٣ وبحوث فی قضايا فقهيه معاصرة ص٢١ (طبع مكتبه دار العلوم كراچي)

شي دا وقت رانیوونکي تول حضرات یا بیشتر حضرات قانونا ددې خبري مجاز دی چی حکومت ته دی زر مبادله نه ورکوي او دخپل خان سره دي کښیږدی او څوک چي دغه سند واخلی دهغه نظر یا خو دنور ځایو دمنافعو حاصلول وي . یا هغه په سند په اسټاک ایکسچینج کي فروخت کوی حکومت ته مقرره شرح تبادلې څخه زیات وصولي کول غواړي.

۲: ترکومه چی ددې خبري تعلق ده چی د سند لرونکی که غواړی چی د.کوم ملک دروپو سره تبادله وکړي نو هغه دهغې ورځي دقیمت په اعتبار سره وصول کولی شي ، دا ترڅه حده صحیح ده . ولي چی سند لرونکو ته . د پاکستان څخه بهر لاسته راوړل کیږي ، او که هغه په پاکستان دفارن کرنسي اکاؤنټ خلاصول غواړی نو هغه ته ددې اجازت نه ورکول کیږي ، التبه سند لرونکی که وړاندي دغه فارن کرنسي اکاؤنټ ولري هغه سند په دې اکاونټ کي جمع کولی شي.

۳: ګواکي دا خبره صحیح ده چی حکومت دبهر څخه راتلونکی زر مبادله دپاکستاني روپو په عوض چي کله رانیسي نو هغه دسمد ستي ، ورکولو پر ځای دهغه په خپله ذمه کي دین ګرزوي . لکن پلورونکی یواخي ددې حال پر ځای مستقبل دروپو (چی دافراط زر په وجه ورځ تر بلي وړاندي ځي) او دحقیقي شرح تبادله څخه کم ته تیار وي چي هغه په مستقبل کي زر مبادله دا ستحقاق بر قرار کولو لپاره دماهرین اقتصاد مطابق یواخي او یواخي floating rate دروپو حقیقي قیمت دتبادلې وي که دحکومت لخوا دمقرره قیمت دروپو صحیح worth یعنی intensie value ته retlect نه کوي ، اوس که حکومت مصنوعی طور باندی دبهر څخه دراتلو روپو په بدله کي قیمت ورکړي نو په بازار کي پر هغه باندی premiumزیات وی دمثال په طور که نن حکومت زوروکړي سره کښته راشي !و دډالر قیمت لس روپي وټاکي نو په مارکیټ کي به ډالر لس فیصد (موجوده) premium پر ځای نوي یا سل فیصد پرومیم باندي پلورل کیږي ، چي دهغه صحیح قیمت دی ، زه دیوې بلي خبري یادونه کوم چی دنن څخه تقریبًا پنځلس کاله څخه زیات حکومت دډالر قیمت ۴.۷۵ مقرر کړی دی اوډالر په بازار کي په څوارلس روپو پلورل کیږي او حکومت خپله هم بلا واسطه دبونس داؤ چراسکیم په وسیله supportکوي

، نو مختلف روپۍ يو دبل په مقابله كي كښته او پورته كيږي چي په هغو ممالكو افراط زر او شرح سود يو فنكشن شته ، لكن په هغه ملكو كی دروپو پر نقل او حركت كومه پابندي نشته يا هغه په خپله دروپو مصنوعي شرح تبادله نه ټاكي . هلته د ماركيټ او دحكومت په شرح تبادله كي فرق نه راځي وايي چي دواړي شرح دمقامي روپو يو قيمت په ګوته كوي ، په دې سلسله كي دا سوال پيدا كيږي چي په فقهي نقطه نظر سره كوم حكومت (چي اسلامي حكومت هم نه ده) هغه ته څه حق وركول كيږي چي عوامو ته دبهرنيو هيوادو څخه دروپو قيمت وركړي (حال دا چي كسټم ،پوليس ، عدالت ، انكم ټيكس ، غرض دا چي ټولي اداري دخلكو دلوټولو لپاره تيار دی) كه هغه كم قيمت وركړي ، نو عوامو ته به اختيار نه وی چي هغه دی خپل روپۍ څخه په صحيح قيمت تر لاسه كړي ، خاص بيا چي حكومت دغه زر مبادله په بازار كي په قانوني پلورو خلګ مجبور ګني ؟

۴: دتحقيق په دوران كي به دمفتي صاحب دا خبره ضرور په فكر كي وي چي حكومت پاكستان دهنډي (حواله) په كار بار كي هر كال په لسهاؤ ملينه روپۍ نقصان پورته كوي ، ولي چي خلګ دحكومت دمصنوعي شرح پريږدي او دپرائيويټ (شخصي) ادارو په وسيله خپلي روپۍ ليږدوي ، بيئرر فارن ايكسچينج سرټيفكيټ جاري كوي او هغه په اسټاک ايكسچينج (صرافي) كي پلوري په اصل كي حكومت دترسيل او حوالې پر كاربار ضرب لګولی دی ،او ددې خبري موقع يې وركړې ده چي خلګ زر مبادله كي صحيح قيمت حاصل كړي ، لهذا دترسيل دكاربار په سلسله كي دفقهي نقطه نظر څخه موږ آګاه كړی ؟

ددې بيان په وړاندي كولو سره ويل كيږي چي دغه سند په باره كي دپلورلو وروسته چي لس يا دوولس فيصده منافع وركول كيږي هغه ددغه فارن دروپو حقيقي قيمت په وجه دی ؟بلكل داسي ده لكه چي دكمپنۍ حصې وغيره چي په بازار كي په زيات يا كم قيمت پلورل كيږي ، البته ددې خبري سره مكمل اتفاق كيږي چي دكال تيريدلو وروسته حكومت دطرف څخه چي دولس نيم فيصد منافع وركاندي وركول كيږي هغه سودي معامله ده جائز نه ده .

۵: په آخري فقره كي جناب مفتي صاحب اجازت وركړې دى كه كوم شخص په دې غرض دغه سند ترلاسه كړي چې په وقت دضروت كي د دې په وسيله زرمبادله حاصل كړي نو درانيولو گنجائش سته ،دغه گنجائش هم دعامو خلكو لپاره مسائلي جوړوي ، مثلاً كه كوم سړى پاكستان ته په راستنيدو سره يو اخي په دې غرض دغه سند ترلاسه كړي نو په وقت دضرورت كي په دې سره زرمبادله حاصلولى شى لكن كه پر هغه باندى دړې كاله تير شي او بيا دى غواړي چي زر مبادله ورياندى رانيسى نو دسلوزرو سند يو سل دوپنځوس رزو ته رسيږي او د دې سړي سره دبچت كوم صورت هم نه وي ، حكومت ورته دغه رقم په زبردستي وركوي ، په داسي صورت كي به دغه سړى گناه گار نه وي ؟او په حالت دمجبوري كي ايا هغه دوپنځوس زره روپۍ خيرات كړى يا يواځي هغه روپۍ چي ده ته زياتي وركړل شوې ؟لكن په دې صورت كي دروپو قيمت دكمي سود پوره كيدلى شي ؟

جواب: محترمي ومكرمي جناب منتسم مسعود صاحب ، حفظه الله تعالى.

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته ، ستا خط راته ورسيدو دجواب لپاره دځه گوښتوب ضرورت وى هغه تيرو ورځو كي موجود نه ؤ ، په دې په جواب كي څه تاخير واقع شو ، زهير يم او معذرت غواړم.

تا چي كوم په تفصيل سره دمذكوره فارن ايكسچيج بيرر سرټيفكيټ تفصيل كړى زه ستا دزړه دكومي شكر گذاريم ، دبهرنيو هيوادو څخه زر مبادله پاكستان ته منتقل كوونكي باندي چي كومي پابندياني قانونا عائد شوى ، او دكومو دوجي چي هغه دمشكلات شكار شوى دهغه څه اندازه وراندي هم ؤ ستا په تفصيل نور هم تشريح شول ، لكن دهغو ټولو خبرو څخه چي په دغه سند كي موجودوى په شرعي حيثيت كوم فرق نه راځي دهغو ټولو مشكلاتو اصل حل په دې كي دى چي حكومت زرمبادله په بازارى نرخ حاصل كړي يا شرعًا د دې خبري هم گنجائش شته چي حكومت هغه سند دپاكستاني روپو نه بلكه د زر مبادله نمائنده وبولي كوم چي حكومت ته حواله شوى ، كه دغه سند د زر مبادله نمائنده وبلل شي نو د دې مطلب به داوى چي دحكومت په ذمه كي زر مبادله دين دى دهغه وروسته په هره مرحله كي چي غواړي په رضامندي سره يې په قيمت رانيسي ،

او دغه قیمت دبازاري قیمت څخه زیات هم کیدلی شي . په دې شرط چې زیات قیمت دوراندې څخه نه وي مقرر شوی بلکه دخریداري په وقت کې طی شي . او متبادل دا هم ممکن دی چې سند لرونکی په بازار کې یې په طور دحوالې ورکړي او دهغه په واسطه زیاتې روپۍ ترلاسه کړي.

لکن شرعًا دا مشکل شته چې دغه سند دزر مبادلې پر ځای د پاکستاني روپو سند وبلل شي ، چې دهغه مطلب به داوي چې حکومت دغه زر مبادله په سرکاري نرخ په پاکستانیو روپو رانیول او دهغه پاکستاني روپو په مقابل کې یې سند جاري کړی دی اوس زر مبادله ددغه سړي په ملک کې نه بلل کیږي چې ددې پر بنیاد دغه بیع ممکن کیدلی شي.

پاته شوه دا خبره چې په موجوده صورت کی چې په صرافي کې لس یا دوولس فیصده زیاتې منافع ورکول هغه دزر مبادله دحقیقي قیمت پر بنا باید جائز شي ، نو دغه توجیه ددوو وجو څخه ممکن نه دد . اول دا چې دغه زر مبادله نه بلکه دپاکستاني روپو قیمت دی ، ولي چې سند دپاکستاني روپو وثیقه دد . دهم جنس روپو په تبادله کې کمي او بیشي جائز نه دد ، بله وجه دادد چې دغه سند په بازار کې په لس یا دوولس فیصده منافع سره پیدا کیږي نه هغه کلیتًا زر مبادله دسرکاري او بازاري نرخو پر فرق باندی بنا وي ، او نه په دې فرق سره مساوي وي . که دغه منافع لس یا دوولس فیصده دسرکاري او بازاري نرخو نه عمومًا ددې څخه کم وي دا وجه دد چې دغه سند په بازار کې سند لرونکي ته دحوالې په وسیله دزر مبادله دپلورلو څخه زیاته ګټه لري ، په دې لحاظ دجناب دغه فرموده داحقر په نزد صحیح نه دی چې دحکومت دطرف څخه په بازار کې ددغه سند پلورلو اجازت په بازار کې دصحیح قیمت دحاصلو داجازت سره مرادف دی ، ددې برخلاف صورت حال دادی چې حکومت په بازار کې زرمبادله او هغه په بازاري قیمت پلورل منع کوي ، لکن ددې خبرې اجازت یې کړی دی چې زرمبادله دسرکار په کم قیمت سره فروخت کړی او په دې سره سودي معامله کول دغه خپل نقصاني تلافي کوي.

دا خبره پر خپل ځای درست دد چې غیر ملکي روپۍ دسرکاري نرخ دبازاري نرخ څخه په ډیر کم قیمت مقررول په داسې حال کې چې دغه زرمبادله پلورل قانونًا منع دی یو

ډول ظلم دی ، چې دهغه په عامو حالاتو کې شرعًا اجازت نشته . لکن که حکومت غلط کار کوي نو په هغه سره سودي معاملې کوم شرعي اثر نه اچوي . بلکه هغه پر هغه ډول ناجائز دی.

البته چونکه حکومت د دغه سند لرونکي مجبوره کوي چې په کم قیمت یې رانیسي نو که حکومت په دغه کال کې پر دغه سند دوولس فیصده زیات ورکړي نو اگر که سود دی لکن د هغومره روپۍ د اینیوول شرعًا گنجائش معلومیږي ، کوم چې د سند د ترلاسه کولو پر وخت یې ورځخه په سرکاري نرخ او بازاري نرخ کې فرق درلود مثلاً کوم شخص سل ډالره ورکړي او هغه ورته ۱۷۰۰ پاکستاني روپو سند ورکړو ، او په بازار کې د دغه ډالرو قیمت ۱۷۵۰ روپۍ وي نو چې ده ته ۵۰ روپۍ په سرکاري نرخ کې تاوان رسیدلی او هغه جبري دی ، دی ورباندې راضي نه دی که حکومت په کال تیردلو سره ۲۰۴۰ روپۍ دهغه سند په مقابل کې ورکړي ، نو دهغو څخه ۵۰ روپو کوم چې ده ته نقصان رسیدلی ؤ هغه وصول کړی نو شرعًا گنجائش معلومیږي ، لکن د نورو روپو د استعمال اجازه بیا هم نه ورکول کیږي.

لکن که په صرافي کې دغه سند وپلوري او دوولس فیصده نفع ورباندې حاصل کړي نو هغه څخه دغه پنځوس روپۍ وصول کول هم جائز نه دی ، وجه داده چې مخکني صورت کې هغه پنځوس روپۍ دهغه چا څخه وصول شوې کوم چې ده ته یې نقصان ورکړی ؤ ، په دوهم صورت کې هغه فریق نه دی چې ده ته یې نقصان ورکړی ؤ.

ددې مثال داده چې که (الف) په ناجائز طریقه د (ب) څخه ۵۰ روپۍ غصب کړي او بیا (الف) د سود په نامه دغه ۵۰ روپۍ ادا کړی نو (ب) لپاره دغه ۵۰ روپۍ بحیثیت سود نه بلکه بحیثیت د تلافی د نقصان د پورته کولو گنجائش شته ، لکن که (ج) ده ته د کوم قرض ۵۰ روپۍ سود ورکړی د هغه استعمال ورته جائز نه دی ولې چې (الف) ده ته پنځوس روپۍ نقصان رسولی دی.

په دې تفصیل سره ستا د آخرني سوال جواب هم وشو ، هغه دا چې که څوک وغواړی چې د خپل زرمبادله د وصولي لپاره دغه سند ترلاسه کړي او حکومت ورته د کال تیریدلو په صورت کې سود ورکړي نو هغه ورباندې څه وکړي؟ ددې جواب دا دی چې هغه

دی دسند اصلي قیمت په استعمال کي راوستلی شي ، او ددې څخه دزیاتو روپو اخستلو هم گنجائش شته کوم چی دسند درانیولو په ورځ (نه دمنافع دوصولي دورځي قیمت) دهغه ادا کړل شوی زرمبادله چي دبازاري او سرکاري قیمت نرخونه یو وي ، لکن ددې څخه چي زیاتي روپی دحکومت لخوا ورکړل شوې دی هغه یقینا سود دی او هغه ذاتي استعمال کي راوستل جائز نه دی ، بلکه دهغه څخه دی خپل ځان خلاص کړي او هغه دی صدقه کړي.

دلته دا خبره دی هم واضح وی چی تا لیکلی دی چي په حالت دمجبوري کي ایا هغه دوپنځوس زره روپی خیرات کړي ، یا دونه چی هغه ددغه سند چي ده حکومت ته ورکړې وي ، دونه دی واخلي او نوري دی خیرات کړي ؟ په دې باره کي عرض داده چي څونه ده ددغه سند په ترلاسه کولو کي حکومت ته ورکړې دی دونه اخستل درست نه دی بلکه څونه چي ده ددغه سند لپاره ورکولو په وخت کي دبازاري قیمت سره سم دسند اصلي قیمت ؤ یو اخي دومره وصول کولو گنجائش دی ، ددې څخه دزیاتو نه ، او احتیاط خو بلا شبه په دې کي دی چی یو اخي اصلي قیمت راوگرزوي او بقایا خیرات کړي.

یوه بله خبره په آخر کي قابل ذکر ده هغه دا چی تا یو ځای دافراط زر په بنیاد په قیمت کي دکمي راتلو په باره کي کړې ده ، دهغه څخه داسي معلومیږي چي دادائیگي پروخت دروپو قیمت کي دکمي هم لحاظ کیږي ، نو شرعي نقطه نظر دقرض او دنورو واجباتو او ددیونو په راکړي ورکړي کي دافراط زر کي دتبدیلي اعتبار نه کیږي ، نو په دې دادائیگي پر وخت دغه طرف ته نه کتل کیږي ، ددې مسئلې مکمل تحقیق احقر په یوه مفصله مقاله کي کړي چي انشاء الله عنقریب به په البلاغ کي نشر شي.

په دعاؤ کي مي یاد ساته

والسلام ۳ / ۱۲/ ۱۴۰۸ (فتوی نمبر ۲۵۳۶ / ۳۹ح)

دفارن ایکسچینج بئیرر سرټیفکیټ (دبهرنیو ممالیکو څخه دزر مبادلې سند)

سوال: محترم مولانا مفتی صاحب: السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته !

اوس خبره پر تليفون وشوه د FCBC د سكيم (قرارداد) تفصيل ارسال شول موږ ته خپله رايه ظاهره كړه ، به صورت ديگر تجويز وكړه چي په دې باره څه تراميم دجواز لپاره ضروري دی او په دې سكيم كي اصل زر او نفع دواړه په ډالره سره كيږي.

په دې باره دشريعت څه حكم دی:

چي حكومت دفروري ۱۹۹۸ م كي نوی سند جاري كړو دغه سند دامريكي ډالر او برطانوي پونډ دی ، ددې سكيم مدت درې كاله دی او كم ازكم ماليت يې زر ډالره پونډه دی حكومت په دې سكيم كي دلاندينيو فائدو ذكر كړی دی: -

۱- داصل زر او منافعو په حكومت پاكستان كي ضمانت.

۲- درې كاله مختصره دتكميل مده.

۳- دمحصول وغيره څخه مستثنی.

۴- دخريداري مدت محدود.

۵- دزياتي مدې لپاره خريداري كولو باندي زياتي منافع.

۶- دمعلومي مدې لپاره كيش (نقد) كولو په صورت كي بې له كوم نقصان او كمی

۷- په صرافي كي قابل خريد او فروخت.

۸- دمجاز دپلورونكی سند دجوړولو سهولت.

دستيټ بينك (تر ټولو لوی بانك) دغه اعلان كړی چی دسند دكيش كولو پر وقت سند لرونكی اختيار لري، چی هغه سند دسند مطابق په روپو سره تبديل كړی ، يعنی دونه مقدار روپۍ يوسي څونه چي په سند كي دی . او منافع هم په دې شكل وصول كړی يا دهغې ورځي سره سم پاكستانی روپۍ وصول كړي.

واضح دی وی چی پر دغه سند فارن كرنسي ليكل شوی دی . دپاكستان روپۍ نه دی ، يعنی يو زر امريكي ډالر په وركولو سره بينك چي كوم سند دركوی په هغه كي زر ډالره مذكور وي په كومه ورځ چي دغه سند جاري شوی دی دهغې ورځي دنرخ سره سم پاكستانی روپۍ په هغه كي ذكر شوې نه دی . دغه سند چي استيټ بينك جاري كړی دی دهغه سوال سره منسلك دی (سائل ددې استفتاء سره هغه انګريزي متن ددغه

اسکیم هم دفوتو کاپي په شکل کی منسلک کړی دی) دغه سند رانیول او پر دې سند منافع حاصلول او نفع په پاکستاني روپو یا نورو سره پلورل څنګه دی جائز دی که نه؟
(المستفتي ارشد سعید)

جواب: دغه نوی فارن کرنسی بیئرر سرټیفکیټ (دبهرنیو ممالیکو څخه دزر مبادلې سند) چي صورت حال په سوال کي ذکر دی ددې مطابق ددې حکم دادی چی دغه سند حاصلول په اصل کي حکومت ته قرض ورکول دی او سرټیفکټ دهغه سند دی. هر قرض نفع حاصلول حرام دی (۱) اودقرض حواله کول جائز دی. لهذا دغه سند باندی نفع حاصلولو په نیت رانیول جائز نه دی، او دغه نفع حاصلول دسود په حکم کي دی. البته دمحصول څخه ځان ژغورلو په نیت ددغه قانونی سهولت څخه ګټه اخستلی شي. یا دروپو دحفظ په نیت یادقرض په نیت که کوم شخص دغه سند تر لاسه کولی شي. خو دمنافعو دحاصلولو به یې اراده نه وی، نو په دغه نیت که وي درانیولو ګنجائش شته. په دې شرط چي که منافع ورته ورکول کیږي نو هغه به نه اخلی، او که دخپل اختیاره بغیر منافع ورته ورکړل شي نو هغه به بیله نیته دثواب به مستحق دزکوة ته ورکوي.

ترکومه چی ددغه سند په بازار کي دفروخت تعلق دی، نو ددې حکم دادی چی که په دې سره ډالر رانیول شي نو همدومره ډالره اخستل جائز دی دڅونه چی دغه سند دی ددې څخه په کم یا په زیات سره پلورل سود دی، که پاکستاني روپو باندی وپلورل شي نو دتبادلې شرح دهغې ورځی دقیمت سره مطابق کول ضروري دی، البته په سرکاري شرح تبادله سره پلورل ضروري نه دی، بلکه مجازي پلورونکي چي په کومه ورځ ډالر رانیسي په دې شرح سره سند پلورلی شي، مثلا سند دزرو ډالرو وی او دتبادله په ورخ دعام بازاري نرخ شپږ څلویښت روپۍ فی ډالر قیمت وی، نو دغه سند دشپږ څلویښتو زره باندي پلورلی شي، دشپږ څلویښت څخه په زیات قیمت پلورل جائز نه دی، وجه یې داده چی فقهی اعتبار سره سرټیفکیټ (سند) دفروخت مطلب دادی چی نقد پاکستانی روپۍ په عوض ډالر نسیئه فروخت شو بیا چي ډالر واجب الذمه دی دهغه په حواله کي

---

(۱) وفی الدر المختار ج۵ ص۱۶۶ وفی الاشباه کل قرض جر نفعًا حرام (کتاب المداینات ص۱۴۴ طبع سعید کراچي)

سند ورته ورکړو (یعنی حکومت) کوم علماء چې دنوټو تبادله صرف بولي دهغو په نزد بالکل نسیئه ناجائز ده ، او داحقر په نزد اګر چې صرف نه دی ، نو په دې وجه تقابض په کې شرط نه دی ، لکن نسیه په صورت کې په ثمن مثل باندي پلورل ضروري دی ولي چې دربا وسیله جوړه نه شي.او دغه سند چې په اصل کې سودی دی نو په دې دغه سند دبازاري نرخ څخه په زیات پلورلو تر هغه وقته نه شي پلورلی تر څو چې دده اراده دغه سند باندی دسود انتفاع نه وی ، لهذا دغه سند په معامله کی بطور خاص ثمن مثل شرط مراعات کول ضروری دی ، البته ثمن مثل سرکاري قیمت نه دی بلکه هغه بازاري قیمت دی چې مجاز پلورونکی یې معروف کوي.

خلاصه داده چې دنفع حاصلولو په غرض دغه سند رانیول جائز نه دی ، البته دنفع نه حاصلولو په نیت که یې دټیکس دقانوني مراعات په غرض یا دخپل مالیت دحفظان په غرض یا دروپو کښته پورته کیدلو په صورت کې دخپل ملکیت دمستحکم کیدلو په غرض ، یا دحکومت ته بلاسود قرضه ورکولو په غرض رانیول شي نو ګنجائش شته ، لکن کله چې دغه سند تر لاسه کړی که حکومت ته بیرته یې ورکړی یا یې په بازار کی وپلوري په دواړو صورتو کې دبازاري شرح تبادلې په مطابق به پلورل کیږي ، دهغه څخه په زیات قیمت پلورل جائز نه دی. والله سبحانه وتعالی اعلم ، ۵ / ۱۱ / ۱۴۱۸ھ (فتوی نمر ۲۲/ ۳۲۱)

په نیشنل ډیفنس سیونګ سرټیفکیټ (عامه تحفظ ورکولو سند) سره دمنافع حکم

سوال: مسئله داده چې په په نیشنل ډیفنس سیونګ سرټیفکیټ (عامه تحفظ ورکولو سند) کې سرمایه کاري کول څنګه دی او پر هغه باندی چې منافع ورکول کیږي هغه حلال دی که حرام ؟

جواب: په نیشنل ډیفنس سیونګ سرټیفکیټ (عامه تحفظ ورکولو سند) چې منافع ورکول کیږي هغه شرعًا سود دی او دهغه اخستل حرام دی. والله سبحانه وتعالی اعلم ، ۱/ ۱۱ / ۱۴۰۸ھ (فتوی نمبر ۲۲۵۱ / ۳۹ز)

انعامي بونډ (قرضه) شرعي حیثیت

سوال: انعامي بونډ شرعي حیثیت څه دی؟ دهغه خرید او فروخت جائز دی که نه؟

جواب: انعامي بانډ رانیول شرعًا جائز نه دی (۱) په هغه کي سود هم دی او قمار هم دی. والله اعلم ۱۸/ ۷/ ۱۴۰۲ھ.

د پرائز (انعامي) بانډ (قرضي) دخرید او فروخت او انعام شرعي حکم

(په دې سلسله کي دحضرت مفتي صاحب د سپریم کورټ (ستري محکمې) یوې فیصلې حقیقت او قانوني نکتې وضاحت)

(سائل موصوف استفتاء څخه وړاندي دمفتي صاحب څخه دخط په وسیله په لاندي ډول سوال کړی وه)

وخدمت ته دمحترم او مکرم جناب حضرت مولانا تقی عثماني صاحب ! زاد مجدکم

السلام علیکم، حضرت مفتي ! یوه مسئله چي اختلاف په کي راغلی دی، هغه دا چي انعامي قرضې فلان چي حکومت پاکستان جاري کړی دی په هغه کي روپۍ لګول او دغه انعامي بانډ رانیول یا پلورل، او دانعام دراوتلو په صورت کي دغه انعام حلال دی که حرام؟ زموږ علماء ورته سود او قمار وایي، او څه نور علماء یې حلال او جائز بولي، هغه چي جائز یې بولي هغه ستا فیصله بنیاد ګڼي چي حلال او جائز ورته ویل شوی هغه و شریعت اپیلټ بنچ تر فیصلې لاندی PLD۱۹۹۲ SC۱۵۳ کي ستا او مرحوم پیرشاه صاحب او بل جج صاحب مندرجاتو پر بنیاد جوړ شوی او حلال ورته ویل شوي دی، دا تاسي واضح کولی شۍ، دفیصلې دنقل فوټو کاپي ددې خط سره یوځاي تاسي ته

---

(۱) ربا دجرمت متعلق فتوی او دحوالې لپاره دجواهر الفقه ج۲ ص۳۳۹ رساله احکام القمار ملاحظه کړی.

درولیږل شوې په دې مسئله کې فتوی صادر کړی چې ابهام او اختلاف رفع شي. نیاز مند کفایت الله بودله کالونی شجاع آباد.

استفتاء

سوال: څه حکم دی په دې مسئله کې چې د پاکستان کې جاري کړل شوی انعامي اسکیم چې هغه ته انعامي بانډ (Prize Bond) ویل کیږي چې په قرعه (هسکه) سره بعض نمبرونه باندې انعامات ورکول کیږي چې چاته چې انعام ورسیږي یا ونه رسیږي دهغه اصل رقم په هر حال کې محفوظ وي، ایا د دې بانډ رانیول او په دې کار کې سرمایه کاري کول او دهغه څخه انعام حاصلول حلال او جائز دی او که حرام او یا قمار دی؟ PLD ۱۹۹۲ SC۱۵۳ په روشنی کې بینوا توجروا (سائل کفایت الله بودله شجاع آباد ملتان)

جواب: محترم ومکرم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا خط راته ورسیدو د پرائز بانډ په باره کې بنده فتوی داول څخه داده چې دهغه خریداری او پر هغه باندې انعام شرعًا جائز نه دی (۱) زما د فیصلې چې تاسې حواله ورکړې ده په هغه کې دانه دي ویل شوی چې پرائز بانډ جائز دی، بلکه دا ویل شوی دی چې کوم وقت فیډرل شریعت کورټ (مرکزي شرعي محکمې) هغه ناجائز بللې، په هغه وخت کې هغه لره يې مالیاتي معاملاتو کې هغه لره يې دحتمي فیصلې اختیار نه ؤ، دغه موقف دشفیع الرحمن صاحب دفیصلې هم ؤ، دهغه مقصد داؤ چې پرائز بانډ دحلت او حرمت مسئلې سپریم کورټ (ستري محکمې) دطرف څخه دآئنده لپاره خلاص شي، البته پیر کرم شاه صاحب مرحوم پرائز بانډ دجواز قائل ؤ، په دې وجه هغه صراحة جائز بلله، لکن زما او دشفیع الرحمن صاحب په فیصله کې دجواز یا عدم جواز بحث څخه سوا پردې بنا اپیل مسترد کړل شو چې فیډرل شریعت کورټ په دې وقت کې دحتمي فیصلې ورکولو اختیار نه ؤ، په هغه کې دغه مفهوم په قانوني طور باندې پنهان ؤ چې کله فیډرل شریعت کورټ په مالي امورو کې فیصلې ورکولو حق دی، په دې وقت کې حتمي فیصله جاري کولی شي، لهذا زما د دې فیصلې سره سم پرائز بانډ دجواز دلیل پیشول صحیح نه

---

(۱) ددې تفصیل پر راتلونکې فتوی کې وګوری.

دی ، ددې پر عدم جواز زما فتوی جاري شوې ده (۱) لکن چونکه دغي فيصلې دعدم جواز حکم ورکولو هيڅ قانوني حيثيت نشته ، او په آئنده کي ددې عدالتي فيصلې لاره بنديدلو امکان ؤ ، نو په دې ما پر دې جملې اکتفاء وکړه چي نتائج بحث تر عنوان لاندې فقره نمبر ۳ کي درج ده.

والسلام / بنده محمد تقی عثماني ۷ / ۲ / ۱۴۲۵ (فتوی نمبر ۷۲۰/ ۵۲)

دپرائز بانډ او پر هغه باندې دانعام حکم

سوال: انعامي (پرائز) بانډ مسئله درپيش ده پر هغه باندی دانعام راوتلو دهغو داستعمال جواز شته که نه ؟او په کومو کارو کي خرڅ کيدلی شي ؟

جواب: مروجه انعامي بانډ باندې چي کوم انعام ورکول کيږي دهغه دتحقيق څخه معلوميږي چي هغه روپۍ دسود او قمار په وسيله تقسيمږي لهذا هغه انعام وصول کول شرعًا حرام دی البته که کوم رقم په غلطي سره وصول شي چي نو هغه دې بيله نيت دثواب صدقه کړل شي ، او دغه صدقه داسي ده چي خپل خپلوانو ته هم ورکول کيږي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۱ / ۱۰ / ۱۳۹۲هـ (فتوی نمبر ۲۴۲۷ /۲۷ ه)

پرائز بانډ باندې دانعامي رقم حکم

سوال: پرائز بانډ چي کوم انعامات ورکوي هغه شرعًا جائز دی که نه ؟

جواب: مروجه انعامي بانډ کي چې سود او قمار کولو په وجه انعام تقسيمږي هغه انعام وصول کول شرعًا حرام دی

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۲ / ۱۱ /۱۳۹۲ (فتوی نمبر ۲۷۱۰ /۲۷ و)

انعامي بانډ او دهغه پر روپو دزکوة او حج کولو حکم

سوال: زما دمور کفالت زما پر ذمه دی ددې څخه علاوه دهغې درو کچنيانو ته تعليم قرآن هم ورکوي پر هغه چي هديه ورکول کيږي هغه ددې دذاتي مصرف څخه علاوه دی ، قرباني ، زکوة خيرات کي استعماليږي ، په دې روپو سره والدې انعامي بانډ هم رانيولی

---

(۱) دغه فتوی وړاندې په تفصيل سره راروانه ده .

دی چي دضرورت پر وقت به په ښه راشي . دقدرت کارونه ؤ : هغې ۵۰۰ روپۍ په انعام کي ووتلي کله چي دغه روپۍ یې وصول کړې نو زکاة واجب؟ هغه یې ادا کړي او څه یې دکور په خرڅ کي ولګولې ، نوري یې دځان سره محفوظ کړې ، دوانديږ خواهش دی چي په دې روپو حج هم تر سره کړي ایا هغه په دې روپو حج کولی شي ؟

جواب: پرانعامي بانډ باندې چي کومي روپۍ په انعام کي ورکول کیږي دقواعدو او ضوابطو څخه معلومیږي چي هغه سود او قمار پر طریقه تقسمیږي لهذا دهغه اخستل جائز نه دی (۱) او که دغه روپۍ په غلطي سره واخلي نو دثواب دنیت څخه علاوه دې هغه صدقه کړل شي ، دغه روپۍ دحلال آمدني په زکوة کي ورکولی شي او نه حج وربانديې کړای شي ، او نه هم په ذاتي استعمال کي یې استعمالولی شي ، لهذا هغې چي کومي روپۍ په زکاة کي ورکړې دی او هغه دهغه حلالو رویو زکاة ؤ هغه نه دی ادا شوی . هغه زکاة دی دوهم ځل وباسي ، او که ددغو انعامي روپو زکاة یې ورکړی وي نو هغه دوهم ځل نه ورکوي ، او څونه چي یې په کور کي استعمال کړې دي هغه دی هغه صدقه کړي.

الجواب صحیح / بنده محمد شفیع

والله سبحانه وتعالی اعلم ، احقر محمد تقی عثماني عفی عنه ۲۳ / ۵ / ۱۳۸۸ هـ(فتوی نمبر ۵۹۷/ ۱۹الف)

دانعامي بانډ حکم

سوال: دانعامي بانډ شرعي حیثیت څه دی ؟ که ناجائز دی نو ولي ؟

جواب: دتحقیق څخه معلوم شوې چي هر بونډ (سودي قرضه) درانیوونکی پر نامه یو معین مقدار سود لګول کیږي لیکن بیا ددې پر ځای چي دهر یوه پر حصه ځانته سود مقرر کړي دټولو افرادو سود مجموعي رقم قرعه اندازي کوي یواځي یې پر هغه

(۱) دانعامی بانډ دصحفي حاشیه وګوری

خلګو تقسیم کوي کوم چي په قرعه کي یې نوم راووزي ددې نتیجه داده چی انعامي رقم سود او قمار دی په دې وجه ددغو روپو اخستل حرام دی (۱) والسلام (۲)

(۱) د۱۷۳ صحفې حاشیه ددې سره وګوری
(۲) دغه فتوی دالبلاغ څخه رااخستل شوې ده .

فصل في احكام الاسهم

(د شرکت د حصو احکام)

د حلال کاربار کوونکی شرکت حصې رانیول جائز دی

سوال: حصې رانیول او د کوم شرکت حصه دار جوړیدل او نفع ورڅخه حاصلول جائز دی که نه ؟ بکر وایي چی جائز دی ما د مفتی رشید احمد او مولانا ظفر احمد تهانوي صاحب څخه فتوی ترلاسه کړې وه.

جواب که کمپنی کار وبار خلاف د شرع نه وی نو حصې رانیول یې کوم حرج نه لري

والله اعلم ۵ /۱۲/ ۱۳۹۲ هـ (فتوی نمبر ۲۷۸ /۲۷ و)

د کوم شرکت د حصو خرید او فروخت جائز دی ؟

د صرافانو د کمیشن اخستلو څه حکم دی ؟

سوال د کوم شرکت حصې رانیول جائز دی ؟ او که په کوم حال کي یعني چي شرکت کوم حال ته ورسیږي د هغه حصې رانیول جائز دی ؟ او د صرافي د کارباریانو د کمیشن یعني چي پر دلالي کمیشن وصول کوي جائز دی که نه ؟

جواب که کمپنی یا شرکت حرام کاربار کی ملوث نه وي نو د هغه څه حصنی وجود ته راغلې وي نو د هغه حصې رانیول جائز دی (۱) او صرافانو ته د صرافي کمیشن ورکول هم جائز دی لکن کومه کمپنی چي په حرام کاروبار ملوث وي د هغه حصې رانیول جائز نه دی او د کومي کمپنی چي تر اوسه حصې وجود ته راغلې نه وي بلکه یوازې اثاثی نقد

(۱) ددې مسئلو دتفصیل لپاره دحضرت مفتي صاحب کتاب اسلام او جدید معیشیت و تجارت ملاحظه کړی

روپو په شکل کي وی دهغو حصو داصل قیمت څخه په کم یا زیات قیمت رانیول او پلورل حرام دی .

والله اعلم ۸ /۱۴۱۲۱ه (فتوی نمبر ۵۸ /۳۵۷)

په صرافي کی دحصو دخرید او فروخت او پر حصو دقبضې متعلق شرعي تحقیق

سوال: دعلماء کرامو څه رایه ده په دې مسئله چي نن ورځ دشرکت دحصو خرید او فروخت په کثرت سره کیږي ، دعلماؤ دطرف څخه ویل کیږي چي دغه حصې دقبضې څخه وړاندي پلورل جائز نه دی ، په صرافي کی دمروجه صورت حال سره سم پر حصو باندي څه ډول قبضه کیدلی شي ؟او پر حصو قبضه څه وخت راځي ؟او څه وخت دحصې پلورل جائز دی ؟براه کرم په دې باره کي دشریعت په رڼا کي تفصیلی جواب راته وښایه.

سائل: عبدالله . کورنګي

جواب: الحمد لله رب العالمین . والصلوة والسلام علی رسوله الکریم وعلی آله واصحابه اجمعین وعلی کل من نبعهم باحسان الی یوم الدین.

نن ورځ دکمپنیو دحصو دبیع او شراء چي کومي طریقې دی دهغو دشرعي حیثیت په باره کي ډیر سوالات پیدا شوي . او پوښتني هم کیږي ، چي دهغه دشرعي حکم معلومولو دهغه دصحیح طریقه کار څخه واقف شي ، چي په دغه بیع او شراء کي اختیارول کیږي دا خبره دی واضح وی چي دغه وخت دهغو کمپنیو خبره کیږي چی هغو کاربار شرعًا حلال وی او دهغو دحصو دخریداري حضرت حکیم الامت مولانا تهانوی قدس سره فتوی (القصص السني في حصص الکمبني) درویه جائز دی.

ددې دپوره تفصیل لپاره ددار العلوم کراچي دار الافتاء څخه داهل علم یو جماعت دکراچي صرافه بازار ته ورغلی دصرافیانو دصورت حال دمعلومولو او دهغو دقواعدو او ضوابطو دمطالعه کولو وروسته دې تحقیق ته رسیدلي دی چي صورت حال واضح شو نو دغه لاندي امور یې په ګوته کړي دی.

سنبا: ي ضور بندی قابل نحقیق دغه مندرجه ذیل اشیاء دی.

۱: ډې ټریډنګ یعنی په یوه ورځ کي د حصې رانیول او بیا پلورل.
۲: د مستقبل سوداوي (Forward)
۳: د بدل معاملات.

د ډې ټریډنګ مطلب دادی چي یو سړی په یوه ورځ کي حصې رانیسي او په هغه ورځ کي یې پر بل سړي وپلوري د غه ته ډې ټریډنګ (Spot Transactions) د غه فوري سوداګ کي وي، او د مستقبل په سوداګ کي (Forward Trading) هم وي. اول موږ د فوري سوداګ خبره کوو.

د فوري سودا طریقه داده چي کله کوم سړی د کمپنی حصې رانیسي نو د هغې سودا اندراج فوري په KAT کي کیږي، چي په صرافي کي د غه سودا د کمپوټر په وسیله ریکارډ کیږي او په صرافي کي د دې سوداګ ذمه اخستل کیږي، دې سوداګ ته حاضره سودا هم ویل کیږي د فوري سودا د هری سودا په درو ورځو کي قیمت اداکول ضروري وی، او پلورونکی ته به د پلورل شوې حصې ډیلوري ورکول ضروري وی د ډیلوري مطلب داوي چي د حصې په بیع کي د کمپنی د حصې پلورل او د هغې کمپنی په ریکارډ کي سي ډي سي په وسیله د هغې حصې منتقلي ودوهم خریدار ته کیږي.

د فقهي نقطه نظر قابل غور خبره داده چي که کوم شخص یو شی رانسي نو د هغه لپاره ضروري ده چي اول پر هغه شي باندي قبضه حاصل کړي او بیا یې پر چا وپلوري د قبضې څخه وړاندي بیع جائز نه ده، اوس د حصو په صورت حال کي ډیلیوري خریدار ته درې ورځي وروسته نقل کیږي، سوال داده چي د خریداري او ډیلیوري په منځ کي چي د غه درې ورځي مدت دی ایا د خریدار لپاره دا جائز ده چي د دې درو ورځو تر منځ یې پر بل سړي وپلوري ؟

که ډیلیوري شرعي قبضه بلل کیږي نو ډیلیوري څخه وړاندي پلورل وړاندي تر قبض بلل کیږي او ناجائز ده، لکن دوهم احتمال داده چي ډیلیوري څخه وړاندي پلورل د شرعي قبضې څخه عبارت نه ده بلکه په کمپنی کي د حصو د خریدار پر نامه اندراج ته ډیلیوري ویل کیږي، ورنه چیري پلورل شوې حصې د ټول منافع او نقصانات تعلق دی، هغه د خریدار و طرف ته منتقل کیږي یعني که د خریداري او ډیلیوري په منځ کي په مدت کي،

کمپنۍ کوم نقصان سره مخ شي نو هغه نقصان به دخريدار وي ، او که کمپنۍ نفع حاصل ، کړي نو هغه نفع به هم دخريدار وي.

دا خبره واضح کول ضروري دی چې دحصې دبيع مطلب داده چې دکمپنۍ حصې مشاع بيع ده ، لهذا دغه بيع المشاع کي حسي قبضه ممکن نه ده ، بل طرف ته بيع قبل القبض دممانعت علت دادی چې کله مشتری مبيع باندی قبضه نه وي کړې يا کم ازکم بائع تخليه ونه کړي نو مبيع دبائع په ضمان کي وي يعنی که په دې دوران کي هغه هلاک شي نو بيع فسخ کيږي ، لهذا که قبضه ونه شي نو به مشتري مبيع پر کوم بل چا هم فروخت کړي ، او په وروسته کي به هغه دبائع اصلي په قبضه کي هلاک شي نو اوله بيع به فسخ شي نو ددې په نتيجه کي دوهمه بيع هم فسخ شي ، لهذا دغه دوهمه بيع دشروع څخه دغرر دوجه فسخ کيږي.

علامه کاساني رحمه الله بيع قبل القبض دممانعت وجه داسي بيانوي هغه ليکي

ولانه بيع فيه غرر الانفساخ بهلاک المعقود عليه لانه اذا هلک المعقود عليه قبل القبض يبطل البيع الاول فينفسخ الثاني. (بدائع الصنائع ج۴ ص۳۹۴ موسسه التاريخ العربي) (۱)

دبيع قبل القبض واضح علت داهم دی چې ربح مالم يضمن لازميږي ، ولي چې دقبضې څخه وړاندي ضمان دمشتري وطرف ته نه منتقليږي ، اوس که هغه وړاندي يې پلوري او په هغه کي نفع کوي نو دغه ربح مالم يضمن راغله ، دکوم چې ممانعت دلاندينو وجوه په حديث شريف کي راغلی دی:

لا يحل سلف وبيع ولا شرطان فی بيع ولا ربح مالم تضمن. (سنن ابی داؤد ج۳ص۲۸۳ کتاب البيوع باب فی الرجل يبيع ماليس عنده) (۲)

په جامع ترمذي کي دغه حديث دې الفاظ مروي دی:

لا يحل سلف وبيع ولا شرطان فی بيع ولا ربح مالم يضمن (جامع الترمذي ج۳ ص۵۳۵ باب ماجاء في کراهية بيع ماليس عنده) (۱)

---

(۱) ج۵ ص۱۸۰ (طبع سعيد)

(۲) سنن ابي داؤد ج۲ ص۱۳۹ (طبع مکتبه رحمانيه)

ددې حدیث شریف په تشریح کې علامه ملا علي قاري رحمه الله لیکلي دي:

یرید به الربح الحاصل من بیع ما اشتراه قبل ان یقبضه وینتقل من ضمان البائع الی ضمانه، فان بیعه فاسد، فی شرح السنة: قیل: معناه ان الربح فی کل شیئ انما یحل ان لو کان الخسران علیه، فان لم یکن الخسران علیه کالبیع قبل القبض اذا تلف فان ضمانه علی البائع (مرقاة المفاتیح ج۶ ص۸۹) (۲)

او علامه طیبي رحمه الله وایي:

وربح مالم یضمن یرید به الحاصل من بیع ما اشتراه قبل ان یقبضه وینتقل من ضمان البائع الی ضمانه فان بیعه فاسد (شرح الطیبي ج۶ ص۸۲) (۳)

او علامه سندهي رحمه الله لیکلي دي:

وربح مالم یضمن) هو ربح مبیع اشتراه فباعه قبل ان ینتقل من ضمان البائع الاول الی ضمانه بالقبض. (حاشیه السندي علی المجتبی للنسائي ج۷ ص۲۹۵)

او حضرت مولانا خلیل احمد سهارنپوري قدس سره لیکلي دي:

ولا ربح مالم تضمن ای لا یحل ربح شیئ لم یدخل فی ضمانه وهو ربح مبیع اشتراه فباعه قبل ان ینتقل عن ضمان البائع الاول الی ضمانه بالقبض (بذل المجهود ج۱۵ ص۱۸۰ کتاب البیوع باب فی الرجل یبیع مالیس عنده) (۴)

حاصل داده چې دشی بیع قبل القبض ددې وجې ناجائز دی چې دقبضې څخه بغیر دهغه ضمان مشتری وطرف ته نه منتقلیږي، لهذا که غواړي چې وړاندي یې په نفع سره وپلوري نو ربح مالم یضمن کي داخل شو، هم داډول څنګه چې صاحب دبدائع لیکلي دي: دقبضې څخه وړاندي که مبیع هلاک شي نو دبائع په ضمان کي په بناء دغه بیع فسخ کیږي او ددې په نتیجه کي راتلونکې بیع هم فسخ کیږي. لهذا راتلونکي بیع دشروع څخه دغرر انفساخ وجه پیدا کیږي.

---

(۱) ابواب البیوع ج۱ ص۲۳۳ (طبع سعید)

(۲) ج۶ ص۸۲ (طبع امدادیه ملتان)

(۳) (طبع ادارة القران کراچي)

(۴) ج۲ ص۲۲۶ (طبع مکتبة الحسن)

لکن که ضمان حسي او حقیقي قبضې څخه سوا د تخلیې په وسیله د مشترى وطرف ته منتقل شي نو بیا چونکه نه دربح مالم یضمن اندیښنه شته اونه دغرر انفساخ . نو مشترى لپاره پلورل جائز دى . په دې وجه فقهائي کرامو تخلیه د قبضې قائم مقام بللې . په فتاوى عالمګیري کي دى:

واجمعوا على ان التخلية فى البيع الجائز تكون قبضًا وفي البيع الفاسد روايتان والصحيح انها قبض ..... رجل باع خلا فى دنّ فى بيته فخلى بينه وبين المشترى فختم المشترى على الدنّ وتركه فى بيت البائع فهلک بعد ذلک فانه يهلک من مال المشترى فى قول محمد وعليه الفتوى . (فتاوى عالمكيريه ج۳ ص۱۶ کتاب البيع باب ۴ فصل ۲) (۱)

اوس دیته کتل کیږي چی دمشاع بیع کي قبضه څنګه متحقق کیږي ؟ ددې په جواب کي هم فقهائي کرامو ویلي دی چی دمشاع بیع کي تسلیم او قبض تحقق په تخلیه سره راځي ، علامه سرخسي رحمه الله اجارة المشاع (چی امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد جائز نه ده) دبيع المشاع په منځ کي فرق بیانوي لیکي:

وهذا بخلاف البيع لان التسليم هناک بالتخلية يتم وذلک فى الجزء الشائع يتم (مبسوط السرخسي ج۱۵ ص۱۴۶ کتاب الاجارة) (۲)

او صاحب هدایه رحمه الله هم دغه فرق داسي بیان کړی دی :

ولابي حنيفة انه آجر مالا يقدر على تسليمه فلا يجوز وهذا لان تسليم المشاع وحده لا يتصور والتخلية اعتبرت تسليمًا لوقوعه

---

(۱) کتاب الاجارة ج۴ ص۲۸۷ و۲۸۸ (طبع معهد الخليل الاسلامي)

(۲) طبع رشیدیه کوټه .

تمکینًا وهو الفعل الذي یحصل به التمکن ولا تمکن فی المشاع بخلاف البیع لحصول التمکن فیه . (۱)

ددې مطلب دادی چې اجاره کی مقصود یواځې انتفاع ده . ملک نه دی او حصه متاعه کې تمکین انتفاع نه راځي نو په هغه کې تخلیه متصور ندی . ددې په خلاف بیع کی مقصود ملک دی لهذا دتخلیې په واسطه په هغه تمکین راځي ، څنګه چې صاحب عنایه ددې په شرح کې وایې:

بخلاف البیع فان المقصود به لیس الانتفاع بل الرقبة ولهذا جاز بیع الجحش فکان التمکن بالتخلیة فیه حاصلاً (۲)

او صاحب کفایه ددې په وضاحت کی لیکلی دی:

ان التخلیة اعتبرت تسلیمًا اذا کان تمکینًا من الانتفاع وانما یکون تمکینًا اذا حصل بها التمکن والتمکن لا یحصل به فلا یعتبر فعله تمکینا بخلاف البیع لحصول التمکن ثمه من البیع والاعتاق وغیر ذلک . (فتح القدیر مع العنایة والکفایة ج۸ ص۴۱ و۴۲ باب الاجارة الفاسدة) (۳)

---

(۱) باب اجارة الدور والبیوت ج۱۵ ص۱۶۳ (طبع غفاریة کوټه)

(۲) هدایة کتاب الاجارات ج۳ ص۳۰۶ (طبع مکتبه رحمانیه) دلته دا خبره شته چې دهدایې په مذکوره نسخه کی دی : انه آجر ما یقدر علی تسلیمه ، الفاظ په ظاهر دکتابت غلطی ده ولی چې په دې صورت کې دامام صاحب رحمه الله دلیل نه جوړیږي ، صحیح الفاظ دادی چې حضرت مفتی صاحب لوړ ذکر کړه یعنی : انه آجر مالا یقدر علی تسلیمه، او په فتح القدیر ج۸ ص۴۱ (طبع رشیدیه کوټه) او مکتبه شرکت علمیه ملتان په طبع شده نسخه هدایه ج۳ ص۳۰۲ او مکتبه البشری کراچي په طبع شده هدایه کی ج۶ ص۲۹۸ په نسخه کې هم داهول راغلی دی .

(۳) عنایة علی فتح القدیر ج۸ ص۴۱ (طبع رشیدیه)

صاحب كفايه په مخكيني عبارت سره دمشاع دحسي قبضه څخه بغير تخليه دقبضې قائم مقام بولي او دمشترى لپاره په هغه كي دملك تصرفات كول جائز بولي په كوم كي چي مخته پلورل هم شامل دى.

علامه طوري رحمه الله هم په تكمله البحر الرائق كي ددې فرق وضاحت دصاحب هدايې او دصاحب دعنايې په ډول كړى دى (تكملة البحر ج۸ ص۳۶ باب الاجارة الفاسدة) (۱)

ددې تصريحاتو څخه دا خبره واضح شوه چي دمشاع بيع كي حسي قبضه خو ممكن نه ده لكن تخليه او تمكين دقبضې څخه مقصود حاصلوي ، او مشترى لپاره تخليه يا تمكين څخه وروسته ددغه مشاع وړاندي پلورل هم جائز دى.

اوس دحصو بيع كي بائع وطرف ته دتمكين او تخليه تحقق راځي او كه نه؟

اگرچي دصرافي ذمه داران پر دې خبره متفق دى چي دسودا دترسره كولو سره سم دحصې ټول حقوق او ذمه داري دخريدار وطرفته منتقل كيږي ، گويا حصه دخريدار په ضمان كي راغله ، (او په دې لحاظ كه خريدار يې وړاندي وپلوري نو دغه ربح مالم يضمن لازم نه راځي) لكن دصرافي قواعد او ضوابط دمطالعې وروسته دا خبره واضح ده چي قبضه شرعي دتحقق لپاره ډيليوري څخه وړاندي نه راځي چي هغه دلائل په لاندي ډول دى:

۱: دا خبره په فقه اسلامي كى طى شوې ده چي قبض كل شئ بحسبه (۲) يعنى دهر شي قبضه دهغه شي دنوعيت په لحاظ عرفًا مختلف كيږي ، دحصو په باره كي عرف عام داده چي دسودا پر وخت يواځي دصرافي فوري اندراج قبضه نه بلل كيږي چي ډيليوري دريږي ورځي وروسته وركول كيږي ، دډيليوري معنى دقبضې ده لهذا عرف هغه قبضه بللې ده.

۲: په صرافي كي بيع مالا يملك الانسان(Short Sale) رواج عام دى كله چي موږ دصرافي دوره وكړه هغه وخت موږ ته دا وويل شول چي دحاضرو سوداؤ يعني دفوري

---

(۱) طبع رشيديه

(۲) كمافي البحر الرائق ج۵ ص۲۴۸ (طبع سعيد) قبض كل شئ وتسليمه يكون بحسب ما يليق به وفيه بعدأسطر قبض كل شئ يكون بما يليق به.

سوداؤ چي شارټ سیل ممنوع بلل شوې دی لکن دقواعدو او ضوابطو څخه معلومه شوه چي وروسته بیا دصرافانو مشرهم تصدیق کړه چي کوم شی منع شوی دی ، هغه بلینک سیل(Blank Sale) دی یعنی داسی بیع چی په هغه کي نه ملکیتوي او نه هغه دحصې خریداري لپاره دقرض معاهده کړې وي ، لکن په حاضرو سوداؤ کي شارټ سیل دد ې شرط سره اجازت ورکړی دی چی پلورونکي ته ووايي چي شارټ سیل باندي یې پلوري او دا چي دغه وقت دحصو ډیلیوري (پرچی) لپاره یې دقرض انتظام کړی دی (۱) ددې څخه معلومه شوه دحاضره سوداؤکي شارټ سیل امکان موجود دی او که بالفرض قواعدو ته وکتل شي شارټ سیل منع هم وی نو دغه خبره دضمانت نه ده هغه به ددې خبری خلاف ورزي نه کوي.

اوس دا خبره ښکاره ده چي که کوم سړی شارټ سیل کوي یعنی حصه دهغه ملک نه وی ،بیا یې هم پلوري نو یواځي دا نه چي (بیع مالا یملک) پر بنا دغه بیع شرعًا باطل ده ، بلکه دا هم واضح ده چي څوک دا وايي چي په دې سودا دحصې حقوق او التزامات ټول وخریدار ته منتقلیږي یا دخریدار په ضمان کي راځي هغه دا خبره په شرعي مفهوم کي نه کوي ولي چي دغه خبره دشارټ سیل په صورت کي هم کیږي ، حالانکه شرعي مفهوم کي شارټ سیل په صورت کي ضمان دمنتقل کیدلو هیڅ سوال نه پیدا کیږي ، کله چی حصه دبائع په ملکیت کي نه وی نو هلته به خریدار ته تمکین او تخلیه څنګه ورکړل شي ؟او په دې کي دشرعي مفهوم سره سم ضمان څنګه منتقل شي ؟

۳ : دکراچي دصرافه بازار دطرف څخه موږ ته چي کوم ضوابط او قواعد راکړل شوي دی په هغه کي دحاضرو سوداؤ قواعد او ضوابط څخه وراندي یوه مادّه کي ویل شوی دی چی ټولي حاضره سوداوي به آئنده هفته دسې شنبې په ورځ مکمل کیږي یعني په دغه ورځ بائع به دحصې ډیلیوري ورته سپاري ، او خریدار به یې قیمت ادا کوي ، لکن ددغي مادې په یوه شق کي ویل شوي دی چي که بائع دمقرره وقت پوري ډیلیوري ورنه کړه نو خریدار دا حق لري چی دشرکت چي څونه حصه ده دغه بائع څخه رانیولې ده هغه دی دبازار څخه رانیسي (کوم ته چي په صرافي کي(Buy in) ویل کیږي ، او په دې شق کي دا

(۱) Regugations For Short selling under Ready Market ۲۰۰۲ Clause.

هم ويل شوي دى چي په داسي صورت كي كه خريدار دبازار څخه خريداري كي نقصان وكړي (مثلا هغه حصه دبازار څخه په زيات قيمت تر لاسه كړي) نو بائع مكلف دى چي دخريدار دنقصان تلافي وكړي.

دغه قاعده په واضح طور سره ددې خبري اعتراف كړى چي دسودا په وقت كي قبضه نه ده شوې : ولي چي بائع دطرف څخه ډيليوري نه ده وركړل شوې ، دا په دوو صورتو كي ممكن ده يا خو بائع دشارټ سيل كړې وه ، يعني حصه يې دملكيت څخه وتلو بغير فروخت كړې ، په دې صورت بطلان دنمبر ۲ كي تير شو ، يا بيا ددغه شارټ سيل نه كړى ، مګر خريدار دسودا كولو وروسته خپله فيصله بدله كړې ولي چي هغه په خپله دڅان سره دساتلو ياپر كوم بل چا دپلورلو فيصله كړې كله چي ده رائ بدله شود چي حصه به دخپل ځان سره ږدي يا يې پلوري نو دا به څنګه ممكن شي چي دسودا پر وقت چي دى خريدار ته تمكين وركړي يا دهغه دحق تخليه وكړي ؟او دا هم ده چي په دې صورت كي دصرافي قواعد دانه دي چي چا حصه وپلورله نو بائع دي دډيليوري پر وركولو مجبور كړي ، بلكه خريدار ته دا حق وركوي چي ډيليوري باندي داجبار پر ځاى دبازار څخه ددغي شركت دغه مقدار كي بله حصه رانيسي ، او كه په دې خريداري كي هغه ته نقصان ورسيږي نو بائع پر تلافي كولو مجبور ګڼي ، چي ددې حاصل دادى چي اوله بيع په يك طرفه طور فسخ كړي او دكوم دريم سړي سره نوې بيع وكړي.

۴-صرافيان دا هم وايي چي په حاضره سوداؤ كي علاوه دفارورډ سوداؤ كي هم حقوق او التزامات فورا منتقل كيږي ، صرف شركت په ريكارډ كي نوم دبدليدلو لپاره وخت لګيږي ، حالانكه فارورډ سوداؤ كي شارټ سيل رواج دحاضره سوداؤ په مقابله كي څه چنده زيات وي ددې څخه معلومه شوه چي دغه خلك چي دحقوقو او التزاماتو خبره دمنتقلي خبره كوي هغه به شرعي مفهوم كي دضمان منتقلي نه ده ، او ددې ټولي مجموعې څخه چي كومه خبره واضح شوه هغه داده : چي كوم شي ته په صرافي كي حاضره سودا وايي ، په هغه كي دسودا پر وقت دشرعي مفهوم سره سم قبضه نه راځي ، او څوك چي وايي چي سودا دتر سره كيدلو سره سم ټول حقوق او التزامات دخريدار طرف ته منتقل شي . هغه په دې معنى وايي چي په صرافي كي معامله پائ ته ورسيږي او دحصې

قيمت دلوړيدلو يا كښته كيدلو سره سره به بائع په دغه قيمت دهغې حصې ډيليوري ادا كوي ، او خريدار هم دهغه قيمت دادائيګي پابند دى ، او كه كوم فريق خپله ذمه واري پوره نه كړي او خريدار د عدم ادائيګي په صورت كي بائع به په بازار كي خريدار ته دبازار څخه حصه درانيولو چي نقصان ورسيږي نو دوهم فريق به ددې تلافي ذمه وار وي.

دمذكوره بالا دلائلو سره سم شرعي حكم دادى چې دحصې دخريدار لپاره تر هغه دحصې پلورل جائز نه دى تر څو چي ډيليوري يې نه وي تر لاسه كړې ، كه پلورونكي دشارټ سيل وي نو دحصې په ملك دراوړلو وړاندي بيع باطل ده ، او كه حصه دبائع ملك وي ، او عقد بيع اركان متحقق وي نو دغه بيع درست ده ، دې ته بيع الكالي بالكالي (۱) نه ويل كيږي ولي چي دشركت حصه دبائع په ملكيت كي ده او بيع حال ده ، او تأخير تسليم محض رسمي داجرا دآلاتو څخه ده ، يا حبس المبيع لاستيفاء الثمن ده (۲) او مبيع عين دين نه ده ، لكن خريدار لپاره پلورل هغه وقت جائز ده كله چي هغه ته ډيليوري لاسته راشي لهذا څنګه هغه وقت دى تريدنګ كيږي(په كوم كي چي وړاندي حصه پلورل كيږي) شرعًا جائز نه ده.

دمستقبل سودا (Futuers)

مذكوره تفصيل يواخي دحاضره سوداؤ په باره كي ؤ كوم ته چي (Spot sales) يا (Ready contracts) ويل كيدل ، كله چي په حاضره سوداؤ كي صورت داؤ نو په مستقبل سوداؤ كي كوم چي ورته (Future يا Forward) ويل كيږي ، بطريق اولى دغه حكم ده چي ډيليوري بغير دحصې وړاندي پلورل جائز نه دي ، ولي چي په داسي سوداؤ كي شارټ سيل رواج دحاضره سوداؤ په مقابل كي څو چنده زيات دى ، او شارټ سيل كي چي كومي پابندياني په حاضر سوداؤ كي وي ، دمستقبل په سوداؤ كي دونه پابنده نه وي.

دصرافي ددورې په دوران كي مورِ ته داسي هم وويل شول: چي په حاضره سوداؤ او مستبل سوداؤ كي بل فرق نشته يواخي دا چي دحاضر سوداؤ كي ډيليوري سم دستي

---

(۱) مستدرك حاكم ج۲ ص۶۵و۶۶ (طبع دار الكتب العلميه بيروت)

(۲) في الهداية ج۳ ص۴۸ (طبع مكتبه رحمانيه) .... فصار كحبس المبيع لما تعلق زواله باستيفاء الثمن لا يزول دون قبض جميعه.

ورکول کیږي او په مستقبل سوداؤ کی وروسته ورکول کیږي لکن درانیول شوي شي حقوق او التزامات فورا منتقل کیږي ، لکن د هغه کسانو بیان ددې خبرې دلیل دی چی حقوق او التزامات د منتقلي لفظ د شرعي مفهوم سره سم نه استعمالیږي ، بلکه د هغه معنی داده چي د حصې قیمت چي د ډیلیوري د سپارلو وړاندي پورته یا کښته شي په صورت کي بائع د طی شده قیمت سره به ډیلیوري ورکولو او خریدار د طی شده قیمت داداکولو باندي مجبور دی.

دې صورت حال ته په کتلو د مستقبل د سوداؤ حکم دادی:

۱-چي که د پلورونکی په ملکیت کي حصه نه وي نو هغه په شارټ سیل یا بلینک سیل کوي نو دا بیع مالا یملک دوجي جائز نه ده باطل ده.

۲-که پلورونکي په ملکیت کي هغه حصه وي او ده هغه ډیلیوري هم تر لاسه کړې وي ، او آینده کي تاریخ لپاره نن ایجاب او قبول په وسیله د بیع تکمیل وکړي کوم ته چي (Forward Sale) ویل کیږي ، یعنی بیع نن وکړي لکن بیع د آئنده تاریخ لپاره ،ي ، نو دغه بیع مضاف الی المستقبل پر بنا جائز نه ده.

۳-که د پلورونکي په ملکیت او قبضه کي حصه وي (یعني هغه ددې حصې ډیلیوري لاس ته راوړې وی) او بیع د آئنده تاریخ لپاره نه وي ، بلکه د نن تاریخ وي ، البته قیمت یې دین وي چي خریدار به قیمت په آئنده تاریخ کي ادا کوي نو په دې صورت کي د حصې ډیلیوري خریدار ته ورکول کیږي ، او د قیمت د وصولي بغیر د ډیلیوري ورکولو بغیر حصه په قبضه کي نه ورکول کیږي ، ولي چي دغه بیع مؤجل ده او په بیع موجل کي حبس المبیع لاستیفاء الثمن جائز نه دی.

په فتاوي عالمګیریه کي دي:

قال اصحابنا رحمهم الله تعالی : للبائع حق حبس المبیع لاستیفاء الثمن اذا کان حالاً کذا فی المحیط وان کان مؤجلا فلیس للبائع ان یحبس المبیع قبل حلول الاجل ولا بعده ، کذا فی المبسوط . (فتاوی عالمګیریه ج ۳ ص ۱۵ باب ۴ من کتاب البیوع) (۱)

---

(۱) (طبع مکتبه رشیدیه)

۴ - كه پلورونكي په ملك او قبضه حصه وي او هغه يې دنن په تاريخ وپلوري او ډيليوري هم خريدار ته وركړي ، لكن قيمت آينده تاريخ لپاره په پور وي او خريدار ته دډيليوري وركولو وروسته بيا هغه حصه (كوم چي خريدار پر نوم شوې ده) دځان سره په ګروي كښيږدى نو دغه صورت جائز دى.

علامه حصكفي رحمه الله په درمختار كي فرمايي:

ولو كان ذلک الشئ الذي قال له المشتري: امسكه ، هو المبيع الذي اشتراه بعينه لو بعد قبضه ، لانه حينئذ يصلح ان يكون رهنًا بثمنه ولو قبله لا يكون رهنًا لانه محبوس بالثمن (۱)

علامه ابن عابدين شامي رحمه الله تر دې لاندي ليكلي دى:

قوله لانه حينئذ يصلح ... الخ اى لتعيين ملكه فيه حتى لو هلک يهلک على المشترى ولا ينفسخ العقد قوله لانه محبوس بالثمن: اى وضمانه يخالف ضمان الرهن ، فلا يكون مضمونًا بضمانين مختلفين الخ. (رد المحتار ، كتاب الرهن ج۶ص۴۹۷)(۲)

صورت نمبر ۳ او صورت نمبر ۴ فرق علامه ابن عابدين رحمه الله ددې عبارت څخه ښه پرتله كيدلى شي ، او ددې پوره وضاحت دبنده په كتاب بحوث في قضايا فقهيه معاصره كي شوى دى (ص۱۲ تا ۱۸ طبع دار القلم دمشق) ملاحظه يې كړى.

۵ - پنځم صورته دا هم ممكن ده چي پلورونكى دقبضې او ملك سره بيع سم دستي نه كوي بلكه په خاص قيمت سره دپلورلو وعده وكړي ، خريدار هم يواځي درانيولو وعده وكړي بيع تر اوسه مكمل شوې نه وي دمعاصرو علماء يوه ډله (په كوم كي چي مجمع الفقه الاسلامي جده هم ده) دوطرفه وعده هم دعقد په حكم كي بولي او ناجائز يې بولي ، او دكوم فقهاؤ څخه چي بعض معاملات (مثلا بيع بالوفاء) كي وعده ملزم جائز بولي هغه هم په حاجت عامه پوري مشروط بولي ، څنګه چي په فتاوى قاضي خان كي دى:

---

(۱) الدر المختار ج۶ ص۴۹۷ (طبع سعيد)
(۲) (طبع رشيديه)

لان المواعدة قد تکون لازمة فتجعل لازمة لحاجة الناس (فتاوی الخانية ج۲ ص۱۲۵) (۱)

په مذکوره صورت کي کوم حاجت هم په نظر نه راځي دکوم په وجه چي حرج ع. لازمیږي . بلکه په صرافي کي دسته بازي څخه رابندلو په غرض ضرور معلومیږي چي دلته وعده غیر ملزم وبلل شي (۲) لهذا که دواړه فریق وعد غیر ملزم کړي نو بیا جائز ده. په دې صورت کي که کوم فریق وعده پوره نه کړي نو دیانة ګناه ګار ده . لکن په قضاء کي مجبور نه ده.

په صرافي کي دبدلي په معاملاتو کي بعض اوقات یو شخص ډیري حصې رانیسي ، مګر دقیمت ادا کولو ورسره روپۍ موجودي نه وي په دې صورت کي رانیول شوي حصې پر کوم دریم سړي په دې شرط پلوري چي هغه په کوم طی شده مدت وروسته خریدار هغه حصې په زیات قیمت رانیسي . مثلا الف دب څخه په اول اپریل دیو لک روپو لس زره حصې رانیسي . لکن دده سره یو لک روپۍ موجود نه وي ، لهذا هغه دغه لس زره حصې پر ج په دې شرط پلوري چي هغه پر ۱۳ اپریل دغه حصې دیو لک دوزره روپو کي بیرته پلورونکي ته ور کړي.

په دې طریقه کار کي دشرعي اعتبار سره دوې خرابیاني دی یو دا چي دغه عموماً دډیلیوري دوصولي څخه وړاندي کیږي ، کوم چي وړاندي بیان وشو ، چي دغه بیع قبل القبض دوجي جائز نه ده ، بله دا چي ج ته چي حصې ورکول کیږي هغه دزیات قیمت په شرط سره بیرته ورکوي دغه شرط فاسد دی چي بیع فاسد کوي او په حقیقت کي ددې مقصد دادی چي یو لک روپۍ اخلي او بیا یو لک دوه زره روپۍ ادا کوي چي دغه دسود شکل دی کوم ته چي دغه بیع فاسد بهانه جوړه شوې ده ، نو په دې وجه دبدلي دغه معاملات شرعًا جائز نه دی.

---

(۱) (طبع رشیدیه)

(۲) (موجوده قانون او طریق کار کي دغه وعده ملزم وي ، لهذا دغه صورت جائز نه دی (حاشيه ازحضرت مفتي صاحب)

والله سبحانه وتعالى اعلم وعلمه اتم واحكم / بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه
۲۱ صفر ۱۴۲۶ھ ۲ اپریل ۲۰۰۵ (فتوی نمبر ۴۷ / ۸۰۳)

الجواب صحیح / محمد رفیع عثمان عفی الله عنه ۲۲ / ۵ / ۱۴۲۶ ھ

يادونه: د دار الافتاء جامعه دار العلوم كراچي په مجلس تحقيق مسائل حاضره اجلاس د سيشنبې په ورځ په تاريخ ۲۲ جمادی الاولی ۱۴۲۶ه) مطابق ۴ جولائي ۲۰۰۵م منعقد شو ، چي دغه مذكوره تحرير يې لفظا باللفظ ولوست او د مناقشې وروسته ټول مجلس ورباندي متفق شو ، په دې مجلس كي دغه لاندي مذكور علماء شريك ؤ:

حضرت مولانا مفتي محمود اشرف عثماني صاحب(نائب مفتي جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا مفتي عبدالرؤف سكهروي صاحب(نائب مفتي جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا مفتي عبدالله صاحب (استاذ جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا مفتي عبدالمنان صاحب (نائب مفتي جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا مفتي اصغر علي رباني صاحب(رفيق دار الافتاء جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا عصمت الله صاحب (رفيق دار الافتاء جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا محفوظ احمد صاحب(استاذ جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا زبير اشرف عثماني صاحب(استاذ جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا مفتي محمود اشرف عثماني صاحب (نائب مفتي جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا محمد عمران اشرف عثماني صاحب (استاذ جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا محمد يعقوب صاحب(رفيق دار الافتاء جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا محمد افتخار بيگ صاحب(رفيق دار الافتاء جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا خليل احمد اعظمي صاحب(استاذ جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا احسان كليم صاحب(استاذ جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا محمد زبير حق نواز صاحب(رفيق دار الافتاء جامعه دار العلوم كراچي)
حضرت مولانا اعجاز احمد صمداني صاحب(استاذ جامعه دار العلوم كراچي)

۱- د ډيليوري څخه وړاندي محصو پلورلو حكم

۲- د يوې مياشتي په وعده د حصې پلورلو حكم

۳- دحصو د پلورلو وروسته دوصولي رقم په ضمانت كي دحصې ګروي ايښوول

محترم جناب حضرت مفتي صاحب حفظه الله . السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

!

دحصو په اړه چي تا ويلي په هغه كي يوه خبره زما په پوهه كي رانغله زه يې درته په تفصيل وړاندي كوم.

سوال: په دې مسئله دعلماء كرامو څه رائه ده چي دحصو د پلورلو لپاره چي كوم ايجنټ (دلال) په معرفت پلورل غواړم دډيليوري يعنى (CDC) دوې ورځي وروسته لاسته راځي.

جواب: مكرم بنده ، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

دډيليوري وړاندي پلورل جائز نه دى (١)

سوال: ما حصې رانيولې او ديوې مياشتي په وعده مي وپلورلې دهغه ايجنټ په معرفت كوم چي ما ورڅخه رانيولې وې ، البته ددائيګي كولو وروسته دهغه ډيليوري وركول كيږي ، لكن تاچي فرمايلي دى چي ددې ضمانت په طور زه ايښوولى شم دا خبره مي په پوهه كي رانغله برائى مهرباني وضاحت يې راته وكړه. والسلام طالب دعا / الطاف حسين بر خوردار يه.

جواب: مطلب دادى چي كوم شخص ديوې مياشتي په وعده فروخت غواړي په هغه كي دوې خبري ضروري دى يو دا چي ته به اول درانيول شوې حصې ډيليوري لاسته تـه راوړې او بيا بـه يې پلورې ، دوهمه خبره داده چي يوه مياشت وروسته سودا كول صحيح نه ده(٢) مګر داسي كيدلى شي چي نن يې وپلورې او ډيليوري هم ورته وركړې (٣

---

(١) دتفصيل لپاره تر دې وړاندي فتوى ملاحظه كړى.

(٢) دتفصيل لپاره ص ١٧٨ تر ١٩٠ پوري فتوى ملاحظه كړى.

(٣) دتفصيل لپاره دمفتي صاحب كتاب (اسلام او جديد معيشت وتجارت) ص٨٥ تا ٨٩ ملاحظه كړى.

) لکن وروسته بیا هغه حصه په کروي د خان سره کښیږدي . تر څو چي هغه رقم ادا کړي .
هغه حصه به په ضمانت کي ستا سره پرته وي .
والله سبحانه وتعالی اعلم. ۵/۲/۱۴۲۲ه

۱: دحصي دنفع په غرض رانیول

۲: په کار بار کي سودي رقم شاملولو والا شرکت دحصي خرید او فروخت کولو حکم

۳: دتجارت په غرض دحصو دخرید او فروخت حکم

سوال: Join Stock Companies دحصو خرید او دهغه Dividind په وسیله آمدني جوړول ، دحصي Ordinary یعني نفع ونقصان په ضمانت سره بې له نفع او نقصان دفیصد تعین بغیر کیږي ، او Companies جائز تجارت او صنعت کار بار کوي Capital Financing هم بې له سود کوي (جائز دی که نه ؟).
۲: دپورتني صورت ددې فرق سره چي Financig لپاره په سود رقم حاصل کړي.
۳: داول صورت سره دحصي خرید Dividend پر ځای کلیتًا ددې حصي خرید او فروخت کوی ، یعني آمدني په صورت کي اوس Capital Gain باندي منحصر وي نه Dividend پر آمدني
۴: د۲ نمبر صورت سره سم مګر دحصي خریداري یواځي Capital Gain لپاره وي.
جواب: ۱- په دې صورت کي دحصي رانیول جائز نه دی (۱)
۲- په دې صورت کي دحصي درانیولو ګنجائش شته (۱) البته شرکت ته دي دا ولیکل شي چې دسود لین دین باندي موږ راضي نه یو ، او دشرکت په سالانه اجتماع کي دي هم ددې خبري اظهار وشي بیا که عمل ورباندي ونه کړي هم

(۱) دتفصیل او حوالو لپاره امداد الفتاوی ج۳ ص۴۹۱ (طبع مکتبه دارالعلوم کراچي) او اسلام او جدید معیشیت وتجارت) ص۸۷ و۸۸ ملاحظه کړی.

۳ او ۴ - کي د خرید او فروخت په غرض د حصې رانیولو کي هم کوم حرج نشته(۲) البته سوال نمبر ۳ په صورت کی هم د سودي معاملې سره د عدم رضامندي اظهار کول پکار دی، څنګه چي په ۲ کي ذکر شو، بل دا چی ډیلیوري څخه وړاندي فروخت کول جائز نه دی.

والله اعلم / ۲۹ / ۱۲ / ۱۴۰۹ هـ (فتوی نمبر ۲۳ ۷۵ / ۴۰ و)

د اسلامي بینکاري او د حصې په باره کي د حضرت مفتي صاحب رائ

د اسلامي بینکاري او حصې سره اړوند خط او کتابت

په لندن کي یو عالم مولانا موسی کرماډی صاحب دیو خط په وسیله د مفتي صاحب څخه د شرکت د حصو په اړه سوال کړی، لکن هغه خط د ډاک په ریکاډ کي پیدا نه سو نو مفتي صاحب د فکس په وسیله هغه جواب کي د اسلامي بینکاري په اړه خپله رایه ظاهره کړه، بیا د سائل د طرفه هغه خط دوهم ځل راولیږل شو، چي په حقیقت کي د حصو په باره سوال شوی ؤ، بیا حضرت مفتي صاحب په تفصیل د هغه جواب وروليږلو، هغه خط لاندي ذکر شوی.

سوال: محترم المقام حضرت مولانا مفتي محمد تقی عثماني صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

بعده: امید دی چی په خیر او عافیت سره به یې، څلور هفتې وړاندي الحاج الطاف حسین بر خورداریه صاحب په معرفت سره یو تفصیلي مراسله لیږل شوې، چي د نه رسیدلو په وجه بیا ما فکس کړه، سخت انتظار دی امید چی حضرت مفتي صاحب به د مصروفیاتو سره سره څه وقت فارغ کړي او د جواب څخه به مو خبر کړي. فقط والسلام / موسی کرماډي، لندن.

---

(۱) د حصو سره اړوند د علماؤ مختلف آراء او تفصیل لپاره د حضرت مفتي صاحب کتاب اسلام اور جدید معیشیت وتجارت) ص۸۹ تا ۹۲ ملاحظه کړی. (محمد زبیر)

(۲) د غه مراسله چي د حصو په اړه پوښتني شوې وې وړاندي رارونه ده.

جواب: گرامي قدر مكرم جناب مولانا موسى كرماني صاحب السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

ستاسي خط د محترم الطاف برخوردار په صاحب په معرفت په داسي دول راته ورسيده چي دهغه جواب په ډاک كي شامل نه شو ، او د كارو دهجوم دوجي په ذهن څخه هم وووت اوس ستاسي براه راست فكس راته ورسيدو او هغه خط هم نه پيدا كيږي ، بيا هم تر كومه چي په ياد كي پاته ده، تاسي داسي سوال كړي وه چي په ايا په اسلامي بينكاري په باره زما رائه بدله شوي ده ؟ ددې جواب په اړه عرض داده چي داسلامي بينک كاري په اړه چي بنده په خپل كتاب (اسلام اور جديد معشيت وتجارت) څه ليكلي دي يا په انگريزي كتاب (انترودكشن تو اسلامک فائننانس) كي څه ليكلي دي ، دځو جزوي معاملاتو څخه علاوه دبنده رايه تر اوسه هم نه ده بدله شوې ، پر دې چي كومي تنقيدونه شوي دي او زما تر نظر كومي رسالې تيري شوې دي دهغو څخه پر يوه چي دآنجناب تقريظ دی ، دهغې دمطالعې وروسته هم دبنده رايه هغه ده كوم چي كتابو كي ، البته ددې خبري ذكر ما په متعدد كتابو كي كړی دی ، چی زه په دې موضوع كي دضروت دوجي داخل شوی يم ، دا زما ذاتي دلچسپي موضوع نه ده ، بله دا وجه هم چی داسلامي مالياتي ادارو مرابحه ،اجاره وغيره باندي دقانع كول پكار دی ، بلكه شركت او مضاربت پيش قدمي پكار ده ، بل زه داهم غوارم چي دنورو علمي منصوبو باندي كار وكړم په دې وجه ددې ادارو دشرعيه بورډ دركنيت څخه په سوكه سوكه ځان راباسم ، اميد دی چی ددې وضاحت څخه به دبنده موقف تاسي ته واضح شوی وی ، كه دنور تفصيل ضرورت ؤ نو بيا به يې دبنده څخه براه راست رابطه وكړی.

والسلام بنده محمد تقی عثماني ۱۸ / ۱۲ / ۱۴۲۷هـ

۱: دحصو خريد او فروخت كي دامت څه مجبوري او اضطرار دی ؟ (په (امداد الفتاوی) او په (اسلام اور جديد معشيت وتجارت) كي دجواز فتوی داضطرار او مجبوري مفهوم او درجې وضاحت)

۲: دحصو دجواز فتوی او (انعام الباري) دعبارت وضاحت.

محترم المقام جناب حضرت مولانا مفتي تقي عثماني صاحب ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

بعده ! اميد دی چې په خير او عافيت کې به يې . دا چې ستا ارسال کرده فکس راورسيد . زما مخکنی خط که ستا مخته پروت وای نو کيدلای شي د جواب به ترېنه پاتيدلو . بهر حال ددې خط کاپی يو اري بيا حاضر خدمت ده . ددې څخه علاوه د مکتبه دار العلوم کراچي څخه د شائع کرده کتاب (امداد الفتاوی ج۳ ص ۴۹۹) نقل هم درواستل شو . په کوم کې چې حضرت تهانوي رحمه الله په مخکينيو لسو صفحو کې په عربي سره تبصره کړې ده په اخير کې يې ليکلي دی يقول اشرف على ان هذا التوسع كله فی امثال هذه المعاملات لمن ابتلى بها او اضطر اليه واما غيره فالتوقی الورع . ددې عبارت څخه حضرت په صافو الفاظو کې ويلی چې وړاندني ټول سهوليتونه يواځي داضطرار يا مجبوري په حالت کې دی.

په دې بنا آنجناب په (اسلام او جديد معيشت او تجارت ص۸۷ او ۸۸) کې د جواز صورت راايستلی دی . په دې کې امت ته حصو په رانيولو کې کومه مجبوري ده ، دا زما په ناقص فکر کې نه راځي بلکه په (انعام الباري ج۶) حصې ته مثل ستہ ، سرمايه دارانه نظام او عجيب وغريب قسم بازار بلل شوی ماته دغه قرين قياس معلوميږي لهذا:

۱- د حصې خريد او فروخت د جواز د امت لپاره مجبوري او اضطرار ستا په نزد څه دی ؟ څه وضاحت که وکړی نو ښه به وي ، نيز

۲- د حصې د جواز او جلد ۶ کې ستہ بلل تضاد خو نه دی ؟ يا ما غلط فهمي کړې ؟

برائي مهرباني که تکليف نه وي مطمئن مي کړه ؟ فقط / موسی کرمادي . لندن

محترم جناب حضرت مولانامفتي محمد تقی عثماني صاحب ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

بعده ! اميد دی چې آنجناب به په خير او عافيت کې بياست . ستاسي داطلاع لپاره عرض دی چې تقريبًا دوه کاله د محنت وروسته د هند پاک او برطانيه مختلف مفتيان کرامو مطبوعه او غير مطبوعه فتاوا او د موجوده زمانې پيچيده مسائل په کافي

تعداد زما سره موجود دی ، دکوم چي اولس سوه صفحات په درو جلدو کي تیار شوی دی ، ددې کتاب نوم دعصر حاضر پیچیده مسائل او دهغه حل ، تجویز شوی.

په دې درو جلدو کي دآنجناب هم حسب منشاء مختلف فتواوي شامل دی دسغه یوه فتوی په صرافي کي دحصو دخرید او فروخت او پر هغه باندي دقبضې دشرعي حکم ده او بله دحصو دخرید او فروخت شامل ده.

دغه درې جلدونه دکتب او تصحیح وغیره کار مکمل شوی دی چي دطباعت لپاره یې دکراچي سفر په نظر کي ؤ چي په دې مابین کي ددارالعلوم لندن مهتمم حضرت مولانا مفتي محمد مصطفی صاحب یو تفصیلي فتوی په نامه دشیرز (حصو) په متعلق یو استفتاء او دهغه جواب .... هغه صاحب ماته راکړه چي په هغه کي ستا فتوی دحصصو په اړه پر جواز دعدم اتفاق اظهار شوی (چي کاپي ارسال خدمت ده)

ددې څخه علاوه مکتبه حبیبیه کراچي څخه دشائع شوې رسائل په نامه (دتکملة الرد الفقهي علی جستس (قاضي القضات) مفتي محمد تقي عثماني) هم ولوستله ، دغه رساله ډېره دبرطانیې علماؤ ته رسیدلې ده ، ددې دمقدمې په صفحه ۲ باندي حضرت مفتي حبیب الله صاحب شیخ الحدیث وصدر مفتي جامعه کلفټن کراچي کي ستا په متعلق لیکلي دی:

څنګه چي مفتي صاحب په خپل کتاب انعام الباري شرح صحیح البخاري جلد ۶ صفحه ۲۵۱ کي په وضاحت سره دصرافي دغه دحصو دخرید او فروخت په اړه لیکلي دی چي دحصو دخرید او فروخت په صرافي کي په ستېه سره سرمایه دارانه نظام دی ، او عجیب وغریب قسم بازار دی ، په حواله دماهنامه ندائي شاهي مراد آباد ، او وړاندي صفحه کي دمکې مکرمې کي دیوې علمي مجلس ستا فرمان نقل کوي وایي: دغه یوه حیله خلکو جوړکړې ده ، ددې په حیله کي کومه شبه نشته ، رفته رفته ددې معاملاتو څخه هم ځانګوبنه کوي ، په دې خاطر ډېر کار شوی نو پر دې باندي ټول وخت لګول نه دي پکار.

وړاندي په صفحه ۷ کي چي مفتي حبیب الله صاحب ستا سره دصرافه بازار دوره کړې ، دهغه په اړه یې لیکلي دی ، چي هلته کوم معلومات تر لاسه شوه ، نو دهغه ټولې

طريقې ناجائز او حرام سود او باطل وبلل شوې ، پر کوم چي ستا او د مفتي محمد رفيع صاحب عثماني علاوه د دارالعلوم كراچي نورو مفتيانو هم دسخطلونه کړي دی.

وړاندې په صفحه ۷ او ۸ کي مفتي حبيب الله صاحب چي د كومي درد او كرب سره مايوس كن صورت حال ذکر دلانديني عنوان سره کړي ليکلي يې دي چې ډيره د توجه وړ ده:

حضرت مفتی صاحب ! چونکه زه د عصر حاضر د پيچيده مسائلو او د هغه د حل لپاره ستا د غه دوې فتوی شاملوم ، او په دې کي د حصو د خريد او فروخت د حلت او جواز فتوی موجوده ده ، او د حضرت مفتی حبيب الله او د مذكوره عبارت سره سم د حصو خريد او فروخت د ستې پر بنا حرام و ناجائز او باطل ويـل شوی دی او بيا ستا د تصديق او دستخط څخه زه په ډير کشمکش کي مبتلايم ، زما د ناقص علم مطابق ماته په دې کی د تضاد بيان شبه کيږي ، كه مهرباني وکړې په اول فرصت کي به اطلاع راكړې:

الف: ايا ستا د حصو په راکړه ورکړه کي د فتوی څخه رجوع کړې ؟ څنگه چي مفتي صاحب د انعام الباري په حواله نقل کړی دی.

که تا رجوع کړي نو په صاف الفاظو کي وضاحت راته وكړه ، او كه ته پر مخکيني تحقيق قائم يې نو د مذکوره عباراتو تبصرې سره موږ آگاه كړه ، اميد چي موږ مطمئن کړې.

يادونه: شايد چي تا به زه پيژندلی يم ، تير كال په برطانيه کي چي كله يوه ورځ ته تشريف فرماوي او هلته پر اوقاتو دلمانځه د مجلس لپاره مولانا يعقوب مفتاحي صاحب سيکرتري حزب العلماء (يو ، کې) سره بنده هم حاضر خدمت ؤ. فقط والسلام / احقر موسی کرماډي ، لندن ۲/ ۱۱/ ۱۴۲۲ هـ

گرامي قدر مکرم جناب مولانا موسی سليمان کرماډي صاحب زيد مجدكم السامي ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

ستا خط د فکس په وسيله راته ورسيد او ورسره هغه مخکينی خط هم پيدا شو ، تا چي كوم خبره د امداد الفتاوی ص۴۹۹ عبارت نقل کړی دی چي په هغه کي حضرت تهانوي رحمه الله صاف ويلي مخكيني تول سهوليتونه يواځي په اضطراري او د مجبوري په

حالت کې دی... دامت په وړاندې دحصو دخريد لپاره څه مجبوري ده؟ په دې اړه عرض دادی چې حضرت اول خو دغه عبارت دمال مخلوط په سلسله کې ليکلې ؤ بل دا چې حضرت خپله دشيرز(حصو) خريداري سره دشروطو جائز بللې ده . که ده اجازت يواځې په اضطرار حالت کې وبولو نو دغه سوال دحضرت پر ليکنه هم کيږي . چې دامت لپاره دحصو په رانيولو کې کومه مجبوري ده؟ حقيقت دادی چې دحضرت مقصد دااصطلاحي اضطرار نه دی په کوم کې چې دميتته خوراک حلال بلل شوی . بلکه په کارباري حاجت او ابتلائي عامه سره ، څنګه چې خپله حضرت په ص ۴۹۵ کې ليکلي دی (پس ابتلائي عام په وجه دا مسئله دنورو ائمه ؤ پر قول فتوی ورکړل شوه چې شرکت مذکوره دجواز فتوی ورکول کيږي ، هم دادول چې کوم عبارت چې حضرت په ص ۴۹۹ کې ليکلی دی . په هغه کې فالتوقي الورع الفاظ واضع ورسره اينبوول شوي دی چې دا کار کول دورع او تقوی خبره ترکومه چې دفتوی او تعلق دی فتوی دجواز ورکول کيږي.

دوهم: چې تا دانعام الباري جلد ۷ خبره دحصو په اړه ده او هغه ته سټه او سرمايه دارانه نظام ويل شوي دی ، په دې سلسله کې عرض دادی چې بنده يواځې په انعام الباري کې نه بلکه په نورو متعدد ليکنو کې هم دادول ليکلي دی چې دحصو دخريد او فروخت کې که احکام شرعيه مراعات نه شي نو سټه بازي دروازه به خلاصه شي ، لکن که احکام شرعيه ؤ لحاظ وشي نو سټه بازي نه بلل کيږي مثلاً دشريعت حکم دادی چې که دکوم شی بيع قبل القبض وشي نو دابيع جائز نه ده که تنها دغه حکم پر صرافي نافذ شي نو دسټه بازي دروازه به بنده شي ،، ولي چې دسټې کار بار ټول پر بيع قبل القبض او بيع المضاف الی المستقبل باندې بنا ده ، که دغه دواړه شيان ختم شي لکن دحصو خريد او فروخت دحاضره سوداؤ وشي ، او دقبضې څخه وړاندې ونه پلورل شي ، نو په هغه کې دسټې کوم احتمال نشته نه دسرمايه دارانه نظام کومه خرابي راځي ، دا داسې ده څنګه چې په اوسپنه ، غنمو او نورو شيانو کې دسټې احتمال شته ، لکن دا هغه وخت چې بيع قبل القبض يا بيع المضاف الی المستقبل ته وی ، ددې محظوراتو شرعيه ؤ څخه که ددې اجناسو په بيع کې کوم محظور نه وي نو دسټې احتمال نشته ، او نه هغه شرعًا ناجائز ده.

موږ د دار العلوم د علماؤ سره یو ځای د صرافي دوره وکړه د کومي معاملې چي تحقیق وشو هغه داؤ چي د حصو قبضه څه وخت کیږي ؟ د دې په نتیجه کي دا خبره واضحه شوه چي قبضه د خریداري فورًا نه راځي ، بلکه څه وقت په لګیږي . لهذا موږ داسي فتوی جاري کړه (١) چي په کومه ورځ خریداري وشي که په هغه ورځ قبضه رانه شي (څنګه چي په پاکستان کي دغه صورت دی) نو تر قبضې وړاندي پلورل جائز نه دی ، بلکه د قبضې وروسته پلورل جائز دی ، او په صرافي کي چي کومي سوداوي د نام بدلي کیږي هغه شرعًا جائز نه دی . زموږ دغه لیکنه په البلاغ مجله کي هم شائع شوې ده ، لکن د دې مطلب دا نه دی چي که د قبضې وغیره شرعي شرائط پوره شي بیا دغه خرید او فروخت جائز نه دی .

په مکه مکرمه کي بنده چي کوم مجلس کړی او تاسي یې حواله ورکړې ده ، په هغه کي ما د حصو د خرید او فروخت حیله نه بیان کړې بلکه د صحیح سیاق او سباق د اسلامي بینکاري بعضي طریقو په اړه مجلس کړی چي حقیقت یې ما تاسي ته په خط کي څرګند کړي دی .

امید چي د مذکوره بالا ګذارشاتو څخه به شیرز (حصو) په اړه د بنده موقف واضح شوی وي .

اللهم ارنا الحق حقًا وارزقنا اتباعه . وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه . والسلام

بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه ١١ / محرم الحرام ١۴٢٨ هـ (فتوی نمبر ١٢ / ٩٣٦)

Vested Stock د حصو د خرید او فروخت حکم

سوال: محترم مفتی تقي عثماني صاحب ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستا د خط څخه مننه . امید چي په خیر سره به یې د دې خط سره د دؤ اموږ کاغذات منسلک دی

---

(١) دغه فتوی به دې فصل فی احکام الاسهم کي ملاحظه کړی .

۱: Stock Opteons باندي د زکوة مسئله . ستا د ارشاد تعمیل په وجه ما د شرکت د ذمه دار افراد څخه وپوښتل چي د استاک د شروع څخه د چا ملکیت وي . او Lssued Capital حصه پکي شته او که نه؟ د شرکت خلګو ما ته تسلي بخش جواب رانکړو . او دوی راته د Tax Advesor سره د مشوري وویل . ما د نورو مسلمانانو ورونو څخه وپوښتل کوم چي په دې شرکت کي یې کار کولو . د دوی په نزد استاک اول د شرکت ملکیت وي . او وروسته بیا ملازم ته ورکول کیږي . د دې خط او کتابت نقل هم منسلک دی . اوس د دې سره سم داسي لار راوښیه چي په هغه کي شک او شبه نه وي او که زکوة ورباندي کیږي نو د هغه هم لاره راوښیه . پوره تفصیل یې د دوهم کاغذ سره منسلک دی . والسلام

جواب: محترم ومکرم ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

Vested Stoct په باره کي ستا سوال دوهم ځل راورسیدو کوم جوابات چي تا منسلک کړی د هغه څخه صورت سه واضح نه شو . لکن د هغو سوالاتو اصل مقصد دا ؤ چي Vested Stock په حق کي استعمال کړي او د حصي په Face Vlaue د رانیول د جواز پر هغو سوالاتو پر جواب موقوف ؤ . لهذا د هغو سوالاتو واضح جواب بغیر زه نشم ویلای چي د داسي حصو رانیول جائز دی یا نه ؟ لکن تر کومه چي ستا د سوال تعلق دی . چي کوم شخص خپل حق تر اوسه نوي استعمال کړی . یعنی حصه نوي وړې . پر هغه باندي زکاة فرض دی که یا ؟ د دې سوال جواب واضح دی چي تر څو یې حصه عملاً نه وي وړې . نو پر هغه باندي زکاة نشته.

والسلام ۱۴۱۹/۸/۲ھ (فتوی نمبر ۹۱/ ۳۳۹)

فصل في القرض والدين

(د قرض او دين اړوند مسائل)

قرض حسن څه ته وايي؟ او قرض حسن د بيرته ورکولو اطميناني طريقه

سوال: يوه کونډه ښځه په خپلو روپو درانيول شوې مځکې دذاتي کور جوړولو لپاره ديو بډايه شخص څخه بلاسود قرض حسن غواړي، او هره مياشت قسط واره قرض ادا کوي، هغه سړی دبينک دتحفظ سره پر قرض ورکولو تيار دی نو که په قسط کي تاخير يا ناغه راځي نو بينک به يې دعدالت په وسيله ورڅخه وصولوي، دقرض حسن لپاره دمعرض دعدالتي مروجه قوانين ضروري دی او که نه؟ شرعًا قرض حسن دواپسي لپاره اطمنان څه ډول وشي؟ ددې ښځي ذاتي کور هم نشته دقريبانو سره اوسيږي.

جواب: دقرض حسن څخه مراد هغه قرض دی چي پر هغه باندي سود نه اخستل کيږي، البته قرض دواپسي داطمنان لپاره کومه انتظامي معامله کول دقرض حسن سره منافي نه ده، مثلا که کوم شخص کفالت طلب وی (۱) يا کوم شی په ګروي ورڅخه کښيږدي (۲) (په دې شرط چي ددې رهن څخه قرض ورکوونکی فائده وانخلي) (۳)

---

(۱) وفي الهدايه كتاب الكفاله ج۳ ص۱۲۲ (طبع مكتبه رحمانيه) واما الكفالة بالمال فجائزة معلومًا كان المكفول به او مجهولا اذا كان دينًا صحيحًا.

(۲) وفي صحيح البخاري ج۱ ص۲۹۳ (طبع قديمي كتب خانه) عن الاعمش قال ذكرنا عند ابراهيم الرهن فى السلف فقال لا بأس به ... الخ.

وفى الهدايه كتاب الرهن ج۴ ص۵۱۸ (طبع رحمانيه) ولا يصح الرهن الا بدين مضمون لان حكمه ثبوت يد الاستيفاء والاستيفاء يتلو الوجوب ... الخ

(۳) فى الدر المختار كتاب الرهن ج۶ ص۴۸۲ (طبع سعيد) لا يحل له ان ينتفع بشئ منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له فى الربا لانه يستوفى دينه كاملا فتبقى له المنفعة فضلا فيكون ربا وهذا امر عظيم.

وكذا فى البحر الرائق ج۶ ص۴۳۸ (طبع رشيديه) وملتقى الابحر مع مجمع الانهر ج۴ ص۲۷۳ (طبع مكتبه غفاريه كوته)

نو شرعًا جائز ده ، او دا ډول د قرض ورونکي څخه کوم تحریري ضمانت وا خستل شي چي دهغه په وسیله په عدالت کي پر قرض وصولولو باندي مجبور کړل شی صحیح ده . تا چي دبینک په باره کي سوال کړې ده ، دهغه پوره صورت واضح نه دی . دهغه دمعاملې تفصیل ولیکه نو بیا به یې حکم در ته واضح کړل شي . البته مذکوره بالا صورتو کي چی کوم صورت اختیار کړل شوی جائز دی او په دې سره دمقروض امداد دثواب باعث دی ان شاء الله.

والله سبحانه اعلم ۱۱ / ۲ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۲۱۴ /۲۸ الف)

په سودي قرضې د کور جوړلو او بیا د بینک د ملازمت په پنشن د قرضې ادا کولو حکم

سوال: یو شخص په سودي بینک کي ملازم ؤ هغه په دې دوران کي قرضه یووړه او خپل کور یې ورباندي ورغاو ، وروسته دغه سړی ریټایر (تقاعد) شو نو ایا که دغه سړی پنشن واخلي او بیا یې د قرض په ادا کولو کي ورکړي نو دا جائز ده ؟ (مولانا محمد عامر)

جواب: د سودي بینک څخه قرضه چي کومه قرضه وړې وه هغه صحیح ده (۱) اګر که په سودي معامله کولو سخت ګناه ګار دی ، د دې اصل قرض ورکول د حلال مال څخه واجب ده (۱) لهذا که نو کري حرام وي نو د دې پنشن څخه قرض ادا کول جائز نه ده (۲)

---

(۱) وفي بدائع الصنائع ج ۷ ص ۳۹۶ (طبع سعید) واما حکم القرض فهو ثبوت الملک للمستقرض فی القرض للحال وثبوت مثله في ذمة المستقرض ... الخ

وفي الدر المختار ج ۵ ص ۱۶۴ (طبع سعید) ویملک المستقرض القرض بنفس القبض عندهما ... الخ

او دبینک څخه قرض وړل اګرچه دواپسي پر وقت دسود ورکولو شرط وي ، مګر ددې سره سره قرض معامله درست ده ولي چي قرض په هغه معاملاتو کي شامل ده چی دشرط لګولو باندي فاسد نه کرزي ، بلکه شرط خپله باطل ده .

دوالدين څخه قرضه اخستل دوالدينو دانتقال وروسته ددوی پر ورثهٔ تقسيمول لازم ده ، اووالدين او پر ورونو خوندو باندي خرڅ کړل شوي قرضه شمارل کيږي يا نه ؟

سوال: مکرم ومحترم ! السلام عليکم براه کرم مندرجه مسئلې په اړه موږ ته جواب راوليږه ، زما عمر دا وقت تقريبًا ۷۰ کاله دی زما پنځه وروڼه او دوې خوندي دی قبله گاه صاحب مرحوم ددولت ملازمؤ او پر اعلی عهده فائزؤ ۱۹۳۵م کي يې پنشن اخستی ؤ په ۱۹۲۸م زما صحت خراب شو نو په دې وجه ماته داعلی تعليم زمينه مساعده نشوه ، ډيره پريشانوم ، کله چی والد صاحب تقاعد شو نو زما پريشاني نوره اضافه شوه

وفي الدر المختار ج۵ ص ۱۶۵(طبع سعيد) القرض لا يتعلق بالجائز من الشروط فالفاسد منها لا يبطله ولكنه يلغو شرط وفيه ايضًا ج۵ ص۲۴۹ وما يصح ولا يبطل بالشرط الفاسد ... سبعة وعشرون .... القرض ... الخ .

وفي الشامية ما يصح اى فى نفسه ويلغو الشرط ، ددې سره دامداد الفتاوی ج ۳ ص۱۶۹ وگوری .

(۱) وفي الهنديه باب ۲۷ ج ۵ ص۳۶۷ (طبع رشيديه) ولو كان الدين لمسلم على مسلم فباع المسلم خمرًا واخذ ثمنها وقضاه صاحب الدين كره له ان يقبض ذلک من دينه كذا فى السراج الوهاج .

وفى الدر المختار ج ۶ص۳۸۵ (طبع سعيد) وجاز اخذ دين على كافر من ثمن خمر لصحة بيعه بخلاف دين على المسلم لبطلانه ... بخلاف المسلم لعدم تقومها فى حقه فبقى الثمن على ملک المشترى .

وفى البحر الرائق ج۸ ص ۲۰۱ (طبع سعيد) اذا كان لشخص مسلم دين على مسلم فباع الذي عليه الدين خمرًا وأخذ ثمنها وقض الدين لا يحل للمدين ان يأخذ ذلک بدينه ... الخ .

(۲) وفى ملتقى البحر مع مجمع الانهر كتاب الكراهية فصل فى البيع ج ۴ ص۲۱۴ (طبع مکتبه غفاريه کوټه) ولو باع مسلم خمرًا واوفى دينه من ثمنها كره لرب الدين اخذه وان كان المديون ذميًا لا يكره .

وكذا فى الدر المنتقى على مجمع الانهر ج ۴ ص۲۱۴ (طبع غفاريه)

وفى الهدايه كتاب الكراهية ج ۴ ص۴۶۸ (طبع امداديه ملتان)

وفى تبيين الحقائق كتاب الكراهية ، فصل فى البيع ج۷ ص۶۰ (طبع دار الكتب العلميه بيروت) محمد زبير حق نواز

، ولي چې زما سره پر خپلو پښو ددريدلو فکر ؤ . لهذا ما خپله دمعاش وسيله تجارت غوره کړ ، چې پر دې باندي والد صاحب ناراض ؤ ، او ما خپله دکان داري شروع کړه . والد صاحب هميشه دمذهبي فکر خاوند ؤ او دتبليغ په کار کي يې زياته دلچسپي درلوده دپنشن ډيره حصه يې په داسي کارو کي لګوله لهذا داخراجاتو زياته حصه زما پر اوږو وه ، په دې وخت کي زما مشر او کشران ورونه او خوندي په تعليم بوخت ولو ، په دکان کي کمه اندازه سرمايه کاري شوې وه آمدني ډيره کمه او اخراجات زيات ؤ ، دنور شيانو علاوه دپنځلس تنو خرچه وه ، ما دا فکر وکړ چې په دې ډول به آخر دکان ډيوالي شي ، لهذا دکور زيورات مي وپلورل او دنور خلګو څخه مي قرض واخستل په تجارت کي مي ولګول او شپه ورځ مي محنت شروع کړو ، ډاکټرانو راته دآب هوا دتبديلي مشوره راکوله ، مګر دکور حالاتو او دوروڼو او خوندو تعليم راته اجازه نه راکوله ، او دخپل صحت مي هم پر واونه ساتله . الله ﷻ راباندې فضل او کرم وکړ تولو وروڼو او خوندو مي تعليم پوره کړ ، او روزګار يې هم تر لاسه کړ . په ۱۹۴۷ م کي پاکستان جوړ شو ، په هندوستان کي موږ ټول يو ځاى اوسيدلو . مګر په ۱۹۴۷م پاکستان دراتلو وروسته پر دوه ځايه تقسيم شو . چونکه زما لپاره په فلاټ کي ګنجائش نه ؤ په دې وجه والدين دنورو وروڼو سره اوسيدل ، والده صاحبه چې کله دلته حالات وليدل نو زما څخه يې داخراجاتو ورکولو فرمائش وکړ ، دهغه هم ما تعميل وکړ . چونکه دلته دتجارت ابتداء وه او نورو وروڼو ماته چل راکړ ، نو زما مال حالت ډير ژر خراب شو ، زه قرض داره شوم ما دهغه نورو وروڼو څخه کومک وغوښت مګر هغه څه ونکړل بيا مي دوالدينو څخه به طور قرض څه روپۍ يوورې ، دنورو هم تر اوسه مقروضه يم په هندوستان کي هم ډير په پريشانيو کي اوس په پاکستان کي تر هغه زيات پريشان يم و په ۱۹۵۷م کي والد صاحب دوالدې سره مشهوره وکړه ماته يې يو خط وليکه په هغه کي داسي ليکلي دي چې دا ټول ستا کوشش او جانفشاني وه چې ستا وروڼو تعليم حاصل کړو ورنه زما په پنشن باندي خو څه نه تر لاسه کيدل . داټول دالله ﷻ مهرباني وه . والد صاحب به اکثر والدې ته داخبره هم کوله چې دعبدالقيوم سره ډيره بې انصافي کيږي . او هم ورسره ظلم کيږي .

.. الدينو انتقال په اول کي لا راغی . زه دا معلومول غوارم چې دوالدينو څخه چې ما کوم

قرض اخستی ؤ دهغه به څه دمذکوره حالاتو سره څه ډول کیږي؟ دزکوة حساب به یې کیږي نو په دې خاطر ماته ژر تر ژره جواب راولیږه نو ستا مهرباني به وي.

جواب: تاچي دوالدینو څخه قرض وړی ؤ ، که هغو په ژوندګي کي قرض تاته بخشلی نه وی نو دهغه ادائیګي پر تا واجب ده ، که موقع درته ورسیده هغه دوالدینو په ترکه کي شامل کړه ، هغه دنوري ترکي په ډول پر ورثاؤ تقسیم کړه چي په هغو کي ته هم شامل یې ، یعني څونه حصه چي تاته رسیږي هغه پریږده او باقي روپۍ نورو ورثاؤ ته ورکړه ترهغه مخکي چي تا پر وروڼو او خوندو څه مصرف کړی دی که هغه وقت په تصریح سره تاورباندي کړی وي چي دغه ته ودوی ته قرض ورکوې نو هغه ته بیرته ورڅخه اخستلی شې ، لکن که دخرچ کولو پر وقت تا ورته تصریح نه وي کړې ، نو هغه ستا دطرف څخه هدیه بلل کیږي ، جس دهغه تاته انشاء الله ثواب رسیږي ، لکن ته ورڅخه غوښتلو مطالبه نه شې کولی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ، ۱۴/ ۹/ ۱۳۹۹ ھ (فتوی نمبر ۱۲۰۸/ ۳۰ ج)

دقرض په اخستلو کي دتحریر یا شاهدي اهتمام ښه کار دی ضروري نه دی

سوال: دقرابت په صورت کي ددوهم شخص څخه روپۍ وړل چي دهغه ورکول بیرته ضروري وي شاهدانو په موجودګي تحریر لیکل ضروري که نه ؟

۲: دشاهدانو دموجودګي په صورت کي چاته داسي روپۍ ورکړل شي چي دهغه بیرته وړل ضروري وي او تحریر ونه لیکل شي نو ایا دروپو ورکوونکی ګناه ګار دی ؟

جواب۱: دقرض په معامله کي بهتر داده چي تحریر وشي او دوه شاهدان موجود وي په قرآن شریف کي (۱) ددیونو په سلسله کي ددې طریقې تعلیم ورکړل شوی دی ، لکن که ددې بغیر قرض ورکړل شي نو ګناه نشته.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۷/ ۲/ ۱۳۹۷ ھ (فتوی نمبر ۲۲۴/ ۲۸ ب)

---

(۱) قال الله تعالى فى كلامه المجيد : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ) سورة البقرة (۲۸۲)

په حواله کي د محتال له (قرض خواه) د رضامندي ضروري ده او قرض د حوالې او مقاصه کي يو مخصوص صورت

سوال: عرض دادی چی زه عبدالمجید ولد نورمحمد داسي حلفيه بيان درته ليکم چی زما سودا د سيکورتی آفسر شکيل احمد سره ديو کواټر په باره کي په لس زره داسي وشوه ، د کواټر سودا کي په اتفاق سره د امان گل دکان دار په وړاندي وشوه ، امان گل په وړاندي شکيل احمد وويل: چي موږ کواټر په اته زره رانيولی دوه زره روپی منافع اخلم ، سودا د ډول وشوه چي دوه زره روپی نقد پاته زر زر ماهانه په قسط سره ورکوم ، په دې سره امان گل دکان دار وويل: چي زما پر شکيل احمد پنځلس سوه پور دی او پاته پنځه سوه روپی ما د امان گل دکان دار څخه په قرض واخستلې او شکيل احمد ته مي ورکړې ، وروسته ما شکيل احمد ته د کواټر د قبضې د راکولو لپاره وويل ، او د کواټر کاغذات راوليکه کله چي زه او شکيل احمد عدالت ته ولاړو ، او شکيل احمد کاغذات راوليکل ، وروسته ما پنځلس سوه قرض راوړه او شکيل احمد ته مي ورکړه ، کله چی د کواټر د قبضې لپاره ورغلم نو اصل مالک راغی زه او شکيل احمد يې تانې ته راوغوښتلو هلته چي ورغلو نو معلومه شوه چی شکيل احمد فراډي دی جعلی کارونه کوی زه او شکيل احمد د امان گل سره تهانې ته راغلو او دده د فراډيتوب ټول حالات مو بيان کړل بيا موږ د امان گل سره تهانی ته راتللو چی امان گل وويل چی شکيل احمد فراډی سړی لهذا دکان ونه پلورل شو ، پنځلس سوه روپی د هغه څخه واخله زه د هغو روپو ذمه وار نه يم ، او اوس لا شکيل احمد موجود دی د هغه څخه يې واخله ، زما ذمه داري ختم شوه ، ته پوشوې او شکيل احمد پوشو ، زما ذمه داري نشته ، تر وروسته شکيل احمد درې يا څلور مياشتي دلته ؤ ، بيا ددې ځای څخه ولاړ ، ددې صورت حالت شرعي حکم بيان کړه.

جواب: ددې معاملې حقيقت داده چي عبدالمجيد چي د امان گل دکان څخه کومي دوه زره روپی وړې دی او شکيل احمد ته يې د کور لپاره ورکړې وې د هغو څخه يې پنځه سوه نقدي وصول کړې وې او پنځلس سوه يې د شکيل احمد پوره مقاصه کړی ؤ بهر صورت ! پر عبدالمجيد باندی د امان گل دوه زره روپی قرض واجب شوې ، ددې معاملې

دکوانیر څخه هیڅ تعلق نشته . کوم چي دعبدالمجید او دشکیل احمد ترمنځ تر سره شوی ، عبدالمجید باندی واجب ده چی دامان ګل پوره قرض ادا کړي او شکیل احمد چی کومه دوکه کړې ده هغه دی دشکیل احمد سره سپینه کړی . دشکیل څخه دروپو وصول کول دامان ګل ذمه واري نه ده . ولي چي امان ګل هغه حواله نه قبوله کړې . هغه شرعاً صحیح نه ده (۱) امان ګل دعبدالمجید ددوو زرو روپو دمطالبي حق په جانب دی.

والله اعلم ۳ / ۸ / ۱۴۰۸ھ (فتوی نمبر ۱۵۵۷ / ۳۹و)

دزکوة او دسرسایې دروپو څخه مسجد ته قرض ورکول ، او دمسجد څخه دداسي قرضو وصولي.

سوال: محترم ومکرم جناب مفتی تقی عثماني صاحب ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

بحواله جناب فتوی مورخه ۲۹ ربیع الاول ۱۴۱۷ھ دکومي چي نقل منسلک دی ، دزیات وضاحت لپاره عرض دادی:

---

(۱) وفی الدر المختار کتاب الحواله ج۵ ص۳۴۱ (طبع سعید الحوالة شرط لصحتها رضا الکل بلا خلاف وفی الشامیة تحت (قوله رضا الکل) اما رضا المحتال فلان فیها انتقال تحت الی ذمة اخری والذمم متفاوتة ... الخ

وفي البحر الرائق ج۶ ص ۲۴۷ (طبع سعید کراتشي) وتصح فی الدین لا فی العین ... برضا المحتال والمحال علیه لان المحتال هو صاحب الحق وتختلف علیه الذمم فلا بد من رضاه لاختلاف الناس فی الایفاء.

وفی الهندیه ج۳ ص ۲۹۵ و۲۹۶ (طبع رشیدیه کوئټه) واما شرائطها ... وبعضها یرجع الی المحتال لهٗ ... واما الذي یرجع الی المحتال له ... ومنه الرضا.

وفی البدائع ج۶ ص۱۶ (طبع سعید کراتشي) واما الشرائط .. وبعضها یرجع الی المحال ... واما الذي یرجع الی المحال علیه فانواع ... ومنها الرضا.

وفی الهدایة کتاب الحواله ج۳ ص۱۳۶ (طبع رحمانیه) وتصح الحواله برضاء المحیل والمحتال والمحتال علیه.

۱: ستاسي جناب د فتوی نقل د سابقه کمیټۍ د ټولو ممبرانو د دې استدعاء سره ولیږل شو، چي حسب فتوی د سرسایو د راټولولو بندبست وکړی او موجوده کمیټۍ تعاون ته حاضر ده جوابًا مکمل خاموش دی.

۲: خلک ته د دې ښه علم شته، چي مذکوره رقم د مسجد په اخراجاتو کي بې ځایه کار شوی دی، چاچي دا کار کړی دی هغه د دې ذمه دار دی، قرض دادا کولو لپاره د چندې ورکول ضروري دی، خبره وړاندي د تلو په نظر نه راځي داوو کالو څخه په امریکا کي د مسجد تعمیر د مسلمانو لپاره باعث ننګ او عار دی او زموږ د بدو اعمالو مظهر هم دی.

۳: موجوده کمیټۍ په اول اجلاس کي عام اعلان کړی دی، چي هغه دیو مد رقم په بل مد کي نه لګوي، پر دې اصولو سخت کاربندي ده.

اوس چي خلګو چنده د مسجد د تعمیر لپاره ورکړې ده د دې اعتماد پر بنیاد یې ورکړې ده چي د هغو رقم به د مسجد په تعمیر کي ولګیږي، که د غه رقم د قرض په ادائیګي کي صرف شي، نو د چندې دورکوونکو سره به وعده خلافي نه وي او د دوی د عدم اعتماد باعث به نه ګرځي، د کوم چي وړاندي تجربه هم شوې ده، د موصوله رقم، چیک، ډرافټ څخه علاوه د نامعلوم مسلمانو نقد رقم هم دی په کوم کي چی د قرض داداکولو اجازت محال دی، د مندرجه بالا حالاتو ته په پیش نظر از روی فتوی خو نه فی الحال قرض مذکوره ادائیګي ممکن ده او نه د تعمیر مسجد، دواړه کارونه فی الحال مفلوج دی، د تعمیر کار د جاري ساتلو سره د قرض مذکور وطرف ته د خلګو توجه را اوړي ، نو امید چی په دې مد کي به ابتداء وکړي، په داسي حال کی چي کومي روپۍ د مسجد پر تعمیر خرج شوې دی و کتل شي نو اطمینان به حاصل شي.

اوس دلاندینو مسئلو په اړه سوال کیږي:.

الف: ایا د شریعت د نګاه دا ډول ممکن ده ؟ چي د مسجد تعمیر په مد کي جمع شده رقم صرف کړل شي یعنی د تعمیر کار وړباندي وړاندي ولاړ شي، کوم چي دریدلی دی.

ب: پہ دې اثناء د قرض ، فطره پہ مد کي چي كوم رقم وصول شوی دی پہ هغہ مد کي دي خرڅ کړل شي. بينوا توجروا ا

جواب: زکوة او د فطرې چي رقم دد اسي مد لپاره قرض ورکول جائز نه دی چي د هغه څخه وصول كول يقيني نه وي ، د مسجد لپاره چنده كول هم داسي ده چي د هغه وصولي يقيني نه ده ، لهذا مسجد ته قرض ورکول او ل انتظاميې ته جائز نه ؤ ، لکن اوس چي دغه رقم د مسجد پہ ذمه کي قرض ورکړل شوې دی نو د مسجد د چندې څخه يې ادا کول ضروري دی ، اول انتظاميه ددې خبري ذمه دار دی چي هغه د خلکو څخه مسجد د قرض لپاره چنده جمع کړي او د هغه څخه د زکوة او فطرې پر مستحقينو يې تقسيم کړي د مسجد او سنی انتظاميې لپاره هم پہ کار ده چي ددوې سره تعاون وکړي او د مسجد ذمه فارغه کړي ، چونکه د قرض څخه د مسجد اخراجات پوره شوي دی نو هغه خلک چي مسجد ته چنده ورکوي ان شاء الله هغو ته بيا هم د مسجد د تعمير ثواب رسيږي ، ترڅو چي دغه قرضه ادا شوې نه وی نو د مسجد د تعمير کار دي نه کيږي ، او د قرضو د ادا کولو وروسته د تعمير کار دی شروع کړل شي ، البته پہ دې مسجد کي لمونځ بې لہ شکه جائز دی.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹ / ربيع الاول ۱۴۱۷ھ (فتوی نمبر ۷۰ / ۲۴۷)

۱: دراشي څخه ورل شوې قرضې دورکولو حکم

۲: د بينک د سودي رقم څخه د قرضې ادا کولو حکم

سوال۱: (د سوال خلاصه) د كوم افسر د رشوت روپۍ پر يو شخص باندی قرض دی ، كه مقروض ددې افسر قرضه ادا نه کړي څنگه چي د سود روپۍ ورکول ضروري نه دی ، داډول پہ رشوت سره لاسته راورل شوې روپو قرضه كه ادا نه شي ، ايا گناه گار ده ؟ د توبې ضرورت شته او كه نه ؟

سوال۲: كه د بينک څخه پہ سود واخلي او قرضه ورباندي ادا کړي كوم بلا سود قرضه ده نو دغه بلا سود قرضه پہ هغه سود والا قرضه ادا کيږي او كه نه ؟

جواب ١: د رشوت معامله کول د سره ناجائز ده پر دې ګناه استغفار کول پکار دی (١) که ده تر اوسه دغه روپۍ رشوت خور افسر ته نوي ورکړې نو هغه د خپل ځان سره اېښوولی شي ، لکن معامله د رشوت باندی توبه استغفار کول جائز نه دی او که افسر رشوت روپۍ د بل چا څخه وصول کړې وي بيا يې ده ته قرض ورکړې وي نو دهغه ادا ئيګي ضروري ده.

جواب ٢: د کوم سړي چی قرضه ادا کيږي که هغه مستحق صدقه وی (که څه هم د قرض دوجي وي) نو داسي کول جائز دی ، چی د سود رقم هغه ته ورکړي بيا دی هغه خپل قرض ور څخه ادا کړی مګر خپله بله قرضه د دې روپو څخه ادا کول جائز نه ده ، او بهر صورت بنه داده چی د بينک څخه سود نه واخستل شي.

الجواب صحيح ، محمد عاشق الهی بلند شهري

والله اعلم ، احقر محمد تقی عثماني عفی الله عنه. ١۴ / ١٢ / ١٣٨٧ ﻫ (فتوی نمبر ١۴٢۵/ ١٨الف)

په سودي قرضه د کار بار کولو حکم

سوال ١: د شپاړس کلو څخه په يوه شرکت کي بحيثيت تقسيم کار کار کوم ، تير کال خو سرمايه کافي وه ، مګر د کار د خرابي په وجه سرمايه بالکل قليل ده ، شرکاؤ د مجبوري په خاطر د بينک په وسيله او د دراقت څخه قرضه شروع کړه ، چي سود به هم باندی اخلي ، د داسي کار په شريعت کي څه حکم دی ؟

٢: پورتنی کار څه ډول جائز ګرزي ؟

٣: که پورتنی کار ناجائز دی نو موږ خپله حلاله ګټه څنګه جدا کړو؟

۴: په استغفار او توبه سره دغه ګناه معافيږي او که نه ؟

(١) وفي المشکوة کتاب الامارة والقضاء ج١ ص٣٢٧ (طبع مکتبه رحمانيه) عن عبدالله بن عمرو قال لعن رسول الله صلی الله عليه وسلم الراشي والمرتشي.

جواب ۱او ۲: دکار بار لپاره په سود سره قرض اخستل بالکل حرام دی . دهغه څخه په هر صورت ځان ژغورل واجب دی . (۱) اوس لاره داده چې دآینده لپاره سودي قرض عزم مه کوه . او پر تیره ګناه توبه او استغفار وکړه . آینده دکار بار دچلولو لپاره دسود دقرضې پر ځای کوم صاحب ثروت په کار کي شریک کړه.

۳: په سود قرضه اخستلو معامله حرام او ناجائز ده لکن په آمدني چونکه دسود روپۍ شاملي نه دی ، نو دتوبې او استغفار وروسته آمدني استعمالوی شې.

۴: توبه او استغفار په خلوص دزړه سره او دآدابو او دشرائطو به ملحوظولو سره هره ګناه معاف کیدلی شي.

الجواب صحیح محمد عاشق الهی بلند شهری

والله سبحانه اعلم احقر محمد تقي عثماني عفی عنه ۵ /۱۲/ ۱۳۸۷ھ(فتوی نمبر ۱۴۱۲ /۱۸الف)

دکوم چامقروض څخه رقم واخستل شي او دده قرض خواه ته دورکولو سره دقرض دادا کیدلو یو مخصوص صورت او دهغه حکم

سوال: (خلاصه) زید دعمر څخه یوه بوری غنم په قیمت سره رانیول ، زید بیا دعمر دورور بکر څخه یو رادیو رانیوله ، مګر دمذکوره اشیاؤ قیمت یوه هم ادا نکړو ، څه زمانه وروسته زید یوه غوا وپلورله ،نو عمر دخالد څخه (چې دبکر او عمر ماما او دزید دخاله خاوند دی) غوښتنه وکړه چې زید سره روپۍ شته اوزما روپو ته چې پر ده باندي دي ضرورت دی نو ماته ورڅخه خپلي روپۍ راکړه ، او ستا خبره هغه اوري ، دعمر دا ګمان ؤ چي زید به روپۍ ورکړي نو بیا درادیو دغنمو په منځ کي قطع وکړي.

( ) في الشامية ج۵ ص۱۶۶ کتاب البیوع کل قرض جر نفعًا .. الخ فهو حرام کذا فی الاشباه والنظائر الفن الثاني ص۲۵۷(طبع قدیمي) کذا في تکملة الملهم ج۱ ص۵۷۵ کتاب المساقات (طبع دار العلوم)

خالد چی کله زيد دروپو وويل: چي ستا سره روپۍ شته؟ هغه وويل: هو! روپۍ شته، خالد ورته وويل: دوه سوه روپۍ ماته راکړه، هغه هم ورته ورکړې، هغه خپل دخور زوی عمر ته سم دستي هغه روپۍ ورکړې، څه وخت وروسته د خالد د عمر او بکر تر منځ ناراضګي راغله خو د زيد او د عمر بکر تر منځ اړيکي ښې وې، په يوه فيصله کي عمر خالد ته وويل: تاچی د زيد څخه دوه سوه روپۍ وړې وې هغه ورکړه، پر هغه باندي خالد وويل: هغه ما تاته درکړې دی ته پوه شوې او زيد پوه شو، لکن عمر دوو سوو روپو څخه بالکل انکار وکړ، خالد د عمر د مشر ورور بکر ته وويل: ما دوه سوه روپۍ د زيد څخه راوړې او عمر ته مي ورکړې او د هغه څخه سل روپۍ عمل دستا درادیو ادا کړې ايا دا صحيح ده؟ هغه وويل: چي عمر ورته سل روپۍ ورکړې دی، مګر عمر انکار کوی ما د عمر له طرفه د خپل ځان څخه سل روپۍ ورکړې، يوه دريم چي دغه خبري اوريدلې ويې ويل: تاته روپۍ رسيدلې دی، ته دروا غ وايې، بل دريم پر دې اصرار کاؤ: چي خالد د زيد څخه د عمر په شاهدي روپۍ وړې دی لهذا ته به دوه سوه روپۍ ورکوې، په دې اړه د شريعت څه حکم دی؟

جواب: که خالد زيد ته ويلي وي چي دغه روپۍ د عمر د واجب الادا قرضې دی او عمر وصول کړې وي نو پر خالد کوم تاوان نشته، د عمر د انکار حل دا دی چی خالد دې پر دې شاهدي پيش کړي، چی هغه وعمر ته روپۍ ورکړې دی، که دوه سړي يا يو سړی او دوې ښځي شاهداني تيرشوې نو فيصله حق ده، که شاهدان نه وی نو به عمر قسم کوي، چي ده ته خالد روپۍ نه دي ورکړې، که هغه قسم ونکړي نو بيا خالد په حق کي فيصله صحيح ده که عمر قسم وکړي نو فيصله د ده په حق کي کيږي، (١) او خالد به هغه روپۍ

---

(١) وفی مشکوة المصابيح باب الاقضية والشهادات ج٢ ص٣٣٨ (طبع مکتبه رحمانيه عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان النبي ﷺ قال البينة على المدعى واليمين على المدعى عليه (رواه الترمذي ج١ ص٣٨١ طبع مکتبه رحمانيه).

ورکوي لکن که عمر د دروا غو قسم وکړي نو په دنيا او آخرت کي به ګناه کار وي(۱) لهذا هغه دي د مرګ او آخرت وګوري.

والله سبحانه اعلم ۲۱ / ۱ / ۱۳۹۷ (فتوی نمبر ۱۳۷/ ۲۸ الف)

د پور او په قسطو درانيولو حکم د حج او عمرې لپاره د قرض حکم

سوال: په دې ورځو کي په پور يا په قسطو سره خريداري رواج دی ، سوال دادی چی د قرض او د پور معامله د شريعت له رويه څنګه ده ؟ او د حج و د عمرې لپاره قرض يا د پور معامله څنګه ده ؟

جواب: د سود څخه بغير قرض کول اګر که جائز دی کله چی دادا کولو نيت ولري ، لکن د احاديثو څخه دا خبره ظاهرېږي چی څان قرض داره کول ښه خبره نه ده ، تر څو چي کوم واقعي حاجت درپيش نوي نو حتی الامکان څان ور څخه ساتل پکار دی ، ولي چی رسول الله د مقروض کيدلو څخه د الله ﷻ پناه غوښتې ده ، حضرت عائشه ام المؤمنين ﷺ وايي رسول الله ﷺ وويل:

ان رسول الله ﷺ كان يدعو فی الصلاة ويقول اللهم اني اعوذبک من المأثم والمغرم ، فقال له قائل: ما أكثر ما تستعيذ يا رسول الله من المغرم ، قال: ان الرجل اذا غرم حدث فكذب ووعد فأخلف. (صحيح البخاری ، كتاب الاستقراض ، باب من استعاذ من الدين ۲۳۹۷ طبع دار السلام)

ترجمه: رسول الله ﷺ به په لمانځه کي داسي دعا کوله ، يا الله ا زه د ګناه څخه او د مقروض کيدلو څخه ستا پناه غواړم ، چا ور څخه سوال وکړه يا رسول الله ا ته په کثرت

---

(۱) وفی صحيح المسلم ج۲ ص۳۲۶ (طبع قديمي) قال رسول الله ﷺ : عليكم بالصدق فان الصدق يهدي الى البر وان البر يهدي الى الجنة .... واياكم والكذب ! فان الكذب يهدي الى فجور وان الفجور يهدی الى النار ....آه (رقم الحديث ۴۷۲۱ باب قبح الكذب وحسن الصدق وفضله)

سره دمقروض کيدلو څخه پناه غوارې څه وجه ده ؟ رسول الله ﷺ وويل: کله چې سړی پورداره شي دخبرو پر وقت دروا غ وايي او دوعدې خلاف ورزي کوي.

او په رواياتو کي چې کله به درسول الله ﷺ مخته داسي جنازه تيريدله چې پر هغه به پور باندي ؤ او دهغه په ترکه کي به دومره مال نه ؤ چي په هغه سره دده قرضه ادا شي ، نو رسول الله ﷺ به ددې پر ځای چې خپله دجنازې لمونځ ورباندي ادا کړي کوم بل صحابي ته به يې دجنازې دورکولو امر کاؤ ، څنګه چي په صحيح البخاري کي راغلی دی حضرت ابوهريرة ﷺ وايي:

ان رسول الله ﷺ كان يؤتى بالرجل المتوفى عليه الدين فيسأل: هل ترك لدينه فضلا؟ فان حدث انه ترك لدينه وفاء صلى والا قال للمسلمين: صلوا على صاحبكم. (صحيح البخاري كتاب الكفال حديث ۲۲۹۸) (۱)

دا ډول يو ځل رسول الله ﷺ ديوې جنازې دکولو څخه انکار وکړ ، لکن کله چې يوه صحابي (حضرت ابو قتاده ﷺ) دهغه دپور ذمه واري واخستله ، نو بيا رسول الله ﷺ ورباندي دجنازې لمونځ ادا کړو حضرت سلمه بن اکوع ﷺ وايي:

ان النبي ﷺ اتى بجنازة ليصلى عليها فقال هل عليه من دين؟ قالوا: لا فصلى عليه ، ثم اتى بجنازة اخرى فقال: هل عليه من دين؟ قالوا: نعم ، قال فصلوا على صاحبكم قال ابو قتاده: علىّ دينه يا رسول الله ! فصل عليه (ايضا حديث:۲۲۹۵) (۲)

په مستدرک حاکم کي ورباندي دا اضافه ده ، چې کله ابو قتاده دهغه قرض ادا کړو ، نو رسول الله ﷺ وويل: الآن بردت عليه جلدته ، (رواه الحاكم فى كتاب البيوع حديث ۲۳۲ وقال صحيح واقره عليه الذهبي ، طبع دار الكتب العلميه)

او حضرت عقبه بن عامر ﷺ نبي کريم ﷺ څخه داسي روايت کوی:

(۱) ج۱ ص۳۰۸ (طبع سعيد)

(۲) الصحيح البخاري ج۱ ۳۰۶ (طبع سعيد)

لا تخیفوا انفسکم بعد أمنها ، قالوا : و ماذاک یا رسول الله ؟ قال : الدین (مسند احمد مسند عقبه بن عامر ﷺ حدیث ۷۳۲۰ طبع مؤسسة الرسالة)

ترجمه: تاسي تر امن حاصلولو وروسته ځان په ابتلاء کي مه اچوئ ، صحابه کرامو سوال وکړه یارسول الله ﷺ اهغه دخوف خبره څه ده ؟ رسول الله ﷺ قرض داره کیدل.

ددې تولو روایاتو څخه دا خبره ظاهره شوه چی مقروض کیدل بې دکومه حاجته پکار نه دی ، البته بعض صحابه کرامو څخه منقول دی چي ځان مقروض کول یې بنه بلل . حضرت میمونه ﷺ په باره ویل شوی دي.

کانت میمونه تدان فتکثر ، فقال لها اهلها فی ذلک و لاموها و وجدوا علیها فقالت لا اترک الدین ، وقد سمعت خلیلي و صفیي ﷺ یقول : مامن احد یدان دینا فعلم الله عز وجل انه یرید قضاءه الا ادی الله عز وجل عنه فی الدنیا . (السنن الکبری للنسائي کتاب البیوع حدیث ۶۲۸۵) (۱)

ترجمه: حضرت میمونه ﷺ به ډیر قرض کولو کله چی دکوروالا ورباندي بدي ویله او ملامتولې به یې او دناراضګي اظهار به یې ورباندي کاؤ ، نو حضرت میمونه ﷺ به ویل: زه به قرض پریږدم ولي چی ما دخپل محبوب ﷺ څخه اوریدلی دی چی هغه ویل: کوم څوک چی قرض په دې نیت واخلي چی ادا یې کړي نو الله ﷻ به یې دهغه دطرف څخه په دنیا کي لا ادا کړي.

دغه حدیث امام بیهقي ﷫ هم روایت کړی دی دهغه الفاظ دادی:

عن میمونة انها کانت تداین فقیل لها : انک تداینین فتکثرین وانت موسرة ؟ فقالت : اني سمعت رسول الله ﷺ یقول من ادان دینًا

(۱) طبع مکتبه الحسن

ينوي قضاءه كان معه عون من الله على ذلک فأنا التمس ذلک العون (السنن الكبرى للبيهقي ، كتاب البيوع ، باب ماجاء في جواز الاستقراض وحسن النية ج۵ ص۳۵۴ طبع شرح السنة ملتان)

ددې څخه معلومه شوه چې حضرت ميمونه رضي الله عنها په مالي اعتبار سره ښه وه دهغه سره سره يې هم د قرض معامله كوله د حديث مطابق يې دغه قرض د الله د كومک وسيله گرزوله.

دا ډول د حضرت عائشې رضي الله عنها په اړه روايت:

انها كانت تداين فقيل لها : مالک والدين وليس عندک قضاء ؟ فقالت سمعت رسول الله ﷺ يقول : ما من عبد كانت له نية فى اداء دينه الا كان له من الله عون فأنا التمس ذلک العون. (السنن الكبرى للبيهقى ، كتاب البيوع ج۵ ص۳۵ طبع شرح السنة ملتان)

ترجمه: هغې به پور كاوٗ كله چې ددې څخه سوال وشوه: ته ولې پور كوې ،او ته تنگدسته يې ؟ ددې وويل: ما د رسول الله ﷺ اوريدلى دى: چې د چا دانيت وي چې پور ادا كړي او قرض وكړي ، نو د الله جل جلاله د طرفه دهغه كومک كيږي ، نو زه د الله جل جلاله كومک غواړم.

امام طحاوى رحمه الله دا روايت په تفصيل رانقل كړى:

كان عمر بن الخطاب رضي الله عنه اذا صلى الصبح يمر على ابواب ازواج النبي ﷺ فرأى على باب عائشة رجلاً جالساً فقال مالي اراک جالساً ههنا؟ قال دين لى أطلب به ام المؤمنين ، فبعث اليها عمر : يا ام المؤمنين! اما لک في سبعة آلاف درهم أبعث بها اليک في كل سنة كفاية ؟ فقالت : بلى ! ولكن علينا فيها حقوق وقد سمعت النبي رضي الله عنه يقول : من ادّان ديناً ينوي قضاءه كان معه من الله عزّ وجلّ حارس ،

فأنا احب ان يكون معى من الله عزّ وجلّ حارس (شرح مشكل الآثار للطحاوي حديث ۴۲۸۹ طبع مؤسسة الرسالة)

ترجمه: حضرت عمر ﷺ چي به كله د سهر لمونځ ادا كړو نو دنبي كريم ﷺ دازواجو مهراتو پر حجرو به تيريدو ، هلته يې يو سړى وليد چې دعائشې ﷺ دحجرې ددروازې سره ناست دى ، ورته ويل: څه خبره چې دلته ناست يې ؟ هغه وويل: چې زما قرض چې پر ام المؤمنين ﷺ باندى دى دهغه لپاره ناست يم ، حضرت عمر ﷺ هغې ته پيغام وليږو ورته يې وويل: يا ام المؤمنين ! زه هر كال تاته اووه زره درهم دركوم ايا هغه تاته كفايت نه كوي ؟ ام المؤمنين ورته جواب راوليږو چې بې شكه هغه ماته كفايت كوى لكن په هغه كي پر موږ ډير حقونه دى ، او ما دنبي كريم ﷺ څخه اوريدلى دى چې هغه وويل: چې څوک قرض وكړي او دادا كولو يې اراده وي ، نو الله ﷻ به دهغه سره يو حفاظت كوونكى ملگرى كړى ، لهذا زه دا غواړم چې دالله ﷻ له طرفه زما سره حفاظت كوونكى ملگرى وي.

ددې احاديثو څخه په ظاهره قرض نبه بلل شوى ، او دا دهغو احاديثو سره متعارض دى كوم چې وړاندى تير شول ، ددې ظاهري تعارض دحل كولو لپاره امام طحاوي ﷫ مفصل بحث كړى دى ، چې هغه خلاصه په دې ډول ده ، چې ناجائز او مذموم قرض هغه دى چي په هغه كي دادا كولو نيت نه وى او دغفلت په وجه هغه قرض پر هغه باندى سپور وي ، او دهغه خوف پر هغه باندى مسلط وي ، څنگه چې دغه حديث دهغه په اړه راغلى دى:

عن عبدالله بن عمر و بن العاص قال : قال رسول الله ﷺ الغفلة في ثلاث : الغفلة عن ذكر الله عز وجل ، ومن لدن ان يصلي صلاة الصبح حتى تطلع الشمس وان يغفل الرجل عن نفسه في الدين حتى يركبه (شرح مشكل الآثار للطحاوي حديث ۴۲۸۵)(۱)

(۱) طبع مؤسسة الرسالة .

څنګه چې حضرت عقبه بن عامر ﷺ په حديث کې لا تخيفوا انفسکم راغلی او ددې وروسته طحاوي رحمه الله وايي:

فتأملنا هذا الحديث لنقف على المراد به ما هو ان شاء الله فوجدنا النهي الذي فيه مقصودا به الى اخافة الانفس بالديون معقولاً انه لا يخيف الانفس الا ما غلب عليها حتى صارت بذلک خائفة منه وكان ذلک كمثل ما قد روى عن رسول الله ص غير هذا الحديث.

ددې وروسته حضرت عبد الله بن عمرو بن عاص ﷺ د حديث روايت شوى امام طحاوى رحمه الله وايي:

وكان ما كان من الديون التي لا تركب من هى عليه العمل في خلاصه منها وبرائته منها الى اهلها بخلاف الديون التى يغفل من هى عليه عن برائته منها والخروج منها الى اهلها فمن كان من اهل هذه المنزلة الثانية كان مذموماً وكان مخيفًا لنفسه من الدين الذي عليه سوء العاقبة فى الدنيا بسوء المطالبة وفي الآخرة بما هو اغلظ من ذلک فاما ما كان من الدين الذي هو عليه على الحال الاول من هاتين الحالتين فغير خائف على نفسه ما يخافه على نفسه من كان على الحال الاخرى فى الدين الذي عليه بل من كان على الحال المحمودة من هاتين الحاتين فى الدين الذي عليه مرجوا له الثواب فيما هو عليه من ذلک والعون من الله عز وجل اياه على ما هو عليه فيه كما روى عن رسول الله ﷺ فيه. (شرح مشكل الآثار للطحاوي باب ۶۶۴ ج ۱۱ ص ۶۷ الى ۶۹ طبع مؤسسة الرسالة)

امام طحاوى رحمه الله د تطبيق خلاصه داده چې کله انسان په غفلت سره فرض واخلي، او دغه دادائيګي اهتمام نه وي نو ناجائز او مذموم دی، او حضرت ميمونه او حضرت

عائشة رضي الله عنها واقعات ددې غفلت په دين کي داخل نه دی ، بلکه چونکه دوی په دې غفلت کي داخل نه وی ، او دهغه اسباب هم ددوی سره موجود ؤ نو په دې ددوی مدیون کیدل جائز ؤ ، او دا خبره هم ظاهره ده چی دغه قرض دوی دضرورت په وجه اخستی ؤ ، نو ځکه امام طحاوي رحمه الله دهغه وجه نه ده ذکر کړې ، او ددوی نیت دالله تعالیٰ مدد حاصلول ؤ ، نو کراهت هم نه ؤ ، بلکه هغه موجب ثواب دی ، لکن نور خلګ دامهات المؤمنین په ډول نه دی ، نو نور چي کله قرض اخلی ددغه غفلت خوف او نورو مذموم حالات په احاديثو کي ذکر دی ،نو ددې شيانو احتمال موجود وي ، په دې وجه فقهائي کرامو استقراض جواز تر حاجت پوري مشروط کړی دی ، دکوم چي ماخذ حديث دی چي صدقه او افضليت ورته ويل شوی دی په هغه کي الفاظ دادی:

فقلت : ياجبريل ! ما بال القرض افضل من الصدقة ؟ قال : ان السائل قد يسئل وعنده والمستقرض لا يستقرض الا من حاجة .

(سنن ابن ماجة ابواب الصدقات حديث : ۲۴۳۱ طبع دار السلام)

دغه حديث اګره که ديوه راوي خالد بن يزيد په وجه ضعيف دی (کمافی مصباح الزجاجة) لکن دونه خبره ده چی مستقرض دکوم حاجت په وجه قرض اخستلی شي داحاديثو دمجموعې څخه دا خبره واضح ده ، څنګه چی فقهائي کرام دحاجت په وقت کی دجواز لپاره لا بأس څخه تعبير کوي دکوم چي تقاضا داده چی حتی الامکان پرهيز کول بهتر دی ، څنګه چی په فتاوی عالمګيره کي دی:

لا بأس بان يستدين الرجل اذا كانت له حاجة لا بد منها ، وهو يريد قضاءها . (عالمګيريه ، كتاب الكراهية ج۵ ص۳۶۶)(۱)

البته په حاجت کي دنيوي او ديني دواړه داخل دی او په تعين کي يې اختلاف رايه هم معتبر دی ، دامهات المؤمنين چي کوم عمل ذکر شوی دی ، په هغه کي دا خبره واضح ده ده ، چی دهغو دقرض اخستلو ضرورت په دې نه وو چی دهغو دخوراک او څښاک انتظام دبيت المال څخه کيدلو ، دعائشې او دعمر رضي الله عنهما دسوال او جواب څخه دا خبره

(۱) طبع رشيديه وبلوچستان بک ډپو

واضح ده ، او عائشې ؓ وربانديي اعتراف هم کړی دی ، چی دې ته چی عمر ؓ څه ورکوي هغه ددې لپاره د کال کفایت کوي . لکن هغې څه سور حقوق ذکر کړل ، او د نورو روایاتو څخه دا ثابته چی حضرت عایشې ؓ به په کثرت صدقات او خیرات کولو ، څنګه چي په بخاري کي راغلی دی:

وكانت لا تمسك شيئًا مما جاءها من رزق الله الا تصدقت . (صحيح البخاري مناقب قريش حديث ۳۵۰۵)( )

لهذا ظاهر داده چی هغو ضرورت د صدقاتو او خیراتو راتلو ، او ددوی طبیعت ؤ چی د ضرورت مند ضرورتونه به يې پوره کوی او هغه به يې خالي لاس نه پريښود که څه هم پر دوی به تنګي راتله ، ددې څخه معلومه شوه چی دیني او دنیاوي دواړه ضرورتونه د قرض کولو ګنجائش لري.

د احادیث مذکوره او د صحابه کرامو ؓ د آثارو او د فقهاؤ د تصریحاتو څخه په لاندې ډول احکام مستنبط کیږي.

۱: که د قرض د اخستلو پر وقت د ادائیګي نیت نه وي د اسي قرض اخستل حرام دی ، څنګه چي په فتاوی عالګیریه کي دی: ولو استدان دينا وقصد ان لا يقضيه فهوا آكل السحت. (۲)

۲: که د کوم دیني یا دنیوي حاجت لپاره قرض واخستل شي ، او د ادائیګي نیت هم لري ، او د ادائیګي ظاهري اسباب هم موجود وي نو داسي قرض بلا کراهت جائز دی.

۳: که کوم قرض د حاجت پوره کولو لپاره واخستل شي ، او د ادائیګي نیت هم ولري ، لکن اسباب میسر نه وي نو په هغه کي وقت کي قرض اخستل په عامو حالاتو کي مکروه دی ، مګر دا چی د ضرورت درجې ته ورسیږي.

(۱) الصحيح للبخاری ج۱ ص۴۹۷ (طبع سعید)
(۲) ج۵ ص۳۶۶ (طبع بلوچستان بک ډپو ورشیدیه)

۴: که د قرض اخستلو لپاره کوم حقیقي دنیوي یا دیني ضرورت نه وی ،که داداٸیګي نیت وي او که نه وي او اسباب هم موجود وي نو داسي صورت کي قرض اخستل کم ازکم مکروه دی.

دې اصولو ته په کتلو سره نن ورځ چي په قرض سره خرید کول کوم چی عام رجحان ورته کیږي ، هغه ته کتل پکار دی کوم شی چی په قرض رانیول کیږي ، ایا په هغه کی واقعي حاجت شته ؟که واقعي دداسي حاجت پر بنا چی هغه دمتوسط زندګي لپاره عرفاضروري بلل کیږي ، مثلا هغه دکورني سامان چي دمتوسط درجې دکورني سره وي ، نو بې شکه دقرض یا قسط ګنجاٸش شته ، په دې شرط چي دقرض داداٸیګي نیت وي ، مګر یواځي دتعیش لپاره ځان قرض داره کول دکراهت څخه خالي نه دی ؟

ترکومه چي ددیني حاجتو تعلق دی ، دهغه په باب فقهاني کرامو پې ددې مسٸلې په اړه بحث کړی دی ، که پر کوم شخص باندی حج یا زکوة فرض شوی وي ، او دهغه داداٸیګي لپاره دهغه سره مال نه وی نو ایا دهغه دقرض لپاره حج او زکوة ادا کولی شي ؟

په دې سلسله کي حضرت طارق بن عبد الرحمن رحمه الله څخه روایت دی ، هغه وایي:

سمعت ابن ابي اوفی یُسٸل عن الرجل یستقرض ویحج قال : یسترزق الله ، ولا یستقرض ، قال : وکنا نقول : لا یستقرض الا ان یکون له وفاء (السنن الکبری للبیهقي ، کتاب الحج ، باب الاستسلاف للحج ج ۴ ص ۳۳۳) (۱)

واضح دي وي چی معرفة السنن والآثار (کتاب الحج حدیث ۲۲۲۴) (۲) او کتاب الام کي دا شبه شوې لکن په ظاهر سنن کبری کی ددې روایت حضرت عبد الله بن ابی اوفی رضي الله عنه باندي موقوف کیدل زیات واضح دی.

---

(۱) ص ۵۴۴ (طبع دار الکتب العلمیه بیروت.

(۲) باب الاستسلاف للحج ج ۷ ص ۳۶۳ (طبع موقع جامع الحدیث)

لكن فقهائي كرامو د تصريحاتو په روشني كي ددې مطلب وجوب استقراض نفی ده ، دجواز نفی نه ده ، څنګه چې حضرت امام شافعي رحمه الله ددې حديث دنقل كولو وروسته وايي:

ومن لم يكن في ماله سعة يحج بها من غير ان يستقرض فهو لا يجد السبيل ، ولكن اذا كان ذا عرض كثير فعليه ان يبيع بعض عرض او الاستدانة فيه حتى يحج (كتاب الام للشافعي ج۵ ص۳۵ طبع دار قتيبه)

او دحنفيه ؤ څخه دامام ابو يوسف رحمه الله څخه روايت دی چې پر هغه باندي واجب دی چې قرض واخلي ، لكن نور فقهاء وايي واجب نه دئ ، لكن كه دهغه غالب ګمان داوی چي هغه به كوشش وكړي او قرض به ادا كړي ، نو دهغه لپاره افضل دی ، چې قرض واخلي او فرض زكوة اوحج ورباندي ادا كړي ، لكن كه غالب ګمان دده دادائيګي نيت نه وی نو افضل دادی چې قرض وانه خلي څنګه چې په در المختار كي دی:

وقالوا : لو لم يحج حتى اتلف ماله وسعه ان يستقرض ويحج ولو غير قادر على وفاءه ، ويرجي ان لا يؤاخذه الله بذلك ، اى لو ناويا وفاء اذا قدر كما قيده فى الظهرية .

ددې لاندي علامه شامي ليكلی دی:

قوله وسعه ان يستقرض : اى جاز له ذلك وقيل : يلزمه الاستقراض كما فی لباب المناسك قال ملا على القاري في شرحه عليه : وهو رواية عن ابي يوسف ، وضعفه ظاهر ، فان تحمل حقوق الله تعالى اخف من ثقل حقوق العباد ، انتهى ، قلت وهذا يرد على القول الاول ايضاً ان كان المراد بقوله ، ولو غير قادر على وفاءه ، ان يعلم انه ليس له جهة وفاء اصلا اما لو علم انه غير قادر في الحال

وغلب على ظنه انه لو اجتهد قدر على الوفاء فلايرد والظاهر ان هذا هو المراد اخذاً مما ذكره في الظهيرية ايضًا في الزكوة حيث قال ان لم يكن عنده مال واراد ان يستقرض لاداء الزكوة فان كان في اكبر رأيه انه اذا اجتهد بقضاء دينه قدر كان الافضل ان يستقرض فان استقرض وأدى ولم يقدر على قضاءه حتى مات يرجى ان يقضى الله تبارك وتعالى دينه في الآخرة وان كان اكبر رأيه انه لو استقرض لا يقدر على قضاءه كان الافضل له عدمه ، انتهى ، واذا كان هذا فى الزكوة المتعلق بها حق الفقراء ففى الحج اولى .

دا ډول بحث دحج فرض په اړه دی ، چی دهغه حاصل دادی چی که چیري حج فرض شوی و . ، او دادائیگي انتظام نه وي ، نو دهغه لپاره يواځي دانه چي قرض کول جائز دی بلکه که دهغه دادائیگي غالب گمان وي نو کوشش دي وکړي چی قرض وکړي او قرض کول ورته افضل دی.

دعمرې په اړه مذهب راجح دادی چی کم از کم یو ځل عمره کول سنت مؤکده ده او دهغه وروسته مستحب ده ، په در المختار کي کي دی:

والعمرة في العمر سنة مؤكدة على المذهب وصحح في الجوهرة وجوبها . (شامي ج۲ ص۴۷۲)(۱)

چونکه عمره واجب نه ده ، نو که دچا سره فوري انتظام نه وی نو دهغه لپاره دعمرې په خاطر قرض اخستل په ظاهر مکروه دی ، که فوري دروپو انتظام نه وي لکن دذرائع آمدني په لحاظ امید وي چي عنقریب به هغومره درقم انتظام کیږي ، چي دعمرې اخراجات په پوره کړي نو دهغه لپاره افضل داده چی انتظار وکړي . یعنی دقرض پر ځای انتظار وکړي کله چی زمینه مساعده شوه او عمره وکړې تر هغه وړاندي خلاف الاولى ده ، ولي چي فقهاؤ دحج کوونکی لپاره مستحب بللې ده ، او که پر ده باندي قرض وي هغه

(۱) طبع سعيد .

دي هم وړاندي تر تلو خلاص كړي ، كه هغه دين معجل وی د هغه ادائيګي د حج څخه وړاندي واجب ده ، كه مؤجل وی نو افضل ده چی اول قرضه خلاص كړي بيا ولاړ شي ، څنګه په غنية المناسک كی دی:

وكذا مديون لا مال له يقضى فانه يكره له الخروج الى الحج والغزو الا باذن الغريم ... هذا في الدين الحال اما فی المؤجل فله ان يسافر قبل حلول الاجل ... ولكن يستحب ان لا يخرج حتى يوكل من يقضى عنه عند حلوله ... ولو كان له مال فيه وفاء للدين يقضی الدين اولاً وجوبًا اذا كان معجلا ، وان كان مؤجلا فالافضل ان يقضی الدين. (غنية المناسک ص۳۵)(۱)

او دوړاندي لا چي واجب دين مؤجل وی هلته هم افضل داده چی اول هغه دين ادا كړي او بيا حج نفل يا عمره نفلي وكړي د دين څخه وړاندي خلاف الاولی كار دی.

لكن بعض صورتونه داسي دی چی كله د هغه دا خيال چی انتظام وشي نو هغه وقت بيا په عملي لحاظ عمره ممكن نه وي ، مثلا دا هغه وقت چی ويزه نه پيدا كيږي ، يا كومه ښځه وي چي بيا محرم نه وي ، يا د كومو خاصو ملګرو سره سفر وي ، هغه بيا ميسر نه وی، يا هغه ته ددې وقت علاوه بل وقت د سفر زمينه مساعده نه وي ، نو اميد دی چی انشاء الله چي د هغه لپاره قرض كول يا په قسطو د اخراجاتو ادائيګي كول خلاف الاولی نه دی ، ولي چی حج فرض لپاره ادا ئيګي انتظام د نه وجود په وقت كی قرض كول افضل دی ، نو حج نفل يا عمرې لپاره كه د ادائيګي انتظام كولو شرط سره وي بې له كراهت جائز دی ، والله سبحانه وتعالى اعلم.

دلته دا خبره واضح كول مناسب ده چی قرض مكروه او مذموم هلته دی چي ده ته په عرف مقروض ويل كيږي بعض مرتبه ددوو كسانو يا تاجرانو په منځ كي معامله روانه وي چی هغه د مال د كمي په وجه نه وي بلكه عملي سهولت لپاره په مختصر مدت كی د قرض معاملات كوي ، او وروسته بيا په كوم قريبي تاريخ ادائيګي كوي ، مثلا بيع استجرار يا ددې سره مشابه معاملات كوي ، دا كه څه هم استقراض دی ولي په عرف عام كي د دېته قرض نه ويل كيږي ، ولي چی هر وخت چی وغواړي مقاصه كولی يې شي ، دغه

(۱) (طبع ادارة القرآن)

استقراض دکومي مالي کمي په وجه نه وي ، بلکه دمعاملاتو دکثرت په وجه دهرخل پر خای یوخل ادائیگي کوي ، چې دا داوسایني لپاره وي ، او په دې بنیاد کار کوي ، لهذا په ظاهر کي کومه دکراهت خبره نه وي ، او فقهاؤ کرامو بیع بالاستجرار بې له کراهته جائز بللې ده هغه ددې دلیل ده.

والله سبحانه وتعالى اعلم ، محمد تقي عثماني ، دار الافتاء دار العلوم کراچي ، ۱۳ ، شعبان ۱۴۳۰هـ

فصل في المسائل الجديدة والمتفرقة المتعلقة بالبيع

(دخريد او فروخت اړوند جديد متفرق مسائل

۱: دسي آئي ايف معاهدې شرعي حيثيت او تر پورټ پوري تړ رسيدلو وړاندې داول بائع ملكيت دى.

۲: ايف او بي معاهده او دهغه دشرائطو شرعي حكم.

سوال: قابل احترام جستس (قاضي القضات) مولانا تقي عثماني صاحب!
السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

اميد دى چې په خير او عافيت سره به ياست، ما يو كتاب (اسلام كاقانون معاهده) ليكلى دى دا په انگريزي ژبه ده دهغه عنوان (Islamic law of Contract) دى دخو عنواناتو په اړه دكافي كوشش باوجود مواد پيدا نشول، براه كرم ماته يې دفتوى په شكل كې جواب مهيا كړه، جواب په اردو كې راكړه، زه يې په انگريزي ترجمه كوم، كه جواب په عربي كې راكړې نو ډيره به ښه وي، چې زه يې په من عن سره شائع كړم، كتاب مذكور په آخري مراحلو كې دى او انشاء الله ژر به نشر ته وسپارل شي، كله چې شائع شي نو يوه كاپي به يې تاسي ته هم درولېږم، ددې سوالاتو چې په دوهم مخكې راخي جواب طلبه دى (۱)

---

(۱) دا سوالات په رجستر كې نشته نو ځكه په تفصيل سره ندې ذكر شوي، دجواباتو څخه معلوم شول سوالات دسى آئي ايف دانشورنس دشرط څخه علاوه چې داسې شرط طى كړل شي، چې دبائع له طرفه تر اوكوټ رسول كيږي نو دبائع په ملك كې دى، او دايف او بى په معاهده كې بيا داسې شرطونه وضع شوى دى چې پورټ ته په رسيدلو سره دبائع ذمه ختم شوه او پورټ واكدارانو درانيوونكى وكيل بلل كيږي، بيا دلته خريدار قبضه څه وقت متحقق كيږي؟ او دپورټ څخه دهلاكيدلو ذمه پر چا عائد كيږي

جواب: د سي آئي ایف چي کوم شرائط بیان شوی دی دهغو څخه د انشورنش (بیمه ، دامان) شرط صحیح نه دی ، ولي چي د انشورنش مروجه طریقه عمومًا سود یا قمار باندی مشتمل وی ، (۱) باقي تمام شرائط درست دی ، او دهغه اثر به داوی چی کله مال پورټ ته ونه رسیږي ، تر کومه ځای چي طی شوی وی او مال تراوسه دلیږونکی په تحویل کی دی دخریدار په قبضه کي نه دی ، لهذا که دلته مال ضائع یا خراب شي نو نقصان به پر لیږونکي وي (۲) او تر څو مال تر پورټ پوري نه وي رسیدلی نو خریدار هغه وړاندي نه شي پلورلی ، (۳) ددې څخه علاوه که انشورنس اسلامي اصولو مطابق تر سره

؟ او دپورټ څخه وړاندې دمال پلورل خریدار کولی شي یا نه ؟ مفتي صاحب ددې دواړو صورتو ځانته ځانته جوابات ورکړي دی ، دسوالاتو تفصیل دجواباتو څخه هم ښه سرکندیږي . (محمد زبیر)

(۱) دتفصیل لپاره دمفتی اعظم پاکستان مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمه الله رساله ملاحظه کړی .

(۲) وفی خلاصة الفتاوی ج ۳ ص ۹۰ (طبع مکتبه رشیدیه کوټه) هلاک المعقود علیه قبل القبض ان کان بآفة سماویة او بفعل البائع او بفعل المعقود علیه بأن کان المعقود علیه حیوانًا فقتل نفسه فان البیع یبطل فی هذا کله اما اذا کان الهلاک بآفة سماویة او بفعل المعقود علیه فلا یشکل وکذلک اذا کان بفعل البائع لان المبیع فی یده مضمون بالثمن قبل القبض بدلالة انه لو هلک سقط ثمنه من المشتری ولا یجوز ان یکون مضمونًا بالقیمة ... الخ .

وفی الشامیة ج ۴ ص ۵٦۰ (طبع سعید) لو هلک المبیع بفعل البائع او بفعل المبیع او بأمر سماوی بطل البیع ویرجع بالثمن لو مقبوضًا ... الخ . وکذا فی الفتح القدیر ج ۵ ص ۴۹٦ (طبع رشیدیه)

(۳) ولي چي په داسي صورت کي دغه بیع قبل القبض ده جائز نه ده .

وفی مسند احمد ج ۳ ص ۴۰۲ عن حکیم بن حزام رضي الله عنه قال قلت یا رسول الله ! اني اشتری بیوعًا فما یحل لي منها وما یحرم علی؟ قال فاذا اشتریت بیعًا فلا تبعه حتی تقبضه .

وفی سنن الترمذي رقم الحدیث ۱۱۵۵ وسنن ابی داؤد رقم الحدیث ۳۰۴۱ وسنن النسائي رقم الحدیث ۴۵۵۱ عن عبدالله بن عمر و رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم : لا یحل سلف وبیع ولا شرطان فی بیع ولا ربح مالم یضمن ولا بیع مالیس عندک (بحواله مشکوة المصابیح ص ۲۴۸)

وفی الهدایة ج ۳ ص ۷۸ و ۷۹ (طبع مکتبه رحمانیه) ومن اشتری شیئًا مما ینقل ویحول لم یجز له بیعه حتی یقبضه لانه نهی عن بیع مالم یقبض ولان فیه غرر انفساخ العقد علی اعتبار الهلاک آه .

شي نو د مال تر ضائع کیدلو وروسته د نقصان دعویدار د رانیوونکی پر ځای یو اخي پلورونکی لره ده.

۲: دا یف او بي معاهدې چې کوم شرائط ذکر شوی دی د هغه د رویه د غه معاهده شرعًا صحیح ده دا دی چې د کوم جهاز په واسطه سامان راغوښتل کیږي، شرکت ته باید وویل شي چې دوی د خریدار څخه وکیل او مال قبض کړي، د دوی د شرکت په کشتی وغیره کې چې کله مال پورته شي ګواکي د بائع د ملکیت څخه ووت او د خریدار په ملک کې داخل شو، اوس که مال ضائع یا خراب شي نو نقصان به د خریدار په ملک کې کیږي، (۱) او د خریدار لپاره به دا هم جائز شي چې کله هغه ته اطلاع ورسیږي چې مال شرکت ته وسپارل شو وروسته یې وړاندې وپلوري.

والله سبحانه وتعالی اعلم، ۱/۲/۱۴۰۹ھ (فتوی نمبر ۲۳۹/۴۰ الف)

وفی فتح القدیر ج۵ ص۲۶۶ قال ابوحنیفة وابو یوسف رحمهما الله یمتنع البیع قبل القبض فی سائر المنقولات ویجوز فی العقار الذي لا یخشی هلاکه آه.

وفی المبسوط للامام السرخسي ج۱۳ ص۸ قال ومن اشتری شیئًا فلا یجوز له ان یبیعه قبل ان یقبضه ولا یولیه احدًا ولا یشرک فیه ... لیس لمشتری الطعام ان یبیعه قبل ان یقبضه لما روی ان النبي ﷺ نهی عن بیع الطعام قبل ان یقبض وکذلک ما سوی الطعام من المنقولات لا یجوز بیعه قبل القبض عندنا آه.

وفی البدائع ج۵ ص۱۴۷ (فلا) یصح ... بیع منقول قبل قبضه ولو من بائعه. آه.

وفی البدائع ج۵ ص۱۴۶ (ومنها) وهو شرط انعقاد البیع للبائع ان یکون مملوکًا للبائع عند البیع فان لم یکن لا ینعقد وان ملکه بعد ذلک بوجه من الوجوه الا السلم خاصة وهذا بیع مالیس عنده ونهی رسول الله ﷺ عن بیع مالیس عند الانسان ورخص فی السلم آه.

وفی تکملة فتح الملهم ج۱ ص۳۵۱ (طبع مکتبه دار العلوم) قال ابو حنیفة وابویوسف یمتنع الیع قبل القبض فی سائر المنقولات، ویجوز فی العقار لا یخشی هلاکه.

(۱) وفي الهدایه ج۳: ص۱۹۰ باب الوکالة بالبیع والشراء (طبع مکتبه رحمانیه) فان هلک المبیع فی یده قبل حبسه هلک من مال المؤکل ولم یسقط الثمن لان یده کید المؤکل فاذا لم یحبسه یصیر المؤکل قابضًا بیده، وکذا فی البحر الرائق ج۷ ص۱۵۶ باب الوکالة بالبیع والشراء (طبع سعید) فلو هلک فی یده قبل حبسه هلک من مال المؤکل ولم یسقط الثمن لان یده کید المؤکل فاذا لم یحبس یصیر المؤکل قابضًا بیده وکذا فی خلاصة الفتاوی ج۴ ص۱۵۸ الفصل الخامس فی الوکالة بالشراء.

ددارالافتاء جامعه دار العلوم کراچي دبزناس پر فتوی دډاکټر عبدالواحد صاحب اشکال او دهغه جواب

سوال: بخدمت گرامي حضرت مولانا تقی عثماني صاحب مدظله العالي.
السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

څه وخت وړاندې ددارالعلوم ددارالافتاء څخه څو فتواوي ورکړل شوې وې چي پر هغه باندې تعجب دی، په دې خیال چي توثیق او تصحیح څخه وړاندی به دجناب پر هغه دسم نظر فرصت نوی پیدا شوی، دا هم احتمال لري چي هغه دی ماسم صحیح نه وي فهمولي، او مابه دکتابو څخه سم صحیح نتیجه نوي ترلاسه کړې، بهر حال ماته یقینا باعث تشویش جوړ شو، ولي چي دجناب او بیا ددارالعلوم حیثیت په عامو خلګو کي دیو سند دی، خلګ ستاسی نوم دمعارضې په ډول پیشوی، نو څه ویل ډیر مشکل دی، په فوری ډول څو مسائل په لاندې ډول دی:

۱: د Biznas په باره کي فتوی په دې اړه چي ما څه لیکلی دی دهغه یوه کاپی ورسره ملفوف ده، ددار العلوم څخه شائع ۲۰/ ۲/ ۱۴۲۳ه چي کومه فتوی لیکل شوې ده، په دې کي اول څو داخبره په فهم کي رانغله، که په دوهم صورت کي چیري Product کي قیمت دبازاري قیمت څخه زیات اخستل شوی وی، نو واضح قمار دی، دشرکت په حق کي څو درشوت خبره صحیح ده، قمار نه دی، والله اعلم، بهر حال داخبره لا ډیره دپریشاني نه ده، لکن ددې وروسته چي څه لیکلی دی،: اوس پاته شوه داخبره چي دغه فیس زیات یا برابر یا کم دی، دهغه تحقیق دمفتي ذمه واري نه ده، بلکه څوک چي غواړي چي په دې شرکت کي ځان داخل کړی هغه دی په خپله تحقیق وکړي که دتحقیق پر وخت دهغه په زړه کي داخبره کښیني ددغه پروډکټ چي کوم فیس دی هغه ادا کړي او هغه واقعة دبازار سره برابر دی نو په هغه کي دی شمولیت اختیار کړي، ورنه اجتناب دی وکړي.

حالانکه عام خلګ به څه تحقیق وکړي؟ ددارالعلوم مفتیان صاحبان دی په خپله داړونده خلګو څخه تحقیق وکړي او دا آسانه ده، ځان ته دې معلومه کړي او حتمي

فيصله دي وكړي، د خلكو لپاره به سهولت وي، كه مورږ د شركت د خلكو څخه سوال وكړو نو هغه حتمي راته د برابر يا كم قيمت يقين راكوي.

دريم صورت كي ليكلي دي: كه پروډكټ كي د بازاري قيمت سره برابر هم وي بيا هم د پروډكټ د مقصود نه كيدلو د وجي د قمار مشابه دی، هم د دې سره د كميشن ايجنسي سرودكټ كي د خريداري سره مشروط خرابي هم ده. لهذا د دې څخه اجتناب كول پكار دي ،د شريكان اكثريت د غه دريم ډول دی، د دې حقيقت او نفس الامري واقع يې نظر انداز كړې، داګر په لفظ يې تعبير كول ډير عجيب دی، بيا يې وړاندي په يوه بله خبره باندي نوره هم كمزوره كړې ده يعني: دا وكالت پروډكټ په معاملې سره مشروط دی... الخ بيا چي يې د كوم اشكال جواب كړی دی هغه هم ناقابل فهم دی، شايد چي اصل صورت حال په ذهن كي مستحضر نه ؤ ،دا ما په خپل جواب كي په خاص وضاحت سره ليكلي دی نتيجه داده چي بزناس شركت والا هر يو په وړاندي ستا فتوی د خپل حق سره پيشيږي.

والسلام عليكم ، عبدالواحد غفرله ، ١٣ / رمضان المبارک ؟ ١٤٢٣هـ.

د مذكوره استفتاء سره ډاكټر عبدالواحد صاحب خپله درج ذيل مضمون هم د دې سره ارسال كړی دی.

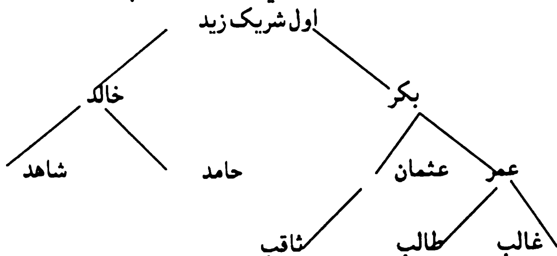
بزناس يا د دين و دنيا ناس

متوجي اوسی

(حضرت مولانا مفتی ډاكټر عبدالواحد صاحب جامعه مدنيه لاهور)

څه وقت وړاندي د بزناس (Biznas) په نامه يو شركت كار كوي، په كراچي او اسلام آباد څخه وروسته اوس په لاهور كي يې هم زور نيولی دی د غه شركت پر انټرنيټ باندي كار كوي دا و يا ډالرو په فيس سره شريک ته د كمپيوټر څه كورسونه او ويب پاڼي وراندي كوي، تر دې حده معامله سمه په نظر راځي، ولي چي د چا د دې پيشكش سره دلچسپي وي نو هغه فيس وركوي دا جائز ده.

لکن ددې شرکت دکار دعامولو راز په بل ډول دی ، هغه دا چي کله څوک دغه اویا ډالره فیس ورکړي شرکت شریک ته دنوري ګټي پیشکش کوي ، که دغه شریک دوه نور شریکان پیدا کړي او هغه بیا وړاندي هغه نور دوه پیدا کړي تر دې چي کله نه کسان پوره شي نو اول شریک ته په شرکت کي حصه ورکول کیږي.

چپ طرف ته درې او راسته طرف ته شپږ شریکان دی

دشرکت خلک وايي: کله چي ټول شریکان څوارلس شي نو شرکت تاته پنځوس ډالره درکوي ، او کله چي ټول دیرش شي نو هغه تاته سل ډالره درکوي ، بلاواسطه مزید شریکان پیدا کولو پر هر شریک تاته پنځه ډالرد درکول کیږي.

حکم: دغه کار په مکمل ډول جائز نه دی ، ولي چي دهغه تر ټولو لویه وجه داده چي دا اګرکه ددلالي صورت دی ، لکن په دې کي ددلالي شرائط مفقود دی ، دلال (Broker) ته پر خپل کوشش باندی اجرت ورکول کیږي ، لکن دبزناس په شرکت پر خپل کوشش اول خو هيڅ نه وي ، او که اجرت ورکول کیږي هغه دبل چا پر کوشش ورکول کیږي ، مثلا دپورتني نقشي سره سم زید دخپل کوشش دوه شریکان جوړ کړي دی يعني بکر او خالد ، لکن فقط دهغه پر کوشش چي هغه شریکان جوړ کړی دی زید ته اجرت نه ورکول کیږي ، که زید وړاندی نور کوشش ونکړي او صرف بکر او خالد کوشش کوي ، او شریکان جوړ کړی ، هغه نور شریکان جوړ کړي تر دې چي دنقشي مطابق کم ازکم نه شریکان جوړ شي ، نو اوس زید ته کمیشن ورکول کیږي او دا دټولو شریکانو په تناسب

وی ، اوس که بکر او خالد نور وراندی کوشش ونکړی نو زید ته هم څه نه ورکول کیږي ،
حاصل داچی په دې معامله کي په لاندي ډول خرابیاني دی:

۱: دزید خپل کوشش تر دې شرط پوري مشروط دی چي ورانديي او وه نور شریکان جوړ کړي ، هغه هم هغه اووه شریکان چي نورو جوړ کړي وي . داجرت لپاره داډول شرط په خپله معامله فاسدوي.

۲: که زید ددوو شریکانو څخه وروسته بالکل کوشش ونکړي ، هغه دده جوړ کړل شوی شریکان کوشش کوي که سلسله نوره درازه کړي ، نو دنورو دکوشش په وجه زید ته معاوضه ورکول کیږي ، ولي چی زید ته په یو خاص عدد دشریکانو اجرت ورکول کیږي . چي پر نه شریکانو ورته پنځوس او پر دیرش شریکانو ورته سل ډالره ورکول کیږي . دا هم جائز نه دی.

په عام ډول دا مغالطه ورکول کیږي ، چی وړاندی چي کوم کوشش کیږي دا ټول دزید کوشش بلل شوی ، که زید بکر او خالد شریکان نه وای جوړ کړي نو وړاندي به څنګه سلسله روانه وای ؟ علاوه که زید نور دترغیب کوشش وی ، ددې مغالطي جواب دادی چی خالص دمحنت ترغیب ورکول په خپله محنت نه دي دکوم چي عوض مقرر شي ، مګر که څوک پر دې کار وګمارل شي ، او بل ته دکار کولو وترغیب ته دلالي نه ویل کیږي پدې وجه زید یو اځي دخپل کوشش په عوض کي داجرت حق دار بلل کیږي ، په دې وجه زید یواځي دخپل کوشش داجرت حق دار دی ، ددې پر بنیاد چي وړاندي نور خلک کار کوي دهغه په محنت کي دی شریک نه دی.

تنبیه: دشریعت ضابطه ده (الامور بمقاصدها) یعنی هر کار او معامله تر مقصده ده ، کله چی دبزناس شرکت کار ته وکتل شي نو دهغه دوې حصې دی یوه حصه چي هغه ته پروډکټ ویل کیږي ، یعنی دکمپیوټر دټریننګ کورس او ویب سائټ خدمات ، دوهم حصه یې مارکیټینګ ورته ویل کیږي ، یعنی نور شریکان پیدا کول ،او هغه په خپله آمدني کي شریک کول ، ددې دوو حصو څخه دشرکت چي کوم اصل مقصد دی ، هغه مارکیټنګ ده او پروډکټ یې یواځي داشاعت کار کوي ، په واقع کی تجارتي بنیادو باندی کار کول دی ، زموږ پر دغه دعوا باندی مشاهده کافي دلیل دی چی ددې شرکت

څوک شريک جوړ شي ، دهغو سره داکثرو سره د کمپيوټر سهولت هم نشته ، او ددوی د کمپيوټر سره دالف ، ب ، واقفيت هم نشته ، او نه ددوی د کمپيوټر دويب سائټ او کورسو سره دهغو دلچسپي شته ، يا ددې سره دهغو کوم مفاد تړلی دی ، غرض دا چې د شرکت اصل مقصد يواځي مارکيټنګ دی ، دهغه د طريقه کار موږ په وضاحت سره بيان کړی دی ، چې هغه د سره څخه جائز نه ده ، په اصل کي دا خبره ده چې دا په خپله يو نوی شی نه دی بلکی دډيره وخته داسي طريقې چليږي دا په حقيقت کي دلوټ ماري يوه طريقه ده ، البته دلته دډير حکمت پر بنياد دغه لوټ ماري کيږي چې نور هم ورسره شريک کړي او خپل جرم ددوی ظاهر نه شي ، او دوی په خپله په لالچ سره د خلکو مالونه دډير نه ډير راجمع کړي.

عبدالواحد / جامعه مدنيه لاهور.

جواب : ګرامي قدر مکرم جناب مولانا ډاکټر عبدالواحد صاحب ، زيد مجدکم السامي.

السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته !

زه په ډير انتهائي ندامت سره ستا دخط جواب په تاخير سره ليکم ، چې غالبًا ماته په شوال کي رسيدلی ؤ ، او په هغه کي ددارالعلوم څخه دجاري شوې درو فتواؤ (١) په باره کي توجه راګرزولې ده ، چې خطوطو ته مراجعت غور او فکر غواړي ، دهغه زما سره ځانته ترتيب وي ، اوس صورت حال داسي شوی دی ، چې هر وقت يو نه يو فوري تقاضا مسلط شي ، دراتلونکو کثرت ، دفوري ډاک او اسفارو سلسله ، دهغه دوجي قابل مراجعت امور وروسته کيږي ، ستا په مکتوب چونکه دري مسائل وې ، دځه وقت لپاره ديوې مسئلې باندي غور او مراجعت وقت پيدا شو مګر بيا يو عارض رامخته شو ، ددې باوجود چې هغه مکتوب زما پر ميز هره ورځ پروت وې ، لکن دجواب دليکلو په موډ کي نه وم ، تر دې چې دغه وقت راغی ، بهرحال ! پر تاخير دزړه دکومي معذرت خوايم ، او ورسره شکر ګزار يم چې تا ودې امورو ته توجه راوګرزوله.

---

(١) دمزيد سوالات او دهغه جوابات په متعلقه باب کي رلروان دی انشاء الله (محمد زبير)

تا ليکلي دی: چې د توثيق او تصحيح وړاندی کيدلی شي چې تا فرصت نه وی پيدا کړی، واقعه داده چې تر خپله وسه دا کوشش کوم چې د نورو فتواوي بنه په فکر او غور سره وګورم، چنانچه په داسي وقت کي د نورو فتواوي منع کوی تر څوچي ذهن فارغ نه وی، لکن د فتوی کار هم داسي دی چې هر وقت د غلطي ويره وي، بالخصوص په داسي مسائلو کي چي هلته صريح جزئيه موجوده نه وي دالله څخه خواست کوم چي هغه زموږ حفاظت وکړي.

اوس درته د هغه درو مسائلو په اړه ګذارشات وړاندي کوم

۱: اوله مسئله د بزناس ده، بنده ستا پر ارشاداتو باربار غور وکړو، په دې اړه تا درې خبري کړي دی: اوله خبره داده چي که پروډکټ قيمت د بازار د قيمت څخه زيات اخستل شوی وي نو د کمپنۍ په حق کی رشوت کيدل خو ظاهر دی قمار نه دی، د بنده په ناقص فکر کی د دې قمار اړخ دادی چی کوم قيمت زيات ورکول کيږي هغه پر دې موهوم اميد باندی داؤ لګوي، چې مارکيټنګ سسټم په نتيجه کي هغه ته څو چنده زيات رقم حاصليږي، او دا دول تعليق التمليک علی الخطر موجود شو والبته که هغه ته دې طرف ته وکتل شي، د غه زائد قيمت دلالي د عقد څخه ورکول کيږي، نو د دغه د رشوت کيدل هم ظاهر دی بهر صورت حرام دی.

تا بله داخبره ذکر کړې ده: چې د پروډکټ قيمت زيات يا کم معلومول د عامو خلګو پر ځای بايد په خپله تحقيق وشي او حکم يې وليکل شي، نو واقعه داده چی موږ د معتمد اشخاصو څخه تحقيق کړی دی نو معلومه شوه چي د پروډکټ قيمت يا فيس د بازار څخه زيات نه دی، لکن موږ د تکنيکي باريکيو څخه زيات خبر نه يو، نو په دې خاطر احتياط دا وبلل شو چی مناسب داده چی خپله متعلقه افراد د دې پابنده شي چی هغه په خپله تحقيق وکړي.

دريمه خبره تا داليکلې ده: چي دلال ته پر خپل محنت باندی دلالی ورکول کيږي، لکن په بزناس کي اولاً پر خپل محنت خو اجرت نه وي که اجرت ورکول کيږي نو د نورو د محنت په شرط ورکول کيږي دا ډير مهمه خبره ده، او د فتوی ليکلو څخه وړاندي بنده په خپله د فتوی ليکلو والا متنبه کړو، لکن کله چی هغه د متعلقه افرادو څخه تحقيق

وکړی هغو صراحة ورته ویلي دی چی هر سړی چی اول ځل دوه شریکان مومي نو هغه ته شپیته روپۍ دهر شریک پر سر ورکول کیږي ، څنګه چي دهغه بیان او استفتاء په صفحه ۴ او ۵ کي ذکر ده ، بنده پر دې بنیاد دهغه فتوی توثیق کړی دی ، ستا دارشاد وروسته بنده بیا مکرر ددې اړخ تصدیق لپاره ویلي دی ، هغو بیا تصدیق کړی ، لکن که واقعة صورت حال هغه وي چی تا بیان کړی دی او پر خپل محنت څه نه ورکول کیږي ، بلکه کمیشن دنورو پر محنت موقوف وی ، او دغه خبره ثابت وی نو بنده ددې فتوی څخه یقینًا رجوع کوي ، او که دغه خبره یقیني تاته په درجه دثبوت کي رسیدلی وی نو ماته ضرور اطلاع راکړه

او که دغه ثابت هم نه شي بیا هم چونکه دا ډول فلانو نه یو په بل پسي وړاندي راروان دی ، نو په دې کي داجتماعي غور وفکر مناسب دی ، او بنده دخپلي دار الافتاء حضراتو ته ویلي دی ، چي هغه داهل فتوی یو مجلس راوغواړي او پر دې باندی اجتماعي غور او فکر وکړي.

والسلام ۲۰ / ۲ / ۱۴۲ھ (فتوی نمبر ۱۸ / ۲۴۱)

دحضرت مفتی صاحب کتاب (فقهي مقالات جلد اول) کي دقسطو پر خرید او فروخت ، مرابحه مؤجله ، حقوق مجرده دخرید اوفروخت وغیره اړوند مسائلو شبهات او دهغه جوابات.

وضاحت: ددار العلوم حقانیه اکوړي ختک مفتی غلام قادر نعماني صاحب ، دبیع بالتقسیط ، مرابحه مؤجله او دبینکو کي داجرقرض ، حقوق مجرده دخرید او فروخت او مروجه پګړي سره اړوند مفتی صاحب پر مقالو څه اشکالات تحریر کړی دی ، او مفتی صاحب ته یې خط لیکلی دی ، او دهغه سره هغه خپل مطبوعه تحریر هم رالیږلی دی ، بیا حضرت مفتی صاحب دهغه جوابي خط او اشکالاتو جواباتو باندی مشتمل فتوی لاندي پیش کړی) (مرتب عفی عنه)

خط از مفتی غلام قادر نعماني صاحب

گرامي قدر محترم المقام جناب شيخ الاسلام حضرت مولانا مفتی محمد تقی صاحب عثمانی مدظله العالی ، دمسنونه سلام څخه وروسته ، اميد دی چی صحت به دی ښه وی ، گذارش دادی چی بنده ، فقهي مقالات، جلد اول څه سرسري مطالعه کړی . په هغه کي يې څه اشکالات وراندي کړی ، هغه ارسال خدمت دی ، اميد دی چی موږ به دهغه دجوابو څخه مطمئن کړې.

والسلام اخوکم فی الله ، غلام قادر عفی عنه ، دار العلوم حقانيه اکوړي ختک

پر شبهاتو مشتمل تحرير

ددور حاضر محقق او دجديد معاشياتو ماهر شيخ الاسلام حضرت مولانا مفتی محمد تقی صاحب عثماني فقهي خدمت قابل تعريف دی و مولانا عثماني صاحب ددې دور نو واريد جديد مسائل دحل لاره پلټلې ده ، دعلماء امت لپاره يې داکثرو مسائلو راهنمائي کړې او دتحقيق لار يې ورته اسانه کړې ده ، علماء خصوصًا او عوام عمومًا دده دتحقيق څخه مستفيد شوی دی ، لکن دا هم ظاهره خبره ده ، چی دقديم زمانې څخه دعلماؤ په اکثر مسائلو کي اختلاف رائ راروان دی . او ددې اختلاف رائ پر بنسټ اختلاف دمذاهبو راغلی دی . او هغه امت مسلمه تسليم کړی دی ، بنده دجناب مفتی صاحب دقدر تصنيف (فقهي مقالات) جلد اول مطالعه کړې ده ، په دې تصنيف کي مصنف صاحب خپله رايه قائم کړې ده ، او په دې رايه کي څه اشکالات دی لهذا مصنف صاحب پر اراؤ باندی دنظر ثاني ضرورت دی ، ترڅو ددې کتاب اشکالات زائل شي او دکتاب تنقيح وشي ، او چونکه دغه کتاب اوس عام شوی دی لهذا مناسب ده چی دغه تحرير نشر کړل شي ، ترڅو دلوستونکو شبهات رفع شي ، ترتيب دادی چی موږ اول هغه مسائل ليکو په کوم کي چي مصنف خپله رايه قائم کړې وي ، او بيا دمصنف صاحب رايه ذکر کوو ، او بيا ورباندي اشکال ذکر کوو .

اشکال۱: مسئله داده که څوک وغواړي چي خپل مال دنفع سره په قرض سرد وپلوري نو دهغه دوه صورتونه دی ، اول صورت دادی چی بائع دنفع مقدار ونه ښيي اومال وپلوري ، دوهم صورت دادی چی مقدار معلوم کړي . مثلا داسي ووايي چي نر

لسو میاشتو به قرض وي ، او د اصل قیمت څخه علاوه زر روپۍ نفع دی ، په فقه کي اول صورت ته مساومه ویل کیږي ، او دوهم صورت ته مرابحه مؤجله ویل کیږي ، اوس په دواړو صورتو کي که بائع مشتري ته ووایي که ته د قرض د مدې څخه وړاندي روپۍ راکړې ، نو زه د دې مدت په عوض کي تا ته دونه روپۍ درمعاف کوم ، نو دغه مدت په مقابله کي نفع د معافي او کمي سره بیع مساومه جائز نه ده ، او په مرابحه مؤجلې په صورت کي د دې تعجیل دوجی په نفع کي کمي او کول جائز ده ، بلکه فقهاؤ تصریح کړې ده ، چي کله دائن د مدیون څخه د دین د تعجیل مطالبه کوي ، نو د دې تعجیل په صورت کي بقدر تعجیل مدت دائن د مدیون څخه د نفع کمي کولی شي ، مثلا بائع د لسو میاشتو په مده د زر روپو په نفع مرابحه مؤجله وکړه ، اوس بائع پنځه میاشتي وړاندي دروپو مطالبه کوي ، نو د دې مطالبې په صورت کي مدیون د پنځه میاشتو د حساب د کمي نفع غوښتنه کوي ، نو زرو روپو نفع پنځه سوه ته را کمه شوه ، پنځه سوه نفع به وصول کوي ، مصنف صاحب د دې مسئلې د توثیق لپاره په کتاب (فقهي مقالات) ج۱ص۱۱۲ باندی د متعدد کتابو حوالې پیش کړی دی هغه لیکلی دی: (رد المحتار لابن عابدین ج۲ ص۷۵۷ آخر الحظر والاباحة) دغه مسئله یې په کتاب البیوع فصل فی القرض کي هم ذکر کړې ده ، هلته یې داهم لیکلی دی چی علامه حانوتي ، علامه نجم الدین او علامه ابو السعود هم پر دې فتوی ورکړې ده ، وګوری شامی ج۵ص۱۲۰ او دغه مسئله حاشیه الطحطاوي علی الدر کي هم ذکر ده ، وګوری ج۳ ص۱۰ وج۴ص۳۲۳ بعینه دغه مسئله تنقیح الفتاوی الحامدیه کي هم مذکور ده ، د دې حوالو څخه علاوه جناب مصنف صاحب عبارت کي ص۱۱۷ باندی د دې مسئلې پر فتاوی الانقروي ، التنویر او شرح المجلة للاتاسي حواله هم ورکړل شوې ده ، مصنف صاحب د حوالو خلاصه داده چی په دې کتابو کي پر دغه فتوی ده ، چی تعجیل دین په صورت کی مرابحه مؤجله کي بائع د نفع کمي کولی شي.

د مصنف صاحب رائ او اشکال: اشکال دادی چی څونه غټو غټو علماء کرامو (کوم چي په مذکوره حواله کي ذکر شول) د بیع مساومې او بیع مرابحې حکم کي فرق کړی دی او مصنف صاحب وایي چی بیع مرابحه کوم فرق نه لري ، د فقهائي کرامو د فرق

څخه انکار کول محل تأمل دی. هغه دادی چې دبیع مساومې په بیع کي دمدت په مقابل کي دقیمت زیاتوب نه وی، او په مرابحه کي دمدت په مقابله کی دقیمت زیاتوب وي، بل فرق دادی چې فقهائي کرامو چې چیرته دنفع دکمي او زیاتوب ته نا جائز ویلي دی، هغه مشروط ده، او چیرته چې فقهائي کرامو دنفع دکمي قول کړی دی په هغه صورت کی چي داول څخه کمي او زیاتوب مشروط نه وي، او مصنف صاحب وایي: چې هغه معاملات چي په اسلامي بینکو کي مروج دی، په هغه کي په لاندني فتوی عمل کول مناسب نه دی، نو تر کومه چې دبینک دمعاملاتو تعلق دی نو عدم جواز په هغه صورت کی دی، چي دبینک په سامان په اصل قیمت کي تردد یا تعین اجل کي تردد وي، او که هغه مرابحه مؤجله کي سامان قیمت متعین وي او اجل هم متعین وي، نو په هغه صورت کي جائز ده، او مصنف صاحب په دې صورت کي دجواز قول پر صفحه ۸۳ کي کړی دی، او ددې پر جواز یې دائمه اربعه ؤ او دجمهورو فقهاؤ مسلک نقل کړی دی. لهذا دفقهاؤ فتوی مطلقًا غیر مناسب بلل جائز نه ده، بلکه مناسب دمسئلې تفصیل دی، تر څو دمسئلې نوعیت هم واضح شی او دفقهائي کرامو فتوی هم مجروح نه شي، مصنف صاحب دخپلي رائي دتوثیق لپاره دا وجه بیان کړې ده که پر مندرجه بالا فتوی عمل وشي، نو په دې صورت کي به دبیع مرابحې او قسطو باندی دبیع دهغه سودي معاملاتو سره زیات مشابهت راشي کوم چي دمختلف مدتو سره ارتباط دوجي داصل واجب رقم کي شک کول کیږي چي هغه کم شي یازیات، مصنف صاحب دخپل رائی دتوثیق لپاره چي کومه وجه بیان کړې ده هغه انتهائي کمزوری ده، ددې وجي دفقهائي کرامو پرفتوی دعمل کولو لپاره سودی معاملاتو مشابهت کیږي لکن دغه مشابهت نقصان ده نه دی، ددې وجي فقهائي کرامو دمرابحه مؤجله دقلت نفع قول کړی دی، او په سودی معاملاتو کي پر زیادت نفع باندی اصرار کول کیږي، لهذا قلت نفع باندی دقول کولو سودی معاملات سره مشابهت کمیږي، او په زیاتوب دنفع باندی دقول کولو سره سودی معاملات سره مشابهت زیاتیږي، څنګه چي دمصنف رایه ده. لهذا فقهائي کرام رائي راجح ده او دمصنف رایه مرجوح ده.

اشکال ۲: مسئله داده چی که قرض په ادائیگي کي مدت دپوره کیدلو څخه وړاندي مدیون انتقال راشي نو ایا دین داول په څیر مؤجل دی، یا هغه دین فی الفور واجب الاداء دی، او دائن دمدیون دوڼاؤ څخه دین فی الفور مطالبه کولی شي؟ په دې مسئله کي دفقهائي کرامو مختلف اقوال دی، حنفیه، شافعیه او مالکیه دجمهور فقهائي کرامو مسلک دادی چی مدیون دموت سره سم دین موجل في الفور ته راګرزي، او امام احمد بن حنبل رحمه الله څخه هم دایو روایت دی، لکن دحنابله په نزد مختار قول دادی چی که چیری مدیون ورثاء ددی دین توثیق وکړي او ددې دین دادائیګي اطمنان ورکړي نو دغه صورت کي هغه دین مدیون دموت سره في الفور واجب الاداء نه دی، بلکه هغه دول مؤجل دی.

دمصنف صاحب رایه: مصنف صاحب په مذکوره مسئلې کي دخپلې رائي په قانمولو سره په (فقهي مقالاتو) ج۱ ص۱۳۷ کي لیکلی دی: زما په نزد ددې مسئلې حل دادی اګر که دجمهورو فقهاؤ مسلک دادی چی مدیون دموت سره دین فی الفور واجب الاداء ګرزي، لکن بیع بالتقسیط او مرابحه مؤجله په کوم کي چي دثمن څه حصه دمدت په مقابله کي وي، که په هغه کي موږ دفوري واجب الاداء قول اختیار کړو، یا خو دمتأخرین حنفیه ؤ قول واختل شي چی داداني دین څونه مدت متفق علیه ؤ ددې په راتلو سره چي څونه وقت باقي دی ددې وقت په مقابله کي چي څونه ثمن راځي هغه ساقط کړل شي، لهذا دمدیون دترکې څخه صرف ایام ګزشته په مقابل کی چی څونه روپی وصول شي، یا دحنابله قول اختیار شي چي څنګه چي دین مؤجل ؤ هغه دول مؤجل دی،، البته ددې شرط دادی چی مدیون ورثاء دکومي قابل اعتماد وسیلې سره ددین توثیق وکړي، شاید دحنابله ؤ دغه قول ډیر بهتر وي ولي چي دمدتو داختلاف په وجه ثمن کي چي تذبذب وي، او دکومي وجي څخه چي صورة سودي معاملات سره مشابهت وي هغه تذبذب په دې صورت کي نشته.

دمصنف صاحب رایه باندي اشکال: پر دې رایه دوه ډول اشکال دی:

۱: یو دا چی خپل مذهب ترکول او بل مذهب اختیارول هغه جائز نه دی چی کوم ضرورت شدیده درپیش نه وي، او کله چی کوم ضرورت شدیده نه وی نو بل مذهب

اختیارول یا ترجیح ورکول د اصول افتاء خلاف ده او د تقلید منافي ده ، مولانا مفتي محمد شفیع صاحب رحمه الله فرمايي: ان اختيار مذهب الغير في بعض المسائل والافتاء به يجوز للمجتهد فلا يجوز الا بشرائط او په آخر کي ددې بحث وايي: فلا يجوز الا بشرط الضرورة الشديدة وعموم البلوى والاضطرار (جواهر الفقه ج۱ ص۱۳۲).

۲: د حنابلهؤ وقول ته ترجیح ورکولو کي دا اشکال دی که ترکه تقسیم نه شي ، او تر مدت د قرض پورې موقوف شي نو ديتيمانو او کونډو حقوقو کي به تأخير راشي ، چي د ترکې د میت څخه اړوند دي او که ترکه تقسیم کړل شي یعنی دین ادا نه شي نو ددې ترکې سره دین متعلق دی ، او ددین څخه وړاندي د ترکې تقسیم د ارشاد خداوندي څخه خلاف ده ، ارشاد خداوندي دی: مِنۢ بَعۡدِ وَصِيَّةٖ يُوصِينَ بِهَآ أَوۡ دَيۡنٖ.

۳: مصنف صاحب ددې وړاندي د بیع بالتقسیط د جواز قول کړی دی ددې قول وروسته مرابحه مؤجله کي تاویلاتو ته ضرورت دی ، ولی چي بیع بالتقسیط او مرابحه مؤجله حکم یو دی.

۴ اشکال: مسئله داده چي که دچا حق د شرب وی ، یعني د کومي چینې یا ویالې څخه دا وبه خور حق وی ، نو ددې حق شرب بیع جائز ده یا نه ؟ په دې حق د شرب کي د علماء احنافو اقوال مختلف دی ، چنانچه د حنفي مذهب روایت دادی: چي د حق د شرب بیع جائز نه ده ، او بعض فقهاؤ د عرف په بنیاد حق شرب بیع جائز بللې ده ، لکن جمهورو مسلک دادی چي د حق شرب بیع جائز نه ده ، په رد المحتار ، مبسوط السرخسي ، فتح القدير ، عنایه کي د عدم جواز فتوی ده.

د مصنف صاحب رایه: جناب مصنف صاحب په (فقهي مقالات) ج۱ ص۱۸۷ کي د مسئلې تحقیق کړی دی ، او خپله رایه یې صراحة نه ده بیان کړې ، لکن د هغه د هغه د تحقیق څخه څرګندیږي چي د مصنف صاحب رایه د حق شرب د بیع جواز ده ، د مصنف صاحب الفاظ په دې ډول دی: د حنفي مسلک ظاهر روایت دادی چي حق شرب بیع جائز نه ده ، بیا ډیرو مشائخو د عرف پر بنیاد د حق شرب بیع جائز بللې ده (ددې وروسته یې لیکلی دی) لکن د نظر غائر څخه دا خبره ظاهریږي چي کومو فقهاؤ د حق شرب بیع جائز بللو سره هم منع کړې ده ، د هغه حضراتو د غرر او جهالت په وجه منع کړې ده ، ددې وجي

څخه نه چي حق شرب مال نه دى ، او په ص ۱۹۸ كې ليكلي دي: امام سرخسي دغه مسئله په كتاب المزارعه كي په ډير تفصيل سره ليكلې ده ، او په آخر كي يې دحق شرب دبيع دجواز دعرف دوجهد ډيرو مشائخو متأخرينو په قول ذكر كړى دى او دهغو پر قول يې تنقيد هم نه دى كړى ، او ددې صفحې په آخر كي يې ليكلي دي: بعض متأخرينو احنافو ليكلي دي ، دكومو حقوقو چي بيع جائز نه ده ، مثلاً حق تعلي ، حق مسيل ، حق شرب ، دهغه عوض اخستل په طريقه دبيع جائز نه دي ، لكن په صلح سره دهغه عوض اخستل جائز دي ، علامه خالد اناسي دمال په بدل كي دوظائفو څخه دسبردار كيدل مسئله ذكر كولو وروسته ليكلي دي: اقول وعلى ما ذكروه من جواز الاعتياض عن الحقوق المجردة بمال ينبغي ان يجوز الاعتياض عن حق التعلي وعن حق الشرب وعن حق المسيل بمال... الخ جناب مصنف صاحب په ص ۱۹۲ كي دغه عبارت پر دې خبره نشاندهي كړى دى چي جناب مصنف صاحب دحق شرب بيع دجواز طرف ته رجحان وركړى دى

مصنف صاحب پر رايه اشكال: مصنف صاحب په ۱۸۷ كي ليكلي دي چي ظاهر الروايت دادى چي حق شرب بيع جائز نه ده ، بيا يې دډيرو مشائخو دعرف پر بنياد دحق شرب بيع جائز بللې ده ، دمصنف صاحب دغه دعوى صحيح نه ده ، چي ډيرو مشائخو دحق شرب بيع جائز بللې ده ، ولى چي مصنف صاحب دحق شرب دبيع پر جواز دوې حوالې پيش كړې دى ، او خپله مصنف صاحب پر عدم جواز څلور حوالې پيش كړې دى ، او عدم جواز دظاهر روايت قول دى ، اوجواز دبعض متأخرينو قول دى ، بيا دا قول به څنګه صحيح شي چي ډيرو مشائخو دجواز قول كړى دى ، بلكه خبره داده چي مصنف صاحب دخپلي رائي داثبات لپاره دمبسوط حواله وركړې ده ، او دا محل تأمل دى ، ولي چي صاحب مبسوط دحق شرب عدم جواز صراحة ذكر كړى دى ، او دجواز نقل يې ضمناً كړى دى ، او بيا يې پر جواز باندى رد هم كړى دى ، او مصنف په ص ۱۸۹ كي ليكلي دي ، امام سرخسي دغه مسئله دوهم ځل په كتاب المزارعه كي په تفصيل ذكر كړې ده ، او په آخر كي يې دبيع حق دجواز قول دډيرو مشائخو متأخرينو په قول نقل كړى دى او دهغه پر قول يې كوم تنقيد هم نه دى كړى: وبعض المأخرين من مشائخنا ... الخ مصنف صاحب دااهتمام سره دمبسوط حواله نقل كړې ده ، او ددې نسبت يې مشائخ متأخرينو ته كړې د٠

، حالانکه په دې ځای کي تصریح ده چې جمهور متأخرین نه بلکه بعض متأخرین مراد دی ، او دبعض متأخرینو مصداق یوازي دصاحب مبسوط یو شیخ دی و صاحب مبسوط لیکلی دی: وکان شیخنا الاسلام یحکی عن استاذه انه کان یفتی بجواز بیع الشرب.... الخ بیا دیو شیخ څخه په ډیرو شیو خو سره تعبیر کول بې ځایه ده ، او مصنف صاحب په ص ۱۸۹ کي خپله رایه داثبات لپاره بعض متأخرین قول یې نقل کړی دی ، او دجمهورو دقول څخه چشم پوشي کړې ده ، او دانصاف تقاضا داوه چې دواړه اقوال یې نقل کړي وائ او دجمهور په مقابله کی دبعض متأخرینو قول ته ترجیح ورکول داصول افتاء خلاف ده ، مصنف صاحب په ص ۱۸۹ کي لیکی چي بعض متأخرین احناف لیکلی دی چې حق شرب بیع جائز نه ده ، لکن دصلح په عوض کي جائز ده.

مصنف صاحب ددې تحریر وروسته دعلامه خالد اتاسي قول نقل کړی دی ، دلته هم دا وهم کیږی ، چې متأخرین احناف یو جماعت دی ، حالانکه مصنف صاحب دیو عالم خالد اتاسی قول نقل کړی دی ، او خالد اتاسي فتوی هم نه ده ورکړې ، هغه یو تجویز پیش کړی ، هغه لیکلی دی: اقول وعلی ما ذکروه من جواز الاعتیاض عن الحقوق المجردة بمال ینبغی ان یجوز الاعتیاض عن حق التعلی وعن حق الشرب وعن حق المسیل بما .... الخ او مصنف صاحب دعلامه خالد اتاسي تجویز پر جواز ور حمل کړی دی ، دمتأخرین احناف ته یې منسوب کړی ،مطلقا متأخرین احنافو ته دجواز نسبت صحیح نه دی.

۴ اشکال: مسئله داده چې حقوق مجرده یعنی چې حقوق اعیان نه وی ، په هغو کي حق داسبقیت دی ، حق داسبقیت دادی چې مباح الاصل شی ته وړاندنی قابض ته دملک نسبت او دهغه سره خصوصیت ورکول دی ، دې ته حق اسبقیت ویل کیږي ، مثلا دلرګو دراټولولو په کي اول سبقیت معتبر دی.

دمصنف صاحب رایه: مصنف صاحب په ص ۱۹۷ کی لیکلی دی ، دفقهائي احنافو او مالکیه ؤ په کتابو کي ماته نشوه څرګنده چي چا حق داسبقیت بیع مسئله چیړلې ده ، فقهائي احناف او مالکیه ؤ دا ذکر کړی دی چي پر خورو ورو لرګیو باندی نښانه کول هغه ته دهغې مخکي داستعمال اول حق دی ، لکن ماته ددې حق دبیع بحث دهغه فقهاؤ په نزد

معلوم نه شو ، د قیاس تقاضا داده چې دغو په نزد هم حق د اسبقیت بیع جائز نه شي ، مګر دا چې دغه دستبردار په ډول وي.

خلاصه دا ده اګرچې بعض فقهاؤ ددې بیع د جواز قول کړی دی ، لکن فقهاؤ یو لویې ډلې رایه د عدم جواز ده ، البته حق اسبقیت څخه دستبردار کیدل د صلح په صورت کې د فقهاؤ په نزد جائز ده.

د مصنف صاحب پر رایه اشکال: مصنف صاحب اول ویلي دی: چې فقهاء احناف او مالکیه په کتابو کې ماته معلومه نشوه چې چا د اسبقیت بیع د مسئلې څخه بحث کړی دی ، وروسته بیا وایي: البته حق اسبقیت څخه د صلح په صورت کې د دستبرداره کیدل د فقهاؤ په نزد جائز ده.

۱: د مصنف صاحب په کلام کې تعارض ده ولی چې اول ده او ویل چې د احنافو او مالکیه په کتابو کې ماته معلومه نشوه ، او وروسته بیا وایي: د حق اسبقیت څخه دستبرداره کیدل د صلح په صورت کې د فقهاؤ په نزد جائز ده و چې د مصنف صاحب ته اول دغه مسئله په کتابو کې ملاؤ نه شوه او بیا د فقهاؤ په نزد جواز د کمه ثابت شو ؟ لهذا فقهائی احناف طرف ته نسبت د جواز درست نه دی.

۲: مصنف صاحب د حق اسبقیت د مسئلې د احنافو په نزد د جواز کوم دلیل هم نه دی پیش کړی ، محض قیاس آرائي باندې یې مسئله حمل کړې ده ، آخر ددې قیاس آرائي څه ضرورت دی ؟ راجح داده چې حق اسبقیت کې بیع هم ناجائز ده ځکه چې فقهاؤ کرامو وړباندې تصریح کړې ده ، او د حق اسبقیت څخه دستبردار کول د صلح په صورت کې هم ناجائز ده ، ولی که د جواز فتوی ورکړل شي ، نو ډیر خلک به د سرکاري مځکو د نښانه کولو وروسته د بیع او د دستبرداري په صورت صلح وړباندې کوي او په دې ډول به د مال په وصولولو مصروف شی.

۵ اشکال: مصنف صاحب په ص ۲۱۷ کې لیکلی دی: زموږ د زمانې موجوده پګړي کوم چې مالک یې د کرایه دار څخه اخلي جائز نه ده ، پګړي په نامه باندې رقم په شریعت کې د کومې قاعدې سره منطبق نه دی ، لهذا دغه رقم رشوت او حرام دی ، البته پګړي مروجه نظام کې مندرجه ذیل تبدیلیانې ممکن دی:

۱: مالک دمکان او دکان لپاره جائز ده چي هغه کرایه درا په کوم خاص مقدار یکمشت رقم واخلی کوم چي متعینه مدت پیشگي کرایه بلل کیږي، دغه یکمشت رقم دسالانه او ماهانه کرایې څخه علاوه وي، دغه په یکمشت رقم کي داجارې ټول احکام جاري کیږي، دلته مصنف صاحب مروجه پګړي کي متبدل صورت ویلی دی، او په دې متبادل صورت کی مروجه پګړي ته نور فروع ورکول کیږي، ولی چي مصنف صاحب وایي: یکمشت رقم دسالانه او ماهانه کرایې څخه علاوه وي. کله چي یکمشت رقم دسالانه او ماهانه کرایې څخه علاوه وي نو بیا هغه پګړۍ شوه وړاندی شي یې حرمت بیان شوی ؤ لهذا عبارت هذا وضاحت دي وشي.

۲ اشکال: مصنف صاحب دکان او مکان داجارې دمسئلې په وضاحت ص ۲۱۷ و۲۱۸ کي لیکی: که اجاره متعین مدت لپاره وي نو مالک مکان او دکان لپاره جائز نه ده چي هغه دشرعي بغیر اجاره فسخ کړي، که مالک عذر شرعي بغیر په متعین مدت کي اجاره فسخ کړي کول غواړي دکرایه دار لپاره جائز ده چي دده څخه دعوض مطالبه وکړي، او ددغه دغه اقدام بالعوض دخپل حق څخه ددستبرداري ده، دغه عوض دهغه څخه به علاوه وي، کوم چي کرایه دار یکمشت هغه ته ورکړی دی دهغه څخه داجارې دباقي مدت دحساب حق دار دی، (مجمع الفقه الاسلامي جده) په خپل څلورم اجلاس منعقد ۱۴۰۸ه کي دغه فیصله کړې ده.

دمصنف صاحب رایه: مصنف صاحب وړاندي په ص ۲۱۹ کي لیکلی دی: داحنافو په نزد راجح داده چي دحق وظیفه بیع جائز نه ده، لکن مال په بدله کي دستبرداری جائز ده، داډول دمکان یا دکان دحق کرایه داری بیع جائز نه ده لکن مالی معاوضه کي دستبرداري جائز ده.

دمصنف صاحب پر رایه اشکال: مصنف صاحب دحق وظیفه دستبرداري په صورت کي دمال معاوضې او داډول حق کرایه داری څخه ددستبرداري په صورت کي مالي معاوضه جائز بللې ده، او ددې جواز نسبت یې دفقهائي احناف وطرف ته کړی دی، ددغه جواز نسبت فقهائي احناف وطرف ته صحیح نه دی، (یعنی حق کرایه داری دمعاوضې نسبت) ولي چي مکان یا دکان څخه ددستبرداري په صورت کي مالي

معاوضه تر لاسه کول داحنافو ملک نه دی ، او نه مصنف صاحب پر دې باندې داحنافو کوم دلیل پیش کړی ، بلکه دا دمصنف صاحب قیاس دی کوم چې مصنف په ص ۲۱۷ کې قائم کړی دی ، البته که دې ته دعلمائي جده فیصله وویل شي نو درست ده ، څنګه چې مصنف یې په ص ۲۱۸ کې تصریح کړې ده.

دمفتي صاحب (محمد تقي عثماني) دطرف دخط جواب

محترم قدرمن جناب مفتي غلام قادر صاحب مد ظلهم العالي

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته !

ستا خط په مورخه ۹ دسمبر ۲۰۰۰ م راته ورسید ، ستا ددې مضمون سره کوم چې تا داحقر دفقهي مقالات په باره کې کوم اشکالات ذکر کړی دی ، ما دهغه جوابات په هغه وخت کې شروع کړل ، لکن دځینو مسائلو دمراجعت ضرورت ؤ نو نور مسائل په منځ کې حائل شول ، او ما جواب مکمل نه کړو ، اتفاقي مولانا محمد زاهد صاحب څه وراندې تشریف راوړ او احقر ستا تحریر هغه ته ورښکاره کړو ، زما مقصد داؤ چې هغه پر دې باندې غور وکړي هغه دباقي حصې په باره کې خپل رایه په خپله ولیکله ، کله چې ما ولیدل نو ماته صحیح معلوم شول اوس دغه تحریر چې تقریبًا نصف یې ما لیکلی دی او نور یې مولانا محمد زاهد صاحب (چې داحقر ورسره اتفاق دی) ستا خدمت ته پیشیږي او پر تاخیر باندې شرمنده او معذرت خواه یم.

والسلام محمد تقي عثماني ۲ / ۷ / ۱۴۲۲هـ

(داشکالاتو جوابونه دحضرت مفتي صاحب)

محترم دقدر وړ جناب مفتي غلام قادر صاحب مد ظلهم العالي ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستا خط او دهغه سر منسلک تحریر موصول شو ، تا چې کوم په دقت سره داحقر دفقهي مقالاتو مطالعه کړې او په دې سلسله کې دې خپله رایه ظاهر کړې په دې سره زه ستاخخه دزړه دکومي شکر ګذار یم ، داحقر چې کوم فقهي تحریر داهل علم تر نظر تیریږي نو احقر ورباندې خوشحالیږي ، ددې خبري توقع کیږي چې پر دې تحریر به دنظر

ثاني موقع پيدا شي ، په كوم سره چي د غلطيو اصلاح راځي . چونكه تا خپله تبصره ارسال كړې ده ، او احقر هم رد عمل ورباندي كړى نو څو ګذارشات ورباندي پيش خدمت دى.

۱- دمرابحه مؤجله په اړه چي احقر دعلامه شامي رحمه الله متعلقه عبارتونه (۱) نقل كولو باوجود چي مـا كوم خيال ظاهر كړى دى . چي مصارف اسلاميه ته پر دې باندي عمل كول نه ښايي ، ددې وجوهات په لاندي ډول دى:

الف: دمرابحه په سلسله كي چي كومه فتوى علامه ابن عابدين او علامه نجم الدين وغيره وركړې ده ، دا داصحاب مذهب څخه منقول نه ده ، داصحاب مذهب قول (ضع وتعجل) پـه سلسله كي معروف دى . كوم چي احقر هم نقل كړى ، پـه دې كي داصحاب مذهب قول دمرابحه او غير مرابحه په اړه تفريق نه دى شوى ، (۲) لهذا دغه دعلماء متأخرينو فتوى ده ، كومه چي نه واصحاب مذهب ته منسود كيدلى شي او نه ددې درجې قوت لري ، كوم چي اصحاب مذهب اقوالو ته كيږي.

ب: دا صحيح ده چي مرابحه مؤجله كي قيمت څه حصه داجل په مقابل كي وي لكن اجل په مقابله عوض څه حصه اينښوول هغه وقت جائز دى كله دغه معاوضه دبيع په ضمن كي وي ، څنګه چي اعتياض عن الاجل جائز بلل شوى . ددې څخه مراد داده چي اصل بيع دبل شي ده ، او پـه ضمن كي اجل : وجي ددې مبيع قيمت زيات شو ، دې ته دهدايه په دې الفاظو بيان شوى دى: الا ترى ان الثمن يزاد لاجل الاجا (۳) لكن اجل په خپله مقصد ګرځول او معاوضه ورباندي اخستل جائز نه ده ، كوم ته چي صاحب هدايې:

---

(۱) رد المحتار ج۶ ص۷۵۷ قبيل كتاب الفرائض ، ج۵ ص۱۶۰ وحاشيه الطحطاوى على الدر المختار ج۳ ص۱۰۴ وج۴ ص۳۶۳.

(۲) وفى شرح السير الكبير للسرخسى رحمه الله رقم ۲۷۳۸ ج۴ ص۱۴۱۲ ضعوا وتعجلوا ومعلوم ان مثل هذه المعامله لا يجوز بين المسلمين فان من كان له على غيره دين الى اجل فوضع عنه بعضه بشرط ان يعجل بعضه لم يجز كره ذلك عمر وزيد بن ثابت وابن عمر رضي الله عنهم ، ددې سره دفقهي مقالاتو ج۱ ص۱۰۰ تا ۱۱۴ وګورى.

(۳) وفي الهدايه كتاب البيوع ج۳ ص۷۸ (طبع مكتبه رحمانيه) الا يرى انه يزاد فى الثمن لاجل الاجل.

الاعتياض عن الاجل حرام (١)، ويلي دی لهذا كه اصل مرابحه كي اجل دوجي مبيع گران شي نو دغه اعتياض عن الاجل ضمني دی ، بلكه دغه ته اعتياض عن الاجل نه ويل كيږي ، بلكه پوره ثمن دمبيع دی ، البته ددې دتعين وقت اجل ملحوظ كړل شوی دی.

لكن كه دمتأخرينو پر مذكوره بالا فتوی باندی عمل وشي ، او دا وويل شي كه مشتری داجل څخه وړاندي ادا وكړي ، نو دهغه قيمت بايد كم شي ، نو په دې صورت كي اعتياض عن الاجل ضمنی نه دی ، بلكه مقصود دی ، ولي چي قيمت كي كمي په وقت سوا داجل بل شي نه شي كيدلی.

ج: دا خبره چي چونكه دثمن زياتوب داجل دوجی راغلی دی و لهذا تعجيل په وقت كي هغه زياتوب ساقط كول ضروري دی ، نو دغه هم محل دنظر دی ، ولی دغه استدلال هغه وقت صحيح دی ، كله چي بائع دخپل طرف څخه مشتری پر تعجيل مجبور كړي ، لكن كله چي مشتري په خپله ثمن داجل څخه وړاندي راوړي ، بائع دمشتری څخه كومه مطالبه هم نه وي كړې ، نو دغه استدلال درست نه دی ، ولی چی اجل دمشتری حق دی ، او دا حق بائع هغه ته وركړی دی بيا بې مشتری مستعملوي او كه نه ، ددې پر عقد مؤجل كيدلو هيڅ فرق نه راوړي ، يعني بائع اوس هم دې خبري ته تيار دی چي هغه اجل استعمال كړي ، لهذا دخپل خانه دتعجيل په صورت كي ثمن دكمي مطالبه صحيح نه ده.

د: دمصارف اسلاميه ؤ حالات پيش نظر گرزول زما ذاتي تجربه ده ، كه هلته پر فتوی عمل وشي نو مآل كار دسود هغه ميتر شروع كيږي.

اشكال نمبر ٢: مرابحه مؤجله او بيع بالتقسيط كي دحنابله قول (٢) په اختيار كولو تجويز وركړل شوی دی كه دمديون دموت په صورت كي كه ورثه دين درهن يا كفيل وغيره په وسيله توثيق وكړي نو دين په هغه ډول موجل دی (٣) دموت دوجی حال داسي نه دی ، پر دې باندی دا اشكال شوی دی ، چی دا افتاء بمذهب الغير ده چی بلا

---

(١) وفي الهدايه كتاب الصح باب الصلح فی الدين ج ٣ ص ٢٥٧ (طبع مكتبه رحمانيه) وذلک اعتياض عن الاجل وهو حرام.

(٢) المغنی لان قدامه كتاب المفلس ج ٤ ص ٤٨٦ وگوری.

(٣) ايضاً

ضرورت شديده جائز نه ده . نو ددې په اړه عرض دادى چې عام مسائلو کي بالعموم او په معاملاتو ماليه کي بالخصوص دضرورت شديده پر ځاى محض حاجت عامه يا ابتلائي عام دوجه هم داکابرو څخه افتاء بمذهب الغير منقول ده . حضرت گنگوهي رحمه الله حکيم الامت نه دا نصيحت کړى و (۱) او په امداد الفتاوى دريم جلد کى هم ددې متعدد مثالونه دى (۲) لهذا هغه بزرگانو چې ددې ضرورت شديده لفظ استعمال کړى دى ، دهغو مراد هم دضرورت څخه حاجت دى ، او دفقهائى کرامو په کلامو کي دحاجت پر لفظ دضرورت اطلاق ډير شوى دى ، (۳) دلته چى دکوم حاجت دوجى يا مشقت او ضرر څخه دساتني په غرض دغه تجويز شوى دى ددې ذکر په مذکوره مقاله کى ، په قسطو دخريد او فروخت کې موجود دى ، بيا ددې خبرې داول کوم حاجت او مشقت متحقق دى يا نه نو ددې تعلق دامر واقعې سره دى ، چې په هغه بيا دذوق يا تجربې يا مشاهدې داختلاف دوجې کومه بعيده خبره نه ده ، مذکوره مقاله په اصل کي دمالياتي ادارو په معاملاتو کي ليکل شوې ده ، او دمالياتي ادارو په معاملاتو کي دمديون دموت سره سم دين حال گرزولو سره ډير مشکلات پيدا کيږي ، دهغه اندازه دهغه ادارو سره دتعامل درلودنکى ته نبه کيږي ، بيا هم که دغه مشکل په کوم دول حل شي نو يقينا دين حال گرزول راجح دى .

---

(۱) داهم ده چې حضرت گنگوهي په يوه فتوى کي ليکلي دى : چې دضرورت په وقت کي پر روايت غير مفتى بها او پر مذهب غير کولو درست دى ، اگر که اولى نه دى خصوصاً داضطرار او عموم بلوى په وخت کي ، کذا فى رد المحتار ، فتاوى رشيديه ص۱۹۸ (طبع قديم ايچ ايم سعيد)

(۲) څنګه چې حکيم الامت مولانا اشرف على تهانوى رحمه الله په امداد الفتاوى ج ۳ ص ۱۰۶ کي دسلم په يوه مسئله (وقت ميعاد پورې دمبيع برابر پيدا کولو کي دضرورت پر بنا دامام شافعي رحمه الله پر مسلک او په ج ۳ ص ۲۹۵ کي دشرکت په يوه مسئله کي (عروض کي شرکت) دابتلاء عام پر بنا دامام مالک رحمه الله پر مسلک فتوى ورکړې ده ، داډول نور مثالونه هم شته .

(۳) ومنها ما جاء فى تبيين الحقائق للزيلعي رحمه الله کتاب الکراهية ج ۷ ص ۲۷ (طبع سعيد) ولا يقبل قول الکافر فى الديانات وانما يقبل قوله فى المعاملات خاصة للضرورة ... والحاجة ماسة الى قبول قوله لکثرة وقوع المعاملات ولا يقبل فى الديانات لعدم الحاجة ... الخ .

وفى الاشباه والنظائر لابن نجيم رحمه الله ج ۱ ص ۱۲۶ الحاجة تنزل منزلة الضرورة عامة کانت او خاصة .

پاته شوه دا خبره چي په دې صورت کې دین که مؤجل کړل شي او ترکه تر حلول اجل وړاندي تقسیم شي نو ددې آیت من بعد وصیة یوصی بها او دین (النساء ۱۲) خلاف به واقع شي نو ددې په اړه گذارش داده چي دده غه آیت مقصد دادی چي دانفاذ وصیت او اداني دین وروسته چي څه پاته شي هغه دورثه ؤ حق دی . ددې مقصد دانه دی چي عملاً هم تر څو چي دین ادا نه شي نو تر دې وقت پوري دورثه ؤ خپله حصه اخستل ناجائز ده . آخر دین حال بلل کي هم دا ممکن ده چي دائن په خپله ورثه ؤ ته مهلت ورکړي ، ظاهر ده چي په دې صورت کي دغه دمده مهلت په دوران کي ورثه ترکه تقسیم کولی شي ، نو فقه حنفي دورویه هم ناجائز نده.

اشکال نمبر ۳: ددې اشکال څخه وړاندي بطور تمهید دا عرض کول مناسب دی ، چي رساله دحقوق مجرده خرید او فروخت . اصل مقصود (څنگه چي ددې رسالې په تمهید کي هم ذکر شول) حق مرور ، حق تعلی ، حق تسییل او حق شرب وغیره ددې دول حقوقو تحقیق نه دی ، کوم چي یې فقهاء په کلام کي صراحة مذکور دی ، بلکه اصل مقصود په دې دور کي نو پیدا حقوق دکوم چي خرید او فروخت چي نن په کثرت روان دی ، دهغه دحکم دپیژندلو کوشش کول دی ، نو ظاهر ده چي دحقوق قدیم اقسام په باره کي دفقهاؤ عبارات او دلائل باندي دغور کولو څخه دهغه اصول استنباط کیږي ، دکوم په بنیاد چي فقهاء دغه احکام ذکر کوي ، او دهغو اصولو په رڼا کي دحقوق جدید اقسام بیع یا نزول په عوض حکم معلومیدلی شي.

حق شرب په باره کي چي څه په رساله مذکوره کی لیکلی شوی دی ، دهغه مقصود بذات خود حق شرب بیع دجواز او عدم جواز په باره فیصله کول نه دی ، دا یوه مستقله مسئله ده . اصل مقصود په دې مسئلې کی دفقهاؤ دعبارات څخه یو عمومي ضابطه استنباط کول دی ، او لب لباب ددې بحث دادی چي بعض فقهاؤ دحق شرب دبیع جواز دعرف دوجي کړی دی ، او څني حضراتو چي دعرف باوجود ناجائز بللی دی ، دهغه وجه هم دانه ده چي عرف او تعامل باوجود قابل بیع نه دی ، بلکه ناجائز کیدلو اصل وجه دهغه فقهاؤ په نزد غرر او جهالت دی ، او دغه خبره ثابتولو متعدد عباراتو حواله ورکړل شوې ده ، او په آخر کي چي کومه نتیجه راایستل شوې ده . دهغه الفاظ دادی:

فقهاء احناف دبیع شرب په باره کي چي څه لیکلي دي ددې څخه دحقوقو مسئله بعینه همه څه خبرېږي ورڅخه معلومېږي کوم چي دحق مرور او حق تسییل دبیع په مسئله کي دهغه بحثنو څخه معلوم شول . ددې خلاصه داده: چي حق که دعین مال سره متعلق وي ،نو دهغه بیع جائز ده . په دې شرط چي هلته کوم مانع مثلاً غرر او جهالت وغیره نه وي (١)

دجناب داشکال په غور سره دمطالعې کولو باوجود په دې کي کوم داسي خبره پیدا نشوه چي په رساله کي ذکر دمذاهب او عبارات څخه ددې قاعدې استنباط مانع وي

پاته شوه دجناب دا خبره ، چي دبیع شرب په اړه یې صراحة خپله رایه نه ده قائم کړې ، لکن دمصنف دتحقیق څخه معلومېږي ، چي هغه دجواز قائل دی ، نو دصریح رائي دنه ذکر کولو معنی هم داده چي کومه وړاندې په تمهید کي ذکر شوه ، چي بذات خود ددې مسئلې تحقیق مقصود نه دی بلکه مقصود اصولو استنباط دی ، دمصنف رایه چي دپوره بحث څخه په فکر کي راځي هغه دمطلقا جواز نه ده ، بلکه پوره خبره چي په فکر کي ورڅخه راځي ، هغه داده چي دحق شرب بیع دغرر او جهالت په وجه ناجائز ده ، ددې وجه نه ده چي هغه دعرف او تعامل باوجود قابل بیع بذات خود صلاحیت نه لري ، لهذا که چیري دغه عرف وي او غرر او جهالت هم نه وي (مثلا جدید آلاتو سره داوبو دپیمائش ممکن وي) نو دفقهاء کرامو دعباراتو درویه څخه دغه بیع جائز ده ،او دغه محض دیو فقیه رایه نه ده ، بلکه په رساله کي چي ذکر کړه تمام عبارات څخه دغه خبره راوزي.

اشکال نمبر ۴: جناب دغه اشکال کړی چي وړاندې لیکل شوی دی ، چي فقهاء مالکیه او حنفیه په نزد داسبقیت دبیع حکم په کتابو کي پیدا نه شو ، او بیا یې څه وړاندي حکم هم لیکلی دی ، په دې دواړو خبرو کي تضاد دی ، نو عرض داده چي دحکم دلیکلو په وخت کي دا دعوا نه ده شوې چي دغه حکم په کتابو کي مصرح دی ، بلکه داسي ویل شوي دي چي دغه حکم ورڅخه معلومېږي ، او دغه قواعد په رساله کي وړاندي په تفصیل سره بیان شوي دي ، جناب لیکلي دي ، آخر ددې قیاس آرائي څه

---

(١) فقهي مقالات ج١ ص١٨٩ (طبع میمن اسلامک پبلشرز)

ضرورت دی؟ راجع دادی چی دحق اسبقیت بیع هم جائز نه ده، مذکوره رسالې کي هم دعدم جواز ته دقیاس تقاضا ویل شوی ده، البته که دغه خبره دقیاس آراني بغیر په کومه صریح جزئیه کي ثابت شي نو امید دی چی جناب موږ هم ددې څخه مطلع کړي.

پاته شو حق اسبقیت څخه نزول په عوض سره دغه خبره وړاندې په صفحه ۱۳٦ کي دبیري، شامي په ص ۱۹۰ باندي داتاسي په حواله لیکل شوې ده، چي کوم حق اصلا ثابت وی، ددفع ضرر په ډول نه وی، صلح وړباندي کول او عوض اخستل جائز دی. دیادوني وړ ده چي اتاسي دغه خبره دخپلي رایې څخه نه ده کړې، بلکه دنورو فقهاؤ څخه نقل کړی دی، چنانچه ددوی عبارات په دې لفظو سره شروع کړی دی: اقول وعلى ما ذكروه من جواز الاعتياض عن الحقوق المجردة بمال... الخ (۱)

اشکال نمبر ۵ و ۲: ددې اشکال حاصل په ظاهر دا معلومیږي چی دپګړی مروجه شکل چي کوم متبادل پیش کړل شوی دی په هغه کي هم دپګړی اجازت ورکړل شوی دی دغه اشتباه په ظاهر دلاندینیو امورو دنه فهم په وجه پیدا شوې ده.

۱: په مروجه پګړی کي رقم شرعًا کوم قابل اعتیاض شي عوض نه دی بلکه دلته پیشکي اخستل شوی رقم داجرت حصه ده چي هغه یکمشت دماهانه یا سالانه کرایې څخه علاوه ادا شوی دی، ددې دا مطلب نه دی چی دغه دکرایه حصه بلکل نه ده، بلکه ددې مطلب دادی چی کرایه پر دوو حصو تقسیم شوې ده یوه حصه یکمشت پیشګي وصول شوی ده، او بله حصه یې ماهانه یا سالانه وصول شوې ده، دغه وجه ده که دکوم عذر په وجه اجاره فسخ شي نو یکمشت رقم څخه دباقي مدت په اندازه چي کوم رقم دی هغه په مؤجر مستأجر ته واپس کوي، داډول که مالک مکان یا دکان مستأجر دمقرره مدت څخه وړاندې ایستل غواړی او بېله شرعي عذر اجاره کول غواړي او مستأجر دعوض دمطالبې بغیر رضامندي باندې اجاره فسخ کړي نو وروسته دعوض مطالبه نه شي کولی یواخي دباقي مانده مدت رقم وصول کولی شي.

۲: مکان یا دکان دمقرره مدت څخه وړاندې خالي کولو په صورت کي مستأجر چي دپګړې رقم بیرته اخلي، هغه دمروجه پګړي کي دکوم ثابت شده حق عوض نه دی، او

(۱) فقهي مقالات ج ۱ ص ۱۹۰ (طبع میمن اسلامک پبلشرز)

دلته د مقرره مدت پوري اجازه کولو د دغه قراره حق حاصل شو ، کوم چې تر يو عين حق پوري متعلق ؤ ، او د شفعه په ډول يو اخې دفع ضرر لپاره مشروع نه دی ، نو که د دې بيع جائز هم نه شي بيا هم دوړاندې ثابت شده قاعدې مطابق نزول په عوض سره جائز دی ، دلته مستاجر ته اصل حق رقم وصول کولو نه ورسيدو و بلکه د قرار حق ورسيدو ، لهذا هغه ته اول اختيار دغه ده چې هغه انکار وکړي او د مقرره مدت څخه وړاندې نه ووزي ، معاوضه واخلي او بيا د ستبردارشي چې دا د صلح يو شکل دی.

جناب دا خبره کړې ده چې حق کرايه داري عوض وړلو جواز نسبت فقهائي حنفيه ؤ طرف ته کول درست نه دی ، بلکه دا محض د مصنف قياس او د علمائي جده يوه رايه ده ، نو اصل خبره داده چې دغه مسئله په کتب فقه کې صراحة خو مذکور نه ده ، څنګه چې جواز مصرح نه دی ، دا ډول عدم جواز هم مصرح نه دی ، په داسې صورت کې د نورو فقهي نظائرو او قاعدو څخه حکم رااېستل کيږي ، دلته هم داسې ده چې وړاندې په تفصيل سره د ذکر کړه قواعد او نظائر په رڼاکې حکم رااېستل شوی دی (۱)

د حکومت له طرفه څخه د ورکړل شوی شی چي تر حاجت زيات وی خرڅول جائز دی

سوال: زه کار بار کوم چې هغه لپاره د بورې ضرورت وی او ماته د حکومت له طرفه نيم من بوره راکول کيږي ، کله چې کار کم وي هغه بوره زياته شي ، ايا هغه بوره زه په مناسب نفع سره پلورلی شم ؟

جواب: هو پلورلی يې شې.

والله سبحانه وتعالی ۱/۲/۱۳۹۷هـ

کله چې مکان جوړ شی او بيا په کرايه يا په اين ، آئي ، ټي يونټ کې په شرکت سره ورکړل شي کوم صورت بهتر دی ؟

سوال: د زید سره رقم دی د هغه په ذهن کي د آمدني څو صورتونه دی ، تاسي د دې فیصله وکړی ، یو دادی چی هغه مکان جوړ کړي او په کرایه یې وکړي دوهم دا چي د سرکار له طرفه د جاري کړده این ، آئي ، ټي په یونټ کي شرکت دی او بعض نور تجارتي مکان جوړول ښه نه بولي.

جواب کور جوړول او په کرایه ورکول بلا شبه جائز دی ، او په دې کار کي روپۍ لګیدلی شي ، البته د این ، آئي ، ټي موږ ته پوره تحقیق نشته ، د هغه مفصل طریقه کار ولیکه او موږ ته یې راولیږه نو بیا به جواب درکړل شي ، په خاص ډول لاندینی خبري معلومي کړه . ۱: په دې کي نفع په کوم معلوم شرح سره تقسیمیږي او که په تناسب سره ورکول کیږي ؟ ۲: د یونټ رانیوونکی د نقصان په صورت کي نقصان برداشوي که یا ؟ د عوامو روپۍ په کوم کار کي لګول کیږي ؟

والله اعلم ۲۲ / ۵ / ۱۳۸۸ھ (فتوی نمبر ۲۱۸ / ۱۹ الف)

حکومت لپاره د اشیاؤ قیمتو باندی د کنټرول حکم

سوال: هغه شیان چی کمپنی د طرف څخه قیمت ورباندی لیکل کیږي ، د هغه څخه یې په زائد قیمت پلورونکي پلورلی شي ؟ او په هغه شیانو چي حکومت ورباندی مقرر قیمت لګولی وی د هغه څخه په زیات قیمت پلورلی شي ؟

جواب: کله چی خلګو ته د ضرر رسیدو اندیښنه وي نو حکومت ته د اشیاؤ د نرخ مقررول جائز ده ، په داسي صورت کي د متعین قیمت څخه په زیات قیمت پلورل جائز نه دی.

در مختار کی دی: اذا تعدی لارباب غیر القوتین وظلموا علی العامة فیسعر علیهم الحاکم بناء علی ما قال ابو یوسف رحمه الله ینبغي ان یجوز (۲) او علامه شامی لیکلی دی: ان الامام یری الحجر اذا عم الضرر کما فی المفتی الماجن والمکاری المفلس

---

(۱) د تفصیل لپاره د فقهي مقالاتو ج۱ ص۲۱۷ او ۲۱۸ (طبع میمن لسلامک پبلشرز) ملاحظه کړی. (محمد زبیر)

(۲) الدر المختار ج۶ ص۴۰۰ کتاب الحظر والاباحة ، فصل فی البیع (طبع سعید)

والطبيب الجاهل وهذه قضية عامة فتدخل مسئلتنا فيها لان التسعير الحجر معنى لانه منع عن البيع بزيادة فاحشة وعليه فلا يكون مبنيًا على قول ابى يوسف رحمه الله فقط (شامي ج۵ ص۳۵۳)(۱)

والله اعلم محمد تقى عثماني عفى عنه ۱۳۸۷/۱۱/۴ھ (فتوى نمبر ۱۴۰۱/۱۸الف)

الجواب صحيح بنده محمد شفيع عفى عنه ۱۳۸۷/۱۱/۴ھ

ددکان دار زوی دخپل پلار ددکان څخه مال دچا په لاس په کم قیمت فروخت کول

سوال: یو سړی دکان دار دی دهغه درې زامن دی دوه یې د پلار سره په دکان کی کار کوی، یو یې تعلیم کوي، ددې سړی غټ زوی غوښتل چی زما سره تعاون وکړی، هغه وایي چی ستا وروکی دکان دی، غریب سړی دی، ته زما څخه سامان په قیمت سره اخله زه درسره رعایت کوم، په دې شرط چي زما پلار او زما کشرورور نه وي خبر، ولي چي هغه ناراضه کیږي، ته راته فتوی راکړه چی ماته جائزده؟

جواب: که هغه غټ زوی یې په حیث دملازم هلته کار کوی، نو هغه لره دپلار داجازې څخه بغیر جائزنه ده چي تاته په رعایت شی دی کړی، (۲) په داسي صورت کي دهغه څخه سامان رانیول هم جائز نه شو (۳) او که هغه په دکان کی حصه دار دی بیا هم

---

(۱) رد المحتار على الدر المختار ج۶ ص۴۰۱ وكذا فى البحر الرائق ج۸ ص۳۷۰ كتاب الكراهية (طبع رشيديه) كذا فى المحيط البرهاني ج۸ ص۲۶۸ (طبع مكتبه غفاريه)

(۲) فى مشكوة المصابيح ج۱ ص ۲۶۱ (طبع رحمانيه) قال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا، الا لا يحل مال امرئ الا بطيب نفس منه.

فى الدر ج۶ ص۲۰۰ لا يجوز التصرف فى مال غيره بلا اذنه ولا ولايته... آه

(۳) فى الدر المختار ج۵ ص۹۸ (طبع سعيد) الحرمة تتعدد مع العلم بها وقال الشامي تحته، اما لو رأى المكاس مثلا يأخذ من احد شيئًا من المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذلك الآخر فهو حرام.

وفيه ايضًا قبل ذلك وما نقل عن بعض الحنفية من ان الحرام لا يتعدى ذمتين سألت عنه الشهاب بن الشلبى فقال: هو محمول على ما اذا لم يعلم بذلك.

دغه حکم دی چی دنورو شریکانو دمرضی علاوه په رعایت سره سامان ورکول هغه ته جائز نه دی ، کوم چی په عام طور باندي په دې رعایت نه ورکول کیږي (۱) هو که د دکان مالک هغه وي او پلار او کشر ورور ورسره بحیث ملازم یا تبرعًا کار کوی نو په دې صورت کي دهغه رعایت جائز دی (۲)او تاته هم ددې رعایت سره سامان رانیول جائز دی.

والله سبحانه اعلم ۲۱/ ۱۰/ ۱۴۰۱ هـ (فتوی نمبر ۱۵۹۸ /۳۲ج)

د ۲۰۰۰ Sky Biz ویب سائټ رانیول او دهغې کمپنی شریک جوړیدل تعلیم حاصلول

وفی الاشباه الحظر والاباحة ص۸۸ الحرمة تتعدی مع الاموال مع العلم الا فی حق الوارث ... الخ.

( ) وفی شرح المجلة لسلیم رستم باز ص۶۵۴ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع حنفیه کوئته) کل یتصرف فی ملکه کیف یشاء وکذا فی شرح المجلة للأتاسي ج۴ ص۱۳۲ (طبع مکتبه حبیبیه کوئته)

وفی بدائع الصنائع کتاب الشرب ۶ ص۱۶۰ (طبع سعید) وحق الکل متعلق بالماء ولا سبیل الی التصرف فی الملک والمشترک والحق المشترک الا برضاء الشرکاء.

وفی تبیین الحقائق شرح کنز الدقائق کتاب الشرکة ج۴ ص ۲۳۵ (طبع سعید) وکل اجنبي فی قسط صاحبه ای وکل واحد منهما اجنبي فی نصیب صاحبه حتی لا یجوز له ان یتصرف فیه الا باذنه کما لغیره من الاجانب... الخ

وفی مجمع الانهر شرح ملتقی البحر اوائل کتاب الشرکة(الشرکة ضربان) وکل منهما : ای کل واحد من الشریکین او الشرکاء شرکة ملک اجنبي فی نصیب الاخر حتی لا یجوز له التصرف فیه الا باذن الاخر کغیر الشریک لعدم تضمنها الوکالة ... الخ.

( ) وفی الهدایة باب الکراهیة فصل فی البیع ج۴ ص۴۷۲ (طبع رحمانیه) ولان الثمن حق العاقد فالیه تقدیره.. الخ

وفی الهندیه ج۳ ص۱۷۳ حط بعض الثمن صحیح ویلتحق بأصل العقد عندنا کالزیادة ... الخ

وفی الهدایة ج۳ ص۸۰ (طبع رحمانیة) ویجوز للمشتری ان یزید البایع فی الثمن ویجوز للبائع ان یزید للمشتری فی المبیع ویجوز ان یحط عن الثمن ویتعلق الاستحقاق بجمیع ذلک ... الخ

وکذا فی الدر المختار فصل فی التصرف فی المبیع والثمن قبل القبض والزیادة والحط فیها ج۵ ص۱۵۴.

سوال: محترم ومکرم عالی جناب حضرت مفتی محمد تقی صاحب زاد کم الله علماً وشرفاً

وروسته تر مسنونه. دامریکې په تلسا اوکلا نومي ځای د دسمبر ۱۹۹۸م کي دیوه شرکت ابتداء وشوه ددې شرکت نوم اسکائي بیز ۲۰۰۰ دی ددې شرکت کار ملټي لیول مارکیټنګ (Multy Level Markcting) دی.

۱ سوال: دا دی چې زه ددې شرکت دویب سائټ خریداریم چې دهغه په ذریعه زه خپل کاربار تر ټوله دنیا ته رسولی شم، که داخباراتو په وسیله دغه اشتهار خپرېږي نو ترکومه ځایه چي غه اخبار رسیږي نو تر هغه ځایه دخپل کاربار پبلسټي (Publicity) رسیږي) کیږي، لکن ویب سائټ په وسیله ټول عام ته پبلسټي کیږي ددې شرکت دشریک کیدلو بله فائده داده چي دغه کمپنی دانټرنیټ په وسیله مختلف تعلیمات ورکوي. مثلاً دغه شرکت حسب ذیل تعلیم خپلو شریکانو ته ورکوي.

ونډوز ۹۵، ونډوز ۹۸، ونډوز ۱.۲، انټرنیټ ایجوکیشن، ویب سائټ ایجوکیشن، ویب بلډر، لنک سرچنګ، هوم بیزک بزنس وغیره.

که مذکوره تعلیمات زه او زما دکورني افراد حاصلول غواړو نو دټولو فیس به زه جلا جلا ورکوم دوهم داده چي زه ددې کلاسو باندي کوم. او دشرکت څخه دویب سائټ رانیولو وروسته په یو فیس زه او زما دکور ټول افراد دفرصت په وقت کي مذکوره تعلیمات حاصلولی شو، په کوم کي چي ظاهر ده چي دروپو هم بچت وی او دوقت هم پابندي نه غواړي.

۲: دې شرکت ته چي څوک شپږ زره سل روپی ورکړی ویب سائټ رانیسي یا ددې شرکت شریک شي او علم حاصلوي، نو شرکت هغه ته دکاربار موقع هم ورکوي. چي په هغه کي دشرکت له طرفه دغه شرط دی چي هغه به نور شریکان پیدا کوي چي په هغه کي چپ او راست وي، یو طرف ته نه پوره نه وي. بلکه یو طرف ته به څلور او بل طرف ته به پنځه وي، یا یو طرف شپږ او بل طرف ته دري. په دې طریقې سره ویب سائټ دخریدارانو دتیارولو په عوض شرکت اویا ډالره نمانندہ ته ورکوي. دا ډول دغه سلسله وراندي روانه وي. مثلاً پر نه خریدارانو اویا ډالره. بیا پر اتلس باندی ۳۵ ډالره بیا پر ۲۷ باندي

٣٥ ډالره بيا پر ٢٢ باندی ٧٠ ډالره على هذا القياس ، داډول شركت خپل نمائنده ته كميشن وركوي.

٣ : دغه كمپنی سافټ وير ، هارډ وير ، او داغوستلو جامې وغيره جوړوي ، نو په دې طريقه سره دويب سائټ رانيولو او بيا ايجنټ جوړيدلو باندی دكاربار چې كوم تفصيل وړاندی تير شو ، او موږ ته دويب سائټ خريدار په پيدا كولو كې وقت لګيږي ، خپل موټر ، خپل تليفون استعماليږي ، يعنې دښه كوشش وروسته خريدار پيدا كيږي ، بر كوم چې شركت راته كميشن راكوي ، شركت دنفع څخه موږ ته كميشن راكوي : كوم چې يې وړاندې تفصيل تير شو.

اوس سوال داده چې زه غوارم چې ددې شركت سره كار وكړم او خپل كار بار په عالمي سطح جوړول غواړم ، او هم مذكوره تعليمات حاصلوم ، او هم نمائنده كوشش كوي چې دشركت لپاره نور دويب سائټ رانيوونكي پيدا كړي ، او ددې په عوض كې دشركت څخه كميشن وصول كړي . نو زما دغه كميشن څنګه دی ؟ايا شرعًا ماته ددې اجازت شته يا نه ؟ اميد دی چې دجواب څخه مو خبر كړې.

والسلام محمد علي سيركر ، نګينه محل ، رانديرسورت

عارف حسن عثماني ، خادم دار الافتاء دار العلوم اشرفيه رانديز

محمد اكرام الدين غفرله . خادم دار الافتاء اشرفيه رانديز

محمد كليم لوهاري . خادم دار الافتاء اشرفيه.

جواب په صورت مسئله كې دويب سائټ رانيول او ددې شركت سره كار كول او تعليم حاصلول او ددې كمپنۍ ايجنټ (نمائندګي) كول او ورباندی كميشن اخستل جائز دی ، البته دغه ټول معاملات خانه خانته كول پكار دی يعنی دشركت سره كار كول ، تعليم حاصلول دنمائندګي سره مشروط نه وي بلكه تمام معاملات يو دبل څخه خانته كول جائز دی[1]

والله سبحانه اعلم ٢٥/ ١٢/ ١٤١٢هـ (فتوی نمبر ٣٨ / ٤٨٠)

---

[1] دحواله لپاره ص٧٨ دحاشيې نمبر ص ٥٧ حاشيه نمبر٢.

دكمپيوټر مختلف سافټويرونه رانيول (كله چې سړی ور باندې خبروي چې څني يې دغلا دي)

سوال: دكمپيوټر سائنس دپوهنتون شاګرد يم ، او زموږ دكمپيوټر دسافټ ويرو ضرورت وي ، او دنويو څخه نويو ته ضرورت وی ، ولی چی موږ : كمپيوټر په علم كي دنور سره برابر ولاړ شو ، ددې ضرورت په پيش نظر موږ څو طلبه ؤ يوځای تر يو فلان لاندي كار شروع كړو ، چي موږ به دكالج يا دطلبه ؤ په روپو سافټ ويرونه رانيسو او طلبه ؤ ته به يې مفت تقسيم كوو ، ولي چي يو طالب دغه سافټ ويرونه نه شي رانيولی ددې لپاره موږ ته كالج اجازت او سرمايه راكړه . مګر څو كسانو وويل چي په پاكستان كي چي كوم سافټ ويرونه مستعمليږي هغه اكثر دغلا وي ، او بيا خلک ددې څخه نور نقلونه كوي او تقسيموي يې ايا دتعليم او فلاح لپاره دغه ډول ساټ ويرونه رانيول جائز دی؟

جواب: مكرم بنده السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

په كلي ډول باندي دا خبره ممكن نه ده چی په پاكستان كي استعمال والا ټول سافټ ويرونه دغلا دی ، لهذا په دې مفروضه سره درانيولو بالكليه ناجائز نه دی ، كوم څوک چي سافټ وير پلوري هغه ددې خبري ذمه وار دی چی هغه په خپله ووايي چی دا ده په څه ډول لاس ته راوړی دی؟ تر څو چي موږ ته په متعين ډول معلوم نه وی چی دغه سافټ وير دغلا دی نو دهغه رانيول جائز دی. (۱)

(۱) وفی فيض القدير رقم الحديث ۸۴۴۳ ج۱۱ ص۵۶۵۴ (طبع مكتبه مصطفى الباز ، الرياض) من لشتری سرقةً وهو يعلم انها سرقة فقد شرک فی عارها واثمها .

وفی الشاميه ج۵ ص۹۸ نقل الحموی عن سيدي عبدالوهاب الشعرانی انه قال فی كتابه المنن ، ومانقل عن بعض الحنفيه من ان الحرام لا يتعدى ذمتين سألت عنه الشهاب بن الشلبی فقال هو محمول على ما اذا لم يعلم بذلک اما لو رأی المكاس مثلاً يأخذ من احد شيأمن المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذلک الآخر فهو حرام.

والسلام ۲۵/ ۹ / ۱۴۲۰ھ

داخبار دبل ایډوانس ورکولو په صورت کي داخبار داداري دطرف څخه په رعایت او خریدار ته انشورنش کولو حکم

سوال: زه دلته دشائع کرده انګریزي اخبار روزانه رانیسم ددې دPayment په صورت کي لاندیني طریقي کیدلی شي:

دهره میاشت پر آخر کي دی بل ورکړل شي.

دهرو درو میاشتو ایډوانس دي ورکړل شي

دهرو ۶ میاشتو ایډوانس دی ورکړل شي.

دپوره یوه کال ایډوانس دی ورکړل شي.

په دې درو صورتو کي اخبار دطرف څخه دوه سهولیتونه ورکول کیږي ، ۱: اخبار په مجموعي طور هرزانه پریوزي . ۲: داخبار والا څه اضافي رقم ورلو داخبار په ایډوانس کي تر دې مدې پوري انشورنس ورکول کیږي ، یعنی که په کوم حادثه کي موت واقع شي نو داخبار دطرف څخه لواحقینو ته مخصوص رقم ورکول کیږي ، دغه طریقه داخبار والاؤ داخبار دسیل پورته کیدلو لپاره کړې ده ، ایا دا انشورنس کول جائز دی ؟ دکوم چي بل اضافي پیومنټ نشته.

ډاکټر ظهور احمد بمعرفت مولانا خلیل احمد صاحب (ابوظبی ، متحده عرب امارات)

وفی احکام المال الحرام ص ۲۳۳ فمن علمت انه سرقة او خانه فی امانة ... لم یجز ان اخذه منه لا بطریق الهبة ولا بطریق المعاوضة ... الخ .

وفی الدر المختار ج ۵ ص ۹۸ الحرمة تتعدد مع العلم بها الا فی حق الوارث ... الخ .

وفی الهندیه ج ۵ ص ۳۹۴ کل عین قائمة یغلب علی ظنه انهم اخذوها من الغیر بالظلم وباعوها فی السوق فانه لا ینبغی ان یشتری ذلک وان تداولتها الایدي .

وفی خلاصة الفتاوی ج ۴ ص ۳۵۴ رجل علم بجاریة انها لرجل فرأی یبیعها ویقول وکلنی صاحبها ببیعها وسعه ان یبتاعها منه . هم داډول دغلا مال سره متعلق فتاوی رشیدیه ص ۴۹۹ وګوری .

جواب: دا اخبار بل د ایډوانس ورکولو په صورت کي چي کوم رعایت ورکول کیږي ، دهغه دوه حیثیته دی یو دا چی د خریداري رقم قرض ورکړل شي او د دوی د قرض په مقابله کي رعایت کوي ، او ددې تقاضا داده چی دغه قرض جائز نه دی ولي چی دا پر قرض نفع اخستل دی لکن دوهم حیثیت یې دادی چی رعایت د قرض په وجه نه وي . بلکه د خریدار د مستقلی خریداري په وجه وي او چونکه دا د تاجرانو طریقه کار ده چی د خپل مستقل خریدار ته رعایت ورکوي نو هغه رعایت ورکوي او هغه پیشکي دروپو مطالبه داطمنان لپاره وی چی دغه شخص واقعة تر مقرره مدت پوري اخبار رانیسي . په دغه ډول رعایت شرعًا جائز دی او په مذکوره معامله کی احقر ته دغه صورت راجح معلومیږي ، د تاجرانو عرف و دعلمائي عصر تعامل هم ددې تائید کوی (۱) لهذا احقر په نزد دغه راجح دی ، چی دغه رعایت شرعًا جائز دی ، او پاته انشورنس مسئله شوه !نو دانشورنس دغه رقم اخباري اداره په خپله ادا کوي ، او دا کومي بیمه کمپنی څخه نه وصولیږي نو مذکوره صورت کي دغه ډول معامله گنجائش لري ، ولی چی دانشورنس لپاره دغه اداره کوم اضافی رقم نه غواړي ، دا یو طرفه انعام دی ، دا داډول مثال لري څنگه چی تاجر دخپلو مصنوعاتو دفروغ لپاره یو طرفه مختلف انعامات ورکوي

---

(۱) وفی الشامیه ج۴ ص۵۱۶ ولو اعطاه دراهم وجعل یأخذ منه کل یوم خمسة امناء ولم یقل فی الابتداء اشتریت منک یجوز وهذا حلال وان کانت نیته وقت الدفع الشراء لانه بمجرد النیة لا ینعقد البیع وانما ینعقد البیع الآن بالتعاطی الآن البیع معلوم فینعقد البیع صحیحاً قلت ووجهه ان ثمن الخبز معلوم فانا انعقد بیعاً بالتعاطی وقت الأخذ مع دفع الثمن قبله ... الخ . او کله چی دغه رقم اخباراتو ثمن وی نو په ثمن کي رعایت شرعًا درست دی .

وفی الهندیه ج۳ ص۱۷۱ (طبع رشیدیه) الزیادة فی الثمن والمثمن جائزة حال قیامهما ... الخ (الباب السادس عشر فی الزیادة فی الثمن والمثمن والحط والابراء عن الثمن)

وفی الهدایة ج۳ ص۸۰ (طبع رحمانیه) ویجوز للبائع ان یزید للمشتری فی المبیع ویجوز ان یحط عن الثمن ویتعلق الاستحقاق بجمیع ذلک ، وفی حاشیته لان الزیادة لما التحقت باصل العقد صارت کالموجودة عند العقد .

د خریدار ته دخپل رقم پوره پوره معاوضه درانیولو شي په صورت کي ورته ورکول کیږي .او رانیوونکي ته ورسره انعام هم ورکول کیږي (۱)
البته که دغه رقم دانشورنش کمپنی د طرف څخه ورکول کیږي نو دا بیا دوو وجو څخه ناجائز ده . اول دا چي په دغه صورت کي داخبار اداره ضرور کوم انشورنس کمپنی ته اضافي رقم ورکوي چي دهغه حاصل دادی دغه کمپنی دسود او قمار معامله تر سره کوي . او دغه رقم دسود او دقمار په نتیجه کي لاس ته راخي ، بل دا چی دانشورنس کمپنی اکثر آمدنی به سود او قمار مشتمل وی ، نو ددغه څخه رقم اخستل هم جائز نه دی
والسلام ۲۲ / ۱۱ / ۱۴۱۴ھ

ایا دنفعي شرعًا کوم متعین حد شته یا نه ؟

سوال: ایا کار بار کي نفع شرعًا حدلري ؟ که دشرعي نقطه نظر څخه کوم شخص زیات نفع واخلي نو درسته ده ؟ طلعت محمود ، راولپنډی
جواب: په کاربار کي شرعًا دنفع کوم مقرر حد نشته البته دوکا به نوي او بیا دخپلو حالاتو سره سم چي څونه نفع اخلی په هغه کي شرعًا پابندي نشته (۲)
والسلام ۲۸ / ۲ / ۱۴۱۱ھ

---

(۱) وفی الهندیه ج ۳ ص ۱۷۳ حط بعض الثمن صحیح ویلتحق بأصل العقد عندنا کالزیادة ... الخ
وفی شرح المجلة لخالد الاتاسي ج ۲ ص ۱۸۲ رقم الماده ۲۵۶ حط البائع مقدار من الثمن المسمی بعد العقد صحیح ومعتبر وکذا حط جمیعه ... وبعد اسطر ... وهذا اذا کان بلفظ الحط ومثله وکذا فی شرح المجلة وکذا فی الدر المختار ج ۵ ص ۱۵۲ فصل فی التصرف فی المبیع والثمن قبل القبض والزیادة والحط فیها ... الخ وکذا فی مجمع الانهر شرح ملتقی الأبحر ج ۴ ص ۱۱۶ .
(۲) وفی سنن ابن ماجه باب من کره ان یسعر ص ۱۵۹ (طبع قدیمی کتب خانه) عن انس بن مالک ﷺ قال : غلا السعر علی عهد رسول الله ﷺ فقالوا : یا رسول الله ! قد غلا السعر فسعر لنا ، فقال ان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق .
وفی الهندیه ج ۳ ص ۱۳۱ (طبع رشیدیه) ص اشتری شیئاً واغلی فی ثمنه جاز ... الخ

د تجارتي انعامي سکيمو شرعي حکم

حضرت مولانا مفتی عبد الواحد صاحب د تجارتي انعامی سکیمو په اړه لاندی مضمون لیکلی او حضرت مفتی صاحب ته یې درانه د طلب لپاره رالیږلی. (مرتب)

انعام په ته رايي چې د مطلوب وصف په حوصله افزائي کي ورکول کيږي، مثلا په امتحان کي به اول دوهم باندی انعام ورکول کيږي، تر څوچي په علم حاصلولو کي چي مطلوب وصف دی حوصله افزائي (رغبت) راشي په مسابقه کي که څوک اول دوهم راشي نو هغه ته انعام ورکول کيږي، ولي چې مسابقه د جهاد لپاره د تربيت حاصلولو وصف مطلوب دی، وغيره.

ولا بأس بالمسابقة فی الرمی والفرس والبغل والحمار والابل وعلی الاقدام لانه من اسباب الجهاد فكان مندوبًا وعند الثلاثة لا يجوز فی الاقدام ای بالجعل اما بدونه فيباح فی كل الملاعب (درمختار ج۵ ص۲۸۵)

(قوله فيباح فی كل الملاعب) ای التی تعلم الفروسة وتعين على الجهاد لان جواز الجعل فيما مر انما ثبت بالحديث على خلاف القياس فيجوز ما عداها بدون الجعل وفی القهستانی عن الملتقط من لعب بالصولجان يريد الفروسية يجوز وعن الجواهر قد جاء الاثر فی رخصة المصارعة لتحصيل القدرة على المقاتلة دون التلهی فانه مكروه (رد المحتار ج۶ ص۴۰۲)

حل الجعل وطاب... ان شرط المال فی المسابقة من جانب واحد وحرم لو شرط فيها من الجانبين لانه يصير قمارًا الا اذا ادخلا ثالثا محللاً بينهما بفرس كفؤ لفرسيهما

وفی الهدايه ج۴ ص ۷۲ (طبع مكتبه رحمانيه ولا ينبغی للسلطان ان يسعر على الناس لقوله ﷺ لا تسعروا فان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق ولان الثمن حق العاقد فاليه تقديره فلا ينبغی للامام ان يتعرض لحقه الا اذا تعلق به دفع ضرر العامة

وكذا فی بدائع الصنائع ج۵ ص۱۲۹ والدر المختار ج۶ ص۳۹۹ (طبع سعيد)

وفی البحوث فی قضايا فقهيه معاصره ص۸ وللبائع ان يبيع بضاعته بما شاء من ثمن ولا يجب عليه ان يبيعه بسعر السوق دائمًا وللتجار ملاحظ مختلفة فی تعيين الاثمان وتقديرها ... الخ.

يتوهم ان يسبقهما والا لم يجز۔ وكذا الحكم فی المتفقهة فاذا شرط لمن معه الصواب صح (در مختار ج۲ص۴۰۳) وان شرطاه لكل علی صاحبه لا والمصارعة ليست ببدعة الا للتلهي فتكره۔ واما السباق بلا جعل فيجوز فی كل شيئ (ای مما يعلم الفروسية ويعين علی الجهاد بلا قصد التلهي۔ (در المختار ورد المحتار ج۲ص۴۰۴)

د مذكوره عباراتو خلاصه داده چی مسابقه په علم د مهارت حاصلولو په خاطر جائزه يو اخي په هغو كارو چی هغه د جهاد د تربيت لپاره وي، او هغه هم چي د جهاد په نيت سره وي، كه محض لوبه وي، نو هغه كه بغير د انعام وي هم مكروه ده، د جهاد تربيت د ومره اهميت لري، چي په هغه كي د وطرفه انعام شرطول هم جائز دی، مگر د قمار څخه د را ايستلو لپاره محلل په كي داخل شو.

اوس مورږ كار باري انعام ته راځو:

۱: اول دا خبره ده چي زياته خريداري اگر كه د دكان دار وی يا د كوم بل صارف وی، دا كوم وصف مطلوب نه دی په دې كي نه د جهاد تربيت شته، نه په دې كي علمي مهارت شته، او نه كوم بل ښه خلق مثلا خدمت خلق وغيره حاصليدلی شی، لهذا په دې مسابقه كي د ترغيب وركولو په اصولی ډول غلطه خبره ده.

۲: دوهمه خبره داده: چی د غه بائع په كوم مبيع اضافتوب راولي كه هغه د انعام په نامه وی هغه د اصل مبيع حصه بلل كيږي، او مشتري چي په كوم نامه قيمت زيات وركوي هغه د اصل قيمت څخه بلل كيږي.

وصح الزيادة فی المبيع ولزم البائع دفعها ان فی غير سلم زيلعي وقبل المشتري وتلتحق ايضًا بالعقد، فلو هلكت الزيادة سقط حصتها من الثمن وكذا لو زاد فی الثمن عرضًا فهلك قبل تسليمه انفسخ العقد بقدره (در مختار ج۴ ص۱۸۷)

كله چی دا خبره واضح شوه د مزعومه انعام صورت په حقيقت كي د مبيع يا ثمن كي د كمي بيشی وي، نو په دې سره د لاندينو شرائطو مراعت كول ضروري دی

۱: انعام به داسي شی وی چی هغه مبيع او ثمن كيدلی شي.

۲: د دې په وجود كي به د خطر انديښنه نه وی چي وبه شي او كه نه؟

۳: د دې به مقدار كي به تردد او جهالت نه وي.

که داسي صورت وي چي په هغه کي دغه دري شرطونه موجود وي نو هغه انعام صحیح دی او که داسي صورت وي چي په هغه کي یو شرط یا دري واړه مفقود شي نو هغه انعام صحیح نه دی.

دانعام صحیح صورتونه:

دلپټن چای په بند ډبي کي یو وړوکی پاکټ دبسکوټو وي او داډول دغابنودکریم سره برش ورکول کیږي، یا دغوړیو په معلوم مقدار کي یو اندازه غوړي زیات ورکول کیږي نو دا ټول صحیح دی، ولي چي دغه اشیاء مبیع کیدلی شي. او دهغه په وجود او مقدار کي کوم قسم جهالت نشته.

دانعام ناسم صورتونه:

۱: چي اول شرط مفقود وي، چي دکوم شرکت مالکان داووایي چي که چا زموږ څخه دونه اندازه سامان رانیولو په هغه باندی به دوی عمره وکړي، یا دموټروان سره به موټر ورته ورکړي چي هغه کولی شی چي تر فلان ځای پوري په کي سیر وکړي، په دي صورتو کي شرکت ورته منافع ورکوي کوم چي په اجاره سره نیول کیږي، ددي شیانو بیع نه کیږي، لهذا هغه دبیع صلاحیت نه لري، نو دغه انعام درست نه دی.

۲: چي دوهم شرط په کي مفقود وی: که کوم شرکت یا بائع داووایي: چي څوک ددوي څخه دومره اندازه سامان رانیسي نو دوی به هغه ته کوفن ورکړي او ددوی تر منځ به هسکه کیږي چي یو اخي هغه چاته به ورکول کیږي چي نوم یې وخیږي نو په دي صورت کي معلوم نه ده چي دزید نوم به وخیږي او که یا؟

۳: دریم شرط چي مفقود وی: که کوم شرکت ووایي چي څوک ددوی څخه دومره سامان رانیسي نو موږ دوی ته دومره انعام ورکوو، لکن دوی ته په هسکه سره زیات او کم مال ورکول کیږي.

۴: کله چي دري واړه شرطونه مفقود وی: ددي مثال دادی چي کوم شرکت ووایي که زموږ څخه څوک دومره سامان ددوی څخه رانیسي هغه ته موږ کوپن ورکوو او بیا هسکه وربانديي کوو، دچانوم چي راووت په هغه باندي موږ عمره کوو، ددي مطلب

دادی چې موږ هغه سعودي ته بیایو او هلته ورته د هستونګې ځای ورکوو. لکن هغه ته ټکټ نه ورکوو.

۳: دریم داد چي انعام همیشه مشروط وي او په بعضي صورتو کي شرط فاسد وي نو په دې سره سودا هم فاسدیږي.

۱: د شرکت د اعلان سره خریدار د سامان د رانیولو سره داورته ووایي چې که ما دونه سامان رانیولو نو تاسي به ما عمرې ته بیایی. یا به په ما د فلان ځای سیر کوی. چونکه دغه شرط د سودا د تقاضا خلاف دی او په دې کي د خریدار فائده هم ده. لهذا دا شرط فاسد دی، او ددې په وجه ټوله سودا فاسدیږي. بائع او خریدار دواړه ګناهګار دی، پر دواړو لازم ده چي دغه سودا ختم کړي، او د سره دی نوې سودا وکړي.

۲: انعامي سکیم دادی چی څوک دومره سودا وکړي نو هغه په هسکه کي شریک دی، چاچي ددې انعامي سکیم مطابق سودا وکړه او کوپن یې ورکړو نو څنګه چي موږ وراندي وویل کار هم د مبیع حصه جوړیږي. لکن دا معلومه نه ده چي هغه به لاس ته ورشي او که نه، نو د مبیع مقدار هم مجهول ده، او په دې کي د قمار په وجه بیع هم فاسد ده.

تنبیهات ۱: بعض اوقات د شرکت ملازمین خریدار ته وایي: که ستاسي په دې سکیم کي تردد دی نو زموږ د طرف څخه کوپن په خپله ډک کړی، او په دې هسکه کي یې شامل کړی.

د شرکت د ملازم په دغه کار سره قباحت نه کمیږي، کله چي هغه ووایي چي موږ په خپله هم کوپن ډک کوو، نو هغه د خریدار وکیل شو، او د وکیل تصرف د مؤکل وی. د همه خبره داده چی کله یو منکر وی نو هغه وخت ملازمینو ته خاموشي نه ده پکار بلکه نهی کول واجب ده.

۲: کمپنیو والاچي دومره بیش قیمته انعامات د کان دارانو ته ورکوي، دا د سرمایه دارانه نظام طریقه ده، اصل همدردې خو د صارف سره کول پکار ده. ورنه د کاندارانو ته د انعام ورکولو بوج هم پر صارفینو باندي لویږي، ولي چي په عام ډول باندې انعام هم د اخراجاتو څخه شمار کوی او د اشیاء په قیمت کي داخلوی.

۳: بعض اوقات دشركت والا دخپلو مصنوعاتو په يوه يا څو پاكټو كي انعامي پرچي وغيره ږدي . څو چي خلگ ددې انعام په طمع زياته خريداري وكړي چونكه دغه انعام ديوه يا څو كسانو راووزي او نور په خطره كې دي او دقمار په معنى كې داخبره شامليږي چې ددې وجې او خريدار ددې موهوم انعام په لالچ كې هغه سامان رانيسي او هغه په بل طرف كي قمار كوي.

حضرت مولانامفتي محمد شفيع صاحب رحمه الله دغه په مثل يو صورت بيان كوى دى وايي: دمختلفو شيانو په نمايش كي دداخليدو د لپاره ټكټ وركول كيږي او دنمائش منتظمين دا اعلان كوى چې څوک دلسو روپو ټكټ رانيسي هغه په دغه ټكټ سره دعامو خلكو په ډول په نمائش كي داخليدلى شي او په هغو نمائشو كي په هسكه كولو سره څه اندازه انعام وركول كيږي دچاچي نمبر راووزي هغه ته به انعام وركول كيږي.

دغه صورت صريح قمار دى وايي چې ټكټ رانيوونكى ته ددې ټكټ معاوضه په صورت داخله دنمائش كي وركول كيږي ، او مدار يې پر نيت باندى دى ، څوک چي ددغه موهوم انعام په غرض دغه ټكټ اخلى گواكي هغه دقمار مرتكب كيږي. (جواهر الفقه ج۲ص۳۵۱)

څوک چې داسي شى رانيسى او دهغه دانعام پرچې راووزي او ده ته دپرچې دسكيم علم هم وي او كه علم نوي ده دخپل ضرورت په خاطر رانيولى وى ، دانعام طمع يې نه وى ، په دې صورت كي هم دغه شخص ته انعام اخستل جائز نه دى ، ولى يو په دې كي ددغه سكيم سره تعاون او شراكت دى او بل نيت مخفى شى دى لهذا حكم پر هغه باندى نه كيږي بلكه پر ظاهر باندى كيږي . ظاهر داده چې څوک دغه انعام وصول كوي نو دهغه شي خريدارى كوي. والله اعلم عبدالواحد .

دحضرت مفتي صاحب جواب ،

جواب: گرامي قدر مكرم جناب مولانا مفتى عبدالواحد صاحب زيد مجدكم السامي

ستا مضمون (دتجارتي انعامي سكيمو شرعي حكم) ددارالافتاء په توسط بنده ته موصول شو . چونكه تا فرمائش كړى چي دې باندې دخپلې رائي اظهار وكړه ، نو

عرض دا ده چې د بند د په ځينو ډ غه انعام زيادة في المبيع نه دی . بلکه يو هبه مبتدأه يوه وعده ده د بائع او مشتري ځخه يو هم بې زيادة في المبيع نه بولي . نه عرف عام دغه زيادة في المبيع بولي او شرعًا هم دا ضروري نه ده . چې د بيع تر وروسته چې بائع ومشتري ته کوم شی بلا قيمت ورکړي نو هغه زيادة في المبيع ده . بل دا ضروري نه ده چې انعام به هميشه مسابقت بانـدې ورکول کيږي نه دا ضروري ده چې هبه د انعام په نامه چې څه ورکول کيږي هغه د مسابقت مشروعه د صورتو سره منسلک دی (١)

---

(١) دانعامي مسابقت يا مسابقت مشروعه سره منسلک کيدل ضروري نه دی څنګه چې دانعام په درج ذيل عبارات واضح دی .

في مجموعة قواعد الفقه ص١٩٤ والانعام بالكسر عرفًا لارض التى اعطاها السلطان او نائبه .

في تاج العروس ج٤ ص١٩ الجائزة العطية من اجاز يجيز اذا اعطاه واصلها ان اميرا وافق عدوا بينهما نهر فقال من جاز هذا النهر فله كذا . فكلما جاز منهم واحدًا اخذ جائزة ، وقال ابو بكر فى قولهم اجاز السلطان فلانًا بجائزة . اصل الجائزة ان يعطى الرجل الرجل ماء ويجيره ليذهب لوجهه فيقول الرجل اذا ورد ماء لقيه الماء اى اعطنى ماء حتى اذهب لوجهي واجوز عندثم كثر هذا حتى العطية جائزة فقال الجوهري اجازه بجائزة سنية اى بعطاء ..... ومن المجاز الجائزة التحفة و التلطف .. ومثله فى جمهرة اللغة .

فى القاموس المحيط ج٤ ص٢٥٦ انعمها الله عليه وانعم بها ونعيم الله تعالى عطيته ونعم الله تعالى بك كسمع ونعمک وانعم بک عينًا اقربک عين من تحبه او اقر عينک بمن تحبه وفيه ج٢ ص٢٤٣ الجائزة العطية والتحفة و اللطف ومقام الساقي من البئر .

فى روح المعاني ج١ ص٢٥٧ والانعام ايصال الاحسان الى الغير من العقلاء كما قاله الراغب فلا يقال انعم على فرسه ولذا قيل ان النعمة نفع الانسان من دونه بغير عوض .

فى البيضاوى ج١ ص٤٠ (طبع رحمانيه) والانعام ايصال النعمة وهى فى الاصل الحالة التى يستلذه الانسان فأطلقت لما يستلذها من النعمة وهى اللين .

فى البحوث لشيخنا العثماني حفظه الله ورعاه ج٢ ص٢٢٩ وان مثل هذه الجوائز التى تمنح على اساس عمل عمله احد لا تخرج عن كونه تبرعًا وهبة لانها ليس لها مقابل وان العمل الذي عمله الموهوب له لم يكن على اساس الاجارة والجعالة حتى يقال ان الجائزة اجرة لعمله وانما كان على اساس الهبة للتشجيع وجاء فى الموسوعة الفقهية (الكويتية) الاصل اباحة الجائزة على عمل مشروع سواء كان دينيًا او دنيويًا لانه من باب الحث على الخير والاعانة عليه بالمال وهو من قبيل الهبة

تاچي د جواهر الفقه عبارت باندې اشکال کړی دی چي نيت يو مخفي شی لهذا حکم بايد پر هغه باندې ونه شي . په دې باره عرض دادی چی د قضا حکم واقعي اکثر پر نيت باندې نه کيږي . لکن ديانة ډير احکام پر نيت باندې موقوف دی کما لا يخفی عليکم . مثلا يو شی چي د معصيت او غير معصيت لپاره استعماليږي هغه په نيت د معصيت رانيول جائز نه دی . او په نيت د نه معصيت جائز دی (۱) او د جواهر الفقه حکم پر ديانت شوی پر قضا نه دی.

لهذا ستا تحرير د مکرر لوستلو او غور کولو سره سره دا خبره صحيح معلوميږي چی د حضرت والد صاحب قدس سره د جواهر الفقه خبره صحيح ده.

والله سبحانه وتعالى اعلم . محمد تقی عثماني . دار الافتاء دار العلوم کراچي ۲۱/ ۴ / ۱۴۲۸هـ (فتوی نمبر ۳۷ / ۹۲۱)

د فروخت لپاره سامان د وکيل څخه غلا شي نو نقصان د وکيل يا د مالک دی ؟

سوال: زيد د لس زره روپو شکره د بازار څخه رانيوله د دلال بکر په دکان کي يې جمع کړی او بکر ته يې وويل: کله چي گرانه شي نو يې خرڅه کړه زه تا ته کميشن درکوم ، د دکان کلي يې هم بکر ته ورکړه اوس چی د دلال د دکان څخه تقريبًا اته بوری شکره غلا شوې ده . نو د دې تاوان پر زيد او که پر بکر دی؟ ځوله شکره د بکر په قبضه کي وه ، د بازار قانون دادی د دلال په قبضه کي چي کوم شی ورک شی نو د هغه ذمه وار دلال دی . شرعًا څنگه دی ؟

دنور تفصيل لپاره دمفتی صاحب کتاب بحوث فی قضايا فقهيه معاصره کي رساله احکام الجوائز ج۲ ص ۲۳۳ تا ۲۴۴ پوري ملاحظه کړی.

(۱) وفی قاضی خان ج۲ ص۲۸۱ ويکره ان يبيع المکعب المفضض من الرجال اذا علم انه يشتری ليلبس ..الخ

جواب: په صورت مسؤله کی که غلا دبکر په بې احتیاطی په وجه نوي راغلې نو نقصان ذمه وار زید دی، که بکر بې احتیاطی کړې وي نو دغلا ذمه وار بکر دی ولې چې هغه وکیل بالبیع دی او دوکیل قبض دامانت وی (۱) او که په بازار کې دشکرې قلت وی نو دا ډول ذخیره اندوزي کول سخت ګناه ده (۲).

والله سبحانه وتعالی اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۴ / ۱۱ / ۱۳۸۷ھ

(فتوی نمبر ۱۳۵۷ / ۱۸الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی عنه

دکار بار خرڅولو وروسته دمشتري دطرف څخه دمقرره مدې څخه دثمن وروسته کولو په صورت کې دبیع فسخ کولو یا نه کولو حکم؟

سوال: که یو سړی دبل څخه کار بار رانیسي لکن مشتری ترمقرره وخت پوري ثمن ادا نکړي یا څه حصه ادا نکړي، او هغه مفلس هم نه وي، نو څنګه چې مشتری معاهده ماته کړې ده نو بائع ته دا حق حق حاصل دی چې بیع فسخ کړي او کار بار بیرته ورڅخه واخلی او دثمن چې یې څه حصه ادا کړې ده هغه بیرته مشتری ته ورکړي؟ دمثال په ډول که بائع یو کروړ روپۍ کاربار وپلوري او مشتری پر هغه باندې قبضه هم وکړي لکن دمقرره مدت پوري ثمن ادا نکړي او هغه دیوالي (مفلس) هم نه وی، نو څنګه چې

---

(۱) دحوالې لپاره شرح المجلة لسلیم رستم باز ص۴۷۸ رقم الماده ۱۴۶۳ او ص ۴۳۶ رقم الماده ۷۸۷ (طبع مکتبه حنفیه کوټه) وګورئ.

(۲) وفی شعب الایمان للبیهقي ج۱۳ ص۵۱۱ رقم الحدیث ۱۰۷۰۲ عن معاذ بن جبل رضی الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ بئس العبد المحتکر اذا رخص الله الاسعار حزن واذا غلی فرح.

وفی المستدرک علی الصحیحین للحاکم ج۲ ص۱۴ کتاب البیوع رقم الحدیث ۲۱۶۴ قال رسول الله ﷺ المحتکر ملعون وکذا فی مصنف عبدالرزاق باب الحکرة ج۸ ص۲۰۴ رقم الحدیث ۱۴۸۹۳

وفی الدر المختار ج۶ ص۳۹۸ وکره احتکار قوت البشر کتین وعنب ولوز والبهائم فی بلد یضر بأهله وفی الهدایة ج۴ ص۳۹۸ ویکره الاحتکار فی اقوات الآدمیین والبهائم اذا کان ذلک فی بلد یضر الاحتکار بأهله وکذا فی البدائع للکاساني ج۵ ص۱۲۹ وخلاصة الفتاوی ج۴ ص۳۵۳ والبحر الرائق ج۸ ص۲۰۲.

مشتری تر مقرر مدې پورې ثمن ادا نه کړي ایا بائع کولی شي چې بیع فسخ کړي ، او مبیع بیرته د مشتری څخه واخلي او څونه روپۍ چې یې ورکړي دی هغه بیرته ورکړي ؟ ماته دې د جواز په عبارت دفقهاؤ کي معلوم نه شو ولي چي بيع مكمل شوه ، او بائع حق صرف په ثمن کي پاته دی ، او کار بار دده دملکیت څخه هم وتلی دی . لهذا بائع لپاره بیرته کار بار وړو جواز نشته . برائي مهرباني وضاحت یې وکړی چي داسي کول بائع لره جائز دی ؟

المستفتی : ایم ایس . عمر ایډوکیټ ، ډربن جنوبي افریقه .

جواب: که دکوم شي دپلورلو پر وقت په عقد کي دا شرط ولګیږی که خریدار دمقرره مدت پورې روپۍ ادا نه کړي یا دهغه څه حصه ادا نه کړي نو بیع په خپله ختمیږي . نو دا صورت دخیار نقد دی او په بیع کي دا شرط لګول صحیح دی ، او دا شرط پر خپل وقت موثر هم وی . چنانچه فقهائي کرامو وایي: که مشتری تر مقرره مدت پورې کل رقم یا څه حصه ادا نکړي نو دغه بیع فاسد ده (۱) او مشتری او بائع باندی واجب ده چی دغه بیع فسخ کړي . لهذا که په داسي صورت حال کی مبیع پر خپل حال وی نو بائع ته دا حق حاصل ده چی هغه مبیع دخریدار څخه بیرته یوسي او ثمن چي څه ورکړل شوی دی هغه هم بیرته ورکړي .

که په بیع کي دخیار النقد شرط نه وایښوول شوی نو په دې صورت بیا بائع یک طرفه دبیع فسخ او مبیع دمشتری څخه نه شي وړلای . ولی چی کله دطرفینو په رضا سره ایجاب او قبول وشو نو دفریقینو څخه یو طرف سره بیع نه شي فسخ کیدلای . بلکه په دې صورت کي مبیع دمشتری ملک دی او دبائع یواځي ثمن حق دی . بائع کولی شي چی مشتری مجبور کړی چي ثمن ادا کړي . هغه که ثمن ادا نکړي په دې صورت کي بائع اختیار لري:

۱: خریدار راضی کړي او په اصل ثمن اقاله وکړي

۲: دثمن دوصولي لپاره دعوه دائر کړی .

---

(۱) كتاب ادب القاضي ج ۳ ص ۱۵۳ (طبع مكتبه رحمانيه)

البته حضرت مولانا رشید احمد صاحب رحمه الله په احسن الفتاوی ج۲ ص۵۳۳ کي لیکلي دي. بلکه بدون شرط کله چي د مشتری څخه د ثمن وصولي متعذر شي نو بائع ته د فسخ بیع حق حاصل دی ، د هغه د فتوی بنیاد د صاحب هدایه علامه مرغیناني رحمه الله مذکوره عبارت دی:

ولانه لما تعذر استیفاء الثمن من المشتري فات رضا البائع فیستبد بفسخه. (هدایه ج۳ ص۱۱۵)

ترجمه: کله چي د مشتری څخه د ثمن وصولي متعذر شي نو د بائع رضامندي فوت شوه او هغه کولی شي چي بیع فسخ کړي.

لکن په حقیقت کي د صاحب هدایه مذکوره عبارت پر مذکوره مسئله استدلال کولو کي تسامح معلومیږي ، ولي چي د صاحب هدایه عبارت خاص په هغه صورت کي دی کله چي مشتری انکار کوی چي هغه د بائع څخه مبیع رانیولی دی ، چي د دې مطلب دادی چي بیع دوړاندې څخه مشتری تسلیم کړې نه ده ، لهذا که بائع د ثمن د وصولي لپاره بیع فسخ کړي نو دغه بیع د فریقین د طرف څخه فسخ کیږي . لکن یک طرفه بیع فسخ کول د صاحب هدایه په نزد هم جائز نه ده . څنګه چي هغه په دغه صفحه کي وړاندي لیکلی دی ، کله چي بیع یو ځل مکمل شي نو بائع او مشتری دواړه څخه یک طرفه بیع نه شي فسخ کولی ، عبارت په لاندي ډول دی:

لان احد المتعاقدین لا یتفرد بالفسخ کما لایتفرد بالعقد (هدایه ج۳ ص۱۱۵) (۱)

ترجمه: د متعاقدین څخه یو هم یک طرفه د بیع د فسخ کولو حق نه لری څنګه چي دواړو یک طرفه د بیع عقد حق نه درلود .

د دې برخلاف تاچي په سوال کي څه لیکلی دی هغه بالکل مختلف دی ، په دې کي نه مشتری کاربار د بائع څخه د رانیولو انکار کوی او نه بائع د بیع د فسخ کولو کوشش کوي ، بلکه صرف د مقرر وقت د ثمن دادا کولو خبره ده ، په دې صورت کي بائع ته د بیع د فسخ حق نشته ، الا که بیع کولو په وقت کي دوی دا شرط کړې وي چي وړاندي په تفصیل سره تیر شول:

---

(۱) کتاب ادب القاضی ج۲ ص۱۵۴ (مکتبه رحمانیه)

فی شرح المجلۃ ج۲ ص ۲۵۷ . المادۃ ۳۱۳ اذا تبایعا علی ان یؤدی المشتری الثمن فی وقت کذا وان لم یؤدہ فلا بیع بینھما صح البیع وھذا یقال لہ خیار النقد (الی قولہ) وان بین المدۃ اکثر من ثلاثۃ ایام ، قال ابو حنیفۃ رحمہ اللہ البیع فاسد ، وقال محمد رحمہ اللہ البیع جائز وفی البحر عن غایۃ البیان ان ابا یوسف مع الامام فی قولہ الاول والذی رجع الیہ انہ مع محمد وقد اختارت جمعیۃ المجلۃ قول محمد رحمہ اللہ مراعاۃ لمصلحۃ الناس فی ھذا الزمان کما صرحت بذلک فی تقریرھا المتقدم للمرحوم عالی باشا الصدر الاعظم (۱)

وفی شرح المجلۃ لسلیم رستم باز ص ۱۶۶ المادۃ ۳۱۴ اذا لم یؤد المشتری الثمن فی المدۃ المعینۃ کان البیع الذي فیہ خیار النقد فاسداً (۲) ولکل من العاقدین فسخہ اذا بقی المبیع علی حالہ وفی الکفایۃ بھامش فتح القدیر ج ۶ ص ۴۲۱ والعلامہ النسفي ذکر فی الکافي اشکالاً فی ھذا الموضع فقال ذکر فی الھدایۃ لان احد المتعاقدین لا یتفرد بالفسخ کما لا یتفرد بالعقد لانہ حقھما فبقی العقد فعمل التصدیق وذکر قبلہ ولانہ لما تعذر استیفاء الثمن من المشتری فات رضا البائع فیستبد بفسخہ ، والتوفیق بین کلامیہ صعب ، قلت لا تناقض بین کلامیہ فیحتاج الی التوفیق لان مرادہ بقولہ لان احد المتعاقدین لا یتفرد بالفسخ فیما اذا کان الآخر علی العقد معترفاً بہ کما اذا قال احدھما اشتریت وانکر الآخر لا یکون انکارہ فسخاً للعقد اذ لا یتم بہ الفسخ وفیما اذا قال اشتریت مني ھذہ الجاریۃ وانکر

(۱) رقم المادۃ ۳۱۳ ج۲ ص ۲۵۷ (طبع مکتبہ حبیبیہ کوئٹہ)

(۲) شرح المجلۃ للاتاسي رقم المادۃ ۳۱۴ ج ۲ ص ۲۵۸ (طبع مکتبہ حبیبیہ کوئٹہ)

فالمدعی للعقد هو البائع والمشتری ینکر العقد والبائع بانفراده علی العقد فیستبد بفسخه ایضاً (١)

وفی بدائع الصنائع ج۵ ص۶۰۳ . واما بیان ما یرفع حکم البیع فنقول وبالله التوفیق حکم البیع نوعان . نوع یرتفع بالفسخ وهو الذی یقوم برفعه احد العاقدین وهو حکم کل بیع غیر لازم کالبیع الذی فیه احد الخیارات الاربع والبیع الفاسد ونوع لا یرتفع الا بالاقالة وهو حکم کل بیع لازم وهو البیع الصحیح الخالی عن الخیار (٢) .

والله سبحانه وتعالی اعلم ۳/ ۵/ ۱۴۲۷هـ (فتوی نمبر ۸۷۳/ ۴۹)

دهاؤس بلډنګ فنانس کارپوریشن څخه د جائیداد درانیولو حکم

سوال: مولانا مفتی عبدالواحد صاحب د حضرت مفتی صاحب خدمت ته یو سوال رالیږلی چې په هغه یې د هاؤس بلډنګ فنانس کارپوریشن تفصیلي طریقه کار ذکر کړی د حضرت مفتی صاحب رایه یې طلب کړې . د غه سوال په ریکارډ کي موجود نه و . مګر د جواب څخه د سوال وضاحت کیدلی شی . چې خلاصه یې داده چې (H.B.F,C) د تفصیلي کار په رڼا کي د دې شرکت څخه د جائداد رانیول او جوړول جائز دی که نه ؟ د حضرت مفتی صاحب جواب په لاندی ډول دی: (ازمرتب)

جواب: د هاؤس بلډنګ فنانس کارپوریشن په کوم طریقه چي عمل کوی د یې ته د کتلو وروسته د دارالعلوم او د احقر د طرف څخه فتوا جاري شوه چې د غه بحیثیت مجموعي جائز نه ده .

---

(١) طبع رشیدیه کوټه.

(٢) طبع سعید.

تاچي کومي مسئلې راپورته کړې دی . دهغه څخه دوې مسئلې داسي دی چې دهغه شرعًا هیڅ جواز نشته . یو داچي د شریک څخه په ابتداء کې فیس وصول کول ، او بل دعدم اداٸیګي دنوبتس قیمت په تناسب مقرر کول.

البته: ترکومه چې دمعدوم اجاره ده یا دمعدوم بیع ده . ددې په اړه چې زما په فکر کې کوم صورت ؤ هغه داؤ چې شرکت ملک (نه شرکت عقد) وبلل شي دشرکت اجاره اوبیع ددې واړه ځانته ځانته پر خپل وقت وشي . البته په شروع کې دفریقنو په منځ کې یو معاهده لاسلیک شي چې پر فلاني تاریخ به شرکت ملک منعقد کیږي ، او بیا به پر فلان تاریخ یا پر فلان مرحلې ددې اجاره کیږي ، او پر فلان تاریخ یا پر فلان مرحلې به بیع بالاقساط کیږي بیا دهغو څخه هر عقد پرخپل وقت باندی سرته رسیږي ، دمعاهدې په حیثیت کې پر فریقینو لازم ده چې هغه پرمعینه اوقاتو باندی دهغو عقودو انشاء وکړي ، پر دې صورت باندی ډیرو علماؤ او مفتیانو مشوره کړې ده . لکن دغه سکیم نافذ سی نو دغه شرائط هم نه ملحوظ کیږي . چنانچه ددې سکیمو داجراء وروسته احقر دمالیاتي ادارو په یوه اجتماع کی چې په هغه کي ایچ بي ایف سربراه هم موجود ؤ دغه مسئلې یې راپورته کړې ، لکن کوم طریقې چې غلطي وې هغه یې بدلې کړې ، احقر ډیرو کلو څخه په دې کوشش کي دی چې دغه مالیاتي ادارې طریق کار سم شي . لکن تر اوسه زه نه یم کامیابه شوی. (۱)

کوم صورت چې احقر وړاندی لیکلی دی پر هغه باندی دخپلي رائي څخه هم موږ خبر کړه او که دایچ ایف بي سی کومه بله بهتر طریقه باندی چلیدلی شي نو موږ دخپلي رائي څخه خبر کړه ، احقر چونکه همیش په دغه مسائلو باندي بوخت وی ستا رایه به هم داحقر راهنمائي وکړي.

جزاکم الله تعالی. والسلام ۲۰/ربیع الاول ۱۴۰۷هـ

---

(۱) دتیرې صفحې حاشیه ملاحظه کړی.

كتاب الربوٰ والقمار والتأمين

(د سود ، قمار او انشورنس وغيره سره اړوند مسائل)

فصل فی الربوا وأحکام ربوا البنوک والمؤسسات المالیة الحدیثة

(د سود احکام او د مختلفو بینکو او د جدید مالیاتي ادارو سره اړوند مسائل)

۱: د حربي او ذمي کافرانو څخه سود ورل.

۲: د حفاظت په غرض په بینک کي روپی جمع کولو حکم

۳: او په دې صورت د سود اخستل حکم

سوال ۱: ایا د حربي یا ذمی کافرانو څخه سود ورل جائز دی یا نه؟

۲ په بعض بینکو کي د روپی د جمع کولو د حفاظت په غرض او پر هغه باندی د سود اخستل جائز دی که نه؟

۳: بعض علماء کرام وایي چی د بینک څخه سود واخله او و بیا یې غریبانو ته ورکړه نو په دې کي کوم حرج شته او که نه؟

جواب: سود په قرآن او سنت سره په صراحت سره حرام قطعي دی، د سود ورکول او اخستل دواړه حرام دی. (۱) د مسلمان او ذمي څخه پر سود اخستلو خو اجماع ده (۲)

---

(۱) قال الله تعالی (وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا) (بقره ۲۵۷)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ) (بقره ۲۷۸)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً) (آل عمران ۱۳۰)

وفی صحیح المسلم لعن رسول الله ﷺ آکل الربا وموکله وکاتبه وشاهیده، وقال هم سواء ج۲ ص۱۱۷ (طبع مکتبه امدادیه ملتان)

(۲) وفی الدر المختار ج۵ ص ۱۸۶ (طبع سعید) ولا ربوا بین حربي ومسلم وفی رد المحتار احترز بالحربي عن المسلم الاصلی والذمی وکذا عن المسلم الحربي، ددې سره امداد الفتاوی ج۳ ص۱۵۷ وګوری.

البته: په دار الحرب کی دکافرانو څخه سود وړل بعض فقهاؤ جائز بللی دی خو فقهاء هغه هم ناجائز بولي او فتوی هم دغه باندي ده (١)

٢: په بینک کي دحفاظت په غرض روپی ایښوول تر یو لو ښه صورت دادی چی په لاکر کي یې کښیږدي البته دکرنټ اکاونټ کي دایښوولو هم گنجائش شته . په کوم کي سود نه کیږي . او پر کومو مداتو چی سود کیږي مثلاً سیونګ اکاونټ یا فکسډ ډیپازټ په هغه کي روپی ایښوول جائز نه دی.

٣: مزد دبینک څخه وړل جائز نه دی که په غلطي سره وصول شي نو صدقه کول پکار دی ولی چی وصول کول باندي صدقه کول داسي دی لکه یو خل چي گنده وکړي او بیا کفاره ورکوي . ددې څخه بهتر دادد چی دشروع څخه گناه و نه شي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ١٨ / ٢ / ١٣٩٨ هـ (فتوی نمبر ١٩٢ / ٢٩ الف)

ددې فتوی ددریم نمبرجواب متعلق مفتی صاحب یو اهم وضاحت کړی دی چی په لاندي ډول دی:

---

(١) وفی الدر المختار کتاب البیوع باب الربا ج٥ ص١٨٦ (طبع سعید) ولا ربا بین حربی ومسلم ثمه لان ماله ثمه مباح فیحل برضاه مطلقاً بلا عذر ... الخ.

وفی البحر الرائق باب الربا ج٦ ص١٣٥ (طبع سعید) لا ربا بینهما فی دار الحرب عندهما خلافاً لابی یوسف ... الخ

وراجع ایضاً هدایه باب الربا ج٣ ص٨٧ (طبع رشیدیه کوټه) وتبیین الحقائق ج٤ ص٤٧٢ وفتح القدیر ج٦ ص١٧٨ واعلاء السنن ج١٤ ص٣٤٥ واحکام القرآن للتهانوی ج١ص٦٧٤.

په اصل کي جمهور فقهاء لکه امام مالک . امام احمد بن حنبل . امام شافعي او دعلماء احناف څخه امام ابویوسف رحمهم الله په نزد په دار الحرب کي دکفارو څخه سود اخستل جائز نه دی . او امام ابوحنیفه او امام محمد رحمهما الله په نزد گنجائش دی بیا داحتیاط تقاضا داده چی مطلقاً احتراز وشي . څنګه چی مفتی اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمه الله په فتاوی دار العلوم کي لیکلی دی دتفصیل لپاره امداد المفتین ص٨٤٩ بیا تر ٨٥١ پوري او امداد الفتاوی ج٣ص١٥٨ ملاحظه کړی دحضرت مفتی صاحب کتاب بحوث فی قضایا فقهیه معاصره ج١ص٣٥٦ (طبع دار القلم) مطالعه کړی.

دغه په زړنلونکو متعدد فتواګانو کې دغه موقف اختیار کړل شوی دی چې د بینکو څخه سود وړل جائز نه دی. او عام حالات کې دغه موقف د احتیاط تقاضا ده. لکن وروسته بعض علماء کرامو بالخصوص حضرت مفتی عبدالرحیم صاحب لاجپوري رحمه الله د توجه راګرزولو سره په دې موقف کې بیا هم وزن معلوم شو چې د سود رقم دوړلو وروسته بیله نیت د ثواب صدقه کړل شي. چنانچه دا د ډیرو علماؤ فتوی ده. او خاص بیا په غیر مسلم ممالکو کې د اینوولو شویو روپو په باره کې اوس د بنده هم دغه رجحان دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم/ بنده محمد تقی عثمانی ۱۰/۵/۱۴۳۱ھ

په غیر مسلم ممالکو کې د بینک څخه د سود اخستلو حکم (عربي فتوی)

سوال: فضيلة الشيخ حضرة مولانا محمد تقى عثمانى حفظه الله! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. وبعد!

فاني اعرض الى سماحتكم ان يفتيني بما اشكل على اولاً اعرفكم بما اشكل على نحن نسكن فى سنكيانغ كاشغر فيض آباد (الصين الشعبيه) كما تعرف احوالنا والناس يضع الفلوس فى البنك للدولة والدولة كافرة وسياستهم وقانونهم الشيوعية، اذا يضع الفلوس يرجع مع الربح اذا اخذ الفلوس يرجع مع الربح هل يجوز ربح البنك ام لا؟ والمسئلة فى الهداية لا ربا بين المسلم والكافر أفتوني بما نزل والحديث والاجماع والقياس والواضح لانكم عندي افقه الأمة فى هذا العصر.

جواب: السلام عليكم ورحمة الله وبركاته. وبعد!

تسلمت رسالتكم واليكم جواب الاسئلة التى قد ارسلتموها الىّ:

۱: ان الربح او الفائدة التى تعطيها البنوك اليوم داخلة فى الربا قطعًا. وقد افتى معظم الحنفية بان الربا حرام فى دار الحرب ايضًا وما ذكرتم من المسئلة المذكورة فى الهداية (۱)

(۱) هدايه باب الربا ج۳ ص۸۷ (طبع رشيديه)

من انه لا ربا بین المسلم والحربي فان ذلک قول مرجوح لم یأخذ به الفقهاء المحققون و ...
ادلة ذلک مبسوطة فی المجلد الثالث من امداد الفتاوی للشیخ اشرف علی التهانوی رحمه الله
والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ۲۹ / ۶ / ۱۴۱۴ھ (فتوی نمبر ۴۸ / ۱۲۳)

دبینک څخه دسود وړلو او په بینک کي داکاؤنټ خلاصولو او ملازمت کولو حکم

سوال: بینک څخه سود وړل او په بینک کي اکاونټ خلاصول جائز دی که ... و دبینک دملازمت څه حکم دی؟

جواب: بینک څخه سود وړل او ورکول حرام دی دضرورت شدیده په صورت کی په کرنټ اکانټ کي کښیږده او تصریح ورته وکړه چی پر دې روپو به سود نه ورکول کیږي. په بینکو کي چونکه اکثر دسود کار بار کیږي نو دهغه ملازمت جائز نه دی (۱)

والله اعلم ۴ / ۱۲ / ۱۳۸۷ھ (فتوی نمبر ۱۴۰۰ / ۱۸ الف)

دبینک دطرف څخه دترلاسه شویو منافع مختلف صورتونه او دهغه استعمال

سوال: زما عمر تقریبًا ۶۵ کاله دی، ډیرو کلو څخه ناروغ یم، لمونځ په مسجد کي په جماعت سره نه شم ادا کولی، په کور کي هم دفرض لمانځه سوا نور لمنځونه په ناسته ادا کوم زه ددې قابل نه یم چی چیرته تجارت یا ملازمت وغیره وکړم، نه داسي کومه اداره شته چی هلته دروپو اینښولو څخه کومه اندیښنه نه وی. زما سره چي کومي روپی وې هغه ما کال په کال زکاة ورڅخه ادا کړی دی. دبینک څخه چي سود ترلاسه

(۱) دادبینک دهغه ملازمت حکم دی، په کوم کي چي براه راست سودي معاملات تر سره کیږي، او په کوم کي چي دسودي معاملاتو تعلق نه وی، نو دبینک ملازمت دوه ډوله دی دهغه دمکمل تفصیل لپاره راتلونکی فتواوی مطالعه کړی.

شوی هغه مي پر خپل ځان نه دی مصرف کړې . ضرورتمندو او حاجتمندو ته مي ورکړې دي ، ولي ماته دا معلومه وه چې په بينک کي د سود روپۍ چې پاته شي هغه په ناجائز و کارو مصرفيږي ، د منۍ په مياشتي په ۱۹۷۵م کي ما خپل مکان وپلورو . چي څه روپۍ وې هغه مي خپل زوی ته چې په لاهور کي په بينک کي ملازم دی ورته راوړې . کله چې دلته راورسيدم نو ډير زيات ناروغه شوم . او له کومه وخته چې په حکيمانو او ډاکټرانو باندی علاج کوم په هغه کي ډير زياتي روپۍ مصرف شوې ، زما زوی هغه روپۍ په بينک کي جمع کړې . چي د دې څخه کال پر کال کومي منافع حاصليږي هغه به خرڅ کوو ، چنانچه ما هم دا ورسره ومنله . د پنځو کالو کي څه روپۍ جمع شوې د هغو څخه څه روپۍ مصرف شوې او نوري پاتي دی ، دوهم ماته دا مشوره راکول کيږي چې زه بل ځای ته ولاړ شم ، مگر اوس ماته د ضروري اخراجات لپاره هم روپۍ نشته ، او نه يې د بينک څخه تر پنځو کالو پوري راايستلی شم ، اوس زه دا کولی شم چې ۱ اکتوبر ۱۹۷۶م کی څه منافع راکول کيږي د خپل مذکوره اخراجاتو لپاره خرڅ کړم ؟ او پنځه کاله وروسته چي اصل رقم ماته لاسته راسي د هغه څخه کوم مستحق ته ورکړم. ۲ : چې بلاسودی قرضه واخلم او بيا يې د سودي منافع څخه ادا کړم ؟ ۳ : يا کله چې اصل رقم ماته بيرته راکړي هغه ټول حساب وکړم او بيا يې وباسم ، که مذکوره صورتونه جائز نه وی نو بيا کوم صورت جائز کيدلی شي ؟

جواب : د بينک د منافع په عنوان چې څه ورکول کيږي هغه شرعًا سود دی قطعًا حرام دی ، د هغه اخستل ، خوړل او بل ته ورکول ټول حرام دی په قرآن او حديث کي سخت سخت وعيدونه راغلی دی (۱) ديوه حديث درويه د سود خوری ادنی درجه داسي ده څنګه چې د خپلی مور سره زنا کوي (۲) نو په مذکوره صورتو کي سود اخستل جائز نه دی ،

---

(۱) د حوالو لپاره ص ۲۶۷ حاشيه وګوری .

(۲) وفی مشکوة المصابيح باب الربوا الفصل الثالث ج۱ ص ۲۴۶ (طبع قديمي کتب خانه)

عن ابی هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الربوا سبعون جزأ ايسرها ان ينكح الرجل امه . وفی المرقاة ج۶ ص ۶۵ ان ينكح الرجل امه ای يطأها وفی رواية الربا ثلاثة وسبعون بابًا ايسرها مثل ان ينكح الرجل امه ... وفی رواية الربا اثنان وسبعون بابًا ادناها مثل اتيان الرجل امه .... الخ .

بلکه د سود ورلو په نیت روپۍ جمع کول هم صحیح نه دی ، که په بینک کي روپۍ اینوول وی نو په داسي اکاونټ کي یې جمع کړی چی هلته سود نه ورکول کیږي لکه په کرنټ اکاؤنټ، اولاکر وغیره . او پر موجوده جمع شوې روپو که بینک سود درکړی نو هغه وصولول جائز نه دی یواځي خپل جمع شده رقم ورلی شي . دغرباء په نیت هم سود نه شې اخستلی . البته که په غلطی سره وصول شي نو دغه حرام مال څخه خان ژغورلو په نیت هغه غریب او محتاج ته ورکړه مذکوره صورتونه جائز نه دی.

که ستا ښځه او نابالغ اولاد نه وی او داسي عزیزان هم نه وی چی دهغه نفقه پر تاسي واجب وي ، نو پر تا دمذکوره بالغ اولاد او دهغه دمیرمن نفقه پر تا واجب نه ده . نو پر تا یواځي خپله نفقه واجب ده چي دهغه څخه ته خپله نفقه وکړې . که بالفرض هغه رقم ختم شي ، او ته دګټي جوګه نه یې نو شرعًا ستا نفقه ستا پر بالغ اولاد فرض ده . هغه به یې برداشت کوي ،بهر حال دحرام داستعمال کومه لاره نسته . البته کوم صورت چي تا ذکر کړی دی چی بینک اوس درته کوم دمنافع په نامه روپۍ درکوي . هغه وصول کړه بیا یې مصرف کړه کله چی هغه خپلي روپۍ درته راوتلې نو داصل رقم څخه په مقدار صدقه وکړه شرعًا ددې ګنجائش معلومیږي . کله چی په اکتوبر کي بینک څه منافع درکړي نو هغه ته په دې نیت وصول کړه چی ته دغه داصل قرض رقم څخه ادا کوې . کله چی تا اصل رقم وصول کړې نو هغه رقم صدقه کړه . ولی چی بینک کي دروپو اینوولو معامله شرعًا قرض دی او پر قرض ورکولو والا اختیار دی چی هغه کله وغواړي نو دخپلو روپو مطالبه کولی شي ، اګره که قرض مؤجل ورکړل شوی وي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۹ / ۹ / ۱۳۹۲ھ (فتوی نمبر ۲۳۱۹ / ۲۷ ھ)

دبینکو د سود وصول کولو سره صدقه کول یا نه وصول کړل شي ؟

سوال: دبینک کي د جمع شده رقم که موږ سود حاصل نه کړ نو بینک ورڅخه دخلاف شرع کارو کي خرڅ کوي . دخلاف شرع دکارو څخه پر ځای که موږ دغه رقم

وصول کړي او بیا یې پر غریب طلب العلم یا کونډې او یتیمانو ته ورکړو نو دا جائز ده که نه؟

جواب: اول په دې خبره خان پوه کړی چی په بینک کي پر جمع شده روپو باندی سود تاسي ته د ګرول کیږي نو هغه ستاسي ملکیت نه دی. او هغه روپی چي ستاسي ملکیت نه وی، نو هغه روپی چی ستاسي ملکیت نه وي نو هغه تاسي ته جائز نه دی چی تاسي یی بل ته صدقه او هبه کړی. دا خبره صحیح ده چی دغه رقم هغه په ناجائز کارو کي نګوي. مګر که کوم سړی حرام مال راوړي نو هغه د هغه خپل کار دی. ته هغه ته دا نصیحت کولی شې مګر د هغه څخه په ناجائز طریقه سره مال راوړل او بیا غریبانو نه شې ورکولی.

پاته شو د اخبره چی د سود رقم که په بینکو کي پاته شی نو هغه په ناجائز کارو کي اعانت دی. نو د اډول اعانت خو محض په بینک د روپو په جمع کولو سره هم تر سره کیږي، نو د علماؤ وینا ده چی په بینک کي روپی که د جمع کولو ضرورت وی نو په چالو کته (Current Accout) باید جمع کړل شي، په هغه چونکه د ګردش احتمال کم وی نو په هغه کي د سود معامله نه تر سره کیږي.

خلاصه دا ده چی د سود رقم په خپله اخستل جائز نه دی. که اتفاقا په کومه وجه سود ستا لاس ته ورسیدو نو مجبوراً د دې لار دغه ده چی هغه غریبانو ته ورکړل شی. (۱)
والله اعلم ۵ / ۳ / ۱۳۸۷ھ (۱)

د بینک د کرنټ اکاونټ حکم او په غلطي سره په سودي اکاؤنټ د روپو جمع کولو په صورت کي د سود اخستلو حکم.

(۱) ددې سره ملاحظه دمفتی فتوی په ص ۲۶۸ او ددې سره ۱۲۰ او ۱۲۱ حواشي او ص ۴۸ حاشیه نمبر ۴ مطالعه کړی دنور تفصیل لپاره ص ۱۲۹ فتوی ملاحظه کړی.

سوال: په بینک کي د روپو پر جمع کولو څه سود هم ورکول کیږي که سود د بینک څخه نه واخستل شي نو د بینک عمله د سود رقم په خپلو مصارفو کي لګوي که د بینک څخه واخستل نو بیا په به یې مصرف څه وي؟

جواب: که بینک کي اکاونټ خلاصول غواړی نو په کرنټ یا لاکر اکاونټ کي یې خلاص کړی، پر کوم چی سود نه کیږي، که په غلطي سره په کوم بل اکاونټ کي خلاص شي او پر هغه باندی سود ورکړل شي نو بیا دغه سود رقم کوم غیر صاحب نصاب ته ورکړی، لکن په ابتداء کي په خپل اختیار سره په سودي اکاونټ کي روپی جمع کړل شی او پر هغه باندی سود اخستل جائز نه دی.

والله اعلم ۲/۱/۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۱۳/۲۷الف)

د حفاظت په غرض په بینک کي د اکاونټ خلاصولو حکم

سوال: ایا په بینک کي د حفاظت په غرض اکاونټ خلاصول جائز دی که نه؟

جواب: بینک کي د حفاظت په غرض که رقم جمع کړل او پر هغه باندی سود نه اخستل کیږي نو شرعًا جواز لري.

والله اعلم ۱۳/۹/۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۹۵۰/۲۸)

د بینک څخه د سود وصولولو او بیا پر غریبانو د تقسیمولو حکم

سوال: که سود واخستل شي او بیا پر غریبانو باندي تقسیم شي، بعض خلک وايي چی دا د حکومتي قانون خلاف ده، د شریعت څه حکم دی؟

جواب د بینکو څخه سود د اخستلو تحقیق دادی چی وصول نه شي البته که په کومه وجه وصول شي نو بیا و غریبانو ته ورکول کیږي.

احقر محمد تقی عثماني عفی عنه ۱۴/۱۲/۱۳۸۷ هـ (فتوی نمبر ۱۴۳۸/۱۸الف)

---

(۱) دغه فتوی په البلاغ شماره ربیع الثانی ۱۳۸۷هـ کي ورکړل شوې ده

الجواب صحيح . محمد عاشق الهی عفی عنه

۱: په ډاک خانه کي جمع کړل شويو روپو باندي داضافی رقم ورکولو حکم

۲: پراويډنټ فنډ باندي دسود په نامه ورکول شوی اضافی رقم حکم

سوال: موږ څو کسان ديوې اداري ملازمين يو زموږ څه رقم په ضمانت کي دډير مدې څخه دغي محکمې زموږ دتنخواؤ څخه وضع کړی او په پوسټ آفس کي جمع کړې دی ، اوس موږ هغه روپۍ سره دسود وصول کړی دی چې موږ ته داصل سره سود هم راکړل شو ، وروسته موږ اصل رقم صرف کړې او سود يې پاته دی ، اوس موږ دغه سود کوم مستحق ته بې له دثواب دنيت ورکړو جائز دی ؟

جواب۱: تاسي ته چې کوم سود درکړل شوی دی ، تاسي يې بې له نيته دثواب کوم غير صاحب نصاب ته ورکړی ولي چې دغه معامله دپراويډنټ فنډ څخه مختلف ده .

سوال۲: دجي پي فنډ څخه رقم بمع سود وصول کول جائز دی که نه ؟ (يعنی دحکومت دطرف چې کوم رقم دتنخوا څخه وضع کيږي او بيا وروسته دسود سره ورکول کيږي. (۱)

جواب۲: دپراويډنټ فنډ چي کومي زياتي روپۍ دسود په نامه ورکول کيږي هغه په حقيقت کی سود نه دی ، لهذا هغه حاصلول او بيا استعمالول جائز دی. (۲)

---

(۱) دحوالو لپاره دمفتی صاحب فتوی او اهم تحقيق کتاب البيوع فصل فی احکام المال الحرام والمخلوط ص۱۲۹ تا ۱۴۰ پوری وګوری.

(۲) دتفصيل لپاره رساله پراويډنټ فنډ باندی زکوة او سود مسئله دمفتي اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتی محمد شفيع رحمه الله او امداد الفتاوی ج۳ ص۱۵۲ (طبع مکتبه دار العلوم کراچي) کی مطالعه کړی.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۰ / ۲ / ۱۳۸۸ھ (فتوی نمبر ۲۳۳ / ۱۹ الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الٰهی عفی عنه

په بینک کی پر جمع شویو روپو باندی د سود حکم

سوال: کوم رقم چی په بینک کی جمع شوی او پر هغه باندی منافع ورکول کیږي ایا هغه سود دی؟

۲: که هغه سود وی نو د هغه مصرف څه دی؟

۳: که په بینک کي په دې شرط رقم جمع کړل شي چي پر دې به سود نه اخستل کیږي نو جائز دی؟

جواب: ۱ هو! هغه سود دی.

۲: هغه باید وصول نه شي (۱) که وصول شي نو هغه باید غریبانو ته بې له نیته د ثواب ورکړل شي نو دا د سود کولو کفاره ګرزي.

۳: کله چی د حفاظت بله لاره نه وی نو په دې شرط سره په بینک روپی ایښوول جائز دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۹ / ۸ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۷۹۲ / ۲۸ ج)

د بینک د سود حکم

سوال: د بینک څخه حاصل شوی سود څه حکم دی؟

جواب د بینک څخه سود اخستل جائز نه دی. بلکه روپی په کرنټ اکاونټ کښیږدی پر کوم چی سود نه ورکول کیږي که په غلطي سره سود وصول شي نو بیا یې فقیر ته بې له نیته د ثوابه ورکړی.

والله اعلم ۱۸ / ۹ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۹۷۰ / ۲۸ ج)

د سود روپی و مستحق زکوة ته دورکولو حکم

سؤال: زما سره څه د سود روپۍ دي. حو که د سه خبله د سود و سي نه احلم په دې وجه ما هغه سود د روپۍ بوې قريبي بنځې نه ورکړې ايا اوس زه بري ذمه شوم؟

جواب هغه قريبي ښځې نه چې تاکومې روپۍ ورکړې دي. که هغه مستحق د زكوة وي نو ستا دغه كار صحيح دی د دې ورپسه پر تا کومه ذمه داري نشته. هغې نه دا وېل ضروري نه چې دغه د سود روپۍ دي.

والله اعلم محمد تقی عثماني عفی عنه ٢/ ٧/ ١٣٨٨ھ (فتوی نمبر ٧٧٦/ ١٩الف)
الجواب صحيح بنده محمد عفی الله عنه

په بينک کې د روپو اېښوولو او د کرنټ اکاونټ حکم

سوال: مکرم ومحترم عالي جناب مفتی صاحب! څه فتوی ورکوي مفتيان د دين اوشرعي په دې مسئله کې. زيد ته اتفاقي دغه کال د بينک د طرف څخه ٢٥٠ روپۍ په سود کې ورکړل شوې. د دې څخه وړاندې د اسې نه دی شوي. زيد دغه روپۍ نه غواړي. او که په بينک کې پاته شي نو هغه خلک ورڅخه خورد برد کوی. او که دغه رقم کوم غريب. يتيم، مسکين. محتاج ناروغ ته ورکړل شي يا کومې بيوزلې کونډې ته د ګنډلو ماشين ورباندې رانيول؟ چې هغه ورباندې خپل حاجت پوره کړي او که د نقدو په صورت کې ضرور نمند و ته ورکړل شي چې هغه خپل کار ورباندې وکړي. د جواب څخه مو خبر کړئ. موږ انتظار يو

جواب: که مجبوراً په بينک کې روپۍ ږدۍ نو په کرنټ اکاونټ کې يې کښېږدۍ چې پر هغه باندې سود نه ورکول کيږي. او يا د خپل اکاونټ د خلاصولو سره تحريري بينک ته وليکۍ چې زموږ پر اکاونټ دې سود نه کيږي. په دې دوو صورتو کې يو صورت اختيار کړئ. البته اوس چې ستاسې په اکاونټ کې د سود روپۍ جمع شوې دی، هغه غريبانو ته صدقه ورکړئ. او نيت به يو اخې د حرام مال څخه ځان خلاصول وي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ٧/ ٩/ ١٣٩٩ھ (فتوی نمبر ١٥٨٩/ ٣٠ ج)

---

(١) د حوالو لپاره مخکيني فتواوی وګورئ.

په فکسډ ډپازټ (میعادي حساب) کي د روپو ایښوولو او پر هغه باندي د اضافې حکم

سوال: په فکسډ اکاونټ کي د خیریه موسسې روپۍ که د مسلم بنک په ذمه کي د اصول تملیک په ډول عمل تر سره شي او هغه یې به شکل چنده کومې دیني اداري ته ورکړي نو د غه روپۍ په دیني ادارو کي مستعملول جائز دي که نه؟

جواب: په فکسډ اکاونټ کي چونکه سود ورکول کیږي نو په هغه کي روپۍ ایښوول جائز نه دي. د روپو د حفاظت لپاره که ضروري وي نو په کرنټ اکاونټ کي دي کښیایښوول شي، پر کوم چي سود نه ورکول کیږي. لکن که په غلطي په فکسډ ډپازټ کي کښیایښوول شي نو پر هغه چي سود ورکول کیږي. نو هغه بیله نیت د ثواب صدقه کول ضروري دي، البته چاته چي صدقه ورکول کیږي هغه چي کله مالک مختار شي نو د هغه د رضا سره سم که دیني اداري ته په چنده کي ورکړل شي نو هغې دیني اداري ته یې استعمال جائز دی.

والله سبحانه وتعالی ۲۹/۵/۱۳۹۸ھ (فتوی نمبر ۵۵۸/۲۹ب)

د بینکو د سود او پراویډنټ فنډ حکم

سوال ۱: د بینک سود ۲: پراویډنټ فنډ رقم سود قابل قبول او قابل استعمال دی که یا؟ او که هغه د مذکوره اداره سره پاته شي؟

جواب ۱: په بینکو کي چي د کوم سود راکړه ورکړه کیږي هغه بلا شبه سود دی او د ربا په تعریف کی داخل ده او د هغه کاروبار حرام او گناه کبیره ده. لما فی الجامع الصغیر من الحدیث المرفوع او الموقوف: کل قرض جر منفعة فهو ربا. لهذا که په بینک کي د روپو د ساتلو ضرورت وی نو په کرنټ اکاونټ کي یې وساتی. پر هغه باندی سود نه ورکول کیږي. او که په لاعلمي سره سودي اکاونټ کي جمع شوې نو سود مه وصولوی یا چي وصول شي نو سمدستي یې غریبانو ته ورکړی.

۲: پراویډنټ فنډ که جبري وی نو زیاتي روپۍ چي ورکول کیږي هغه شرعًا دسود په تعریف کي داخل نه دی . لهذا هغه اخستلی شي (۱) البته احتیاط دغه دی چی زیاتي روپۍ صدقه کړل شي .

والله سبحانه وتعالی اعلم وعلمه اتم واحکم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۲ / ۱ / ۱۳۸۷ھ (فتوی نمبر ۱۳۲۱ / ۱۸ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفا الله عنه ۲۷ / ۱ / ۱۳۸۷ھ

پراویډنټ فنډ باندي دزائد رقم حکم

سوال: پراویډنټ فنډ باندی چي سود ورکول کیږي هغه اخستل جائز دی که نه ؟

جواب: احتیاط دادی چی پراویډنټ فنډ کي چي رقم ملازم په خپل اختیار سره کاټ کړي دی پر هغه باندی زیاتی رقم صدقه کړل شي لکن په شرعي نقطه نظر سره دغه زیاتي رقم دسود په حکم کي نه دی . نو په استعمال کي دراوستلو ګنجائش شته . (۲)

والله اعلم ۲۲ / ۵ / ۱۳۸۸ھ (فتوی نمبر ۲۱۸ / ۱۱۹الف)

دبینک سود او دجبري پراویډنټ فنډ حکم

سوال: زه په محکمه زراعت کی ملازم یم زما دتنخوا څخه دجي پي فنډ مبلغ پنځه سوه روپۍ ماهانه وضع کیږي . او پر دې روپو باندي حکومت سالانه سود ادا کوي ، ما هغو ته لیکلي ورکړي دی . چي زه پر دې روپو باندي سود نه وصولوم ، او داصل رقم حق داریم ، دا ډول په بینک او په ډاک خانه کي هم روپۍ جمع دی ، ایا زه ماته جائز ده چی زه هغه سود وصول کړم او بیا یې کوم غریب او مسکین ته ورکړم ؟

جواب: ترکومه چی دبینک دسود تعلق دی نو هغه ناجائز او حرام دی . بهتره داده چی بلکل سود وانه اخستل شي . چی اول لا یه کرنټ اکاونټ کي جمع شي . هو که په

---

(۱) دتفصیل لپاره دمفتی اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمه الله رساله پراویډنټ فنډ باندی زکوة او دسود مسئله وګوری .

(۲) ایضًا

غلطي سره د سود د ورکړل شو نو بې د نیت د ثواب هغه کوم غریب او مسکین ته ورکړی . او د جرې پراوبونډ فنډ باندې چې زیادت د محکمې له طرفه ورکول کیږي . هغه شرعًا د سود په حکم کي نه دی . د هغه وصولول صحیح دی . او که د تقوی او د احتیاط په غرض صدقه کړل شي نو ډیر ښه ده . او د غه صدقه کول پر ښخه او لاد او نورو قریبانو باندي هم صرف کیدلی شي.

والله سبحانه وتعالی اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی الله عنه. ۲۴ / ۵ / ۱۳۹۱ھ (فتوی نمبر ۲۸۲ / ۲۲ب)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی الله عنه.

د بینک د سود د صدقه کولو صورت

سوال: زه د خه مودي څخه د پاکستان په بینکو کي روپی جمع کوم . په دې دوران کي د بینک د طرف څخه زما پر جمع شده رقم کي سود هم شامل دی . سره چي څونه دی هغه بینک ورباندي خبر دی او س سوال داده چي د غه سودي رقم که کوم فقیر یا کونډې او نادار شخص ته ورکړل شي ؟ یا هغه پر خپل ځای باته شي ؟

جواب: د بینک څخه د سود اخستل جائز نه دی بلکه که د غه رقم په بینک کي ږدی نو په کرنټ اکاونټ کي یې ږدي چي پر هغه باندي سود نه ورکول کیږي . بیا هم که په غلطي سره سود وصول کړل شي نو د دې روپو څخه د خلاصون لپاره یې کوم مسکین ته ورکړي او په دې کي مالک گرزول هم ضروري دی د تعمیر وغیره لپاره د غه رقم استعمالول جائز نه دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۷ / ۷ / ۱۳۹۸ (فتوی نمبر ۸۰۱ / ۲۹ ب)

د بینک د سود حکم

سوال: مونږ د بینک څخه سود وصول کوو بیا یې صدقه کړو او که یې په کوم عامه خدمت کي ولگوو او که سود د سره څخه وصول نه کړو ؟

جواب: اول خو په بینک کي روپی په کرنټ اکاونټ کي ږدئ چي پر هغه باندي عمومًا سود نه ورکول کیږي . او که د بینک د طرف څخه پر هغه باندي سود ولگول شي ،

نو بهتر داده چې هغه ته يې پرېږدي د بې خلې او بيا يې صدقه کړي د صدقې مطلب دا دی چې گناه و شوه او س يې کفاره ور کړي . او د نه اخستلو مطلب دا دی چې گناه له سره نر سره نه شي . ظاهره ده چې دوهم صورت افضل دی . سود د بېنک په شان ډول دغه ډول روپۍ په رفاهي کارو کي لگوي . نو ددې روپيو پرېښودل قومي نقصان هم نه دی (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقى عثمانى عفى عنه ۹/۲ / ۱۳۸۸ھ
(فتوى نمبر ۲۷۸ / ۱۹ الف)

الجواب صحيح بنده محمد شفيع عفى عنه

دیوه اکاونټ څخه سود اخستل او د بل اکاونټ سود ورباندې دادا کولو حکم

سوال: که دیوه بېنک اکاونټ سود واخستل شي او د بل بېنک د سودې اکاونټ سود ورباندې خلاص شي . يعنی اخستل او ورکول دواړه د بېنک سره تر سره شي ، نو دغه صورت کې سود په سود سره ادا کول جائز دی ؟

جواب: په بېنک کې سودې اکاونټ هم جائز نه دی . که ضرورت وي نو روپۍ په کرنټ اکاونټ کې ږدی . او د بېنک څخه سودي قرضه اخستل هم جائز نه ده . لهذا د بېنک څخه سود اخستل او بيا بېنک ته د هغه سود څخه سود ورکول هم جائز نه دی . البته که په غلطي سره سودي اکاونټ کې روپۍ جمع شوې وي او سودي روپۍ واخستل شوې نو په دې ډول يې تصفيه کولی شي . چې د يوه اکاونټ څخه يې واخلي او بيا يې هغه بل ته ورکړي په دې شرط چې سود اخستل د سود ورکولو څخه زيات نه وي ، برابر وي ليکن د آئنده لپاره د دا ډول سلسله بالکل بندول په کار دي .

والله اعلم ۵ / ۹ / ۱۴۰۹ھ (فتوى نمبر ۱۵۵۲ / ۴۰ و)

د بېنک څخه د سودي وصول شده رقم حکم

(۱) د حوالو لپاره ورانديې فتواوى مطالعه کړی .

سوال: که زید په بینک کي روپۍ ږدي نو د سود وصول کول حرام دی او که پرېښودی يې متعلقه افرادو ته د حرامو د خوړلو موقع ورکول دی. اوس څه کول په کار دي؟ پرېښوول شي او که واخستل شي؟ ایا دا روپۍ په خیریه کارو کي لګیدلی شي؟

جواب: په بینک د روپو د اېښوولو لپاره کرنټ اکاونټ غوره کول پکار دي چي پر هغه باندی سود نه ورکول کیږي. او که په غلطي سره په کوم بل اکاونټ کي کښېښوول شي نو سود اخستل ورباندی جائز نه دی او که بیا واخستل شي نو کوم غیر صاحب نصاب ته دې د بغیر د ثواب د نیت څخه ورکړل شي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۸ / ۲ / ۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۱۷۴ / ۱۲۸ الف)

د ډاک خانې د ډیپازټ سرټیفکیټ باندی د آمدني حکم

سوال: زما سره د ډاک خانې خصوصي ډیپازټ سرټیفکیټ دی. پر هغه باندی هر کال یولس نیم فیصده منافع ورکول کیږي ایا هغه ماته حلال دی؟

۲: که د غه منافع جائز وی او سود حرام وی نو فرق يې څه دی؟ ایا د غه رقم د سود په زمره کي راځي؟

جواب: د ډاک خانې ډیپازټ سرټیفکیټ باندي چي څه منافع ورکول کیږي که هغه ته منافع ویل کیږي او که سود شرعًا هغه سود دی او هغه وصولول جائز نه دی. که په غلطي سره وصول شي نو بیله نیت د ثواب هغه صدقه کول ضروري دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۴ / ۱۰ / ۱۳۹۲ هـ (فتوی نمبر ۲۴۲۴ / ۲۷ د)

د بینک سود وصول کول او بیا صدقه کړل شي او که بالکل وصول نه شي؟

سوال: په بینک کي د حفاظت په غرض که روپۍ کښېښوول شي. نو د بینک د طرف څخه څه سود ورکول کیږي. نو زما په حساب کي چي څه د سود رقم جمع کیږي زه يې فورًا بې له نیت د [illegible] ورکوم [illegible] حقاني مدارس د [illegible] بېوزلو د حاجت [illegible] منشي احتشام صاحب [illegible] حل د [illegible] او د سود رقم

ورمرلو وو، رسید هم راد. ورسد لو په دی مسئله کي د جناب مفتي صاحب دلار ښودني ضرورت دی

جواب: اصل مسئله داده چې د سود روپۍ چې وصول نه شي دا ښه ده بلکه دا اول ځل په داسي اکاونټ کي روپۍ جمع شي چې پر هغه باندي سود نه ورکول کيږي، ولې چې د سود معامله کول بذات خود ګناه ده. غريبانو ته بيله نيت دثواب ورکول د دي ګناه کفاره ده. بهتره داده چې د اول ځل ګناه ونه شي. لهذا ته له سره مه اخله د حضرت مفتي اعظم رحمه الله هم دا فتوا وه.

والله سبحانه وتعالی اعلم. ۲۱/۱/۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۲۸/۱۵۱ الف)

په بينک کي د روپو دا ينبوولو او د کرنټ او سيونګ اکاؤنټ حکم

سوال: ۱ په بينک روپۍ اينبوول څنګه دی؟

۲: د دي ځل په سيونګ اکاونټ کي سود ورکول کيږي، هغه سود واخستل شي وکه په بينک کي پريښوول شي يا واخستل شي او بيا خيرات کړل شي؟

جواب بهتر داده چې د روپو د حفاظت ليار ه په خپله انتظام وکړل شي او که په بينک يې ږدی نو نو په بينک کي لاکر (قلف) په کرايه ونيول شي او هلته دي روپۍ خوندي کړل شي. که د غه دواړه صورتونه د کوم مشکل سره مخ شي نو بيا دي په داسي کرنټ کي روپۍ کښيا ينبوول شي چې پر هغه باندي سود نه ورکول کيږي. لکه کرنټ اکونټ

۲: په سيونګ اکونټ کي چونکه سود ورکول کيږي. نو په هغه کي روپۍ خوندي کول جائز نه دی. که په غلطي سره کښېنوول شي نو بيا دی سود نه وصولوي که په غلطي سره سود وصول سي نو هغه صدقه کول پکار دی.

والله اعلم ۸.۵. ۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۲۸/۴۵۲ ب)

دمسلمانو ملکو لپاره په غیر مسلم ممالکو بینکو کي روپی ایښوول او بیا پر هغه باندي دسود اخستلو حکم

سوال: اکثره دا اوريدل کيږي چي دمسلمانو هيوادو بډايه خلک خپله زياته سرمايه په امريکا، اروپایي هيوادو په بينکو کي جمع کوي یا په سود، کاروبار کي جمع کوي، ولي چي اوس دا دوي په مسلمانو دومره نه دي چي په خپلو ملکو کي يې بوله سرمايه صرف شي. او ډیر بډایه داسي هم کوي چي دغه سودي رقم دخپلو مسلمانو هيوادو پر غريبانو او دخپلو هيوادو لپاره داسلحي دړانيولو او دداسي نورو ضروريتو لپاره دمصرف کوي؟

جواب: که ستا سوال داوي چي په غير مسلم هيوادو په بينکو کي دروپو ایښوولو او پر هغه باندي سود اخستل څنګه دي؟ نو ددي جواب دادی فقهاء کرامو په دار الحرب کي دکفارو څخه دسود معامله کي ګنجائش کړی. مسلمانو هیوادو ته دی دضرورت په مواقع کي غريبو باندی سود رقم خرڅ کړي او بلاضرورت دهغه څخه احتراز کول واجب دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱/۷/۱۳۹۷ھ (فتوا نمبر ۲۸۳/۲۸ب)

دسيونګ اکاونټ دسودی منافع اړوند دجامع ازهر دشیخ طنطاوي رحمة الله علیه دفتوی حیثیت

سوال: عرض دادی چي زما سره څه نقد روپی دی. زما ذهن کاروباري نه دی چي په دي سره کوم جائز کار بار وکړای شم او نه هم ماته دمځکو دعوو چل راځي چي زه يې په دي روپو سره رانیسم اوبیا يې وپلورم. لهذا زه دغه روپو دحکومت پاکستان دقومي سرمايي (نيشنل سيونګ) کي ساتل غواړم چي په دې سره زه منافع هم خانه حاصلي کړم، او په دي اړه څه مده وړاندی دجامع ازهر قاهره مصر څخه یوه فتوا شائع شوې وه چي په هغه کي دروپو ساتل دقومی سرمايي په بينکو کي ایښوول او منافع ورباندی اخستل

د شريعت د نګ : حخه چي تر بلل سوي ست سي خخه غوښتنه کيږي چي په دې اړه زانه فتوا ر کړئ . جوابي لفافه موجود ده . د فتوا زانه سعد سي زاوليږه . شکريه والسلام .

جواب : د مذکوره سيونګ اسکيم بندي چي منافع ورکول کيږي هغه سود دی د هغه اخستل او په استعمال او ستل شرعًا حرام دی . د جامع ازهر شيخ طنطاوي چي فتوا و کړي هغه د عالم اسلام غريب ټولو علماو تر سخت تنقيد لاندي راوستلې ده . او هغه فتوا د دوآن او سنت د نګه حخه صحيح نه ده .

والله سبحانه اعلم ۷ ۹ ۱۴۱۸ هـ (فتوی نمبر ۳ / ۲۹۲)

پر اميزنګ اکاونټ د منافع اخستلو حکم . او د حکومت د بينکو د زکوة اخستلو حکم

سوال . زيد د بينک کيسر (خزانچي) دی هغه پر ۲۷ جون د بکر د سودي حساب داصل رقم يو زر روپۍ سره ملانه ۷۵ روپۍ په حساب داوو روپو ني صد ورکړې بيا يې ۵ جولای د ټولو روپو حخه ۷۵ روپو د زکوة و اخستلي ليکن دا وضاحت يې نه دی کړی چي داصل روپو حخه زکوة واخستل شو او که د ټولو روپو حخه ، په مذکوره صورت کي زکوة ادا شو او که نه ، او که د ټول حخه په سرکاري طور سره واخستل شی ، نو په حيثيت د مشاورتي کونسل د نو ... سره سره دا خبره د بنده په فکر ده چي د هغه سره يې د سود آميزش دی چي شرعًا قابل مؤاخذه دی .

جواب . څرنګه چي سيونګ اکاونټ سودي اکاونټ دی نو په هغه کي د روپو اېښوول جائز نه دي . بلکه که بينک د روپو اېښوولو ضرورت وي نو په کرنټ اکاونټ کي کښيږدی چي پر هغه باندي سود نه ورکول کيږي . او سا چي په سيونګ اکاونټ کي روپۍ اېښي وي نو ، هغه خخه چي د حکومت د طرفه د زکوة روپۍ کانبږي هغه شرعًا ادا شو . په اصل کي ستاسي پر روپو باندي زکوة واجب وو د هغه خخه زکوة وضع شو . او کومي ۷۵ روپۍ چي تاسي ته د سود په نامه ورکړل شوي دی ستاسي پر ذمه واجب وو چي هغه تاسي نه واى اخستي . او يا يې صدقه کړی . او د هغه خخه چي څه ستاسي د زکوة په

ته کې ساتلي دي نو د هغه ستاسې د زکوة په ادا کې کوم اضافه نه کوي (۱) په هر صورت ستاسې زکوة ادا شو. آئنده خپلې روپۍ په کرنټ اکاونټ کې ږدئ چې پر هغه باندې سود نه ورکول کېږي یا په خپله سیونګ اکاونټ کې لیکلي ورکړئ چې سود به نه ورباندې نه ورکول کېږي.

والله اعلم بالصواب ۱۵/۱۱/۱۴۰۱ هـ (فتوی نمبر ۱۷۰۲/۳۲ ج)

پر سیونګ او ډیپازټ سرټیفکیټ چې د اصل رقم څخه زیات رقم ورکول کېږي هغه سود دی

سوال: د حکومت بانک د طرف څخه د سرمایه کارۍ د پاره اسکیمونه (فلانونه) دي ملاحظه کړئ

۱. ډیفنس سیونګ سرټیفکیټس، ۲. نیشنل سیونګ سرټیفکیټس، ۳. خاص ډیپازټ سرټیفکیټس د دې ورته نور د هغه د خریدارۍ په وسیله د مقرره نفع وصول کول جائز دي؟

جواب: د سیونګ سرټیفکیټ او ډیپازټ سرټیفکیټ باندې چې زیادت رقم د منافع په نامه چې ورکول کېږي هغه صرف سود دی (۲) او د هغه وصول کول حلال نه دي، که په غلطۍ سره وصول شي نو کوم غریب او مسکین ته بې د ثوابه صدقه کړي

---

(۱) دبینک د زکوة په اړه د حضرت مفتي صاحب مدظله (بینکوں اور مالیاتی اداروں سے متعلق) او هغه باندې مفتي بازه اهم یادښتونه په فتاوی عثمانی ۲ ص ۸۰ او ۱۲۵ کې مطالعه کړئ.

(۲) ولې چې هغه قرض دی او پر قرض زیادت ورکول سود دی.

في كنز العمال رقم الحديث ۱۵۵۱۶ ج۶ ص۲۳۸ كل قرض جر منفعة فهو ربا وكذا في الجامع الصغير ج۲ ص۹۲.

وفي اعلاء السنن ج۱۴ ص۴۹۸ (باب كل قرض جر منفعة) عن علي امير المؤمنين رضي الله عنه مرفوعاً كل قرض جر منفعة فهو ربا، واخرجه البيهقي ج۵ ص۳۵۰ وكذا في المرقاة ج۶ ص۶۷ و۶۸ و رواه حنبل وفي رد المحتار ج۵ ص۱۶۶ وفي الاشباه كل قرض جر نفعاً فهو حرام.

والله سبحانه اعلم ۸ / ۲ / ۱۳۹۷ ھ (فتوی نمبر ۵۲۱ / ۲۸ ب)

دضرورت دوجې د بېنک څخه د سود قرض اخستلو حکم

سوال: ایا د بېنک څخه سودي قرض د ضرورت له مخې جائز دی ؟

جواب: د بېنک څخه سودي قرض اخستل جائز نه دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه (فتوی نمبر ۲۷۷ / ۱۹ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی عنه ۴ / ۱۱ / ۱۳۸۷ ھ

په بېنک د روپو ایښوولو حکم

سوال: په بېنک د روپو ایښوول جائز دی که یا ؟

جواب: په بېنک کې د روپو ایښوول که ضرورت وي نو په کرنټ اکاونټ کې دې کښیا یښوول شي چې پر هغه باندې سود نه ورکول کیږي.

والله سبحانه اعلم ۸ / ۲ / ۱۳۹۸ ھ (فتوی نمبر ۱۲۳ / ۲۹ الف)

د مستحق لپاره سودي رقم د هر ډول ضرورت لپاره استعمالول جائز دي

وفي بدائع الصنائع ج ۷ ص ۳۹۵ واما الذى يرجع الى نفس القرض فهو ان لايكون فيه جر منفعة فان كان لم يجز كان ... اقرضه وشرط شرطًا له فيه منفعة .

وفي المبسوط للسرخسي ج ۱۴ ص ۳۵ ان المنفعة اذا كانت مشروطة في الاقراض فهو قرض منفعة .

وفي البحر الرائق ج ۶ ص ۱۲۱ ولا يجوز قرض جر نفعا وكذا في الهنديه ج ۳ ص ۲۰۲ وشرح المجلة ج ۲ ص ۴۵۴ اشارة الى هذا وقال شمس الائمة الحلواني انه [illegible] ام لانه قرض [illegible] منفعةً . [illegible] د امداد الفتاوا ج ۳ ص ۱۵۵ کی دحضرت حکیم الامت رحمه الله رساله (رافع الضنک عن منافع البنک) او امداد المفتين ص ۸۴۹ تا ۸۵۱ . او دمفتی صاحب رساله (پی ایل ایس اکاونټ مطالعه کړی . (محمد زبیر حق [illegible])

سوال: یو سړی د سود رقم یو فقیر ته ورکړل، هغه دغه د سود رقم دخوړلو اوځنلو څخه علاوه په کرایه وغیره کي استعمال کړل ایا هغه ته بې استعمالول جائز دی؟ هغه یې دخوړلو لپاره نه مستعملوي اګرچې فقیر دی هغه تقوی کوی د مجبوري په وجه یې به نورو مصارفو کي مستعملوی ایا داسي کول جائز دی؟ او که د کوم سړي په اکاونټ کی د سود روپۍ ورکړل شي، او هغه یې په رفاهي کارو کي ولګوی داسي جائز ده؟ او یا یې د مسجد یا مدرسې غسل خانې او بیت الخلاوي ورباندی جوړي کړي؟ ایا سودی کاروبار کولو والا هدیه فقیر ته چی صاحب تقوی عالم وی جائز ده؟

جواب: د سود رقم که واصل مالک ته واپس کول ممکن نه وي نو بغیر دثواب دنیته دهغه صدقه کول واجب دی، په دې صورت کي که وه فقیر ته ورکول کیږي نو دهغه لپاره یې استعمالول جائز دی، که خوړل یا چنبل وی یا په کرایه کي ورکول وی. بیا هم که کوم فقیر دتقوی په خاطر ورڅخه ډډه کوي نو دی کي کوم حرج نشته. په دې مسئله کی دعالم او د غیر عالم هم فرق نشته هو که دکوم عالم د سود د رقم څخه فکرمند وی چی بیا به دخلګو دفکر څخه د سود دکبیري ګناه کمي راشي نو په دې صورت کي بهتر ده چی د سود رقم وانخلي.

والله سبحانه وتعالی اعلم بالصواب ۱۲/۱/۱۴۱۲ه

پر قرضو باندی دمنافع حاصلولو دوه صورته

سوال۱: اسلامي ورونو! السلام علیکم... بعد: عرض دادی چی په دې مسئله کي دشریعت څه حکم دی محمد حسین نامی شخص دروپو سخت ضرورت لري، هغه ډیر وګرزیدو چی پنځلس سوه روپۍ ماته په قرض راکړه، مګر چا ورته ورنکړې. یو سړي چی نوم یې سردار دی وویل. چی زه درته پنځلس سوه روپۍ درکوم مګر په دې شرط چی ته راته هغه فلانکۍ مځکه چی ته یې لرې دهغه دفصل نصف ماته راکوې، او هغه زما روپۍ به بیرته راکوې. یاهغه روپۍ او پنځه جریبه مځکه به راکوې، دغه مځکه چی محمد حسین ورباندی لا په بزګري ورکړې وه، ددې نصف فصل محمد حسین اخستل ؤ په دې وخت کي محمد حسین دغه شرط قبول کړو، او پنځلس سوه روپۍ قرض وصول

کړی ، او س د غه رقم حلال دی که یا "که حرام وی نو سود دی که یا ؟ د کتاب او سنت په رڼا کې را ته جواب را کړئ . شکریه

۲ . یو سړی پنځلس جریبه مځکه په دې شرط ورکوي چې هغه ته به دوه زره روپۍ په قرض ورکوي . ترڅو چې پور نوي ادا شوی نو هغه مځکه به کرې ، د دې مځکه ځخه چې څونه فصل کیږی هغه به نصف دیوه او نصف به دبل وی . کله چې قرض ادا شو نو مځکه به بیرته ورکوي ایا دا سې کول جائز دی ؟ دغه ناروغي په دې علاقه کې زیاته ده ، که ژر جواب رانه راکړې نو مهرباني به دی وي.

جواب ۱ : مذکوره معامله بلاشبه سود دی داډول معامله کول دفریقین لپاره حرام ده دغه معامله فوراً ختم کول واجب ده .

۲ : دغه معامله هم ناجائز ده . ولي چې دوه زره روپۍ چې قرض دی . او د دې سره مځکه په کښت ورکولو شرط جائز نه دی ولي (کل قرض جر منفعة) کې داخل ده ، او بل طرف ته که د دې معاملې دا توجیه وشي چې د مځکې د کښت لپاره دغه دوه زره روپۍ قرض ورکړی د دې سره دا شرط ولګیږي نو دغه ډول کښت کول فاسد دی لهذا دغه معامله د شریعت دنګاه ځخه جائز نه ده .

والله سبحانه وتعالی اعلم ۵ / ۱۰ / ۱۳۹۹ ھ (فتوی نمبر ۱۷۳۷ / ۳۰ د)

د مسجد چنده په سودی اکاونټ کې جمع کول او د هغه ځخه سود وصول کولو حکم

سوال : د ضیاء المساجد کمیټي چې د نواب شاه سکهر اعانت په سلسله کې وصول شوې چنده په بینک کې جمع کړې بینک والاؤ دغه رقم باندې د سود احستلو لپاره د شرعي حکم معلوماتو خواهش کړی دی امید دی چې حکم به را کړی

جواب : مذکوره سود دی د بینک ځخه نه وصولوي که به غلطي سره وصول شي نو پر غریبانو دی صدقه کړل شي پر مسجد دی نه مصرف کول کیږي . آینده لپاره که د مسجد روپۍ په بینک کې ږدی نو په کرنټ اکاونټ کې یې ږدئ چې پر هغه باندې سود نه ورکول کیږي .

والله سبحانه وتعالى اعلم ١٣ / ١١ / ١٣٩٧ هـ (فتوى نمبر ١١٧٩ / ٢٨ ج)

دايل، سي د خلاصون په وقت كي د ټولو روپو د نه جمع كولو په صورت كي ددو خرابيانو په وجه معامله جائز نه ده

سوال: دامپورټ ايكسپورټ كار بار چي دنورو وجو جائز وي خو د L.C اپه وجه داخراجاتو په وجه دقليل عنصر سود شامل شي، دمثال په ډول په كومه ورځ چي Retire Documents لپاره Advice وركوي. په دې ورځ هم كاغذات Retire كولو باندي ديوي ورځي Interest كول ضروري وي. ايا دغه مجبوري اضطرار بلل كيږي؟ او دا ډول دغه آمدني جائز وبلل شي؟

جواب: كه ايل سي د خلاصون پر وخت پوره روپۍ جمع نه كړي نو په دې كي يواځي دغه خرابي نه چي تاسي ذكر كړې ده. بلكه په دې يوه بله خرابي هم ده او هغه دا چي بينك د گارنټي فيس هم وركوي چي هغه شرعًا جائز نه دى لهذا شرعًا جائز طريقه داده: چي ايل سي د خلاصولو پر وخت پوره روپۍ جمع كړل شي (١) يا دداسي بينك سره معامله كول پكار ده چي د اسلامي اصولو سره سم وي

والله اعلم ٢٩ / ١٢ / ١٤٠٩ هـ (فتوى نمبر ٢٣٧٥ / ٤٠ د)

بينك چي د كومي كمپنۍ څخه ډالر پر جمع كولو ايل سي خلاصه كړي بيا اداشده ډالر د قيمت څخه زيات وصولي وكړي

سوال: مسئله داده چي كه څيري موږ يوه ډله د پاكستان څخه بهرته مال صادرول غواړو نو دهغه لپاره ايل سي خلاصول ضروري دى، فرضًا كه موږ ديوه ډالر په حساب

---

(١) د تفصيل لپاره دمفتي صاحب كتاب (اسلام او جديد معيشت وتجارت) ص١١٩ بيا تر ١٢٢ پوري مطالعه كړى (محمدزبير)

باندی کوم شی ددرو میاشتو لپاره مه اداییګي سره لیږی نو بینک دا سهولیت راکوی چې موږ سمدستي دبینک څخه ادائیګی وکړو او بینک زموږ دډلي پر ځای دري میاشتې وروسته به خپله وصولي کوي په دی کي یو: مسئله دا ده چې کله بینک موږ ته اداینه کوي نو به هغه رخت کي دډالر دقیمت سره سم بې کوي . او په دې کي زیات ګمان دډالر دقیمت دپورته کیدلو وي . نو ایا به دې ډول خو د سود په زمره کي نه راځي ؟

ددې نور وضاحت په دی ډول دی چې کله خریدار DA۹۰ ددوارو ایل سي خلاصوي نو بینک زموږ دجمع کړلو (ډسکاونټ) نرخ دستي ورکوي ، په دې شرط چې پر موږ باندي صحي باور ورکړي . ددې طریقه دا ده چې بینک موږ ته دډالر ډسکاونټ ریټ راکوي که حاضر د ۱۹.۷۵ ډالر نرخ وي نو بینک زموږ څخه دډسکاونټ رانیسي چې هغه یې زموږ څخه به ۱۹.۲۵ باندی اداکوي . او کله چې په مقرره وخت کي بینک ادائیګي وصولوي نو دهغه وخت دحالاتو موافق يې څخه دبینک ریټ وي نو هغه موږ ته راکوي ، که هغه ۲۰.۵۰ وي او که بل څه . دهغه سره زموږ کار او کتار نشته ، په دې اړه راته جواب راکړی.

جواب: محترم او مکرم ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستاسي خط راته ورسیدو . تاسي چي کوم صورت لیکلی دی هغه په یو ډول جائز کیدلی شي هغه دا چې دخریدار پر ذمه کوم قیمت واجب شي خریدار هغه دبینک په حواله دډالرو په شکل کي ورکړي او بینک هم دغه حواله قبول کړي . بیا که بینک دقانوني مجبوري په وجه دډالرو پر ځای دډالرو ددې ورځي قیمت دلحاظ پاکستانی روپۍ درکړي او وروسته بیا داصل خریدار څخه ډالر وصول کړي یا دډالرو ددې ورځي قیمت په اندازه کومه بله سکه وصول کړي نو جائز دی . لکه دا خبره دی واضح دي وي چې دحوالې په معامله کي دډالرو دقیمت ادائیګي دطی کیدلو دمعاملې دصحت لپاره ضروري ده. (۱)

---

(۱) في الهدایه کتاب الحواله ج۳ ص ۱۳۶ (طبع رحمانیه) وتصح الحواله برضاء المحیل والمحتال والمحتال علیه.

د بنک د صاحب د عرض خوښه د لاسه حواله کړل شي. نو د نفعه د اجرو اندازه مسي نه د رکول ضروري دي په هغه کې کمي زیادت جائز نه دی. لهذا د پلانټ چې د بنک ونټ نومه طریقه مروج ده او هغه سود د دا خل چې ناسي نه پاکستاني روپۍ د رکول کیږي. هغه د الر د مارکیټ د قیمت یا د بنک د قیمت باندې ورکول ضروري ده. (لقوله علیه السلام لا باس ان تأخذها بسعر یومها (رواه ابوداؤد)) (۱) د مارکیټ او د بنک ترخه د ونه کمي یا زیاتوب چې په نفعه سود معدا. بوره شي جائز نه دی. هو که د الر نه بیرون قیمت کي په درو میاشتو کي د ننه کوم فرق راځي هغه د بینک منافع کیدلی شي

والله اعلم ۵ / ۹ / ۱۴۰۹ (فتوی نمبر ۱۵۵۷ / ۴۰ د)

پراویډنټ فنډ باندي د نفع اخستلو حکم

سوال: دیوه ملازم تنخواه چې د مباشتنی تنخوا څخه جمع کیږي کله چې د هغه ملازمت وخت بوره شي نو د تقاعد سره سم څونه روپۍ چې جمع شوې وي د هغه د وه برابر روپۍ ورکول کیږي ایا د غه روپۍ وړل جائز دی؟

جواب: پر جبري پراویډنټ فنډ باندي چي اداره زیاتي روپۍ ورکوي هغه سود نه دی نو د هغه اخستل جائز دي (۲)

والله سبحانه اعلم ۲۹ / ۲ / ۱۳۸۸ ھ (فتوی نمبر ۳۳۱ / ۱۹ الف)

د بینک د سود حکم او په بینک کي په کوم اکاونټ کي روپۍ ایښوول جائز دي؟

---

(۱) د تفصیل د مفتی صاحب کتاب بحوث فی قضایا فقهیه معاصره ج ۲ ص ۹۸ تر ص ۱۲۶ پوري مطالعه کړه.

(۲) ج ۲ ص ۱۲۰ (طبع مکتبه امدادیه ملتان)

(۳) د تفصیل لپاره رساله د پراویډنټ فنډ باندي زکاة او سود مسئله مطالعه کړي

د بینک د سود څه حکم دی ؟ هغه جائز دی که یا ؟ که واخستل شي څه حکم یې دی ؟

۲: د دار العلوم یا د بل رفاهي اداري لپاره په بینک کي روپۍ اینوول څنګه دی او په کوم اکاونټ کی جمع کول پکار دی ؟ او د سودي روپو مصرف څه دی ؟

جواب: د بینک څخه سود اخستل جائز نه دی که په غلطی سره واخستل شي نو بې له نیت ثواب دی صدقه کړل شي او ملازمانو ته هم ورکول جائز دی په دې شرط چي په اجرت کي نه ورکړل شي.

۲: روپۍ په کرنټ اکاونټ کي اینوول په کار دی چي پر هغه باندي سود نه ورکول کیږي او دا سي کول د ټولو لپاره یو شان دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم. ۵ / ۱۰ / ۱۳۹۷ھ

پراویډنټ فنډ باندی د سود په نام باندي د روپو حکم

سوال: زه په یوه کمپنی کي ملازم یم هلته زما د تنخوا څخه هره میاشت څخه روپۍ ګرزول کیږي د هغو روپو سره کمپنی د خپل طرف څخه هغومره نوري روپۍ هم جمع کوي ایا شرعاً هغه سود دی که نه ؟ د هغه اخستل جائز دی که نه ؟ ایا هغه سود بلل کیږي ؟

جواب: دغه صورت د پراویډنټ فنډ دی د هغه اخستل جائز دی ، او په دې نامه چي هغه روپۍ جمع کیږي هغه شرعاً سود نه دی ، د هغه اخستل جائز دی په دې مسئله کي د مفتی شفیع صاحب رحمه الله رساله پراویډنټ فنډ مطالعه کړی (۱)

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲ / ۴ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۱۳۲ / ۲۸ ب)

د هاؤسنګ سوسائټي څخه د کور رانیولو حکم

(۱) في الشاميه ج۵ ص۹۹ (طبع سعيد) لايحل اذا علم عين الغاصب مثلاً وان لم يعلم مالكه لما في البزازيه اخذ مورثه رشوة او ظلماً ان علم ذلك بعينه لا يحل له اخذه والا فله اخذه حكماً اما في الديانة فيتصدق به بنية ارضاء الخصماء اه.

سوال: د يو شخص سره چي د کور د جوړولو روپۍ نشته په کرایه اوسیږي . ایا هغه د هوسنګ سکیم څخه قرض اخستلی شي که یا؟

جواب: په سود باندې قرض اخستل جائز نه دی البته چي سوسائټي کور پلوري د هغه څخه چي پر کوم قیمت باندې معامله وشي هغه کولی شي که په اقساط سره وي او د هغه کور قیمت زیات هم په دې ډول د معاملې ګنجائش شته .
والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۱ ۱۰ ۱۳۹۷هـ

د این . آئي . ټي یونټ نوی صورت حال او د هغه شرعي جائزه

سوال: N. I. T یونټ چي په دولتی اداره کي شماریږي د هغه شرعي پوهیدل غواړم . د مشرقي پاکستان د جلاکیدلو وروسته چي پر بازارو باندې کساد راغلی نو د پاکستان حکومت د بازاري قیمتو بیا له سره د اعتبار ورکولو لپاره قیمت او نفع مقرر کړل . په داسي صورت کي د سود په تعریف کي خو دغه صورت نه راځي ؟ هغه پر قربیانو او حاجتمندانو باندې خرڅ کولی شي که نه ؟

جواب: د دې نوي صورت حال پر بناء د این آئي ټي یونټ مسئله مشتبه او قابل غور ده . په دې اړه زموږ لپاره د دغه یونټ پوره مطالعه کول پکار ده . لهذا د اسمبلی له طرفه چي دغه سکیم جاري شوی دی . براه کرم د هغه یوه کاپي موږ ته راولیږئ . ولي چي موږ پر هغه باندې د غور کولو وروسته جواب ورکولی شو . او د دغه سکیم چي کوم اسپکتس ورکول کیږي هغه زموږ سره موجود دی . مګر د هغه څخه موږ ته پوره واضحه نه شوه . لهذا د دې سکیم د مادې یوه کاپي موږ راولیږئ .
والله اعلم ۲۸ ۱۱ ۱۳۹۲ (فتوی نمبر ۲۷۳۰ / ۲۷و)

د مذکوره این آئي ټي د کاروبار پوره تفصیل او د هغه حکم

سوال: ستاسي خط په تاريخ ۱۷/۳/۱۳۹۸ هـ را ورسيد، ستاسي د خط په لوستلو سره زه ډېر حيران شوم، د ... مقبل مدني التضمين په باره وضاحت نه ؤ کړی.

ستاسي په ... تصنيف کي ... يوه خبره محل نظر معلومېږي چي تاسي د اين آئي ټي کاروبار جائز ښکلی دی. په دی ضمن کي ما دا خبره عرض کړې ده چي دا هم د دولت په کنټرول کي يوه اداره ده. چي د هغه کاروبار په دې ډول دی. چي سرمايه کار کمپنی د حصصو په رانيولو بندی بوخت وي. او دولت ته چي په دې ډول کوم نفع او سود حاصلېږي هغه به يو خاص ډول باندی تقسيمېږي اصل سرمايه محفوظ وي او سرمايه باندی د منافعو ضمانت ورکول کېږي.

تاسي په وضاحت سره دا ويلي چي دا په هر حال باندې سود نه دی او جائز ده نو زه دا خبره ومنم او که ستاسي دا خبره چي جائز نه ده.

تاسي چي خط ليکلی او د هغه څخه کوم صورت حال جوړېږي هغه دا ده:

ستاسي په خبره چي هغه وخت د اين آئي ټي د نفع ضمانت نه ؤ. بلکه اصول دا ډول ؤ چي يونټ وال په نفع او نقصان سره شريک وی. په دې وخت بيا د دغه کار بار بلاشبه جائز ده. او په نفع او نقصان کي شرکت يو اخلي يو سمبول دی. حکومت په دې کي حصه شته. د دغه رقم چي په دې اداره کي جمع وي نو د هغه سودي وغيره کاروبار په غير شرعي طريقه سره کېږي.

نو په دې دواړو شقو سره د دې کاروبار بلا شبه جائز بلل د وهم لپاره غور کول غواړي.

کله چي د دولت خلکو ته ضمانت د دونيم فيصده سود ورکول اطمينان ورکوي د دې لپاره چي خلکو په کي پانګونه وکړي. تاسي ته به دا معلومه وي چي د يونټ رانيولو باندې دا نکه ټيکس کي کمي ورکول کېږي

د هغه وخت د کړکولو سره ... ليکلی دی.

د دې په شرعي جواز کي شک پيدا سو ليکن وروسته بيا د علماؤ په مجلس کي په يوه مسئله غور شوی نو د دې اداري د ذمه دارانو سره رابطه وشوه،

معلومه شوه چې دغه اداره خالص شخصي شرکت سره اړه لري . دولت ددې څه حصه نه لري دی مگر ددې تناسب په مجموعي طور سره دبر کم دی . نو په دې باره کښې هم فتوی دا فیصله کړې ده چې دغه په خو شرائطو سره جائز کیدلی شي .

۱ دا چې دولت په دې کې حصه نه وي ۲ : هغه رقم چې په دې اداره کې جمع کیږي په هغه سره به سود او کوم بل ناروا کار نه کیږي بلکه په هغه سره به تجارت کول کیږي ، ددې دوو شرطو سره که حکومت فریق ثالث په حیث ددونیم فیصده منافع ضمانت وکړي نو دغه سود نه دی .

عرض دا دی چې ایا دا دوه شرطونه که ومنل شي او دغه کار بار شرعي شي و که حکومت دغه دوه شرطونه ومني نو دغه کار بار به غیر شرعي شي ظاهره دده چې هغه یې نه مني نو غیر شرعي شو او په غیر شرعي بللو تاسي ته څه تکلف دی ؟

دا هم یوه عجوبه ده یو طرف ته تاسی دحکومت دنه حصه دار بللو وایی او بل طرف ته یې د فریق ثالث مني .

ددې پر ځای دپرائیوټ سکټر دحکومت په کنټرول کې بللو سره ایا تاسي یو مثال ورکولی شی او دپرائیوټ سکټر په کار بار کې همیش سربراه حکومت بلل کیږي . ستاسي به یادی وی چې څو کاله وړاندې هم ددې سر براه قرني C.SP آفیسر ؤ .

دزید او عمر چې تاسي مشترکه کار بار چې تاسي کوم مثال ورکړی دی هغه پر این آئي ټي باندې منطبق نه دی . ولې چې په دې دشراکت سوال نشته ، داین آئي ټي یونټ په خپله پلورل کیږي . دهغه قیمت په خپله خرید او فروخت مقرره وي . په دې کې دشراکت مفهوم نشته . قرض ورې او سود ادا کوي .

ته یو عالم یې ، زه ستا خبره منم ، کله چې یو سړی دبل څخه روپې واخلي او په تجارت کې یې ولگوي ، او هغه ته یقین ورکړي چې ستا سرمایه محفوظ ده . په نقصان کې ته شریک نه یې . یواځې په منافعو کې شریک یې ، او دسود په

نو چي ما څه لوستلي دي هغه هم داشې دی . ولي چي که په نفع او نقصان کي شريک شي نو بيا خو جائز ده . او که يواځي په نفع کي شريک وي نو جائز نه دی هغه سود دی.

که تکليف نه وی نو زما سوال زاجواب کړه . چي ايا دغه اين آئي ټي کار بار کي روپۍ لګول جائز دی که يا ؟او زما په خيال دغه سود او ناجائز دی.

جواب: داين آئي ټي يونټ چی کله حکومت ورته ددونيم فيصده نفع ضمانت نه ؤ ورکړی تر هغه پوري ددي کار بار اصل نوعيت دشرع سره برابر ؤ . او کله چي حکومت ورته ددونيم فيصده نفع ضمانت ورکړی . نو دغه شبه پيدا شوه چي اول چی کله په شرکت او مضاربت کي نفع نه وي نو کوم حق واجب نه وی ، او دضمانت او کفالت لپاره شرط دادی چي حق مضمون حق واجب وي:

لما في العالمگيريه: ولا تجوز الکفالة بالامانات کالودائع واموال المضاربات والشرکات لان هذه الاشياء غير مضمونة لا عينها ولا تسليمها (هنديه ج٣ ص٢٥٤) (١)

وفي الفتاوى انقروية : وفيما کان امانة فان کان غير واجب التسليم کالوديعة ومال المضاربة والشرکة لا تجوز الکفالة بتسليمه (الفتاوى الانقرويه ج١ ص٣١٨) (٢)

وفي فتح القدير : وضمان الخسران باطل ، لان الضمان لا يکون الا بمضمون والخسران غير مضمون على احد حتى لو قال بايع فى السوق على ان کل خسران يلحقک فعليّ ، او قال لمشترى

---

(١) (طبع رشيديه کوټه) وفي فتح القدير ج٦ ص٣١٢ (طبع رشيديه) ... ولا بما کان امانة کالوديعة والمستعار والمستأجر ومال المضاربة والشرکة ... الخ

وفيه تحته : الکفالة بالامانة غير واجب التسليم کالوديعة ومال المضاربة والشرکة لا تصح اصلاً ... الخ

(٢) طبع قديم

العبد ان ابق عبدک هذا فعلي لايصح ، (فتح القدير ج۵ ص ۴۲۴)(۱)

وهذا الاصل مسلم عند الفقهاء الاربعة راجع المجموع شرح المهذب ج۱۳ ص۴۵۹)(۲) والمقنع لابن قدامة ج۲ ص۱۵۵ (۳) والشرح الصغير على اقرب المسالک ج۳ ص۴۳۲)(۴)

لکن که مونږ غور او فکر وکړو نو دا دول کفالت که دفريق ثالث له طرفه وي ، نو دهغه دنه صحت مطلب به داوی چي هغه قضاءً نافذ نه دی . لکن که دوه کسان عقد سره کوي او دريم شخص دا وعده وکړي که تاسي ته کوم نقصان ورسيږي يا نفع نه وی نو دهغه ضامن زه يم . نو دا صرف يوه وعده ده او پر هغه باندي اخلاقاً او ديانتاً وفا کول هم لازم ده . مگر که کوم عذر ورته پيښ شي نو پروا نشته ، نو که هغه ورباندی وفا وکړي نو داخستونکي لپاره دوعدې سره سم ورل جائز ده.

لهذا حکومت دفريق ثالث په حيث که دونيم فيصده دنفع ضمانت ورکړي نو قانوناً دضمانت ورکول صحيح به دی لکه دوعدي به دول صحيح ده چي پر هغه باندي قضاءً مجبور نه کړل شي . لکن که هغه وفا وکړي نو دبونټ گراکانو ته اخستل جائز ده.

---

(۱) فتح القدير کتاب الکفالة ج۶ ص۳۲۳ (طبع رشيديه کوئټه)

(۲) وفی کتاب المجموع شرح المهذب للشيرازي کتاب الضمان ج۱۳ ص۱۲۲ (طبع دار احياء التراث العربي بيرت لبنان) ويشترط في المال المكفول به ان يكون دينًا فلا تصح الكفالة في الامانات كالعين المستعارة والعين المودعه وكذا مال المضاربة والشركة فاذا استعار احد سلعة من آخر واتى له بضامن يضمنه في رد تلك السلعة فانه لا تصح وكذا اذا اودع عند آخر وديعة او مالا يعمل به مضاربة ... الخ .

وفيه ايضًا ج۱۳ ص۱۲۲ (طبع مذكور) القسم الرابع يرجع الى المضمون به سواء كان دينًا او عينًا او نفسًا فيشترط في الدين ان يكون لازمًا في الحال او المآل ومثال الدين اللازم في الحال القرض . ونعني السلعة المبيعة ونحو ذلك ... الخ .

(۳) طبع المطبعة السلفيه .

(۴) طبع دار المعارف مصر .

البته: پر دې باندې دغه اشکال کېدلی شي چې په صورت مسؤله کې د حکومت د فریق کېدل صحیح نه دی ولې چې هغه په کاروبار کې شریک دی. ولې چې په این آئي ټي کې هغه په خپله شریک دی، لهذا هغه د مضمون لهم په خپله هم عقد مضاربت کوي او بیا د نفع ضمانت ورکوي، نو دغه عقد بیا ربا شو.

لکن د غور او فکر کولو وروسته د دغې شبې جواب هم ممکن دی. هغه دا چې دغه اداره د ټولو ګراکانو لپاره مضارب دی، او په دې اداره کې ډېر شریکان دی، چې د هغو څخه یو حکومت هم دی لهذا مضارب یو رکن نه دی بلکه دارکانو پوره جماعت دی او د ضمانت ورکولو والا یواځې حکومت دی. چې یواځې یو رکن دی، لهذا نو موږ دا نه شو ویلای چې مضارب د نفع ضمانت ورکړی دی، بلکه واقعه دا ده چې د مضاربینو د جماعت څخه یواځې یوه رکن په شخصي ډول ضمانت کړی دی. د دې حکم فریق ثالث ګواکې کړی دی.

پر دې باندې دا شبه هم کېدلی شي چې مضاربین دغه جماعت بود بل لپاره په کاروبار کې شریک بلل کېږي، او هر شریک د هغه بل لپاره وکیل بلل کېږي نو دیوه شریک فعل ټولو ته منسوب کېږي. د دې جواب دادی چې د شریک هغه فعل ټولو شریکانو ته منسوب کېږي، چې هغه یې په حیث د شریک وکړي، او دلته یې حکومت په حیث د شریک نه کوي، بلکه هغه په خپله شخصي حیثیت سره ضمانت کوي. نو د حکومت دغه فعل ټولو ته منسوب نه دی، نو دا د مضارب ضمانت نه شو. ولې چې مضارب تنها حکومت نه دی. بلکه ارکان اداره یو جماعت دی من حیث المجموع.

د مذکوره تفصیل څخه خبره واضحه شوه چې د حکومت دونیم فیصده ضمانت ورکړی دغه شرعًا کفالت پر شرائط باندې پوره نه راځي لهذا هغه قضاء پر حکومت باندې وفا واجب نه ده. البته یوه وعده ده که حکومت ورباندې وفا وکړي نو خریدارانو لپاره یې اخستل جائز ده.

البته چونکه د دې مسئلې صراحت د فقهاؤ په کتاب و کې نشته. بلکه مذکوره حکم د قواعدو پر بنیاد شوی، او په دې کې د سود سره مشابهت لري. نو

احتیاط په دې کي دی چي کله د اين آني تي کاربار کي نفع نه وي او حکومت د دې تلافي و کړي نو هغه دی یا خو بلکل ترک کړل شي یا دی صدقه کړل شي . ولي که بالفرض د حکومت د غه وعده هم د ضمانت په حیث هم فاسد وي نو هغه حلال نه ده نو بیا د غه ضمانت فاسد ده . او د اين آني تي سره بیا هم عقد کول باطل نه ده .

لما في البدائع : وكذالک لو شرط عليه ان الوضيعة علي وعليک فهذه مضاربة والربح بينهما والوضيعة على رب المال لان شرط الوضيعة على المضارب شرط فاسد ، فيبطل الشرط وتبقى المضاربة (بدائع الصنائع ج۶ ص۸۰) (۱)

البته د غه تمام تفصيل په هغه صورت کی ده چی کله اين آئي تي اداره رقم وصول کړي او بیا يې په کوم جائز کار بار کي ولګوي ، لکن دا معلومه شوې ده چی د غه اداره بعض سودي قرضې هم ورکوي او سودي کار بار مجموعي تناسب په مختلفو کلو کي کښته او پورته ځي لهذا مذکوره جواز په هغه صورت کي دی چي د دغي اداره اکثره سرمايه په جائز کار بار کي ولګول شي . او که په کوم کال کي دا معلومه شي چي د دغه ادارې اکثره سرمايه په ناجائز او سودي کار بار کي لګول شوې ده نو بیا د نفع اخستل جائز نه ده . او که اکثر سرمايه په جائز کار بار کي ولګول شي او څه حصه يې په ناجائز کار بار کي لګول کیږي نو په هغه کي هم خريدار ته په کار ده چی د غه ادارې ته لیکلي ورکړي چي زما سرمايه په سودي کار بار کي نه لګول کیږي ، نو بیا که د غه اداره يې په سودي کار بار کي ولګوي نو هغه به په خپله ذمه واره وي ، دیونټ پر خريدار به يې ګناه نه وي ، چنانچه په امداد الفتاوی کي د غه طريقه اينوولې شوې ده (امداد الفتاوی ج۳ ص۴۹۱)

خلاصه دا ده : چي د غه یونټ په دې شرط سره جائز ده چي د کار بار اکثر حصه په حرام کاربار کي ونه لګول شي . او د دې شرط په موجودګي کي که کاربار واقعة د دونیم فيصده څخه زيات نفع کوي نو هغه نفع بلا شبه جائز ده . البته په کوم صورت کي کار بار

---

(۱) طبع سعید

د ونيم فيصد نفع نه كوي. او حكومت د تلافي كولو په طور د خپله خانه د غه د ونيم فيصد پوره كړي نو څونه رقم چي حكومت د خانه ادا كړي دى د احتياط تقاضا دا ده چي هغه وصول نه شي. بيا د پوره نفع اخستلو گنجائش شته.

والله سبحنه وتعالى اعلم، محمد تقى عثماني ۱۲ ۴ ۱۳۹۸ھ (فتوى نمبر ۵۳۹ د ۲۹ ب)

ولى حسن دار الافتاء مدرسه عربيه اسلاميه كراچي

عبدالرزاق اسكندر ۱۲/۴/۱۳۹۸ھ

رشيد احمد عفى الله عنه ۱۲/۴/۱۳۹۸ھ

داين آئي ټي دنوي صورت حكم (تفصيلي فتوى)

سوال: د شرعي مبارك څه حكم دى په لاندني مسئله: يو سړي چي اين آئي ټي يونټ يې رانيولو او بيا ديني اداره ته وركړ چي منافع به يې دهمدې ادارې په گټه وي. ايا دغه منافع جائز دى او كه يا؟ دقرآن او سنت په رڼا كي راته جواب راكړي.

جواب: الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى. اما بعد!

دنيشنل انوسټمنټ ټرسټ (اين آئي ټي) په نام چي كومه سرمايه كار اداره د څه وقت څخه قائم شوې ده نو په ابتداء كي دهغې طريقه كار د سود په ډول ؤ. لكن په ۱۹۷۹ م كي د اسلامي نظرياتي كونسل په سفارش سره د اسى هدايت وشو چي ددې ادارې څخه دي د سود عنصر ختم شي او هغه د اسلامي احكامو سره سم روان شي، اسلامي نظرياتي كونسل ورته متبادل طريق كار هم تجويز كړى ؤ.

چنانچه ۱۹۷۹م وروسته ددې ادارې د طريق كار بدلون وموند، حكومت د هغه څخه خپله حصه بيرته واخستله. او ادارې چي د كومو غير شرعي كمپنيو څخه حصص رانيولې وې هغه يې په كرار كرار وايستلې او يواځي د هغو كمپنيو سره كار وتاړو چي هغه په بنيادي ډول جائز وې. تر دې چي يو خل د اسي وشول چي د ادارې ذمه وارو څخه دا خبره په تحقيق سره معلومه شوه په دې كار بار كي يواځي هغه د هغو كمپنيو سره خريد او فروخت كيږي چي په بنيادي ډول باندي جائز دي او پر دې يونټو باندى نفع اخستل جائز

او حلال ده البته مستفتی حضراتو ته دا ویل کیږي چي هغه دی هر کال د خپل بیلنس د شیټ اخستلو پوری ددې خبري پوره اطمنان کوي چي کوم غیر شرعي کار بار حصص خو شامل نه دي.

لکن څه وخت وراندي احقر ته دا معلومه شوه چی داین آئي ټي دکمپنیو حصص درانیولو علاوه د(مارک اپ) (پي ټي سي) په بنیاد هم براه راست دکار باري افرادو ته سرمایه ورکول شروع شوې ده ، چونکه دمار اپ ، او پي ټي سي او ټي ایف سي د سرمایه کاری لاندي راوستل او بیا دهغه دتفصیلي طریق کار معلومولو باندی موقوف دہ . او په دې ملک کي په دې نامو سره اکثر دغیر شرعي کارو راکړه ورکړه کیږي ، نو احقر ددې اطلاع وروسته داین آئي ټي په باره کي دتولو راغلو سوالات درولي دی ، او مستفتیانو ته یې لیکلی دی چي اوس په دې اداره کي دبعض تبدیلیانو علم موږ ته شوی دی ، چي دهغه تحقیق کول کیږي ، لهذا دتحقیق تر کولو پوري دجواز او عدم جواز حتمي فیصله نه شي کیدلی ، کله چی تحقیق وشي نو هلته به بیا معلومه شي چي دهغه وروسته څه حکم ورکول کیږي

په دې دوران کي احقر داین ائي ټي دسرپرست سره په دې اړه دتفصیل کار تفصیل دطلب کوشش وکړ لکن دڅو ځله وخت ورکولو سره سره احقر دسفر یا دمصروفیت پر بناء او کله دکوم بله عذر پر بناء ملاقات میسر نه شو.

اوس څه مده وروسته احقر ته داین آئي ټي دفتر دورتلو او هلته ددوی دکار دڅرنګوالي په لیدلو سره او دهغه دحقیقت حال په پوهیدلو سره موقع په لاس راغله . ددې تحقیق په نتیجه کي دا خبره واضحه شوه چي دمارک اپ . یا پي ټي سي . یا ټي ایف سي ، دنومو دسرمایه ورکولو باندی هغه په شرعي اعتبار سره یقینًا ناجائز ده . او هغه ته په هیڅ تاویل سره حلال نه ویل کیږي ، دمارک اپ اصل تصور داؤ چي (اور استیټ بینک په هدایت نامه کي هم دهغه ذکر شوی) چي اداره کوم شی رانیسي دپلورلو څخه وړاندي کارباري افرادو ته رقم مهیا کوي ، او هغه په دې رقم سره کوم شي غواړي رااینسي او محض په کاغذي دول باندي دا فرض کول کیږي ، چي دغه شیان این آئي ټي پر هغوی باندي په نفع سره پلورلي دی ، حالانکه این آئي ټي ته دهغه شیانو درانیولو علم هم نه وی

، څه چي هغه د وی په قبضه او ملک کي راغلي دی . لهذا دغه کار بار بلا شبه سود دی .
او د سود نوم ملوک اپ په اینبو ولو یا به کاغذي کار وایي سره د معاملې حقیقت نه شي بدلولی . او دا صورت په تي ایف سي کي هم دی.

ترکومه چي د پي تي سي (پارتي اسيشن ترم سرتيفکيټ) تعلق دی اصلاً دغه معامله د شرکت یا مضاربت په بنیاد کول پکار وه ، او د هغه اصل تصور هم داؤ لکن د موجوده طریق کار لاندي د یر شرائط یې د شریعت خلاف دی ، د کوم په وجه چي دغه معامله هم د شریعت خلاف ده ، او اوس دغه اداري د پي تي سي ،هم د تي ایف سي باندي تبدیل کول شروع کړي دی ، لهذا خلاصه دا شوه چي د مارک اپ ، او د پي تي سي ، او تي ایف سي . په نام چي کوم کار بار کیږي هغه د شریعت څخه بالکل خلاف دی او د هغو څخه نفع لاس ته راوړل حرام ده.

د دې وروسته دا داري د بیلنس د شیټ د نیدلو وروسته معلوم . شوه چي دا داري لویه سرمایه په درو ځایو کي پانګونه کیږي چي د هغه تفصیل د جون ۱۹۸۲ م د عمل موافق ده:

۱: مارک اپ: - ۱۲،۳۲ ۲: پي تي سي: - ۲،۵۴ فیصد

۳: تي ایف سي: - ۹۵ ،

د دې څخه علاوه د بینکو او سودي مالیاتي ادارو حصص هم په دې اداره کي د ۲۷ ۱۰ فیصد رقم جمع دی.

د دې څخه معلومه شوه چي دا ین آئي تي رقم ۳۸ ،۲۱۰ فیصد حصه د هغه په ناجائز کارو کي لګیږي ، او مزید ۲۸ ،۲ فیصده سرمایه کاري آئي سي پي په فنډ کي لګول شوې ، چي د هغه د بیلنس شیټ معلومه شوه چي د دې بینکو حصص کي هم سرمایه کاري شوې ده ، دا ډول د سرمایه کاري ۲،۲۴ فیصده ناجائز او مشکوک دی ، وروسته بیا معلومه شوه چي د جون ۱۹۸۷م پوري مارک اپ ته ورکړل شوې سرمایه نوره هم زیاته شوه چي تقریبًا ۳۸ فیصده شوه ، دا ډول د جون ۱۹۸۷م په آخر کي په ناجائز مداتو کي لګول شوې سرمایه تناسب تقریبًا ۴۸ فیصده ته رسیدلی دی.

لهذا ددې معلوماتو د ترلاسه کولو وروسته شرعي حکم دادی چې داین آئي تي یونټ رانیول شرعًا جائز نه دی.

اوس سوال دادی چې هغه چاچي ددې فتوی وړاندې یا داداري د اعلانا تو مطابق داین آئي تي دیونټ د جائز بللو په فکر دغه یونټ رانیولی او هغه ورڅخه سالانه منفع هم تقسیم کړي وي ایا هغه ته دمنافع څه حکم دی؟

نو ددې سوال جواب دادی چې داحتیاط تقاضا داده چې ددې اداري دغه خبره معلوم کړل شي چې دهغه سالانه منافع څو فیصده دی او دهغو درو مداتو څخه حاصل شوې ده او بیا دمنافعو هغومره فیصد حصه کوم مستحق زکوة ته صدقه کړل شي.

واضحه دی وی چې دغه رقم پلار زوی یا میړه او مایني ته هم ورکولی شي. په دې شرط چې هغه مستحق دزکوة وي، مثلاً داداري څخه معلومه شوه چې کل منافع ۳۰ فیصده حصه په ناجائز مدات سره لاس ته راوړل شوې ده، نو خریدار دی هم د ۳۰ فیصد رقم صدقه وکړي، دجون ۱۹۸۷م په آخر کي داحقر په نزد محتاط اندازه داده چې دمنافع ۳۰ فیصده حصه په شرعي اعتبار ناجائز حاصل شوې ده نو دهر یونټ خریدار دی ۳۰ فیصده حصه صدقه کړي.

لکن تر اوسه این آئي تي منافع اکثر حصه جائز حصص په وسیله راځي او جائز منافع مقدار دناجائز حصې په مقابله کي زیاته ده، نو چا چي داین آئي تي پر اعلاناتو اعتماد کړی وی اوپه هغه کي یې سرمایه کاري کړې وي دهغه طرف څخه اداره دده سرمایه په ناجائز کار کي دلګولو اجازت نشته هغه ته چې کومي منافع رسیدلی دی هغه دپوره استعمالولو هم ګنجائش شته ولې چې مذکوره صورت کی دناجائز کار بار ذمه دار داین آئي تي منتظمین دی، البته آئنده هغه لره په کار ده چې هغه خپلي روپۍ واپس واخلی.

په فتاوی عالمګیره کي دی:

اذا دفع المسلم الى النصرانى مالاً مضاربة بالنصف فهو جائز (اى فى القضاء كما صرح به فى امداد الفتاوى عن المبسوط ج ۳ ص ۴۲۱) الا انه مكروه فان اتجر فى الخمر والخنزير فربح جاز على

المضاربة فی قول ابی حنیفة وینبغی للمسلم ان یتصدق بحصته من الربح وعندهما .... لا یجوز علی المضاربة .... وان اربی فاشتری در همین بدرهم کان البیع فاسداً ولکن لا یصیر ضامنًا لمال المضاربة والربح بینهما علی الشرط (عالمکیریه ج ۴ ص ۳۳۳ کتاب المضاربة باب ۲۲) (۱)

حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علی تهانوی رحمه الله تر دې عبارت لاندې لیکلی دی:

قلنا : قوله ینبغي للمسلم ان یتصدق بحصته محمول علی الورع کما هو الظاهر وان حمل علی الوجوب فهو اذا کان قد اتجر فی الخمر والخنزیر ولم یتجر فی غیرهما والا فحمله ما سیجئ فی المخلوط .

ددې وروسته حضرت تهانوي رحمه الله د مال مخلوط احکام یې د فتاوی قاضی خان څخه نقل کړی چې په هغه د ا جزئیه هم لیکل شوې ده:

لو ان فقیراً یأخذ جائزة السلطان مع علمه ان السلطان یأخذها غصبًا ایحل له ذلک ؟ قال : ان کان السلطان خلط الدراهم بعضها ببعض فانه لا بأس به وان وضع عین الغصب من غیر خلط لم یجز أخذه ، قال الفقیه ابو اللیث : هذا الجواب یستقیم علی قول ابي حنیفة رحمه الله لان عنده اذا غصب الدراهم من قوم وخلط بعضها ببعض یملکها الغاصب اما علی ابي یوسف ومحمد رحمهما الله انه لا یملکها

---

(۱) (طبع رشیدیه)

الغاصب ويكون على ملک صاحبها. (قاضی خان ج ۴ ص ۳۶۳ و ۳۶۴)(۱)

د دې عبارت د نقل څخه وروسته حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علی صاحب تهانوی قدس سره ليکلی دی:

فاذا خلط الوكيل دراهم الربا ببعض الدراهم التي اخذها من حلال يجوز اخذ الربح منها لكون الخلط مستهلكًا عند الامام لا سيما اذا كان الوكيل كافرًا، لا سيمًا والتقسيم مطهر عندنا كما اذا بال البقر في الحنطة وقت الدياسة فاقتسمها الملاک حل لكل واحد اكلها مع التيقن بكون الحنطة مختلطة بالطاهر والنجس، ولكن القسمة اورثت احتمالاً في حصة كل واحد من الشركاء فحكمنا بطهارة نصيب كل واحد منهم فكذا ههنا اذا اربى الوكيل بالتجارة وخلط الدراهم بعضها ببعض ثم قسمها على الشركاء يحكم بحل نصيب كل واحد منهم والله تعالى اعلم (امداد الفتاوی ج ۳ ص ۴۳۲ رساله القصص السني)(۲)

د دې عباراتو مذکوره بالا حکم واضح کيږي.

دلته دا واضح کول پکار ده چې دا اين انې تي پر موجوده طريق کار باندې مبنی ده، اين آنې تې د ذمه دار حضراتو سره يو ځای به دا کوشش کيږي چې د ناجائز کار بار حصه بالکل ختم شي، که دغه کوشش کامياب شي او حالات تبديل شول نو حکم هم ورسره بدليدلای شي په هغه وخت به انشاء الله بيا درته اعلام وشي.

---

(۱) المطبع العالی الواقع فی لکنو

(۲) ج ۳ ص ۴۸۶ (طبع جديد جمادی الاولی ۱۴۲۴ هـ طبع مكتبه دار العلوم كراچي)

والله سبحانه وتعالی اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۱ / ۲ / ۱۴۰۸ ھ (فتوی نمبر ۱۱۲۲ / ۲۹ د).

الجواب صحیح محمد رفیع عثمانی عفاالله عنه.

الجواب صحیح بنده عبدالرؤف سکھروی.

الجواب صحیح بنده محمد عبدالله عفی عنه.

داین آئي ټي نوی صورت حال

وضاحت ازمرتب

حضرت مفتی صاحب دمذکوره فتوی چي داین آئي ټي په اړه یې دعدم جواز کړې وه دهغه سره سره یې ددې اداري دذمه دارانو سره دخبرو ذکر هم کړی څنګه چی ددې فتوی وروسته اکابر علماء دطرف څخه مسلسل مجلسونه کولو وروسته په صورت حال کي تبدیلي راغله نو حضرت مفتی صاحب هم دنوی صورت حال مطابق حکم په البلاغ مجله کي شائع کړو ، په این آئي ټي کي هم مسلسل تبدیلي روانه وه نو دترتیب زماني په اعتبار سره احکام دپوره تسلسل سره داحکام دزده کړي لړۍ هم ورسره روانه وه چی په البلاغ کي جاري کیدله حضرت مفتی دمذکوره فتوی وروسته په البلاغ کي په شماره رمضان المبارک ۱۴۰۹ کي شائع کړه.

دالبلاغ رجب المرجب ۱۴۰۸ ھ مارچ ۱۰۸۸ ء په شماره کي دنیشنل انوسټمنټ ټرسټ (این آئي ټي) دکار بار په اړه یو تحریر شائع کړی دی چی دهغه خلاصه په دې ډول ده چي په دې اداره کي دسرمایه یو لویه حصه په داسي مداتو کي لګول شوې ده چي دهغه آمدني په شرعي اعتبار سره درست نه ده ، لهذا دهغه شرعي حکم داؤ چی دحالاتو دموجوده این آئي ټي یونټ رانیول جائز نه دی ، او چا چي لا له وړاندي څخه رانیولی ؤ دهغه په باره کي ویل شوی ؤ چی هغه څخه لاسته راوړل شوې منافع دیرش فیصده بغیر دنیت دثواب دی صدقه کړل شي.

د دې فتوی د اشاعت سره سره په آخر کي دا ويل شوي ؤ چي که د اين آئي ټي ذمه دار حضراتو سره د گفت شنيد سره د اصلاح کوشش روان دی . او که په صورت حال کي کومه تبديلي راسي نو ان شاء الله بيا به اعلان کړل شي.

او د دې سره سره د اين آئي ټي د ذمه دارانو سره مشوره روانه وه ، بفضل الهی هغو يو اخي دانه چي زمونږ د مشورو سره سم يې غير شرعي سرمايه کاري ليري کړه . بلکه په دې اړه يې د عملي تعاون ثبوت ورکړو ، د دې نتيجه داده چي تقريبًا دلسو مياشتو د کوشش څخه وروسته بحمد الله د اداري په طريق کار کي پوره تبديلي څرگنده شوه .

د اداري د طرف څخه پر ټولو معاهدو باندي علماء کرامو يو اري بيا د سره غور وکړو ، او هغه يې د شرعي دلحاظه تثبيت کړه ، نو يو اري بيا د اين آئي ټي د نوي صورت حال سره سم د شرعي حکم د بيانولو ضرورت راغی.

څنگه چي مونږ په پخواني تحرير کي عرض کړې وه چي د اين آئي ټي د سرمايه کاري د نا جائز مداتو څخه ده نو د هغه ډيره حصه د مارک اپ يا پي ټي سي يا ټي ايف سي باندی مشتمل ده.

د دې درو مداتو څخه اين آئي ټي د پي ټي سي طريق کار بالکل ختم کړو ، او د مارک اپ او ټي ايف سي د کار د ختمولو سره يې د مرابحه مؤجله کي تبديل کړ.

په سابقه طريق کار او په نوي طريق کار کي فرق دا راغی چي وړاندي به چي کله کوم شخص يا اداري ته پيداواري قرضه ورکيدله نو نو هغه به د اين آئي ټي د طرف څخه مارک اپ باندی روپۍ ورکيدلې لکن دا يو اخي د تعبير ترحده ويل کيدل چي د اين آئي ټي د طرف څخه هغه سامان د نفع باندی فروخت کول کيږی کوم چي قرض وړونکی په دغه رقم باندي رانيول کيږي حالانکه هغه سامان نه اين آئي ټي په ملکيت کي راتلو نه قبضه وه ، لهذا هغه محض يو فرضي کار وائي وه ، او حقيقت داؤ چي روپۍ ورکيدلې او پر هغه باندي نفع اخستل کيدله کوم چي په حقيقت کي سود دی ، دا هغه طريق کار ؤ کوم چي د ملک په زياتو بينکو کي رائج ده.

لکن اوس د مارک اپ پر ځای د مرابحه مؤجله عقد کول کيږي چي د هغه خلاصه په دې ډول ده ، چي د چا د کوم کار لپاره قرض په کار وي ، نو د اين آئي ټي اداره هغه ته د روپو

ورکولو پر ځای مال ورته رانیسي او پر هغه باندي يې په نفع باندي پلوري ، او قيمت يې وروسته ورڅخه اخلي ، په دې نوي صورت کي مال اول دادارې په ملک او قبضه کي داخليږي ولي چي که دغه مال په دې حالت کي هلاک شي نو نقصان به يې دادارې وي . دهغه وروسته يې اداره په نفع پر خپل ګراک باندي پلوري ، په دې کي ددې خبري هم ګنجائش شته چي اداره ګراک خپل وکيل جوړ کړي لکن تر څو چي ګراک وکيل وي په دې وخت کي ټوله ذمه دادارې پر غاړه ده ، وکيل بيا دخريدار پوره وروسته دادارې سره نوی عقد تر سره کوي.

دمارک اپ او دټي ايف سي ، ټوله معاهدات دمذکوره طريق کار سره مطابق تبديل کړل شول ، او په دې ډول دغه معاملات دجواز شرعي په حدودو کي داخل شول.

دمرابحه مؤجله سره سره اين آئي ټي داجارې معاملات هم شروع کړل ، يعنی هغه مشينان وغيره خپلو ګراکانو ته رانيسي او په معلومه کرايه يې ورته ورکوي ، دعقد اجارې لپاره هم مستقل معاهدات دشرعي شرائطو سره سم تيار کړی دی ، او دګراکانو سره دهغه سره سم معاهدات کوي.

نو اوس داين آئي ټي ډيره سرمايه دجائز کار بار دکمپنيو په حصصو رانيولو او په مرابحه مؤجله او عقد اجاره کي لګول شوې ده ، او دغه درې واړه صورتونه په فقهي اعتبار سره دجواز په حدودو کي داخل دی ، نو اوس ډيره حصه دسرمايه کاري په جائز کار بار کي لګول شوې ده .

البته يو مدی داسي شته چي دهغه پر تبديلي باندی اداره قادر نه شوه ، هغه دا چي په بعض اوقاتو کي دغه اداره خپل رقم په عام تجارتي بينکو کي په پي ايل ايس اکاونټ کي ږدي او دا خبره په البلاغ کي څو خله ذکر شوې ده چي دپي ايل ايس (يانفع او نقصان کي شراکت) په نامه چي کوم کار بار مروج دی په بينکو کي ، هغه شرعًا درست نه دی ، لهذا دهغه آمدنی شرعًا حلال نه ده ، دغه اداره ددغه مد څخه دروپو پر راايستلو قادر نه شوه ، لهذا دغه مد اوس هم شرعًا درست نه دی او ددې مد څخه دامدني راتلل حلال نه ده.

لکن اداره اوس هم دخپل گراکانو لپاره چې کوم نوې معاهدې کوي په هغه کې یو دیوې خانې اضافه کړې ده چې په هغه کې یې گراک ته ددې اختیار ورکړی دی. چې هغه وایي چې زه ددغې ادارې دفلان فلان مد آمدني نه غواړم. که په دې خانه کې ونیکل شي چې زه پي ایل ایس امدني نه غواړم نو په دې صورت کې دیونټ گراک ته دپي ایل ایس آمدني نه ورکول کیږي. او یواځې به دهغه درو مدانو څخه نفع ورکول کیږي.

داین اني تي ذمه دارانو ددې خبرې وعده کړې ده چې اگر که دهر گراک سره یې علیحده لگول ممکن نه دي. لکن څونه چې خلک په فارم کې دپي ایل ایس دآمدني دنه غوښتلو اعلان وکړي نو دهغو به په مجموعي رقومو کې دهغه رقم دکوم بل مد څخه لگول کیږي. لکن داسي هیڅ کله نه شي کیدلی چې دهغه رقم دې دمجموعي رقم دمقدار څخه کم شي. چاچې دپي ایل ایس آمدني دنه غوښتلو اظهار کړی وي.

چونکه پي ایل ایس څخه حاصل شوې آمدني تناسب دادارې مجموعي امدني په مقابله کې ډیر کم دی. او دمذکوره فارم په ذریعه دآمدني څخه دبچ کیدلو لاره هم د دروږ دطرف څخه ورکول شوې ده. نو اوس داین آئي ټي یونټ د نیولو شرعي حکم دی.

په این آئي ټي یونټ کې دروپو لگول په شرط جائز دي چې دادارې د طرف څخه په شائع شوي فارم کې ولیکل شي چې زه دپي ایل ایس څخه دحاصل شوې آمدنۍ غوښتونکی نه یم نو ددې تحریر ورسته چې دادارې دطرف څخه ورکول کیږي نو هغه ته په ذاتي استعمال کې لگول جائز دي.

لکن دا وضاحت یو اړین کیږي چې دشرعي حکم داین آئي ټي دموجوده طریق کار سره شوی دی. چونکه ددغه ادارې دطریق سره سم سرمایه کاري به مختلفو اوقاتو کې بدلیږي او انتظامیه او دهغه پالیسي بدلیږي. نو آئنده به طریق کار کې دتبدیلي امکان موجود دی. لهذا ددې ادارې گراکانو ته مکاره ده چې هر کله ددغې ادارې سره په گروه لپاره دمد نوب به څخه جائز دي خلي ما دادارې دسالانه بیلنس شیټ موږته راولیږي تازه صورت حال په اړه استفتا طلب کړي.

احقر محمد تقي عثماني عفی عنه ۴/۸/۱۴۰۹هـ

په بینک کې دکرنټ اکاونټ او انعامي بانډ حکم

سوال: زما مخکه وه چي ما و پلورله او د هغه روپۍ په بينک کي جمع کول غواړم . ولي چي زه د څه وخت لپاره بهر ته ځم . پر و ايـسي باندی يقيناً پر هغه باندي سود ورکول کيږي ايا هغه سود يتيم خانې ته ورکولی شم ؟ ولي چي زه سود نه خوښوم او هغه ګناه بولم . يا زه په دې سره په سود سره مکان رانيسم او هغه سود ورباندي ادا کړم ؟ ايا داډول سود اخستل خو به ګناه نه وی ؟ دانعامي بانډ رانيول څنګه دی ؟

جواب: ته خپلي روپۍ په کرنټ اکاونټ کي جمع کړه . پر هغه باندي سود نه ورکول کيږي او که په غلطي سره په کوم بل اکاونټ کي جمع کړل شي او پر هغه باندی سود ورکړل شي نو مستحق زکاة ته يې ورکړه او د بينک څخه سودی قرضه اخستلو څخه هم جائز نه ده . د داسي قرضو اخستل سم دستي دلاس رانيولو فکرمند شه . او دانعامي بانډ چي روپۍ ورکول کيږي هغه سود او قمار باندی مشتمل دی جائز نه دی د هغه وصولول حرام دی . که باندی رانيول شي نو يواځي خپلي روپۍ وصول کولی شې.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۹ / ۸ / ۱۳۹۷ ھ (فتوی نمبر ۸۹۵ / ۲۸ ج)

جبري پراويډنټ فنډ باندي زياتوب ورکول سود نه دی

سوال. پراويډنټ فنډ باندي چي د ملازمينو د هري مياشتي د تنخوا څخه څه وضع کيږي او په بينک کي جمع کيږي نو پر هغه باندي سود هم ورکول کيږي اوس ځني خلک وايي چي : پراويډنټ فنډ اجباري دی که بينک پر هغه باندی سود ورکوي نو دا هم مجبوري ده چي د بينک والا و باندی سود ورکوي موږ چي رقم سره له سود بيرته اخلو نو د هغه څخه د اصل رقم وړو او نور به واپس کوو يا به يې کوم مجبور شخص ته ورکوو اب دا شرعا جائز ده ؟

جواب جبري پراويډنټ فنډ باندي چي د اصل رقم څخه زياتوب ورکول کيږي هغه شرعاً سود نه دی د هغه وصول کول جائز دی

والله علم وعلمه اتم واحکم / احقر محمد تقی عثماني عفی عنه ۲۸ / ۱۰ / ۱۳۸۷ ھ

(فتوی نمبر ۱۳۳۲ / ۱۸ الف)

الجواب صحيح بنده: محمد شفيع عفی عنه ۲۹ / ۱۰ / ۱۳۸۷ ھ

په مغربي ممالکو کي د سود ی قرضو په وسیله د کور رانیولو طریقه او دهغه حکم

سوال. په آنرلینډ وغیره ملکو کي دکور رانیول مشکل نوي محض ۵۰ قیمت چي ورکړي نو په قرض ورکول کیږي ، چي هغه که انترسټ په ماهانه اداکول غواړي نو عمومًا هغه ددي کور دکرايي وغیره څخه په کمه وي ، او کله چي پنځه یا شپږ کاله تیر شي نو نو ددي ځای څخه ځي کور پلورل کیږي داډول ماهانه کرایه ضائع کیږي او دهغه سره دبرابرتي په کار کي هم استعماليږي او کوم چي يې قيمت لوړ شوی وي نو هغه يې بله فنډ ده . نو خلک ډیر ورته مائل دی ، مګر تر ټولو غټه خبره د سود ده په دې اړه زما په لانديني ډول پوښتني دی امید دی چي جوابو نه به يې راکړې:

ایا دغه مذکوره لین دین جائز دی ؟

ایا په لین دین کي چي په کومو خاصو حالاتو کي جائز دی مثلا داسي ملک وي چي هلته خرید او فروخت په څه ډول وي ؟

ستا د کتاب دلوستلو وروسته او دنورو معلوماتو څخه راته څرګنده شوه چي دهغه د څه ترامیمو وروسته جائز کیدلای سي ، مثلا که دکور اصل قیمت خرید یو لک وي مګر په پنځویشت کلو سره په اجل یو نیم لک نو داول څخه دکور قیمت یو نیم لک شي او هغه دی په مذکوره کلو باندی تقسیم شي ، او قسط واره دي ادا کړل شي ایا داډول کول جائز دی ؟ زما د ناقص علم سره سم دغه کار دشکوکو څخه خالي نه دی ولي چي دلته څو سوالونه راپورته کیږي چي دهغه حل اسانه نه دی ، نو ددې لپاره ستا د جانبه ددې جواباتو انتظار کیږي . په دې ډول د پنځویشت کاله په وعده رانیولو وروسته که موږ وغواړو چي دغه سرای خرڅ کړو نو ایا بیا به موږ دغه یو نیم لک پوری ټولي یو ځایي ورکوو ، او که به هغه یو لک پوری ورکوو چي حقیقتا قرض دی ؟ فرض کړه چي ستا سوال نمبر ۴ کي ولیکې چي یو نیم لک روپۍ به ورکوی سرای که هر وخت وپلورل شي ، نو بیا سوال دادی چي که بینک په خوښي سره خپل پور وروسته کول غواړي ، مثلا دکور اصل قیمت یو لک وي ، په پنځویشت کاله په اجل سره په یو نیم لک وي یعني دهر شلو

زرو په عوض دیرش زره په دې حساب سره په هرو پنځو کالوکي شل زره . او س که پر دې موقع باندې کور و پلورل شي که بينک په خوښي سره ووايي چې : د کور قيمت : يو نيم لک څخه را کښته کړي يو لک لس زره يې کړي ايا داسي کول جائز دي ؟.

جواب: محترم و مکرم جناب عديل صديقي صاحب السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته

ستاخط راته ورسيدو په مغربي ملکو کي سودي قرض په وسيله چې کور رانيول رائج دي هغه سود دی حرام دی . البته که د کور مالک سره داسي معامله وشي چې د کور قيمت د بازاري قيمت څخه زيات مقرر شي . او بيا د هغه ادائيگي قسط واره ورکول کيږي نو جائز دی . که د غه معامله د بينک يا مالياتی اداري په وسيله تر سره کيږي نو هغه به يو ځل هغه کور په خپله رانيسي او هغه باندي قبضه وکړي او بيا يې پر قرض و پلوري او هغه د پور په لحاظ که د بازاري قيمت څخه زيات وي نو جائز ده (۱) لکن په معامله کي دا طی کول ضروري ده چې ټول قيمت يې معلوم کړل شي او په څو قسطو باندي به ادا کول کيږي ، که په دې ډول سره قيمت مقرر شي نو بيا يو بل فريق د هر وقت وړاندي مجبوره کول جائز نه دی ، لهذا که خريدار آخري ادائيگي څخه وړاندي هغه کور و پلوري او رقم پيشگي ادا کول غواړي نو دی د هغه اداري څخه د کم قيمت مطالبه نه شي کولی ، که هغه اداره په خپله خوښه قيمت کم واخلي نو صحيح ده .

والسلام (حضرت مولانا) محمد تقی عثماني (مدظلهم) بقلم محمد عبدالله ميمن
۱۴۲۰/۱۲/۲۸ هـ

د بينک يا هاؤس بلډنگ فائنانس (د کور جوړولو اداره) په وسيله د کور رانيولو حکم

---

(۱) د مذکوره معاملي متعلق حوالي په لاندي ډول دی :
وفي اعلاء السنن ج ۱۴ ص ۱۷۳ (طبع ادارة القرآن کراچي) عن ابي هريرة رضي الله عنه قال : نهی النبي ﷺ عن بيعتين في بيعة .

سوال: په متحده اماراتو یا په پاکستان یا دنړۍ په کوم بل هیواد کې زما ذاتی کور نشته زه په یو وړوکي کلي کي وسیږم چې هلته زما دپلار یو وړوکی زوړ کور دی هغه زما او زما دوررونو او خوندو تر منځ شریک دی زما څلور واړه زامن دی . دخلګو په څیر زما هم دکور رانیولو بنیادي ضرورت دی . نن که زما نوکري ختم شي نو زه به بیرته پاکستان ته راځم او زه بیا هلته په خپل کلي کي ګذاره نه شم کولی لازما به کوم بنار ته مخه کوم ، هر څیرته دکور دخپلولو لویه سرمایه او تکیه وي . او په موجوده وخت کي زه دومره روپۍ دتنخوا څخه هم نه شم زیاتولی چې په هغه سره کور رانیسم . نو زه به حتمی دچا څخه قرض تر لاسه کوم ، هغه که کوم شخص (چي ناممکن دی) او که کوم بینک یا دکور جوړلو اداره وی ، که زه ددغو ادارو څخه قرض تر لاسه کړم او په هغه سره کور جوړ کړم یا کور رانیسم نو هغه قرض په کرار کرار ورکوم څنګه چې نور خلګ ادا کوي . ولي څونه چي وروسته کیږي نو کورنه نور هم قیمته کیږي زه ورځ تر بلي ورځي نور پریشانه کیږم ، ایا زه ددې حالاتو په نظر کي نیولو سره دکوم بینک یا اداري څخه قرض تر لاسه کولی شم ؟ څنګه چي تاسي ته معلومه ده چي دغه اداري دقرض په و کولو کي سود هم اخلي که په شریعت ماته جواز نه وي نو ماته دحل لاره راوښیه چي زه کور جوړ کړم.

جواب: په پاکستان کي کور جوړلو اداره چي کوم طریقه کړ چي دځو کالو څخه دوی غور کړی دی نو په هغه کي صراحة دسود نوم نشته . لکن تر اوسه هم ددوی متعدد کارونه دشریعت څخه خلاف دی . نو ددوی په وسیله دکور جوړولو مشوره نه درکوم . خوک چي دا دول بي کوره وي چي هغه دوی سره معامله ونه کړي او دهغه دسرپناه ځای هم نه وي نو هغه ته ګنجائش شته لکن چاته چي دسرپناه ځای وي که دکرایې وي هم یا درانیولو وس ولري هغه له [illegible] کار نه دی ، البته ددې خبري کوشش ضروري دی چي ددوي طریق درست شي . بعض اداري د [illegible] طریقې کمونه جاري کوي لکن حتمي خبره نه کول کیږي في الحال داسي کومه اداره موجوده نشته چې هغه په اړه رجوع وشي.

والسلام (حضرت مولانا مفتی) محمد تقی عثماني (صاحب مد ظلهم) بقلم محمد عبدالله میمن ۲۲ ، ۱۱ ، ۱۴۱۴)

وفیه ایضاً ج ۴ ص ۱۷۵ و ۱۷۶ (طبع مذکور) عن عبدالله

دبينک آف خيبر د طرف ښځه دفوډ ډپارټمنټ (دخوړو اداره) سره د مرابحې منسوخ کيدلو په صورت کي د بينک د طرف ښځه د تحفې په ډول دلاسته راغلو روپو حکم

سوال: جناب حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثماني صاحب ! السلام عليکم.
اميد چي صحت به دې ښه وي.
په لاندنيو مسائلو کي دلارښوني غوښتنه کيږي:
بينک آف خيبر چي ۲۰۰۶ کي دفوډ ډپارټمنټ صوبه سرحد سره دغنمو دخريداري په سلسله کي د مرابحې عقد کړی دی، په دې فلانکي بينک آف خيبر دپاسکو ښځه غنم هم رانيولي ؤ په اړه بينک خپل نمائنده هم مقرر کړی ؤ او رقم يې هم هغه ته ورکړي ؤ لکن وروسته ظاهره شوه دفوډ ډپارټمنټ دپاسکو سره ددې معاملې ښځه وړاندي خبره کړې وه (په دې اړه معاهدې خط منسلک دی)
په دې وجه د شريعه ايډوائزر لخوا ښځه دغه مرابحه ناممکن وبلل سره تو بينک آف خيبر د خط په وسيله دفوډ ډپارټمنټ ښځه اصل رقم مطالبه وکړه (خط ور سره منسلک دی)
فوډ ډپارټمنټ دغه رقم درې مياشتي وروسته ورکړل. دهغه سره يې څه زياتي روپۍ هم ورکړې تر اوسه دغه استعمال شوې نه دی. ولي بينک په هغه کاته کي ايښي وي چي په هغه سره کار بار نه کول کيږي. کله چي موږ دخوړو داداري د مشرانو ښځه خبره وشوه نو هغوی راته وويل چي دغه روپۍ راته په تحفه کي راکول شوې دی او دوی دا هم وويل: چي موږ به په ګډو سره داسې يو خط تيار کړو چي بينک ته قابل قبول وی.
په دې اړه په لاندي ډول تجويزونه پيش خدمت دی:
الف بينک دغه رقم دډپارټمنټ د چيف منسټر په وسيله بيرته ورولېږي.
ب. بينک دغه رقم د تحفې په ډول دفوډ ډپارټمنټ په خوښه قبول کړي او په خپلو منافعو کي شامل کړي او خپلو سرمايه کارانو ته تقسيم کړي.

اميد دی چي په دې اړه به لارښونه راته وکړې . په دې اړه هم راته په څرګنده وو ایه چي په مستقبل کي دغه کار په څه ډول پر مخ یوورل شي. (محمد اسد)

جواب: محترم مکرم محمد اسد صاحب داسلامک بینکنک مشر بینک آف خیبر !السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

دفوډ دپارتمنټ څخه دمنسوخ شده مرابحې وروسته چي ۵ ملینه روپی په تحفه کي ورکړل شوې دي هغه دهغه په اړه ستاسي دپوښتني خط راته ورسیدو . په دې اړه عرض دادی چي که دبینک دطرف څخه دغه زائد رقم مطالبه صراحة ، اشارة یا کنایة مطالبه شوې وي ، که هغه دتحفې په نامه وي نو دهغه روپو راګرزول بالکل جائز نه دی . دا دسود په حکم کي ده او بیرته ورکول ضروري ده.

او که دغه دبینک دطرف څخه مطالبه نه وی هم که دتحفې په ډول فرد دطرف څخه نو بیا بله خبره ده لکن فوډ دپارتمنټ سرکاري محکمه ده چي هغه لره دا اختیار نشته چي هغه فرد یا ادارې ته ۵ ملینه روپی په تحفه کي ورکړي . لهذا ظاهره داده چي دغه ۲۰۰ ملین روپو باندي دنفع دترلاسه کولو په غرض ورکړل شوې دی ، او غالبًا چي دا دفوډ دپارتمنټ دحساباتو کي درج کول کیږي نو دا دبینک په آمدني کي شاملول درست نه دی

والله سبحانه اعلم ۲۵ / ۴ / ۱۴۲۸ هـ

فصل في القمار والتأمین

(د قمار او انشورنس بیان)

دژوند، کور او مال وغیره د انشورنس حکم

سوال ایا انشورنس جائز دی؟ مثلا دژوند، کور مال وغیره

جواب: انشورنس چي پر سود او قمار باندي مشتمل دی بالکل حرام دی، البته که انشورنس د حکومت د طرف څخه لازمي وي مثلا د موټر وغیره بیمه کول نو مجبوراً یې کرای شي، مګر کله چي روپۍ درکړل شي نو هغه یواځي دومره روپۍ ورڅخه اخستلی شي چي څونه تا داخل کړې وي، د دې څخه زیاتي نه.

والله اعلم ١٣/٢/١٣٩٨ھ (فتوی نمبر ٢٩/٢٠٧ ب)

مروجه انشورنس متبادل تکافل

(وضاحت ازمرتب) په ١٤٢٣ھ کي مجلس تحقیق مسائل حاضره یو اهم اجلاس په جامعه دار العلوم کراچي کي د مروجه انشورنس د متبادل غور فکر په بنیاد منعقد شو چي په هغه کي د پاکستان د مفتیان کرام څخه علاوه د بنګله دیش او شام د علماؤ هم شرکت کړی ؤ، د اجلاس څخه وړاندي مفتي تقی عثماني صاحب، شرکات التکافل پر چند اشکالات په عنوان سره یو تحریک شرکاء اجلاس ته ارسال کړل شو وروسته چي دغه اجلاس دوې ورځي نور جاري ؤ په اجلاس کي د تبرع یا وقف پر بنیاد د انشورنس متبادل نظام باندی د غور او فکر وسو، د مجلس د ابتدائي اکابر څخه مفتی اعظم پاکستان مفتی محمد شفیع صاحب، مولانا محمد یوسف بنوری صاحب، مولانا مفتی ولی حسن ټونکي صاحب رحمهم الله چي لا له وړاندي د انشورنس متبادل باندی د تفصیل غور او فکر لپاره د وقف او مضاربت پر بنیاد قائم کړی ؤ چنانچه د دغه اکابرینو د متبادل لاري لپاره یو متفقه قرار منظور کړی ؤ، چي پر هغه باندي د مفتي لخوا څخه څه

اشكالات تحرير كړل شوي ؤ د دې ځخه وروسته مجلس د طرف ځخه د هغه اشكالاتو لپاره جواب اكابرو يو قرار داد پيش كړی دی (محمد زبير)

شركات التكافل باندى اشكالات

(از حضرت مولانا مفتى محمد تقى عثمانى صاحب)

الحمد لله رب العالمين. والصلاة والسلام على سيدنا ومولانا محمد النبى الامين وعلى آله واصحابه اجمعين، وعلى كل من تبعهم باحسان الى يوم الدين اما بعد

نن ورځ چي په دنيا كي د مختلفو شيانو د بيمې كاربار د انشورنس په نام روان دی هغه معاصر علمائي اسلام اكثريت د غرر او قمار د مشتمل كيدلو پر بنا، ناجائز او حرام بللی نو پدې خاطر د شرق الاوسط مسلمانانو د خپلي علاقې د علماؤ كرامو په مشوره د شركات التكافل په نام كمپنۍ جوړ كړې دی چي د بيمې مقاصد د شرعي اصولو ماتحت كولو مدعى دی.

د دواړو قسمو د كمپنيانو طريقه كار كي فرق په دې ډول دی چي هغه د انشورنش كمپنياني چي د شريعت پابنده نه دی د خلكو سره باقاعده تجارتي معاهدې كوي چي د هغه پر بنياد بيمه دار ماهانه يا سالانه يو څه اندازه رقم وركوي چي هغه ته پريميم ويل كيږي او د دې په مقابل كي كمپنۍ د دې التزام كوي چي كله هغه بيمه شوی شی هلاك شي نو د وی يې نقصان تلافي كوي د غه كمپنياني په يو خاص حساب سره پريميم تاكي چي د هغه لپاره د يو مستقل فن چي ايكچوري ورته وايي په نام سره مشهور ده . په دې حساب سره هغه دا اندازه لګوي چي هغوی ته اوسطا د كال څونه نقصاناتو د تلافي كول پكار ده ، او پر دې به څونه خرڅ راځي څونه چي خرڅ راځي د هغه په اندازه د وی پريميم ټاكي او د هغه سره د خپل نفع اندازه هم مقرر وي د كال اخراجات د د وی د توقع بر خلاف راشي نو كله چي د دی سره د نقصان انديښنه وي نو د وی د كومي بلي كمپنۍ سره خپله هم بيمه وكړي چي هغه ته رې انشورنش (Re-insurance) وايي او په عربي كي ورته اعادة التأمين ويل كيږي د مروجه انشورنس كمپناني اعادة التأمين د پاره په خپله هم پريميم وركوي.

بل طرف شرکات التکافل دی چې په شرق الاوسط کې د انشورنش متبادل قائم شوې دی. هغه د تجارتي معاهدې پر ځای د تبرع د اصولو سره سم کار کوي. هغې کمپنیو چې مختلف افراد رقم ورکوي د هغو په بدل کې داطی شوې وي چې دغه دورکوونکیو د طرف څخه تبرع ده او دغه رقم ورکوونکیو ته حملة الوثائق ویل کیږي.
هغه روپۍ په کاروبار کې هم لګول کیږي او کومې روپۍ چې جمع شي هغه د هغو نولو چنده ورکوونکیو د نقصاناتو تلافي وربانده کیږي، که په کال کې د هغه نقصاناتو تلاف وشي او د هغه څخه څه رقم زیات شي هغه د کمپنۍ منافع نه وی بلکه هغه هم حملة الوثائق باندی تقسیمیږي کومو چې په ابتدا کې دغه رقم ورکړي وی.
د شرکات التکافل بنیادي تصور خو دغه دی لکن عملا په دغه تصور کې مندرجه ذیل مسائل پیدا کیږي.
۱- چونکه د تکافل کار د دنیا د هر ملک په قانون بیله کمپنۍ قائمولو بغیر ممکن نه دی نو په دې وجه څه خلک په ابتدائي کې خپله سرمایه لګوي او کمپنۍ جوړه کړي. هغو خلکو ته شیرز هولډرز یا حامل حصص ویل کیږي. څنګه چې مروجه انشورنس کمپنیاني دی دغه خلک د نقصانتو څخه د بچ ته رقم حق دار نه بلل کیږي نو د دوی آمدني پراخي پر هغه لګول شوي سرمایه تر تجارتي نفع پورې محدود ده. او د تکافل د فند څخه دوی ته هیڅ نه ورکول کیږي. البته بعض شرکات التکافل د هغو د تکافل د فند څخه انتظام او انصرام اجرت ادا کوي. او ملیشیا کې د تکافل کمپنیان هغو ته د تکافل د فند څخه د زیات شوی رقم یو مخصوص فیصد ادا کوي. د غور طلب سوال دادی چې ایا کمپنۍ مؤسسینو ته دغه دانیګي جائز ده که یا؟ که جائز وي نو پر کوم بنیاد باندی؟
۲: اګر که د تکافل فنډ د تبرع پر بنیاد قائم شوی دی. لکن د دې فنډ متبرع هم د نقصان په صورت کې مستفید کیږي. بلکه تکافل فنډ کې خلک د نقصانات د تلافي هغو ته هغه د تبرع د مقدار پر بنیاد ورکوي. یعنې څونه چې د هغه حصه وي په هغه اندازه د هغه د نقصان تلافي کیږي په نورو الفاظو کې تبرع رقم هغه تعین د هغه د شي د قیمت سره سم اندازه کیږي او د نقصان تلافي هم په هغه اندازه وي.

که دهغه شخص دسوزکي موټر دنقصان تلافي کیږي نو هغه به کمه اندازه تبرع کوي او که دمرسډیز موټر دنقصان تلافي کوي نو هغه به زیاته تبرع کوي . سوال دادی چی ایا په دې صورت کي چي متبرع په دې نقطه نظر سره دده رقم دمقدار تعین کول کیږي ، چي دهغه دنقصان دتلافي مقصود وی نو واقعة ایا دا تبرع ده ؟ یا دا چی دعقد معاوضه په درشل کی داخل شي ؟ دشرق اوسط هغه حضرات ی دغه تبرع بولي او اجازت یې ورکړی دی ، دهغه وینا داده چی څه رقم کوم شخص ورکوي هغه تکافل فنډ حصه جوړیږي . ددې تکافل فنډ قواعد او ضوابط په خپله دفنډ قائمونکی چي دوی کی هر متبرع داخل دی مقرر کوی چي چا دومره اندازه تبرع وکړه دهغه حساب سره به سم ددې فنډ څخه دهغه دنقصان تلافي کیږي ، او کوم فنډ چي په باهمي تعاون او تبرع په بنیاد قائم شي ، دهغه قواعد او ضوابط دفنډ دتمام شرکاء په رضامندي سره مقرر کیږي ، لهذا که دغه قاعده مقرر کړل شي چي خلګ به دنقصاناتو تلافي دتبرعات په اندازه کوي نو پر دې فنډ دتبرع به کوم اثر نه اچوي لکن سوال دلته دادی چی ایا شرعًا هم دغه نقطه نظر درست ده ؟

۳ - څنګه چي وړاندي ذکر شو چي مروجه انشورنس کمپنیاني دنقصان څخه دځان ساتلو په غرض ری انشورنس یا اعادة التأمین کوی ، نو شرکات التکافل ته هم دغه خطر موجود دی چی دتکافل فنډ رقم دنقصانات دتلافي لپاره ناکافي شي .

اګرچی یو یا دوه ځایه مسلمانانو داعادة التکافل کمپنیاني قائم کړې دی مګر دهغو صلاحیت ډیر محدود دی ، نو دعرب علماؤ ددې خبري هم اجازت ورکړی دی چی تر څو شرعي بنیاد بانديې اعادة التکافل نظام مستحکم نه وی تر هغه پوري په درجه دمجبوري مروجه ري انشورنس یا اعادة التأمین کولی شي . ددوی موقف دادی چی دغه تأمین حرمت ربا او قمار په وجه نه دی ، بلکه دعقد غرر په وجه دی ، چونکه دانشورنس کمپنی دنقصان په صورت کي دنقصاناتو تلافي محض دروپو دورکړي پر بنیاد نه ورکوي چي هغه مبادلة النقود بالنقود لازم شي بلکه دنقصان تلافي دذمه داري اخستلو پر بنیاد ده : مثلا کار تبا شي نو دهغه پر ځای بل کار ور برابروي ، کور خراب شي نو بل کور ورته ورکوي ، لهذا دغه عقد ربا یا قمار نه دی بلکه عقد غرر دی ، او غرر دحاجت

عامه پر بنا کولی شي . سوال دادی چي ایا دغه موقف درست دی ؟ او که نه دی نو په دې صورت حال کی کومه بله متبادله لاره شته او که نه ؟

دمجلس د طرف څخه دمذکوره اشکالاتو جوابونه او دتکافل په اړه داکابرو علماؤ قرارداد

نحمده ونصلی علی رسوله الکریم سیدنا محمد وآله وصحبه اجمعین
امابعد ! دجامعه دار العلوم کراچي دشعبه مرکز الاقتصاد الاسلامي په دعوت دپاکستان ، بنګله دیش او دشام اهل علم او اهل فتوی حضرات اهم اجتماع چي ۲۱ او ۲۲ دشوال په ۱۴۲۳هـ په ورځ دجمعرات او جمعې چي مطابق ۲۶ او ۲۷ ددسمبر د۲۰۰۲ م په جامعه دار العلوم کراچي ددارالافتاء په انګر کي دبیمه په متبادل نظام تکافل باندی دغور او فکر کولو په بنیاد منعقد شوه.

دمجلس علمائي کرامو دمروجه انشورنس په متبادل نظام شرکة التکافل باندي غور وکړ چی په هغه کي عملي صورت بنګله دیش ، شرق الاوسط او دملایشیا بعض کمپنیو اختیار کړی دی ، پر دې طریقه کار مفتی محمد تقی عثماني صاحب د(شرکات التکافل پر چند اشکالات) په نام تحریر داهل علم مطالعې ته سپارلی دی په دې مجلس کي به ویل کیږي او بیا به دهغه جائزه اخستل کیږي.

دمجلس آغاز مهمان عرب عالم دین او دمتعدد مالیاتی ادارو دشرعي امور دنګران جناب شیخ عبدالستار ابوغده دمغربي بیمه کمپنیو تاریخ په لنډه جائزه واخستله ، او اوس چي په اسلامي ممالکو کي تکافل کمپنیاني کار کوي دهغه پر طریق کاریې په تفصیل رڼا واچوله ، وروسته بیا بعض سوالات او شبهات جوابات وکړل.

ددې وروسته دمتعدد اهل مجلس دخپلو خیالاتو داظهار سره دطویل بحث وروسته مجلس دا وپتییله چی دا وقت داسلامي ممالکو کي درائج تکافل کمپنیان داسلامي اصولو مطابق کار کوي یا غواړي چي په اسلامي طریقه سره یې وکړي دهغه ټولو بنیاد دحملة الوثائق دطرف څخه دتبرع پر بنیاد دی ، او ددې تبرع په بنیاد هغه دخپل متوقع مالي خطراتو ازاله کوي ، مجلس دا خبره محسوس کړه چی دوقف بغیر

دتبرع پر بنیاد دتکافل دکمپنۍ بانو فیام تر متعدد اشکالاتو لاندي راغي . شیخ عبدالستار ابو غده او نورو ډېرو علماؤ اگرچي ددې اشکالاتو جوابونه وکړل لکن مجلس دا خیال وکړی چي به ددې مسئله کي دمزید تحقیق ضرورت شته . اگر في الحال ترجیحا هغه کمپنیاني دتبرع پر ځای وقف غوره کړي نو ددغه قسم سوالاتو څخه به حفاظت وموميٰ.

ددې څخه لوړ دا خبره ده چي په ۱۳۸۴ هـ کي مجلس تحقیق مسائل حاضره دحضرت مولانا مفتي محمد شفیع . حضرت مولانا محمد یوسف بنوري . او حضرت مولانا ولي حسن رحمهم الله او دنور اکابرو په سرپرستی کي دژوند بیمه کولو متبادل وقف او مضاربت گرزولی شوی ؤ (دتفصیل لپاره .. بیمه زندگي. مؤلفه حضرت مولانا مفتي محمد شفیع صاحب ص۲۵ وگوری)

ددې اکابرینو تجویز کړده بنیاد وقف دی . که تکافل کمپنی پر دې بنیاد کار وکړي نو نسبة به اشکالات راکم شي . لهذا مجلس دتبرع په مقابله کي وقف ته ترجیح وکړه ، چي په هغه کي اولاً مساهمین داصولو سره سم داموال غیر منقوله یا نقود یا ددوارو دشرعي اصولو موافق وکړي چي هغه به محفوظ وي او دهغو لپاره آخري جهت قربت یعني فقراؤ ته تصدق کول بیا حملة الوثائق چي څه رقم ورکړي وي عغه ټول دوقف مملوک دی او وقف دوقف دطی شده اصولو او ضوابطو سره سم دمملوکاتو او منافع کي تصرف کولو مکمل اختیار دی.

ددې اصول دطی کولو وروسته حضرت مولانا مفتي محمد تقي عثماني صاحب پر درو اشکالاتو غور وشو جوابات یې په ډول طی شول:

(۱) الف: مساهمین تکافل فنډ څخه دفنډ انتظام ر انصرام اجرت په لاندي شرائطو سره ممکن دد:

۱: دغه اجرت دفنډ څخه ادا کول کیږي ولي چي دغه خلک دفنډ اجیر دی نه دحملة الوثائق.

۲: ددی اجرت تعین کول ضروری دی هغه که رقم وی یا حصه متناسبه وي.

۳: دا هم ضروري ده چې د هغه اجرت د اعمال مضاربت نه خارج د بل عمل ورکړل شي.

(ب) که د وقف متولين په شرعي حدودو کې د وقف لپاره د مضاربت خدمات تر سره کړي نو هغه مضاربت په ډول چې نفع حاصليږي هغه به متناسب متعين حصو حق دار کرزي مګر د هغه لپاره دوه سرطونه دي:

۱: مضارب او اجارې حدود به خانته خانته واضح متعين وي ولي اجاره په ډول هغه صرف متعين د اجرت حق دار دی او د مضاربت په ډول هغه د نفع حصه په متناسب ډول حق دار دی.

۲: هيئة الرقابة الشرعية دی د مضاربت باقاعده اجازت واخستل شي.

(۲) حملة الوثائق چې د تبرع پر بنياد وقف کړې وي په هغه کی کمی يا زياتوب په بنياد کم يا زيات د نقصان تلافی که حملة الوثائق قانونی حق نه وی، بلکه وقف د طرف څخه محض يو وعده وی نو په دې کی شبه نشته، که تبرع کي کمي يا زياتوب په بنياد د نقصان تلافي کي کمي يا زياتوب د حملة الوثائق قانونی حق وی نو بيا د دې مجلس بعض شرکاؤ دا رايه وه چې د غه صورت جائز نه دی ولی چې د غه صورت د عقد په معاوضه کي داخل دی، او دا بعينه هغه صورت چې د بيمه د کمپنيو رائج الوقت دی، لکن مجلس کي اکثر شرکاء بيا رايه دا وه چې د غه دوی د قانوني حق دوه صورتونه دی يو دا چې حامل الوثيقه په دې بنياد وی چې قانونی حق د عوا ولري چې د غه په فلان وقت کی وقف ته دونه رقم ورکړي دی چې ده ته به د نقصان د تلافي وعده ورکړل شوې ده، لهذا که د غه نقصان تلافی کول د وقف سره لازم وی د غه صورت جائز نه دی ولی چې د غه عقد معاوضه بلل کيږي چې سود او غرر ور سره لازم دی.

بل دا صورت دی چې حامل وثيقه خپل سابقه تبرع د نقصان د تلافی لپاره د عوی نه لری بلکه وقف د طې شده قواعدو او ضوابطو سره د دې خبري د عوا لری چې د غه قواعد او ضوابط سره د وقف طرف څخه د نقصان تلافی حق دار يم، نو د مجلس اکثر شرکاء رايه داوه چې حامل وثيقه شرعًا خپل حق استعمال کولی شي، او دا د د غه قانونی حق د عقد معاوضه کی داخل نه دی، حضرت مولانا مفتی محمد شفيع صاحب قدس سره په کتاب

اسلام کا نظام اراضی (ص۱۴۲ ، ۱۴۷) د مطالعې څخه معلومېږي چې عطاء مستقل سابقه ضرر پر بنیاد ورکولی شي.

ددې سره بعض حضراتو ته یو اشکال او جواب چې حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب تحریر کړی وړاندې رارواندی.

(۳) د رائج الوقت اعادة التأمين چې هلته د پوره پریمم د تلو خطره وی ، هلته د غرر علاوه د قمار خرابی هم شته ، او هلته چې د پریمم د تلو خطره نه وی هلته د غرر معلوم وی او هم فاحش وی لهذا محض اعادة التأمين د خاطره جائز نه بلل کیږي ، البته په لاندې متبادل صورتو کی اختیار کول کیږي:

۱: اعادة التكافل کمپنیاني هم پر شرعي اصول برابر شي.

۲: تبرع کوونکی د زیاتي تبرع غوښتنه ورڅخه وشي.

۳: تبرع کوونکی څخه قرض اخستل د ستی ددې ادائي کول یا د دوی څخه بطور مضابت روپی اخستل سرمایه کاری ته وړل او حاصل کولو والا څخه نفع د ده یا مضاربت وکړي او نفع د ده په نقصان تلافي کی ورکړل شي.

۴: احتیاطًا رقم زیات ورکړي.

۵: وقف کي د نقصان تلافي ذمه داری نسبت کم شی.

۶: د اسلامي تکافل کمپنیانو په خپل منځ کي اعادة التكافل خدمات تر سره شي.

ملحوظه:

۱: اهل مجلس کي شریک علمائي کرامو دا خبره طی کړه چې هر تکافل کمپنی کي دی مستند علمائي کرام او اهل فتوی حضراتو باندې مشتمل یو هیئت الرقابة الشريعة لازمي چې د کمپنی ټول معاهدات او جملة قابل ذکر امور د شریعت سره سم روان کړي.

۲: مجلس دا سفارش هم پیش کړو چې د مجلس طی شده تکافل نظام تبرع پر ځای دی د وقف پر بنیاد قائم شي . نو د بیمه کمپنیو قدیم اصطلاحات کي دی تبدیل شي هغه دی هم د اسلامي فقي سره مطابق کړل شي.

یو اشکال او د هغه جواب

کله چې یو سړی بریمیم جمع کوی نو به دې نیت به یې کوی چې پر وخت دنقصان به مه ته زیانوب راکول کیږی او زیانوب لپاره هغه کمپنی هم مجبور کولی شي . نو ددی توجیه حضرت به دې دول وکړه چې ورکول محض تبرع دی او دنقصان تلافي یواځي دصندوق له قوانینو سره سم کیږي.

دحضرت دغه توجیه چې دغه عقد صریح یا قمار څخه خو راوتله لکن به دې کي یو شبه شته هغه دا چې درکړي پر وقت دهغه نیت دادی چې ماته دنقصان پر وخت زیات خه راکړل شي او حکم دا دي (ولاتمنن تستکثر) وقال ابن عباس لا تعط عطیة تلتمس بها فضل منها (۱) به دې وجه نیوته ناجائز ویل کیږي حالانکه به هغه کي هم دا ویل ممکن دی چې ورکول عطیه ده او دوهم چې یې ورکوي نو هغه بیا خانته عطیه لکن نیت دورکوونکی دوړلو وي . علامه ابن عابدین دغه په قرض کي داخل کړی دی.

فی التتارخانیة: وفي الفتاوی الخیریة سئل فیما یرسله الشخص الی غیره فی الاعراس ونحوها هل یکون حکمه حکم القرض فیلزمه الوفاء به ام لا ؟ اجاب: ان کان العرف بأنهم یدفعونه علی وجه البدل یلزم الوفاء به مثلیا فبمثله وان قیمیا فبقیمته وان کان العرف خلاف ذلک بان کانوا یدفعونه علی وجه الهبة ولا ینظرون فی ذلک الی اعطاء البدل فحکمه حکم الهبة... والاصل فیه ان المعروف عرفا کالمشروط شرطا آه.

قلت والعرف فی بلادنا مشترک نعم فی بعض القری یعدونه قرضا حتی انهم فی کل ولیمة یحضرون الخطیب یکتب لهم ما یهدی فاذا جعل المهدی ولیمة یراجع المهدی الدفتر فیهدی الاول الی الثانی مثل ما اهدی الیه. (۲)

لهذا دلته چې ورکول په دې غرض وی چې بیرته به یې راکوي او هغه به هم زیات وی نو دا ددې آیت کریمه په وعید کی داخل دی . او کم ازکم ضرور دی ، او بل دعلامه ابن عابدین رحمه الله توجیه سره سم په قرض کي داخلیږي ، او زیادت دسود سره مشابه دی او سود په اره حکم دادی: فدعوا الربا والریبه... نو ایا دا په ریبه کي داخل نه دی ؟.

---

(۱) تفسیر قرطبی ج۱۹ ص۶۷ (طبع دار احیاء التراث العربی بیروت) وج۱۹ص۶۳ (طبع مکتبه حقانیه پشاور)

(۲) ردالمحتار ج۵ص۶۹٦ (طبع سعید)

عن الحسين قال: سمعت ابا معاذ يقول: اخبرنا عبيد قال: سمعت الضحاك يقول في قوله: وما آتيتم من ربًا ليربو في اموال الناس ، فهو ما يتعاطى الناس بينهم ويتهادون يعطي الرجل العطية ليصيب منه افضل منها وهذا للناس عامة وأما قوله: ولا تمنن تستكثر فهذا للنبي خاصة لم يكن له ان يعطي الا لله ولم يكن ليعطي اكثر منه. (قرطبي ج۲۱ ص۴۲) (۱)

لكن د حاضرينو اكثريت ددې اشكال داسې وزكړو چې پر دې خبره د ټولو علماؤ اتفاق دی چې واقف د وقف كولو پر وخت د نفع نيت وكړی بلكه په وقف كې د خپلې نفع شرط ولګوي نو هم ددې اجازت دی چې هغه دليل دغه حديث معروف دی (يكون دلوه فيها كدلاء المسلين. (۲)

ددې څخه معلومه شوه چې د وقف احكام انفرادی هدايا ؤ څخه مختلف دی ، او ددې وجه هم واضح ده چې وقف موضوع له موقوف عليهم ته فائده رسول دی ، لهذا كه واقف وقف څخه د فائدې اخستلو نيت وكړی نو هغه وقف له موضوع له څخه نه باسي لكه د وقف د وركولو پر وقت چې د هغه څخه فائده واخلی كه په وقف كې د قواعد سره سم مستحق ونه بلل شي نو فائده نه ورڅخه اخستل كيږي.

په نيوته (دواده په مراسمو) كې وقف له سره وی نه بلكه مهدی له موضوع له هم نه وی او هغه نورو ته هديه هم نه وی هغه يواځې د دوو افراد تر منځ معامله چې په هغه هديه غوښتل له جانبينو څخه وی ولې چې معروف كالمشروط وی نو په دې د عقد معاوضې سوا بل هيڅ احتمال نه وی ، او په وقف كې چنده وركول يو مستقل معامله ده او وقف

(۱) تفسير طبری باب ۳۷ ج ۲۰ ص ۱۰۵ (طبع مجمع الملك فهد)

(۲) صحيح البخاری كتاب المساقات باب فی الشرب ج ۱ ص ۳۱۶ (طبع قديمی كتب خانه ايضًا فيه كتاب الوصايا باب اذا وقف ارضًا او بئرًا واشترط لنفسه مثل دلاء المسلمين.

وفی جامع الترمذی ، ابواب المناقب باب مناقب عثمان بن عفان فيجعل دلوه مع دلاء المسلمين

كذا فی النسائي ، كتاب الاحباس باب وقف المساجد

وفی مسند احمد بن حنبل ج ۱ ص ۷۵ فيكون دلوه كدلئ المسلمين.

دقواعدو سره سم چنده وركوونكي استحقاق انتفاع بالكل دوهمه معامله ده نو دوقف مسئله پر نيوته باندي نه قياسيږي.

ددې مجلس شركا، نومونه او دهغو دستخطونه په لاندي ډول دی

۱. حضرت مولانا مفتی رفیع عثمانی صاحب جامعه دار العلوم كراچي دستخط
۲. حضرت مولانا عبد الستار ابو غده حفظه الله شام
۳. حضرت مولانا مفتی عبيد الحق صاحب بنگله ديش دستخط
۴. حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب جامعه دار العلوم كراچي دستخط
۵. حضرت مولانا مفتی اظهار الاسلام صاحب بنگله ديش دستخط
۶. حضرت مولانا مفتی عبد الرحمن صاحب بنگله ديش دستخط
۷. حضرت مولانا مفتی نظام الدين شامزئي صاحب علامه بنوری ټاؤن كراچي دستخط
۸. حضرت مولانا مفتی عبد الستار صاحب جامعه خير المدارس ملتان دستخط

بنده په اجتماع كي شركت وكړ

۹. حضرت مولانا مفتی محمود اشرف عثمانی صاحب جامعه دار العلوم كراچي دستخط
۱۰. حضرت مولانا مفتی عبد الرؤف سكهروي صاحب جامعه دار العلوم كراچي دستخط
۱۱. حضرت مولانا مفتی عبد الرحيم صاحب دار الافتاء والارشاد كراچي دستخط
۱۲. حضرت مولانا مفتی عبد الله صاحب جامعه دار العلوم كراچي دستخط
۱۳. حضرت مولانا مفتی ابو لبابه صاحب ضرب مومن كراچي دستخط
۱۴. حضرت مولانا مفتی اصغر علی ربانی صاحب جامعه دار العلوم كراچي دستخط
۱۵. حضرت مولانا مفتی عبد القدوس ترمذی صاحب جامعه حقانيه ساهيوال دستخط
۱۶. حضرت مولانا مفتی عبد الحميد صاحب جامعه اشرف المدارس كراچي دستخط
۱۷. حضرت مولانا مفتی عبد الباری صاحب جامعه فاروقيه كراچي دستخط
۱۸. حضرت مولانا مفتی رضوان احمد صاحب اداره غفران اسلام آباد
۱۹. حضرت مولانا مفتی عبد المنان صاحب جامعه دار العلوم كراچي دستخط
۲۰. حضرت مولانا مفتی محمد صاحب دار الافتار والارشاد كراچي

دسودی بيمه شرعی متبادل لپاره دغه تحرير ابتدائی خاكې درجه لری نور شرائط او تفاصيل او عمل نفاذ باندی فقهي مشكلات او پر هغه باندی كار كول باقي دی دستخط

۲۱. حضرت مولانا مفتی مخلص الرحمن صاحب بنگله ديش دستخط
۲۲. حضرت مولانا مفتی ميزان الرحمن صاحب بنگله ديش دستخط
۲۳. حضرت مولانا مفتی كمال الدين ظفری صاحب بنگله ديش دستخط

۲۴ حضرت مولانا مفتی عزیز الرحمن صاحب جامعه دار العلوم کراچي دستخط
۲۵ حضرت مولانا مفتی زبیر اشرف عثماني صاحب جامعه دار العلوم کراچي دستخط
۲۶ حضرت مولانا مفتی عمران اشرف عثماني صاحب جامعه دار العلوم کراچي دستخط
۲۷ حضرت مولانا مفتی زبیر اشرف صاحب جامعه دار العلوم کراچي دستخط

دمروجه انشورنس متبادل تکافل طریقه کار او جائزه او دهغه دبعضو پوره وضاحت

سوال: محترم دقدر وړ حضرت مفتي محمد تقی عثماني صاحب !السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته . امید دی چی په خیر او عافیت کي به یی. جناب عالي !

دلته په شمالي افریقا کي دمروجه انشورنس په مقابل کی تکافل په نامه یو اداره خلاصه شوي ده ددي مقصد دادی چی په جائز طریقه سره دانشورنس مقصد حاصل شي . بنده دهغه دماهیت او وضع په متعلق پوره تفصیل لیکلی دی چی تاسي ته مي درولیږی ، عرض چي دهغه مطالعه وکړي او خپله رانه راته څرګنده کړې . او دغلطي اصلاح وکړې دالله تعالی څخه ستاسی خیر او سوکالي غواړو .

دتکافل نظام په شمالي افریقا کي

په دنیا کی درائج انشورنس په مقابل کي چي نن په شمالي افریقا کي دځو مسلمانو یو اداره قائم کړي چي دهغه مقصد دادی چی دشرعي او جائز طریقه څخه درائج انشورنس فوائد او مقاصد حاصل کړی ددې اداري نوم تکافل دی دغه لفظ چي په معنی دضمانت سره دی بلکه ددې څخه مراد تعاون او تناصر دی . ددنیا په مختلفو ممالکو کي ددې غرض لپاره اداري قائم دی تکافل دشمالي افریقه په دې ډول دی:

۱: څو محدود افراد په دې نیت سره محدود رقم وتفکړی یو فنډ یې قائم کړی چي څوک ددې فنډ غړی وی که پر هغه کومه حادثه یا نقصان ورته عارض شي نو دطی شده قواعدو او شرائطو څخه سم به دهغه غړی کومک کیږي او دهغه سره دمحدود نسبت سره سم څه رقم فقراؤ ته هم ورکول کیږي.

۲: دغه وقف په جائز او اسلامي سرمايه کاري سره پر مخ بوول کیږي ، څوک چې ددې وقف غړی شي دهغه څخه ددې فنډ لپاره چنده اخستل کیږي . دغه چنده دوقف فنډ دمنافع په حکم کې وی ، دغه چنده وقف په حکم کې نه وی . څنګه چې دمسجد عمارت وقف وی او دهغه لپاره چې چنده کیږي هغه منافع وی او دغه منافع دمسجد دمصالح لپاره وي (والتفصیل فی امداد الاحکام ۳ ص۲۲۰)

۳: څوک چې وقف فنډ ته چنده ورکوي هغه به دوقف فنډ مقاصد دپوره کولو په نیت چنده ورکوي ، او هغه به ددې چندی مالک نه بلل کیږي بلکه هغه به دچنده وقف فنډ په ملک کې وی.

۴: ددې وقف فنډ غړي چې کله په کومه حادثه کی زیانمند شي هغه لره دنقصان دتلافی کولو حق شته که دوقف متولي دهغه دنقصان تلافي څخه انکار وکړي نو هغه قضا ته هم رجوع کولی شي ولې چې دوقف اصل مالک الله تعالی دی ددې متولي دغه وقف دفنډ دمقاصدو سره چلولو ذمه دار ده . لکن دی په کې کوتاهی کوی. لهذا قضا دهغه څخه سوال کوي ، ګویا دا دحقوق الله څخه شو . څنګه چې مال غنیمت دتقسیم څخه وړاندي دکوم مجاهد حق نه دی ، او هر مجاهد په دې مکلف دی چې څه دلاس دکافرانو څخه ورځي هغه امیر ته راوړي جمع یې کړي ، نه به یې په خپله غلا کوي او نه به بل ته موقع ورکوي چې هغه غلا کړي . ولې چې په حدیث کې دی چې: ومن یکتم غالاً فانه مثله ... (رواه ابوداؤد ، مشکوة ص۳۵۱)

او بل دا چې په جهاد کې دهر مجاهد نیت په ابتداء کې دمال حاصلولو نه وي ، حتی چې بعض دفعه امیر دا اعلان کوي ، من قتل قتیلاً فله سلبه . ددې لپاره چې مجاهد ته ترغیب ورکړي او په ځان کې سستي پیدا نکړي ، ددې وروسته چې کله مال غنیمت تقسیم شي و نو هر مجاهد کولی شي غنیمت او انعام دکوم چې اعلان شوی ؤ دعوی وکړي . په غزوه حنین کی کله فتح راغله نو نبي کریم ﷺ اعلان وکړو ، من قتل قتیلاً له علیه بینة فله سلبه (مشکوة ص۳۴۸) نو یوه صحابی حضرت ابو قتاده انصاري ولاړ شو ویل یې: من یشهد لی ، مګر څوک ولاړ نه شو بیا هغه کښیناست نبي کریم ﷺ بیا اعلان وکړو دغه صحابي بیا ولاړ شو بیا هغه الفاظ وویل لکن بیا دهغه شاهد پیدا نه شو . نو

هغه بيا كښيناست دريم ځل چې بيا هغسې اعلان وشو نو هغه صحابي بيا ولاړ شو نو نبي كريم ﷺ دابو قتاده ځخه سوال وكړه: چي څه خبره ده ؟ هغه خپله قصه بيان كړه چې ما يو كافر قتل كړو بيا بل صحابي چې دهغه سره ددې مقتول اسلحه وه حضرت دابو قتاده تصديق وكړو او دا خواهش يې ظاهر كړو چې هغه مقتول اسلحه ماته راكړه چې زه ابو قتاده راضي كړم مگر ابو قتاده راضي نه شو لهذا هغه دمقتول سامان او اسلحه وركړل شوه . متفق عليه

ددې حديث شريف ځخه ثابته شوه چې دتبرع په نيت سره چې څه وشي (په جهاد كي تلل خپل ځان او مال باندې تبرع كول) كه دكوم شي استحاق ورته ثابت شي دهغه لپاره دعوى هم كول جائز دى ، او دا موقوف عليه هم ده . لهذا مستحق په وجه دعوى كولى شي. (در مختار ج۳ ص۴۴۰ و۴۴۱)

۵: دا هم طې شوه (متوليان دطرف ځخه) چې فنډ دشريعت مطابق وچلوي او دهغه نگراني كولو لپاره شريعت بورډ (دشرعي امور اداره) قائم كړي او دهغه په هدايت سره فنډ پر مخ بوزي ، كه دغه ثابت شي چې دغه فنډ دشريعت مطابق نه دى او دائمه اربعه په نزد صحيح نه دى يا دغه فنډ دخپلو مقاصدو لپاره پر مخ نه بوول كيږي نو دفنډ ټول رقم او جائيداد به پر مسكينانو او غريبانو تقسيم كوي او فنډ به ختموي.

۶: دوقف فنډ منافع سالانه حساب به كول كيږي او اصل وقف چي زائد رقم وي هغه به پر ممبرانو تقسيميږي.

۷: هغه رقم چي وقف شي په هغه كي به كمي نه كيږي ، تقسيم به يو اځي دمنافعو وقف كيږي كه كوم وقت دعواوي زياتي شي او منافع يې تكميل نه كړاى شي نو وقف فنډ به بلا سودي قرض وركوي او دهغه وروسته چي منافع راځي دهغه ځخه به ادائيگي كيږي

۸: چونكه دشمالي افريقا دتكافل اداره يو نوى كمپني يا اداره ده او هغه سره كافي رقم نشته او دحكومتي قانون سره سم دداسي كمپنيانو لپاره دلائسنس ضرورت وى او تكافل كمپني سره دلائسنس حاصلولو لپاره رقم نشته . او ددوى تكنيكي اوپيشه ور مهارت هم نشته ، ددې ضرورت دپوره كولو لپاره تكافل سره افريقه كي يو

مروجه انشورنس کمپنۍ سره معاهده کړې ده چې تکافل کمپنۍ دغه انشورنس کمپنۍ ته طې شده اجرت ادا کړي.

۹: هغه چا چې دغه شرکت ته رقم وقف کړي دی هغه ددې شرکت متولیان دی، هغه به ددې کمپنۍ د پر مخ بیولو او ددې انتظام کولو وکیل بلل کیږي. او هغو ته به متعین اجرت ورکول کیږي. دغه اجرت به د تمام ملازمینو تنخواوی او انتظامي اخراجاتو کې شامل وی.

۱۰: دغه شرکت سره افریقه کې ری انشورنس معامله نه شي کولی.

دغه شرکت د ځرنګوالی دغه مذکوره امور دی. دهغو امورو پر بنیاد دغه شرکت پر مخ بوول کیږي په دې اړه که کوم سوال وی بې پرواه بې پوښتلی شی. برائی کرم دغه شرکت شرعي حیثیت راته ځرګند کړی.

فقط والسلام/ محمد اشرف اسپر نګز ساؤتھ افریقا ۲۵/ جمادی الاولی ۱۴۲۵هـ ۱۴ جولای ۲۰۰۴م.

جواب: محترم مکرم مولانا محمد اشرف خان صاحب ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستاسی خط را ته ورسیدو او تکافل په اړه تحریر هم راته ورسیدو په هغه کې نمبر ۱ بیا تر نمبر ۷ پوري تجاویز تقریبًا هغه دی چې په دارالعلوم کې په منعقد مجلس دعلماء طی شول، لهذا هغه دشریعت سره سم دی، یواځې ۶نمبر په اړه عرض دادی چې زائد رقم چې پر شرکاؤ تقسیمیږي هغه ضروري نه دی، ولې چې دا دوقف ملک ګرزیدلی دی نو هغه په وقف کې هم محفوظ کولی شي، چې آینده کال دخلکو دنقصان تلافي وربانلدی وشي، او دغه صورت بنده ته زیات غوره معلومیږي.

البته ۸ نمبر کې چې تجویز ورکړل شوی دی چې تکافل به دمروجه انشورنس کمپنۍ لائسنس استعمالوي او دهغو څخه پیشه ورانه کومک حاصل کړي ددې په اړه اوس څه ویل مشکل دی، تر څو چې دمروجه انشورنس کمپنۍ او تکافل کمپنۍ معاهده پیش نه شي.

والسلام/ بنده محمد تقی عثماني ۲/ ۸/ ۱۴۲۵هـ (فتوی نمبر ۵/۷۳۲)

دمروجه انشورنس مختلف اقسام او دانشورنس دجواز قائل علماء درايو شرعي حيثيت

سوال: زما مسئله دژوند دبیمه په اړه د پاکستان دستیټ لائف مشر زما دوست دی هغه به ماته دانشورنس په اړه داوول ویل. لکن ما ددې ویرې په خاطر تر اوسه انشورنس نه دی کړی چی دا یو غیر اسلامي کار دی. زما دوست راته ویر څه راکړل چي په هغه ددنیا دیرو علماء کرامو رایه وه ددوی په نزد انشورنس غیر اسلامي نه دی، په هغو علماء کرامو کي دمصر، ابوظبی او سعودی عرب علماء دی. او تقریباً دري هفتې وړاندي دابوظبی دمذهبي امورو مشیر بیان ورکړی چی دلته هم په اخبارو کي شائع شو هغه هم موجوده انشورنس داسلام منافي ونه بللو. آیا دهغه په خبره زه انشورنس کولی شم؟ برائی مهرباني جواب مفصل راته راکړی.

جواب: انشورنس چي کومي طریقه کار مروج دی هغه ټول پر سود او قمار مشتمل دی هغه حرام دی مختلف انشورنس کمپنیاني چی بعض علماء په بیاناتو سره شائع شوي دی هغه دوه قسمه دی بعض مرتبه دهغو علماء طرف ته غلط بیانات منسوب کوي، او بعض مرتبه علماؤ دطرف څخه دبیاناتو نسبت غلط نه وی. لکن هغه علماء چی دموجوده انشورنس ته جائز ویلي دی، دهغه خبره په مجموع عالم اسلام کی علماء نه قبلوي، لهذا هغه شاذ اقوالو حیثیت لری او دهغو دلائل هم نهایت کمزور وی. په مجمع الفقه السلامي جده کي دټولو اسلامي نړی علماء سره راجمع شول او پر دې مسئله یې مفصل بحث وکړو، او بالآخر یې دانشورنس مروجه طریقې دحرمت فتوی صادره کړه، او بعض علماؤ اقوال شاذ او باطل وبلل شول. په دې اجتماع کی ۴۵ هیوادو تقریباً ۱۵۰ علماء شریک ؤ دغه تنظیم په ټول اسلامي نړی کی یو اسلامي تنظیم دی. خاص طور بیمه زندگي په اړه دحرمت دلائل زما دوالد حضرت مفتی محمد شفیع صاحب رحمه الله په رساله بیمه زندگي کي په تفصیل سره بیان شوی دی

والسلام ۲۲/ ۱۱/ ۱۴۱۴ھ

۱: دانشورنس او دهغه دټولو اقسامو حکم

۲: بغير دسود څخه دانشورنس دناجائز کيدلو وجه

۳: انشورنس دحرمت دلائل او دهغه دجواز په اړه دمولانا ابوالکلام ازاد مرحوم او دبعض نورو علماء کرامو درائی حقيقت.

سوال۱: ايا انشورنس جائز دی؟

جواب۱: دانشورنس چي څونه صورتونه زموږ په زمانه کي رائج دی هغه ټول نا جائز دی ولي چی هغه کي سود او قمار مشتمل دی(۱)

سوال۲: بغير دسود دانشورنس فتوی څه ده؟

جواب۲: بغير دسود څخه انشورنس دقمار په وجه جائز نه دی.

سوال ۳: په خپله فتوی کی دقرآني آياتو او احاديثو څخه استنباط څنګه دی؟

جواب: ربا او قمار پر حرمت ټول آيتونه او احاديث دانشورنس پر حرام دليل دی.

سوال۴: ايا مولانا ابوالکلام ازاد يا دنورو علماء کرامو چی په دې حق کي فيصله کړې په دې اړه ستا خيال څه دی؟

جواب۴: مستند علماؤ څخه يوه هم دانشورنس دجواز فتوی نه ده ورکړې بعض علماء طرف ته دغلط فتوی نسبت کيږي، مولانا ابوالکلام ازاد په باره کي ماته تحقيق نشته چی ايا هغه دغه فتوی ورکړې ده او هغه داهل فتوی علماؤ څخه هم نه دی.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی ۲۳ / ۵ / ۱۳۸۸ هـ (فتوی نمبر ۵۹۲ / ۱۹ الف)

الجواب صحيح بنده محمد شفيع

---

(۱) دتفصيل لپاره دامداد الفتاوی ج۳ ص۱۶۰ او امداد المفتيين ص۸۵۲ او حضرت مولانا مفتی محمد شفيع صاحب رحمہ اللہ رساله بيمه زندګي او دحضرت مفتی صاحب اسلام او جديد معشيت او تجارت ص۱۵۹ تر ۱۶۳ پوري وګوری.

دسختي مجبوري په وجه دانشورنس رقم بطور قرض د استعمال حکم

سوال محترم مرشد حضرت مولانا محمد تقی عثمانی صاحب ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته امید چی په خیر او عافیت کي به یې.

بعد ! گذارش دادی چی ماته دانشورنس کمپنی له طرف شپیته یا اویا زره روپی راکول کیږي که څه هم زه د اصل رقم مالک یم اوس زما مجبوري ده . ایا زه هغه بطور قرض د خپل ځان سره اینبوولی شم ؟ کله چی زما سره خپلي روپی جمع شي نو خپلي روپی به ورځخه مستثنی کړم باقي به پر فقیرانو تقسیم کړم - ان شاء الله تعالی - ایا زه داسی کولی شم ؟ امید چی جواب به راته مهیا کړی.

ستاسی د دعاؤ مجتاج طلعت محمود راولپنډی.

جواب: محترم ومکرم ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

دانشورنس کمپنی چي اصل رقم درکړي نو دهغه استعمال جائز دی البته پر هغه باندی چي سود درکړل شی نو هغه صدقه کړه . البته دشدید انتهائی مجبوري په صورت کي په دې نیت سره هغه استعمالولی شې چی هغه به وروسته صدقه کړې ، لکن په دې صورت کی د خپل ځان سره حساب وکړه کله چی ضرورت رفع شي نو هغه وقت دغه رقم صدقه کړه ، الاختیار کي دی:

والملک الخبیث سبیله التصدق به ولو صرفه فی حاجة نفسه جاز ثم ان کان غنیًا تصدق بمثله وان کان فقیراً لا یتصدق (الاختیار لتعلیل المختار ج ۳ ص ۶۱ اوائل کتاب الغصب.

والسلام محمد عبد الله میمن / بحکم حضرت مولانا محمد تقی عثماني صاحب

۱۲/ ۱۱/ ۱۹۹۹م

دژوند دبیمه کولو حکم

سوال: دبیمه بونس چې هر کال مختلف وي ایا هغه سود دی؟ او دژوند داختتام څخه چې څه روپۍ ورکول کیږي هغه ناجائز دی؟ ایا په منځ کې چې دمیعاد تر ختمیدلو وراندې اموات په حالت کې رقم ورثا، ته کمپنۍ ورکوي هغه ناجائز دی؟ په دې اړه راته جواب په پوره تفصیل سره بیان کړی.

جواب: دبیمه زندگي چې کوم صورتونه نن رائج دي هغه په ټولو کې دزیات رقم ورکول کیږي هغه حرام دی که ناواقفیت په وجه واخستل شي نو داصل رقم څخه زیادت بیرته ورکړي، او زائد رقم دې نه وصول کوي. دلائل یې اوس نه شي درج کیدلی(۱) مختصر داده چې بیمه په موجوده صورت کې سود او قمار څخه مرکب ده او هغه دواړه قطعي حرام دي.

والله سبحانه اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۴ / ۱۲ / ۱۳۸۷ھ(فتوی نمبر ۱۴۶۲/۱۸الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی بلند شهری

دمشترک مال تجارت داوګوټ دغرقیدو په صورت کې دانشورنس کمپنۍ څخه یا دشریک څخه دمال دنقصان دتلافی کولو حکم

سوال: موږ دچین څخه مال راوغوښت په دې مال کې زموږ سره شریک هم ؤ چې نفع اونقصان به سره نیمایي وي په مال راغوښتلو کې ټولې روپۍ موږ ولګولې، ولې چې زموږ او دهغه تر منځ داړول معامله همیش کیدله کله به موږ مال راوغوښت او کله به بیا ده راوغوښت کله موږ ورته روپۍ وروسته ورکړې او کله به هغه راته روپۍ وروسته راکړې یو پر بل باندې پوره اعتماد ؤ دخارج څخه چې کله مال راوړې نو حتمي به دهغه

(۱) دلائل لپاره دحضرت مفتی محمد شفیع صاحب رحمه الله رساله بیمه زندگي وګوره.

انشورنس هم کوي . انشورنس دادی چی کله ټول مال هلاک شي نو هغه ورته دمال ضياع ذمه دار وی که انشورنس ونشي نو هغه ذمه دار نه دی . دپوره نقصان په صورت کی انشورنس والا دمال پوره رقم بلکه دهغه څخه لا څه زائد رقم ادا کوی دغه مال چی په اوګوټ کي راتلو دالله په امر هغه ټول ډوب شو ، انشورنس والا موږ ته دهغه پوره رقم راکړي چی داصل څخه لا هم څه زيات ؤ او س سوال دادی:

۱: دانشورنس څخه چي کومي روپی لاس ته راغلي دهغه اخستل جائز دی ؟

۲: که جائز نه دی نو داصل سرمايې څخه چي څونه روپی زياتي وصول شوې دی هغه هم جائز نه دی ؟

۳: که ټول رقم يا زياده رقم ناجائز وی نو موږ په دې روپو باندي څه وکړو ؟ ايا صدقه يې کړو ؟

۴: که ټولي يا زياتوب روپی جائز نه دی نو ايا موږ چي روپی په دې کي لګولې دی دهغه نصف موږ دخپل شريک څخه اخستلی شو ؟

۵: که موږ دغه رقم دخپل شريک څخه واخلو نو کومي روپی چي موږ دانشورنس څخه اخستې دی هغه هم شريک ته ورنيمايي کړو ، موږ به خپله حصه او هغه به خپله حصه صدقه کړي ، او دمال اصل نيمايي حصه دهغه څخه واخلو .

جواب: دانشورنس چی څونه مروجه طريقې دی هغه ټولي غير شرعي دی په هغه کي سود او قمار دی لهذا دانشورنس څخه يواځي دومره روپی اخستل جائز دی څونه چي تاسي کمپنی ته ورکړې دی او کومي روپی چي داصل سرمايې څخه زياتي درکړل شوې دی هغه په طريقه اولی سره جآئز نه دی.

۲: اصل حکم دادی چی دانشورنس څخه دی دغه زائد رقم وصول نه شي که په غلطی سره وصول شي نو هغه بی له نيته دثواب څخه صدقه کول واجب دی.

۳: که ستاسي دشريک سره داسي معاهده شوې وی زباني يا تحريري چی مال به په مشترکه سره راغواړو او په نقصان او نفع کي به دواړه يو برابر يو نو تاسي دخپل شريک څخه هغه نيمايي حصه اخستلی شی او پر هغه باندی ادائيګي واجب ده.

کما یفهم من رد المحتار فی قوله دفع الی رجل الفًا وقال اشتربها بینی وبینک نصفین والربح لنا والوضیعة علینا . فهلک المال قبل الشراء ویضمن وبعده ضمن المشتری النصف بحر عن الذخیرہ .
قلت : ووجهه انه لما امره بالشراء نصفین صار مشتریًا للنصف وکالة عن الآمر وللنصف اصالة عن نفسه وقد اوفی الثمن من مال الامر فیضمن حصة نفسه (رد المحتار ج ۳ ص ۳۴۰)(۱)
قلت: والصورة المسؤلة عکسه ولا فرق فی العلة
لکن په دې صورت کې چې کله معاهده زباني یا تحریری شوې وی. که ستاسې شریک ته دمال راغوښتلو علم نه وی یا هغه ته تاسي دمال دراغوښتلو نه وی ویلي او تاسي محض دماضی دتعلقاتو داعتماد پر بنسټ مال راغوښتی وی نو بیا پوره نقصان ستاسي ذمه داري ده بیا شریک ذمه وار نه دی.
۴ : ښکه چې وړاندې ذکر شول اصل حکم دادی چې دغه رقم نه وصولوې که په غلطی سره وصول شوې وی نو هغه دی صدقه کړل شي ، که تاسي ټول صدقه کړی او که نیمايي صدقه کړی او نیمايي شریک صدقه کړي.
۵ : ددې مفصل جواب په ۳ نمبر کې وشو .
والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۴/ ۱/ ۱۳۹۷ھ.

دغیر ملکی سفر لپاره دژوند بیمه کول قانوني پابندي او دهغه څخه دخلاصون صورت

سوال: هغه خلک چې غواړی سعودي عرب ، متحده عرب امارات یا کویټ ته ولاړشي نو داول خل لپاره چې ویزه لګوي نو حکومت پاکستان لخوا څخه : بیمه کیږی . چې یو لک روپۍ وي ، هغه په بینک کې ۷۵۰ روپۍ جمع کوي که په یو کال کې هغه

(۱) الدر المختار مع ردالمحتار کتاب الشرکة ج ۴ ص ۳۱۱ (طبع سعید کراچی)

هلته وفات شي نو دبیمه کمپنی هغه ته یو لک روپی یا څه کم زیاتي ورکوي . بعض داسې غریب وي چې دا نه ورکوی نو په ټریول ایجنسي والا اینرپورټ سره خبره وکړی دهغه څخه روپۍ واخلی نو دخپل ځان لپاره هلته کښیږدي . ایا داسې کول د ټریول ایجنسی لپاره دشریعت د رویه حلال دی که حرام ؟

جواب: بیمه شرعًا جائز نه ده . که په کوم سفر تلل ضروري وی او قانونًا سفر دبیمه بغیر ممکن نه وی نو بیمه کولی شي ، مگر دهلاک په صورت کی یواځي خپلي روپۍ دکمپنی څخه وصول کړي لهذا که کوم سرکاری افسر سره خبره وشي چې هغه دبغیر بیمه دسفر لار پیدا کړي که گنجائش وی په دې شرط چې هغه ته رشوت ورنه کړل شي دهغه داجرت اخستلو هم گنجائش شته. والله اعلم ۲ / ۱ / ۱۴۲۱هـ

دگروپ انشورنس او دپراویډنټ فند شرعي حکم

سوال: په ټولو سرکاري دفاترو کي حکومت دانشورنس سکیم په نام یو سکیم لازمي طور باندی شروع کړی چې تر هغه لاندی سرکار هر ملازم باندی دا لازم کړې ده یو فیصد ماهانه دخپلي تنخواه څخه کاټ کړي ، دهغه وروسته که یو ملازم دنوکري په دوران کی مړشي ، دهغه مړی کورنی که دهغه اصل تنخوا یو نیم سل وي دهغه نامزد کرده وارث ته حکومت دوه زره روپۍ ورکوي ، په دې ډول که تنخواه پنځه سوه وی نو پنځه زره ورکوی او که اووه سوه وی نو لس زره ورکوی ، او که ملازم دنوکري په دوران مړنه شو . بلکه دریټار کیدلو وړاندي مړشي یعني تر شپیتو کلو نوی رسیدلی نو دهغه وارث ماهوار رقم ورکوي که دهغه اصل تنخوا ماهوار یو سل وه نو دهغه نامزد وارث ته ۵۰ روپۍ ورکوي که دوسوه وه نو پنځه اویا روپۍ ورکوي ، او که درې سوه وی نو سل او که څلور سوه وی نو یو سل پنځه اویا ورکوی ، په بل صورت یعنی که نه هغه دنوکري په دوران کی مړشی او نه هم دریټار کیدلو څخه وړاندی مړ شي نو هغه ته حکومت هیڅ هم نه ورکوي او نه هغه ته ماهوار یو فیصد دحساب څخه چې لازمي طور کاټیدل دده دپوره نوکري په دوران کی هغه بیرته نه ورکوي ، یعنی هغه کاټ شوې روپۍ بیرته نه ورکوی ایا دا جائز دی ؟

سوال ۲: حکومت د هر ملازم څخه دجي پي فنډ په نامه کم از کم ۱۰ روپۍ یا دهغه څخه څونه چې هغه غواړی کټوي او بیا کله چې نوکري ختم شي نو هغه ملازم ته یوځای تولي روپۍ بمع سود ورکوی ایا دغه سود دی او که نفع یا انعام ؟ او جائز دی که یا ؟

جواب: ګروپ انشورنس چي کوم صورت تاسي لیکلی دی او دهغه کوم قواعد او ضوابط دی د دې څخه دغه لاندي خبري معلومیږي:

۱ هر ملازم د تنخوا څخه څه رقم جبري طور باندي وضع کیږي.

۲: کله چې دغه رقم وضع شي حکومت یو فنډ قائم کړي چې هغه رقوم په نفعمند کارو کي ولګوي.

۳: د ملازم دفات وروسته د د مقرره وصی ته د هغه متعین رقم ورکول کیږي کوم چې وضع شوی ؤ پر دې معاملې دغور کولو وروسته دا په صورت شرعًا د جبري پراویډنټ فند څخه مختلف نه دی او پراویډنټ فنډ په اړه دا خبره ثابته شوې ده، چي پر هغه باندی چې کم، زیادت ورکول کیږی هغه سود نه دی، دهغه اخستل د ملازم لپاره جائز دی، دا ډول ګروپ انشورنس د دین ضعیف سره د مشابهت په وجه د ملازم مملوک تام نه دی لهذا حکومت یا محکمه چي کوم تصرف کوی هغه یې زیات کړی هغه تصرف د ملازم د ملکیت سره نه دی، او نه ملازم سره د هغه کومه معامله شوې ده، اوس که حکومت هغه حاصل شده منافع څه حصه خپله ملازم ته ورکوي نو هغه شرعًا د انعام و د تبرع په حکم ده، د سود په تعریف کي داخل نه دی او ملازم لپاره جائزده، البته چونکه دغه د حاصل شده منافع بعض داسي معاملات دی چي شرعًا جائز نه دی نو احتیاط په دې کي چي تنخوا څخه څونه روپۍ وضع شوې دی خود دی واخلي او باقی رقم دی پر غریبانو صدقه کړي، او دغه رقم فریب رشته دارانو ته هم ورکولی شي پر کچنیانو یې هم مصرف کولی شي، دغه جواب د شرعي قواعدو د رویه لیکل شوی دی. لکن جونکه په کتب فقه کی د دې صراحت نشته نو بهتر به داوی چې د نورو علماؤ څخه په دې اړه سوال وشي.

جواب۲: پراویډنټ فنډ حکم په سوال۱: کي جواب وشو پر هغه باندي حي زیتوب ورکول کیږي هغه د سود په حکم کي نه دی او د هغه اخستل ملازم ته جائز ده . که کوم شخص احتیاط وکړي نو ښه خبره ده.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی ۱۳۹۱/۵/۲۵ھ (فتوی نمبر ۲۸۲ / ۲۲ ب)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع

د گروپ انشورنس حکم

سوال: د سرکاري ملازمینو لپاره چې د گروپ انشورنس په نامه اجتماعي بیمه کیږي د هغه لپاره رقم ادا کول او په وقت د حادثې کي د هغه وصول کول څنګه دی ؟ مثلاً زید اولس نیم سوه روپی په کال کي ورکړي که هغه ته په کال کي حادثه ورسیږي نو د هغه ورثاؤ ته اووه زره روپی ورکول کیږي ، که حادثه پیشه نه شي نو د کال په اختتام کي دغه اوولس نیم سوه روپی ختم شي او دنوی کال نوې معاهده کول کیږي.

جواب: گروپ انشورنس قواعد او ضوابطو ته په کتو سره کوم چې د ملازمینو د تنخوا څخه روپی وضع کیږي اگرچي حکومت لره داسي کول جائز نه دی لکن د کومو ملازمینو د تنخوا څخه چي جبراً وضع کیږي هغه که دې ملازم ته بیرته ورنه کړل شي نو دا د حکومت د طرف څخه غصب بلل کیږي ، او که په کومه حادثه کي د خپلو ورکړل شوو روپو څخه زیاتي ورکړل شي نو دا د پراویډنټ فنډ په حکم دی سود نه بلل کیږي ، ولي دین ضعیف باندي زیاتي روپی ورکول کیږي هغه د مرحوم ورثاؤ لره وصول کولو کي گنجائش شته . لکن احتیاط په دې کي چي اصل رقم وصول شي او زائد یا خو وصول نه شي یا پر غریبانو تقسیم کړل شي که هغه رشته دار وی او که غیر رشته دار.

والله سبحانه وتعالی اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۳۹۱/۷/۲ھ
(فتوی نمبر ۸۵۴ / ۲۲ ب)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی عنه

۱: د مختلفو معموگانو په وسیله د حاصل شده انعام حکم

۲: دژوند د انشورنس مختلف مروجه صورتو حکم

سوال: ایا د معموکانو په وسیله د انعام حاصل شوې روپۍ حرام دی؟ که حرامي دی نو ولي؟

جواب: معمی د حل لپاره که کوم فیس مقرر شوی وی نو هغه د قمار په وجه حرام ده

سوال: د خپل ځان د انشورنس کول جائز ده؟ که جائز نه وي نو ولي.

جواب دژوند انشورنس کولو چي کوم صورتونه رائج دی هغه ټول د مذکوره بالا وجه ځخه ناجائز دی.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲/۲ / ۱۳۸۸ هـ (فتوی نمبر ۱۹۳ / ۱۹ الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی.

دانشورنس د مروجه صورتو او د مسجد د انشورنس کولو حکم

سوال: حضرت مولانا مفتی تقی عثمانی صاحب مدظله العالی! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته، د نیوزی لینډ ځخه د خلیل احمد سلام عرض خدمت دی

یو سوال عرض خدمت دی. لکن وړاندی ددې ځای حالات عرض کول غواړم

دلته په نیوزي لینډ کي تقریبًا شل زره مسلمان هستوګن دی چي د مختلفو ممالکو ځخه راغلی دی او زیات یې په تیرو لسو کالو کي راغلی دی چی اکثر یې په دکانو او کارخانو کي کار کوی. څه بیا مهاجر دی چی د عربو او صومالیا ځخه راغلی چي بیوزلي هم دی. او دلته په ټول ملک یواځي پنځه مسجدونه او څو عبادت ګاوي دی. چي د ملک په مختلفو ښارو کي دی. او في الحال په آکلینډ ښار کي دوه مسجدونه او یوه مدرسه باندی کار روان دی. او ډیره چنده یې مسلمانو جمع کړې ده. دلته ډالر چلیږي یو ډالر د پاکستانیو په دوویشت باندی چلیږي. دلته قانون د برتانیې په خیر دی. اوس سوال داده چی دلته خلګو د مسجد انشورنس کړی دی او یو مسجد چی ځلور میاشتي وړاندی تیارشو. دې مسجد ته چا په ۱۲ اګست ۱۹۹۸م په سهار اور ورته کړو او داور لګولو ځخه وړاندي یې قیمتي شیان ورځخه غلا کړل تر اوسه مجرم نه دی نیول شوی. اوس په دې حالاتو کي څه کول پکار ده؟ ایا د مسجد انشورنس اخستلی شي یا نه؟

که انشورنس صحیح نه دی نو په دې صورتو کې څه حکم دی؟ برائی کرم جواب راته راکړه، چې عندالله ماجور شې.

فقط والسلام محتاج دعا / بنده خلیل احمد آکلینډ نیوزی لینډ ورځ سه شنبه ۱۰ / اګست ۱۹۹۸ء

جواب: مکرم محترم! السلام ورحمة الله وبرکاته.

ستا خط دفاکس په وسیله راته ورسید دانشورنس تول مروجه صورتونه دسود یا قمار باندی دمشتمل کیدو په وجه جائز نه دی، لهذا مسجدونه باید انشورنس نه شي، لکن اوس چي تاسی انشورنس کړی دی، نو دحادثې په صورت کې دکمپنۍ څخه رقم وصول کړی بیا څونه رقم چې تر اوسه دمسجد دطرف څخه ورکړل شوی دی هغه رقم دمسجد په مرمت براه راست لګولی شی باقي رقم مستحق دزکوة ته صدقه کړی بیا که هغه په خپله خوښه دغه رقم په مسجد کې به طور چنده ورکړي نو هغه هم استعمالولی شی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۳ / ۴ / ۱۴۱۹ھ (فتوی نمبر ۸۷ / ۳۲۴)

دانعاماتو دتقسیم لپاره دهسکي کولو حکم

سوال: عالمګیر ویلفیئر موسسه هغه کوچنیانو ته چې ددوی سره داختري دپوستو په راجمع کولو کې مرسته کړې وه ددوی دحوصله افزائي لپاره یې پر دوی انعامات تقسیم کړی زموږ څخه څه انعام اضافه شو. نو موږ دا اعلان وکړ چې دغه اضافي شیان به پر دغو کچنیانو په هسکه کولو سره تقسیمیږي. لکن یو صاحب متوجه کړو چې دغه عمل جائز نه دی او دقمار په حکم کې دی. موږ په اړه لارښونه وکړی.

جواب. که دکوچنیانو څخه ددې انعام به ورکولو کې کوم فیس نه وي اخستل شوی نو بیا قمار نه دی او هسکه کول دتقسیم انعامات لپاره جائز دہ (۱)

---

(۱) وفی رد المحتار کتاب الحظر والاباحة ج۶ ص۴۰۳ لان القمار الذی یزداد تارة وینقص اخری وسمی القمار قماراً لان کل واحد من المقامرین ممن یجوز ان یذهب ماله الی صاحب ویجوز ان یستفید مال صاحبه وهو حرام بالنص... الخ

وفی المبسوط للامام السرخسي رحمه الله ج۱۵ ص۷ استعمال القرعة فی مثل هذا الموضع جائز عند العلماء اجمع رحمهم الله بهذا الحدیث قلنا اذا تزوج اربع نسوة فله ان یقرع بینهن لابدائه بالقسم لان له ان یبدأ بهن من شاء منهم فیقرع بینهم تطییباً لقلوبهن آه هکذا فی فتح القدیر ج۴ ص۳۸۵ معارف القرآن ج۷ ص۴۷۸.

واللہ سبحانہ وتعالیٰ اعلم بالصواب ۵ / ۱ / ۱۴۱۸ھ (فتویٰ نمبر ۲۲ / ۲۲۳)

فصل فی احکام البنوک

(دمختلفو بینکو احکام)

دحبیب بینک او دنورو بینکو دنفع او نقصان اکاؤنټ کي د سرمایه کاري حکم

سوال: دحبیب بینک د P.L.S اکاونټ چی دسود څخه پاک په نفع او نقصان سره دشراکت لپاره شروع کړی دی، په دې اکاونټ کي زما والد صاحب اکاونټ خلاص کړی دی، ستاسي دمعلوماتو سره سم ایا دبینک دغه شراکت پر شرعي اصولو برابر دی؟

جواب: دحبیب بینک یا دکوم بل بینک چی په پاکستان کی دنفع او نقصان اکاونټ کي خلگو ته دسرمایه کاري موقع ورکوي هغه پر شرعي اصولو برابر نه دی ولي چی هغه ددغو روپو استعمال په سودی کارو کي مستعملوي، اگرچي په نامه یې بدل وي، لهذا ددې اکاونټ څخه خپلي روپی وباسه دهغه نفع استعمالول جائز نه دی(۱) تر جواب وراندي چي نفع حاصل شوې ده هغه بیله دنیت دثواب صدقه کړه.

والسلام ۴ / ۱۱ / ۱۴۱۹ھ (فتوی نمبر ۷ / ۳۵۲)

دفیصل اسلامک بینک طریقه کار او دهغه مختلفو بناخو حکم

سوال: عرض دادی چی دحضرت مفتی صاحب څخه معلومه شوه چی دفیصل اسلامک بینک آف بحرین P.L.S اکاونټ دجواز په درجه کي، او دعام بینکو P.L.S اکاونټ کي رقم ایښوول او پر هغه باندی منافع حاصلول جائز نه دی، براه کرم مورږ ته

---

(۱) وفی المشکوة ج۱ ص۲۴۴ (طبع قدیمی کتب خانه) عن جابر رضی الله عنه لعن رسول الله ﷺ آکل الربا وموکله وکاتبه وشاهدیه وقال هم سواء (رواه مسلم)

پوره معلومات راکړه چې د فيصل اسلامک بينک په مذکوره اکاونټ کي روپۍ اينبوول څنګه دی ايا د هغه منافع حاصلول جائز دی که يا ؟

۲: زموږ سره په دفتر ملازمينو يو شخصي اداره په خپله خوښه قائم کړې چي د هغه نوم KEBF ده دغه اداره شرعي وقف ده ، ددې مقصد د ملازمينو څخه کوم چي د دغي ادارې شريک وي د هغه د انتقال پر وخت لواحقينو ته د فوري کومک چاري تر سره کوي . کله چې څوک انتقال شي ، نو د هغه د مالي حالت د معلومولو بغيره هغه ته يو د اندازه روپۍ ورکول کيږي ددې ادارې ډيري روپۍ په اين آئي ټي کي پرتې وي ، مګر د اين آئي ټي په باب د عدم جواز فتوی شائع شوې ده نو د هغه څخه روپۍ موږ راباسو . اوس سوال داده چې د تيرو کلو نفع چې موږ د اين آئي ټي څخه تر لاسه کړې ده د هغه ديرش فيصده تقريبًا ۱۵ زره کيږي ، او د فنډ ټولي جمع شده روپۍ دوه لکه دی ، د مذکوره حقائقو سره سم ايا پر موږ لازم ده چې د تيرو کلو د منافع ۳۰ فيصده صدقه کړو يا هغه د خاص صورت (چي موږ ته وړاندي ددې د عدم جواز معلومات نه و) دغه رقم فنډ کي وساتل شي ؟

جواب: د فيصل اسلامک بينک چې کوم شاخونه په کراچي کي کار کوی ، د هغه د طريق کار او معاملاتو چي څه قدر تحقيق احقر کړی دی د هغه د رويه ددې ادارې معاملات د جواز شرعي په حدودو کي دی ، لکن دوه وضاحته ضروري دی ، يو دا چې دغه حکم صرف د کراچي تر شاخو پوري دی ، په بحرين ، سعودی عرب کي چی ددې بينک کوم طريقه کار دی ، په هغه کي بعض امور خلاف شرعي دی ، چی د هغه د اصلاح کوشش روان دی ، بله خبره چې دغه حکم د بينک تر موجوده طريق کار پوري دی . که د بينک په طريق کار کي کومه تبديلي راشي نو د هغه تبديلي سره سم به حکم هم بدليږي(۱) لهذا وقتًا فوقتًا د مستند معلوماتو حاصلول پکار دی.

۲: د اين آئي ټي منافع کي چی ديرش فيصده منافع په ناجائز طريقه سره حاصل شوی دی ، د هغه اصل حکم خو دادی چی هغه دی هغه خلکو يا ادارې ته ورکړل شي ، د کوم چا څخه چي اخستل شی دی ، لکن که هغه معلومول مشکل وی څنګه چی ظاهر ده ،

(۱) وروسته بيا ددې بينکو حالات تبديل شول ، او د هغه سره معامله جائز نه ده .

نو بیا دغه رقم صدقه کول ضروری دی، ددې فند حصه گرزول جائز نه ده، که هغه ددې اداري دملازمینو فند وی او که نه وی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۸ / ۱۰ / ۱۴۰۸ھ (فتوی نمبر ۲۱۳۷ / ۳۹ ز)

داسلامي امارت دقیام وروسته په افغانستان کي داسلامي بینکو لپاره دخلکو څخه دتیرو قرضو وصول کول جائز دی که یا ؟

سوال: ماذا رأی علماء الامة فی المسئلة التالیة ؟ وهی ان البنوک الاسلامیه الافغانیة بعد قیام الامارة الاسلامیة فی افغانستان واجهت مشکلة کبیرة وهی ان البنوک الافغانیة قبل الامارة الاسلامیة فی النظام الربوی لها دیون علی الآخرین وکذا علیها دیون للآخرین، ولکن قروض البنوک الافغانیة علی الآخرین کثیرة ووفیرة جداً یمکن بها تجهیز المملکة بأسرها التی سقط اقتصادها کل السقوط، فهل یمکن حصول تلک القروض الربویه لاستحکام الامارة الاسلامیة فی ضوء القرآن والسنة ام لا؟ وهل یجوز اعطاء تلک الدیون الربویه علی البنوک للدائنین أم لا؟

جواب: لا یجوز للبنوک الأفغانیة اخذ الفوائد علی قروضها ولها الحق فی استرداد اصل القرض وکذالک یجوز لها ان تصالح مدیونیها علی اساس المضاربة الشرعیة فتشارکهم فی ارباحهم التی حصلوا علیها من استخدام مبالغ هذه القروض وذلک اقتداء بفعل سیدنا عمر بن الخطاب رضی الله عنه حیث جعل قرض ابنه الذی اقترضه من بیت المال قراضاً کما رواه مالک فی الموطا (۱) اما قروضها التی اقترضتها من غیرها فلا یجوز دفع الفائدة علیها الا اذا اضطرت الیه لسبب من الاسباب.

---

(۱) وفی الموطا للامام مالک رحمه الله کتاب القراض ص۱۶۹ (طبع نشر جمعیة احیاء التراث اسدی) وفی طبع مکتبه قدیمی کتب خانه ص۶۱۶و۶۱۷.

والله سبحانه وتعالی اعلم وعلمه اتم واحکم . محمد تقی العثمانی عفا الله عنه
۲۸ / شعبان ۱۴۱۸ هـ (فتوی نمبر ۴۷ / ۲۹۴)

په البنک الأهلي التجاري کي د سرمایه کاري حکم

سوال: د سعودی عرب یو بینک په نامه د البنک الأهلی التجاری کي والد صاحب اکاونټ خلاص کری دی ، چی هلته د حصص کار د ډالرو په شکل کي کیږي . د دې سره پراسپکټس هم شته ، چي په هغه کي اصول او قواعد درج دی ، والد صاحب هم حصه په کي رانیولې وه ، ایا په دې بینک کي د حصې راکړه ورکړه جائز ده ؟

جواب: البنک الاهلي التجاري د فنډ چي په پراسپکټس کي کومه طریقه بیان شوې هغه پر مرابحه مبنی ده ، او په شرعی اعتبار سره اصولاً جائز او درست ده . لکن عملاً د ډیر بینکو سره د معاملې کولو کي شرعًا د شرائطو پوره پابندي نه کیږي او بعض یې پوره لحاظ کوي ، د دې خبري د معلومولو لپاره د معاملات پوره کتني ته ضرورت شته ، چونکه د دغه بینک دعوی د شرعي اصولو مطابق د بیع او شراء ده ، نو دیو عام سړی لپاره په دې بینک کي د سرمایه کاري گنجائش شته ، که د دې پراسپکټس کي د صحیح اصولو د اعلان وروسته د اداري منتظمین غلطی کوي نو دا د هغو ذمه داري ده ، لکن

عن زید بن اسلم عن ابیه انه قال خرج عبد الله وعبید الله ابنا عمر بن الخطاب فی جیش الی العراق فلما قفلا مرا علی ابی موسی الاشعری وهو امیر البصرة فرحب بهما وسهل ثم قال : لو اقدر لکما علی امر انفعکما به لفعلت ، ثم قال بلی ههنا مال من مال الله ارید ان أبعث به الی امیر المؤمنین فأسلفکما فتبتاعان به متاعًا من متاع العراق ثم تبیعانه بالمدینة فتؤدیان رأس المال الی امیر المؤمنین فیکون لکما الربح ، فقالا : وددنا ففعل وکتب الی عمر بن الخطاب ان یأخذ منهما المال ، فلما قدما باعا فاربحا فلما دفعا ذلک الی عمر بن الخطاب قال : أکل الجیش أسلفه مثل ما اسلفکما قال لا ، فقال عمر بن الخطاب : ابنا امیر المؤمنین فأسلفکما ادیا المال وربحه فأما عبدالله فسکت واما عبید الله فقال ما ینبغی لک یا امیر المؤمنین هذا لو نقص المال او هلک لضمناه فقال : ادیاه فسکت عبدالله وراجعه عبیدالله ، فقال رجل من جلساء عمر : یا امیر المؤمنین ! لو جعلته قراضًا فقال عمر ، جعلته قراضًا فأخذ عمر رأس المال ونصف ربحه وأخذ عبدالله وعبید الله نصف ربح المال .

داحتياط تقاضا داده چې ترڅو چې کوم عالم دبینک دغه دبیع او شراء معاهده تنقیدي جائزه ونه ګوري نر هغه احتراز کول پکاري دي.

والسلام ۴ / ۱۱ / ۱۴۱۹ هـ(فتوی نمبر ۷ . ۳۲۵)

دسعودی عرب دوې مالیاتي اداري - دار المال الاسلامي - او - الشركة الاسلاميه للاستثمار الخليجى حكم.

سوال: ستا مضمون دغیر سودی کاونټر په ماهنامه - البینات - کی دجمادی الاولی ۱۴۰۱ هـ کی ولوست زه تاته ددارالمال الاسلامی او الشرکة الاسلامیه للاستثمار الخلیجی داعیانه کاغذات درلیږم دهغو دواړو حلال یا مشکوک په اړه ستا مخلصی رائ راته راولیږه زه ستا جواب ته شدید منتظر یم.

جواب: احقر هغه رالیږل شوي کتابچه مطالعه کړه په هغه کی دې خبري واضح نه دي یو دا چی که په کار بار کی نقصان وشي نو پر کوم تناسب به هغه وی؟ بل دا چی دمضاربت کمپنی دغه رقم په څه ډول کار بار کی لګول کیږي او دسود څخه دپاک والي څه انتظام شته؟ تر څو چي ددغه دوو خبرو معلومات نه وي شوی نو تر هغه ددې مسئلې حل ممکن نه دی لهذا ته ددې خبري معلومات وکړه او ددې دوو سوالو جواب راولیږه، نو تر هغه وروسته به جواب در ولیږم.

والله تعالی اعلم ۲ / ۱۲ / ۱۴۰۱ هـ(فتوی نمبر ۱۷۹۱ / ۳۲ج)

په دبئی اسلامي بینک او په فیصل اسلامک بینک کي دسرمایه کاري حکم

سوال محترم مفتی صاحب السلام علیکم. زه دغه خط په ابوظبی کي مقیم دمولانا خلیل احمد صاحب په وساطت درته لیکم. ماته څه داسي مسئلې راپیښي دی چي دهغو تعلق دموجوده دور د Economics سره دی په بد قسمتی سره ماته داسي کوم عالم په لاس رانغلو چي هغه دموجوده ماډرن اکانمک آفرز باندی دسترس ولري مولانا خلیل صاحب زما نژدې دوست دی او کله چی مي دهغه سره په دې اړه مجلس وکړو نو هغه راته

ستا سره درابطې کولو ووېل . زه دلته دپنځلسو کالو څخه په یوه اداره کې کار کوم . زما دآمدني وسیله یواځې زما تنخوا ده ، ددې څخه علاوه نه امارات او نه هم پاکستان څه راکوي ، دا زه ددې لپاره درته لیکم چې ته زما دحالاتو په رڼا کې راته جواب راکړې.

دمتحده عرب امارات یو بینک چې په دبئ اسلامي بینک سره شهرت لری ، مولانا خلیل صاحب دنظر سره سم په دغه بینک سرمایه کاري کول جائز دی ، په دې وخت چې یو ممتاز عالم دین دلته تشریف راوړی زما دهغه سره دې اړه خبره وشوه نو هغه راته پریکنده فیصله واوروله چې په سلامی بینک یا فیصل اسلامی بینک یا په پاکستان کې دکوم اسلامي بینک په نامه نړل غلط دی او دهغه منافع په مکمل طور سره سود دی ، ستاڅخه غوښتنه کوم چې راته په دې اړه لارښوونه وکړې او په اصلي مسئله مې پوه کړې.

بله خبره داده چې دلته دعدالت شرعیه دغه بینکو کې سرمایه کاري کول جائز بللې دی ، ایا دهغو دفیصلې احترام کافی دی او دغلطې په صورت کی هم زه بري الذمه یم ؟ او که به زه په دې اړه دنورو علماؤ څخه هم سوال کوم ؟ او که دوه عالمان یا مفتیان په یوه مسئله کې دوه ډوله رایه راکړي نو دکوم یوه خبره به زیاته معتبره وی ؟

ما څه روپۍ په دوبئی اسلامک بینک کې ایښې دی ، بلکه په دې بینک کی مې انوسټ کړې دی ، ایا دهغه منافع ماته حلال دي او که نه ؟

جواب محترم ومکرم جناب ډاکټر ظهور احمد صاحب ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا دسوالو جوابونه په لاندې ډول دی:

احقرته ددبئی داسلامک بینک په اړه مفصل طریق کار علم نشته ، نو احقر دهغه په اړه حتمی خبره نه شي کولی ، په دې بینک کې یو شرعي مشاورتي بورډ دی ، ته دهغه بورډ دارکانو علماؤ ته رجوع وکړه ، په دې شرط چې هغه علماء ستا په فکر قابل اعتماد وی ، که بیا هغه په دغه کې دنفع بخش اکاونټ دروپو دجمع کولو مشهوره درکړي نو تاته په ظاهر گنجائش شته ، او څوک چې دبینک دفصیلي کار په اړه معلومات ونه لری ، نو دهغه دجائز یا ناجائز ویلو باندې مدار نشته.

ترکومه چې د فیصل اسلامک بینک تعلق دی زه دهغه د شریعه امورو د بورډ رکن یم، دهغه معاملات ګډ وډ دی، او تر او سه هغه د غیر شرعی معاملاتو څخه بالکلیه پاک نه دی نو زه په خپله د وستانو ته هغه د نفع بخش اکاونټو په اړه د روپو د اینښوولو او د نفع د وصولولو مشوره نه ورکوم.

پاته شوه دا مسئله چې تا ته د وه مفتیان مختلف رای پیش کړی نو د کوم یوه خبره تاته معتبر ده؟ د دې جواب دادی چې کوم مفتی د علم او تقوی په لحاظ تاته د باور وړوی نو په هغه باندی عمل وکړه.

والله سبحانه اعلم ۲۲/۱۱/۱۴۱۴ھ

د ټیکس اتارټي تعامل د اسلامي بینک د تمویل څخه د ټیکس د استثناء لپاره کافي ده

سوال: بخدمت جناب مفتی محمد تقی عثمانی صاحب دامت برکاتهم السلام علیکم ورحمة الله.

امید دی چې ته او ستا ټول دوستان به په خیر او عافیت سره وي، ستا د شدید مصروفیت د علم سره سره زحمت درکوم او پر زحمت باندی معذرت خواه یم.

یوه مسئله چي تقریبًا د شپږ کاله څخه يې راقم الحروف او د اکثر اسلامي بینکو د اصحاب حل وعقد خصوصًا د میزان بینک د سرکرده اصحابو په منځ کي متنازع ده، هغه د مرابحې معاملې د محصولات لګول دی، دهغه ادائیګي یا حکومت په اجازت دهغه عدم اطلاق دی.

په اصلاحی خطبات جلد نمبر ۱۱ کی تا دهغه ټولو حکومتي قوانینو چی شریعت د کوم قانون سره متصادم نه وی، د پاسداري په اړه اظهار خیال کړی، دهغه په رڼا کي راقم الحروف په فکر د غه خرید او فروخت معاملات باندی واجب ټول محصولات اطلاق بجنسه مرابحه پر معاملات باندی هم کیږي، کوم چي په اسلامي بینکو ګې رائج دی، تر څو چي حکومت یا د دې مجاز اداره، بورډ اسلامي بینکو کي درائج مرابحه څخه مستثنی وبلل شي، زما رائ په دې بنیاد ده:

۱: مرابحه فی الواقع دخرید او فروخت معامله ده ، او د قیمت ادائیګي مؤخر وی بینکو د تاجر حضرات ته د هغه دین دادا کولو ذریعه ده.
۲: دخرید او فروخت تمام معاملات ، که دبینکو وی هم ، دمحصولاتو دقوانینو سره سمول پکار دی ، کوم چی حکومت پاکستان جوړ کړي دی . کوم چی د شریعت سره متصادم هم نه دی.
۳: دهغو قوانینو څخه بعض ۱۹۷۹م او بعض يې په ۱۹۹۰م کي رائج شوی دی ، چي په پاکستان کی کوم بینک (ما سوا دفیصل بینک څخه کوم چی دمرابحې اصلاح کاروي استعمالوي لکن دغه هم دشرعی تقاضاوي نه شي پوره کولی) اسلامي بینکاري نه کوی ، ۱۹۷۹م کی دانکم تیکس قانون په ۲۰۰۱م کي نوی شکل غوره کړ ، او اوس په ۲۰۰۱م کي دقوانینو کي سره دتبدیلي بیا هغه قانون مروج دی ، په ۲۰۰۱م کی هم دشریعت مطلوب معیار کي کوم پاکستان بینک پاسداری نه ده کړې.
۴: ددې قوانینو دزمانه اطلاق په پیش نظر سره دهغه الفاظ په رڼا کي دا خبره بلاخوف تردید کیږي چی دهغو څخه کوم قانون مقصد اسلامی بینکو لپاره مشکلات یا پیچیدګیاني نه پیدا کوي ، یا دیده ودانسته دغه قوانین اسلامی بینکاری څخه دمخ نیوي کوشش دی.
۵: ۲۰۰۰م دآخر څخه تراوسه بعض افراد دبینک دولت پاکستان Institute ICAP چي کوم کوشش کړی ، دهغه باعث اسلامي بینکو کي رائج مرابحه معاملات بعض محصولات ختم شوی دی ، که تمام اسلامی بینک خصوصًا هغه بینکونه چی اوس ډیر مشهور دی ، سره یو شي او کوشش وکړي نو کومه وجه به نوي چي په بقیه قوانینو کي دی هم تبدیلي رانشي ، او په دې کي دحکومت کوم مال نقصان هم نشته.
۶: ICAP چي Accounting Standar چي معروف په (IFAS-۱) سره ده وضع کړی دی په دې وجه دمرابحه کولو والا بینکو لپاره لازمی ده چی سامان دخرید او فروخت اندراج په کتابو کي وکړي او Invoice وصول کړي ولی چی وروسته دآډټ کولو والا ته اطمینان حاصل شي ، چی مرابحه دهر معامله کوونکی سامان لپاره واقعی (دریم فریق لپاره) دخرید او بیا دبینک دجانب څخه پر فروخت مبنی ده ، که IFAS-I باندی کما حقه

عمل وشي نو ان شاء الله مرابحې په معاملاتو کې به تولې خرابی ختم شي . خصوصاً د Rollover چې به وباسي.

۷: بحيثيت بينکر احقر ته نه اندازه ده چې د ټيکس قوانين کي تبديلياني بغير د IFAS-۱ باندي د عمل کولو يواځي دا نه چې سخت دی بلکه د محصولاتو د ادانيګي په سبب يا خو اسلامی بينکونه د شرح منافع ناقابل برداشت تر حده متأثر وی ، يا د کسټمر د سودی بينکو په مقابل کی به د زياتو اخراجاتو سره مخ شي او هغه په موجوده ماحول کي بعيد او زقياس معلوميږي.

۸: که ستا رايه د مرابحې په اړه د ټيکس قوانين اطلاق نه وی . نو د سودي بينکو په بيع عينه (Buy-Back) په معامله کي په دی ډول تر سره کيږي . يا حکومت پاکستان د ټيکس قوانينو خلاف ورزي خلاف شرعی نه ده . نو براه کرم په خپله تحريري رائ سره مطلع کړه . تر څو چې موږ مطمئن شو چې د هغو قوانين په ظاهره د خلاف ورزي باوجود هم د کومي ګناه ارتکاب نه دی ، تر څو د الله په نزد ماخوذ نه شي.

والسلام عليکم ورحمة الله / طالب دعا ني خير انوار احمد ميناني.

جواب: مکرم بنده ! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

د هر ټيکس څخه استثناء د صريح عبارت څخه هم کيدلی شي او متواتر عمل هم دی ، حکومت ا ټيکس اتارتي څخه هم دا خبره مخفی نه ده ، چې مرابحه يو بيع ده . هغه په دې هم پوهيږي چې بيع يوه آله د تمويل په ډول مستعمليږي . او کومه وجه نشته چی پر سودي تمويل ټيکس نه وی ، او شرعي تمويل باندی ټيکس عائد وي ، نو د هغو متواتر تعامل دا دی چی د اسلامي بينک څخه د سيلز ټيکس مطالبه ونه شي ، لهذا د دې ټيکس څخه مستثنی کول کم از کم کومه د شواري بنده ته نه ښکاري.

والسلام بنده محمد تقی عثمانی ۱۸ / ۱۲ / ۱۴۲۷هـ

فصل فی البطاقات واحکامها

(د کریډټ کارډ او د هغه د مختلفو قسمو احکام)

د کریډیټ کارډ حکم

(د بنوري ټاؤن، جنګ اخبار او د حضرت مفتی صاحب فتوی)

سوال: کریډټ کارډ سوال ده . ایا د هغه استعمال جائز دی که نه ؟ زما معلومات دادی چی د کریډیټ کارډ سالانه دوه زره روپۍ فیس دی کریډیټ کارډ په ملک او د ملک څخه دباندی استعمالیږي که په یو میاشت کي هغه رقم واپس کړل شي نو سود نه اخستل کیږي ، که یوه میاشت وروسته رقم ورته وکړې نو بیا پر هغه باندی سود اخستل کیږي ، دا د ملک څخه دباندی هم کار کوي ، درقم ورل د خان سره ضرورت نشته.

یادونه: ددې سره ددوو جوابو فوټو کاپي هم درلیږم دواړو جوابونه مختلف دی جناب مفتی جمیل صاحب (جنګ اخبار) چی ستا حواله یې ورکړې ده مهربانی وکړه د پوره تفصیل څخه مو خبر کړه.

د جنګ اخبار جواب:

جواب: په یوه میاشت کي رقم ادا شي نو جائز دی وروسته سود وربانـدی ورکول جائز نه دی.

د جامعة العلوم الاسلامیه ، بنوری ټاؤن جواب:

په صورت مسؤله کي په دوه زره چی کریډیټ کار رانیول شوی دی ، هغه درسید حیثیت لري . في نفسه د هغه کوم حیثیت نشته بلکه د قرضې د حاصلولو اجازت نامه ده ، چی د هغه په وجه قرضه اخستونکی دیوې میاشتی پوري بغیر د سود ورکولو د قرضې دروپو څخه استفاده کولی شي ، او دغه سهولت صرف تر یو کال پوري وی . چی ددې مطلب دادی چی مذکوره کریډیټ کارډ حاصلوونکی تر یوې میاشتي یو کال چی دی قرض ددې اداري څخه حاصلوي د هغه پیشګي د سود مبلغ دوه زره روپۍ اداري وار لمخه لا د کریډیټ کارډ فیس په شکل کي وصول کړې دی . دا د سودي قرضې یو ترقي یافته

شکل دی. څنګه چې خلک نوي نوي شيان ايجاد کوي. دا د ول دغه هم يو د سود جديد شکل دی. نو دی څخه اجتناب کول ضروري دی. خلکو ته پکار ده چې په دوکه کې رانه شي.

والله اعلم / کتبه محمد عبدالقادر ۵ / ۵ / ۱۴۱۷هـ

الجواب صحيح / محمد عبدالسلام عفا الله عنه

الجواب صحيح / سعيد احمد جلال پوري (دار الافتاء ختم نبوت کراچي

د مفتي صاحب جواب:

جواب: د احقر په نزد د جنګ اخبار جواب درست دی، سالانه فيس قرض سره تعلق نه لري، په اصل کې د کارډ جاري کولو اداره، نور هم ډير خدمات فراهم کوي، چې په هغه کې د کارډ اجراء، د دې حامل ته د مختلفو سفرو سهوليات، د دنيا په هره خطه کې د کارډ د ګمشدګي په صورت کې د نوي کارډ ورکول، د کارډ حامل د پوره حساب ساتل، د هغه تمام خدمات په دې ده زره پوره کال ورکول کيږي، که څوک په دې کارډ سره خريداري وکړي او که نه، قرض وصول کړي او که نه، لهذا د دې فيس په وجه د کارډ شريک جوړيدل ناجائز نه دی، البته کله چې کارډ استعمال کړي نو د مقرره مدت د پوره کيدلو وړاندې ادائيګي ضروري ده، ولي چې سود ورباندې رانه شي، او د دې لپاره بهتر طريقه داده چې د کرېډټ د ډيبټ طريقه اختيار شي، يعني د کارډ والا براه راست ستا د بينک څخه د بل رقم وصول کړي، تر څو چې په غير ارادي طور باندې هم د تاخير د وجې سود عائد نه شي. (۱)

(۱) کارډونه درې ډول دی ۱: ډيبټ کارډ، ۲: چارج کارډ، ۳: او کريډټ کارډ، دوواولو حکم هم دادی، او هغه دوو ته هم کريډټ کارډ ويل کيږي، په اصل کې کريډټ کارډ د دغو کارډو دنه ميسر کيدلو په صورت کې د هغه د شرائطو سره جائز دی، د دې درو کارډو تعارف په لاندې فتوی کې مذکور دی:

سوال: محترم جناب حضرت مولانا مفتي محمد تقي عثماني صاحب! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته

جناب ګذارش دادی چی دکریډټ کارډ په باره کي تفصيلي حکم راته راکړه ایا دمذکوره کارډ استعمال جائز دی که نه؟ جزاکم الله خیراً

نن ورځ رائج کارډونه په دې ډول دی:

۱: ډیبټ کارډ ۲: چارج کارډ ۳: کریډټ کارډ.

ډیبټ کارډ:

دغه کارډ هغه چاته چی وړاندي يې اکاونټ جمع وي ورکول کیږي، چي داستعمال په صورت کي دده اکاونټ څخه ادائیکي کوي، په دې کي دقرض سهولیت نه وی، بلکه صرف تر هغه ورخته چي دده په اکاونټ کي روپۍ موجود وي نو ددې کارډ استعمال کولی شي.

اداره ددې کارډ فیس وصول کوي، ددې کارډ استعمالول بلاشبه جائز دی، ولي چي په صورت کي قرض نشته، خپله حامل بطاقه ددې ذمه دار دی چی دغه کارډ په غیر شرعي امور کي استعمال نه کړي.

چارج کارډ:

دغه کارډ هغه چا ته ورکول کیږي چي وړاندي اکاونټ نه لری، بلکه اداره هغه ته قرض ورکوي، چي هغه تر يوه معلومه وخته پوري وي، چي پر خپله وخت به قرض ادا کوي، که پر وخت پور ادا نکړي نو سود ورباندي اچوي.

اداره ددې کارډ فیس وصول کوي، ددې کارډ شرائط په لاندي ډول دی:

۱: حامل بطاقه به قرض دوخت تر پوره کیدلو وړاندی ادا کوي، او هر وقت دسود دعائد کیدلو کوم امکان باقي نه دي.

۲: حامل بطاقه ددې ذمه دار دی چی دغه کارډ په غیر شرعي کي کارو کي استعمال نه کړي.

۳: که ضرورت دډیبټ کارډ څخه پوره شي نو بهتر داده چی کارډ استعمال نه کړي.

کریډټ کارډ:

ددې کارډ دحامل هم اکاونټ نه وی بلکه دغه له سره معاهده دقرضو پر سود باندی کوی، په دې معاهده کي اګرچي اداره یو متعین مدت ورکوي چی په هغه کي که حامل بطاقه ادائیکي وکړي نو دهغه څخه سود نه وصول کیږي لکن اصلاً معاهده پر سود باندی کیږي، او دهغه ادائیکي په وعده سره وي، ددې علاوه دتجدید مدت سهولیت هم ورکوي، چي دهغه څخه دادائیکي مدت نور هم زیاتیږي، البته ددې سره سره دسود شرح هم اضافه کیږي، او بض صورتو کي اضافی رقم وصول کوي.

ددې حکم دادی چې دغه کارډ استعمال جائز نه دی ، الا داچی ډیبټ کارډ یا چارج کارډ څاته مهیا نه وی او دا ډیبټ کارډ یا چارج کارډ په ډول په مذکوره بالا شرائطو سره استعمالیږي .

دې ټولو کارډو ته کریډټ کارډ ویل کیږي ، لکن په اصل کي کریډټ کارډ استعمال جائز نه دی البته کریډټ کارډ اطلاق پر مذکوره بالا دواړو قسمو باندی هم کیږي .

ددې څخه علاوه دکارډ یو بل قسم هم شته چې هغه ATM کارډ ویل کیږي دا دروېو درااېستلو کارډ دی ، بعض اوقات دغه ته هم مذکور نوم ورکول کیږي ، یا دا چې په ډیبټ کارډ کي هم دغه سهولیت موجود وي .

ددې کارډ حکم دادی چې ددې استعمال کولو باندی متعین رقم مشین داستعمال اجرت اداره وصول کوی چې دمقدار رقم څخه قطع نظر وي نو جائز دی لکن که اداره رقم پر بنیاد څه وصول کوی نو جائز نه دی ، بلکه هغه سود دی ، البته اداره کارډ جاري کولو کي فیس وصول کولی شي .

فی المعاییر الشرعیه :

خصائص بطاقة الحسم الفوري

١ : تصدر هذه البطاقة من المؤسسة لمن له رصيد فى حسابه .

٢ : تخول هذه البطاقة لحاملها السحب او تسديد اثمان السلع والخدمات بقدر رصيد المتاح ، ويتم الحسم منه فوراً ولا تخوله الحصول على ائتمان .

٣ : لا يتحمل العميل رسوماً مقابل استخدامه هذه البطاقة غالبًا الا فى حال سحب العميل نقداً او شرائه عملته اخرى عن طريق مؤسسة اخرى غير المؤسسة المصدرة للبطاقة .

۴ : تصدر هذه البطاقة برسم اوبدونه .

خصائص بطاقة الائتمان والحسم الآجل :

١ : هذه بطاقة اداه ائتمان فى حدود سقف معين لفترة محددة وهى اداه وفاء ايضًا .

٢ : تستعمل هذه البطاقة فى تسديد اثمان السلع الخدمات وفى الحصول على النقد .

٣ : لا يتيح نظام هذه البطاقة تسهيلات ائتمانية متجددة لحامله حيث يتعين عليه المادرة بسداد ثمن مشترياته خلال الفترة المحددة عند تسلمه الكشوف المرسلة اليه من المؤسسة .

۴ : اذا تأخر حامل البطاقة فى تسديد ما عليه بعد الفترة المسموح بها يترتب عليه فوائد ربويه اما المؤسسات فلا ترتب فوائد ربويه .

خصائص بطاقة الائتمان المتجدد :

۱ : هذه البطاقة اداه ائتمان فی حدود سقف متجدد علی فترات یحددها مصدر البطاقة ، وهی اداه وفاء ایضاً .

۲ : یستطیع حاملها تسدید اثمان السلع والخدمات ، والسحب نقداً فی حدود سقف الائتمان الممنوح .

۳ : فی حالة الشراء للسلع او الحصول علی الخدمات یمنح حاملها فترة سماح یسدد خلالها المستحق علیه بدون فوائد کما تسمح له بتأجیل السداد خلال فترة محددة مع ترتب فوائد علیه اما فی حالة السحب النقدی فلا یمنح حاملها فترة سماح .

حکم الشرعی لانواع البطاقات

بطاقة الحسم الفوري :

یجوز للمؤسسات اصدار بطاقة الحسم الفوری ما دام حاملها یسحب من رصیده ولا یترتب علی التعامل بها فائدة ربویة .

بطاقة الائتمان والحسب الآجل :

یجوز اصدار بطاقة الائتمان والحسم الآجل بالشروط الآتیة :

۱ : الا یشترط علی حامل البطاقة فوائد ربویه فی حال تأخیره عن سداد المبالغ المستحقة علیه .

۲ : ان تشترط المؤسسة علی حامل البطاقة عدم التعامل بها فیما حرمه الشریعة وانه یحق للمؤسسة سحب البطاقة فی تلک الحالة .

بطاقة الائتمان المتجدد :

لایجوز للمؤسسات اصدار بطاقات الائتمان ذات الدین المتجدد الذي یسدده حامل البطاقة علی اقساط آجلة بفوائد ربویة .

والله اعلم وعلمه اتم عبدالله صدیقی غفر الله له ۲۸ / ۱ / ۱۴۲۷ (فتوی نمبر ۸۶۱ / ۵۱)

الجواب صحیح / محمد تقی عثمانی

الجواب صحیح / بنده محمود اشرف غفر الله له

الجواب صحیح / بنده عبدالرؤف سکھروی

الجواب صحیح / محمد عبدالله عفی عنه

الجواب صحیح / محمد عبدالمنان عفی عنه

د کریډټ کارډ او دهغه د مختلفو اقسامو حکم.

سوال: الی حضرة الشیخ العلامه مولانا محمد تقی العثمانی حفظه الله تعالی!
السلام علیکم ورحة الله وبرکاته.

اسئل الله ان تصلکم رسالتي هذه وانتم فی خیر حال وعافیة. الحمد لله ان وفقنی لقرائة بعض کتبک بالعربیة (قضایا فقهیه معاصرة) ثم اطلعت علی بعض کتبک مترجمة بالانجلیزیة فأردت التنبیه الی ان الترجمة فیها شیئ من الضعف فهی اقرب للغة العوام منها الی اللغة الاکادیمیة.

ومما قرأته کذلک ان صح فهمی هو فتواک بجواز التعامل ببطاقات الائتمان (Credit Card) اذا کان المشتری بها یثق انه سیسدد الدین قبل حلول موعد اضافة الفائدة للدین، والسؤال هل یجوز الاقدام علی عقد یتضمن شرطًا محرمًا کالربا هنا ولو کان المتعاقد یعلم انه لن یقع تحت طائلة لاشرط؟ ومعلوم ان عقد الحصول علی (Credit Card) یتضمن شرطًا ربویًا ولیس الحکم علی عقد بأنه حرام وباطل مانعًا من الاقدام علیه الا لضرورة او لحاجة تنزل منزلتها ولو ترک باب العقود المحرمة مفتوحًا اعتمادًا علی ثقة المتعاملین فیها بعدم الوقوع فی الشرط او البند المحرم او الباطل لا نفتح باب شر وفتنة علی الناس، والله هو المحافظ، ولو سؤال هل تمت ترجمة کتابکم قضایا فقهیة معاصرة الی الانجلیزیة او بحث بیع الحقوق المجردة فاني احتاج الیه فهل لکم ان تدلونی علی ذلک.

وختامًا ارجو المسامحة فی التطویل علیکم واسئل الله دوام العافیة وتمام النعمة وثبوت البرکة والأجر.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته / محبکم وتلمیذکم / محمد علی احداش طالب علم علی الفقه المالکی. لندن ۹ ربیع الاول ۱۴۲۴ھ ۱۰ مایو ۲۰۰۳م

جواب: الی سیادة الآخ الکریم محمد علی احداش. حفظه الله تعالی السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته وبعد!

فشكرًا لك على رسالتك والتنبيه على ان بعض كتبي المترجمة بالانجليزية يوجد فيها بعض الضعف ولعل تفصيل مواضع الضعف يصعب عليك ولكن لو اخبرتني ما هي الكتب التي وجدت فيها ذلك . فاني اخبره نشرة هذا الكتب . فان كثيرًا منهم تناولو ترجمة ماشاءوا من مؤلفاتي وفوضوا ذلك الى مترجمين ثم لم تتح مني مراجعة ذلك لازدحام اشغالي.

اما بالنسبة لما ذكرت من جواز استخدام بطاقة الائتمان . فالذي أفتي به ان الطريق الافضل ان تستخدم هذه البطاقة على اساس التسديد المباشر(Direct Debit) بأن تستخدم البطاقة في حدود الغطاء الموجود عند البنك مصدر البطاقة حتى لا يكون هناك احتمال وجوب دفع الفائدة اما اذا لم يتيسر ذلك ، فيجوز استخداء بطاقة الائتمان ، ان كان حاملها على يقين انه سيسدد الفاتورة قبل ان توضع عليها فائدة (۱)

اما كون العقد مشتملاً على شرط لزوم الفائدة عند التأخير في السداد: فان مثل هذه الشروط موجودة اليوم في كثير من التعاقدات مثل عقود استخدام الكهرباء والتليفون ، والجوال والضرائب الحكومية وما الى ذلك فلا يمكن اليوم استخدام الكهرباء الا بالتوقيع على العقد الذي يشترط فوائد التأخير . ولكن بما ان هذه شروط غير معتبرة في الشرع فما دام الانسان مطمئنًا بأنها لا تطبق عمليًا وذلك بالتزام السداد في حينه ، فانه يمكن ان يتسامح فيها لعموم البلوى . وقد يستأنس في ذلك . (ولا اقول: يستدل) بحديث شراء عائشة ام المؤمنين لبريرة رضي الله عنها بعقد فيه شرط لان يكون الولاء للبائع واجاز رسول الله ﷺ اشتراط ذلك (۲) مع كونه شرطا ممنوعًا في الشرع لكونه على يقين بأنه لا يطبق . والله سبحانه تعالى اعلم.

وأرجو ان لا تنسوني في ادعيتكم الصالحة . والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

اخوكم : محمد تقي العثماني كراتشي ۲۹ / ۳ / ۱۳۲۴ھ

---

(۱) دتفصیل لپاره سابقه فتاوی وګوری.

(۲) جامع الترمذی ابواب الولاء والهبة ج۲ ص۳۲ (طبع سعید)

كتاب الاجارة

(كرايه داری سره اړوند مسائل)

فصل فی نفس الاجارة

(اجاره ، کرایه داری ، اړوند مسائل)

د پټواري پیشه او نظام شرعي حیثیت

سوال: زموږ په علاقه کي د بزدار بلوچ قوم خو زره خلک هستوګن دی چي هغه دانګریزانو د وخت څخه تر اوسه د پټواري انتظام نشته د غه علاقه چي بارانی د زمکو حاصلات نه کوی ، د اسلحي هر ډول ازادی ده ، او پر مخکه د خلکو د نزعاتو په وجه د خلکو زیاتي وینې تویېږي . نو حکومت پاکستان اوس د افیصله کړې ده . چي هلته د پټواریانو انتظام وکړي ، لکن قوم اجتماعي مشوره سره دا طی کړه او خپلو خولا پر قرآن شریف لاس اېښې چي د غه فیصله به نه منع کوي ، او بعض علماؤ دا فتوی ور کړی چي د غه مدافعت جهاد او مقتول شهید دی . د دي قوم څخه نورې مطالبې هم شته . او د حکومت ذمه داران لکه کمشنر صاحب قوم ته یقین ورکوي . چي موږ به ستاسي مطالبې د حکومت څخه پوره کړو . لکن قوم ورباندې باور نه کوي . نو قوم مسلح دی او جنګ ته تیار دی . خپلې وختونه خولا له وراندی جنګونه سر سره شوی حکومت هم مقابلې ته تیار دی . اوس قابل دریافت سوالونه په لاندې ډول دی:

۱: د پټواري نظام په دین کي جائز دی که نه؟ ۲: په دې تصادم کي چي خلک مري د دې دواړو فریقینو ایا هغه شهیدان دی . او کوم فریق ناحق دی؟ ۳: پر قرآن چي یې لاس اېښې دی د هغه څه حیثیت دی؟ پر هغه باندی وفا کول یا ماتول بکار دی؟ ۴: خو ما په دې فکر کي دی چي پټواري به رشوت وغیره سره ناجائز کاروانیاني کوی . لهذا هغه موږ په دې علاقه کي نه پرېږدو . دا څه حیثیت لری؟ حکومت د غه خلق د باغیانو په نامه قتل کولی شي؟

جواب: دفتهواري نظام في نفسه جائز دی ، البته رشوت وغيره ناجائز ذرائع استعمال كول حرام دی (۱) لهذا په دې علاقه كي دفتهواری نظام نافذ كولو كي حرج نشته ، حكومت چي دغه نظام نافذول غواړی نو په دې جائز اقدام كي بې اطاعت كول ضروری دی (۲) او دحكومت خلاف جنگ كول جائز نه دی ، ځوک چي په دې جنگ كي دحكومت خلاف مري هغه شهيدان نه دی . لهذا ضروري ده چې خلكو چي ددې نظام خلاف معاهده كړې ده دهغه پابندي كول پكار نه ده ، او كه هغو پر قران لاس ايښی دی نو دهغه دی كفاره ادا كړي (۳) او ددې كار څخه ځان راوباسي ، كه فتهواري قتل كړي نو دقتل دنفس گناه كبيره يې تر سره كړه ، چي دهغه لپاره دقرآن په تصريح سره سزا جهنم ته تلل دی (۴)

فقط والله اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۰ / ۱۲ / ۱۳۷۸هـ (فتوی نمبر ۱۴۲۲ / ۱۸ الف)

---

(۱) وفی سنن الترمذی ج۳ ص۶۲۴ (طبع دار احياء التراث العربی ، بيروت وفی طبع مكتبه رحمانيه ج۱ ص۳۸۰) لعن رسول الله ﷺ الراشی والمرتشی . وابي داؤد ج۳ ص۳۰۰ (طبع دار الفكر وفی طبع مكتبه رحمانيه ج۲ ص۶۰) وسنن ابن ماجه ج۲ ص۷۷۵ (طبع دار الفكر ، بيروت وفی طبع مكتبه قديمی ج۱ ص۱۶۷) وفی مجمع الزوائد ج۴ ص۱۹۹ (طبع دار الريان للتراث قاهره ، دار الكتاب العربی ، بيروت وفی طبع مكتبه دار الفكر ص۳۵۹) الراشی والمرتشي فی النار .

(۲) وفی الدر المختار ج۲ ص۱۷۲ تجب طاعة الامام فيما ليس بمعصية .

وراجع للدلائل والتفصيل الی الدر المختار مطلب فی وجوب طاعة الامام ج۴ ص۲۶۴ (طبع سعيد) .

ددې سره امداد الفتاوی سوال نمبر ۳۹۳ ج۳ ص۴۰۲ (طبع مكتبه دار العلوم كراچي) وگوری .

(۳) وفی تنوير الابصار ج۳ ص۷۲۸ (طبع سعيد) ومن حلف علی معصية كعدم الكلام مع ابويه او قتل فلان اليوم وجب الحنث والتكفير ... الخ .

وفی سنن النسائي باب من حلف علی يمين فرأی غيرها خيراً ج۲ ص۱۴۳ (طبع مكتبه الحسن) عن ابي موسی عن النبی ﷺ قال ما علی الارض يمين احلف عليها فأری غيرها خيراً منه الا آتيه.

وفی كتاب الاصل (المبسوط للشيباني) كتاب الايمان ج۳ ص۱۹۰ قد بلغنا عن النبي ﷺ انه قال : من حلف علی يمين فرأی غيرها خيراً منه فليأت الذی هو خير وليكفر عنه يمينه .

(۴) وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا (سورة النساء آية ۹۳)

ایا دسودی معاملاتو دکولو پر بنا دحکومت هر ملازمت ناجائز دی؟

سوال: زما یو دوست دی وایي چی نن صبا حکومت غیر شرعی دی حکومت سودي کار بار کوي. او دسود دروپو څخه موږ ته تنخواوي راکوي. لهذا دغه تنخوا هم حرام دی، ایا شرعًا دا خبره صحیح ده؟

جواب: ستا ددوست دا خبره علی الاطلاق صحیح نه دی. دحکومت هر ملازمت ناجائز نه دی او نه دهر ملازمت تنخواه حرامه ده، په کوم ملازمت کي چي غیر شرعي کار نه وی تر سره شوی یا براه راست دحرام آمدني څخه دهغه تنخوا نه وي، هغه جائز دی دهغه تنخوا حلال ده.

والله اعلم ۲/۱/۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۵۸/۲۸الف)

داغاخانیانو دعقائدو لرونکو ته ددکان په کرایه ورکولو حکم

سوال: دعلماء کرامو په لاندي مسئله څه حکم ورکوي: یو شخص چي ځان علم دین ته منسوب کوی، په ګلګت کي یې یو تعمیر دکرایې لپاره جوړ کړی دی، چي دهوټل قابل هم دی داغا خانیانو فاؤنډیشن اداره غواړي چی هغه په کرایه سره واخلی او ددفتر کار ورڅخه واخلی ایا دغه اداري دغه عمارت په کرایه ورکول جائز دی؟ بینوا وتوجروا.

یادونه: دآغاخان فاؤنډیشن والا اداره تقریبا دپنځو کالو راسي دلته قائم ده. دغه اداره رفاهي کارونه کوي. اسکولونه او دهسپتالو وغیره کارونه کوي، حتی چی په غرو کي دسنګین مریضانو دضرورت پر وخت هیلي کاپټر په وسیله هسپتال ته راوړي. ورنه عام مریضانو ته دموټرانو بندوبست کوي.

ددې څخه علاوه نور رفاهي کارونه هم کوي مثلاً کله چی دلارو یا دنهر یا ټینکی وغیر دجوړولو ضرورت پیش سي نو هم دغه اداره یې دخپلو اصولو او ضوابط مطابق تر

سره کوي په دې اداره کي دملازمینو تعلق دخاص مذهب سره نه دی بلکه دقابلیت پر بناء هغو ته کارونه سپارل شوی دی . او ددې ادارې لپاره اقتصادي منافعو پروګرام هم چلیږي مثلا دعسلو انتاج دګلګت دمیوو دجدید ترین انداز سره پیک کیږي او هغه دپاکستان په غټو ښارو کي پلورل کیږي ، دادارې وینا ده چي دغه یو عالمي فنډ دی چي دغریبو علاقو لپاره برابریږي چي په هغو کي اسلامي هیوادونه هم ونډه لري . داغاخان حیثت دیو مشر دی ، دباوثوق ذرائعو څخه معلومه شوې ده . چي نواز شریف په تیره دوره کي دګلګت لپاره دپنځوس ملینو مرسته کړې وه چي ددې ادارې په وسیله هلته مصرف شوه . حکومت دغه مرسته دکمشنر په وسیله هم مصرف کولای شوای . مګر دحکومت پر دغه اداره باندی داعتماد دوجی ددې ادارې په وسیله مصرف کړه .

دزیاتو معلوماتو لپاره عرض دادی چي داریل دخالص سنیانو علاقه ده . چي په دې علاقه کي دآغاخانیانو او شیګانو نوم نشته ، ددې علاقې علماء ددې ادارې مخالفت کوي کله چي هغو ته دا معلومه شوه چي دغه یو عالمي فنډ دی . اغا خان یې دجیب څخه نه ورکوي ، او داریل خلک دخپلې علاقې لپاره مخصوص رقم نه وړي دغه رقم دآغاخانیانو په علاقه کي خرچ کوي . کله چي دوی ته دغه معلومات وشول نو یوه کمیټه یې مقرر کړه ، چي دکال دشروع څخه دداریل په ترقیاتي کارو کي رقم یې مصرف کوي . (چي دفاونډیشن دطرف څخه مخصوص دی) دروپۍ روپۍ حساب کوي او په خپله نګراني کي یې په علاقه کي مصرف کوي او بیا دغه ادارې ته حساب ورکوي . کوم رقم چي هغه ورته ورکوي.

دلس پنځلس کالو څخه دغه ادارې چي کوم عمارت په کرایه سره نیولی دی هغه یې ډیر صاف ستره ساتلی دی نو ډیر خلک غواړي چي دوی ځای په کرایه ورکوي . دمذکوره عمارت مالک دې ادارې دځای ورکولو تمنا خو نه کوي البته دهغه خپني رشته داران اصرار کوي او هلته ځینی علماء دجواز قائل دی . په دې وجه مالک مکان دجواز یا عدم جواز دفتوی منتظر دی . تر څو چي په ورکولو یا نه ورکولو کي فیصله وشي. وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه وسلم

از طرف عبدالقیوم حال مکه مکرمه.

جواب: اګرچې غير مسلم ته د عمارت ورکول د جائز مقصد لپاره په کرایه ورکول في نفسه جائز دہ (۱) بالخصوص کله چې د رفاهي کار لپاره وی. لکن لاندې خبرې په ذهن کي ساتل ضروري دی:

۱: دغه غير مسلم چې خپل ځان د غير مسلم د اعتراف بغير ځان مسلمان ظاهره وی، د دغه سره معامله د بل غير مسلم په اندازه زیاده شديده ده. د دغه سره د مستقل نوعيت تعلقات قائم کول صحيح نه دی.

۲: که غير مسلم عمارت د رفاهي کار لپاره استعمال کړي، لکن د دغه سره يې د خپلو عقائدو خپرول مقصود وي. تر څو ضرورت مند مسلمان د خپل ضرورت د پوره کيدلو سره د غير مسلم مذهب ته مائل شي. نو داسي غير مسلم ته په کرايه عمارت ورکول جائز نه دی. بالخصوص چې تاته ځان مسلمان ښکاره کړي او دا کار کوي ولي چې ددہ خطره نوره هم زياته شي ولي چې ددہ عقيد مسلمان د ناواقفيت دوجي د اسلام حصه بولي.

۳: آغاخاني فرقه باتفاق المسلمين د دائره اسلام څخه خارج ده (۲) مګر هغه تاته ځان مسلمان ښکاره کوي. لهذا د هغه سره معامله د غير مسلم څخه زياته سخته ده، ځکه چې په ښکاره تاته ځان غير مسلم ښکاره کوي.

---

(۱) وفي الهنديه كتاب الاجارة ج۴ ص۴۵۰ (طبع ماجديه) واذا استأجر الذمى من المسلم داراً يسكنها فلا بأس بذلك، ان شرب فيها الخمر او عبد فيها الصليب او أدخل فيها الخنازير ولم يلحق المسلم فى ذلك بأس لان المسلم لا يؤاجرها لذلك انما آجرها للسكنى، كذا فى المحيط.

قال العلامة سراج الدين رحمه الله آجر بيتاً ليتخذ فيه بيت نار او بيعة او كنيسة او يباع فيه الخمر لا بأس به عند ابي حنيفة خلافاً لهما (فتاوى سراجيه على هامش قاضى خان، كتاب الاجارة ج۴ ص۲۴۱).

ومثله فى الخلاصة الفتاوى كتاب الاجارات ج۳ ص۱۴۹.

وفى الهندية ج۴ ص۴۴۹ (طبع ماجديه) اذا استأجر الذمي من المسلم بيتاً ليبيع فيه الخمر جاز عند ابي حنيفة خلافاً لهما.

وفيها أيضاً ج۴ ص۴۵۰ لو استأجر الذمي مسلماً ليبنى له بيعة او كنيسة جاز.

(۲) دتفصيل لپاره دامداد الفتاوى ۶ ص۱۰۴ تا ۱۰۶ ملاحظه کړی.

دي دړو خبرو په نظر کي نیولو سره . داغاخان فاؤنډیشن که آغاخانیانو قائم کړي وي . او هغه د غه اداره چلوي . که د ملازم په ډول کار کوي . او دغه اداره په دې ډول مسلمانان ګمراه کوي ځنګه چي هلته د معتمد علماؤ څخه معلومه شوې ده ، نو هغو ته عمارت په کرایه ورکول جائز نه دی.

والله تعالی اعلم بالصواب محمد تقی عثمانی ۲۴ / ۱ / ۱۴۱۸ هـ (فتوی نمبر ۴۲ / ۲۲۵)

په محکمه پولیس او د شرابو په کمپنۍ کي د ملازمت کولو حکم.

سوال: یو سړی چی مخکي په پولیسو کي ملازم ؤ او اوس د شرابو په کمپنۍ کي ملازم دی ایا د هغه روزي حلاله ده ؟ او د ده پر اهل او عیال څه واجب دی؟

جواب: رشوت او بل نا جائز څخه د آمدني څخه اجتناب کول پکار ده ، نو په پولیسو کي ملازمت جائز دی البته د شرابو په کارخانه کي یا د شرابو پلورلو ملازمت حرام دی (١) او آمدني یې هم حرام ده (٢) د داسي شخص و اهل عیال ته پکار ده چی هغه پر جائز آمدني اختیارولو باندي مجبور کړي.

---

(١) قال العلامه طاهر بن عبدالرشید البخاری رحمه الله ولا یجوز الاستیجار علی شیئ من الغناء والنوح والمزامیر (خلاصة الفتاوی ج۳ ص۱۱۶ کتاب الاجارات)

قال العلامة المرغیناني رحمه الله ولا یجوز الاستیجار علی الغناء والنوح وکذا سائر الملاهی لانه استیجار علی المعصیة والمعصیة لا تستحق بالعقد (الهدایه ج۳ ص۳۰۶ (طبع مکتبه رحمانیة) باب الاجارة الفاسدة) ومثله فی رد المحتار (ج۶ ص۵۵ باب الاجارة الفاسدة)

(٢) وفی الهندیة ج۴ ص ۴۱۱ ومنها ای من شرائط صحة الاجارة ان یکون مقدورالاستیفاء حقیقة او شرعًا فلا یجوز استئجار الآبق ولا الاستئجار علی المعاصی لأنه استئجار علی منفعة غیر مقدور الاستیفاء شرعًا.

وفیها ایضًا ج۴ ص۴۴۹ لا تجوز الاجارة علی شیئ من الغناء والنوح والمزامیر والطبل ... الخ وکذا فی البدائع ج۴ ص۸۹.

والله اعلم ۱۹ / ۲ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۲۲۵ / ۲۸ ب)

۱: مدرسین د ایام تعطیلاتو د تنخوا حق دار دی که یا ؟

۲: مدرسین په خارجي اوقاتو کي د بل کار څخه منع کول

۳: دوړاندي اطلاع نه ورکولو په صورت کي د مدرس د یوې میاشتی تنخوا ګرزولو حکم

(وضاحت از مرتب) مذکوره درې مسائل په اړه د حضرت مولانا مفتی عبدالشکور ترمذی صاحب رحمه الله څخه استفتاء شوې وه چی هغه بیا د حضرت مفتی صاحب درائي معلومولو لپاره رالیږلې وه، ددې په جواب کی اولا حضرت مفتی محمود اشرف عثمانی صاحب مفصل فتوی لیکلې ده، او دار الافتاء دار العلوم کراچي کي حضرت مولانا مفتی عبدالرؤف سکهروی صاحب او حضرت مولانا مفتی عبدالمنان صاحب خپل رایه تحریر کړې، چي دهغه وروسته بیا تمام تحریرات استاذ محترم شیخ الاسلام مفتی محمد تقی عثمانی صاحب ته راغلی، چي پر هغه باندی آخر حضرت مفتی صاحب خپله فتوی لیکلې ده، دغه تمام تحریرات او په آخر کي د حضرت مفتی صاحب فتوی وړاندي کیږي (محمد زبیر حق نواز)

استفتاء ورائي ګرامي از حضرت مولانا مفتی عبدالشکور ترمذی رحمه الله

سوال: عزیز محترم مولانا محمد تقی عثمانی سلمهم الله وعافاهم ! السلام علیکم ورحمة الله.

امید دی چی ته او ستا متعلقین به په خیر سره وی.

جامعه خیر المدارس په مجلس شوری کی د ماه رمضان المبارک د مدرس د تنخوا ذکر وشو. په فتاوی خلیلیه کی د څو اکابرینو جوابات موجود دی. پر هغو ټولو باندی حضرت مولانا خلیل احمد صاحب قدس سره محاکمه په لاندي ډول ده:

زما رایه داده چی د مدرسینو معامله د مدرسې سره د عقد اجارې ده. او مدرسین اجیر خاص بلل کیږي، ولی چی د وقت پابند دی، د تعطیل زمانه هم د ملازمت زمانه ده

چې دهغه عقد اجاره باقی ده . عقد قطع سوی نه دی . مګر دتنخوا سرډیو سرط لګېدلی دی . چې درمضان المبارک تنخوا هغه وقت مدرس مستحق دی . چې په ابتداء شوال کي به حاضروی ، شرعًا شرط دخلاف مقتضائي عقد اجاره لپاره مفسد دی . لهذا عقد اجاره فاسد شو ، او دفساد عقد په صورت کی اجیر مستحق داجر مسمی نه بلل کېږي بلکه داجر مثل بلل کیږي ، لهذا په صورت موجوده هغه مدرس دتنخوا مستحق نه بلل کیږي . بلکه داجر مثل مستحق دی ، او که دغه شرط فی العقد نه وبلل شی . بلکه خارج دعقد څخه وبلل شي ، یا شرط معروف وبلل شي ، نو په دې ټولو صورتو کي بیا مدرس دواقعه متنازع فیه دپوره تنخوا مستحق دی ، او احتمالات او اختلاف حکم یو اخي په رمضان المبارک کي دی او ایام شوال کي کله مدرس خپل مأموریت ته دوام ورکړي نو دتنخوا مستحق دی. فقط خلیل احمد عفی عنه ۱۰ / ۱ / ۱۳۳۸ھ (فتاوی خلیلیه ج۱ص۲۴۸)

پر دې باندی ته غور وکړه بیا چي دي کومه رایه وي په هغه باندی موږ خبره کړه.

زما په فکر کي دا راځي چې په ابتداء دشوال کي دراتلو شرط چي له سره حذف شي ، او په هر صورت باید مدرس دتنخوا مستحق وبلل شي ، ولی چې دغه عقد اجاره قائم دی ، دغه شرط لګول او بیا عقد اجاره فاسد کول دڅه لپاره دی ؟

۲ : مدرسین اجیر خاص دی ، ولي چې دوقت پابند دی . ددې څخه معلوم شوه ، چي دوقت اجاره وروسته اجیر نه دی . هغه دنورو کارو څخه نه رامنع کیږي . داجیر خاص معنی دانه ده چې هغه به ۲۴ گهنټې ملازم وی او دکار منصبي څخه علاوه دټولو امورو څخه منع دی.

نو مدرس دنورو کارو څخه رامنع کول دعقد خلاف کار دی . پاته شوه دا چي بل خای منصبي کار کي فرق راځي نو دهغه تدارک که نه کیږي نو عقد اجاره فسخ کول دمهتمم اختیار دی. فقط والله اعلم.

چونکه ستا څخه وقت نه وی نو مختصر محاکمه درته نقل کوم ، ورنه دا ټول بحث قابل ملاحظه دی.

نور دد عاؤ محتاج یم دزړه دناروغۍ په وجه کار نه شم کولی ، تاته او دټول فامیل دعا ګویم. والسلام ، سید عبدالشکور ترمذی عفی عنه.

اضافه: يوه مياشت وړاندې دا اطلاع نه ورکولو په صورت کې مدرس څخه ديوې مياشتې تنخوا وړل هم زاته په فکر کې نه راځي، کله چې مدرس کار کړی وي. نو داجرات مستحق دی، اوس دهغه پر ذمه بيرته ادا کولو ذمه د څه په خاطر؟ داډول مدرسې ديوې مياشتې دمزيد تنخوا ورکولو باندې ولې مکلف ده؟ کله چې هغه پدې مياشت کې کار نه دی کړی نو اجرات پر څه؟ داجارې پر اصولو غور کول مطلوب دی.
سيد عبدالشکور ترمذی عفی عنه ۵/۵/۱۹۹۷م.

(جواب ازحضرت مولانا مفتي محمود اشرف صاحب)

بعد الحمد والصلوة

احقر دحضرت مفتی عبدالشکور ترمذی صاحب تحرير ولوست. داکابر په وړاندې به دنا اهل اصاغرو درائې څه وقعت وي، مګر امتثالاً للامر عرض دادی چې داحقر ناچيز په فکر دابتدائي شوال دراتلو شرط دماه رمضان (ايام بطالت واستراحت) دتنخوا سره شرط کول اوس مفسد عقد نه دی ولې چې دغه شرط کالمعروف دی، او په خپله شيخ المحدثين حضرت سهارن پوري قدس سره په فتاوی خليليه کې په خپله محاکمه کې ددې امر تصريح کړې ده:

چې يا خو دی هغه شرط معروف وبلل شي نو په دې ټولو صورتو کې دمدرس واقعه متنازع فيه کې دپوره تنخواه مستحق دی (فتاوی خليليه ج۱ ص۲۴۸)

ددې شرط معروف کيدل په څو وجو سره واضح دی چې په لاندې ډول دی:

الف: په مدارس دينيه کې ددې شرط معروف کيدل دبيان محتاج نه دی تقريبًا په ټولو مدارسو کې داډول عمل دی.

ب: دغه شرط معروف عند الفقهاء هم دی ولې چې ايام بطالت دتنخوا څخه استحقاق شته چې دغه وخت داستراحت دی وروسته بيا په زيات نشاط سره کار کولی شي. که دايام بطالت څخه وروسته بلکل دکار کولو اراده ونلری نو دايام بطالت د تنخو استحقاق به څنګه وي؟

ج: دغه شرط دمال وقف دحفاظت او هغه په صحيح مصرف باندې د رسولو شرعي مطابق دی. ولې چې په مدارسو کې زکاة، عطيات رقم دمعطينو په طلباؤ امانت دی به

دې امانت کي د احتیاط تقاضا داده چې دغه رقم چاته بې له عمل او بې له عوض ورنه کړل شي ، لهذا یا عمل موجود وی څنګه چی ایام دعمل دی یا مظنون وی څنګه چی ایام بطالت واستراحت دی ، ورنه داجرات ورکول محل دنظر دی.

که مونږ دا وو وایو چی دایام بطالت تنخوا دماضی دعمل په وجه ده نو پر دې باندې دا شبه واریدېږي چی دماضی پر خدمت باندی دایام بطالت داجرات ورکول چی هغه دمستقبل لپاره دکار کولو اراده هم نه لری دعطیې او هبې سره زیاته اشبه ده . او مهتمم یا صدر ته دداډول عطیه ورکولو اجازت محل دشبهې ضرور دی.

د : دلته دا خبره هم قابل دتوجه ده: چی که دشوال دراتلو شرط مفسد عقد وبلل شي او دمهتمم لپاره دغه شرط لګول ناجائز وبلل شي ، نو ایا دمدرس لپاره دایام بطالت کي دعدم عمل شرط لګول مفسد نه دی ؟او اجرت داستحقاق لپاره اجیر خاص کي عمل یا تسلیم نفس ضروری دی . او په مدارسو کي دا عرف دی چي مدرس په ایام بطالت کي نه عمل کوي او نه تسلیم دنفس باندي راضي وي ، بلکه په بعض مدارسو کي که هغه مجبور کړل شي او په ایام بطالت کي پر کار کولو مأمور شي نو اضافی تنخواه ورکول کیږي ورنه دانعام په نام دهغه دلجوئي کیږي ، ګویا په معاهده کي اوس تحریري یا عرفي عمل مشروط دی چی ملازم به ایام بطالت کي نه عمل کوي او نه به تسلیم دنفس کوي ، او دهغه باوجود دغه عقد فاسد نه بلل کیږي.

لهذا که مدرسین دطرف څخه دایام بطالت کي دعدم عمل او دعدم تسلیم نفس شرط مفسد عقد نه دی ، (حالانکه اجرت بطالت دوقف څخه ورکول کیږي) ولی چی اوس دغه شرط معروف دی . نو مهتمم دطرف څخه آئنده کال دکار کولو لپاره بنیاد پر رمضان دتنخوا ورکولو سره شرط مفسد عقد نه دی. والله سبحانه اعلم

۲ : په دې سلسله کي داحقر رایه دا هم ده چی مدرس اوقات کار څخه وروسته پابند کول شرط فاسد دی ، داډول اوقات کار دشپږو یا اتو ګنټو پر ځای ځلیرویشت ګنټي مقرر کول چي ملازم مسلسل شپه او ورځ پابند کړی هم شرط فاسد دی ، په دې کي نور قباحتونه دی.

الف: د ملازم او غلام په منځ يو اخي دا فرق دی او د پابندي دغه شرط اشبه بالاجاره هم نه دی . البته که دغه اجاره نه وی بلکه نفقه وی نو شايد په دی کي څه گنجائش وي ، ولی زوجه که هر وقت د اطاعت څخه انکار ونه کړي او امير المؤمنين د مصالح المؤمنين څخه اغماض ونه کړي . مگر في الوقت مدارس کي اجاره بلکه د اجارې محضې صورت رائج دی.

ب: دغه هغه شرط دی چي پر هغه عمل کول مشکل بلکه تقريبًا نا ممکن دی لهذا دغه شرط تسليم کول گناه ده په گناه کي مبتلا کول دی.

ج: دغه د سلف صالحينو د تعامل خلاف ده د دار العلوم ديوبند ، مظاهر العلوم سهارن پور او تهانه بهون کي د دغه خلاف تعامل ؤ ، او مدرسين فارغ اوقات خپل جمله مشاغل حتی په کاروباري مصروفياتو کي صرف کوي ، د اکابرو واقعات پر دي باندی شاهدی دی ، بلکه دغه مصروفيات د اسلامی معاشرې لپاره د علماؤ شموليت د برکت حامل وی.

د: دغه شرط بظاهر مفسد اجاره هم دی . ولی چی د مقتضائي وقت د عقد اجاره خلاف دی ، او غير معروف هم دی بلکه دغه غير معمول هم دی . البته چونکه د دغه شرط باندی عمل کول ناممکن يا د مشکل سره مخ دی . نو د دغه شرط فاسد وبلل شي . او اجاره صحيح وبلل شي نو دا هم بعيده نه ده.

ه: علامه شامی رحمه الله د عباراتو څخه هم معلوميږي . چي مدرس ته د اجارې د اوقاتو وروسته د طلب معاش اجازت دی ، ولی چی د وی ته د مدرسې له طرفه کومه وظيفه او نفقه مقرر ده . د طلب معاش لپاره سفر کولو اجازت دی ، او دغه عذر شرعی بلل کيږي ، او د دغه سفر پر بناء د وظيفې ساقط نه کولو حکم کړی دی . د علامه شامی عبارت دا ډول دی:

(قوله ونظم ابن شحنه الغيبة) اقول حاصل مافی شرحه تبعًا للبزازية انه اذا غاب عن المدرسة فاما ان يخرج من المصر اولا فان خرج مسيرة سفر ثم رجع ليس له طلب مامضى من معلومه بل يسقط وکذا لو سافر لحج ونحوه وان لم يخرج لسفر بان خرج الى الرستاق فان اقام خمسة عشر يومًا فاکثر فان بلا عذر کالخروج للتنزه فکذلک وان لعذر

کطلب المعاش فهو عفو لا ان زيد غيبته على ثلاثة اشهر فلغيره اخذ حجرته ووظيفته ان معلومه. وان لم يخرج من المصر فان اشتغل بكتابة علم شرعى فهو عفو والا جاز عزله ويختلف فيما اذا خرج للرستاق واقام دون خمسة عشر يومًا لغير عذر فقيل يسقط وقيل لا هذا حاصل ما ذكره ابن الشحنه فى شرحه.

ومخلصه انه لا يسقط معلومه الماضى ولا يعزل فى الآتى: اذا كان فى المصر مشتغلا بعلم شرعى او خرج لغير سفر واقام دون خمسة عشر يومًا بلا عذر على احد القولين او خمسة عشر فاكثر لكن لعذر شرعى كطلب المعاش ولم يزد على ثلاثة اشهر. (رد المحتار ج۴ ص۴۱۸) (۱)

د شامی د دې عبارت خلاصه معلومېږي چي په کال کی د ربع خخه په کم وقت کي د طلب معاش اجازت دی. اګرچي د ده وظیفه بحیثیت ساکن مدرسه طی شده او جاری وی. او د دغه طلب معاش په وجه نه دغه وظیفه ساقط کېږي او نه د استحقاق خخه عزل کېږي.

اګر چی علامه شامی بیان د تفصیل یو خاص صورت په اړه دی دهغه وضاحت په خپله علامه شامی په دغه الفاظو کي کړی دی.

وهذا التفصيل المذكور فى الغيبة انما هو فيما اذا قال وقفت هذا على ساكنى مدرستى واطلق اما لو شرط شرطا تبع كحضور المدرس اياما معلومة فى كل جمعة فلا يستحق المعلوم الا من باشر خصوصًا اذا قال: من غاب عن الدرس قطع معلومه فيجب اتباعه (۲)(ج۴ ص۴۱۹) (۳)

لکن د علامه شامی د عبارت خخه دا خبره هم واضح ده، چی طلب معاش یو عذر شرعی دی، په مال وقف کي د هغه رعایت حکم دی، نو مدارس شرعه کی د دغه عذر شرعی رعایت په طریق اولی وشي، البته د دغه امر په هر حال لازم دی، چی مدرس دی

(۱) کتاب الوقف (طبع سعید (هامش رد المحتار على الدر المختار كتاب الوقف ج۴ : ص۴۱۸)
(۲) قلت يجب اتباع هذا الشرط لان شرط الواقف كنص الشارع (حاشیه از حضرت مولانا محمود اشرف صاحب)
(۳) کتاب الوقف (طبع سعید)

اجاره لپاره طلب معاش دغه عمل محض ضمني دى مقصود نه دى ، او به د نه وجه دمدرس اوقات اجاره او عمل اجاره كي كوم قسم اختياري كوتاهي وافع نه وي.

۳ : الف: يو مياشتى وراندى داطلاع نه وركولو په صورت كي دمدرس څخه ديوې مياشتى تنخواه ورل شرط پر هيڅ قاعده نه منطبق كيږي . ولي چې مدرس دخپل عمل يا تسليم نفس پر بناء دهغه داجرت مستحق دى ، دهغه څخه داجرت داسترداد كول يو قسم تعزير مالي دى ، او معاهده اجاره كى دداسى تعزير مالي لازم بلل مفسد عقد دى . او حضرت گنگوهي قدس سره په فتاوى رشيديه كى دديې مفسد بللو تصريح كړې دى.

سوال: دغه شرط كه څو ورځي وراندى داطلاع نه وركولو نه وو دومره جرمانه به وركوي دمتممات عقد څخه دى او لازم دى ؟

جواب: اجاره په شرط فاسد سره فاسديږي ، او دا شرط دخلاف مقتضاني عقد څخه دى ، لهذا دغه عقد فاسد كوي ددې ذكر نه كول ضروري دى . تفسد الاجارة بالشروط المخالفة لمقتضى العقد (درمختار) او دغه شرط ظاهر دى چې اجير ته مفيد دى او مستاجر ته نافع او دعقد خلاف دى. (تاليفات رشيديه ص۴۳۲) (۱)

البته مدرس باندى دا شرط لگولى شي چې دملازمت دترك كولو څخه يوه مياشت وراندي دوى ته اطلاع وركړى ورته داطلاع وروسته تر يوې مياشتي پوري اصالةً يا نيابةً به كار كول لازمي وي.

ب: تر كومه چې دمدرسې دطرف څخه فى الفور باندي داخراج باندى يوه مياشت تنخوا وركول لازم كولو شرط دى ، نو دغه شرط هم په ظاهره مفسد عقد دى . البته دمدرسې دطرف څخه تبرع تاويل كيدلى شي . لكن دغه نبرع هغه وقت جائز ده كله چې معطين او طلباء دطرف څخه اذن صراحةً موجود وي.

البته په دې مسئله كى دغه اړخ قابل غور دى چې څنگه چې مكان يا دكان داجارې غير متعينه كي داول ناريخ داطلاع نه وركولو په صورت كي آئنده دپوره مياشتي اجاره لازم ده . داول دلته داول تارخ په اطلاع نه وركولو په صورت كى دپوره مياشتي اجاره لازم ولى نه ده ؟

---

(۱) طبع اداره اسلاميات

فلیتأمل الاکابر والیهم المفاهیم ومنهم الأوامر
احقر محمود اشرف عثمانی غفر الله له ۲۵ / ۳ / ۱۴۱۸ھ

دحضرت مولانا مفتی عبدالمنان صاحب رایه:

احقر دحضرت مولانا مفتی محمود اشرف صاحب تحریر ولوست په دې کې چې کوم موقف اختیار شوی دی هغه داصولو په لحاظ درست دی. او په دې سلسله کې داحسن الفتاوی ج۷ ص۲۸۷ تا ۲۹۴ (۱) کې چې کوم موقف اختیار کړل شوی دی هغه هم قابل غوری. حضرات اکابر ته پر دې باندي هم غور کول پکار دی

او د احقر یو تجویز بل هم دی. چې دمدارسو عقد اجاره دعرف او رواج مطابق اگرچي اجاره مسانهه ده. بیا هم داجاره دقواعدو او ضوابطو مطابق زیاده بهتر دا صورت دی چې عقد اجاره په وقت کی باضابطه ددې مدت طی شي چې یو کال دپاره به وی. او بیا دی هر کال دهغه تجدید وشي. او مدرس ته دی دپوره کال تنخوا ورکول کیږي، یعنی ایام تعطیل تنخوا دی هم ورکول کیږي. په دې صورت کي که دغه اشکال وی چې ایام تعطیل کي مدرس خپل ځان نه تسلیموي، او تدریس لپاره نه حاضرېږی. نو بیا به دتنخوا استحقاق څنګه وي؟ ددې جواب دادی چې څنګه په دوران دتدریس کي دجمعې ورځ مدرس تدریس نه کوي. لکن معاهده قائم وي او ددې په وجه هغه راحت کوي دهغه تنخوا ورکول کیږي، دا دول دی دایام تعطیل یعنی اواخر شعبان او رمضان تنخواه هم ورکول کیږي. البته که کوم مدرس درمضان وروسته تدریس ته نه حاضرېږي اراده یې بدله وی. او په اواخر شعبان کي هغه دا فیصله کړې وي. نو په داسي صورت کي دی هغه دیانة داواخر شعبان او رمضان تنخوا نه اخلی. ولی چې دلته دا خبره واضح ده چې اوس دراحت او آرام فائده مدرسې ته رسیږي.

والله اعلم / محمد عبدالمنان عفی عنه ۲۲ / ۴ / ۱۴۱۸ھ

دمفتی عبدالرؤف سکهروی صاحب رایه:

احقر ته دمذکوره دوارو حضراتو رایه درسته معلومیږي. او پر دې باندی داضافتوب ضرورت هم محسوسیږي. بنده عبدالرؤف سکهروي ۱۲ / ۲ / ۱۴۱۸ھ

---

(۱) طبع ایچ ایم سعید

(د حضرت مولانا مفتی عبدالشکور ترمذی صاحب رحمه الله د مذکوره ستفتاء باندی دارالافتاء جامعه دار العلوم کراچی حضرات مفتیان کرام خپله مذکوره آراء تحریر کړل او په آخر کی یې حتمي فیصلې لپاره مذکوره فتوی لپاره د حضرت مفتی صاحب دامت برکاته خدمت ته پیش کړې ، چی پر هغه باندی مفتی صاحب فتوی په لاندې شکل تحریر کړه)

فتوی از حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب دامت برکاته

مخدوم مکرم حضرت مولانا مفتی عبدالشکور صاحب ترمذی مد ظلهم العالی !

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

افسوس دی چی د خط جواب مي په هغه کړي ونه لیکو . د مختلفو اسفارو اشغالو د ازدحام دې ته پرې نه شودم چي په خپل اختیار او انتخاب سره د مسئلو تحقیق وکړم . احقر د غه خط دار الافتاء ته ولیږو د هغو حضراتو آراء منسلک دی . احقر د محکمې اهل نه دی ، لکن تعمیل حکم لپاره ، چي کومه خبره زما په ذهن کي راځي هغه داده چی په شوال کي د کار کولو او نه کولو باندی د رمضان تنخوا موقوف کول دواړه وجي صحیح دی . . موقوف علیه نه بللو جواز واضح دی ، ولی چی ددې حاصل دادی چی عقد اجاره کي یو میاشت تنخوا بلا عمل چي مقرر شوې ده ، هغه ګواکي د ټول کال د مجموعی عمل اجرت اضافیه دی ، چی دا خبره معلوم ده ، او د فریقینو په اتفاق سره جائز ده ، او موقوف علیه نه بلل د جواز یوه وجه داده کوم چي ورته حضرت مولانا خلیل احمد صاحب قدس سره په جواب کي ورته اشاره کړې ده . چی دا دی یا شرط معروف وبلل شي ...الخ چي پر هغه باندی مولانا محمود اشرف صاحب د خپل تحریر بنیاد اینبي دی . او بله وجه یې دا هم کیدلی شي چی د ایام بطالت تنخوا دی د تجدید عقد اجاره لپاره شرط وبلل شي . یعنی که په شوال کار کوي نو د ایام بطالت تنخوا به ورکوی . او که نه نو یې نه ورکوي . ګویا په دې صورت کي عقد اجاره شعبان باندی ختم شوه . په شوال کی تجدید عقد وقت ایام بطالت د تنخوا په اضافی ډول د شوال لپاره ورکول کیږي.

بهر صورت ! ددوارو تخريجاتو مطابق دغه شرط درست دی . او دحکيم الامت حضرت تهانوی قدس سره هم دوه خله ددې مطابق په فتاوی خليليه ج۱ ص۲۴۵ و۲۴۷) کی موجود دی.

البته پر ملازم دغه شرط لګول چي هغه به خارج الاوقات معاشي کار نه کوی شرط فاسد دی ، هو ! که موجر دخارجي کار کولو په صورت کي د ملازم تنخوا کمه مقرر کړي نو بيله خبره ده.

داطلاع نه ورکولو په صورت هر مياشت تنخوا مطالبه شايد په دې بنياد درست وی چی عقد اجاره کي څونه مده طی شوې ده دهغه پابندي پر فرقينو لازم ده . بلاعذر دهغه ماتول چی فريق ثاني ته نقصان دی ، که دهغه دتلافی لپاره جانبين ديوې مياشتي تنخوا په مطالبه طی کړي نو شايد چی د (دلاضرر ولا ضرار)(۱) سره سم وی مګر دا محض يو احتمال په درجه کی چي پر دې باندي تحقيق کول پکار دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۵ / ۱۱ / ۱۴۱۸هـ
(فتوی نمبر ۳۰ / ۳۰۱)

کرايه دار دکرايې په دکان کي غسل خانه وغيره جوړ کړل نو دهغه خرچ پر چا باندی ؟

سوال: زيد دبکر څخه دکان په مبلغ اوه روپی مياشتنی دپنځو کالو لپاره کرايه کړو . او دپنځو کالو کرايه وړاندي لا ادا کړه . څه وخت وروسته دبکر درې زرو روپی پکار شوې ، دزيد څخه يې دغه روپی قرض حسن واخستلې او وعده يې وکړه چي په يوه مياشتي کي به يې ادا کوم . مګر وعده يې ددرو زره ورنه کړه بلکه ورته وی ويل چي دغه روپی هم په کرايه کي مجرا کړه . ددکان چت دوه کاله وروسته سوری شو . زيد هغه په خپله ورغاوه . مګر کله چی زيات خراب شو نو بکر نه يې دچت دجوړولو وويل: په غټ مشکل سره بکر زيد ته وويل چی چت جوړ کړه څه خرڅ چي کوې هغه په کرايه کي ګرزوه . پر دکان يوه کوټه جوړه، کله چي يې چت جوړاوه نو دهغه خرابول لازمي و ، کوټه يې خرابه کړه ، بکر وويل : که کوټه ددکان پر هغه بل طرف جوړه سي نو دکان به نور هم شوداره شي . زيد وويل: زما اعتراض نشته ، پر کومه حصه چي يې ته غواړي هلته به يې جوړه کړم ، څو ورځي مختلف تجويزونه ورکيدل .

---

(۱) لاضرر ولاضرار (سنن ابن ماجه باب من بنى فى حقه ما يضر بجار، ص۲۹۶ طبع مكتبه فاروقی)

آخر بکر دا وويل: چي زموږ د کمرې ضرورت نشته . ته يې په خپله خرخه جوړه کړه . زه يې خرچه نه درکوم . زيد ته د کراکانو ضرورت ؤ لهذا هغه په خپل مصرف کوټه جوړه کړه په هغه کي يې پاخانه او تشناب جوړ کړو . اوس چي پنځه کاله او څه لازيات وخت تير شوی دی . نو ايا د زيد حق شته چي د کوټې . غسل خانې او پاخانې مصرف د بکر څخه وصول کړي ؟

جواب: په صورت مسؤله کي چونکه زيد کوټه . غسل خانه او پاخانه په خپله خوښه جوړه کړې ده او بکر په صراحت سره ورته وويل چې زه يې مصرف نه درکوم ته يې په خپله د مصرف ذمه وار يې . او نه يې په کرايه کي مجرا کوم ، نو د بکر پر ذمه د دې مصرف نه دی (۱) هو ! که بکر يې ادا کړي نو ښه به وی او باعث د اجر به وی.

والله سبحانه وتعالی اعلم . احقر محمد تقی عثمانی عفی ۸ / ۵ / ۱۳۹۱ هـ (فتوی نمبر ۲۲/۲۱۷ ب)

الجواب صحيح بنده محمد شفيع عفی الله عنه.

د معاهدې د وخت په ختميدلو سره د کرايې کور خالي کول لازمی دی.

سوال: اردو اخبار جنګ د جمعې په ښه کی چی په اول د منی په غصب شده کور کي د لمانځه په اړه فتوی شائع شوې وه ، چي د هغه يوه فوټو کاپی مرسل ده جناب د دار الافتاء څخه که يوه فتوا حاصل شي نو اراده چی قانون ساز ادارو ذمه دارانو ته يې ليږم چي هغه د شرع په روشنی قانون کرايه داری کي ترميم وکړي د يري جګړې به ختم شي . که ضروری وي نو د هغه يو نقل به صدر محترم ته هم وليږل شي.

جواب: منسلک تحرير کي چي کومه مسئله بيان شوې ده هغه درست ده ، کرايه دار دی صرف د هغه وقت پوري د قبضې حق دی تر څو چي معاهدې پوره شوې نه وی . او د مدت د ختميدلو سره چي

---

(۱) وفی الدر المختار ج ۶ ص ۷۹ (طبع سعيد) وعمارة الدار المستأجرة وتطيينها واصلاح الميزاب وما كان من البناء على رب الدار وكذا كل ما يخل بالسكنى ... واصلاح بئر الماء والبالوعة والمخرج على صاحب الدار لكن بلا جبر عليه لانه لا يجبر على اصلاح ملكه فان فعله المستأجر فهو متبرع .

وفی الشاميه تحته : (قوله فهو متبرع) أی ولا يحسب له من الاجرة .

وفی شرح المجلة للأتاسی رقم المادة ۵۲۹ وان عمل هذه الاشياء المتأجر يكون متبرعًا فليس له ان يطالب الاجر بشئ مما انفق على التعمير والترميم قال في رد المحتار وليس له ان يسلبه من الاجرة .

کله مالک ورځخه دځای دخالی کیدلو غوښتنه وکړي نو پر کرایه دار لازم ده چی ځای خالی یا دمعاهدي تجدید وکړي(۱)

واللہ سبحانه وتعالی اعلم ۳/۱۱/۱۴۰۱ھ (فتوی نمبر ۱۶۷۶/ ۳۲ج)

---

(۱) وفی الدر المختار کتاب الاجارة ج۶ ص۴۵ (طبع سعید) آجر داره کل شهر بکذا فلکل الفسخ عند تمام الشهر وفی تبیین الحقائق باب الاجارة الفاسدة ج۶ ص۱۱۲ (طبع دار الکتب العلمیه بیروت) ثم اذا تم الشهر کان لکل واحد منها نقض الاجارة لانتهاء العقد الصحیح ... الخ.

وکذا فی المبسوط للسرخسي ج۱۵ ص ۱۴۶ (طبع مکتبه غفاریه کوئته)

وفی الهندیه ج۴ ص ۴۴۸ کان الرد علی المستأجر بعد انقضاء المدة ویضمن لو هلک قبل الرد لانه غاصب آھ وفی المجلة لسلیم رستم باز رقم المادة : ۴۹۶ ص ۳۱۸ لو استعمل واحد ما لا بدون اذن صاحبه کان غاصبًا فانما یلزمه ضمان المنفعة ای اجر المثل اذا لم یکن استعماله بتأویل ملک او عقد ... الخ. وکذا فی شرح المجلة للأتاسي ص۶۹۷ (طبع مکتبه حبیبیه)

وفی البحوث فی قضایا فقهیه معاصرة ص۱۱۴ اذا کانت الاجارة لمدة معلومة استحق المستأجر البقاء علیها الی تلک المدة ... الخ.

وفی الهندیه ج۴ص۴۱۱ واما شرائط الصحة (ای شرائط صحة الاجارة) فمنها رضاء المتعاقدین ... الخ.

فصل فی اجارة الارض والاشجار والحیوان

(دمځکي، حیوان او درختو اجاره کولو اړوند مسائل

داحکار یعنی همیش لپاره دمځکي په کرایه اخستلو حکم

د تفصیلی شرائط

سوال: زموږ په علاقه کي یو قسم عقد مروج دی چی یو شخص بل سړی ته مځکه دکور جوړولو لپاره په اجاره ورکوي. په عقد کي کرایه متعین کوي، کرایه نقد یا غله وی، او دکال په پای کي ورکول کیږي. لکن په عقد کي وقت سکونت نه ذکر کیږي، بلکه په عرف قدیم سره متوارث عمل رازوان دی، صاحب دکور همیشه په دې کور کي اوسیږي، دده تر وفات وروسته پیړی په پیړی په سي. دا ډول د مالک مځکي تر وفات کیدلو وروسته هم ورثاء مالک دکور نه شي ایستلی. بس مالک دمځکي او دده ورثاء یواځي دکرایې حق لری، او دغه عدم تعین مدت مفضی ونزاع ته هم نه دی. ولی چی عرف داډول دی، په پښتو کي دې عقد ته غوله (یعنی حریم) ویل کیږي. البته که په خپله مالک دکور کور پریږدي نو بیا بیله خبره ده. زموږ علماء دغه عقد په احکار کي داخل بولی، او داجارې مؤبدې نوم هم ورکوي. اوس خبره داده چی: ۱: دغه عقد جائز دی که نه ؟ ۲: ایا دغه احکار بلل کیږي ؟ ۳: صاحب دمځکی یا دده ورثاء دی بیله کومي وجي څخه ایستلی شي ؟ ۴: دمځکي دمالک ورثاء دغه کار کولی شي ؟ ۵ ایا اجاره مؤبده دفقي په کتابو کي چیرته هم ذکر شوی ده ؟

جواب: که دغه کرایه داری دعقد کولو په وقت کی مدت ذکر نه کړي نو اصل حکم دادی چی دغه اجاره صحیح نه دی. یا کوم مجهول مدت مقرر کړی نو: هغه هم: ا حکم

دی. (۱) لکن که عقد کي دا خبره طی شي چی کرايه دار به هميش پر دغه مځکه قابض وی ، او مالک دمځکي ته به کرايه ورکوي ، او تر څو چي هغه دمځکي اجر مثل ادا کوي تر هغه وخته به مالک دمځکي ته دکور دخالی کولو حق نه وی ، نو دغه هم بعض فقهائی کرام جائز بولی ، او دې ته په اصطلاح کي احکار ویل کيږي ، (احتکار) ، لکن دا ضروری ده چی ۱: مالک به دعقد په وقت کی کرايه دار ته لیک ورکوی چی دغه مځکه دهميش لپاره په کرايه ورکول کيږي ، ۲: چی کرايه دار به په دې کي خپل تعمير کوي ۳: دا خبره به هم طی کوی ، چي ددادول مځکي کرايه پورته کيږي ، نو په هغه حساب به ددې مځکي کرايه هم پورته کيږي ، ۴: کرايه دار به په پابندي سره کرايه ادا کوي ، ۵: کرايه دار به تر درو کالو پوري مځکه معطل نه پريږدي ، دغه شرائط علامه شامي په رد المحتار کی تر مطلب مرصد ومشد مسکة تر عنوان لاندي ليکلی دی (ج۵ ص۲۱ و۲۲) (۲) او په خپله رساله تحرير العبارة فيمن هو احق بالاجارة کي ذکر کړي دی (رسائل ابن عابدين ج۲ ص۱۵۴) او حضرت مفتی اعظم مولانا مفتی محمد شفيع صاحب په جواهر الفقه کی (ج۲ ص۳۰۳) کي ذکر کړي دی ، ما پر دې مسئله مفصل بحث کړی دی ، لهذا صورت مسؤله کي اصل خبره داده چی دغه شرائط پوره دی که نه ؟ موږ ته ستاسي دعلاقې څخه پوره معلومات نشته نو حتمی فيصله نه شو کولی ، لهذا ستاسي لپاره په

---

(۱) وفی الدر المختار باب الاجارة الفاسدة ج۶ ص ۴۶ و۴۷ تفسد الاجارة بالشروط المخالفة لمقتضى العقد فكل ما افسد البيع مما مر يفسدها كجهالة مأجور او اجرة او مدة او عمل ... الخ .

وفی خلاصة الفتاوى كتاب الاجارات ج۳ ص۱۰۳ (طبع رشيديه كوټه) عقد الاجارة لا يجوز الا ان يبين البدل من الجانبين جميعًا اما بيان المنفعة فباحدى معان ثلاثة بيان الوقت وهو الاجل ... الخ .

وفی الفتاوى الكاملية كتاب الاجارات مطلبٌ تفسد الاجارة بجهالة الاجر ويفسد بها العقد سواء كانت الجهالة فى الاجرة او المدة او العمل ... الخ . وكذا فى البحر الرائق ج۸ ص۱۷)

وفی الهنديه كتاب الاجارة ج۴ ص ۴۱۱ (طبع رشيديه كوټه. واما شرائط الصحة (صحة الاجارة) ... منها بيان المدة فى الدور والمنازل والحوانيت ... الخ وفيها ايضًا ج۴ ص ۴۳۹ الفساد قد يكون لجهالة قدر العمل وقد يكون لجهالة قدر المنفعة بأن لا يبين المدة .. الخ .

(۲) رد المحتار مطلب فى المرصد والقيمة ومشد المسكة ج۶ ص۲۶ و۲۷ (طبع سعيد)

کار ده چې د خپلو علماؤ څخه په دې اړه سوال وکړی . کوم شرائط چې په جواهر فقه کې ذکر دی هغه دلته موجود دی که نه ؟ که موجود وی نو عقد جائز دی او که موجود نه وي نو جائز نه دی.

والله اعلم ۱۴/۱/۱۴۱۲ هـ (فتوی نمبر ۲۸۰ / ۵۹)

دونو داجارې شرعي حيثيت او دجواز حيله

سوال: ايا دونو اجاره کول جائز دی ؟ اوريدلي مي دی چې په فتاوی رشيديه کې جائز بلل شوې ، ددې حقيقت څه دی ؟ که ناجائز وي نو ددې متبادل طريقه کار څه دی ؟

جواب: دونو اجاره کول ټولو فقهاؤ ناجائز ليکلي ده . چنانچه علامه خير الدين رملي رحمه الله فرمايي: استأجر بقرة ليشرب لبنها لا ينعقد . وكذا لو استأجر بستانا ليأكل ثمره (فتاوی خيريه ج۲ ص۱۲۸) [1] والمسئلة مصرح بها في منح الغفار ووكثير من الكتب وفي الاجارة المذكورة امور اخر توجب فسادها خصوصًا عندنا كالشيوع وطول المدة في الوقف.

ددې څخه علاوه په ډير كتابو دفقهي كي ددې مسئلې تصريح شوې ده ، حتى په فتاوی رشيديه په استفتاء كي دهغه ذكر راغلی دی چي اجاره اشجار جائز ده ، هلته هم په صراحت سره دجواز پر ځای دعدم جواز فتوا موجود ده مولانا رحمه الله فرمايي:

چې دونو اجاره درست نه ده ولي چي اجاره دمنافعو وي داعيانو او زوائدو بيع كيږي ... الخ. (فتاوی رشيديه كامل مبوب ص۴۴۸) [2]

او دا ډول حضرت مولانا تهانوی قدس سره فتوا وركړې (امداد ج ۳ ص۱۲۸) [3]

لكن په دې سلسله كي فقهاؤ دجواز يو حيله نقل كړې چي اول دی دونو دمساقاة عقد وكړي چي دزرو څخه به حصه دمالک وی او باقي تمام حصی به دمساقي وي . او بيا دی هغه مځکه هغه شخص ته په كرايه وركړي . او دهغه شرح كي : مثلی اجرت څه اضافه

---

(۱) الفتاوی الخيريه علی تنقيح الفتاوی الحامديه ج۲ ص۲۰۲ (طبع مكتبه حبيبيه كوټه)

(۲) ص ۱۵ (طبع سعيد)

(۳) ج۳ص ۳۸۷.

وکړي څومره چې په عقد مساقات کي کم کړې ده ، شرط یې دادی چې مځکه به قابل زراعت وی ، او دا حیله هلته صحیح کیږي ، چي دغه مځکه مال وقف یا دیتیم نه وی ، که چادغه حیله په مال وقف او په مال یتیم کي وکړه نو دواړه عقدونه باطل دی . ولی چي مساقاة چي دیتیم او وقف ضرر دی ، او اجاره په دې چي مساقاة باطل شو نو په ارض مشغول کي اجاره منعقده شوه او هغه باطل ده ، او په دې وجه په حیله کي عقد مساقاة کي شرط مقدم کړل شوه که معامله بالعکس شي نو اجاره دمځکي باطل ده ، لکونها فی الارض المشغولة ددې ټولو خبرو دلائل دفقهي په کتابو کی په دې ډول دی:

۱: قال فی الدر المختار وافاد فساد ما یقع کثیرًا من اخذ کرم الوقف او الیتیم مساقاة فیستأجر ارضه الخالیة من الاشجار بمبلغ کثیر ویساقی علی اشجارها بسهم من الف سهم فالحظ ظاهر فی الاجارة لا فی المساقاة.

۲: وقال الشامي تحته: اعلم انه حیث فسدت المساقاة بقیت الارض مشغولة فیلزم فساد الاجارة ایضًا کما قدمناه وان کان الحظ والمصلحة فیها ظاهرین فتنبه لهذه الدقیقة.

۳: وفی فتاوی احانوتي التنصیص فی الاجارة علی بیاض الارض لا یفید الصحة حیث تقدم عقد الاجارة علی عقد المساقاة اما اذا تقدم عقد المساقاة بشروط کانت الاجارة صحیحة کما صرح به فی البزازیة. (شامی ج۵ ص۶و ۷)

۴: وفیه بعد اسطر: وهذا بالنسبة الی الوقف واما مساقاة المالک فلا ینظر فیها الی المصلة (ای عدم الجواز) کما لو آجر بدون أجر المثل آهـ(رد المحتار ج۵ ص۷) (۱)

والله سبحانه وتعالی اعلم ۸/ ۵ / ۱۳۸۰هـ (۲)

دمځکي مؤنت پر مؤجر دی او که پر مستأجر ؟

سوال: په بعض علاقو کي دا رواج دی چي مځکه په اجاره ورکي مال گزاری یعنی فی بوګه ۸ روپی پر مؤجر وي او بعض علاقو یې مستأجر ادا کوی ، او زما مځکه په دې

(۱) الدر المختار مع رد المحتار کتاب الاجارة ج۶ ص۸ (طبع سعید)

(۲) دغه فتوی دحضرت مفتی صاحب په تمرین الافتاء په کتابچه کي موجود ده .

دوارو علاقو کي ده هلته چې مؤجر مال گزاری ادا کوی هلته يې زما خخه غواړی او هلته چې مستأجر ورکوي ايا پر دې به مؤاخذه عند الله وی ؟

جواب: که مخکه په کرایه ورکړل شوې وي نو مال گزاری شرط پر مستأجر لگولی شي ، په دې شرط چي د هغه مقدار به معلوم وی او حکمًا دا د کرایې جزء دی ، لیکن که بزگري ورکړل شي نو پر مزارع باندی عائد نه دی او که شرط کړل شي نو مزارعت فاسد دی.

لما في الدر المختار فتبطل ان شرط لاحدهما قفزان مسماة او ما يخرج من موضع معين او رفع رب البذر بذره او رفع الخراج الموظف (شامی ج۵ ص۲۴۱ استنبول) (۱)
والله اعلم ۱۹/ ۱۲/ ۱۳۸۸هـ (فتوی نمبر ۲۳۳ / ۱۹الف)

دغوا یا گامیښی ساتنه په نصف ورکولو حکم او دجواز صورت

سوال: زید خپله گامیښه بکر ته نصف حصه په ساتنه ورکړه ، دگامیښی بچي تقریبًا دیو نیم کال دی ،زید بکر ته وویل: چي دغه گلگې یوسه ساتنه يې کوه ، ددې گلگې هر دول ساتنه دبکر پر ذمه کړي دی، پر زید ددې هیڅ دول خرڅه نه وی ، کله چې گلگې غټه شي لنگه شي ، هغه نوزاده بچی چي تر څو غټيږي نو تر هغو ددې غوا شیدې

(۱) الدر المختار كتاب المزارعة ج۶ ص۲۷۶ (طبع سعيد)
وفي البحر الرائق كتاب المزارعة ج۸ ص ۱۶۱ (طبع سعيد) او اشترطا لاحدهما قفزانًا مسماة او ما على الماذيانات والسواقي او ان يرفع رب البذر بذره او برفع من الخارج الخراج والباقي بينهما فسدت ... وفيه بعد اسطر ... او يرفع رب البذر بذره او بدفع الخراج فلانه يؤدی الی قطع الشركة في البعض او الكل وشرط صحتها ان يكون الخارج مشتركًا بينهما والمراد بالخراج الخراج الموظف نصفًا او ثلثًا او نحر ذلك ... الخ

وكذا في الهنديه كتاب المزارعة ج۵ ص۲۳۵ (طبع رشيده) والهدايه كتاب المزارعة ج۴ ص۴۲۶ (طبع شركت علميه وفي طبع مكتبه رحمانيه ج۴ ص۴۲۴) وبدائع الصنائع و كتاب المزارعة ج ۶ ص۱۸۰ (طبع سعيد)

بكر خوري . دوهم خل چې هغه بیا لنګیږي نو د غه عقد پای ته ورسیږي ، یعنی زید دلته هغه غوا نصف بکر ته ورکوي، اوس قابل دریافت دغه مسائل دی:

۱: دغه غوا په نیماي سره په ساتنه ورکول جائز دی که نه ؟۲: بکر ددې نیمايي مالک کیدلی شي که ټول دزید بلل کیږي . ۳: دا ډول په قیمت سره نیمایي ورکول جائز ده که یا ؟ عرفًا یا شرعًا دا ډول ورکول جائز دی که یا ؟ ساتونکی ددې غوا حصه تقسیم یا ختمولو په وخت کي کوی مالک دغوا قیمت نه ورکوي ، نو بیا دغوا مالک اختیار لری که نصف قیمت ورکوي یا نصف قیمت دهغه څخه وړي او غوا ورته پریږدي شرعي حکم څه ډول دی ؟

جواب: غوا یا ګامیښه په نصف قیمت ورکول جائز نه دی . دا اجاره فاسده ده . لهذا په صورت مسؤله کي غوا دزید ده ، او بکر ته به مصرف ورکوي ، او بکر چې یې څونه خدمت کړی دی دهغه اجرت به زید ورکوي څونه چې دمزدور مزدوري ددې کار لپاره وی غوا په هر صورت کي دزید بلل کیږي . لهذا اول دی معامله په دې ډول درست کړي ، ددې وروسته که زید بکر ته غوا ورپریږدی یا نصف حصه ورباندی پلوري ، نو ددواړو په رضامندی سره کولی شي . دساتنی مذکوره معامله جائز نه ده . لهذا دجواز صورت داسي کیدلی شي ، چې زید نصف حصه ورباندي وپلوري . او دهغه وروسته قیمت ورمعاف کړي ، او بکر ددې ساتنه کوي هر څه به یې نیمایي نیمایي وی ، کله چې بکر په دې سره راضی شو ، بیا که بکر مصرف ورباندي وکړي نو دهغه مطالبه کولی شي.

لما فی العالمگیریه دفع بقرة الی رجل علی ان یعلفها وما یکون من اللبن والسمن بینهما انصافًا فالاجارة فاسدة وعلی صاحب البقرة للرجل اجر قیامه وقیمة علفه ان علفها من علف هو ملکه لا ما سرحها فی المرعی ، ویرد کل اللبن ان کان قائمًا وان اتلف فالمثل الی صاحبها ... والحیلة فی جوازه ان یبیع نصف البقرة منه بثمن ویبرئه عنه ثم یأمر بأتخاذ

اللبن والمثل فیکون بینهما (عالمکیریه ج۴ ص۴۴۵ . ۴۴۲ الفصل الثالث فی قفیز الطحان وما معناه من الاجارة (۱)

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۳ / ۱ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۱۵۴ / ۱۲۸ الف)

د حیوان په نصف سره اجاره کولو حکم

سوال: یو سړی په ساتنه غوا بل سړی ته په نصف سره ورکوي . یعنی څه چي ورڅخه پیدا کیږي هغه به یې نصف نصف وی ، په دې صورت کي غواړ مالک ته یا ساتونکی ته ورکړل شي یا کوم بل شخص یې په قیمت ورڅخه رانیسي او دوی نصف نصف قیمت وصول کړي جائز ده که نه او دا سي غواي قرباني کول درست که یا ؟

جواب په مذکوره صورت سره معامله کول جائز نه ده (۲) لهذا اول دا ولیکی مالک یا ساتونکی ته په څه ډول غوا ورکول کیږي. ایا پورد حیوان په بیع سره یو بل ته په قیمت سره ورکول شي. والله اعلم ۱۴ / ۲ / ۱۳۷۸ھ

---

(۱) وفی الهدایه ج۳ ص۳۰۳ (طبع مکتبه رحمانیه) والواجب فی الاجارة الفاسدة اجر المثل لا یجاوز به المسمی ... الخ

طبع مکتبه رشیدیه ، وفی خلاصة الفتاوی ، کتاب الاجارات وما یتصل بهذا ج۳ ص ۱۱۴ (طبع مکتبه رشیدیه وفی فتاوا النسفی رجل دفع بقرة الی رجل بالعلف مناصفة وهو التی بالفارسیة کاونیم ، سود بان دفع علی ان ما یحصل من اللبن والسمن بینهما نصفان فهذا فاسد والحاصل کله لصاحب البقرم والاجارة فاسدة .

وکذا فی الفتاوی البزازیه علی الهندیه کتاب الاجارة النوع الثالث فی الدواب ج۵ ص۳۷ (طبع رشیدیه)

ددي سره امدد الفتاوی ج۳ ص۳۴۳ طبع دار العلوم کراچي وګوری .

وکذا فی الهدایه ج۳ ص ۳۰۵ کتاب الاجارات والدر المختار ج۶ ص ۵۴ باب الاجارة الفاسدة والبحر الرائق ج۸ ص۲۳ کتاب الاجارة (طبع سعید)

(۲) دتفصیل لپاره وړاندنی مسئله وګوری

فصل فی نفس الاجرة

(د تنخوا ، اجرت او مختلف الاؤنسز اړوند مسئلې)

شرعًا د ملازم د تنخوا مقرر پر کوم معیار سره ټاکل کیږي ؟

د ملازم د ضرورت او که د ملازم د قابلیت په معیار ؟

سوال: خدمت ته د جناب مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

جناب عالی ! اوس دستي ما ديوه صاحب اوبل څخه د پوښتنی په صورت کي دا مسئله واوریدله خو زړه مي وربانډی مطمئن نه شي ، نو سوال او جواب يې لاندي درج کوم په دې مسئله کي ستا لارښووني ته ضرورت دی .

سوال: مسئله داده چي يو ملازم انجنير دی دهغه دوه زامن او يوه ښځه ده ، دهغه تنخوا پنځه زره روپی دی ، دوم ملازم يو مزدور دی دهغه شپږ زامن او يوه ښځه ده دهغه تنخوا يواځي زر روپی دی ، داسلام د قوانينو سره تعين د قابليت پر بنياد وي او که د ضرورت پر بنياد .

جواب: په اسلامي نظام کي تنخوا تعين پر قابليت نه دی ، د مزدور د ضرورت پر بنياد وي ، برائی مهرباني د جواب درالیږلو سره سم د مندرجه ذيل امور په نظر کي نيول اړين دی:

۱: د ملازم د ضروریاتو تعين څه ډول کیږي ؟

۲: يو ملازم يواځي وی ، بل څه واړه لری ، که د دواړو قابليت ته وکتل شی نو تنخوا بايد برابر ورکړل شي او که څنګه ؟

۳: د حکومت د ملازم او شخصي ملازمانو تنخوا پر يو ډول مقرر کيږي که جدا جدا ؟ او د کورني ملازمینو تنخوا د مقررولو پر وخت کوم طريقه کار فرق لری که يا ؟

۴: په امریکا او په نورو ترقياتي يافته ممالکو کی د مزدورانو کم از کم تنخوا مقررول دهغه ځای د ګراني په نظر کي نيولو سره کوي ، او وروسته هم د ګراني سره پورته

كيږي ، البته او كه از كم تنخوا وروسته بيا قابليت او د روپو قيمت په كتلو سره تاكل كيږي ، د غه طريقه كار تر كومه حده صحيح دى ؟

جواب : محترم ومكرم ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته .

ستاسو خط راته ورسيدو ، په اصل كي ملازمت شرعي نقطه نظر څخه عقد اجاره ده ، چي په هغه كي د جانبينو په رضامندي چي كوم اجرت وتاكل شي هغه جائز دى . په دې شرط چي يو پر بل ظلم ونكړي ، په دې ډول چي څه هم وتاكل شي هغه جائز دى شرعاً هغه صحيح دى هغه كه د قابليت په لحاظ وى او كه بنيادي ضرورياتو په لحاظ وي .

البته كه اسلامي حكومت دې ته وګوري د مزدو كارو اجرت مناسب مقرر نه كړي نو هغه اجرتو معيار هم مقرر كولى شي (۱) چي د هغه پابندي پر فريقينو لازم ده (۲) په دې معيار كى تعين وقت حكومت د اهليت ، كار او ضرورت د رو وارو خبرو په نظر كي نيولو سره كولى شي ، او هغه جائز ده .

ددې تشريح څخه واضح شوه ، چي دا خبره صحيح نه ده د اسلامي نظام په تنخوا كي تعين پر قابليت باندى دى ، يا د مزدور د ضرورياتو پر بنا دى ، ددې څخه به د ټولو سوالاتو جواب شوى وى .

والله اعلم ۱۴۰۸/۴/۷ هـ .

د مزدور د اجرت تعين شرعًا په كوم معيار سره دى ؟

---

(۱) وفى الدر المختار ج ۶ ص ۳۹۹ (طبع سعيد) الحظر والاباحة .. ولا يسعر حاكم لقوله ﷺ لا تسعروا فان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق الا اذا تعدى الارباب عن القيمة تعديا فاحشًا فيسعر بمشورة اهل الرأى .

ونظيره كما فى البحر الرائق كتاب القسمة ج ۸ ص ۱۴۸ (طبع سعيد) ... والا نصب قاسمًا يقسم بأجرة بعدد الرؤس يعنى ان لم ينصب قاسمًا رزقه فى بيت المال نصيبه وجعل رزقه على المتقاسمين لان النفع لهم على الخصوص ويقدر له القاضى اجرة مثله كى لا يطمع فى اموالهم ويتحكم بالزيادة .

وفى الاشباه والنظائر ص ۱۵۷ (طبع ادارة القرآن كراچي) تصرف الامام على الرعية منوط بالمصلحة .

(۲) وفى الدر المختار ج ۲ ص ۱۷۲ تجب طاعة الامام فيما ليس بمعصية .

سوال۱: دمعاوضې دادائيګي معيار پر څه باندې دی؟ دپيداوار او که دکار يا :کارکوونکی دضرورت پر بنياد؟

۲: پيداوار هغه څه دی چې دشرکت دټولو شعبو اجرتوادائيګي کوي، او نور خرڅې پوره کوي. او په بند سيزن کي دنه کار کوونکو تنخواوي او نور مراعات ورکوي او بيکاره افرادو ته تنخوا او مراعات دسره بندوي، او هغه کارکنان چې دولس مياشتی کار کوی هغه اګرچې دولس مياشتی کار نه کوی ولی چې پيدا وار خو مياشتي وي، مګر په دې پيدا وار کي منافع په سيزن کي دوی حصه اخلی مذکوره کارکنانو ته تنخوا او نور مراعات تمام کال ورکول کيږي، او د سيزن کارکنانو ته يواځي په سيزن کي ورکول کيږي ايا دا جائز ده؟

۳: نوی کار کوونکيو ته داجرت تعين ددې آيت شريفه (وَيَسْئَلُوْنَکَ مَا ذَا يُنْفِقُوْنَ قُلِ العَفْوَ) (سورة بقره آيت ۲۱۸) په بنياد دی ايا داسي کول جائز دی؟

جواب۱: شرعًا داجرت تعين معيار په خپل منځ کي په رضامندي سره دی، په رضامندی چې څه مقرر شول هغه شرعًا جائز دی البته پر هر فريق ديانة واجب دی چې يو دبل دمجبوري څخه ګټه پورته نه کړي، داسي اجرت مقرر نه کړی چې په عرف کي هغه ناکافی وبلل شي يا ډير زيات وی چنانچه دا دآجر اخلاقي ذمه داري دد چې دهغه داجرت تعين په وقت کی ددې خبری لحاظ وساتی چې اجير ته به دکار کردګي مطابق، مناسب او کافی اجرت ورکول کيږي(۱) بل دا چې قانونی طور باندی داجرت تعين معيار اګرچه په باهمی معاهده سره کيږي. لکن اخلاقي طور باندي ديانة دهغه معيار دکار کردګي

وراجع للدلائل والتفصيل الى الدر المختار مطلب فی وجوب طاعة الامام، ج۴ ص۲۶۴ (طبع سعيد)

(۱) وفی سنن الترمذی، باب ما جاء فی التسعير رقم الحديث ۱۲۳۵ عن انس رضي الله عنه قال غلا السعر على عهد رسول الله ﷺ فقالوا: يا رسول الله! سعرلنا، فقال: ان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق وانی لارجوا ان القی ربی وليس احد منکم يطلبنی بمظلمة فی دم ولا مال قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح وفی حاشية السندی على ابن ماجة ج۴ ص ۴۲۲ ... وفيه اشارة الى ان التسعير تصرف فی اموال الناس بغير اذن اهلها فيکون ظلمًا فليس للامام ان يسعر لکن يأمرهم بالانصاف والشفقة على الخلق والنصيحة.

نوعيت دی ، كه ددې پر ځای چي اجير داخلاقی ذمه داري دپوره كولو پر ځای مزدور مجبوري ته وګوری او كم اجرت ورته مقرر كړی نو په دې صورت كی حكومت كولی شي چی دهغه كم از كم اجرت مقرر كړی . په دې صورت كی به پر اجيرانو پابندی قانوناً لازمي وی. (۱)

۲ : اصل مسئله داده چی هر كار كوونكی ددونی اجرت مستحق دی څونه چی دوی كار كړی وی لكن كه كوم مؤجر اجير ددې خبري پابند كړي چی هغه به ټول كال دده سره ملازم وی ، كه كار وی او كه نه وی ، چونكه هغه يې ټول كال پابند كړو نو پر مؤجر دټول كال تنخوا واجب ده ، خواهي كه كار وكړي او كه يې نه وكړي ددې بر خلاف كه كوم څوك ټول كال پابند كړي نو دهغه يواځي دونه څه پر مؤجر لازم دی چی څونه يې پابند كړی وي ، دباقي مدت چی هغه دكار لپاره ازاد وی نو دهغه اجرت ورباندی واجب نه دی.

هو ! كه داسي وی چی هغه وقت دكار قابل نه وی ، نو دی مؤجر سره داسي معاهده كولی شي چی ددې مدت كار كردګی اجرت دونه زيات مقرر كړی چی دهغه دبې كاری ورځي هم كفالت وكړي.

۳ : آيت شريفه (وَيَسْئَلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ قُلِ الْعَفْوَ) (سورة بقره آيت ۲۱۸) كی داجرت دتعين سره څه اړه نه لری ددې حاصل دادی چی مسلمان دزائد از ضرورت رقم ضرورت مند افرادو ته وركړي يعنی داجرت په ډول نه ، بلكه دهديې يا صدقې په طور تر كومه چی داجرت تعلق دی نو ددې مسئله په جواب نمبر ۱ تيره شوه.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲ / ۱۱ / ۱۴۰۱ھ (فتوی نمبر ۳۲/۱۲۵۳ح)

دمدرس لپاره دايام غير حاضری دتنخوا حكم

سوال واعظ مدرس دصاحب مجلس دطرف څخه عطيه يا دوعظ اجرت ورلو وروسته دمدرسې څخه دغير حاضری ورځو تنخوا ورل جائز ده كه نه ؟

---

(۱) وراندني صفحې حاشيه وګوری.

جواب: که يې د مدرسې څخه باضابطه رخصت اخستی وی او پر وعظ يې د اجرت نه اخستلو کومه معاهده د منتظمین مدرسه سره نه وی کړې نو جائز ده (۱)

والله سبحانه وتعالی اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۹ / ۱ / ۱۳۸۸ھ

(فتوی نمبر ۱۷۱ / ۱۱۹ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی عنه ۲۱ / ۱ / ۱۳۸۸ھ

---

(۱) فی الشامیه ج۴ ص ۴۱۹ (طبع سعید) اما لو شرط شرطًا تبع کحضور الدرس ایامًا معلومة فی کل جمعة فلا یستحق المعلوم الا من باشر خصوصًا اذا قال من غاب عن الدرس قطع معلومه فیجب اتباعه وتمامه فی البحر.

په امامت د ناغه کولو پر بناء د تنخوا کاټولو حکم

سوال په تنخوا د امام که لمنځونه ناغه کړي نو هغه ته د پوره تنخوا ورکول جائز دي که نه ؟ که ناجائز وي نو اصرار په صورت کي اکل حرام مرتکب دی که یا ؟ په داسي صورت کي په هغه پسي اقتداء صحیح ده که یا ؟

جواب: د تنخوا ادا رپیش امام ته د معاهدې خلاف ناغه کول جائز نه ده ، که په معاهده کي دا خبره شوی وی د جائز رخصت څخه علاوه ناغه باندی به تنخوا نه ورکوله کیږي نو هغه ته د پوره تنخوا حق نشته (۱) که هغه په غفلت یا بې توجهی سره پوره تنخوا ورې وی ، نو هغه ته دي تنبیه ورکړل شي ، او که ددې سره هغه تنخوا واجب الرد حصه رد

---

(۱) ولی امام اجیر خاص دی چی تسلیم دنفس او وقت یې کړی دی داجرت مستحق دی ، که ناغه یې کړی نو داجرت مستحق نه دی .

وفی الدر المختار ج۶ ص۶۹ والثانی وهو الاجیر الخاص ویسمی اجیر وحد وهو من یعمل لواحد عملاً مؤقتًا بالتخصیص ویستحق الاجر بتسلیم نفسه فی المدة وان لم یعمل کمن استوجر شهراً للخدمة او شهراً لرعی الغنم المسمی بأجر مسمی .

وفی الهندیه ج۴ ص۵۰۰ والاجیر الخاص من یستحق الاجر بتسلیم نفسه وبمضی المدة ولا یشترط العمل فی حقه لاستحقاق الاجر .

او ناغه کولو په تنخوا کی په صراحت سره په مبسوط کي موجود دی :

ولو کان یبطل من الشهر یومًا او یومین لا یرعاها حوسب بذلک من اجره سواء کان من مرض او بطالة لانه یستحق الاجر بتسلیم منافعه وذلک ینعدم فی مدة البطالة سواء کان بعذر او بغیر عذر . المبسوط للسرخسی ج۱۵ ص۱۶۲ .

وفی الشامیه ج۶ ص۴۵ (طبع سعید) ووجه الفساد ان مقتضی العقد ان لا تلزم لاجرة مدة العطلة قلت او کثرت .

ددې سره امداد المفتین ص۸۶۲ وګوری.

امام یترک امامة لزیارة اقربائه فی الرساتیق اسبوعًا او نحوه او لمصیبة او لاستراحة لا بأس به ومثله عفو فی العادة والشرع

دتفصیل لپاره فتاوی دار العلوم دیوبند عزیز الفتاوی ص۶۶۵ وګوری.

نه کړي او ددې عادي وي نو تر څو چي توبه و نه باسي نو په هغه پسي لمونځ کول مکروه دی ، لکن فاسد نه دی.

والله اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۴ / ۲ / ۱۳۸۸ھ (فتوی نمبر ۲۵ / ۱۱ الف)

د سودي معاملاتو دوجهی د حکومت د هر ملازم تنخوا دناجائز بللو حکم

سوال زما یو دوست دی هغه وايي چی نن ورځ چی ملازمان تنخوا اخلی هغه حرام ده ولی چی حکومت سودی کاربار کوی ، او د سودی رقم څخه مونږ ته تنخوا راکوي نو په دې اړه ستا څه رایه ده ؟.

جواب: ستا ددوست خیال صحیح نه دی ، دحکومت ټوله آمدني د سود نه ده بلکه ډیرو ذرائع آمدني لری ، په دې صورت کی دتنخوا وصول کول شرعًا جائز او درست ده (۱)

والله اعلم ۲۸ / ۱۱ / ۱۳۹۲ھ (فتوی نمبر ۲۷۵۱ / ۲۷ و)

په غلط بیاني سره د سواري الاؤنس وصول کولو حکم

سوال: زه د سکول ملازم یم مونږ ته د سواري الاؤنس راکول کیږي ، که د دفتر او اسکول فاصله درې نیم میله څخه زیات وی ، نو هغه ته ماهانه پنځویشت روپۍ ورکول کیږي ، او که او نیم میله وی نو دیرش روپۍ ورکول کیږي ، اوس که کوم شخص د اسکول څخه په یو میل کی وی او په غلط بیانی سره ووایي چی زه اته میله لیري یم ، او مطلوبه رقم ورته ورکړل شي نو دا جائز دی ؟

جواب په غلط بیانی سره د حکومت څخه د قانون خلاف الاؤنس وصول کول جائز نه دی ، او افسر که په دې خبر وی نو هغه هم ورباندي ګناه ګار دی.

والله اعلم ۲ / ۱ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۵۸ / ۲۸ الف)

---

(۱) ولی چی غالب حلال وی نو دهغه څخه تنخوا وصول جائز دی.

داختري د پوستو او سرسايو څخه دامام تنخوا ورکولو حکم

سوال: ايا پيش امام ته سرسايه او داختري پوستونه ورکول جائز دی؟ او که امام بالکل غريب وی او په کور کي هم زيات وي، تنخوا يې هم کمه وی. دغه شيان په اجرت کي نه وي بلکه صرف لله يې ورکوي ايا داډول ورکول جائز دی؟

جواب: که پيش امام صاحب دنصاب مالک نه وی، نو هغه ته سرسايه او داختريانو پوستونه ورکول جائز دي او که هغه مالک دنصاب وی نو جائز نه دی(۱)

والله اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۰ / ۱۲ / ۱۳۸۷ هـ (فتوی نمبر ۱۴۵۴ / ۱۸الف)

او دا په اجرت کي ورکوي او که په خدمت کي؟ ددې فيصله يواځي امام او مقتدی دی دالله په حضور کي وکړي، که کوم څوک داختری پوست يا سرسايه بل ته ورکړي او امام يادامام همدرد ناراض نه شي نو دغه خبره دخدمت ده نه داجرت، او که امام شکايت کوي نو بيا اجرت دی، دالله څخه وويريږی غور او فکر وکړی(۲)

کتبه العبد الحقير / محمد عاشق الهی بلند شهری

بې دسواری راتلو دسرکاري ملازم لپاره دکرايې دسواري حکم

سوال: فيډرل حکومت ملازمينو ته دسواري کرايه ورکوی، ددې حد هم مقرر دی چې د درې نيم ميل فاصلې والا ته پنځويشت روپۍ او داونيم ميل فاصلې والا ته ديرش

---

(۱) وفی الدر المختار ج ۲ ص ۳۳۹ (طبع سعيد) مصرف الزکاة هو فقير وهو من له ادنی شیئ) ای دون نصاب او قدر نصاب غير نام مستغرق فی الحاجة.

وفی الهنديه کتاب الزکوة ج ۱ ص ۱۸۹ ولا يجوز دفع الزکوة الی من يملک نصابًا .... الخ.

(۲) ولا يجوز دفع الزکوة الی من يملک نصابًا ... الخ.

روپۍ دی، څوک په دې ښار کي اوسيږي، چيرته چي د دوی ډيوټي وی. يعني د سکول ملازم وی او دا سکول څخه څلور پنځه سوه گزه کي وی. د بس يا د بل شي په وسيله سکول ته نه راځي لکن په بل کي هره مياشت ديرش روپۍ درج کوي او د غه عذر کوی چي زما کور هم ليری دی، مياشت کي يو ځل زه هم کورته ځم د دې کرايې الاونس اخستل جائز دی که نه؟

جواب: که دغه کرايه د تنخوا جزء وی نو په هر حال د دغه اخستل جائز دی. لکن حکومت تفصيل په کي کړی دی چي د کور څخه په دونه ميله وي نو کرايه به يې ورکوله شي. د ددې خبرې ښکاره دليل دی چي دغه رقم د تنخوا جزء نه دی بلکه کرايه ده. لهذا په دې نه وصول کول شرعًا جائز څونه چي دی واقعة د کور څخه کرايه ورکوي، او که فاصله زياته وليکي نو کرايه وصول کوي جائز نه دی، او دا تأويل هم درست نه دی چي د اصل کور څخه ليري دی، ولی چي حکومت د اصلی کور کرايه نه ورکوي نو د دې روپو واپس کول ضروری دی د دې څخه صدقه کول جائز نه دی مگر که حکومت ته د واپس کولو صورت نه وی، نو بې د ثواب د نيت څخه دی صدقه کړل شي. (١)

والله سبحانه وتعالی اعلم ٢٨ / ١١ / ١٣٩٢ھ (فتوی نمبر ٢٧٥١ / ٢٧ و)

داوور (زيات) وخت ورکولو بغير د تنخوا وصول کولو حکم

سوال: زه په يوه اداره کي د ټايپسټ ملازمت کوم، د دې اداری افسر ته ټولو ښې افسر ده، په دې اداره کي هره مياشت ديرش گانټې اوور ټائم ورکول کيږي، د ورځې يوه يا يونيمه گينټې په حساب، د دفتر ټائم څخه هميشه يوه يوه نيمه گنټه کار کيږي، اکثر اوقات مونږ پر دوې بجې کور ته ځو، ولی چي کار زيات وی، ايا مونږ ته بغير د زيات کار کولو د زيات رقم وصول جائز دی؟ او زمونږ افسر ته هم دا معلومه ده چي گنه نه گنه زيات کار نه وی شوی. د دې سره سره د ديرشو گنټو د زيات کار کولو تنخوا ورکول کيږي.

---

(١) وفی الشامية ج٥ ص٩٩ والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه ... الخ.

جواب: داوور تانم په نام چي رقم ورکول کیږي هغه وقت جائز دی چی واقعة هم زیات کار وکړي، کومه ورځ چي زیات کار شوی دی. هغه جائز دی. که افسر واقعة دملازمینو خیر خواهی کوی، نو تنخوا دی ورزیاته کړي لکن اوور تانم په نامه دی په غلط بیاني شرعًا اجازت نشته.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۰/ ۱۱/ ۱۳۹۲ھ (فتوی نمبر ۲۵۱۴/ ۲۷ه)

په غلط بیاني کولو سره دتنخوا داضافه کولو حکم

سوال: په غلط بیانی سره دتنخوا زیاتول جائز دی که یا ؟او ددې دلیل داوایي چی حکومت تنخوا نه زیاتوی او ګراني زیاته ده، او که په شخصی شرکت کي وایي نو دونه تنخوا به یې زیاته شوې وای، او په غلط بیانی سره تنخوا زیاتولی شي که یا ؟

جواب: په صورت مسؤله کي چونکه هغه شخص غلط بیان ورکړی دی نو دغه عمل جائز نه دی.

والله اعلم بالصواب احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۷/ ۱۲/ ۱۳۸۷ ھ (فتوی نمبر ۱۴۳۲/ ۱۸الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی.

دزکوة او صدقاتو درقومو څخه دمهتمم او مدرسینو او ملازمینو تنخوا ادا کولو حکم

سوال: زید دمسجد خطیب دی، په دې مسجد کي یوه وړه مدرسه ده، چي دهغه مهتمم زید دی، دا مدرسه اقامتي ده طلباؤ، اساتذه، باورچی دټولو دخوراک انتظام دمدرسې ذمه ده، دزید داعتماد، تعلق او په کوشش سره دحاصل شده چندې په آمدني سره مدرسه روانه ده، دمالي ګنجائش په وجه کوم اکاونټ هم نه لری زید دآمد او خرچ حساب کوي، ایا زید ته ازروی شرع جائز ده چی ددې مدرسې دفنډ څخه مشاهره واخلی ؟ او دمدرسې کمیټی هم نشته په خپله خپله تنخوا مقرر کولی شي؟

جواب: اول ضروري خبره خو داده چې دمدرسينو ، مهتمم او نور و ملازمينو تنخوا دزكوة او صدقات واجبه ؤ څخه شرعًا نه شي وركولى لهذا كه مذكوره رقم دزكوة وى نو دهغه څخه مدرسينو ته تنخوا نه شي وركولى ، نه په خپله تنخوا اخستلى شى ؟هو ! كه رقم دزكوة څخه علاوه دعامي چندې وي نو دهغه څخه دمدرسينو او ملازمينو تنخوا وركولى شي او مهتمم هم دهغه څخه تنخوا وصول كولى شي ، البته تنخوا تعين كولو لپاره بهتره داده چې دچنده دهندګنو راې معلوم كړل شى او تنخوا بالمعروف وى ، يعنى په دې ډول مدرسه ددې ډول كار كوونكى عمومًا تنخوا څو مقرر وى ؟ دهغه څخه زائد مقرر نه كړى شي ، او موضع دتهمت څخه ځان وساتى ، او داحتياط تقاضا داده چې نور مدرسين او ملا زمين په مشوره كي ورسره واخلي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۱ /۱۰ / ۱۳۷۵ھ (فتوى نمبر ۲۴۲۵/۲۷ ه)

فصل فی الاجارة علی المعاصي

(په مختلف ناجائز او معصيت کي د ملازمتو احکام)

د سودي کار بار کولو والا سره د مالياتي اداري د ملازمت د آمدني حکم

سوال: زه په يو مالياتی اداره کی کار کوم هغه سودي کار بار کوی ، يعنی بعض کمپنيانو ته سود ورکوي او بعضو ته بيا په نفع او نقصان روپۍ ورکوي ، او نفع هم په فيصدي سره ورکوي ، يعنی پنځلس فيصد کلنۍ ورکوي ، که نقصان وشی نو پنځه فيصده ورکوي ، بلکه د نقصان په صورت کي هم د دوی منافع وی ، ولی پندره فيصد منافع حصه وی نو ددې برابر کمپنۍ د سرټيفکيټس يعنی حصص اخلی ،ددې څخه علاوه د سودي کاغذات ليکل هم شامل وی ، چی ستا پر ذمه دومري سودی دی ، هغه ادا کړه او د سود راکړه ورکړه کوي ، بعض اوقات چاته چی قرضه ورکوي ، نو د هغه لپاره د کمپنۍ معاينه هم کيږي ، اوس ستاسي څخه غوښتنه کيږي چي د شريعت په چوکاټ کي راته جواب راکړۍ ، چی دغه ډول نوکري جائز ده ؟ يا ناجائز؟ يا بل کوم صورت دی ؟ او زما شمار به په سودي کاتبانو کي وي که يا ؟

او ددې به پر ما څومره ګناه وي ؟ او دغه سود کول په اسلام کي ذکر راغلی دی که يا ؟

جواب: د اداري چي تا تفصيلات ليکلی دی ، که هغه درست وی نو ددې اداري اکثر امدني سود يا بل ناجائز کار ، يا په دې اداره کي تاته د سود د کاربار د حساب کتاب کولو کار وي ، نو په دې اداره کي کار کول جائز نه دی(۱) په داسي صورت کي تاته پکار

---

(۱) وفی صحيح البخاری کتاب الطلاق رقم الحديث ۵۵۰۵ عن ابن مسعود ﷺ قال : لعن رسول الله ﷺ اكل الربوا وموكله ، وكذا فی الصحيح لمسلم رقم الحديث ۲۹۹۴ و ۲۹۹۵ .

که اداره کي اکثر آمدنی دسود يا دبل ناجائز کار وی نو دهغه آمدني حرام ده او دحرام څخه اجرت حاصلول جائز نه دی ، څنګه چي لاندني فقهي عبارات کي يې ذکر شوی دی .

فی الدر المختار ج۶ ص۳۸۵ (طبع سعید) وفی الاشباه الحرمة تنتقل ، وفی الشامیه تحته ، قال الشیخ عبد الوهاب الشعرانی فی کتاب المنن وما نقل عن بعض الحنفية من ان الحرام لا يتعدى الى ذمتين سألت عنه الشهاب ابن الشبلی فقال هو محمول علی ما اذا لم يعلم بذلک اما من رأى المكاس يأخذ من احد شيئًا من المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذه من ذلک الآخر فهو حرام .

وفی الهندیه ج۵ ص ۳۴۲ (طبع رشیدیه کوئٹه) لو ان فقيراً يأخذ جائزة السلطان مع علمه ان السلطان يأخذها غصباً ايحل له قال ان خلط ذلک بدراهم اخرى فانه لا بأس به وان دفع عين المغصوب من غير خلط لم يجز ... وقال لا يملک تلک الدراهم وهی علی ملک صاحبها فلا يحل له الاخذ ... الخ .

وفيها ايضاً ج۵ ص۳۴۲ ولا يجوز قبول هدية امراء الجور لان الغالب فی مالهم الحرمة الا اذا علم ان اكثر ماله حلال بأن کان صاحب تجارة او زرع فلابأس به لان اموال الناس لا تخلوا عن قليل حرام فالمعتبر الغالب وكذا اكل طعامهم ... الخ .

وفيها ايضاً ج۵ ص۳۴۳ آکل الربوا وكاسب الحرام اهدى اليه او اضافه وغالب ماله حرام لا يقبل ولا يأكل مالم يخبره ان ذلک المال اصله حلال ورثه او استقرضه وان کان غالب ماله حلالاً لا بأس بقبول هديته والاكل منها .

چونکه داداري اکثر آمدنی جائز وی مګر په اداره ناجائز کارونه کیږي ، مثلا سود حساب وکتاب کول ، نو داسي ملازمت معصيت باندی داشتمال په وجه ناجائز دی چي په دې فقهي عباراتو کي يې ذکر شوی دی .

وفی الهداية باب الاجارة الفاسدة ج۳ ص۶-۳(طبع مکتبه رحمانيه) ولا يجوز الاستيجار على الغناء والنوح وكذا سائر الملاهی لانه استيجار على المعصية والمعصية لا تستحق بالعقد .

وكذا فی خلاصة الفتاوی کتاب الاجارات جنس آخر فی المتفرقات ج۳ ص۱۱۶)

وفی الهندية ج۴ ص۴۴۹ (طبع رشيديه) ولا تجوز الاجارة على شيئ من الغناء والنوح والمزامير والطبل وشيئ من اللهو وعلى هذا الحداء وقرأة الشعر وغيره ولا اجر فی ذلک وهذا كله قول ابي حنيفة وابي يوسف ومحمد رحمهم الله تعالى كذا فی غاية البيان لو استأجر لتعليم الغناء او استأجر الذمی رجلاً ليخصی عبداً لايجوز ... الخ .

وفی الدر المختار کتاب الاجرة مطلب فی الاستجار على المعاصی ج۶ ص۵۵ (طبع سعيد) ولا تصح الاجارة لعسب التيس وهو نزوه على الاناث ولا لاجل المعاصی مثل الغناء والنوح والملاهی ولو اخذ بلاشرط يباح .

ده چي كومه بله د حلال روزي تلاش وكړي او ددې اداري څخه ځان ګوښه كړي ، نر څو چي بل كار پيدا كوي تر هغو ددې ناجائز كار باندې استغفار كوه . او ژر ترژر د بل كار پيدا كولو پوره كوشش كوه. والله اعلم.

د بينک د ملازمت تفصيلي حكم

سوال: د بينک په باب د مسئله سوال كوم د بعض علماء څخه مي اوريدلي دي چي فتوىٰ داده چي د بينک بعض ملازمتونه جائز دي ، ايا دا صحيح ده ؟ او زما په خيال كي د بينک ټولو ملازمتونه ناجائز دي ، ولي چي د بينک هر ملازمت چي وي په هغه كي اعانت او تعاون ده لهذا هغه ناجائز دي ، او تنخوا يې هم د ناجائز او حرامو څخه ده ، لهذا په دې وجه هم جائز نه دي ، ايا دا خبره صحيح ده يا نه ؟ كه د بينک كوم كار جائز وي نو د كوم قسم ملازمت كول او په څه وجه جائز دي چي تنخوا يې د حرامو څخه وي ولي چي تنخوا يې د بينک څخه وركول كيږي ؟

جواب: محترم ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

ستا دوهم سوال چي په انګريزی سره ؤ د هغه جواب هم په اردو كي په دې وجه دركوم چي ته په اردو باندې پوهيږې.

په اصل كي د بينک د ملازمت ناجائز كيدلو دوې وجهي دي ، يو دا چي د بينک په ملازمت كي د سود وغيره ناجائز معاملات كي اعانت وي بل دا چي تنخوا د حرام مال څخه وركول كيږي ، او وجه يعني په حرامو كارو كي مدد كولو چي تر كومه تعلق دي ، په

وفي الشاميه تحته وفي المنتقى امرأة نائحة او صاحبة طبل او زمر اكتسبت مالا ردته على اربابه ان علموا والا تتصدق به وان من غير شرط فهولها ، قال الامام الاستاذ : لا يطيب والمعروف كالمشروط ... الخ .

وفي الهندية ج۴ ص۴۱۱ ومنها (اى من شرائط صحة الاجارة) ان يكون مقدور الاستيفاء حقيقة او شرعاً فلا يجوز استجار الآبق ولا الاستجار على المعاصى لانه استجار على منفعة غير مقدور الاستيفاء شرعاً .

وفي بدائع الصنائع ج۴ ص۱۸۹ ... وكذا كل اجارة وقعت لمظلمة لانه استجار لفعل المعصية فلا يكون المعقود عليه مقدورة الاستيفاء شرعاً .

شریعت کي دمدد مختلف درجې دی ، هر درجه حرام نه ده (۱) بلکه یو اخي هغه معاونت ناجائز دی چی براه راست حرام کار وی ، مثلاً په سودی معامله کي دسود معاهده لیکل ، دسود درقم وصول کول وغیره ، (۲) لکن که براه راست سودی معامله کي انسان ملوث نه وی ، بلکه ددې کار په نوعیت کی وردا خل وی لکه دبینک موټر چلول وغیره نو هغه براه راست مدد نه دی په هغه کي گنجائش شته.

تر کومه چي دحرام مال څخه تنخوا اخستلو تعلق دی په دې اړه دشریعت اصول دادی چی که یو مال حرام او حلال سره مخلوط شي او حرام مال زیات وی نو دهغه څخه تنخوا یا هدیه اخستل جائز نه ده لکن که حرام مال کم وی نو جائز ده. (۳) دبینک صورت حال دادی چی په مجموعی مال یې دڅو شیانو څخه جوړی دی ۱ : اصل سرمایه ۲ : دپازیټرز روپۍ ۳ : دسود او حرام کار آمدنی ۴ : جائز خدمات آمدني ددې دولو دمجموعې یو اخي ۳ حرام دی باقی حرام نه دی ، او دهر بینک اول او دوهم نمبر اکثریت وی ، نو په دې وجه سړی نه شي ویلی چی مجموعي اعتبار سره حرام غالب دی ، لهذا دجائز کار تنخوا دبینک څخه وصول کول جائز ده.

---

(۱) مدد او اعانت مختلف درجات او دهغه تفصیل حکم لپاره دجواهر الفقه ج۲ ص۴۵۷ بیا تر ۴۵۹ پوري وګوري.

(۲) وفی مشکوة المصابیح باب الربوا الفصل الاول ج۱ ص۲۴۴ (طبع قدیمی کتب خانه) لعن رسول الله ﷺ آکل الربوا وموکله وکاتبه وشاهدیه وقال هم سواء ، رواه مسلم . ددې سره وړاندي مسئله هم وګورۍ.

(۳) وفی الهندیه ج۵ ص ۳۴۲ ولا یجوز قبول هدیة امراء الجور لان الغالب فی مالهم الحرمة الا اذا علم ان اکثر ماله حلال بأن کان صاحب تجارة او زرع فلا بأس به لان اموال الناس لا تخلو عن قلیل حرام فالمعتبر الغالب وکذا آکل طعامهم وفیها ایضاً ج۵ ص۳۴۳ آکل الربوا وکاسب الحرام اهدی الیه او اضافه وغالب ماله حرام لا یقبل ولا یأکل مالم یخبره ان ذلک المال اصله حلال ورثه او استقرضه وان کان غالب ماله حلالاً بأس بقبول هدیته والاکل منها .... الخ .

دغه بنیاد دی چی په دې وجه علماؤ دغه فتوی ورکړې ده چی دبینک داډول ملازمت چي په هغه کي حرام کار نه کیږي جائز دی . البته احتیاط دادی چی ددې نه هم اجتناب وکړي.

والسلام ۳/۴/۱۴۲۳هـ(۱)

دبینک کتابت کولو حکم

سوال: محترم مفتی صاحب! السلام علیکم، دسلام وروسته ستا خیریت غواړم

عرض دادی چی په صوبه سرحد پشاور کي دحسابیاتو په دفتر کي دمشر لیکونکي پر عهده گمارل شوی یم، چی دهغه تنخوا نن ورخ دالاؤنسو او گراني سره ۲۶۰ روپی ده. لکن ما په حبیب بینک کي درخواست ورکړی دی. چي دهغه په ټسټ. انټریو وغیره کي زه کامیاب شوم، او اوس کراچي ته ماته دغوښتلو خط راغلی دی یعنی زه منتخب یم، دغه عهده دپروفیشنل آفیسر عهده ده، او دهغه تنخوا نن ورخ تقریبًا ۱۰۰۰ روپی ده، چي دهغه دسودي کار بار څخه ته ښه خبر یې، لهذا که راته په دې اړه فتوی راکړې نو زیات شکر گذاره به یم، فتوی که ښه په وضاحت سره وی چی زه دغه نوکری پریږدم او دبینک نوکري وکړم که یا؟

جواب دبینک ملازمت شرعًا حرام او ناجائز دی(۲) او دحرام آمدني که زیاته وی که کمه مگر دمسلمان لپاره پکار ده که بې کار وي که یې کمه تنخوا وی پر هغه قناعت وکړي او دحلال کار کول او دحرامو پرېښودل ددنیا او دآخرت کامیابي ده.

---

(۱) دغه فتوی مفتی صاحب په جواب خط کي لیکلې ده.

(۲) دبینک او دهغه بینک دملازمت حکم چې په هغه سودی معاملات تر سره کیږي تفصیلي حکم په سابقه فتوی کي وگوری.

وفی تکملة فتح الملهم ج۱ ص ۶۱۹ قوله : وکاتبه لان کتابة الربا اعانة علیه ومن هنا ظهر ان التوظف فی البنوک الربویه لا یجوز فان کان عمل الموظف فی البنک ما یعین علی الربا کالکتابة او الحساب فذلک حرام لوجهین الاول اعانة علی المعصیة ، والثانی اخذ الاجرة من مال الحرام .... الخ .

والله سبحانه وتعالی اعلم ۷/ ۹/ ۱۳۹۹ هـ (فتوی نمبر ۱۵۸۸/ ۳۰ج)

دبینک د ملازمت حکم

سوال ۱: دبینک ملازمت شرعي څه حکم دی؟
۲: که ملازمت یې اختیار کړی وي نو پرېږدي او که نه؟

جواب: دبینک ډیر کار بار پر سود ولاړ وي دهغه ملازمت کول جائز نه دی، ۲: بل جائز کار تر پیدا کولو پوري چي په پوره کوشش سره نو تر هغه دی ددعا او استغفار سره سره پاته وي، او کله چي پیدا شو نو یې پرېږده، او بیا چي الله ﷻ توفیق درته درکړي نو دبینک روپی رفته رفته صدقه کړه.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۸/ ۲/ ۱۳۹۸ هـ (فتوی نمبر)

تر حلال روزګاره پوري دبینک ملازمت دجاري ساتلو دمشورې شرعي حیثیت

سوال: محترم ومکرم جناب مفتی صاحب ! اطال الله بقائه
السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستا توجه دمسئلې خواته راګرزوم، هغه دبینک دملازمت په اړه، زموږ معاشره سودی معاشره ده، ربا قمار نوی نوی شکلونه غوره کړی دی، هغه دترقیاتی سکیمو په نامه راوزی، دبینک ملازمت اشد حرام دی، په دې بنیاد بعض خلک علماؤ ته مخه کوي او دځان دخلاصون لاره غواړي، او په ډیر معصومیت سره خپل رنجیده حال ورته بیانوي، که زه دغه ملازمت پرېږدم، نو زما مسکین ښځه، بچیان او لوني او دمعمر، ضعیف معذور والدینو او پیغلانو خوندو به څه حال وی، سوا ددې حرام تنخوا، اهل علم حضرات ورباندی درحم او شفقت لمخي دهغو غالبًا متفقه طور باندی یو جواب وي هغه تاسي ته ښه معلوم دی، چي دهغه مختصر خلاصه داده: چی دبینک ملازمت حرام دی، او دهغه تنخوا حرام ده، لکن دبل ملازمت تلاش جاري وساته او تر څو چي متبادل صورت نه وی نو دحرام ملازمت هم کوه، او ددې حرامو روپو ښځه داولاد او والدینو

خوندو حقوق ادا کوه ، دایماني تنزاو ددې بې سره گراني ، دزیاتو اخراجاتو او هوی پرستی په دور کي دیو بینک منیجر لپاره دونه همدردي کافی ده ، دجواز دغه فتری هغه دالله او درسول سره مقابلې ته تیار کړي ، دبنده څخه هم په دې اړه په وار وار سوال شوې ده ، زړه په هیڅ صورت دجواز فتوا ته اماده نه شو ، ته زموږ لپاره مشعل راه یې په خالی ستاسي دروازې ته ولاړ یم ددې آیت: (فَسْئَلُوٓا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ) سره سم دقرآن او حدیث ، او اقوال فقهائي کرام او دقواعد فقهیه په رڼا کي دلائلو سره مفصل جواب راته راکړه . جزاکم الله خیراً .

جواب مکرم بنده زید مجدکم السامي ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

کومه خبري چي کیږي هغه دجواز فتوی نه ده ، فتوی دحرمت ده [1] او دمشورې په ډول ورته ویل کیږي ، چي موجوده ملازمت دترک کولو دناقابل برداشت تنګي ددفع کولو لپاره ملازمت دحرام بللو باجود دبل ملازمت دتلاش کولو سره لکه څنګه چي بې روزګاره یې تلاش کوي ، که تنخوا کمه هم وي . کله چي پیدا شي نو دبینک ملازمت ترک کړه ، ما دخپل والد ماجد رحمه الله څخه اوریدلی دی چی ددې مشورې حاصل داهون البلیتین باندی عمل کول دی ، ولی چی بعض اوقات ترک ملازمت وروسته دفقر او فاقې سره مبتلاء کیدلو فکر وي ، او خلک دنورې بې دیني خواته کشوي ، او زما یاد دی چی حضرت والد صاحب دغه خبره دحکیم امت قدس سره څخه هم نقل کوله ، مګر احقر دا خبره جزمًا یاد نه ده.

---

(۱) وفی الصحیح للامام مسلم رقم الحدیث ۳۹۷۲ لعن رسول الله آکل الربوا وموکله وکاتبه وشاهیدیه وقال هم سواء ، مشکوة شریف ج۱ ص۲۴۴ (طبع قدیمي)

وفی تکملة فتح الملهم ج۱ ص۶۱۹ (قوله وکاتبه) لان کتابة الربا اعانة علیه ومن هنا ظهر ان التوظف فی البنوک الربویه لا یجوز فان کان عمل الموظف فی البنک ما یعین علی الربا کالکتابة والحساب فذلک حرام لوجهین الاول اعانة علی المعصیة ، والثاني اخذ الاجرة من المال الحرام ، فان معظم دخل البنوک حرام مستحلب بالربا واما اذا کان العمل لا علاقة له بالربا فانه حرام للوجه الثانی فحسب فاذا وجد بنک معظم دخله حلال جاز فیه التوظف للنوع الثانی من الاعمال والله اعلم . ددې سره دوړاندینو مسئلو حوالې هم وګورئ .

والسلام ۳/۳/۱۴۲۱ھ(۱)

دغیر مذبوح حیوان غوښه پلورونکي شرکت سره دحسابیاتو دنوکري کولو حکم.

سوال: محترم مفتی صاحب ! السلام علیکم ورحمة وبرکاته.

یو صاحب چې کینیډا ته دمعاش لپاره تلی دی، هغه یوه سوال کړې ده چې دشریعت محمد ﷺ څه حکم دی په دې اړه چې یو شرکت چې راته یې دملازمت پیشکش کړی دی، دغه شرکت غوښه سپلائي کوي، ظاهر ده چې په کینیډا کي دغه غوښه حلال ده، او ددې شرکت تمام اشیاء حرام دی، په دې کمپنۍ کي چې دغه صاحب ته پیشکش شوی دی، دغوښو څخه علاوه نور خوردنی اشیاء هم کار نشته، ددې شرکت لخوا دغه صاحب ته دحسابیاتو دملازمت پیشکش ده، ددغه سوال داده چې ددې شرکت ملازمت کول جائز دی که یا ؟ خاص طور په دې صورت کي چې هغه هجرت کړی دی، او هغه دمعاش په تلاش کي دی، دځه مدې څخه هغه هلته ګرزي خو ملازمت نه دی ورته پیدا شوی.

جواب: په صورت مسؤله کي دمذکوره کمپنۍ داکاونټنټ ملازمت کولو ګنجائش معلومیږي وجه داده چې دغه غیر مذبوح غوښه اګرچي حرام ده، او زمونږ لپاره دهغه خرید او فروخت جائز نه دی، لکن دغیر مسلم په نزد جائز ده، نو دفقهاؤ کرامو په نزد باندي داسي بیع نافذه ده او دهغه دمالیت اعتبار شته، لهذا دهغه خرید او فروخت دهغه رقم حاصلول په عقد باطل سره نه دی، البته دمسلمان لپاره بذات خود ددې خرید او فروخت جائز نه دی، لکن دحسابیاتو ملازمت که مسلمان وکړي او دې نه پلوري یواځي دشرکت حسابیات کوي، نو اعانت علی المعصیة سره سره حرام نه دی، ولی دغه اعانت بعیده دی، لهذا حاجت وقت ددې ملازمت ګنجائش معلومیږي بیا په پرهیز کولو

---

(۱) دغه فتوی دمفتی صاحب دجوابي خط کي ورکړل شوې ده.

كي احتياط دی . او په دې مسئله کې د نور علماؤ څخه هم استصواب وکړئ . که د هغو
جواب مختلف ؤ نو ماته هم اطلاع راکړئ . متعلقه فقهي عبارات منسلک دی.
والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۸ / ۲ / ۱۴۲۲ هـ (فتوی نمبر ۷۵ / ۴۹۲)
اړوند فقهي عبارت په لاندې ډول دی:

فی البحر ج ۶ ص ۷۰ طبع سعید) قال تحت قوله (لم يجز بيع الميتة والدم) لانعدام المالية التی هی ركن البيع فانهما لا يعدان ما لا عند احد وهو من قسم الباطل ... وفی القاموس الميتة ما لم تلحقه ذكاة وبالكسر للنوع آهـ فان اريد بعدم الجواز عدمه فی حق المسلمين بقيت الميتة على اطلاقها وان اريد الاعم للمسلم والكافر فيراد بها ما مات حتف انفه اما المنخنقة والموقوذة فغير داخلة لما فی التجنيس ، اهل الكفر اذا باعوا الميتة فيما بينهم لا يجوز لانها ليست بمال عندهم ، ولو باعوا ذبيحتهم وذبحهم ان يخنقوا الشاة ويضربوها حتى تموت جاز لانها عندهم بمنزلة الذبيحة عندنا ، وفی جامع الكرخی يجوز البيع عندهم عن ابی يوسف خلافًا لمحمد لابی يوسف انهم يتمولونها كالخمر ولمحمد ان احكامهم كأحكامنا الا فی الخمر وفی الذخيرة اراد بالميتة ما مات حتف انفه اما التی ماتت بالسبب كالخنق والجرح فی غير موضع الذبح فالبيع فاسد لا باطل ، وكذلك ذبائح المجوس مال متقوم عندهم بمنزلة الخمر ، كذا فی المعراج ، وحاصله ان فيما لم يمت حتف انفه بل بسبب غير الذكاة روايتين بالنسبة الى الكافر وفی رواية الجواز وفی رواية الفساد واما البطلان فلا ، واما فی حقنا فالكل سواء .

فـی البنایـة ج۷ ص۱۸۸ (طبـع رشـیدیه) تحـت قولـه (فـالبیع فاسد کالبیع بالمیتة) والمیتة فی اللغة هو الذی مات حتف انفه وانما قید باللغة لتخرج المخنوقة وأمثالها فان ذلک عند من لیس له دین سماوی بمنزلة الذبیحة عندنا، ولهذا باعوا ذلک عند من لیس له دین سماوی بمنزلة الذبیحة عندنا ولهذا باعوا ذلک فیما بینهم جاز، وکره المصنف فی التجنیس وان کان میتة عندنا بخلاف المیتة حتف انفها فان بیعه فیما بینهم لا یجوز ولانها لیست بمال عندهم.

فی تبیین الحقائق ج۴ ص۳۶۲ طبع سعید) قال بعد قوله لم یجز بیـع المیتـة ... لعـدم رکـن البیـع وهـو مبادلـة المـال بالمـال، وبیـع هـذه الاشیاء باطل لما ذکرنا.

وفیه ایضًا بعد اسطر : والاصل فیه ان بیع مالیس بمال عند احد کـالحر والـدم والمیتـة التـی ماتـت حتـف انفهـا والمـدبر وام الولـد والمکاتب باطل، وان کان مالا عند البعض کالخمر والخنزیر والمیتة التی لم تمت حتف انفها، مثل الموقوذة فان هذه الاشیاء مال عند اهل الذمة.

فی شرح الوقایة ج۳ ص۳۹ طبع رحمانیة) اعلم ان المال عین یجری فیه التنافس والابتذال فیخرج التراب ونحوه، والدم والمیتة التی ماتت حتف انفه اما التی خنقت او جرحت فی غیر موضع الذبح کما هو عادة بعض الکفار وذبائح المجوس فمال الا انها غیر متقومة کالخمر والخنزیر.

فی الدر المختار ج۵ص۵۵ ، ۵۶ طبع سعید) قوله (كخمر وخنزير وميتة لم تمت حتف انفها) بل بالخنق ونحو فانها مال عند الذمی کخمر وخنزير .

وقال الشامی تحت قوله (وميتة لم تمت حتف انفها) هذا فی حق المسلم اما الذمی ففی رواية بيعها صحيح وفی اخری فاسد كما قدمناه عن البحر .

فی فتح المعين ج٢ص ٦٦ طبع سعيد) تحت قوله (فبيع الميتة) يعنی التی ماتت حتف انفها اما غيرها مثل الموقوذة عند اهل الذمة كالخمر زيلعی .

وفيه ايضًا بعد اسطر ثم لا فرق فی حق المسلم بين التی ماتت حتف انفها او كانت منخنقة او موقوذة او ماتت بالجرح فی غير الذبح اما فی حق الذمی فيراد بها الاول واما الثانی فاختلف فيه ففی التجنيس جعله من قسم الصحيح لانهم يدينونه ولم يحک خلافًا وفی الايضاح هو قوله ابی يوسف وعند محمد لا يجوز وجزم فی الذخيرة بفساده والموقوذة هی التی قتلت بالخشب .

فی الطحطاوی علی الدر (ج٣ ص٦٣ طبع بولاق مصر) تحت قوله (الميتة) بفتح الميم وسكون الياء هی التی ماتت حتف انفها لا بسبب والميتة بفتح الميم وتشديد الياء المكسورة هی التی لم تمت حتف انفها بل ماتت بسبب غير الذكاة كالمنخنقة والموقوذة والقسم الاول ليس بمال عند المسلمين واهل الذمة اتفاقًا والقسم الثانی ليس بمال فی حق المسلمين اتفاقًا وفی حق اهل الذمة اتفاقًا والقسم الثانی

لیس بمال فی حق المسلمین اتفاقًا وفی حق اهل الذمة روایتان وقال الشیخ کمال الدین انها فی حق المیتة شرعًا وانما نحکم بجوازه اذا وقعت بینهم لانها مال عندهم کالخمر کذا ذکره المصنف فی التجنیس من غیر ذکر خلاف وفی جامع الکرخی یجوز بینهم عند ابی یوسف خلافًا لمحمد انتهی ملخصًا من حاشیة المرحوم نوح وحاصله کما فی البحر .

وفی مجمع الانهر (ج۳ ص۷۷ طبع دار الکتب العلمیة بیروت) تحت قوله (بیع ما لیس بمال الی قوله والمیتة) التی ماتت حتف انفها لانه المنخنقة وامثالها مال عند اهل الذمة .

فی الدر المنتقی فی شرح الملتقی (ج۳ ص۷۸ طبع علمیه) تحت قوله (بیع مال غیر متقوم کالخمر والخنزیر) وقال عبدالواحد وغیره البیع فیهما فاسد لا باطل کما فی النظم وکذا بیع مامات بخنق وجرح کما فی الکشف لکن فی المحیط بیع منخنق المجوسی باطل خلافًا لمحمد وهکذا فی القهستانی (ج۳ ص۴۵۶) .

فی شرح المجلة (ج۲ ص۱۰۳ طبع مکتبه حبیبیه کوئٹہ) وقوله المجلة باع جیفة ای میتة ماتت حتف انفها ، اما لو ماتت بسبب غیر الذکاة کالمنخنقة والموقوذة والمتردیة ففی حق المسلم لا فرق بینها وبین المیتة حتف انفها من حیث بطلان البیع الی قوله واما فی غیر المسلم ففی التجنیس جعله قسمًا من الصحیح لانهم یدینونه ولم یحک فیه خلافًا وجزم فی الذخیرة بفساده وجعله فی البحر من اختلاف الروایتین وفی البزازیة علی هامش الهندیة ج۴ ص۳۷۲

(طبع رشيديه) وبيع المجوسي ذبيحة او ما هو ذبح عنده كالخنق من كافر جاز عند الثاني .

سودي بينک ته ځای په کرایه ورکولو او دهغه لپاره دلالی کولو حکم

سوال۱: دسودی بینک لپاره دځای په کرایه ورکول جائز دی که یا ؟ دهغه څخه لاسته راوړل شوي کرایه حلال ده که حرامه ؟

سوال۲: په مذکوره صورت کي دلالی جائز ده که یا ؟ ددلالي روپۍ حلالي دي که حرامي ؟ محمد عامر جامعة الرشيد کراچي.

جواب۱: په جواهر الفقه کي اعانة على المعصية په باره کي مفصل تحقيق په دي اړه موجود دی هغه وګوره . خلاصه دا ده چي که دغه ځای خاص دمقاصدو دبینک لپاره وي نو جائز نه ده ورنه مکروه ده (۱).

جواب۲: کوم کار چي جائز وی هلته دلالی هم جائز ده (۲) که کار جائز نه وی نو دلالی یې هم جائز نه ده. والله اعلم ۲۹ / ۱۲ / ۱۴۲۵ھ.

---

(۱) دجواهر الفقه خلاصه داده : که دي ته وکتل شي چي دځای مالک که دبینک لپاره مناسبي کوټي جوړي کړي وي نه په دې کي کراهت تحريمي دی ، او که يواځي دبینک لپاره نه وی نو بيا کراهت تنزیهي دی دتفصیل او دلائلو لپاره دجواهر الفقه ج۲ ص۴۳۹ بیا ۴۶۲ وګورئ .

(۲) وفى الشاميه ج۶ ص ۶۳ (طبع سعيد) مطلب فى اجرة الدلال قال فى التاتر خانية وفى الدلال والسمسار يجب اجر المثل وما تواضعوا عليه ان فى كل عشرة كذا فذاك حرام عليهم وفى الحاوى سئل محمد بن سلمة عن اجرة السمسار فقال : ارجوا انه لا بأس به وان كان فى الاصل فاسداً لكثرة التعامل وكثير من هذا غير جائز فجوزوه لحاجة الناس . وكذا فى البحوث فى قضايا فقهيه معاصره ص۲۰۷ و۲۰۸ .

فصل فی الاجارة الجديدة والمتفرقة

(اجاره جديد او دمتفرق مسائلو بيان)

دانټرنيټ سروس مهيا كولو او دفيس وصول كولو حكم

سوال: حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب ! السلام عليكم ورحمة وبركاته.

عرض دادی چی زه ح ، س ، بټ دمكې مكرمې سره تعلق لرم او حضرت مولانا عبدالحفيظ مكی زما ماما دی و دهغه څخه ما دخپل كار دجواز سوال وكړه هغه راته وايبنوولې ، زه دانټر نيټ كيفی (هلته خلک دنيټ استعمال كوی) خلاصول غواړم ، څه وضاحت يې كوم ، هغه دا چی په سعودي عرب كی دانټرنيټ مكمل طور سره صفا دی(يعنی دغير اخلاقی مواد دحكومت لخوا بند شوی دی) او انټرنيټ خلک په خپله طريقه استعمالوی ، دمثال په طور څه خلک دتليفون لپاره يې استعمالوي چی تليفون ورڅخه زيات هرزانه دی و څه خلک يې دتعليمي مصالحو لپاره استعمالوي ، څه خلک يې بيا دتجارتي كارولپاره استعمالوي ، وغيره وغيره ، مګر داحتياط په خاطر دغه سوال كوم چی ايا ددې كار په شريعت كی جواز شته ؟ اميددی چی دخپلي توجه سره به مي مستفيد كړې ، كه په ليكلو كي څه كوتاهي وي نو معافی غواړم.

ستا ددعاؤ طالب او دجواب منتظر ح ،س بټ مكه مكرمه سعودی عرب.

جواب: كه دحكومت لخوا څخه غير اخلاقی مواد بند وي نو دا ډول انټرنيټ چلول او فيس وصول كول جائز دی.

والله سبحانه اعلم ۴ / ۱۲ / ۱۴۲۰ هـ (فتوی نمبر ۸۱ / ۴۰۳)

د شرکت د موټر د خرابیدو په صورت کښې د موټر د مرمت او متبادل انتظام برابرول یو جدید عقد او د هغه شرعی حیثیت

(عربی فتوی)

سوال: وما يقول الشيخ ادام الله عزه فى عقد خدمات يدفع فيه صاحب السيارة مبلغًا محددًا لشركة تقوم باصلاح السيارة او نقله من طرق المدينة او الطريق السريع الى اى مكان يختاره اذا تعطلت سيارته ، والخطورة هى فى الطريق السريع لانها بين المدن وليست آمنة تمامًا واذا تعطلت السيارة فى ذلک الطريق الزمت الشرطة صاحب السيارة بنقلها على الفور الامر الذى يكلفه ضعف ذلک المبلغ المحدد فهل يجوز التعاقد على ذلک حيث لا يعرف هل تتعطل السيارة ام لا ؟

سائلاً المولى عز وجل لكم التوفيق والسداد ودوام العافية ، وارجوا منكم الدعاء فنحن فى بلد غير مسلم والله المستعان ، والسلام عيكم ورحمة الله وبركاته

راجي رحمة ربه / محمد على محمد احداش

جواب: وسؤالک الثانی يتعلق بعقد صيانة السيارة ونعلها وان مثل هذه العقود قد انتشرت فى عصرنا مثل عقود صيانة السيارات ، والحاسب الآلى والمعدات الكهربائية وغيرها ، والواقع ان هذا العقد لا ينطبق تمامًا على احد من العقود المعروفة فى الفقه الاسلامى ، فان اعتبرناه عقد الاجارة فانه لا يصح على كونه متضمنًا للغرر (١) فانه لا يعرف هل تحتاج السيارة الى صيانة او نقل ام لا ؟ وقد كيفه بعض المعاصرين على اساس الجعالة ولكنني غير مقتنع تمامًا على هذا التكييف فان عقود الجعالة تعتمد على عمل نشأ سببه عند العقد ، الا ان نقول: ان وجود السيارة يلزمه ان تحتاج الى صيانة فى وقت او آخر.

---

(١) فى كتاب المبسوط : فى كتاب الشرب : قال ابو يوسف سألت أبا حنيفة رحمه الله عن الرجل استأجر النهر يصيد فيه السمک او استأجر جهة يصيد فيها السمک قال : لا يجوز .... وذلک كله من باب الغرر .

وبالجملة فلم ينشرح صدری حتی الآن علی تکییف مقبول لها العقد ، ويبدو انه اشبه بالتأمين منه بالجعالة او الاجارة . وقد طرح الموضوع على مجمع الفقه الاسلامی ولم يتمكن من اصدار قرار فيه حتى الآن ، ولكن الحاجة داعية الى مثل هذه العقود فی عصرنا فينبغی ان ينظر فيه الفقهاء ويلتمسوا له تكييفًا مقبولاً او بديلا مناسبًا والله سبحانه اعلم.

والسلام عليكم ورحمة الله / اخوكم محمد تقی العثمانی ۲۹ / ۲ / ۲۰۰۴م.

د پګړۍ شرعي حيثيت

سوال: په پګړۍ کور اخستل او هغه بيا په کرايه ورکول دا ډول کار بار جائز دی که یا ؟ دکرايې په صورت کي آمدني راځي هغه جائز ده که یا ؟

جواب: د پګړۍ لين دين شرعًا جائز نه دی البته کرايه چي څومره زياته مقرر کړل شي نو صحيح ده ، او دا ممکن دی چي اول کرايه زياته مقرر کړی او دوروسته مياشتو کمه ؟

والله سبحانه وتعالى اعلم ۵ / ۱۰ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۱۰۲۰ / ۲۸ ج)

د پګړۍ حکم

سوال: ايا دکان مثلاً په ۲۵ زره ونيسي او بيا يې په کرايه ورکړي جائز دی که یا ؟ او دا دکان دمالک په قبضې کي دی او مالک يې په کرايه ورکوي.

جواب: مروجه پګړۍ شرعًا جائز نه ده (۱)

والله سبحانه اعلم ۱۴ / ۲ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۲۲۸ / ۲۸ الف)

د پګړۍ يو خاص صورت

---

(۱) فی البحوث فی قضايا مفقيه معاصره ص۱۱۴ تحقيق مما ذكرنا ان البدل الخلو المتعارف الذی يأخذه المؤجر من مستأجره لا يجوز ولا يتطبق هذا المبلغ المأخوذ على قاعدة من القواعد الشرعية وليس ذلک الا رشوة

دیو شریک د طرف د شرکت د ختم کولو په صورت بل شریک کرایه د کان د مد څخه د رقم ورلو حکم

سوال: زید او عمر دډیره په مال سره شریک ؤ ، دواړو د شراکت په زمانه کي دکان په کرایه نیولی ؤ . پر دکان یوه کمره ده چي دهغې کوټې ځانته دروازه نشته ، البته دکان ته یې دروازه دیوه سرې دراتلو دروازه شته ، هغه دروازه هم عارضی ده ، په دې طریقه سره چي په دکان کي یوه عارضی زینه ده چي دهغې په وسیله سره سړی لوړې کمرې ته پورته کیدلی شی ، بیا دسړی دراکښته کیدلو لپاره بیا ځینه ایښووله کیږي ، دا خبره دی هم واضح وی چي د دکان لوړه کوټه چي دهغې بله هیڅ لار نشته ، مذکوره دکان یې دوې حصې کړی یوه حصه یې د شرکت د کار بار لپاره کړی ، اوس چي زید او عمر شراکت ختم کړی زید عمر ته وایي چي د کرایې دکان ته و نیسه ماته یې قیمت راکړه ، عمر په دې باندي راضی شو ، عمر د دې دکان قیمت په قسطو کي ادا کړو ، زید یو کال وروسته دعوا وکړه چي ماته قیمت ادا کړی هغه یو اځي دلاندي پوړ دی ، د دکان لوړ پوړ کي زما حصه پاته ده ایا دده حق په لوړ پوړ کي پاته دی؟

جواب: په صورت مسؤله کي دعمر پر ذمه نیمایي قیمت ادا کول واجب ؤ هغه چي ادا شو ، او کوم چي د دکان اړه ده نو هغه دخپل مالک بلل کیږي ، او د شریکین ملک نه دی ، دواړو په کرایه سره اخستی دی ، ، لهذا د دکان په سلسله کي پر عمر رقم پاته نه دی څونه رقم چي یې ورکړي دی هغه هم زیات دی ، په لوړ پوړ کي د زید دعوی بلکل باطل ده ، دعمر پر ذمه هیڅ واجب نه دی ، شریعت کي د پګړۍ لین دین جائز نه دی(۱) والله سبحانه اعلم ۲۲ / ۱۰ / ۱۴۱۰ هـ (فتوی نمر ۱۲۱۵ / ۳۲ ج)

د پګړۍ صورت

(۱) وړاندېني حوالې وګورۍ

سوال: دلته كوټې وغيره په عمده عمده نيلام كيږي ، او ماهانه كرايه كي يو خاص مقدار مقرر كوي ، ددې باوجود مالك غټ غټ رقوم طلب كوي ، مسجد ته وقف شده كور او كوټه ليلام كول جائز ده كه يا؟

جواب: دغه دپګړې صورت او حق داستيجار او بيع دى چې دا يواځې يو حق مجرده دى ، او حقوق مجرده بيع شرعًا جائز نه دى نو داسې ليلام جائز نه دى(۱) والله اعلم ۲۹ / ۱ / ۱۳۹۷ هـ (فتوى نمبر ۱۹۲ / ۲۸ الف)

۱: دويزا لګولو اجرت حکم

۲: مختلفو غير قانوني طريقو سره دخلكو استول بهرنيو ملكو ته داجرت حكم

۳: يواځې دټكټ پلورلو دلائسنس علاوه دويزې لګولو كار كول

سوال: محترم مفتي صاحب! په لاندينيو مسئلو دقرآن په رڼا كي تحقيق كولو سره دشريعت څه حكم دى؟

۱: يو سړى غواړي چې دامريكا ، اورپا يا روس ويزه ولګوي ، هغه موږ ته راځي ، موږ هغه دهغه ملك دكونسلر سره مخ كوو چې هغه ته ويزا وركړي ، كه موږ دهغه سړى څخه زياتي روپۍ واخلو نو موږ ته حلال دى كه حرام؟

۲: يو سړى موږ ته راځي وايي چې ما بهرني ملك وليږدوه ، موږ ټريول شركت سره په خاص مقدار روپو متفق شو ، ددې وروسته دهغه تصوير دكوم بل سړي پر پاسپورټ باندي لګوو ، دچاچي ويزا لګيدلې وي ، او هغه دغه ويزا نه پيژني ، دهغه سره دوه پاسپورټه وي ، چي پر هغه دواړو باندي ويزا وي ، نو دهغه تصوير تبديل كړو او ايئر پورټ ته هم روپۍ وركوو چي هغه رابند نه كړي ، ايا داډول روپۍ ګټل جائز دى؟

۳: ډيرو افغانيانو دپاكستان پاسپورټونه جوړ كړي دى او دسعودي عرب يا امارات وغيره ويزې يې ورباندى لګولې دى ، لهذا هغه چي كله ځي نو دهغو دنيولو

---

(۱) ايضًا

اندیشنه وی . نو هغه د ټریول ایجنسي سره رابطه کوي ، ټریول ایجنسي والا ایئرپورټ والا ؤ ته روپۍ ورکوي ، چي هغو ته اجازه ورکړي ، ټریول ایجنسي لاله وړاندي څخه ددې لپاره روپۍ راګرزوي ، په دې صورت کي د ټریول ایجنسي لپاره دغه روپۍ حلالی دی که حرامي ؟

۴ : ټریول ایجنسي د حکومتي لائسنس دوه ډوله دی ، یو صرف د ټیکټو لپاره دی ، او بل دلائسنس لپاره دی . لکن دواړه ایجنسیاني دواړه کارونه کوي ، یعنی ټکټونه پلورل او حکومت دا پیژني خاموش دی ، یا دادول داجازت بغیر دواړه کارونه کولو آمدني جائز ده ؟ برائي مهرباني د قرآن او حدیث په رڼا کي راته فتوی راکړه .

۵ : یو سړی د کار لپاره موږ ته روپۍ راکړې او یا د ضمانت د پاره څه روپۍ کښیاېښوولې ، او د هغه کارونه شو هغه پشیمان شو ، د هغه روپۍ پر کارونه لګیدلې یا کمي ولګیدلې ، او چونکه هغه معاهده ماته شوه که موږ د هغه څخه زیاتي روپۍ واخلو نو حلال دی که حرام ؟

جناب مفتی صاحب د مندرجه بالا مسئلو په اړه د قرآن او حدیث په رڼا کي جواب مطلوب دی مهرباني وکړه جواب یې راکړه .

ارشد احمد ایئر انټر نیشنل ټریولز پشاور

(د مذکوره بالا استفتاء سره سائل د حضرت مفتی صاحب په نام درج ذیل خط هم لیکلی)

(خط ازسائل)

بخدمت جناب حضرت مفتي صاحب !

تر سلام وروسته عرض دادی زه په خیر یم ستا خیریت د الله رب العزت څخه غواړم

زه یو ادنی طالب علم یم یو ځل لائبریري کي ستا کتاب سفرنامه (جهان دیده) مي لاس ته راغی ، کله چي می ولوست نو زه پوه شوم چي ماته د اسلامي تاریخ یو خزانه لاس ته راغله ، ددې څخه وروسته په پشاور کي ما د شیخ الحدیث مولانا حسن جان صاحب څخه ستا په اړه سوال وکړه چي هغه ستا تعریف په دې ډول وکړ ، چي زما محبت ستا سره

نور هم زيات شو . او اوس ستا د تصانيفو يو مجموعه زما سره موجود ده . او ستا سره دملاقات شوق لرم ، لکن مالي حالات او مصروفياتو په وجه د کراچي سفر او دزيارت شرف تر اوسه لا راته حاصل شوی نه دی ، بهر حال که دغه خط تاته ورسيدو نو ته راته ستا قيمتي وخت راته فارغ کړه او په څو الفاظو کي راته په خپل لاس خط وليکه چي زما تسلي وشي ، چي ستا زيارت ماته نصيب شو ، نور خط نه اوږدوم چي ستا وخت ضائع کړم ، لکن ددعاؤ غوښتنه کوم چی په خپلو دعاؤ کي ناچيز هم ياد کړې. ارشد احمد

جواب: مکرم ومحترم ! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا خط راته ورسيدو تاچي دمحبت اظهار کړی دی ، شکر گذاريم ، او ستا ددعاؤ طالب يم چی الله ﷻ دی راته رضائی کامله په نصيب کړي ، آمين ، تاته هم دعاوي کوم چی الله ﷻ دی په ټولو مقاصد حسنهؤ کي کامياب کړي . ستا دسوالاتو جوابات په ترتيب سره په دې ډول دی:

۱: دويزا حاصلول جائز محنت دی او ته ورباندي اجرت اخستلی شې (۱) لکن ددې لپاره هيڅاته رشوت ورکول جائز نه دی (۱) او په رشوت سره داجرت ډيرول جائز نه دی ، دويزې فيس قانونی وی ، هغه ته دخپل اجرت علاوه هم وصول کولی شې.

---

(۱) لانه عمل مباح يجوز اخذ الاجرة عليه ويستأنس فی هذه المسئلة من العبارات الآتية :
فی الهندية الباب الثانی والثلاثون فی المتفرقات (ج ۴ ص ۵۲۶ طبع رشيديه کوئته) فی الکبری اهل بلدة ثقلت عليهم مؤنات العمل فأستأجروا رجلا بأجرة معلومة ليذهب ويرفع امرهم الی السلطان الاعظم ليخفف عنهم بعض الحيف واخذ الاجرة من عامتهم غنيهم وفقيرهم ذکر ههنا انه ان کان بحال لو ذهب الی بلد السلطان تهيا له اصلاح الامير يوماً او يومين جازت الاجارة وان کان بحال لا يحصل ذلک الا بمدة فان وقتوا اللاجارة وقتاً معلوماً فالاجارة جائزة والاجر کله له وان لم يوقتوا فهی فاسدة وله اجر مثله .
وفی فتاوی قاضی خان باب الاجارة الفاسدة ج ۳ ص ۱۸ اهل بلدة ثقلت عليهم المؤنات فاستأجروا رجالاً باجر معلوم ليذهب الی السلطان ويرفع القصة ليخفف عنهم السلطان نوع تخفيف وأخذ الاجر من عامة اهل البلدة وان کان بحال لا يحصل المقصود فی يوم او يومين وانما يحصل فی مدة فان وقتوا الاجارة وقتاً

۲: دغه کار بلکل حرام دی، ، دو که ده ، دهغه اجرت حرام دی[۲]
۳: دغه کار هم بالکل حرام دی او ددې آمدني حرام ده.
۴: که دحکومت دطرف څخه قانونًا یا عملاً ددې اجازت وی نو جائز دی. ستا آخری سوال واضح نه دی نو دجواب څخه معذرت غواړم.
والسلام ۲/۱/۱۴۲۱ هـ (فتوی نمبر ۷۴/۴۰۸)

په انشورنس کمپنۍ کي دملازمت حکم

سوال: دانشورنس داداري نمائنده جوړیدل یا بل کار کولو ملازمت په باره حکم څه دی؟
جواب: په دې محکمه کي ملازمت کول جائز نه دی[۳]
والله اعلم حقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۳/۵/۱۳۸۸ هـ (فتوی نمبر ۵۹۲/۱۹ الف)

دوکالت دپیشې په وسیله درقم دحاصلولو حکم

جازت الاجارة وله کل المسمی وان لم یوقتوا فسدت الاجارة وکان له اجر المثل علی اهل البلدة علی قدر مؤنتهم ومنافعهم ... الخ.
(۱) وفی المشکوة کتاب الامارة والقضاء ج۱ ص۳۳۷ (طبع رحمانیه) عن عبدالله بن عمرو قال: لعن رسول الله ﷺ الراشي والمرتشی.
(۲) ولی چی اجاره علی المعاصی جائز نه ده دتفصیل لپاره وړاندنیو مسئلو ته رجوع وکړی.
(۳) وفی الهدایة باب الاجارة الفاسدة ج۳ ص۳۰۶ (طبع مکتبه رحمانیه) ولا یجوز الاستیجار علی الغناء والنوح وکذا سائر الملاهی لانه استیجار علی المعصیة والمعصیة لا تستحق بالعقد.
وفی بدائع الصنائع ج۴ ص۱۸۹ (طبع سعید) وکذا کل اجارة وقعت لمظلمة لانه استئجار لفعل المعصیة فلا یکون المعقود علیه مقدور الاستیفاء شرعًا، وکذا فی الهندیه ج۴ ص۴۱۱.
وفی تکملة فتح الملهم ج۱ ص ۶۱۹ فان کان عمل الموظف فی البنک ما یعین علی الربا کالکتابة او الحساب فذلک حرام بوجهین الاول اعانة علی المعصیة والثانی اخذ الاجرة من المال الحرام ...

سوال: ايا دوكيل دوكالت په وسيله حاصل شوې روپۍ حلال دی ؟او چې وكيل ته دربنتنې مقدمې دپيروي هم حقائقو رد وبدل پيش كول وی.

جواب: دوكالت په پيشه كي چي درواغ ويل او ناحق ثابت كول نه وی نو جائز دی (۱) لكن په كومه مقدمه كي دغه كارونه كيږي نو جائز نه دی او دهغه آمدني حرام ده.

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ٦/ ۲/ ۱۳۸۸هـ(فتوی نمبر ۱۵۳/ ۱۹الف)

۱: دملازمت دطرفی په زمانه كي دتنخوا حكم

۲: درشوت په وركولو دملازمت بحاله كول دملازم لپاره دطرفي دزمانې دتنخوا حكم

سوال: محترم ومكرم جناب مفتی صاحب !السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

عرض دادی چي په لاندينيو مسائلو كي دقرآن او سنت په رڼا كي جواب مطلوب دی.

زيد دپاكستان دايرفورس په ښاخ كي ملازم دی ، اداري څلور كاله وړاندې دملازمت څخه برطرف كړو چي ستا ددو طيار په پرواز كي شل يا پنځلس منټه تاخير

---

(۱) وفی نور الانوار ص۱۰۷ ان وكل احد رجلاً ان يخاصم المدعی عند القاضی يحمل علی مطلق الجواب لان الخصومة هو الانكار فقط محقًا كان المدعی او مبطلا وهو حرم شرعًا لقوله تعالی : ولا تنازعوا ، فلا بد ان يصرف الجواب مطلقًا بالرب والاقرار مجازًا من قبيل اطلاق الخاص الی العام فلو اقر الوكيل علی مؤكله جاز عنده ... الخ .

وفی الهداية كتاب الوكالة ج۳ ص۱۷٦ ويجوز الوكالة بالخصومة فی سائر الحقوق لما قدمنا من الحاجة اذ ليس كل احد يهتدی الی وجوه الخصومات وقد صح ان عليًا وكل فيها عقيلاً وبعد ما اسن وكل عبدالله بن جعفر .

ددې سره دامداد الفتاوی ج۳ ص۳۲۰ وامداد الاحكام ج۳ ص۵۸۰ و۵۸۱ وعزيز الفتاوی ص٦٦۷ (طبع دار الاشاعت) وګوری .

راغلی دی ، حقيقت دادی چی ددې غلطی ذمه وار نور خلک ؤ ، زيد ددې اداري مستند ، ديانت دار او محنتی او مستقل ملازم ؤ.

خير ! مقدمه په عدالتو کي روانه وه ، درې کاله وروسته دعدالت قاضي فيصله وکړه چي هغه ولي ايستل شوی دی ، دا يوه بيله خبره ده ، (ددې خبر ضرورت نه محسوسيږي) ددې ايستل چي په قانوني طور باندی ؤ هغه نه ؤ اختيار شوی ، نو دده ملازمت دی دوباره بحاله شي ، او دده ټول واجبات دی ورکړل شي ، لکن اداري دغه فيصله ونه منله په عدالت عاليه کي يې مقدمه دائر کړه ، او درخواست يې ورکړو چي که ددغه قانوني سقم وي نو فيصله دي ورباندی وباسي ، عدالت عاليه کي تر ټولو لوی قاضی حکم وکړ چی تمام واجبات دی ورکړل شي ، او تنخوا دی جاري شي ، که فيصله شوې وای نو زيد به ټول واجبات ورکول ، کله چی مقدمه يې وګټله نو ملازمت بحاله او ټول رقم ورته ورکړل شول.

اوس زيد ته رقم وصول کولو وقت دی ، يعنی ماهانه تنخوا او دوراندينيو واجباتو رقم ، لکن هغه وايي: چي ما په خلور کاله کي کار نه دی کړی ، او نه ماته دهغو دطرف څخه څه ويل شوی دی ، نو ماته چي کوم رقم راکول کيږي دهغه وصول کول جائز دی که يا ؟ او مقدمه دګټلو په صورت کي ماته هلته دوباره ملازمت کول جائز دی کوم يا ؟

اداره حکومت ده ، هر سړی ددې ملازم دی ، دغه شاخ داير فورس وړوکی دغټو ملازمينو په روپو سره قائم شوی دی ، ددې فائده خپله دوی او ايرفورت ته رسيږي ، زيد صرف ددې اداري ملازم دی ، دغه اداره دچا ذاتي ملکيت نه دی ، دلته دملازم راوستلو او ايستلو طريقه شرعي نه ده ، زموږ په اداري کي چي کوم قانون دی هغه مطابق کار وائي شوې ده.

زيد وايي: که ماته دغه رقم او ملازمت دوباره جائز نه وی بلکه حرام وی نو زه هغه نه غوارم.

سوال ۲: بالکل ددې سره جوخت بله مقدمه دی چی يو سړی د عدالت يو اهلکار ته څه رقم ورکړل يعنی په رشوت وی دده په حق کي يې فيصله وکړه ، اوس دتنخوا بغير

دکار کولو وړي په دې کي شک نشته دغه سړی هم پر حق ؤ ، او دخپل جائز کار لپاره يې رشوت ورکړی ؤ بصورت دیگر دهغه پر خلاف فیصله کیدله اوس حکم څه دی ؟

جواب: دحکومت دقانون ماتحت دسرکاری ملازمینو (فوجي وي که سول) تقرر او تنزل یا معزولي وغیره چي په عمل کي راځي دهغه دقانون دنفاذ وروسته دفریقینو دمعاهدې سره سم کیږي ، او پر هغه باندی هغه احکام جاری کیږي چي په معاهده کي شرائط طی شوی وی ، نو دهغه شرائطو چي معاهده کي خلاف ورزي دقانون بلل کیږي ، اوس که کومه سرکاري اداره دهغو شرائطو یا قانون خلاف ورزی کوی کوم ملازم يې معزول کړو ، چی په قانون کي دا هم چي داسي معزولي قانوناً معتبر نه ده ، نو دغه معزولي دشرائط معاهده خلاف ده شرعًا صحیح نه وی او زید بدستور ملازم دی ، او دغه فیصله په عدالت کي چیلنج کول ددې خبری ثبوت دی چی دهغه خدمات داداري دپوره آمادگي نښه ده . نو دده کار کول ده دغلطي په وجه نه ده ، بلکه داداري دغلطي په وجه ده . چي اداري ده ته کار کولو موقع نه ده ورکړې ، لهذا که عدالت په هغه زمانه کي تنخوا دمحکمې څخه ورته ورکړي دمذکوره وجو پر بناء ددې لپاره جائز ده ، بیا هم که دی په احتیاط سره هم وکړل ددې وخت تنخوا نه واخلی نو دا ښه تقوی ده ، انشاء الله موجب اجر به وی.

جواب: دغه ملازم ته رشوت ورکول هرگز جائز نه دی (۱) ده چي رشوت ورکړی دی نو دسخت حرام ارتکاب يې کړی دی ، او که درشوت په وجه ورته ناحق فیصله شوی ده نو دوچنده گناه ده ، او دغه رقم اخستل ورته جائز نه ده ، لکن که فیصله په جواب نمبر ۱ کی دتفصیل مطابق شرعًا درست وی نو درشوت دگناه باوجود دکار نه کولو تنخوا ورته جائز ده چي دهغه وجه په جواب نمبر ۱ کي لیکل شوې ده.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۰/ ۱۱/ ۱۴۰۹ هـ (فتوی نمبر ۱۹۳۱/ ۴۰ د)

په لیز باندی دموټر رانیولو حکم چ

---

(۱) وفی سنن الترمذی ج۱ ص۲۴۸ (طبع قدیمی کتب خانه) عن ابی هریرة رضی الله عنه لعن رسول الله ﷺ الراشی والمرتشی فی الحکم.

سوال: شيخ الحديث ومفتي صاحب ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

په ليز چي بينک موټر ورکوي د هغه شرعي حکم څه دی ؟

جواب: محترم ! سلام مسنون

په ليز د موټر معاهدات په جائز او ناجائز دواړه ډوله کيږي نن ورځ اکثر ليز معاملات ناجائز دی ، البته د ميزان بينک طريقه کار بهتر دی ، د دې څخه د فائدې اخستلو ګنجائش دی.

والسلام ۸ / ۳ / ۱۴۲۵ هـ (فتوی نمبر ۱۸ / ۲۹۲؟)

په سودی قرضه درانيول شوی کور کرابې حکم

سوال: حضرت علامه مفتي تقي عثماني صاحب ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

بعد از سلام مسنون آکلينډ (نيوزی لينډ) څخه خليل احمد سلام قبول کړه ، او دعا دی چي الله تعالی ستا صحت او عافيت سالم ولری ، او موږ ستا څخه د استفادې موقع راپه برخه کړي.

عرض دادی چی ستاسره چي پر تليفون خبره شوې وه ، په هغه حواله باندی سوال عرض کوم چي دلته يوه کميټي دی چي تر هغه لاندي يوه بله کميټي ده چي کار بار کوی ، او منافع يې مختلفو مساجدو ته ورکوي ګويا چي دغه کميټي د نيوزی لينډ د تمامو مسلمانانو ده.

هغو څو مياشتي وړاندی يو کور رانيولو د کرايې لپاره ، چي د هغه قيمت ۸ لکه ۲۰ ډالرو چي په هغه کي يې ۴ لکه ۵۰ زره د بينک څخه قرضه واخستله ،باقي قرض حسنه په ډول جمع کړل شوې قيمت يې ادا کړو ، دغه عمارت يې په اجرت د مياشتي په ۷۰ ډالره سره ورکړو ، چي په مساجدو او په کار د خير کي به استعماليږي ، ظاهر ده چي پر دې باندي سود هم ورکول کيږي ، لهذا ګناه ده ، او په دې معامله ختم شي ، او کور دي وپلورل شي او قرضه دی ختم کړي ، لکن يو بل رايه داده چی دادی وي د دې څخه دی فائده اخستل کيږي ، او سودي قرضه دی ادا کړل شي ، ولی چی کور که وپلورل شي ،

قرضه ادا شي نو تقريبًا يو لاک ډالر نقصان دی ، نو په صورت کي څه پکار دی ؟ او شريعت اسلامي کي زموږ رهنمائي ضروري ده ، برائی کرم د دلائلو په روشنی کي زموږ رهنمائی وکړه ، او ژر يې راته راوليږه.

احقر خليل احمد نادات ۲۰۰۲/۸/۱۳م

جواب: مکرم ومحترم جناب مولانا خليل احمد صاحب زيد مجدكم ! السلام عليكم ورحمة وبركاته.

ستا فاکس راته ورسيدو ، دسوال جواب دادی چی دبينک قرضه اخستل سخت گناه ده ، که په غلطی سره واخستل شي نو ځان ورځخه خلاصول واجب دی ، لکن په دې قرضې چي کور رانيول شوی دی ، دهغه څخه فائده اخستل حرام ده . لهذا ددغه سودي قرضې څخه ژر تر ژر ځان خلاص کړل که ممکن وی نو کور دي نه پلوري سودی قرضه دی ادا کړي او دکور څخه استفاده جائز ده ، حکيم الامت حضرت مولانا اشرف على صاحب تهانوی قدس سره داډول فتوی ورکړې ده (امداد الفتاوی ص۱۲۹ و ۱۷۰ ص۳ سوال نمبر ۲۲۴) لکن دا په هغه صورت کي جائز ده ، چي سودي قرضه وار لمخه لا خلاصه کړل شي ، که دکور دپلورلو څخه بغير سودی قرضه ادا کول ناممکن وی ، يا ځنډ په کي راځي چي په سودي قرضه کي نور زياتوب راشی ، او مسلسل دادائيگي گناه جاري وي نو بيا کور وپلوري او دسودي قرضې څخه ځان خلاصول ضروری ده.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۸ / جمادی الثانيه ۱۴۲۳هـ (فتوی نمبر ۵۲۱/۷۷ (۱)

---

(۱) دخوالو لپاره ورأندنيو فتواؤ ته رجوع وكړي.

کتاب الرهن

(رهن یعنی دګروی او دګروی متعلق مختلف مسائل)

د پازړ په ډول چې رقم ورکړل شوی وی هغه قرض دی که رهن؟
(دځو فقهي عباراتو وضاحت)

سوال بخدمت شیخی ومرشدی واستاذی مدظلکم ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

بنده په ذو الحجه ۱۴۲۲ هـ کي یو علمی خط لیکلی ؤ چي په هغه کي دډپازړ دجواز فقهي تخریج باندی شبه عرض شوې وه ، جناب مفتی صاحب په جواب کي لیکلی ؤ دهغه فتوی کاپي دی ددار العلوم ځخه راوغوښتل شي ، په هغه کي چي زما ترکومه یاد ده ، مفصل تخریج بیان شوی دی بنده دهغه وروسته فتوی فوټو کاپی حاصل کړه ، فتوی دمفتی عبدالرؤف سکهروی صاحب وه . او پر هغه باندی دحضرت مولانا سحبان محمود صاحب دستخط هم ؤ لکن ددې فتوی په لیدلو سره هم دبنده شبه لرې نه شوه ، نو بنده دوباره دحضرت مفتی صاحب خدمت ته پیش شو ، نو مفتی صاحب یو طالب علم پر ذمه ددې تحقیق ورکړو ، کله چې تیار شي نو یوبه شه ، چنانچه دهغه وروسته بنده متعدد مرتبه دار الافتاء ته رجوع وکړه و لکن بنده ته هیڅ په لاس ورنغلل ، بالآخر څه مده وروسته معلومه شوه چي فتوی تیاره شوه ، بنده هغه فتوی دمولانا افتخار بیګ په وسیله حاصل کړه ، پر دې فتوی دحضرت مفتی صاحب دستخط ؤ .

وړاندې دبنده دا خیال ؤ چی شاهد دحضرت مفتی صاحب په ذهن کي به تخریج بل ډول وی یا ددې فتوی په اړه دبنده شبه ختم شي جواب به یې وشي ، لکن دا فتوی چی می کله ولیده نو معلومه شوه چي ددواړو خبرو ځخه یوه هم نشته ، په دې فتوی کي هغه تخریج دی ، چی مفتی عبدالرؤف صاحب کړی ؤ . او په دې فتوی کي دبنده هغه شبه ده چی سابق وه .

نو بنده یو واری بیا دشبهې داعاده کولو جرأت کوي ، امید دی چی دا ځل دحضرت مفتی صاحب دفتوی سره ددې شبهې ازاله وشي .

دډپازړ په ډول درقم اینښولو دفقهي تخریج خلاصه داده چی دغه معامله اجاره بشرط قرض ده . او چونکه شرط په عرف عام سره جائز دی .

په اړه عرض داده چې څنګه چې غرض او مقصد لاندې دغه رقم ورکول کيږي .
ددې پيش نظر دغه رقم باندې درهن تعريف صادق دی ، درهن تعريف تنوير الابصار کي
په الفاظو نقل شوی دی:

حبس شيئ مالي بحق يمکن استيفاؤه منه (رد المحتار ج٦ ص٢٧٧) او عقود کي
اعتبار معاني ته دی ، او په عرف عام کي دبنده په علم سره هيڅ څوک دې رقم ته قرض نه
وايي بلکه رهن ورته وايي.

او بل درهن په باره کي راجح قول دادی چې رهن څخه انتفاع جائز نه ده
(ردالمحتار ج٦ ص٤٨٢) او دپازټ رقم څخه انتفاع اخستل کيږي.

بله شبه داده چې رد المحتار ج٦ ص٥٠٨ کي تصريح شوی چې ثمن په ابتداء کي
رهن جوړول صحيح نه دی ، حيث قال: والثمن وان کان دينًا لا يصح رهنه ابتداء لکنه
يصح رهنه بقاء ددې تقاضا داده چې دډپازټ په طور رقم ايښوول جائز نه دی.

نو دحضرت مفتي صاحب څخه دوباره عرض دی چې ددې شبهاتو ازاله وکړي ،
دحضرت مفتي صاحب څخه دعلم او عمل دتوفيق ددعا درخواست دی.

بنده محمد عامر / خادم جامعة الرشيد ، احسن آباد ٢٢ ربيع الثانی ١٤٢٥ هـ

جواب عزيز مکرم سلمه الله تعالى ! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

رهن اګرچې دراهم او دنانير نه شي کيدلی (او دثمن ددين په باره کي چې تا
عبارت ليکلی دی په هغه کي به غالبًا دوانکان واو غلط وی ، او مطلب يې دادی چې ثمن
که دين وی نو ابتداء رهن نشي صحيح کيدلی) څنګه چې په تمامو متونو کی تصريح ده
، مثلا په هدايه کی دی:

ويجوز رهن الدراهم والدنانير (ج٤ ص٥٣١)(١) لکن
دډپازټ رقم رهن په دې نه بلل کيږي چې رهن بالدرک نه صحيح
کيږي ، کما فی الهدايه وغيرها والرهن بالدرک باطل ، والکفالة
بالدرک جائزة ، والفرق ان الرهن للاستيفاء ولا استيفاء قبل الوجوب

---

(١) ج٤ ص٥٢٩ (طبع مکتبه رحمانيه)

، واضافة التمليک الی زمان فی المستقبل لا تجوز (ايضاً ج ۴ ص ۵۲۷) (۱)

د پازټ رقم د دې غرض لپاره دی چې کله دکان يا کور خالی کړی نو که دکان يا کور کي نقصان شوی وی ، نو دهغه ضمان ورڅخه اخستل کيږی ، دغه ضمان فی الحال واجب نه دی محض محتمل دی ، لهذا د پازت ته رهن نه ويل کيږي ، دغه قرض دی او مشروط بحکم العرف دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۲ / ۵ / ۱۴۲۵هـ (فتوی نمبر ۳۲ / ۷۱۸)

د رهن (ګروي) دکان په کرايه ورکول

سوال: زيد خپل دکان بکرته يوولس سوه روپۍ په ګروي ورکړی دی ، او دا ترمنځ طی شوې ده چې دکان مذکور مرتهن چاته چي يې خوښه وي په کرايه ورکولی شي ، په درو کالو کي که راهن روپۍ اداکړي نو مرتهن به دکان پريږدي ، مرتهن مياشتنی دکان په يوولس سوه روپۍ په کرايه ورکړو ، دغه کرايه چی د درو کالو اتلس سوه روپۍ جوړيږي ، مرتهن ته جائز دی که يا؟ ايا هغه سود دی؟ دا هم تحريری معاهده وشوه چي که په درو کالو کي راهن روپۍ ادا نکړي نو دغه دکان به د مرتهن پر نام رجستر کوي.

---

(۱) ج ۴ ص ۵۲۵ (طبع مذکور)

وفی الدر المختار كتاب الرهن باب مايجوز ارتهانه ومالا يجوز ج ۶ ص ۴۹۲ (طبع سعيد) ثم لما ذكر مالا يجوز رهنه ذكر مالا يجوز الرهن به فقال ولا بالامانات كوديعة وامانة ولا بالدرک خوف استحقاق المبيع فالرهن به باطل بخلاف الكفالة كما مر .

وفی الشاميه تحته (قوله بخلاف الكفالة) ای بالدرک فانها جائزة والفرق ان الرهن للاستيفاء ولا استيفاء قبل الوجوب لان ضمان الدرک هو الضمان عند استحقاق المبيع فلا يصح مضافًا الی حال وجوب الدين لان الاستيفاء معاوضة واضافة التمليک الی المستقبل لا تجوز اما الكفالة فهو للالتزام المطالبة لا للالتزام اصل الدين ولذا لو كفل بما يذوب له علی فلان يجوز ولو رهن به لا يجوز كفاية ملخصاً ... الخ وكذا فی البحر الرائق ج ۸ ص ۲۴۴ (طبع سعيد)

جواب: په صورت مسؤله کی ددکان په کرایه ورکول رهن باطله وی ، او دکرا...
چي څونه رقم بکر وصول کړی دی هغه ټول دزید حق دی ، بکرته جائز نه دی هغه سو...
گناه کبیره دده ، هو ! هغه دا کولی شي چي خپل قرض چی یوولس سوه روپی دی
راوگرزوی او باقي ټولي روپی زید ته بیرته ورکړي.

فی رد المحتار : واما الاجارة فالمستأجر ان كان هو الراهن فهی باطلة وكانت بمنزلة ما اذا اعار منه او اودعه وان كان هو المرتهن وجدد القبض للاجارة او اجنبيًا بمباشرة احدهما العقد باذن الاخر بطل الرهن والاجرة للراهن وولاية القبض للعاقد ولا يعود رهنا الا بالاستئناف آھ (شامی ج۵ ص۲۵۲) (۱) والله سبحانه وتعالی اعلم /

احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۱۵/ ۱/ ۱۳۸۸ھ (فتوی نمبر ۸۴/ ۱۹ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفا الله عنه ۱۲/ ۱/ ۱۳۸۸ھ

دمرهونه مځکي کښت او دهغه دآمدني څخه قرض وصول کولو حکم

(۱) رد المحتار کتاب الرهن ، باب التصرف فی الرهن والجناية عليه وجنايته ... الخ ج۶ ص۵۱۱ (طبع سعید وفی طبع دار الفکر بیروت ج۶ ص۵۱۱)
وفی الهندية كتاب الرهن الباب الثامن فی تصرف الراهن او المرتهن فی المرهون ج۵ ص۴۶۲ (طبع بلوچستان بک ڈپو) وان آجر المرتهن من اجنبی بأمر الراهن يخرج من الرهن وتكون الاجرة للراهن ... الخ.
وكذا فی فتح القدير ج۹ ص۱۱۷ كتاب الرهن ، بدائع الصنائع كتاب الرهن ج۶ ص۱۴۶ (طبع سعيد) .
والبحر الرائق كتاب الرهن ج۸ ص۲۶۲ (طبع سعيد) والعناية شرح الهداية ج۹ ص۱۱۷)

سوال: يو سړی چې خپله مځکه يې دبل سړی سره په رهن ايښې ده . مرتهن د هغه څخه نفع حاصل کوی ، اوس چې يو نوی قانون حکومت جاری کوی چې که چا سره مځکه په رهن سره ترشلو کلو زياته پاته وی ددې وروسته هغه د کوم عوض بغير دی راهن ته ورکړل شي ، ايا دغه معامله درسته ده ؟

جواب: مرتهن ته د رهن مځکه کرل او د هغه نفع حاصلول جائز نه ده(۱) هغه چې کرلې او څونه آمدنی يې ورڅخه پورته کړې ، که هغه آمدنی د قرض د پوره کولو لپاره کافی وی نو اوس د راهن پر ذمه قرض باقی نه دی او که پوره نوی نو څونه روپۍ چې پاته دی هغه دی ورکړي او خپله مځکی د مرتهن څخه واخلی. (۲)

والله اعلم احقر محمد تقي عثمانی عفی عنه ۱۴ / ۱۲ / ۱۳۸۷ (فتوی نمبر ۱۴۵۵ / ۱۸ الف)

الجواب صحيح محمد عاشق الهی بلندی شهری.

درهن څخه نفع اخستل او ترشلو کلو وروسته بې له عوضه رهن واپس کولو حکم

(۱) وفی رد المحتار ، کتاب الرهن ج۶ ص ۴۸۲ (طبع سعيد) لا انتفاع به مطلقا لا باستخدام ولا سکنی ولا لبس ولا اجارة ولا اعارة سواء کان من مرتهن او راهن (الا باذن) کل للآخر وقيل لا يحل للمرتهن لانه ربا.

وفی الشاميه تحته ... لا يحل له ان ينتفع بشئ منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له فی الربا لانه يستوفی دينه کاملا فتبقی له المنفعة فضلاً فيکون ربا ... الخ.

کفاية المفتی ج۸ ص۱۴۴ (طبع جديد دار الاشاعة) کی دی چی پر مځکه دمرتهن صرف قبضه کول جائز دی ، دهغه کاشت کول جائز نه دی ، که په خپله کاشت وربأندی وکړی نو پوره کرايه به يې راهن ته ورکوي ، او ددې رقم څخه به يې وضع کوي ، که يې بل ته په کاشت ورکړي نو دهغه پورا معاوضه به دراهن وی يا رقم درهن څخه به وضع کوي.

(۲) شاميه کتاب الرهن ج۶ ص۴۸۲ (طبع سعيد)

سوال: (خلاصه سوال) دلته دا رواج ده چې خلګ مځکه په رهن سره ورکوي ، او مرتهن د مال مرهونه څخه نفع اخلي ، تر دې وقته راهن رقم نه وي پوره کړی ، نو د حکومت لخو د نافذ قانون سره سم چې که تر شلو کلو رهن واوړي نو بیله عوضه به یې مرتهن واپس کوي ایا داسي کول جائز دی ؟

جواب: د رهن د مځکې نفع اخستل بالکل جائز نه ده حرام او په حکم د سود کې ده د چاسره چې رهن وی نو د دې رواج چې ممکنه وی نو بندول یې واجب ده.

لايحل ان ينتفع بشی منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن له فی الربا لانه يستوفی دينه کاملاً فتبقی له المنفعة فضلاً فيکون ربًا وهذا امر عظيم (شامی جلد خامس) ([1])

بيا که حکومت دغه قانون نافذ کوی وی چې شل کاله وروسته به رهن بیله عوض واپس کیږي نو تر دې وخته که مرتهن دو نه فائده ور څخه اخستې وی چې هغه ده د قرض سره مساوی یا زیاته وی ، نو قرض دار ته دی د خپلې مځکې څخه ګټه اخستل جائز ده ، او پر مرتهن واجب ده د قرض څخه چې ده زیاته نفع وصول کړې ده هغه دی راهن ته ورکړي ([2]).

والله اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی الله عنه ۱۴ / ۱۲ / ۱۳۸۷هـ (فتوی نمبر ۱۴۲۴ / ۱۸ الف)

الجواب صحيح محمد عاشق الهی بلند شهری.

د ګروی موټر سائیکل استعمال کول او د هغه کرایه په قرض کې د محسوب کولو حکم.

---

(۱) د سابقه فتوی حاشیه وګوری.

(۲) ایضاً

سوال: یو سړی چی زموږ سره شل زره روپو به عوض کی موټر سائیکل په ګروي اینبی دی او موږ ته یې اجازت راکړی دی چی تر څو دی رقم ادانه کړي نو د موټر سائیکل څخه استفاده کوی ایاموږ ته جائز ده چي موږ دهغه موټر سائیکل استعمال کړو ؟

جواب: کوم موټر سائیکل چي تاسي په ګروي اینبی دی دهغه استعمال جائز نه دی ، البته د استعمال شوی موټر سائیکل وکرایې ته دی حساب وشی چی څونه کرایه یې جوړه شي هغه ته دی حساب وشي او په قرض کي دی حساب شی نو جائز دی (۱)

والله سبحانه اعلم ۵ / ۱ / ۱۴۱۸ھ (فتوی نمبر ۲۳ / ۲۲۳)

۱ : د قرض په عوض کي د د کانو په رهن کي د ایښوولو حکم.

۲ : مرتهن د اجازت بغیر د راهن د کانو نه نه شي پلورلی.

۳ : د ګروي په د کانو کي د سامان ایښوولو څخه د رهن معامله نه ختمیږي.

سوال ۱ : ګزارش دادی چی د دغو مسئلو په اړه فتوی مطلب دی . هغه مسئله داده چی محمد اسلم خان ولد محمد عباس خان د شبیر احمد ولد عبد المجید مبلغ ۱۱۰۲۰۸۹ روپۍ ورکړې دی ، چی تصدیق یې په خپل تحریر کي کړی دی . محمد اسلم خان ولد عباس خان په خپل ملکیتي جائیداد ئي د درو د کانو قبضه شبیر احمد ولد عبد المجید ته ورکړې ده ، او بطور ثبوت قبضه د کرایې د درو کالو لپاره د خپل طرف څخه ورکړې ده ، (واضح دی وی د کرایې ادائیګي نه ده شوې) او وایي چی زه د فلان تاریخ پوري تاته خپل رقم ادا کوم او ته به راته د کانونه واپس راکوې او که تر دې تاریخه مي ستا روپۍ ادا نه کړې نو ته زما د کانونه فروخت کولی شې او خپل رقم وصولی کولی شې ، براه کرم خپله فتوی راته ولیکه چي په دې معامله کي شرعی حکم څه دی ؟ شبیر احمد ته څه حق حاصل دی ؟ جزاکم الله فی الدارین.

---

(۱) ایضاً

سوال۲: دمندرجه معاملې وروسته محمد اسلم خان وتښتید ، او بل سړي په نام دحافظ عبدالرشید په قول چی زما یې هم پنځه لکه روپۍ وړې دی ،د محمد اسلم ملکیتی جائداد کاغذات یې دکوم بل دوست نام اړولی دی.

په دې دکانونو کی یو دکان دبل سړی په قبضه کي په عوض د ۱۴۰۰۰ زره روپو کي دی ، نو حافظ عبدالرشید هم دغه رقم ادا کړل او یو دکان یې په خپله قبضه کي واخست ، ددې دکان څخه علاوه په دې مارکیټ دحافظ عبدالرشید په قبضه کي څلورنور دوکانونه دی ، دمارکیټ ملکیت منتقل کولو څخه وړاندی حافظ عبدالرشید په علم کي داخبره وه چی دغه درې دکانونه په دې مارکیټ کي دشبیر احمد سره بطور رهن دی ، دمارکیت په دغه کانو کي دشبیر احمد څه سامان هم شته چی دکان خالی نه وی او دقبضې ثبوت شي ، هیڅ ډول کارباری معامله نه ده رامنځ ته شوې ، او په تجاری ډول ددې دکانو استعمال شوی دی و لکن حافظ عبدالرشید یواځي سامان داینښوولو سره ددکانو درهن څخه انکار وکړو و وروسته حافظ عبدالرشید ، شبیر احمد ته دمقدمې چلولو دمکۍ ورکولې یو معاهده یې وکړه ، چي به هغه کی پر داخبره مجبورکړل شو چی هغه ددکانو کرایه ادا کړی او کله چی دکانونه فروخت کړی نو شبیر احمد به حافظ عبدالرشید ته دوه لکه روپۍ بطور رسید ادا کوي و او دغه دکانونه په شرعی نقطه نگاه سره دشبیراحمد سره رهن دی ، په دې سلسله دڅو خبرو شرعی فتوی مطلوب ده.

۱: دحافظ عبدالرشید دغه فعل شرعًا څنګه دی ؟

۲: دحافظ عبدالرشید معاهده دشرعي نګاه څخه څه حیثیت لری ؟

۳: دحافظ عبدالرشید شرعًا ذمه واری څه ده ؟

۴: په دې معامله کي دشبیر احمد شرعًا څه حق دی ؟ بینوا توجروا .

جواب: په مذکوره دوو سوالو کي چي څه تحریر شوی دی ، که هغه درست وی نو ددواړو سوالو مشترک جواب دادی چی دمحمد اسلم خان تقریبًا دیوولس لکو روپو دمدیون حیثیت چی شبیر احمد ته یې درې دکانونه په قبضه کي ورکړی دی چی که ما پر فلان تاریخ رقم ادا کړل نو ته دکانونه پلورلی شې ، او خپل رقم وصول کولی شې ، شرعًا دغه دکانونه دشبیر احمد سره رهن دی (للعبارة الاولی) او بطور ثبوت یې قبضه ورکړې

ده ، چې رسيد ونه يې هم ورکړي دی ، دهغو څخه پر دې معامله کوم فرق نه پريوزی . دا رهن بلل کيږي ، ددې دليل دادی چې شبير احمد دطرف څخه نه کرايه ادا شوې ده . نه محمد اسلم خان دطرف څخه ددې مطالبه شوې ده . او نه کرايه په اصل قرض دمحسوب معاهده طی شوې ده ، اوس چې دغه دکانونه رهن شوی دی . نو دمرتهن يعنی شبير احمد داجازې پرته دد کانو پلورل محمد اسلم خان ته جائز نه دی ، اوس چې حافظ عبدالرشيد ته دخپل مارکيټ بيع دمرتهن شبير احمد تر اجازت پوري موقوف ده ،(للعبارة الثانيه)

که شبير احمد ددې بيع اجازت ورکړی وي که صريحًا وی او که ضمنًا ، نو بيع درست ده ، لکن دسوال څخه معلوميږی ، چې شبير احمد دبيع اجازت نه دی ورکړی ، ددې وروسته چې شبير احمد دحافظ عبدالرشيد سره دکرايه داری معاهده کړې ده ، که هغه دزور او زبردستی بغير په مکمل رضامندي سره شوې وای نو دغه معاهده دبيع ضمنی اجازت بلل کيدلو ، دهغه په وجه دغه دکانونه درهن څخه وتل ، او په هغه کي به دکرايه داری معامله درست وه ، (للعبارة الثانيه).

لکن سوال کی چې کوم صورت بيان شوی دی ، او دهغه وضاحت چې سائل زباني هم کړی دی ، هغه دادی چې کرايه دار معاهده رضا ورغبت سره نه ده شوې ، بلکه شبير احمد دطرف څخه دغه معاهد ددې دباؤ لاندي تر سره شوې ده چې که دغه معاهده ونکړی نو دکانونه چې دده سره رهن دی دهغه دقبضې څخه وزی او په قانونی ډول دهغه قبضه بر قرار ممکن نه ده هغه دمقدمه بازی هم دمکی ورکړل شوې وې ، لهذا که صورت حال دغه وی ، چې په سوال کي بيان شوی دی نو دغه کرايه داری معاهده شرعًا درسته نه دی (للعبارة الرابعة) ترکومه چې ددې خبری تعلق دشبير احمد دقبضې سره دی چې دثبوت په ډول يې دکانونو سامان خوندی کړی دی ، نو دهغه څخه پر رهن باندی کوم اثر نه لويږي ، ولی چې اول خو سامان يواځي يواځي دقبضې دثبوت لپاره ايښی دی ، باقاعده استعمال لپاره نه دی.

دوم دا چې که مرتهن دشی مرهون څخه فائده واخلی هم نو فائده اخستل دمرهون څخه شرعًا جائز نه ده ، او دشی مرهون پر رهن باندی کوم اثر نه غورزوی ، او په دې سره هن نه باطليږي ، لهذا بصورت صحت واقعات مندرجه سوال کی دغه درې دکانونه اوس

هم د شبير احمد سره بطور رهن بلل كيږي . او دده پر ذمه عبد الرشيد ته شرعًا كرايه وركول واجب نه دده . ددې احكامو لپاره دليل په عبارات فقهيه وكي په لاندي ډول دي:

۱ : العبارة الاولى : واما ركن عقد الرهن فهو الايجاب والقبول وهو ان يقول الراهن رهنتک هذا الشيئ بمالک على من الدين او يقول هذا الشيئ رهن بدينک وما يجرى هذا المجرى ويقول المرتهن : ارتهنت او قبلت او رضيت وما يجرى مجراه فاما لفظة الرهن فليست بشرط حتى لو اشترى شيئًا بدراهم فدفع الى البائع ثوبًا وقال له : امسک هذا الثوب حتى اعطيک الثمن . فالثوب رهن لانه اتى بمعنى العقد والعبرة فى باب العقود للمعانى كذا فى البدائع (عالمكيريه ج۵ ص۴۳۲) (۱)

۲ : العبارة الثانية : توقف بيع الراهن رهنه على اجارة مرتهنه او قضاء دينه فان وجد أحدهما نفذ وصار ثمنه رهنًا فى صورة الاجازة ... الخ (الدر المختار ج۶ ص۵۰۶) (۲)

۳ : العبارة الثالثة : وكذلک لو استأجره المرتهن صحت الاجارة وبطل الرهن اذا جدد القبض للاجارة (شرح المجلة ج۳ ص۱۹۱)

---

(۱) عالمكيريه ، كتاب الرهن ج۵ ص۴۳۱ (طبع رشيديه)

(۲) الدر المختار ج۶ ص۵۰۸ (طبع سعيد)

وفى شرح المجلة للاتاسى رقم المادة ۷۴۷ ص۱۸۹ (طبع مكتبه حبيبيه) لو باع الراهن الرهن بدون رضى المرتهن لا ينفذ البيع ... الخ

وكذا فى الهندية ج۵ ص ۴۶۲ الباب الثامن ، كذا فى الهداية ج۴ ص ۵۳۸ (طبع مكتبه رحمانيه) كتاب الرهن (طبع شركة علمية)

۴ : وفی الدر او حبس او قید مدیدین بخلاف حبس یوم او قیده او ضرب غیر شدید الا الذی جاء (درر) حتی باع او اشتری او اقر او آجر فسخ ما عقد ولا یبطل حق الفسخ بموت احدهما (الی) او امضی لان الاکراه والملجئ وغیر الملجئ یعدمان الرضاء والرضاء شرط لصحة هذه العقود وکذا الصحة الاقرار فلذا صار له حق الفسخ والامضاء (ج ۶ ص ۱۳۰) (۱)

وفی الدر : وهل الاکراه بأخذ المال معتبر شرعًا ظاهر القنیة نعم وفی الوهبانیة ان یقل المدیون انی مرافع ، لتبری فالاکراه معنی مصور (قوله ظاهر القنیة نعم) وعبارتها ف ع متغلب قال لرجل : اما ان تبیعنی هذه الدار او ادفعها الی خصمک ، فباعها منه ، فهو بیع مکره ان غلب علی ظنه تحقیق ما اوعده ، قال ﷺ فهذه اشارة الی ان الاکراه بأخذ المال اکراه شرعًا (شامی) قوله (انی مرافع) ای مرافعک للحاکم ای وکان ظالمًا یؤذی بمجرد الشکایة کما فی القنیة (شامی ج ۶ ص ۱۴۲ مطبوعة ایچ ایم سعید)

واللہ سبحانہ اعلم ۱ / ۱۱ / ۱۴۱۰ھ (فتوی نمبر ۷۴ / ۴۱و)

---

(۱) طبع سعید

دمرابحې ، اجارې یامشارکې په تمویل کی درهن طلب کولو حکم

سوال محترم ومکرم ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

الحمد لله خیریت دی ، امید دی چی دجناب مزاج به خیر سره وی.

دلته چینائي ځو مخیر حضرات سره یو شول یو پخوانی خوب (بلاسودی مالیات) باندی دځو میاشتو څخه کوشش روان کړی دی ، ان شاء الله ډیر ژر به دغه خوب هم شرمنده شي ، په دې اړه مندرجه ذیل مسئله کي ستاسي علماؤ رایه مطلوب.

ایا دکوم بزنس یا پروجیکټ مالیات دبرابری لپاره دکوم قسم رهن طلب کول ممنوع دی ؟ په دې اړه دغه خبره دلته واضح کول غواړم چی داسلامی بینک قائم کولو په هندوستان کي ډیر کوششونه شوی دی ، مګر اکثر ناکام شوی ترتولو غټه وجه داده چی دغه رقم دوړلو وروسته دیو قسم دپابندي یا ذمه داری بغیر درقم وړلو درقم په لوټولو په فکر کی نه کیږی دی نه بې پرواساتی.

که ممنوع وی نو دورکړل شوی پونجي حفاظت به څه صورت وي ؟ په دې معامله کي تفصیلی حکم څه دی ؟

جواب: محترم ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

درهن طلب جائز یا جائز کیدل پر دې خبره موقوف دی چی دمالیات فراهم پر څه بنیاد باندی کیږي ؟ که دمرابحې په بنیاد وی نو هغه بیع ده ، چی دهغه قیمت په مستقبل کی واجب الاداء په وجه دخریدار پر ذمه ده نو خریدار څخه رهن طلب کول بالکل جائز دی (۱) داډول که تمویل داجارې پر بنیاد وی نو داجرت دتوثیق لپاره رهن طلب کول جائز دی

(۱) وفی الدر المختار ، کتاب الرهن ج ۶ ص ۴۷۷ و ۴۷۸ (طبع سعید) هو حبس شیئ مالئ بحق یمکن استیفاءه ای اخذه منه کلا او بعضاً کان قیمة المرهون اقل من الدین (کالدین) کاف الاستقصاء لان العین لا یمکن استیفاؤها من الرهن الا اذا صار دینا حکماً کما سیجئ حقیقة وهو دین واجب ظاهراً وباطناً او ظاهراً فقط کثمن عبد ... او حکماً کالاعیان المضمونة بالمثل او القیمة ... الخ.

، نما في البحر . ولا يلزم علينا صحة الابراء عن الاجرة والكفالة والرهن بها لانا نقول ذاک بناء على وجود السبب فصار كالعفو عن القصاص بعد وجود الجرح (البحر الرائق ج۷ ص۵۱۱) (۱) لكن ددې خبرې ياد ساتل پکار دی . چی مقصد يو اخي دادائيگی توثيق دی . لهذا مرتهن (يعنی صورت مسؤله كی ماليات برابرولو لپاره) جائز نه دی چی ددې رهن څخه په هيڅ صورت نفع اخستل جائز نه دد ، (۲) البته كه مديون ادائيگی نه كوی نو هغه پلورلی شي او خپل حق وصول كول جائز دی.

او كه تمويل مشاركه پر بنياد وی نو په دې صورت كی رهن طلب كول جائز نه دی ولی شريک مديون نه دی (۳) البته كه خيانت وكړی يا خپل فرائض صحيح انجام نه كړی نو هغه وقت بيا ذمه دار دی.

والله سبحانه اعلم ۱۹/۲/۱۴۲۷ھ (فتوی نمبر ۱۱/۸۹۲)

وفی الدر المختار ج۶ ص۴۹۷ (طبع سعيد) باع عبداً على ان يرهن المشتری بالثمن شيئاً بعينها او يعطی كفيلاً كذلک بعينه صح ولا يجبر المشتری على الوفاء لمامر انه غير لازم وللبائع فسخه لفوات الوصف المرغوب الا ان يدفع المشتری الثمن حالاً او يدفع قيمة الرهن المشروط رهناً لحصول المقصود .

وفی الشاميه تحت (قوله لفوات الوصف المرغوب) لان الثمن الذی به رهن اوثق مما لا رهن به فصار الرهن صفة للثمن وهو وصف مرغوب فله الخيار بفواته .

(۱) البحر الرائق كتاب الاجارة ج۷ ص ۳۰۰ (طبع سعيد) وړاندنی حاشيه مطالعه كړی .

(۲) وړاندينيو فتواو حاشيه وګوری.

(۳) وفی الهداية ج۴ ص ۵۲۴ و ۵۲۵ (طبع رحمانيه) ولا يصح الرهن بالامانات كالودائع والعواری والمضاربات ومال الشركة لان القبض فی باب الرهن قبض مضمون فلا بد من ضمان ثابت ليقع القبض مضموناً ويتحقق استيفاء الدين منه .

وفی حاشيته قوله قبض مضمون ای قبض يصير به المقبوض مضموناً على القابض بقدر الدين فلا بد من ضمان على الراهن حتى يصير المرهون مضموناً على المرتهن بقدر ذلک الضمان وليس فی الامانات ضمان فان حق صاحب الامانة مقصود على العين .

وفی الدر المختار ج۶ ص ۴۹۲ (طبع سعيد) ولا بالامانات كوديعة وامانة .

وفی الشاميه (قوله كوديعة وامانة) الاصوب وعارية وكذا مال مضاربة وشركة كما فی الهداية ... الخ .

كتاب الهبة

(دهبه د مسائلو بيان)

۱: دمرض الوفات څخه وړاندی هبه کولی شي او خپلي میرمني ته څونه مال هبه کولی شي؟

۲: هبه زباني هم کیدلی شي مګر قبضه ضروری ده

سوال۱: ایا انسان خپل مال او مملوکه جائیداد خپل وارث ته په ژوند کي هبه کولی شي یا نه؟ زه دعمر په آخرنی حصه کي یم، زه غواړم چی خپلی میرمنی او نورو ورثه ؤ ته څه ورکړم میرمني ته څونه ورکولی شم؟ ایا زه داسي کولی شم؟ او خپل مال وچاته هبه کولی شم؟

سوال۲: ایا زباني طور باندی هبه کولی شم؟ او زبانی هبه کیدلی شی یا نه؟ ددې څخه بل مالک جوړیدلی شی یا نه؟ دهبې بهتره طریقه څه ده. او هبه په کوم حالت کي کولی شم؟

جواب۱: مرض وفات (یعنی هغه مرض چی په هغه کي انسان مړ شي) دهغه څخه وړاندی انسان خپل مملوکه جائیداد هر ډول جائز تصرف کولی شي (۱) چی په هغه کي هبه هم داخل ده (۲) لکن داسي طریقه اختیارول مناسب نه دد چی سه هغه یوه وارث ته دټولو ورثه حق ورکړل شي او هغه محروم شي. (۳) لهذا بهتر صورت دادی چی خپلي میرمنی

---

(۱) وفی شرح المجلة للاتاسي ج۴ ص۱۳۲ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع مکتبه حقانیه پشاور) کل یتصرف فی ملکه کیف شاء لان کون الشيئ ملکاً لرجل یقتضی ان یکون مطلقاً فی التصرف فیه کیفما شاء.

وفی شرح المجلة لسلیم رستم باز ج۱ ص۶۵۴ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع حنفیه کوټه) کل یتصرف فی ملکه کیف شاء.

(۲) ایضاً

(۳) وفی صحیح البخاری ج۱ ص ۳۵۲ (طبع قدیمي) عن حمید بن عبدالرحمن ومحمد بن النعمان بن بشیر انهما حدثاه عن النعمان بن بشیر ﵁ ان اباه اتی به الی رسول الله ﷺ فقال: انی نحلت ابنی هذا غلاماً فقال: أکل ولدک نحلت مثله؟ قال لا! قال: فارجعه.

دمهر دمعاف کیدلو باوجود دهغې دمهر رقم یا دهغه قیمت جائیداد ورکړي . یا که هغه نافی بولې نو جائیداد دونه ورکړه چې دآمدنې څخه یې ګذران وربانددې تیر شي . او نور جائیداد په خپل ملکیت کې وساته او ستا وروسته به دټولو شرعي ورثاؤ په منځ کې تقسیم شی.

جواب ۲ : هبه زبانی هم کیدلی شی (۱) لکن هبه هغه وخت تکمیلیږي چې موهوب له (یعنی هغه شخص چې هبه ورته شوې ده) پر هغه باندې قبضه وکړي (۱) او بهتره طریقه

وفی فتح الباری ج۵ ص۲۸۰ (طبع مکتبة الرشید) وذهب الجمهور الی ان التسویة مستحبة فان فضل بعضاً صح وکره واستحبت المبادرة الی التسویة او الرجوع فحملوا الامر علی الندب والنهی علی التنزیه .

وکذا فی عمدة القاری ج۱۳ ص۲۱۴ الی ۲۱۶ (طبع دار الاحیاء التراث العربی بیروت) وکذا فی اعلاء السنن ج۱۶ ص۹۶ و ۹۷ (طبع ادارة القرآن کراچي)

وفی شرح الطیبي علی المشکوة ج۶ ص۱۸۱ ولو وهب جمیع ماله من ابنه جاز وهو آثم نص علیه محمد ... الخ

وفی الدر المختار مع رد المحتار ، کتاب الهبة ج۵ ص۶۹۶ (طبع سعید) لا بأس بفضیل بعض الاولاد ...

وکذا فی العطایا ان لم یقصد به الاضرار وان قصده یستوي بینهم ... ولو وهب فی صحته کل المال للولد جاز واثم .

وفی الهندیه ج۴ ص ۳۹۱ (طبع رشیدیه) ولو وهب شیئًا لاولاده فی الصحة واراد تفضیل البعض علی البعض عن ابیٰ یوسف لا بأس به اذا کان التفضیل لزیادة فضل فی الدین وان کانا سواء یکره وروی المعلی عن ابی یوسف انه لا بأس به اذا لم یقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوی بینهم وهو المختار ... الخ

وکذا فی البحر الرائق کتاب الهبة ج۷ ص ۲۸۸ والبزازیة علی هامش الهندیة ج۶ ص۲۳۷ وفتاوی قاضی خان ج۳ ص۲۷۹.

(۱) وفی الهدایة ج۳ ص۲۸۵ (طبع مکتبه رحمانیه وج۳ ص۲۸۳ فی طبع مکتبه شرکت علمیه) وتصح بالایجاب والقبول ... الخ

وفی الدر المختار مع رد المحتار ج۵ ص ۲۸۸ (طبع سعید) ورکنها هو الایجاب والقبول ... الخ .

وفی الدر المنتقی علی مجمع الانهر ج۳ ص ۴۹۰ (طبع غفاریه کوټه) وتصح بایجاب وقبول ولو بالفعل فی حق الموهوب له .

وفی شرح المجلة للاتاسی ج۳ ۳۴۴ (طبع مکتبه حبیبیه) تنعقد الهبة بالایجاب والقبول ... الخ .

ذاده چې تحريري طور باندې وشي ، او پر هغه باندې دوه شاهدان ونيول شي ، چې آئنده تنازعه نه ورباندې وشي ، واضح دې وي چې ښځي ته هر ډول هبه يو اخي هغه وقت شرعًا نافذ ده چې دمرض الموت شخه وړاندي وي ، كه دمرض په وقت كي ورته هبه كړل شي او په هغه مرض كي وفات راشي نو هبه كالعدم ده. (۲)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۲ / ۳ / ۱۳۹۷هـ

هبه شوې مځكه دموهوب له ملكيت دى دواهب دمرګ څخه وروسته په هغه كي ميراث نه جاري كيږي

(۱) وفى الدر المختار كتاب الهبة ج۵ ص ۶۸۸ (طبع سعيد) وشرائط صحتها فى الموهوب ان يكون مقبوضًا وفيه ايضًا ج۵ ص ۶۹۰ وتتم الهبة بالقبض الكامل.

وفى مجمع الانهر ج۳ ص۴۹۱ (طبع غفارية كوئٹه) وتتم بالقبض الكامل لقوله عليه السلام لا تجوز الهبة الا مقبوضة.

وفى الهداية ج۳ ص ۲۸۵ و ۲۸۶ (طبع مكتبه رحمانيه) وتصح بالايجاب والقبول والقبض ... قوله عليه السلام لا يجوز الهبة الا مقبوضة وفى الملتقى الابحر ج۳ ص ۴۸۹ وتتم (الهبة) بالقبض الكامل.

وفى شرح المجلة لسليم رستم باز ص ۴۶۲ وتتم بالقبض الكامل لانها من التبرعات والتبرع لا يتم الا بالقبض ... الخ وفيها ايضًا ج۱ ص ۴۷۳ رقم المادة ۸۶۱ يملك الموهوب له الموهوب بالقبض شرط لثبوت الملك وكذا فى شرح المجلة للاتاسى ج۳ ص۳۴۴ رقم المادة ۸۳۷ وج۳ ص۳۸۱ رقم المادة ۸۶۱ (طبع مكتبه حبيبيه كوئٹه)

(۲) وفى الهنديه كتاب الهبة الباب العاشر فى هبة المريض ج۴ ص۴۰۰ (طبع رشيديه) لا تجوز هبة المريض ولا صدقته الا مقبوضة فاذا قبضت فجازت من الثلث واذا مات الواهب قبل التسليم بطلت.

وكذا فى البزازية على الهندية ج۶ ص ۲۳۹ (طبع رشيديه)

وفى رد المحتار ج۵ ص ۷۰۰ (طبع سعيد) وهب فى مرضه ولم يسلم حتى مات بطلت الهبة ... الخ

وفى شرح المجلة للاتاسى رقم المادة ۸۷۹ ج۳ ص۴۰۲ (طبع مكتبه حبيبيه كوئٹه) واذا وهب احد فى مرض موته شيئًا لاحد ورثته وبعد وفاته لم تجز الورثة الباقون لا تصح تلك الهبة وكذا فى الهداية كتاب الوصايا ج۴ ص ۶۵۷ (طبع شركت علميه ملتان)

سوال: دبکر دوې لونړې دی ، چې یو فاطمه او بله زینت ده .او دوه یې زامن دی چې یو غلام رسول او بل غلام نبي نوميږي . او يو يې خوريي دی چې خالد نوميږي.

دفاطمې یو زوی او یوه لور ده دزوی نوم محمد شريف خان دی . او دلور نوم یې کلثوم ده ، او دکلثوم دوه زامن دی ، ديوه نوم غازی خان او دبل نبی خان دی.

اوس بکر په مرض الموت کی خپله مځکه درې حصې کړه یوه حصه یې خالد ته ورکړه ، او دوې حصې زامنو غلام رسول او غلام نبي ته ورکړه . او دواړه لونړو یعنی فاطمه او کلثوم ته هیڅ ورنکړل ، هغه یې دمځکي څخه محروم کړې.

اوس دفاطمه دلور زوی غازی خان دعوی کړې چې زما انا ته ولی میراث نه دی ورکړل شوی ، وایي چې ماته زما مور کلثوم ویلی دی چې ته دفاطمې میراث طلب کړه ، او پر دې دعوی دغازی خان شاهد هم نشته ، او دغازی خان ورور نبي خان نه دفاطمې دمیراث دعوی کوي او نه هم دمور دوصیت ذکر کوی ، ایا په مذکوره صورت دغازی خان دغه دعوی درست ده ؟

جواب: که دا صحیح وی چی بکر په مرض الموت څخه وړاندی (۱) خپله مځکه خوريي او زامنو ته ورکړې ده ، او هغو پر مځکه باندي قبضه هم کړې وي ، نو اوس هغه مځکه دبکر دملکیت څخه ووتله او دخوريي او زامنو په ملک کي داخل شوه ، (۲) او دهغه څخه دبکر دورثاؤ تعلق نشته ، يعنی دغه مځکه دبکر په ترکه کي نه ده شامله ، او دنورو وثاؤ په هغه کی حق نشته ، هو ! که بکر دغه مځکي څخه علاوه نور جائیداد پرې اینبی وي ،نو په هغه کي دورثاء شرعي دتقسیم حق دی ، لهذا په دې مځکي غازی خان دعوی شرعًا قابل قبولنه ده.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۰/ ۳ / ۱۳۹۷ھ

وكذا فى شرح المجلة لسليم رستم باز رق المادة ۸۷۹ ج۱ ص ۴۸۳ (طبع حنفيه كوته)

(۱) دحوالو لپاره وړاندينو حاشيو ته مراجعه وکړی.

(۲) وفي الدر المختار ج۵ ص۶۹۲ (طبع سعيد) وتتم الهبة بالقبض الكامل ... الخ وفيه ايضًا ج۵ ص۶۸۸ وحكمها ثبوت الملك للموهوب له غير لازم ... الخ وفيه ايضاً ج۵ ص۶۸۸ وشرط صحتها فى الموهوب ان يكون مقبوضًا ... الخ .

دهبې دصحیح کیدلو لپاره قبضه ضروري ده محض کاغذی کار وایي کافی نه ده

سوال۱: که کوم شخص په ژوندکي کي جائیداد دخپلو اولادو په نام باندی رانیسی او دا وایي چی دغه ما اولاد ته هبه کړی دی ، نو ایا دده د انتقال وروسته هبه شوی جائیداد دده وراثت کي شامل دی ؟

سوال۲: ایا په شریعت کي یواځي زباني هبه کول کافی دی که لیک هم ضروری دی ؟ایا که په زبانی ویلو سره وي نو شاهد ضروری دی ؟

مثلا زید خپل زوی بکر ته جائیداد رانیولو ، تمام کاغذات یې دبکر پر نامه کړل ، زید بکر ته په ژوند کي وویل: چی دغه جائیداد ماتاته هبه کړی دی . ددې هبې شاهد موجود دی چی دبکر والده ، انا او تره دی ، ایا دزید دانتقال وروسته دغه جائیداد دزید په ترکه کي شامل دی که یا ؟

جواب۱و۲: شرعًا هبه لپاره تحریری هبه نامه مرتب کول ضروری نه ده ، یعنی زباني هم هبه کولی شی (۱) البته دا ضروری ده ، چی کوم شخص ته هبه کوی ، هغه به ورباندی قبضه کوي لهذا په صورت مسئوله کی که بکر پر جائیداد دزید په ژوند کي قبضه کړې وی نو جائیداد دبکر بلل کیږي ، دزید نور ورثا په مذکوره جائیداد کي حق نه لری ، او دغه جائیداد دزید په ترکه کي شامل نه دی.

واضح دی وی چي محض کاغذات پر نامه ورکولو باندی هبه نه تامیږي ، بلکه زبانی یا تحریری طور باندی دهبې تصریح کول موهوب له ته او دهغه قبضه کول ضروري ده. دلته چونکه زبانی تصریح موجود ده نو دقبضې دشرط سره هبه صحیح ده

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲/ ۹ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۹۰۷ / ۲۸ج)

(ددې فتوی دمزید وضاحت لپاره سائل دوهم ځل سوال راليږلی دی چي په لاندي دول دی)

---

(۱) دحوالو لپاره وړاندینیو صفحاتو ته مراجعه وکړی .

د هبه د قبضې لپاره کرايه وغيره وصول کول شرعًا قبضه بلل کيږي ؟

سوال: قبضه د موهوب له څخه څه مراد دی ؟ دا چې خريداری شوې مځکه او تمام سرکاری وغير سرکاری ادارو کی د موهوب له پر نام درج ده ، دا ددې لپاره وضاحت طلب کول کيږي ، که هبه شده عمارت کي يو يا زيات کرايه دار آباد وی نو قبضه د هغه سره ده ، البته رسيدات وغيره ورکوونکی موهوب له دی ، هغه يې ټيکس وغيره پر نام ادا کوي ، لهذا قبضه مالکانه مراد ده يا آبادول شرط دی ؟

۲: موهوب له (بکر) د واهب زيد په ژوند کي مالکانه قبضه حاصل کړې ده ، البته په کوم بلډنگ کي چي کرايه دار آباد دی هغه هغه ډول آباد دی بطور کرايه ، ايا په دې صورت موهوب له قبضه شرعي درست ده که يا ؟

جواب: د قبضې لپاره موهوبه کور بذات خود آباد ضروری دی ، بلکه په صورت مسؤله کي بهتر داده چی واهب کرايه داری معامله فسخ کړي ، او موهوب له کرايه دارانو ته نوی کرايه داری عقد وکړي ، په دې ډول کله چی کرايه دارانو څخه کرايه وصول کړي او معاملات د واهب پر ځای موهوب له انجاموي نو دغه شرعي قبضه ده ، او هبه مکمل شوه (۱).

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۱/ ۹ / ۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۹۷۲ / ۲۸ ج)

---

(۱) وفی الشاميه کتاب اهبه ج۵ ص ۶۸۸ يوخذ ويستأنس ذلک من العبارات الآتيه :

قلت فقد ان افاد ان التلفظ بالايجاب والقبول لا يشترط بل تکفی القرائن الدالة علی التمليک کمن دفع الفقير شيئًا وقبضه ولم يتلفظ واحد منهما بشئ ... الخ.

وفی بدائع الصنائع کتاب الهبة ج۶ ص ۱۲۴ والاذن نوعان صريح ودلالة ... واما الدلالة فهی ان يقبض الموهوب له العين فی المجلس ولا ينهی الواهب فيجوز قبضه استحسانًا ... الخ وکذا فی شرح المجلة کتاب الهبة رقم المادة ۸۴۲ ص۳۵۳ (طبع مکتبه حبيبيه کوټه) ددې سره امداد الفتاوی ج۳ ص۴۶۶ وګوری.

بیله قبضې دوو ورونو مشترکه جائیداد هبه کولو حکم

سوال: زما تره خپل جائداد دخپلو دوو ورونو یعني زما پلار او زما تره ته هبه کړو ، زما دمشر اکا اولاد ، ښځه ، خوندي نه وې ، زما پلار مذکوره جائداد چي ورور ورته هبه کړې ؤ هغه اوس هم زما دتره په استعمال کي دی زما مشر تره په آخری عمر کي دی ، اوس شرعي حکم څه دی ؟ دهغه جائیداد دچادی ؟ او دهغه انتظام او ساتنه به څوک کوی ، دجنګ اخبار کالم نهایت مفید او پسند دی ، ایا اسلام آباد او راولپنډي کی ستا دوالد صاحب خلفیه شته ؟

طلعت محمود راولپنډي.

جواب: برادر عزیز ومکرم ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

ستا تره که خپل ټول جائیداد دواړو ورونو ته ورکړی وی نو هغه هبه په دې وجه صحیح نه ده ، چی دواړو ورونو ته ځانته ځانته ورکول ضروری ده (۱) او قبضه هم نه شوې (۲) لکن ستا دتره چی اولاد نشته ، او میرمن هم نه لری ، خوندي هم نه لری ، نو ستا دتره

---

(۱) وفی الدر المختار ج۵ ص ۶۸۸ (طبع سعید) وشرائط صحتها فی الموهوب ان یکون مقبوضاً غیر مشاع ممیزاً غیر مشغول ... الخ . وفی هامش مجمع الانهر ج۳ ص۴۹۰ (طبع غفاریه) وفی الموهوب ان یکون مقبوضاً غیر مشاع ممیزاً غیر مشغول وتتم بالقبض الکامل ... الخ .

وفی رد المحتار ، کتاب الهبة ج۵ ص۶۹۲ (طبع سعید) وذکر قبله هبة المشاع فیما یقسم لا تفید الملک عندابی حنیفة وفی القهستانی لا تفید الملک وهو المختار کما فی المضمرات .

وفی خلاصة الفتاوی ، کتاب الهبة ، الفصل الثالث فیما یکون خطبًا وفیما لا یکون ... الخ ج۴ ص ۳۹۰ (طبع مکتبه رشیدیه) ومن شرائط الهبة الافراز حتی لا یجوز هبة المشاع فیما یحتمل القسمة کالبیت والدار والارض ونحوها وان کان لا یحتمل القسمة یجوز کالبئر والحمام والرحی ... الخ

وفی البحر الرائق کتاب الهبة ج۷ ص ۲۸۶ (طبع رشیدیه) فأفاد انه لو قبضه مشاعًا لا یملکه فلا ینفذ تصرفه فیه لانها هبة فاسدة مالا وهو مضمونة بالقبض ولا تفید الملک للموهوب له وهو المختار .

وکذا فی مجمع الانهر کتاب الهبة ج۳ ص ۴۹۴ (طبع غفاریه کوټه) وشرح المجلة للاتاسي ج۳ ص۳۷۸ (طبع حقانیه پشاور)

(۲) وړاندنیو حوالو ته مراجعه وکړی.

شرعي وارث يواځي ستا پلار او ستا کشر تره دی. لکن تر څو چې ستا مشر تره ژوندی وی نو دهغه وقته جائیداد پر هغه باندي مصرف ضروری دی. البته دهغه جائیداد انتظام دمعاوضې په طور مناسب رقم دواړه وروڼه ته گنجائش لری.

دجنگ اخبار دکالم دخوښولو شکریه ! دعا وکړه چی الله ﷻ یې نور هم مفید کړي، راولپنډی، اسلام آباد کي دحضرت والد صاحب خلیفه نشته و لیکن نواب قیصر صاحب په اسلام آباد کي مقیم دی چی دحضرت مولانا فقیر محمد صاحب خلیفه دی، دهغه هفته وار مجلس هم وی مولانا عبدالله صاحب جامعه فریدیه څخه هغه معلومات وکړه.

والسلام ۲۸ / شعبان ۱۴۱۴ھ(۱)

دکور داستعمال لپاره دورکړل شوی رقم څخه دزیوراتو جوړ شوی شیانو ملکیت دچا دی ؟

سوال: خاوند خپلي میرمنی ته دکور دانتظام لپاره روپۍ ورکولې، میرمني یې دهغو پیسو څخه څه زیاتی کړې وې چی په هغه سره یې زیورات جوړکړی و، اوس دمیرمني دمرګ څخه وروسته هغه زیورات دچا بلل کیږي ؟ شرعي حیثیت یې څه دی ؟

جواب: دخاوند دروپو څخه چي میرني یې دزیاتو روپو څخه زیورات جوړکړی دی هغه دمیرمني ملکیت بلل کیږي، دهغې دانتقال وروسته هغه په ترکه کي حسابل کیږي، او که خاوند خپله میرمنه ددې خبري پابنده کړې وي چی ته حساب کوه چي زیاتي روپۍ وی هغه ماته واپس کوه نو بیا زیور دخاوند ملک دی، که ده میرمني ته هبه کړي نه وي، نو هغه دی دانتقال څخه وروسته واپس کولی شي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۱ / ۳ / ۱۳۹۷ ھ (فتوی نمبر ۳۴۴ / ۲۸ ب)

محض په کاغذی کاروایي سره دچا پر نام دجائیداد یا دچا پر نام درانیولو شرعی حیثیت

سوال: ديو صاحب انتقال وشو . هغه څه جائيداد دزامنو پر نام رانيولی ؤ کله چي يې زامن واړه ؤ اوس زامن وايي چی دکومه چي دغه جائيداد والد صاحب زموږ پر نوم رانيولی دی، موږ دهغه مالکان يو، والد صاحب کوم تحرير دهغو پر نامه نه دی کړی . اوس دغه جائيداد څه ډول تقسيمږی ؟

جواب: محض په کاغذی طور سره جائيداد دچا پر نام ليکلو سره يا دچا پر نام رانيولو سره هبه نه ثابتيږی (۲) البته که دغه ثابت شي چی والد مرحوم په ژوند کي دغه جائيداد زبانی طور خاص اولاد ته هبه کړی وی او هغو قبضه هم ورباندي حاصل کړی، نو هغه جائيداد دهغه مخصوص اولاد ملکيت دی (۳) هغه دوالد مرحوم په ترکه کي نه شامليږي، (۴) تحريری هبه نامه ورکول ضروری نه ده زباني هبه (۵) لپاره شاهدان وی نو هغه کافی دی (۶) لکن که زباني هبه ثبوت نه وی نو بيا دجائيداد مالک والد مرحوم دی دهغه په ترکه کي شامل دی هغه تمام ورثاؤ په منځ کی تقسيميږي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲/ ۹/ ۱۳۹۷ ھ (فتوی نمبر ۹۱۰ / ۲۸ ج)

---

(۱) دغه جواب حضرت مفتی سائل موصوف ته ديو خط به وسيله ورکړی ؤ (محمدزبير حق نواز)

(۲) وفی الدر المختار کتاب الهبة ج۵ ص ۶۸۸ (طبع سعيد) وشرط صحتها فی الموهوب ان يکون مقبوضًا، وفيه ايضًا ج ۵ ص۶۲۹ وتتم الهبة بالقبض الکامل وفيه ايضًا ج۵ ص ۲۸۸ وحکمها ثبوت الملک للموهوب له غير لازم.

(۳) ايضًا

(۴) دحوالو لپاره مخکينيو فتواؤ ته رجوع وکړی.

(۵) ايضًا

(٦) فی الدر المختار کتاب الدعوی ج۵ ص ۵۵۳ (طبع سعيد) وعدها فی الاشباه سبعًا بنية واقرار ويمين ونکول عنه ... وکذا ادعی دينًا او عينًا علی وارث اذا علم القاضی کونه ميراثًا او اقر به المدعی او برهن الخصم عليه فيحلف علی العلم ولو ادعی هما ای الدين والعين الوارث علی غيره يحلف المدعی عليه علی البتات کموهوب وشراء درر ... الخ.

دخصوصي خدمت پر بناء دنور وارثانو په رضامندي خپل كور يواځي خدمت ګذاره زامنو ته دهبه كولو حكم

سوال: داوس څخه تقريبًا څلور كاله وړاندې په فالج كي مبتلا وم . ددې بې بسي او بيماري په حالت كې زما يو زوى حفيظ الرحمن خان د سعادت مندي ثبوت وركړى . زما خدمت يې په ميړانه تر سره كاؤ ، (زما ميرني وفات شوې وه) او په خپلو روپو يې زما تداوي كوله ، ددې عمل په مقابل كي چي زه ورڅخه راضي وم خپل كور چې ما په ۱۹۴۹ كي په ۵۰۰ روپۍ رانيولى ؤ . هغه ته مې په انعام كي وروبخښو ددې څخه وړاندې ما دنورو زامنو چي زما دناروغي سوال به يې كوله رايه طلب كړې وه ، هغو راته رضامندي ظاهره كړه ، چي ددې كور دغه هلك مستحق دى ، دغه په ۱۹۷۹ م كي وشول ، او زيات مي دا هم وكړل . چي روزانه اخبار عام كي مي هم اعلان كړى دى چي ما دغه ذاتى كور يواځي دحفيظ الرحمن خان ته په انعام كي وركړى دى ، كه دچا كوم عذر وي نو تر ۵ پنځه ورځو پوري دي خپل عذر پيش كړي ورنه ددې وروسته دهغه عذر قابل قبول نه دى ، دچاكوم اعتراض راته وصول نه شو و لهذا قانون مروجه مطابق دهغه مي پخته كاروايي وكړه او دكور قبضه مي هم وركړه ، چي پر هغه باندى داوتهـ كمشنر او شاهدانو وغيره دستخط هم شته . دغه دفروري ۱۹۷۴ م كي ما مكمل كړه ، او دكور اسناد هم: دغه پر نام دى ، زه اوس هم په هغه كور كى اوسيږم ، او دهغه هلك په كفالت كى يم ، هر قسم ټيكس هغه ادا كوي ، او دكور مرمت هم هغه كوي.

زما څلور زامن او پنځه لوڼي دى ، دټولو ودونه شوى دى ، سوا ديو هلك چي په وجه دكمزورى ددماغ او په وجه دنه آمدني يې انكار وكړ ، دټولو لوڼو درسم رواجي مطابق دزراؤ زيور او نور سامان او جامي دخپلو روپو څخه شوې دى ، زما سره اوس دكفن دفن داخراجات سوا هيڅ هم نشته . اوس سوال دادى چي زما دانتقال وروسته په مذكوره كور دنور حق شته او كه نه ؟

جواب: په صورت مسؤله كي چي تا دنورو ورثاؤ رضامندي هم حاصله كړې ده ، نو ستا لپاره ددې كور وخپل خدمت ګار زوى ته دهبه كول جائز دى او كله چي هغه

وربا ندی قبضه کړې وی نو هغه يې مالک او قابض دی ، نو دغه هبه شرعًا نافذ ده او س حفيظ الرحمن خان ددې کور مالک دی او ستا تر وفات وروسته ستا دنورو ورثاؤ په دې کور کې حق نشته ، او نه دغه مکان ستا په ترکه کې داخل دی.

لما فی الدر المختار: لا بأس بتفضيل بعض الاولاد فی المحبة لانها عمل القلب وكذا فی العطايا ان لم يقصد به الاضرار ... ولو وهب فی صحته كل المال للولد جاز واثم. (قلت: يعنی اذ لم يرض به ورثته الآخرون) (شامی ج۴ ص۵۱۳ كتاب الهبه) (۱)

وفيه ايضًا: وهبة مقعد ومفلوج وأشل ومسلول من كل ماله ان طالت مدته ، وقال الشامی تحته: لانه اذا تقادم العهد صار طبعًا من طباعه كالعمی والعرج وهذا لان المانع من التصرف مرض الموت وهو مايكون سببًا للموت غالبًا ، وانما يكون كذلک اذا كان بحيث يزداد حالاً فحالاً الی ان يكون آخره الموت واما اذا استحكم وصار بحيث لا يزداد ولا يخاف منه الموت لا يكون سببًا للموت كالعمی ونحوه (شامی كتاب الوصايا ج۵ ص۴۲۳) (۲)

---

(۱) الدر المختار كتاب الهبة ج۵ ص ۶۹۶ (طبع سعيد) وفی شرح معانی الاثار للطحاوی كتاب الهبة ج۲ ص ۲۷۱ (طبع سعيد) وقد فضل بعض اصحاب رسول الله ﷺ ورضی عنهم بعض اولادهم فی العطايا ... الخ وراجع ايضًا اوجز المسالک كتاب الهبة باب مالا يجوز من النحل ص۲۲۰ (طبع مكتبه مظاهر علوم) واعلاء السنن ج۱۶ ص۹۶ و۹۷ (طبع ادارة القرآن كراچي)

وفی الهندية كتاب الهبة ج۴ ص۳۹۱ (طبع رشيديه) ولو وهب رجل شيئًا لاولاده فی الصحة واراد تفضيل البعض علی البعض عن ابی حنيفة انه لا بأس به اذا كان التفضيل لزيادة فضل له فی الدين وعن ابی يوسف انه لا بأس به اذا لم يقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوی بينهم وان كان فی ولده فاسق لا ينبغی ان يعطيه اكثر من قوته كيلا يصير معينًا له فی المعصية.

وفی البزازية علی هامش الهندية الجنس الثالث فی هبة الصغير ج۶ ص۲۳۷ ولو وهب جميع ماله من ابنه جاز وهو آثم نص عليه محمد ولو خص بعض اولاده لزيادة رشده لا بأس به ... الخ.

وفی فتاوی القاضی خان علی هامش الهندية فصل فی هبة الوالد لولده ج۳ ص۲۷۹ وروی المعلی عن ابی يوسف انه لابأس به اذا لم يقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوی بينهم وكذا فی البحر الرائق كتاب الهبة ج۷ ص۲۸۸.

(۲) وفی الدر المختار كتاب الهبة ج۵ ص ۶۹۲ وتتم الهبة بالقبض الكامل

والله سبحانه اعلم ۱۰/ ۷/ ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۷۲۲/ ۲۸ ب)

۱: اولاد کم او زیات او د مشترکه کاربار څخه حاصل شده رقم څخه په کاربار کي د غیر شریک زامنو محروم کولو حکم
۲: په ژوند کي د جلا شوی زوی هم په میراث کي حصه شته

سوال۱: دیوه پلار دري زامن دی . هغه ټولو ودونه کړی دی . مشر زوی د سرکار ملازم دی ، نور دوه او والد صاحب یو ځای دکان کوی ، ټول یو ځايي او سيږي ، د والد صاحب غیر منقوله جائيداد نشته و یواخي روپی دی ، اوس والد صاحب د ناراضګي بغیر مشر زوی جلا شو ، مګر د جلاکیدلو پر وقت د جمع شده رقم څخه هیڅ نه دی ورکړی ، ټولی روپی یې ټولي هغه زامنو ته ورکړي چي د ده سره کار کوي ، ایا داډول والد صاحب ته جائز دی چي یو زوی بلا وجه محروم کړی او نورو ته روپی ورکړي ؟

سوال۲: والد صاحب د مرګ څخه وروسته څه صورت دی چي یو زوی د پلار په ژوند کي جلاوي ، او بیا د هغه وروسته دواړه زامن او والد یو ځای کار کوي ایا د ټولو به برابر تقسیم وي یا د هغه دوو زامنو ذاتي محنت به بلل کیږي ؟

جواب: په صورت مسؤله کي مناسب داده چي پلار دریم زوی ته هم په کاربار کي څه حصه ورکړي ، لکن که پلار یوه زوی ته هیڅ نه ورکوي نو پر هغه باندي ګناه نشته . ولي چي د غه روپی نورو زامنو سره د یو ځايي کاربار څخه حاصل شده روپی دی ، او په ژوند کي که کوم زوی ته کم یا زیات څه ورکړي نو تر څو چي بد نیتي د نقصان رسول مقصد نه وي نو ګنجائش شته .

وفی الخانيه ، لا بأس بتفضيل بعض الاولاد فی المحبة لانها عمل القلب وكذا فی العطايا ان لم يقصد به الاضرار وان قصده يسوی بينهم (شامی ج۴ ص۵۱۳ كتاب الهبه)

وفی بدائع الصنائع فصل واما حكم الهبة ر.. الخ ج۶ ص ۱۲۷ (طبع سعيد) واما اصل الحكم فهو ثبوت الملک للموهوب له فی الموهوب من غير عوض ...

جواب۲: دوالد صاحب دوفات پر وقت دغه رقم یا جائیداد دهغه ذاتی ملکیت وی نو هغه دټولو ورثاء شرعي حصو مطابق تقسیمیږي په هغه کي جلا زوی ته هم حصه ورکول کیږي.

والله سبحانه اعلم ۱۳/ ۱۰/ ۱۳۹۷ھ(فتوی نمبر ۱۰۲۴/ ۲۹ ج)

دمرض الوفات څخه وړاندی دهبه شویو روپو حکم

سوال: (دسوال خلاصه) زید مرحوم دمړني پر وخت نه منقوله او نه غیر منقوله جائیدا پرې اینبی دی ، بکر او خالد دواړو هم په ژوند کي کوم جائیداد نه پرې اینبی ، دواړو ورونو هر وقت یو بل سره تنازع کړې یو دبل څخه جلا اوسیدل ، کټه یې هم جلا وه ، په ۱۹۲۷م کي خالد وفات شو ، دخالد یوه لور وه ، چي ده ورسره زیات محبت درلود ، ټول ژوند یې ددې سره ترسره کړو ، او په ژوند کي به یې ویل چي زما مال ټول دهم دې لورکی دی ، دمرحوم دوه زره روپی نقد دلور سره پاته وې ، دانتقال وروسته دخالد ورور بکر راغی ، لور یې هغه دوه زره روپی ورته راوړي چي دغه روپی ته درواخله ، بکر وویل: چی دا ستا مال دی ، ماته ددې هیڅ ضرورت نشته ، او دا یې هم وویل: چي ترا وسه ستا پالنه ستا پلار کوله اوس به یې زه کوم ، ددې ټولي ماجرا لس دولس دکور وګړي شاهد دی.

جواب: په صورت مسؤله کي که خالد په خپل ژوند واقعةً دغه دوه زره روپی خپلي لور ته هبه کړي وي ، او لور یې ورباندی قبضه کړې وي نو هغه شرعًا ددې ملکیت دی(۱) دنورو ورثه په هغه کي حق نشته ، په دې شرط چی دغه روپی خالد دمرض وفات څخه وړاندي ورته هبه کړې وي.

---

(۱) وفی الدر المختار کتاب الهبه ج۵ ص۶۸۸ وشرط صحتها فی الموهوب ان یکون مقبوضًا ... الخ.

وفیه ایضًا ج۵ ص ۶۹۲ وتتم الهبة بالقبض الکامل ... الخ.

وفیه ایضًا ج۵ ص ۶۸۸ وحکمها ثبوت الملک للموهوب له غیر لازم.

وفی بدائع الصنائع فصل واما حکم الهبة ... الخ ج۶ ص ۱۲۷ (طبع سعید) واما اصل الحکم فهو ثبوت الملک للموهوب له فی الموهوب من غیر عوض.

وفی رد المحتار ج۵ ص ۷۰۰ وهب فی مرضه ولم یسلم حتی مات بطلت الهبة وفی شرح المجلة للاتاسی واذا وهب واحد فی مرض موته شیئًا لاحد ورثته وبعد وفاته لم یجز سائر الورثة لا تصح تلک الهبة وکذا فی الهدایة کتاب الوصایا ج۴ ص ۶۵۷.

والله اعلم بالصواب ۱۲ / ۱۲ / ۱۳۸۷ھ (فتوی نمبر ۱۴۱۹ / ۱۸ الف)

دمرحوم دانتقال وروسته دهبه نامي حیثیت او دڅو تر منځ دتقسیم میراث طریقه

سوال: دزید په ژوند کي دزید دمیرمني او والدینو انتقال شوی دی . زید بل واده کړې دی ، دهغه څخه اولاد نشته ، وروسته دزید انتقال وشو ، دمرحوم ورثه کی یو میرمن ، دمخکینی میرمني څخه یوه لور واده شوې ، یو ورور او دوې خوندي پاته دی دمرحوم دانتقال وروسته هبه نامه راغله چې داستفتاء هذا سره منسلک ده ، دغه هبه نامه رجسټر نه ده ، دکومو شاهدانو چی وړباندی دستخط دی دهغو بیان دی چی زموږ په وړاندی دکوم شی قبضه نه ده راغلې . دچا پر نام چی هبه شوې ده ، دهغو هم دا بیان دی چی ددوی قبضه نه ده شوې ، دهبه نامې علاوه نقد او زیورات هم دی دمرحوم جائیداد څه دول تقسیم شی؟

جواب: که مذکوره جائیداد دمرحوم خپلی لور ته او میرمني ته جلا جلا قبضه نه وی ورکړې ، نو دغه هبه نامه تام نه ده (۱) او دغه تمام نه ده ، او دغه تمام جائیداد دمرحوم ملکیت دی دده په ترکه کي شامل دی دشریعت مطابق پر حصو باندی تقسیمیږي.

لما فی الدر المختار: وتتم الهبة بالقبض الكامل ، وفی رد المحتار تحته فیشترط القبض قبل الموت ولو كانت فی مرض الموت للاجنبي كما سبق فی كتاب الوقف (شامی ج۴ ص۵۱۰)

او په صورت مسؤله کي دمرحوم ترکه دتجهیز او تکفین وروسته که پر هغه قرض وی نو دهغه دادا کولو وروسته ، دمیرمني مهر هم که تر دې وخته ادا شوی نه وی او ښځي هم ورته معاف کړی نه وی دهغه دادائیگي وروسته ، که مرحوم جائز وصیت ۱/۳ باندی نه وي کړي ، بیا که مال پاته شی نو دمال اتمه بې میرمني ته ورکول کیږي ، او نیمایي یې لور ته ورکول کیږي دهغه وروسته چي څه پاته شي هغه یې پر څلورو حصو

(۱) دحوالو لپاره مخکینو جوابو ته مراجعه وکړی.

کولو سره دوو ورڼو ته ورکول کیږي ، او یوه یوه حصه یې دوو خوندو ته ورکول کیږي ، د سهولت لپاره ټوله حصه پر ۳۲ حصو باندې تقسیمیږي او چې څلور یې د میرمنې ، شپاړس یې د لور شپږ یې دوورور او درې درې حصې هري لور ته ورکول کیږي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲ / ۹ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۹۱۲ / ۲۸ج)

شریک ته د قابل تقسیم مشترکه مځکه چا ته هبه کولو حکم

سوال: د زید او بکر د خالد سکني زامن دي بکر خپله مځکه چې تر اوسه یې تقسیم کړې نه ده ، بلکه مشترکه ده ، عمر ته په پټه هبه کړه ، لکن قبضه یې نه دروکړې ، واهب تر درو کالو ژوندی ؤ ، بلکه مځکه د سکني ورور زید سره وه ، زید د دیارلسو کلو پورې د موهوبې مځکې قبضه عمر ته ورنکړه ، کله چې زید ضعیف العمر شو او بې کسه هم ؤ نو عمر جبرًا پر مځکه قبضه وکړه ، ایا شرعًا داډول هبه صحیح ده ؟ هبه د مشترکه مځکې شوې چې قابل تقسیم ده ، لکن تقسیم نه وه او نه واهب ورته قبضه ورکړې ده ، مدلل او مفصل جواب مطلوب دی ، اوس عمر د زید پر ذاتيٰ مځکه هم قبضه کړې ده او شاهد هم یو اخې یو ژوندی دی ، بینوا توجروا.

جواب: په صورت مسؤله کې هبه شرعًا درست نه ده (۱) په مځکه کې د بکر حصه د هغه تر مرګه د ده په ملک کې وه ، او د مرګ څخه وروسته د ده پر ورثاؤ تقسیمیږي ، عمر چې زور سره پر مځکه قبضه کړې ده ، هغه شرعًا بالکل جائز نه ده حرام ده ، پر ده شرعًا واجب ده چې مځکه :عبدالرحیم ورثاؤ ته تسلیم کړي

والله سبحانه وتعالی اعلم ۸ / ۱ / ۱۴۱۲ھ (فتوی نمبر ۱۴۰ / ۵۲)

د اصل مالک د طرف څخه پر ځای د قبضې بغیر محض سند سره ملکیت نه راځي

سوال: والد صاحب بهر ته تللی دی د کانونه یې پرې ایښې دی ، کاربار د والده صاحبې په سرپرستي کې روان دی . په کراچي کی دوه د کانونه د کرایې دی چې خالی ولاړ

(۱) ایضًا

دی ، دوه عدد کورنه چي سرکاري نامزد شوی دی ، چی یو دمور او بل دورور پر نامه شوی دی ، ددغو دواړو کورو کي یو بل وروړ چی دهغه پر نام کورنه دی ثبت ، سره دخپلی میرمني او اولادو اوسیږي ، پر هغه کور دغه ورور مصرف هم کړی دی لهذا دترکې څه حکم دی ؟ دغه دوه کوره چی دچا پر نام دی هغه ددې مالک دی یا والد مرحوم ددې مالک دی ؟ شرعًا څه حکم دی ؟

جواب: دمرحوم په ترکه دغه ټول دکانونه او کورونه شامل دی ، دکورو قیمتٌ دمرحوم پر ذمه دین دی ، هغه دی اول دترکې څخه منها کړل شي او سرکار ته دی ورکړل شي ، او محض پر نامه کولو مالک نه جوړیږي ، بلکه اصل مالک هغه دی چی چا کور رانیولی دی ، که مرحوم مذکوره کورو باندي قبضه کړې وی دهغه وروسته دتندرستي په حال کي یې زباني یا تحریری هبه وچاته کړې او بیا هغهورباندی قبضه هم کړې وی نو هغه یې مالک دی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۳ / ۹ / ۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۹۵۰ / ۲۸ ج)

۱: دمیرمنی پر نامه دمځکي رانیولو او تعمیر ورباندي کولو سره ددې ملکیت ګرزري

۲: تحریري سنډ سره دورکړل شوی رقم هبه درست ده.

۳: دچا پر نامه چي په بینک کي روپی جمع شي یا دجائیداد رانیولو سره هبه درست ده.

۴: دچا پر نامه جمع شویو روپو چیک بک باندي قبضه هبه مکمل کیږي.

۵: دمیرمني او هلکانو د دستبردار وروسته کل جائیدا و زامنو ته دهبه کولو حکم

سوال۱: متوفی خاوند یو قطعه مځکه دخپلی میرمني پر نوم رانیوله ، بیا یې وپلورله ، میرمني یې ورباندي اعتراض وکړ ، نو مرحوم خاوند یې وویل: زه تاته یو پلاټ په حیدر آباد کي رانیسم ، او بیا په حیدرآباد کي دمیرمني په نام پلاټ رجسټر کړو ، دهغه وروسته مُرحوم خاوند مذکوره پلاټ باندی کوټی تعمیر کړله ، دتعمیر په دوران کي میرمن وویل: ماتاته کوټی جوړه کړه ، ته ټول عمر هلته اوسیږه ، کله چی کوټی بالکل مکمل شوه ، نو خاوند وفات شو ، نو په داسي صورت کي دواړه دمیرمني ملکیت دی او که صرف مځکه دمیرمني ده ؟ یا دواړه دمیرمني حق نه دی ، نو ایا په نورو ورثه کي تقسیم شي. تر اوسه وکوټی ته هیڅ څوک نه دی ورغلی.

سوال۲: مشر زوی ته یې ۵۵ زره روپی مروجه تحفه ورکړې ده ، چي په هغه کي یو سند لیکل هم ضروری وی ، چی زما زوی زما دیر خدمت کوي ، دهغه څخه زه خوشحاله یم زه ورته دونه رقم بخښم ، او دغه رقم متوفی په پورتني طریقه ورته ورکړي دی ایا دغه هبه شول ؟

سوال ۳: وړوکي زوی ته متوفی داډول رقم ورکړل چي دده پر نام یې په بینک کي جمع کړل ، او دده پر نام یو جائداد رانیولو ، دغه رقم او جائیداد هغه ته هبه شول که نه ؟ که هبه شوی نه دی نو شامل په ترکه کي دی ؟

سوال۴: دمیرمني پر نام یې هم په بینک کي روپی جمع کړې دی هغه هبه بلل کیږي که نه ؟ که هبه نه وی نو شامل دترکې دی ؟

سوال۵: خوندو او مور یې زباني داوویل: چی مور خپله حصه دوو وروڼو او والدې خپلو دوو زامنو ته هبه کوو ، نو ایا که ترکه چي دوی ته ورکیدله هبه ده که نه ؟ حساب کول چی لوڼو ته یې دونه حصه رسیږي که هبه نه وی نو برائ مهرباني دهبې صحیح طریقه تحریر کړی.

جواب۱: په صورت مسؤله كي مځكه او څونه قدر كوټې چي متوفى دوفات څخه وړاندي تعمير كړې ده ، هغه دميرمني ملكيت دى ، په دې شرط چي دمځكي هبه دمرض وفات څخه وړاندې وي ، په فقهي اصطلاح كي ددې مسئلې صورت دادى چى دخاوند مځكه ميرمني ته هبه شوې ده ، پر هغه باندي دميرمني په اجازت سره كوټې جوړول دميرمني قبضه ده ، چي په هغه سره هبه تامه شوه ، مځكه دميرمني ملكيت دى ، اوس دميرمني دطرف څخه تصرف اجازت په دې شرط سره تر سره شو چي كوټې به ددې وي ، اوپه كوټې كى اوسيدل شرط نه دى ، شرط دادى چى كوټې دمرض وفات څخه وړاندي جوړشوې وي. (۱)

جواب۲: په صورت مسؤله كي هبه منعقد شوه ، په دې شرط چي هبه په مرض وفات كي نه وي.

جواب ۳: كه كشر زوى يې پر جائيداد او دبينك پر چيك قبضه كړې وي نو دغه هبه هم درست ده ، چي په مرض الوفات كي نه وي.

جواب۴: كه ميرمني يې پر چيك باندي قبضه كړې وي نو هبه منعقد شوه بشرط مذكور.

جواب۵: ددې هبې صحيح طريقه داده چى وارث خپله حصه پريا يښوول غواړى ، نو هغه تركه كي كوم شى مثلاً جامه يوسي او نوره خپله حصه باقي ورثاؤ ته پريږدى نو دې ته تخارج ويل كيږي. (۲)

يادونه: اولاد ته هبه كولو كى ضرورى ده چى ټوله حصه برابر برابر وى ، كه هغه مذكر وى كه مؤنث ، لهذا بعض ته وركول او بعض محروم كول شرعًا جائز نه دى . لكن كه داسى وشي چي واهب فوت شوى وى نو هبه نافذ ده ، بشرط كه هبه په مرض الوفات كي نه وي.

---

(۱) ددې ټولو حوالاتو لپاره مخكينيو فتواوو ته رجوع وكړى.

(۲) وفي الهنديه كتاب الهبه الباب السادس ج۴ (طبع رشيديه) رجل وهب فى صحته كل المال للولد جازفى القضاء ويكون آثمًا فيما صنع ... الخ.

والله سبحانه وتعالى اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۵ / ۱۲ / ۱۳۸۷ھ
(فتوی نمبر ۴۱۷ / ۱۸الف)

الجواب صحیح محمد عاشق الهی عفی عنه

دبچندر د طرف ځخه والد ته قرض یا دهبې په ډول دليږل شوی رقم حکم.

سوال: يو سړی چي واده يې کړی دی دهغه ځخه يې درې لوڼي دی ښځه يې وفات شوې ، دهغه وروسته يې دوهم واده کړی چی دهغه ځخه يې يوه لور ده ،دغه ښځه يې هم وفات شوه دهغې وروسته يې دريم واده کړې ديوه هلک مور ده ، چی هغه يې هم دځان سره ساتو ، وروسته هغه هلک ورځخه ولاړی.

دغه هلک پنځلس کاله يا شل کاله وروسته څه رقم ورته راواستول ليکلی يې ؤ چي په دې روپو سره کور رانيسه مصرف يې کړه ښه ژوند ورباندي تر سره کړه ، حج ورباندي وکړه دخپل خواهش سره مصرف کړه ، ده په هغو روپو باندي زر رانيول چي په هغه کي ګته هم ورپاته شوه ، او اوسيدلو لپاره کور رانيولو په هغه کي هم نفع ورته وشوه ، په کور کي مرحوم هم خپلي روپۍ مصرف کړې ، ددريم واده ځخه يې اولاد پاته نه شو ، چی هغه هم وفات شوه ، او تر دې وروسته يې خاوند وفات شو ، اوس سوال دادی چي دبچندر رقم چي پلندر ته يې راليږلې وې دهغه څه حکم دی ؟

بچندر چي روپۍ رااستولې وې دهغه تحرير هم موجود نه دی ، چی دغه رقم امانت دی ، ددوارو دمرګه پس دی وايي چي هغه امانت دی ، اوس دتقسيم پر وخت چي دمخکينيو ميرمنو ځخه يې ځلور لوڼي پاته دی او يو بچندر دی ، نو دهغه رقم څه حکم دی ؟او په کور کي چي نفع شوی ده دهغه څه حکم او داډول په زرو کي چي نفع شوې ده دهغه څه حکم دی ؟اوس لوڼي يې وايي چی داټول زموږ دی او هلک وايي چی دا ټول زما دی.

تنقيح ۱: کله چی پنځلس يا شل کاله وروسته بچندر دغه روپۍ ورته راواستولې چی کور ورباندي رانيسه ، او مصرف يې کړه ايا هغه يې چاته رااستولې وې ؟خپلي مور

ته او که پلندر ته ؟او دراا ستولو څه مطلب دی ؟چاته چي یې رالیږلې وې هغه یې ددې روپو مالک جوړ کړی ؤ او که یې محض ددې لپاره چې هغه وریاندې کور رانیسي ؟

۲: هغه رقم چي په هغه سره زر رانیولي ؤ چاته یې رالیږلې وې ؟او مالک یې قابض کړی ؤ که یا ؟

۳: د مرحومه دانتقال پر وقت والدین ژوندي ؤ که یا ؟دهغو څخه علاوه نور قریبان یې ؤ که یا ؟ایا دهغې میراث تقسیم شوی ؤ که یا ؟

د تنقیح جواب۱: رقم یې د پلندر پر نامه رالیږلی ؤ مګر د مور او پلندر د مصرف لپاره ؤ ، لیکلی یې ؤ چی تاسي وریاندی کور رانیسی چي په هغه کي آرام وکړی ، دهغه دملکیت ذکر نه ؤ شوی.

۲: دزرو درانیولو څخه علاوه نوري روپۍ نه وې ، دکور لپاره چي روپۍ وې ، هغه هم پاته وې په هغه سره یې زر رانیول ، چی په دې سره نفع وشي او بنه کور به وریاندي رانیسی.

۳: والدین د مرحومې په ژوندکي وفات شوی ؤ ، مرحومه لاولد وفات شوه ، یواځي د مخکیني خاوند څخه یې مذکوره هلک پاته ؤ ، چی په برما کي آباد دی ، چی هغه د حقیقی مور او د پلندر لپاره دغه روپۍ رااستولې وې و مګر دهغه څخه یې کور نه دی رانیولی حال دا چی ده دکور درانیولو لپاره دغه روپۍ ورکړې وې ، مګر دوی وریاندی زر رانیول چی په هغه کي ورته نفع ولویده ، اوس چی کله هلک ته د مور او د پلندر دوفات معلومه شوه چی هغه رقم چي ماورته رالیږلی ؤ په هغه سره دوی زر رانیولی دی او په هغه کي نفع هم شوې ده ، نو دهغه نورو ورثه ؤ ته وایي دغه رقم زما دی ، چی ما امانةً ورکړی ؤ ، اوس جګړا یواځي داده چی رقم هغه بیرته غواړي ، ایا هغه د مرده ترکه کي تقسیم شي او دغه هلک هم دخپلې حصې حق دار شي ؟

دهلک مور لا له وړاندي وفات شوې وه ، او پلندر یې وروسته وفات شوی دی ، اوس چی دغه زر سره د نفع په کور کي لګول شوی دی ، او پلندر یې خپله هم مصرف وریاندي کړی ؤ چی هغه دخپلې ښځي پر نام دغه کور رانیولی ؤ ، په هغه کي دا خپله

او سیدله ، هلک چی کله روپی ورته رااستولې نو دامانت لفظ یې نه دی کړی او س دامانت وایي.

تفصیل وارثان: دمرحومه دوفات وروسته خاوند ، اویو زوی (چی دهغه پر روپو باندی جګړه ده) او ددغه خاوند څلور لوڼي دی ، وروسته بیا دغه خاوند هم وفات شو ، چي دهغه وروسته څلور لوڼي او یو بچندر پاته شو ، او ترکه هغه یو کور دی چی دښځي پر نامه آباد کړی ؤ ، څه رقم هم دی ، اوس ددغه امورو جواب طلب دی: چی دده دترکې تقسیم به څنګه کیږي ؟ دمیرمني پرنامه چی یې کور رانیولی دی ، هغه بچندر غواړي او لوڼي یې ورباندی راضی نه دی ، دوی وایي چی دغه کور زموږ دپلار دی ، او هغه دده دښځي پرنام جوړکړی ؤ ، او په هغه کي زیاتي روپی ددغه هلک دی څه روپی دپلندر هم دی.

جواب: په صورت مسؤله کي که رقم رالیږونکي هلک په قسم سره ووایي چی دغه رقم ما قرض وکړی ؤ نو هبه نه بلل کیږي نو دده قول معتبر دی ، او هغه رقم به دغه هلک ته بیرته ورکول کیږي ، دمرحوم او مرحومې په ترکه کي شامل نه دی.

لما فی رد المحتار: ولو دفع دراهم وقال: انفقها علیک یکون قرضًا ، (ج۴ ص۵۰۹) (۱) وفیه أیضًا دفع دراهم الی رجل وقال انفقها ففعل فهو قرض... (وفیه ایضًا) رجل اشتری حلیًا ودفعه الی امرأته واستعملته ثم ماتت ثم اختلف الزوج وورثتها انها هبة او عاریة فالقول قول الزوج مع الیمین انه دفع ذلک الیها عاریة لانه منکر للهبة (ج۴ ص۵۲۲) (۲)

البته دغه حکم یواځي ددونه روپو دی چی هلک ورته رااستولې دی ، هغه روپی چي په تجارت سره نفع په کي راغلې ده هغه دهلک نه بلل کیږي ، بلکه څونه چي ده قرض ورکړې دی (۳) ددې څخه معلومه شوه چی دغه قرض هغه خپلي یواځي مور ته یا یواځي

---

(۱) رد المحتار کتاب الهبه ج۵ ص۶۸۹ (طبع سعید) وفی الهندیه ج۴ ص۳۷۵ (طبع رشیدیه) رجل عنده دراهم لغیره فقال له صاحب الدراهم ، اصرفها فی حوائجک کان قرضًا.

(۲) ردالمحتار ج۵ ص ۷۰۱ (طبع سعید)

(۳) ولی چی قرض اخستلو وروسته مستقرض دقرض مالک دی ، او قرض کي نفع دده نفع بلل کیږي.

پلندر ته ؟ یا دواړو ته نصف نصف ورکړې دی؟ په اول صورت کی نفع دمور په ترکه کي شامل ده ، او په دوهم صورت کي دپلندر په ترکه کي شامل دی . او په دریم صورت کي نصف نصف دهر یوه په ترکه کي شامل دی ، او په کور کي چي پلندر روپی لګولې دی هغه په هر صورت دپلار په ترکه کی شامل دی.

کله چي دا معلومه شوه نو اوس دمور دوفات وروسته که ددې بل قریب نه وي نو ددې دتکفین او تجهیز اداديون او وصیت که وي ددرېمي دماله وروسته ددې ټوله ترکه پر څلورو حصو تقسيمېږي ، دهغه څخه یوه حصه یې دخاوند او باقي یې دزوی دی ، چی په برما کي مقیم دی ، او دهغې بچندرې ددې وارثاني نه دی.

او دپلار دانتقال وروسته که دهغه نور ورثه نه وی نو دتکفین ، تجهیز ، اداءدیون او ونفاذ وصیت په ثلث مال کي دهغه وروسته دده دترکې او میرمنې حصه چي ده ته رسیدلې ده ، هغه ټول دمرحوم پر لونو برابر برابر تقسیمېږي ، دمرحوم بچندر دده په ورثه ؤ کي نه دی ، دغه تفصیل هغه وخت دی چی دمرحوم بل قریب نه وی سوا ددې څلورو لونو ، که دده دلونو څخه سوا نور قریبان وی لکه ورور ، اکا ، وراره ، دزوی لخوا لمسی ، وغیره موجود وی نو دغه مسئله دوهم ځل معلومه کړی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۹ / ۹ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۹۲۰ / ۲۸ ج)

۱ : دورثاؤ دمړتیا یا فقیري په صورت کي دکل جائیداد بل ته دهبه کولو حکم

۲ : متبنی شرعًا وارث نه دی.

سوال: زه اولاد نه لرم او زما میرمن وفات شوې ده ، زه ورور او خور هم نه لرم. (دسوال خلاصه) زما دمیرمنې دخور زوی سید افسر علی چی زما متبنی دی ، چی معه اهل وعیال زما سره او سیږي، زه چي اوس ضعیف العمری ته رسیدلی یم زما هر ډول خدمت کوي ، زما جائیداد زما تر وفات وروسته هغه ته څه ډول رسیدلی شی ؟

دوهمه مسئله داده چی زه غوارم چي په ژوند څه حصه ورته وبخښم که کل جائيداد چاته ورکړم يا يې وقف کړم نو کوم اشکال خو به نه وي ؟

جواب: که ستا ورثاء نه وي يا ورثاء په مال اعتبار مستحکم وي نو تاته جائز ده چي په ژوند کي دمرض الوفات وړاندي پوره جائيداد چاته هبه کړې ، يا يې وقف کړې ، لکن که هغه په مالی اعتبار سره کمزور يا نادار وی نو بيا مناسب نه ده ، کم اوزکم دوې دريمي ورثاؤ ته پرېږده ، او يوه دريمه وقف يا هبه کړه ، يا يې وصيت وکړه چی زما تر وفات وروسته فلان شخص ته زه ددريمي دمال وصيت.

ويؤخذ ذلک من رد المحتار حيث قال: ان کانت الورثة فقراء ولا يستغنون بما يرثون فالترک اولی... وان کانوا اغنياء او يستغنون بنصيبهم فالوصية اولی... فالتفصيل انما هو فی الکبار اما الصغار فترک المال لهم افضل ولو کانو اغنياء...(شامی ج۵ ص۳۷۳)

او څوک چي تا متبنی کړی دی ستا وارث نه دی ، البته که په زندگي کی هغه ته دخدمت مکافات رقم يا جائيداد ورکړې نو ورکولی يې شې ، او ديوې دريمي تر حده ته ورته وصيت هم کولی شې. والله سبحانه اعلم ۲۲ / ۵ / ۱۳۹۷ھ(فتوی نمبر ۵۲۴/ ۲۹ب)

په قبضه کي په ورکولو هبه صحيح شوه اگرچي په کاغذاتو کي دواهب نوم وي

سوال: شير محمد درې زامن او دوې لوني لري ، شيرمحمد خپله مملوکه ومقبوضه مځکه ددرو زامنو ترمنځ تقسيم کړه ، دوفات څخه تقريبًا دولس کاله وړاندي ، او هغه يې مالکان او قابضان کړل ، په سرکاري کاغذاتو کي يې مځکه دوالد پر نام ده يواځي پر موقع يې تقسيم کړه او قبضه يې وکړه ، په دې جائيداد کي خوندي حصه لری که يا ؟

جواب: که دا صحيح وي چی شير محمد په ژوند کي دروغتيا په حالت کي خپل جائيداد دزامنو تر منځ تقسيم کړی وی او هغه يې مالکان او قابضان جوړ کړي وي ، نو هبه صحيح شوه ، مذکوره زامن يې مالکان دی ، او دشير محمد دوفات وروسته دنورو ورثه ؤ تر

دې جائیداد مذکور پوره تعلق نشه محض کاغذی طور باندی جائیداد دشیرمحمد پر نامه باندي کوم فرق نه راځي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۷/ ۹/ ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۹۱۹ / ۲۸ج)

ومحرم ته دهبه کولو وروسته رجوع نه کیږي

سوال: والد په خپله زندګي خپل املاک بطور هبه خپلو اولادو کي تقسیم کړو، اوس دده اولاد فرداً فرداً قابض ومتصرف دی، دده په اولاد کي څه مشترک کار بار کوي، او په هغه شراکت يې دخپل ذاتي مفاد نظر دی، که په هغه کي دنورو نقصان هم وي، په هغه معاملاتو کي والد بطور تحفظ حقوق مساوات تجویزونه پیش کړل، څه قبول کړل څه ورڅخه انکار کوي، تر دې چې داولاد خلاف يې عملی کوشش هم وکړو، په دې حالت کي والد صاحب ته دموهوب ملکیت بیرته اخستلو حق شته؟

جواب: کله چې والد خپل املاک په خپلو اولاد کي هبه کړل او هغو ورباندي قبضه وکړه نو هبه تام شوه اوس پلار ته دموهوب بیرته اخستلو حق نشته.

فلو وهب لذی رحم محرم منه لا يرجع كذا فی التنوير مع الشامی ج۴ ص۵۱۸. (۱)

والله سبحانه اعلم ۱۲/ ۲/ ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۵۱۸ / ۲۸ ب)

دهبې څخه رجوع کول صحیح نه ده

(۱) الدر المختار مع رد المحتار، كتاب الهبة باب الرجوع فی الهبة ج۵ ص۷۰۴ (طبع سعید)

وفی صحيح البخاری، كتاب الهبة باب الهبة للمشركين ج۱ ص۳۵۷ (طبع قديمی) عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ: ليس لنا مثل السوء الذی يعود فی هبته كالكلب يرجع فی قيئه.

وفی الهداية كتاب الهبة باب ما يصح رجوعه ومالا يصح ج۳ ص۲۹۲ (طبع مكتبه رحمانيه) وفی طبع مكتبه شركت علميه ج۳ ص۲۹۰) وان وهب هبة لذی رحم محرم منه لم يرجع فيها (رواه البيهقی) وكذا فی مجمع الانهر باب الرجوع ج۳ ص۵۰۳ (طبع غفاريه كوټه) وفی الهندية ج۴ ص۳۸۶ (طبع رشيديه) والبحر الرائق، كتاب الهبة ج۷ ص۲۹۴ (طبع سعيد) والبدائع ج۶ ص۱۳۲ (طبع سعيد) وفی شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۸۶۶ كتاب الهبة باب ثالث ج۱ ص۴۷۶ (طبع حنفيه كوټه) من وهب لاصوله وفروعه او لأخيه او اخته او لاولادهما او لعمه او لعمته او لخاله او لخالته شيئاً فليس له الرجوع.

سوال: ما خپل زوى ته كور هبه كړو، او دهغه پر نامه مي ورواړاو، دادول كار بار او دكان بلامعاوضه مي خپل زوى ته وركړل او دهغه پر نام مي تحريري واړول، او داتو كالو څخه دآمدني څخه محروم يم، زما ددوهمى ميرمني څخه زما څلور اولادونه دى، دهغو دحالاتو په نظر كي نيولو سره غواړم چي بيرته خپل منقوله او غير منقوله جائيداد دزوى څخه بيرته واخلم، ايا شرعًا ماته جائز دى؟

جواب: كله چي تا خپل كور، دكان او كاربار باقاعده خپل زوى ته هبه كړل، او هغه ورباندي قبضه وكړه، نو تاته دبيره اخستلو اختيار نشته، فلو وهب لذى رحم محرم منه نسبًا ولو ذميًا او مستأمنًا لا يرجع (شامي ج۴ ص۵۱۸) (۱) البته ستا زوى ته اخلاقي فرض ده چي هغه ستا ضروريات پوره كړي، او ستا سره صله رحمي وكړي.

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۸ / ۳ / ۱۳۹۷ھ (فتوى نمبر ۳۳۲ / ۲۸ ب)

دشرم او مروت په خاطر ډوډۍ وركولو په بدله دروپو طلب كولو حكم

سوال: زيد بكر ته څه روپۍ قرض وركړې، دزيد سره دبكر كوچنيانو تعليم كاؤ ،بكر زيد ته ډوډۍ وركوله، څه وقت وروسته بكر ډير مفلس شو، ناروغه هم شو، پر بكر داسي حالات راغلل چي دمحلې دهر شناخته څخه يې قرض واخستل، حتى چي په سود سره يې هم قرض واخستل، په دې دوران كي بكر زيد ته وويل چي ته خپل انتظام وكړه، ولي چي دى اوس ډوډۍ نه شي وركولي، مگر زيد په پټو سترگو دبكر دكور ډوډۍ خوړله، كه به كله ډوډۍ ورته ونه رسيدله، نو دبكر كورته به ورغى مطالبه به يې كوله.

دبكر په وينا چي ما وزيد ته يواځي دشرمندگي په وجه ډوډۍ وركوله، څو ورځي وروسته زيد دقرضو مطالبه وكړه، دمطالبې سره سم بكر څه رقم وركړل، دڅه يې وعده ورسره وكړه، مگر زيد دټولو روپو غوښتنه تكرار كړه، او خبره تر شرمندگى سره ورسيدله، ددې سره بكر وويل: چي ما چي تاته دخوركې دانتظام ويلي ؤ دهغه وروسته

---

(۱) الدر المختار مع رد المحتار كتاب الهبة ج۵ ص۷۰۴ (طبع سعيد)

چې تا زما په کور کي ډوډۍ خوړله دهغه روپۍ ماته حواله کړه ، ولی چې زما نه دثواب نيت ؤ او نه په خوښي ماتاته ډوډۍ درکوله ، يواخي دعزت دبچاؤ لپاره. ايا بکر ته شرعًا دمطالبې حق شته ؟

جواب: په صورت مسؤله کی که زيد هغه ته دقرض په خاطر ډوډۍ ورکوله او زيد هم دقرض دوجي خوړله نو دا سود دی حرام دی ، او ددې قيمت دقرض څخه منها کول ضروری دی ، لکن که دقرض دوجي نه وی ، بلکه دمخکني تعلق په وجه وی ، نو کله چې بکر دخپلي ډوډۍ څخه منع کړو ، نو دزيد لپاره جائز نه ده چې هغه دده دکور ډوډۍ وخوري ، لقوله عليه السلام: لا يحل مال امرئ الا بطيب نفس منه (۱) نو زيد ته دبکر دکور خوراک کول گناه ده ، زيد ته ديانة واجب ده چې څونه ډوډۍ چې ده دبکر دکور خوړلې ده دهغه قيمت بکر ته ورکړي ، لکن بکر په خپل اختيار سره زيد ته ډوډۍ ورکوله اگر چې دشرم په خاطر وي ،او پر هغه باندي جبر نه ؤ ، او ده دخوړلو پر وقت زيد ته دا هم ويلي نه وي چې زه ددې ډوډۍ قيمت غواړم ، نو دا دده دطرف څخه هبه ده(۲) اوس ده ته دقيمت مطالبه کول صحيح نه ده ، بالخصوص دزيد دقرض دخنډلو په صورت کي ، بکر ته پکار دی چې دزيد قرض ورته ورکړي ، او پر زيد ديانة لازم دی چې هغه دده دډوډۍ قيمت ورکړي.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۹/ ۱۰/ ۱۴۰۱ھ (فتوی نمبر ۳۲/۱۲۳۸ج)

دميرمني پرنام دکور رانيول او بيا دواهب دمرگ څخه وروسته ددوهمي ميرمني دورثاؤ ددعوی ميراث کولو حکم

(۱) مشکوة المصابيح ، باب الغصب والعارية ص ۲۵۵ (طبع قديمي کتب خانه)

(۲) وفی بدائع الصنائع کتاب الهبة ج۶ ص۱۲۴ والاذن نوعان صريح ودلالة ... واما الدلالة فهی أن يقبض الموهوب له العين فی المجلس ولا ينهاه الواهب فيجوز قبضه استحسانًا ... الخ .

وفی الشاميه کتاب الهبة ج۵ ص ۶۸۸ قد افاد ان التلفظ بالايجاب والقبول لا يشترط بل تکفی القرائن الدالة علی التمليک کمن دفع الفقير شيئًا وقبضه ولم يتلفظ واحد منهما بشئ ... الخ

سوال: زید دانتقال پر وخت شپږ زامن، یوه لور او یوه میرمن پرې اینبي دی، زید دوه ودونه کړي دي، داولي ښځي دانتقال وروسته، یې بل واده کړی دی، داول واده ځخه یې دوه زامن دي، او ددهم واده ځخه یې څلور زامن یوه لور ده، او دوهم ښځه یې پاته ده، زید یوه ټوټه مځکه رانیولـه، او دمیرمني پر نام یې کړه، او دغه مځکه یې دوهمي میرمني داولاد په سرپرستي کي تعمیر کړه، او کور یې هم دوهمي میرمني پر نامه واړولو، دزید دانتقال وروسته ددوهمه ښځه هم انتقال شوه، اوس دزید ددوهمي میرمني زامن وایي چې دغه کور زموږ دوالدې دی موږ یې وارثین یو، ولي چې دغه کور زموږ ته هبه شوی دهغې پرنام دی، اوس داولي میرمني دوه زامن دوراثت دعوی کوي، چي په شرعي اعتبار سره زموږ شریک دی؟

تنقیح: ایا زید مرحوم کله هم زباني ددې خبري اظهار کړی دی چې دغه مکان ما دمیرمني پرنام کړی دهغې ملک دی یا هغې تـه ماهبه کړی دی؟ ایا کله داسي شوی دی چې زید مرحوم ددې مکان قبضه میرمني ته ورکړې ده، او په خپله په بل ځای کي مقیم ؤ؟ ددې سوالات جواب دې کاغذ پر شاباندي ولیکه نو ان شاء الله ددې مسئلې جواب به درکړل شي.

جواب تنقیح: مځکـه چي کله رانیـول شوه، په دې اراده رانیـول شوه چې دغه ملکیت موجوده به دمیرمني وی، علاوه ددې ځخه زباني یې هم دانتقال ځخه وړاندی ددې خبره تذکره کړې وه، او دمرحوم په زندګي پیشګي ټیکس نه دی اخستل شوی، دزید دانتقال ځخه وروسته دا مسئله طی شوه ددې ټیکس به دمیرمني اولاد جمع کوي، داسي تر اوسه نه دی شوی چې هغه په بل کور کي اوسیدلی وی، میرمن یې دموجوده حال سره چونکه جګړه باندی روانه ده، بل کوم خیال په دې ښار کي دزید هم نه ؤ.

جواب: په صورت مسؤله کي کله چې دزید او دهغه دواړي میرمني انتقال شوې، دمعاملې صحیح نوعیت خو اصحاب معامله ته معلوم نه دی، البتـه ظاهر داده چې دغه کور دمیرمني ملکیت دی، دښځي پر نامه رجسټر شوی ددې داولاد قبضه دمیرمني پر نامه او دزباني ګفتګو ځخه په ظاهري ډول ددې خبري قرائن ثابتیږي، چې دمرحوم دغه مکان په خپل ژوند کي دمیرمني ملکیت دی، په دې صورت کـه داولی میرمني اولاد

قابل اعتماد شاهدان سره ثابت کړي چې دغه کور د میرمنې پرنامه یواځې بینامي کاروائي وه ، او حقیقت کې زید مرحوم دغه کور د میرمنې په ملکیت کې نه دی ورکړی ، نو بیا دغه کور د زید په ترکه کې شامل دی . لکن که داولنۍ میرمنې زامن کره شاهدان نه لري(۱) نو دا بیا ددوهمې میرمنې ملکیت بلل کیږي داولنۍ میرمنې اولاد په دې کې حصه نه لري. والله اعلم ۲/ ۷/ ۱۴۰۰ھ (فتوی نمبر ۸۵۹/ ۳۱ج)

دمیرمنې او اولاد دنافرمانۍ په وجه ټول مال صدقه کول یا په تبلیغ کې صرف کولو حکم

سوال: زما میرمن او اولاد زما څخه نافرمانه دی ، زه خپل مشر زوی دغلطو خلکو دصحبت څخه رامنع کوم ، پر لمانځه یې امر کوم . خلک راته وایي چې اوس هغه بالغ دشر او دخیر په خپله ذمه وار دی ، مامیرمن ته وویل: چې دی تې وې راوړي نو ته منع کړه لکن میرمن مې هیڅ اثر نه اخلی ، هغه تې وې راوړه ،نو ماته په کور اوسیدل ګران کار دی ، ولی چې تې وې په لوړ دغږ دغوي زه یې پریشانه کړی یم ، په دې حالاتو کې زه دتبلیغي جماعت سره ووتلم ، زوی مې روزانه پنځوس ، یا شپیته روپۍ ګټي ، په کور یې دعوی کړې ده ، کور زما دی ، لس دوولس زره روپۍ زما سره دی ، چې دهغه څخه نصف یې په مسجد کې صدقه کول غواړم ، او نصف دخپل ضرورت لپاره ایښوول غواړم ، ایا ماته دشرعي څه حکم دی ؟

جواب: په صورت مسؤله کې په ژوند تاته اختیار دی چې هر جائز کار کې ته خپله سرمایه صرف کولی شې البته ستا دمیرمن نفقه پر تا په هر حال کې واجب ده لهذا دخپل ځان او میرمنې او که نابالغ اولاد وی نفقه ورڅخه ځانته کره نور چې څه زره وي هلته یې

(۱) وفی الشامیه کتاب الهبة ج۵ ص ۶۸۸ قلت فقد افاد ان التلفظ بالایجاب والقبول لا یشترط بل تکفی القرائن الدالة علی التملیک کمن دفع لفقیر شیئًا وقبضه ولم یتلفظ واحد منهما بشئ ... الخ نیز دامداد الفتاوی کتاب الهبه ج۳ ص ۵۶۶ وګوری .

مصرف کړه په صدقه جاریه کي يې هم لګولی شې او په تبليغ کي يې هم مصرف کولی شې. (۱)

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۰ / ۳ / ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۳۱۳ / ۲۸ب)

ټول جائيداد لورته بخښل او دهغې په قبضه کي ورکولو سره هبه تام شوه

سوال: (دسوال خلاصه) زما خسر چي ټول جائيداد يې خپلي لور چي زما ميرمن ده ورته هبه کړی دی ، او هغې وربانديي قبضه کړې ده ، ايا دهغې سره دوالد دوفات وروسته نور ورثه شريک دی که يا ؟

جواب: په صورت مسؤله کی که ستا خسر په ژوندګي ټول جائيداد خپلي لورته هبه کړی وی ، او هغې وربانديي قبضه هم کړې وي نو دا ددې ملکيت دی هغه ستا خسر په ترکه کي شامل نه دی ، له دې سره نور ورثه شريک نه دی ، البته که دغه دخسر هبه په مرض الموت کي تر سره شوې وي نو بيا دوباره سوال وليکی چي جواب به يې درکړو.

---

(۱) وفی شرح المجلة للاتاسی ج۴ ص۱۲۳ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع مكتبه حقانيه پشاور) كل يتصرف فی ملكه كيف شاء لان كون الشئ ملكاً لرجل يقتضی ان يكون مطلقاً فی التصرف فيه كيفما شاء .

وفی شرح المجلة لسليم رستم باز ج۱ ص۶۵۴ رقم المادة ۱۱۹۲ (طبع حنفيه كوئته) كل يتصرف فی ملكه كيف شاء الخ .

وفی الدر المختار كتاب الطلاق باب النفقة ج۳ ص۵۷۲ (طبع سعيد) ونفقة الغير تجب على الغير باسباب ثلاثة زوجية وقرابة وملک فتجب للزوجة بنكاح صحيح على زوجها .

وفی الدر المختار ج۳ ص ۶۱۲ (طبع سعيد) وتجب النفقة بانواعها على الحر (لطفلة) يعم الانثى والجمع الفقير وفی الشاميه تحته (قوله بأنواعها) من الطعام والكسوة والسكنى ... الخ .

وفی البحر الرائق باب النفقة ج۴ ج۴ ص ۲۰۱ (طبع سعيد) قوله ولطفله الفقير اى تجب النفقة والسكنى والكسوة لولده الصغير الفقير ... الخ .

وفی الهندية ۱ ص۵۶۰ (طبع رشيديه) نفقة الاولاد الصغار على الاب لا يشاركه فيها احد كذا في الجوهرة النيرة ... الخ .

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۱ / ۱ / ۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۱۵۳ / ۲۸ الف)

صرف د کاغذاتو پر نام کولو څخه شرعًا ملکیت نه راځي

سوال: زه سره د والد، والدې او درو خوندو د هندوستان څخه پاکستان ته راغلم. ما (نور الحسن) او زما کشر ورور محمد سلیم دواړه په دفتر کي نوکري کوله. والد صاحب په ضعیف العمری کي و، دواړي مشراني خوندی په خانته خانته کورکي اوسیدلې، ولي چي د هغو دواړو لا له وړاندي واده شوي وې، دریم خور مو کشروه، هغه زموږ سره اوسیدله، څه روپۍ مو برابري کړې په ناظم آباد کي مو یو پلاټ رانیولو، څه مو جوړ کړو بیا د حکومت څخه د کور جوړلو اداري څخه مو قرضه تر لاسه کړه څه روپۍ چي لاسته راتلې هغه مو په ادا کوي تر څو چي مکمل شوه.

عرض دادی چي دغه پلاټ د دوو ورونو او والدې پر نام دی. محض ددې لپاره چي د هندوستان څخه په رنجیده حال کي راغلي یو. څه حصه مو په کرایه ورکړه، کرایه مو په کور مستعملوله. اوس والده وفات شوه. ددې څخه وړاندي کشر خور واده شوې ده، والده او موږ دوه ورونه او کرایه دار په دې کور کي اوسیږو. اوس د یو بښتني طلب دغه امرونه دی چي په دې کور کي د خوندو حق شته که یا؟ چي یواځي د مور پر نامه ددې احترام په موږ کړی و ددې علم خوندو ته هم شته.

جواب: که دا صحیح وی چي دغه کور تاسي خپلي مور ته باقاعده هبه کړی نه وی، بلکه محض کاغذات مو ددې پر نام کړی وی، مالکان یې تاسي واستنو دغه کور ستاسی دی، او د والدې په ترکه کي شامل نه دی د خوندو په دې کور کي حق نشته.(۱)

والله اعلم ۲۲ / ۱۱ / ۱۳۹۲ هـ

په ژوندکي د جائیداد تقسیم حکم او طریقه کار

(۱) فی الدر المختار ج۵ ص۶۹۰ (طبع سعید کراچي) وتتم الهبة بالقبض الکامل

وفيه ایضاً ج۵ ص۶۹۶ اتخذ لولده او لتلمیذه ثیاباً ثم اراد دفعها لغیره لیس له ذلک مالم یبین وقت الاتخاذ انها عارية

وفی الشامیه قوله: لولده ای الصغیر واما الکبیر فلا بد من التسلیم.

سوال۱: دیوه سړی دوې ښځې دی، اولی ښځې ته یې طلاق ورکړو که دهغې اولاد ته څه ورنکړي، گناه گار دی که نه؟

سوال۲: که هغه ته میراث ورسیږي او هغه ددې میراث څخه څه حصه ورنکړي نو گناه گار خو به نه وی.

جواب۱: په زندگي که څوک اولاد ته څه ورکوي نو برابر برابر به یې ورکوي، دمطلقې وي که دغیر مطلقې، څینو ته ورکول او څینو ته نه ورکول صحیح نه دی.

جواب۲: که چاته دمیراث حصه ورسیږي نو په ژوند کي بل ته ورکول واجب نه دی، هغه تو له حصه دده ده، لکن که اولاد ته ددې څخه څه ورکوي نو برابر به یې ورکوي. (۱)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲ / ۱۲ / ۱۳۹۲ھ (فتوى نمبر ۲۷۷۱ / ۲۷)

په مرض الموت کی هبه کولو حکم

سوال: یو سړی په مرض الموت اخته دی، دده اولاد نشته، یو ورور او یوه خور لری، څه وریرونه لری، دده وریرونه ورغلل وکیل یې راووست دده ورور او خور ته دمعلوماتو بغیر یې غوښتل چی دهغه ترکه پر خپل نامه واړوي، او په ده دستخط وکړي، او دده دمرگ څخه وړاندي دده وراره گانو یو ډول قبضه نه وه نو په دې صورت کي څه حکم دی؟ ایا دغه هبه صحیح ده، چی ورور او خور یې وریاندي ناراض دی.

جواب: چونکه دغه سړی قبضه نه ده ورکړې، هبه باطل ده، اگرچه هبه په مرض الموت کي په حکم دوصیت کی ده، لکن کله چی موهوب له ته یې قبضه ورکړې وي،

(۱) فى الهندية ج۴ ص۳۹۱ الباب السادس فى الهبة للصغير ولو وهب رجل شيئًا لاولاده فى الصحة واراد تفضيل البعض على البعض، روى عن ابى حنيفة رحمه الله انه لا بأس به اذا كان التفضيل لزيادة فضل له فى الدين وان كانا سواء يكره، وروى المعلى عن ابى يوسف رحمه الله انه لا بأس به اذا لم يقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوى بينهم يعطى الابنة مثل ما يعطى الابن وعليه الفتوى.

وفى البحر ج۷ ص ۹۰ (طبع بيروت وفى طبع سعيد ج۷ ص۲۸۸) المختار التسوية بين الذكر والانثى فى الهبة.

د قبضې وروسته په ثلث مال کې هبه نافذ ده (۱) لکن چې قبضه نه وي نو بيا هبه باطل ده ، او کل جائيداد په ترکه کې شامل دی:

لما في الهندية قال في الاصل ولا تجوز هبة المريض ولا صدقته الا مقبوضة فاذا قبضت جازت من الثلث واذا مات الواهب قبل التسليم بطلت (عالمكيريه كتاب الهبة باب ۱۰ في هبة المريض ج ۴ ص ۴۰۰)

د پلار خو زامنو ته هبه کول درست نه دي

سوال: عبدالجبار يې کور تعمير کړو ، دزامنو او لونړو سره يو ځای اوسيدلو ، عبدالجبار په حالت دصحت کې دغه کور زياني څلورو زامنو ته هبه کړو ، ورته يې وويل: تاسي څلور واړه برابر برابر شريک ياست ، او پر دې کور ستاسي قبضه ده ، عبدالجبار وويل: زما ددغه کور سره هيڅ تعلق نشته ، سوا ددې چې زه به دې کور کې ستاسي سره اوسيږم ددې هبې شاهدان هم موجود دي.

---

(۱) وفي رد المحتار ، باب الرجوع في الهبة ج۵ ص۷۰۰ (طبع سعيد) وهب في مرضه ولم يسلم حتى مات بطلت الهبة لانه وان كان وصية حتى اعتبر فيه الثلث فهو هبة حقيقة فيحتاج الى القبض ....الخ.

وفي تكملة حاشية رد المحتار ج۲ ص۳۰۲ لان الوصية تمليك بعد الموت ... كذا الهبة في مرضه لان الهبة في مرض الموت وصية

وفي المحيط البرهاني كتاب الدعوات الفصل الرابع والعشرون في دوى الوصية الخ ج۱۶ ص۳۴۴ (طبع ادارة القرآن كراچی) ... ان كانت الهبة في حالة المرض فالجواب فيها كالجواب في الوصية لان الهبة في مرض الموت وصية ... الخ

وفي شرح المجلة لسليم رستم باز رقم المادة ۸۷۹ كتاب الهبة الفصل الثاني (طبع حنفية كوئته) اذا وهب واحد في مرض موته شيئًا لاحد ورثته بعد وفاته لم يجز سائر الورثة لا تصح تلك الهبة اصلا لان الهبة في مرض الموت وصية ... الخ وفي شرح المجلة للاتاسي كتاب الهبة الفصل الثاني في هبة المريض رقم المادة ۷۸۹ ج ۳ ص۴۰۳ (طبع مكتبه حبيبيه كوئته) لان هبته (اى المريض) وان كان هبة حقيقة لكن لها حكم الوصية .

وكذا في الهندية ج۴ ص۴۰۰ كتاب الهبة الباب العاشر في هبة المريض (طبع رشيديه) والبزازية على هامش الهندية كتاب الهبة نوع في هبة المريض ج۶ ص۲۳۹ (طبع رشيديه)

تر انتقال يې پلار په دې كور كي ورسره ؤ ، ايا په دې صورت كي چې عبد الجبار دكور څخه دستبردار شوی ؤ ، او شاهدان موجود دی ، دغه كور دعبد الجبار په تركه كي شامل دی ؟ ايا پر عبد الجبار لازم وه چې دهبې دقبضې لپاره يې دغه كور خالي كړی وای ؟ دقبضې څخه آباديدل مراد دی او كه مالكانه حقوق ؟

جواب: په صورت مسؤله كې عبد الجبار خپلو زامنو ته دكور هبه شرعًا صحيح نه ده ، اوس دعبد الجبار ټول ورثاء حق دار دی ، ولی دغه هبة المشاع ده ترڅو دغه كور تقسيم نه شي او دهر يوه ځانته حصه معلوم نه شي ، نو هبه صحيح نه ده.

لما فی الكنز وسائر المتون : ولوهب اثنان دار الواحد صح ... لا عكسه وهو ان يهب واحد من اثنين كبيرين ولم يبين نصيب كل واحد عند ابي حنيفة لانه هبة النصف من كل واحد منهما ... الخ (البحرا الرائق ج۷ ص۳۱۵) وقال فی الدر المختار : ولو سلمه شائعًا لا يملكه فلا ينفذ تصرفه فيه وقال الشامي تحته : وكما يكون للواهب الرجوع فيها يكون لوارثه بعد موته لكونها مستحقة الرد ... ومضمون بالهلاک ... فحيث علمت انه ظاهر الرواية ، انه نص عليه محمد ورووه عن ابی حنيفة ظهر انه الذی عليه العمل وان صرح بان المفتی به خلافه ولا سيما انه يكون ملكًا خبيثًا (شامی ج۴ ص۵۱۱)

لكن دغه دهبې نه صحيح كيدل هغه وخت دی چې عبد الجبار دغه كور باقاعده حصې كړې وی او تقسيم يې كړي هبه كړی يې نه وي ، كه هغه باقاعده حصې جوړ كړی وی بيا يې تقسيم كړی وی نو په دې صورت كي مسئله دوباره وپوښتئ ، لكن ددې خبرې تصريح كړئ چې عبد الجبار دكوم يوه په حصه كي اوسيدلو ؟

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱/ ۱۲/ ۱۳۹۷ هـ (فتوی نمبر ۱۲۵۱ / ۲۷ ج)

دخدمت ګاره زامنو ته هبه كولو حكم

سوال: ما دوالدې ډير خدمت كړی دی ، دوالدې څلور زامن دی ، هغې دانتقال څخه وړاندې څه اشياء ماته هبه كړل راته يې وويل: دغه شيان ما تاته دركړی دی ، تا زما ډير خدمت كړی ، ايا دغه شيان دنورو ورونو راسره شريک دی او كه زما ذاتی بلل كيږي ؟ فياض اعوان

جواب: که ستا والدې دغه شیان په حالت دصحت کي (یعني دمرض الوفات څخه وړاندي) تاته در کړي وی او تا ورباندی قبضه کړې وی ، نو هغه ستا ملکیت دی ، په هغه کي نور ورونه ستا سره شریک نه دی.

والله اعلم ۲۷/ ۱۲/ ۱۴۲۸ھ

كتاب الوديعة والعارية

(دامانت او عاريت دمسائلو بيان)

په عاريت ورکړل شوی زيورات دبعينه واپسي يا دپوره قيمت مطالبه کول جائز ده

سوال: دنن څخه شل پنځويشت کاله وړاندې خپله مشر خور په مالي مشکلاتو کي مبتلا وه ما ورته اوولس تولې زيورات په دې شرط ورکړل چې هغه يې بالفعل په بينک کي جمع کړي او خپل مشکلات ورباندي حل کړي ، او کله چې روپۍ پيدا کړي نو زما زيورات دې دبينک څخه راخلاص کړي ، دې زما سره دا وعده هم وکړه چې دغه سي به کيږي ، مګر بيا هغسي ونشول ، دجائيداد اوولس زره روپۍ هم هغې ته ورکړل شوې ، چې هغې زما څخه پوتي کړې وې ، مګر ماته دهغه علم وشو ، مادزيوراتو مطالبه وکړه ، نومعلومه شوه چې دهغې زوی روپۍ لاس ته رسولې دي ، ما هغې ته دزيوراتو دراخلاصولو غوښتنه وکړه ، مګر هغې را خلاص نه کړل ، نه يې هغه وقت ماته قيمت راکړو ، وروسته زيور ليلام شول ،اوس ماته وايي چې موږ دنيلام دوخت قيمت درکوو ، زه دليلام دوخت قيمت اخستلو ته تيار نه يم ، ولی چې ما يواځي درهن لپاره ورته اجازت ورکړی ؤ دليلام اجازت مي نه ؤ ورکړی ، زه اوس يواځي هغه سونا غواړم څونه چې ما ورته قرض ورکړې وه ايا دغه مطالبه زما جائز ده ؟

جواب: په صورت مسؤله کي ستا پر خور واجب چې هغه تاته څونه زيورات چې تا ورکړی ؤ هغه در کړي ، يا دهغه قيمت دواپسي دروځي درکړي ، ستا مطالبه شرعًا جائز ده.

لما فی الدر المختار: فان آجر المستعير او رهن فهلکت ضمنه المعير (شامی ج۴ ص۵۰۴) (۱) وفيه: الا اذا استعارها ليرهنها فتکون کالاجارة وقال شامی تحته: لان هذه

---

(۱) الدر المختار کتاب العارية ج۵ ص۲۷۹ (طبع سعيد)

اعارة فیها منفعة لصاحبها فانها تصیر مضمونة فی ید المرتهن وللمعیر ان یرجع علی المستعیر بقیمته (شامی ج۴ ص۵۰۵) ([1])

والله سبحانه اعلم ۵/ ۲/ ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۵۴۴/ ۲۸)

د ساعت ساز سره د ډیر وخت د ساعتانو حکم

سوال: زید ساعت ساز دی څه خلک ورته ساعت راوړي او بیا دوباره نه راځي نه یې امید وي چې بیا راسي، هغه دوه یا درې کاله پاته وي، سره د دې نه حفاظت هغه زنګ کوي او خرابیږي، په دې صورت کې څه حکم دی؟ ایا زید هغه خیرات کړي یا یې په خپله استعمال کړي؟

جواب: په صورت مسؤله کې زید دا حق نه لري چې ساعتانو قیمت خیرات کړي هغه خپل ملک کړي، بلکه هغه تول عمر چې ممکن وی د حفاظت کول ضروری دی، تر څو چې اصل مالک هغه وړي یا د هغه د طرف څخه پیغام راځي، یا د هغه د موت علم راځي، نو بیا به د هغه ورثه ؤ ته سپارل کیږي، ولې چې دغه ساعتان د زید سره امانت دی، او امانت د لقطې په ډول نه صدقه کول کیږي.

دلیل: الصغری فی قول الهندیه وحکم الاجیر المشترک ان ما هلک فی یده من غیر صنعه فلا ضمان علیه فی قول ابی حنیفة رحمه الله (عالمگیریه ج۴ ص۵۱۸) ([2]) ودلیل

وفی درر الحکام شرح غرر الاحکام کتاب العاریة ج۷ ص۱۳۴ فان آجر او رهن المستعیر فهلکت العاریة ضمنه المعیر ای ضمن المعیر المستعیر .

وکذا فی الهندیه الباب الخامس فی تضیع العاریة وما یضمنه المستعیر وما لا یضمن ج۴ ص۳۶۷ (طبع رشیدیه)

(۱) الدر المختار مع رد المحتار کتاب العاریة کتاب العاریة ج۵ ص۶۸۲ (طبع سعید)

(۲) الهندیة ج۴ ص۵۰۰ باب ۲۸ (طبع مکتبه رشیدیه) وفی المحیط البرهانی کتاب الاجارة الفصل الثامن والعشرون فی بیان حکم الاجیر الخاص والمشترک ج۱۲ ص۳۹ (طبع ادارة القرآن کراچي) ومن حکم الاجیر المشترک ان ماهلک فی یده من غیر صنعة فلا ضمان علیه فی قول ابی حنیفة وهو قول زفر والحسن رحمهما الله وانه قیاس ... الخ .

الکبری فی قول غاب المودع ولا یدری حیاته ولا مماته یحفظها ابداً حتی یعلم بموته وورثته کذا فی الوجیز للکردری ولا یتصدق بها بخلاف اللقطة کذا فی الفتاوی العتابیة (عالمگیریه ج۴ ص۳۵۲) (۱)

واللہ سبحانہ وتعالی اعلم / احقر محمد تقی عثمانی عفی عنہ ۱۳۸۸/۲/۲۵ھ

(فتـــــــوی نمبـــــــــر ۱۹/۳۲۵ الـــــــــف)

---

(۱) الهندية باب ۷ ج۴ ص۳۵۴ (طبع مكتبه رشيديه) وفي الشاميه كتاب الايداع ج۵ ص۶۸۶ (قبل كتاب العارية) طبع سعيد) غاب رب الوديعة ولا يدري اهو حي ام ميت يمسكها حتى يعلم موته ولا يتصدق بها بخلاف اللقطة ... الخ

وفی المحيط البرهاني كتاب الوديعة الفصل العاشر فی المتفرقات ج۸ ص۳۱۸ .

وفی فتاوی ابی الليث رجل استودع رجلا الف درهم ثم غاب رب الوديعة لا يدری احی هو ام ميت فعليه ان يمسكها حتى يعلم موته ولا يتصدق بها بخلاف اللقطة .

كتاب اللقطة

(دوليدلو شيانو بيان)

په سيلاب كي دلاسته راغلو شيانو حكم

سوال: زه دښترنګ دجوړولو كار كوم ، يعني دكورو دروازې جوړوم ، تخته دخانه په كي لګوم ، ددې اجرت وصول كوم ، په سيلاب كي زما تختې وبهيدلې ، ډيرې يې نورو خلكو يووړې ، څه يې پاته شوې ، لكن ماته شبه ده چې دغه تختې زما دى او كه دنورو ؟ ايا زه دغه تختې ورلى شم.

جواب: كه په علاماتو او قرائنو سره معلوم شي چي دغه تختې ستادې نو تاته جائز ده چي هغه يوسې ، په دې شرط چي نور ددې دعويدار نه وى ، كه ګمان غالب نه وى نو هغه دلقطې په حكم كي دى ، يعني اول دى دهغه مالك ولټول شي كه مالك پيدا نه شو ، نو كه په خپله مستحق زكوة يې نو استعمال يې كړه ، او كه نه يې نو مستحق زكوة ته يې وركړه(١)

وغالب الظن عندهم ملحق باليقين وهو الذى يبتنى عليه الاحكام ، يعرف ذلك من تصفيح كلامهم فى الابواب ، صرحوا فى نواقض الوضوء بأن الغالب كالمتحقق (الاشباه والنظائر ج١ ص٩٤ قاعده ٣) (٢)

---

(١) وفى الهنديه كتاب اللقطة ج٢ص٢٨٩ و ٢٩٠ (طبع رشيديه) اذا رفع اللقطة يعرفها ... وفى هذا الوجه له ان يأخذها ويحفظها ويعرفها حتى يوصلها الى صاحبها .

(٢) الاشباه والنظائر ج١ ص٣٧ قاعدة ٢ وقاعده ٣ طبع سعيد)

مسافر سامان پريښود ولاړى دهغه د سامان حكم

سوال: يو سړى زموږ سره په سفر كي ؤ ، په لار كي كښته شو ، سامان يې زموږ سره پاته شو ، هغه موږ پيژنو هم نه ، تقريبًا اووه كاله كيږي ، اوس موږ څه وربانديي وكړو ؟

جواب: كه هغه سړى ژوندى او دهغه پته معلومه وي نو سامان ورته رسول ضرورى دى ، او كه هغه ژوند نه وى نو ورثاء ته يې رسول ضرورى ده ، كه يې پته نه وى معلومه نو تر هغه وقت يې پلټل ضرورى دى چي تر څو دا خيال وى چي هغه سړى به د سامان په تلاش كي وى ، كله چي د پيدا كيدلو څخه يې مأيوس شي نو بيا يې صدقه كړي. (١)

والله سبحانه اعلم ۱۳۹۷/۹/۲ھ (فتوى نمبر ۲۸/۹۰۴ج)

---

(١) دحوالو لپاره وړاندي مسئلې ته رجوع وكړى

كتاب الغصب والضمان

(دغصب او ضمان مسائل)

دمسجد پر دكان ناجائز قبضه كولو او كرايه نه ادا كولو حكم

سوال: يو تعمير شده مسجد سره دملحقه قطعه مځكه توسيع كول چې ديني مدرسه، وضوء خانه، او مسجد ومدسې لپاره دكانونه تعمير كړل شي، دتعمير څخه وړاندې دمځكي په شمالي كناره كي درې ترې دى، چې دوه يې په پابندي سره كرايه ادا كوي، مگر يو يې دخپل اثر ورسوخ په وجه قابض دى، كرايه نه وركوي، كله چې ناروغ شو دغه تره يې په كرايه وركړه او كرايه يې په خپله وصول كوله، دوفات وروسته يې ښځي كرايه وصول كوله، كله چې هلته پاخه دكانونه شروع شول، هغې وويل شول چې ته خپل شيان پورته كړه، كله چې دكانونه جوړشول، دمتوفى زوجه ددكان مطالبه شروع كړه، دمسجد په كميټى يو ممبر يې رشته دار دى هغه يې حمايت كولو، په شرط دكان وركړل شو چې هغه به لس روپۍ مسجد ته كرايه وركوي، مگر هغه اوس سره له دې چې پنځوس روپۍ كرايه وصول كوي مسجد ته هغه لس روپۍ هم نه وركوي، ايا په صورت مذكوره كي دمتوفى قبضه تسليم كړل شي، اوكه ازروى شريعت ددغي كونډي مالكانه حقوق تسليم كړل شي؟

جواب: كه په سوال كي درج شده واقعات صحيح وى نو دمتوفى دكونډ قبضه دكان حق نشته، پر هغې واجب ده چې طى شده كرايه مسجد ته وركړي ورنه دكان خالى

کړي ، دکوم مسلمان پر مال باندې ناجائز قبضه سجت حرام ده (۱) او ناجائز ده ، لکن دمسجد حق خوړل بیا دډیر وبال موجب ده.

والله اعلم بنده محمد تقی عثمانی عفی عنه ۲۱ / ۲ / ۱۳۸۸ هـ (فتوی نمبر ۲۸۳ / ۱۹ الف)

الجواب صحیح بنده محمد شفیع عفی الله عنه

دمال برآمد کولو په صورت کي که مال په لار کي هلاک شي نو د کمپنۍ څخه دمال دضمان حکم

سوال: په اوګوټ وغیره کي مال راوړل کیږي که مال په لار کي ضائع شي نو ددې نقصان بدل دانشورنس کمپنۍ څخه اخستل جائز دی که یا ، او دترسیل دکمپنۍ څخه نقصان اخستل چې دنقصان سره برابر یا څه کم وي دغه بدل اخستل جائز دی که یا ؟

تنقیح: ددې لاندي امور وضاحت کول پکار دی:

۱: ایا دترسیل کمپنۍ دکرایې علاوه نو رقم پیشکي ورکړل شوی دی ؟

۲: که یو اځي انشورنس شوی دی ، ایا بیا دترسیل ادارې څخه نقصان اخستل کیږي ؟ که وصول شي نو څه وجه ده ؟

۳: که دواړه جلا جلا معامله کول کیږي ، ایا بیا ددواړو څخه وصول کیږي ؟ که نه وصول کیږي په څه وجه ؟

۴: که انشورنس نه شي او دترسیل کمپنۍ ته هم رقم نه ورکول کیږي ، ایا دهغه سره سره هم دتسیل کمپنۍ نقصان درکوي ؟

جواب تنقیح: ۱: یا دترسیل کمپنۍ یو اځي کرایه وصول کوي ، دهغه څخه زیات څه نه اخلي.

---

(۱) وفی المشکوة ، باب الغصب والعاریة ج۲۵۵ (طبع قدیمي کتب خانه) قال رسول الله ﷺ لا یحل مال امرئ مسلم الا بطیب نفس منه .

۲: هو ا یواځي انشورنس شوی دی ، ولی چی اصل ذمه دار ترسیل کمپنی ده ، چی مال به پوره پوره خپل ځای ته رسوي ، ددې مزید وضاحت په دې ډول دی: که زید پر ذمه ته کوم کار ورکوې ، او دهغه ضامن بکر وی ، چی که زید کار پوره نه کړو نو زه یې ذمه وار یم ، لهذا په اصل کي ذمه دار زید دی چی ترسیل کمپنی ده او بکر دانشورنس کمپنی ده.

په اصل کي خلک دانشورنس څخه په داسي حال کي نقصان اخلي ، ولی چی اکثر خلک انشورنس داصل پالیسي څخه زه زیات کوي ، ددې برعکس دترسیل کمپنی وصولی په دوو یا څلورو میاشتو کي کیږي ، او صرف نقصان هغه ورکوي اصل نقصان زیاتوب نه ورباندي ورکوي.

بهر حال په دې اړه یو وضاحت داهم ضروری دی چی دنقصان وصولي یواځي دیو ځای څخه کیږي ، یعنی دترسیل کمپنی یا انشورنس څخه زیات وضاحت یې دادی:

الف: انشورنس وي او که نه ، په دواړو صورتو کي دترسیل شرکت ذمه واره دی ، چي دنقصان تلافي وکړي ، ولي څنګه چي وراندي وویل شول ، چي اصل ذمه واره دترسیل شرکت دی ، ولی چی هغه مال ددغه شرکت ذمه داري وه چي تر ځایه یې رسولی وای ، دترسیل شرکتونه په ټوله دنیا کي یو شان قانون لری ، په دنیا کي داسي ملکونه هم شته چی هلته دانشورنس نوم هم نشته ، که بیا وي نو دحکومت دطرف څخه لازمي نه وي.

ب: که انشورنس شوی وی نو دلته بیا دوې لاري دی ، یو دا چی دترسیل شرکت وي ، بل دا چي دانشورنس شرکت وي ، او ددواړو وضاحت بیا په دې ډول دی:

الف: دترسیل دشرکت څخه دمال وصولي په څو میاشتي کي کیږي ، دقانون دپیچیدګي لیري کول کیږي ، او رقم یواځي دونه لاس ته راځي څونه دمال اصل قیمت وی ، او بعض اوقات شرکت دبهرني ملک وی ، او دهغو روپی دنورو ملکو څخه راځي ، چي نور هم دوقت ضرورت وي ، بهر حال دترسیل شرکت ورته یو سند ورکوي ، چي روپی ټولي پوره ورته ورکړي ، او زیاته دعوا نه کیږي.

ب: دانشورنس شرکت په دې صورت کي نقصان ژر لاسته راځي او داصل رقم څخه بعض اوقات زیات ورکول کیږي ستاسی څخه هغه یو خط غواړي ، چي دفلان جهاز

او جهاز څخه زما فلان تلف شو ، چي دهغه رقم موږ دانشورنس شركت څخه وصول كړو ، دانشورنس كمپنۍ اگرچي موږ ته رقم راكړل ، بيا دغه دترسيل دشركت څخه وصول كوي هغوته څه وقت وركول كيږي ددې معلومات نشته ، بهر حال انشورنس كمپنۍ ته دترسيل شركت هغه روپۍ ضرور وركوي ، دانشورنس يواځي نقصان داوي چي دوی اول ورته روپۍ وركوي ، او بل دا چي انشورنس ته كم شی وركول كيږي ، او دوی ورسره عادي دي او دا ددوی لپاره معمولي شی دی.

۳: ددې سوال جواب ستا وړاندې وشو ، بهرحال درقم وصولی دترسيل او انشورنس دواړو څخه جائز ده ، دچا سره چي معامله تر سره شی ، دهغه څخه دنقصان تلافي كول كيږي ، هو دانشورنس كمپنۍ يې بيا دترسيل دشركت وصول كوي ،ولی چی اصل ذمه دار دترسيل شركت دی.

۴: هو ! هغه دداسی څه كولو پابند دی ، او ددې جواب هم وړاندې وشو ، بهرحال تاسي چي خط ليكلی دی ، چی پيشگی رقم ، دهغه څخه شايد ستاسی مقصد پيشگي كرايه وی ، چی دترسيل شركت ته وركول كيږي ، نو كرايه عمومًا وړاندې وركول كيږي ، او زموږ معامله هم داسی ده ، مگر په بعض صورتو كی كه مال پلورونكی غواړی نو كرايه وروسته وركړی وركولی يې شي ، دمثال په ډول مال په جده ته رسول كيږي نو دترسيل شركت ته وويل شي: چی دغه كرايه به خريدار په جده كي دركړی.

جواب: په صورت مسؤله كي تفصيل دادی چی كه نقصان په داسي آفت سره راشی چی دهغه څخه مال ساتل ممكن نه وی مثلا تول اوگوټ يا طياره اور واخست وسو ، يا باغيانو وربانذی حمله وكړه ، نو دنقصان رقم وصول كول تاسی دترسيل دشركت څخه وصول كول جائز نه دی ، لكن كه داډول آفت نه وی نو بيا گنجائش شته.

وفی البدائع لا يضمن (ای الاجير المشترک) عنده ما هلک بغير صنعه قبل العمل او بعده لانه امانة لانه امانة فی يده وهو القياس وقالا يضمن الامن حرق غالب او لصوص مكابرين وهو استحسان آهـ ، قال فی الخيريه ... قول ابی حنيفة قول عطاء وطاؤس وهما من كبار التابعين وقولهما قول عمر وعلی ، وبه يفتی احتشامًا لعمر وعلی وصيانة لاموال الناس ، والله اعلم آهـ ، لانه اذا علم انه لا يضمن ربما يدعی انه سرق او ضاع من

یده وفی الخانیة والمحیط والتتمة الفتوی علی قوله فقد اختلف الافتاء وقد سمعت ما فی الخیریة (شامی ج۵ ص ۴۰ و ۴۱) (۱)

قلت وحیث اختلف الافتاء ورجحان الشامي الی قولهما ظاهر فالاولی فی عصرنا الافتاء بقولهما صیانة لاموال الناس وتحرزًا عن الوقوع فی فتنة التأمین الذی هو مرکب من الربا والقمار.

واللہ سبحانہ اعلم ۱۳/ ۲/ ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۲۱۷/ ۲۸ ب)

دواقعي دصحیح صورت حال د پوهولو په وجه دچا حق ضائع کولو او دهغه ضمان

سوال: زما ورور وحید الدین ما ته پنځه کاله وړاندي ذکر کړل چي ده د پټواری الله بخش څخه یوه خبره اوریدلي وه چي د بلیغ الدین د یونټو پر کوم چي مځکه ورکول کیږي، دغه سرټیفیکټ راغلی دی. چي د پټواري په لاس کي ؤ او زما ورور هغه په خپله لیدلی ؤ پر دې چي مځکه ورکول کیږي نیمایي به یې ستاشي او نیمایي به یې زما (پټواری) شي، نو ما وحید الدین ورته وویل: چي د غه زما د ورور خبره ده زه داسي نه شم کولی. مګر داسي وکړه چي د غه سرټیفیکټ بیرته لاهور ته ولیږه. نو پټواري ته موقع پیدا شوه. ما مي وریدل چي هغه پټواري مځکه پر خپل نامه واړوله او بیا یې پر بل چا وپلورله او اوس زه هغه مځکه لاس ته نه شم راوړلای ایا په دې چي زما ورور زما څخه دا خبره پټه کړې وه

(۱) رد المحتار کتاب الاجراة باب ضمان الاجیر ج۶ ص۶۵ (طبع سعید)

وفی مجمع الضمانات ج۱ ص۲۶۲ لان الاجیر المشترک ضامن عنده ما هلک بغیر صنعه فاذا کان الثوب فی ضمانه کان الضمان علیه مالم یعلم انه تخرق من دق صاحب الثوب وروی بشر عن ابی یوسف ان القصار یضمن نصف النقصان ویعتبر فیه الاحوال ولما علی قول ابی حنیفة ینبغی ان لا یجب الضمان فی فعل القصار لان عنده الثوب لمانة عند القصار ولیس بمضمون.

وفی الهندیة کتاب الاجارة الباب الثامن والعشرون فی بیان حکم الاجیر الخاص والمشترک ... ج۴ ص۵۰۰ (طبع رشیدیه کوئته) وحکم الاجیر المشترک ان ماهلک فی یده من غیر صنعه فلا ضمان علیه فی قول ابی حنیفة وهو قول زفر والحسن وانه قیاس ... الخ.

او ماته يې تقريبًا لس ايکړه مځکه نقصان ورساؤ ولي چي که هغه زه خبر کړی وای نو ما به هغه سرټيفکټ لاس ته رسولی ؤ اوس چي زما ورور وايي چي زما څخه غلطی وشوه ، پر دې خبره هغه ته ما وويل: چی دا ستا حماقت دی او ته يې ذمه وار يې ، او ته به ماته ددې بديل راکوې ، يا به زه د قيامت په ورځ دالله ﷻ مخ تا پيشه وم ، اوس زما ورور تر کومه ذمه دار دی ؟

جواب: په صورت مسؤله کي ستا ورور وحيد الدين چی ستا بدخواهي کړې ده گناه گار دی ، بايد چی توبه او استغفار وکړي(۱) او ستا څخه معافی وغواړي ، لکن پر هغه باندي ددې مځکي تاوان واجب نه دی ، ولي چی هغه فتواري ته يواځي مشوره وکړې وه ، دمځکي په ضياع کي دهغه مستقل دخل نه ؤ (۲)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۱ / ۱ / ۱۳۹۷ ھ (فتوی نمبر ۱۵۳ / ۲۸ الف)

سرکاري موټر د اجازته پرته دنور کارو لپاره استعمال کولو حکم

سوال: بعض سرکاری ملازمانو ته سرکاري موټر د سرکاري کار لپاره ورکول کيږي ، هغه ملاز بعض اوقات خپل خپلوان ورسره سپروي ، دخپلوانو سامان په کي وړي ، يو بل ځای ته يې رسوي ايا د اجازته پرته داسي کول جائز دی ؟

جواب: بې له اجازت د سرکاري موټر دذاتي کارو لپاره استعمال کول او بل چا دکار لپاره استعمالول جائز نه دی (۳)

---

(۱) وفی مسند احمد رقم الحديث ۱۹۵۳ ج ۱۴ ص ۳۹۷ و ۳۹۸ (طبع دار الحديث القاهرة) عن جرير ﷺ قال : اتيت رسول الله ﷺ فقلت : ابا يعک على الاسلام فقال رسول الله ﷺ واشترط على النصح لکل مسلم فبايعته على هذا ورب هذا المسجد انی لکم لنا صح جميعًا ثم استغفر ونزل .

(۲) فتح القدير ، کتاب الغصب ج ۸ ص ۲۴۳ و ۲۴۴ (طبع رشيديه) الغصب فی اللغة : اخذ الشی من الغير على سبيل التغلب للاستعمال فيه ، وفی الشريعة : اخذ مال متقوم محترم بغير اذن المالک على وجه يزيل يده .

(۳) فی الدرج ۶ ص ۲۰۰ لا يجوز التصرف فی مال غيره بلا اذنه ولا ولايته ... آھ

كتاب الجهاد

(دجهاد او قتال دمسائلو بيان)

پر مسلمان مبشته سیمه له یرغلګرو کفارو سره دمسلمانانو له وس سره دجهاداو د همدارنګه واکمن تر واکمي لاندي دنوکري اود حقوقو ترلاسه کولو حکم (فارسي فتوى)

سوال ۱ :- حکمران کافر چند قری وامصار را بتغلب واستیلا ازدست مسلمانان سلب کرد ورعایای مسلمانان که مغلوب قوانین او ستند دران ادیار می باشند وہمان حکمران بعد از سلب دیار با ایشان خیلی ترحم دارد، وبخششها می کند، مگر اینکه ہمیشہ ددپی آنست کی قوانین اسلامی را ازبین ببرد وکفر وزندقه جاری گرداند مگر بسیار ست وتلطف، نه بزور وزجر مثلاً تعلیم جدید خود وآزادی زنان وافشای زنا وشراب وسینما وغیرہا ترویج می دہد، وبمدارس دینی وپرده راضی نیست، آیا با این حکمران ودستگاہان اوچون محاربین در ترک موالات وغیره زندگی باید کرد یا که نہ؟

سوال ۲ :- وازادارہای او قافیہ شان مزدور شده وحقوق گرفتن ودرسازمانهای جدیدداده حقوق گرفتن بغرض آنکه اصلاح بچگان مسلمان بکنند ودیگر مامور ومزدوری نزدشان کردن جائز است یا که نہ؟ ودرین پول حقوق کدام قسم حرمت یا کراہت یا شبہ می آیدیانہ؟ وبالخصوص علماء ومقتدیان را این افعال چگونه اند.

سوال ۳ :- واگر اینہا به مسلمانی پول بدہند که برای من حج کن آیا احرام باینہا باہمان پول او احرام بخود بغرض بستن رواست یانہ؟

سوال ۴ :- تعلقات با کفار قائم کردن وتعظیم شعائر کفر رواست؟

سوال ۵ :- واعانت این حکمران را بمدرسه اسلامیہ بگرفتہ استعمال کرده رواست یانہ؟

سوال ۶ :- واگر مرتکب امور مذکوره کدام اہل علمی یا شیخی باشد، به اوچہ اعتقاد باید کرد وآیا ملامت او غیبت او وتردید این عمل را چہ حکم دارد. بینوا توجروا.

جواب ۱: - اگر مسلمانان را چندی قوت واستطاعت ہست کہ با او محاربہ کردہ حکومتش را زائل نمایند وحکومت اسلامی قائم کنند، بر مسلمانان حکومت اسلامی قائم کردن واجب است (۱) واگر آنہا چنین استطاعت وقوت نہ دارند، پس آنہا را صبر باید کرد (۲) تا آنکہ قوت

(۱ تا ۳) وفى بدائع الصنائع، كتاب السير ج : ۷ ص : ۹۸ واما بيان من يفترض عليه فنقول انه لايفترض الاعلى القادر عليه فمن لاقدرة له لاجهاد عليه لأن الجهاد بذل الجهد وهو الوسع والطاقة بالقتال أو المبالغة فى عمل القتال ومن لا وسع له كيف يبذل الوسع.

وفى الهندية، كتاب السير، الباب الاول فى تفسير ہ ج : ۲ ص : ۱۸۸ (طبع رشيدية) واما شرائط اباحته فشيئان احدهما امتناع العدو عن قبول مادعى اليه من الدين الحق وعدم الامان والعهد بيننا وبينهم والثاني ان يرجوا الشوكة والقوة لأهل الاسلام باجتهاده .... لما فيه من القاء نفسه فى التهلكة وكذا فى البحر الرائق، كتاب السير ج : ۵ ص : ۷۲ (طبع سعيد)

وفى الدر المختار، كتاب الجهاد ج : ۴ ص : ۱۲۷ (طبع سعيد) ولابد لفرضيته من قيد آخر هو الاستطاعة ...... وشرط لوجوبه القدرة على السلاح لأمن الطريق فان علم انه اذا حارب قتل وان لم يحارب أسر لم يلزمه القتال ... الخ وفى بدائع الصنائع ج : ۷ ص : ۹۸ فاما اذا عم النفير بان هجم العدو على بلد فهو فرض عين يفترض على كل واحد من آحاد المسلمين ممن هو قادر عليه .... الخ.

(۴) وفى تفسير المدارك ج : ۱ ص : ۳۴۲ (طبع قديمى) والآية (الم تكن .... تدل على ان من لم يتمكن من اقامة دينه فى بلد كما يجب وعلم انه يتمكن من اقامته فى غيره حقت عليه المهاجرة.

وفى التفسيرات الاحمدية ص : ۳۰۵ (طبع كريمى كتب خانه بمبئ) وفى هذا الزمان ان لم يتمكن من اقامت دينه بسبب أيدى الظلمة أو الكفرة يفرض عليه الهجرة وهو الحق.

وفى أحكام القرآن للقرطبى ج : ۵ ص : ۳۳۲ (طبع دار الكتاب العربى) الهجرة وهى الخروج من دار الحرب الى دار الاسلام وكانت فرضًا فى أيام النبى صلى الله عليه وسلم وهذه الهجرة باقية مفروضة الى يوم القيامة.

وكذا فى التفسير المظهرى ج : ۲ ص : ۲۰۷ (طبع حافظ كتب خانه كوئٹه).

وفى تكملة فتح الملهم كتاب الأمارة ج : ۳ ص : ۳۷۳ (طبع مكتبة دار العلوم كراچى) .... الأول قادر على الهجرة منها لايمكنه اظهار دينه ولا أداء واجباته فالهجرة منه واجبة ... الخ وفى عمدة القارئ شرح صحيح البخارى، باب المداراة مع الناس ج : ۲۲ ص ۲۶۲ (طبع دار الأحياء التراث العربى بيروت) المداهنة محرمة والفرق بينهما ان المداهنة هى ان يلقى الفاسق المعلن بفسقه فيؤلفه ولا ينكر عليه ولو بقلبه.

وفیها أیضًا باب ماقیل فی ذی الوجهین ج : ۲۲ ص : ۲۰۱ (طبع داراحیآء التراث العربی بیروت) المداهنة المحرمة وسمی ذوالوجهین مداهنًا لأنه یظهر لأهل المنکر ...... فیخلطه لکلتا الطائفتین واظهاره الرضی بفعلهم استحق اسم المداهنة واستحق الوعید الشدیدأیضًا. وفی فتح الباری ، باب المداراة مع الناس ج : ۱۷ ص : ۳۱۷ المداهنة محرمة والفرق ان المداهنة من الدهّان وهو الذی یظهر علی الشیٔ ویستر باطنه وفسرها العلمآء بانه معاشرة الفاسق واظهار الرضآء بماهوفیه من غیرانکار علیه وفی شرح ابن بطال ، الباب رقم : ۸ ص : ۲۷۰ قال المؤلف لاینبغی لمؤمن ان یثنی علی سلطان أوغیره فی وجهه وهوعنده مستحق للذم ولا یقول بحضرته بخلاف مایقول اذاخرج من عنده لأن ذلک نفاق کماقال ابن عمر وقال فیه صلی الله علیه وسلم : « شر الناس ذوالوجهین » وقال : انه لایکون عندالله وجیهًا لأنه یظهر لأهل الباطل الرضاعنهم ویظهر لأهل الحق مثل ذلک لیرضی کل فریق منهم ویریه أنه منهم وهذه المداهنة محرمة علی المؤمنین.

وفی مرقاة المفاتیح شرح المشکوة ، باب الأمر بالمعروف ج : ۹ ص : ۳۳۱ (طبع مکتبه امدایه ملتان) المداهنة فی الشریعة أن یری منکرًا ویقدر علی دفعه ولم یدفعه حفظالجانب مرتکبه أوجانب غیره لخوف اوطمع أو لاستحیاء منه أوقلة مبالاة فی الدین ..... الخ.

وفی بدائع الصنائع ، فصل في بیان مایعترض من .... الخ ج : ۱۵ ص : ۳۳۹ ان ذلک مباح فکان اظهار شعائر الکفر فی مکان معد لاظهار شعائر الاسلام وهوأمصار المسلمین فیمنعون من ذلک وکذایمنعون من ادخالها فی أمصار المسلمین ظاهرًا ...... ولایمکنون من اظهار صلیبهم فی عیدهم لأنه اظهار شعائر الکفر فلایمکنون من ذلک فی امصار المسلمین . ..... والخنزیر والصلیب وضرب الناقوس فی قریة اوموضع لیس من امصار المسلمین ولوکان فیه عددکثیر من أهل الاسلام وانمایکره ذلک فی امصار المسلمین وهی التی یقام فیها الجمع والاعیاد والحدودلأن المنع من اظهار هذه الاشیآء لکونه اظهار شعائر الکفر فی مکان اظهار شعائر الاسلام وهوامصار المسلمین وفی البحر الرائق ، بیع العصیر من خمارج : ۸ ص : ۲۰۲ و ۲۰۳ (طبع سعید) لایمکنون من ذلک فی الامصار ولایمکنون من اظهار بیع الخمر والخنزیر فی الامصار لظهور شعائر الاسلام فلایعارض بظهورشعاء الکفر قالوافی هذاسواد الکوفة لان غالب أهلها أهل الذمة.

و فی تبیین الحقائق شرح الکنزج : ۴ ص : ۱۶۴ (طبع سعید) باب العشر والخراج والجزیة : الامصار هی التی تقام فیهاشعائر الاسلام فلایعارض باظهار مایخالفها لهذایمنعون من بیع الخمر والخنازیر وضرب الناقوس خارج الکنیسة فی الامصار لماقلنا ولایمنعون من ذلک فی قریة لاتقام فیها الجمع والحدود وان

حاصل شود(۳) واندرین زمانہ مغلوبیت انتظامات مناسب برای حفاظت دین واجب ہستند، چون تعمیر مساجد واقامت مدارس دینی ووعظ و تبلیغ، تاکہ مسلمانان برایمان سلامت باشند، واگر آن حکمران برترک احکام دینی جبروتشدد نماید، واستطاعت مقاومت او نہ باشد پس اندران وقت ہجرت بر مسلمین واجب شود. (۴)

جواب ۲ :- زیر حکومت آن حکمران کافر ملازمت کردن ودیان حقوق گرفتن جائزاست بشرطیکہ آن خدمت فی نفسہا حرام وناجائز نہ باشد ودران اعانت معصیت لازم نیاید اندرین پول ہیچ کراہت نیست.

جواب ۳:- سوال واضح نیست حکمران کافر چرا کلید کہ برای من جمع کن۔

جواب ۴ :- درصورت عدم استطاعت محاربہ تعلقات باکفار قائم کردن رواست البتہ مداہنت وتشبہ باکفار وتعظیم شعائر کفر بدون حالت اضطرار جائز نیست.

جواب ۵ :- رواست.

جواب ۶ :- جواب این سوال ازاجوبہ سابقہ واضح است.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۷/۱۱/۱۳۹۲ (فتوی نمبر ۲۵۵۴/۲۷)

په عراق کي دامريکايي قواوو دمرستي لپاره دپاکستاني فوځونو ليږلو حکم

کان فیهاعدد کثیر لان شعائر الاسلام فیهاغیر ظاهرة وقیل یمنعون فی کل موضع لم تشع فیه شعائرهم لان فی القری بعض الشعائر فلاتعارض باظهار مایخالفها من شعائر الکفر...... الخ.

وفی الفتاوی الکبری (من یفعل من المسلمین مثل طعام .... الخ) ...... فقدذهب طائفة من العلماء الی کفر من یفعل هذه الامور لمافیهامن تعظیم شعائر الکفر ...... الخ.

سوال: دپاکستان حکومت دامریکې په غوښتنه عراق ته دپاکستاني فوځ دلېږلو اراده لري، آیادپاکستان دحکومت لپاره داروادی چي په عراق کي دامریکادمرستي لپاره خپل فوځونه ولېږي؟

جواب: په اوسني حالاتوکي داوخت چي امریکا پرعراق باندي یومخیزه تېری او قبضه کړیده دپاکستان، یادیوه بل مسلمان حکومت لپاره په هیڅ ډول ددې جواز نشته چي هلته دهغوی دمرستي لپاره خپل فوځونه ولېږي، چي دحرمت اونه جواز لپاره یې څوښکاره دلائل په لاندي ډول دي:

۱: - امریکاچي پرعراق په تېري کولوسره کوم ډول ظلم اوبربریت ترسره کړی، نه یواځي اسلام بلکه دټولي نړۍ منل شوي اواخلاقي قوانین یې تر پښو لاندي کړي، نودهغې په غوښتنه سره هلته دفوځونولېږل دهغې ددې یومخیز، ظالمانه تېري له تائید څخه پرته بل څه نه دي چي پرحرمت یې ددلائلو کوم ضرورت نشته

۲: - امریکا پرعراق ترخپل کنټرول وروسته دخپلي ولکې دټینګولواو د خپلو شومو اهدافودلاسته راوړلولپاره له بېلابېلوملکونوڅخه :خپلوفوځونودلېږلو غوښتنه کړیده، دشریعت له حکم سره سم پداسي حال کي چي یوکافر قوم پریوه مسلمان هیواد تېری وکړي نوله ضرورت سره سم پرټولو مسلمانانو له هغه څخه دفاع کول لازم دی اوکه یوکافرقوم د مسلمانانویوهیواداشغال کړي نوپرټولومسلمانوحکومتولازمه ده چي دهغوی ددې اشغال دپای ته رسولولپاره ټول شته وسائل پرکارواچوي، ښکاره خبره ده چې پداسي حالاتو کي داشغال دختمولوپرځای ددوی دظالمانه اشغال دلازیات ټینګولولپاره کوښښونه سراسر حرام اوناجائزدي.

۳: - پرعراق له دامریکا لشکرکشي سره سره دعراق مسلمانان د امریکې ددې تېري په پرله پسې توګه مقابله کوي کوم چي ورته ددي پوره حق حاصل دی، پداسي حالاتوکي دټولي اسلامي نړۍ دنده او وظیفه ده چي دعراقي مسلمانانو دکومک اومرستي لپاره ملاوتړي اوهیڅ ډول وس ونه سپموي، دامهال خپل فوځونه امریکانه په قوماندي کي ورکولونتیجه به مسلمان فوځونه دعراقي مسلمانانو په مقابل کي له درولوڅخه پرته بل حد نه وي، داخبره چي پاکستاني فوځونه په عراق کي دسولي لپاره غوښتل کېږي خپله ددې اعتراف دی چي هغوی به دعراق له مسلمانانوسره ښکېل او په ټکر کي لوېږي څوک چې داوخت دامریکې پرضد جنګېږي، د مسلمانانوپه مقابله کي له کفري اشغالګرانوسره مرسته دقرآن اوسنت له ښکاره نصوصوڅخه

برېنده سرغړونه ده چې په حراموالي کې يې وهيڅ يوه مسلمان ته شک نه پيدا کېږي د قرآن کريم ښکاره لاربنوونه ده: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُم مِّنَ الْحَقِّ.

ترجمه: ای مؤمنانو! زما دښمن او خپل دښمن خپل دوست مه ګرزوئ چې د هغوی لپاره د دوستۍ بنياد جوړشئ څه مهال چې هغوی له هغه حق څخه انکار کوي کوم چې تاسو ته راغلی دی.

دا آيت چې په کومه واقعه کې نازل شوی په هغې کې حاطب بن ابی بلتعه ﷺ يوازې دومره وکړل چې د هغه چې کوم خپل خپلوان په مکه مکرمه اوسېدل د هغوی د ګټو د خونديتوب په مقصد يې د مکې کفاروته پرهغوی د مسلمانانو له لوري د حملې خبرورر کول غوښتل. (صحيح البخاری ۲)

که څه هم په هغه پېښه کې مسلمانانو ته کوم د ياد ولو ورتاوان ونه رسېدی خو د قرآن کريم پورتنې آيت دده پر دې اقدام باندې سخت رد وکړ. (تفسير ابن کثير ج: ۴ ص: ۳۴۵ (۲)

او د بيا لپاره يې ځانګړی قانون جوړکړ چې له کفارو سره د مسلمانانو د ګټو پرضد مرسته او دوستي په هيڅ ډول روا نه ده.

په همدې صورت کې وړاندې الله تعالی د دې مسئلې نورو ضاحت داسې کوي:

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾ الممتحنة: ۸-۹

ترجمه: الله تعالی تاسي له دې خبرې څخه نه منع کوي چې کوم (کافران) خلک له تاسي سره د دين په معامله کې جګړه نکوي، تاسي ستاسو له کورو نه باسي تاسي له هغوی سره ښه رويه او د انصاف معامله وکوئ، بېشکه الله تعالی انصاف کونکي خلک خوښوي هو الله تعالی

(۲) الصحيح البخاری باب غزوة الفتح ومابعث حاطب ابن ابی بلتعة الی اهل مكة يخبرهم بغزو النبی صلی الله عليه وسلم رقم الحديث ۲۷۸۵ ج: ۲ ص: ۶۱۲ (طبع قديمی کتب خانه)

تاسوله دې خبري څخه منع کوي چي کوم خلک له تاسو سره ددین په معامله کي جګړې کوي اوتاسو ستاسوله کورونو څخه باسي اوستاسو دایستلو لپاره یوله بل سره کومک کوي، دداسي خلګو مرستندویان جوړشئ ، ځوک چي ددوئ مرسته وکړي نوداسي خلک ظالمان دي.

په دې آیاتوکي په بشپړ وضاحت سره له داسي کفاروسره ملګرتیا اومرسته حرام ګرزول شوي ده ځوک چي له مسلمانانوسره جګړه کوي اودهغوی کورونه نړوي ، یاپدي کارکي له هغوی سره مرسته کوي.

امریکا چي په خپله یې هم په زرومسلمانان په وحشي توګه دخپل تېري هدف ګرزولي اوپه زرومسلمانان یې خپله بې کوره کړي، داسرائیلویې هم پوره مرسته کړي ځوک چي له کلو راهیسي دداسي جرائمومرتکب دي ، نوله همدې وجي هغه له شک څخه پرته ددې آیت ترمفهوم لاندي ده، ددې پرمرسته داآیت په پوره ډول صادقیږي، د مسلمانانوپرضدله کفاروسره ددوستانه کومک دحراموالي په ګڼو آیاتونوکي په بېلابېلو ډولونوبیان شویدی په خاصه توګه بیالاندینی آیت کریمه دمسلمانانولپاره دپوهي معدن دی: الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا (النساء:۱۳۹)

ترجمه: داهغه خلک دي ځوک چي دمؤمنانوپه برایینوولوسره یې له کفاروسره دوستي جوړوي آیادوی دهغوی په وړاندي عزت مومي نو(پوه دي شي) چي هرډول عزت دالله په واک کي دی..

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُّبِينًا

(النساء:۱۴۴)

ترجمه: آیااراده لرئ تاسي (ای مؤمنانو) چي پیدا کړئ الله لره پرتاسی برهان (حجت) ښکاره ؟ چي تاسي منافقان یاست.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ .(المائدة:۵۱)

ترجمه :ای هغوکسانوچي ايمان يې راوړی (ای مؤمنانو) مه نيسئ تاسي يهو بان او نصرانيان دوستان خينی ددوئ دوستان دي دخينونو. او هرچاچي دوستي وکړه له دوئ سره له تاسي خيني نوبيشکه چي دی له همدوی خني دی او دوی حکم ددوی حکم دی (بيشکه الله هدايت نه کوي قوم ظالمانوته)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا ... لَهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (المائدة:٥٧)

ترجمه : ای هغوکسانوچي ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نيسئ هغه کسان چي نيولی دي دوئ دين ستاسي مسخره اولوبي (له هنو کسانوڅخه چي ورکړی شوی دی دوئ ته کتاب پخواله تاسي څخه او(مه نيسئ) کافران (دوستان) او ويريږئ له الله څخه که يئ تاسي مؤمنان په ربښتيا سره)

۴ : - په پورتنو يادوشوو آياتونو او دنبي ﷺ د پرولار ښوونو په رڼا کي دامت فقهاوو دا اصول بيان کړيدي چي ديوه ګډ دښمن په وړاندي هم د کفاروڅخه مرسته غوښتل ، ياله هغوی سره مرسته کول يوازي هغه مهال روادی څه وخت چي هغه کفاردمسمانانوتر بيرغ لاندي وجنګيږي اودجنګ په نتيجه کي دمسلمانانوحکم غالب وي امام ابوبکرجصاص رحمه الله دسورة النساء ترياد شوي آيت لاندي داسي فرمايي: -

وهذايدل على انه غير جائز للمؤمنين الاستنصار بالكفار على غيرهم من الكفار اذاكانوا متى غلبوا كان حكم الكفر هوالغالب .
(احكام القرآن ج : ٢ ص : ٣٥٢)

ترجمه : له دي آيت څخه معلومه شوه چي دمسلمانانولپاره داروانه دی چي دکفارو دمقابلي لپاره له نوروکفاروپداسي حال کي مرسته وغواړي چي دبري څخه وروسته به دکفرحکم غالب کيږي

همدارنګه امام محمد رحمه الله په « سير كبير » كي فرمايي: لابأس بأن يستعين المسلمون بأهل الشرک على أهل الشرک اذاكان حكم الاسلام هو الظاهر عليهم. (۱) (شرح السير الكبير ج ۳ ص ۱۸۲)

ترجمه: مسلمانان كه د كفارو په مقابله كي له نورو كفارو څخه مرسته غواړي نو څه حرج نشته خو هغه مهال چي د اسلام حكم پر هغوی باندي غالب وي.

بل لورته كه يو كافرقوم له يوه بل كافرقوم سره مسلمانانوته دجګړي بلنه وركړي نو هم اصل حكم همدادی چي د مسلمانانولپاره ديوې ډلي مرسته كول هم روانه دی ، البته كه ددې وېره وه چي كه مسلمانان دكفارودابلنه ونه مني نوهغوی مسلمانان هم وژني نوبياد هغوی مرسته كول روادی.

امام محمد رحمه الله فرمايي: لاينبغي للمسلمين أن يقاتلوا أهل الشرک مع أهل الشرک ......ولوقال أهل الحرب لاسراء فيهم قاتلوا معناعدونامن المشركين وهم ...... فاذا كانوايخافون اولئک الآخرين على انفسهم فلابأس بأن يقاتلوهم . (۰)

ترجمه : دمسلمانانولپاره روانه دی چي هغوی دمشركينو ديوې ډلي په ملتياله نورومشركانو سره وجنګېږي، كه كفارو د مسلمانانو بنديانوته وويل : چي زموږ د مقابل مشرک دښمن سره زموږ په پلوي وجنګېږئ. هغوئ خپله هم مشركان وي. نو كه له دغه بنديانو سره د خپل ځان وېره وه ددوئ لپاره روادی چي له هغوی سره يوځای دهغوی د دښمن په مقابل كي وجنګېږي

(شرح السير الكبير ج: ۳ ص: ۲۴۱ ، ۲۴۲)(۲)

داتول څه هغه مهال روادي څه وخت چي له كفاروسره يوځای دكفارو په مقابل كي جنګ روان وو ،خوكه دكفارومقابل لورته مسلمان وه اوبياكفارو د خپل ځان په پلوي دخپل مسلمان دښمن پرضدپه جنګ كي بلنه وركړه، نو دا وخت دمجبوريت په حالت كي هم د هغوی مرسته روانه ده، يعني كه د مسلمانانوداوېره وه چي كه دكفاروداغوښتنه ونه مني چي

---

(۳)باب استتابة المرتد(تحت) بَشِّرِ الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا(الآية) ج ۲ : ص : ۳٦۱ (طبع دار الكتب العلمية بيروت)

(۰) باب الاستعانة بأهل الشرک ونستعانة المشركين بالمسلمين .

دنورو مسلمانانو د جنګ لپاره له موږ سره ملګري شئ نو دا کفار موږ هم وژني. بیاهم د مسلمانانو لپاره دهغوی د دې غوښتني منل روانه دي که څه هم د مرګ له خطر سره مخ شي.

امام محمد رحمه الله تعالی فرمايي: وان قالوا لهم قاتلوا معنا المسلمين والاقتلناكم ، لم يسعهم القتال مع المسلمين.

ترجمه: او که دوی ووايي: چي له نورو مسلمانانو سره په جنګ کي زموږ ملګرتیا وکړئ، که نه نو تاسو به ووژنو، بیاهم ددوئ لپاره له مسلمانانو سره د جګړې اجازه نشته. امام سرخسي رحمه الله ددې په تشریح کي داسي وايي:

لأن ذلک حرام على المسلين بعينه فلايجوز الاقدام عليه بسبب التهديد بالقتل كمالو قال له: اقتل هذ المسلم والاقتلتک. (شرح السير ج: ۳ ص: ۲۴۲)

ترجمه: له دې وجي څخه چي د مسلمانانو له نورو مسلمانانو سره جنګ کول حرام لعَینه دی نو څکه دوژلو د اخطار په صورت کي هم داسي کول روانه دي ، دا داسي دی لکه یو څوک چي ووايي: فلانی کس ووژنه، که نه نو زه تا وژنم (چي دهمدې اخطار په وجه د بل چا وژنه روانه ده).

خلاصه دا شوه چي دپاکستان فوځونه چي په جوړښت او بنستیزو اصولوکي یې جهاد او دملک په دستورکې داسلامي نړۍ له مسلمانانو سره دوفادارۍ وعده شامله ده د عراق دمسلمانانو په ضد درول څوک چي داوخت دامریکې د جبراو ظالمانه تېرې په وړاندي په سربښندنه بوخت دي دقرآن او سنت له ښکاره نصوصو او دأمت له ټولنیز فکر څخه خلاف یو عمل دی، خپله دپاکستان له دستور او دپاکستان دفوځ له مقاصدو څخه هم خلاف دی او که خدای مکړه دا یو مخیز ناروا اقدم پورته شي نو دپاکستاني فوځ دعزت او وقار او د دوی پر نیکنامي دیوه تور داغ دلګېدلو معنا به ولري. والله سبحانه وتعالی اعلم

الجواب صحیح	الجواب صحیح	محمد تقی عثمانی
محمد رفیع عثمانی عفا الله عنه	احقر محمود اشرف غفر الله له	۱۲ /۲/ ۱۴۲۴ھ
۱۲/۲/ ۱۴۲۴ ھ	۱۳ /۲/ ۱۴۲۴ ھ	(فتوی نمبر ۸۷/ ۲۲۲)

د تحریک نظام مصطفی په لاریونونوکي وژل شوی «شهید» دی او که نه ؟

سوال :- نن صبا چي کوم مسلمانان دنظام مصطفی غورزنګ په لاریونونو کي د پولیسو په ګولیو وژل شي دا شهید دی ، که نه دی ، داسي خلګو ته غسل ، کفن ورکول کېږي ، که نه ؟

جواب: - کومو خلکو چي دیوه عالم دفتوی ، یاترغیب پر اساس په دغه لاریونونوکي برخه اخیستي وي ، یایې په نیک نیت سره دامحسوسه کړي وي چي پدي لاریونونوکي برخه اخیستل داسلامي نظام دقیام لپاره دهڅواو کوښښونو همدالاره ده او بیادی مړشي نود اخروي احکامو په اعتبار سره انشآء الله شهید دی خو ددنیوي حکمونوله لحاظه دشهادت لپاره شرط دادی چي له ګولی لګېدلو ، یازخمي کېدلوڅخه وروسته سمدستي دده روح قبض شي ، ترزخمي کېدلو وروسته هغه څه خوړلي ، څښلي نه وي ، نه یې له یوه ځاسره اوږدې خبري اتري ترسره کړي وي ، نه یې دیوه کامل لمانځه وخت موندلی وي ، داسي خلکوته له غسل ، کفن وروکولو پرته لمونځ ورکول کېږي ، بیاښځېږي (۱) اوکه داشرطونه ونه موندل شي نو بیاغسل ، کفن ورکول ضروري دی.

(۴ و۵) وفی الدر المختار ، باب الشهیدج : ۲ ص : ۲۵۰ (طبع سعید) ......فینزع عنه مالایصلح للکفن ویزادان نقص ماعلیه عن کفن السنة وینقص ان زاد لأجل ان یتم کفنه المسنون ویصلی علیه بلاغسل ویدفن بدمه وثیابه لحدیث زملوهم بکلومهم ..... الخ .

وفیه ایضاً ص : ۲۵۰ الی ۲۵۱ ویغسل من وجدقتیلا فی مصر .... أوجرح وارتث وذلک بأن أکل أوشرب أونام أوتداوی ولوقلیلاً أوآوی خیمة أومضی علیه وقت صلوة وهویعقل .... اوباع أواشتری أوتکلم بکلام کثیر ..... وکل ذلک فی الشهیدالکامل والاڤالمرتث شهیدالآخرة .

وفی الشامیة تحته ج : ۲ ص : ۲۵۲ قوله فی الشهیدالکامل) وهوشهیدالدنیاوالآخرة وشهادة الدنیابعدم الغسل الالنجاسة اوأصابته غیردمه کمافی أبی السعود وشهادة الآخرة بنیل الثواب الموعودلشهید........الخ. وکذافی بدائع الصنائع ج : ۱ ص : ۳۲۴ (طبع سعید) .

وفی المبسوط للسرخسی ، باب الشهیدج : ۲ ص : ۵۱ (طبع مطبع السعادة مصر) وقدورد الأثر بغسل المرتث ومعناه ..... والأصل فیه أن عمر رضی الله عنه لماطعن حمل الی بیته فعاش یومین ثم غسل وکان شهیداً علی لسان رسول الله صلی الله علیه وسلم وکذلک علی رضی الله عنه حمل الی بیته حیاً بعدماطعن ثم غسل وکان شهیداً وأماعثمان رضی الله عنه فاجهز علیه فی مصرعه ولم یغسل فعرفنابذلک ان الشهید الذی لایغسل من اجهز علیه فی مصرعه دون من حمل حیاً...... الخ . وکذافی البحر الرائق ، باب الشهیدج : ۲ ص : ۱۹۸ (طبع سعید) . وفی المبسوط للسرخسی ، باب الشهیدج : ۲ ص ۵۰ (طبع مطبع السعادة مصر) قال ویکفن فی ثیابه التی هی علیه لقول رسول الله صلی الله علیه وسلم: زملوهم بدمائهم وکلومهم ...... ولمااستشهدعمار ابن یاسر بصفین قال : لاتغسلوا عنی دماًولاتنزعوا عنی ثوباً فانی

وهذالأن الخروج على الحكومات اليوم أمرمجتهدفيه .وحكمه على الاجتهاد ، كماأن حجربن عدى رحمه الله خرج على معاوية رضى الله عنه بعد استقرار خلافته وكان ذلك اجتهادًا منه وقدصرح السرخسي فى المبسوط انه دفن فى ثيابه. والله سبحانه وتعالى اعلم

۱۳۹۷/۷/۲۴ھ (فتوی نمبر ۷۷۷/ ۲۸ج)

د خليج د جگړې شرعي حيثيت او په هغه كي د كومي ډلي په پلوي جگړه جهادوو؟

سوال :- تاسوبه خبرياست چي دخليج له بهران څخه وروسته اوس عراق او امريكا اودهغې اتحادي ملكروترمينځ جگړه روانه ده. اوددې جگړې په حقائقوتاسوښه خبرياست ، يولورته عراق دى چي يو اسلامي ملک دى ، بل پلوبېلابېل ملكونه دي چي امريكايې په سركي راځي، برطانيه اوفرانسه يې هم سرپرستي كوي خوله دې پرته په دې مملكتونوكي اسلامي ملكونه هم شته چي دعراق په وړاندي سره يودي په كوموكي چي سعودي عرب ، مصر ، تركيه اوداسي نوراسلامي ملكونه شامل دي ، آيايوپاكستانى مجاهدپه دې جگړه كي برخه اخستلاى شي ، كه نه ؟ يعني داجنگ ددې مجاهدلپاره جهادفى سبيل الله بلل كېداى شي ، يانه ؟اوكه وي نودچاپه پلوي ، دسعودي عرب په پلوي ، كه دعراق په پلوي ، دې ته په پام سره كوم مملكتونه چي له عراق سره دي په هغوى كي كوم يوكفري ملك هم نشته. دمهرباني له مخي موله شرعي حكم څخه خبركړئ.

جواب: - دخليج په سېمه كي چي كومه جگړه روانه ده هغه داسلامي نړۍ لپاره يوه لويه فتنه ده ، پدې كي شک نشته چي په پيل كي پركويټ دعراق حمله يوه لويه تېروتنه كومک وو چي شرعًا يې هيڅ جوازنه وو. اودسعودي لپاره له ديو مظلوم په حيث له كويټ سره كومک اوكه چېري دده خپلي يوې سېمي ته داډول خطرمتوجه واى دهغې ددفاع لپاره جگړه هم پرحق وه ، پدې شرط چي دجگړې مشري خپله دده ، يادېوه بل مسلمان ملك په لاس كي واى خوپه عملي توگه داسي وشول چي سعودي عرب دجنگ ټوله قومانده ، پاليسياني په ټوليزډول امريكاته وسپارلې ، نودعراق په پلوي جگړه څكه روانه وه چي له لمړى څل ظلم دده له لوري څخه پيل شوى وو، كه عراق له ظلم څخه تېرېدلاى ، كويټ يې له خپلې سلطې څخه آزادولاى نوجنگ

التقى ومعاوية بالجادة وهكذا نقل عن حجر بن عدى غيرانه ينزع عنه السلاح والجلد والفرو والحشو والخف والقلنسوة ...... الخ.

بندېدل دده په اختيار کي وو ، له بل لورڅخه دده پر ضد په جګړه کي ګډون څکه روانه دی چي داوخت ددې جګړې قومانده دامريکاپه لاس کي ده چاچي دايې په ډاګه کړي وه چي يوازي دکويټ خلا ددوئ هدف نه دی بلکه دعراق زور په پوره توګه ددوی مدنظردی،کرم څه چي ورسره دټولي اسلامي نړۍ کمزوري حتمي ده . په کوم جنګ کي چي په يوه لوري کي ګډون له شرعي موانعوڅخه خالي نه وي هغه ته په اصطلاح کي «فتنه» ويل کېږي اوداسي فتنوپرمهال له دواړولو څخه دبې طرفه پاته کېدلوحکم دی البته دامهال داسي دعا غوښتل پکاردی چي ای الله ! دمسلمانانوترمينځ يووالی اواتفاق پيدا کړې اوددوی دځان ، مال ، عزت ، ابرو ساتنه وکړې ، ددوی دښمن تباه ، برباد کړې آمين

لقوله تعالى: فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا (النسآء : ۴۱)

وفى مشكوة المصابيح ودقال : سمعت رسول الله ﷺ يقول : ان السعيدلمن جنب الفتن ، ان السعيدلمن جنب الفتن ، ان السعيدلمن جنب الفتن ، ولمن ابتلى فصبر فواهًا. (رواه ابوداؤدص: ۴۶۴)

وعن ابى موسى عن النبى ﷺ انه قال : ان بين يدى الساعة فتنًاكقطع الليل المظلم (الى قوله) ثم قالوا: فماتأمرنا؟ وفي مشكوة المصابيح عن أبى سعيدقال : قال رسول الله ﷺ يوشک ان يكون خيرمال المسلم غنم يتبع بهاشعف الجبال ومواقع القطر يفربدينه من الفتن . (رواه البخارى ص : ۴۶۲) .

وعن المقدادبن الأسود: قال سمعت رسوالله ﷺ قال : كونوا اجلاس بيوتكم . وفى رواية الترمذى ان رسول الله ﷺ قال : فى الفتنة كسّروافيهاقسيكم وقطعوا فيهااوتاركم والزموافيهااجواف بيوتكم وكونواكابن آدم. (۳) (ص : ۴۶۴)

وعنه (حذیفة) قال : (الی قوله) قلت : یارسول الله ﷺ ! صفهم لنا. قال هم من جلدتنا ویتکلمون بألسنتنا، قلت فماتأمرنی ان أدرکنی ذلک ؟ قال : تلزم جماعة المسلمین وامامهم . قلت فان لم یکن لهم جماعة ولاامام ؟ قال : فاعتزل تلک الفرق کلهاولوان تعض بأصل شجرة حتی یدرکک الموت وأنت علی ذلک. (۱) (متفق علیه ص : ۴۶۲)

وفی شرح السیرالکبیر :باب الاستعانة بأهل الشرک واستعانة المشرکین با لمسلمین : – مانصه – ولا بأس بأن یستعین المسلمون بأهل الشرک علی أهل الشرک اذاکان حکم الاسلام هوالظاهر (الی ان قال) والذی روی ان النبی ﷺ یوم أحد رأی کتیبًاحسناقال : من هؤلآء ؟ فقیل : یهودبنی فلان حُلفآء بن ابی فقال : انالانستعین بمن لیس علی دینناتأویله انهم کانواأهل منعة وکانوالایقاتلون تحت رأیة رسول الله ﷺ وعندنااذاکانوابهذه الصفة فانه یکره الاستعانة بهم (الی قوله) وانماکره ذلک لأنه کان معه سبعمأة من یهودبنی قینقاع من حلفآئه فخشی ان یکونواعلی المسلمین ان احسوابهم زلة قدم فلهذاردهم (وفیهم بعدذلک) حدیث الزبیرؓ حین کان عندالنجاشی فنزل به عدوه فأبلی یومئذٍ مع النجاشی بلآءً حسنًا(الی قوله) ان النجاشی کان مسلما(وبعدأسطر) قلناان ظهر علی النجاشی لم یعرف من حقناماکان النجاشی یعرف فاخلصناالدعآء الی ان یمکن الله النجاشی آه ملخصًا. والله سبحانه وتعالی اعلم

احقرمحمدتقی عثمانی عفی عنه

الجواب صحیح
محمدرفیع عثمانی عفاالله عنه

الجواب صحیح
بندہ عبدالرؤف سکھروی

۲۱۔ ۷۔ ۱۴۱۱ھ
(فتوی نمبر ۷۲/ ۴۷)

(۱) شرح السیرالکبیر، باب الاستعانة بأهل الشرک واستعانة المشرکین بالمسلمین ج : ۳ ص : ۸۱ و۱۸۷

دضیآء الحق مرحوم مړینه شهادت دی او که نه ؟

سوال:- زیدوایي چي زموږ دملک دصدرمرحوم جنرال ضیآء الحق غمیزه د مسلمانانو لپاره دعبرت یوه پېښه ده ، له دې پېښي څخه زموږلپاره پنداخیستل پکاردی . ولي چي دادالله تعالی له لوري یوعذاب دی چي زموږدملک پرصدراووده پرملګرو نازل شو. دارنګه دصدر ضیآء الحق مړینه شهادت نه بلکه دهلاکت یوه مړینه یې بولي. آیادزید داخیال سم دی ؟

جواب : - صدرمرحوم دیوې الوتکي په پېښه کي په حق ورسېد ، که یوه کس داپېښه قصداً دهغه دوژلوپه موخه رامنځته کړي وي، نوبیاخوهغه په دنیوي اواُخروي لحاظ دواړوشهیددی (۱) اوکه دایوه ناڅاپي پېښه وه نوددنیاپه لحاظ شهیدنه دی البته دآخرت داجرپه لحاظ هغه شهیددی (۲) ولي چي دأخروی اجرپه لحاظ کوم کس داور په سوځلو، یا دیوه شي په راپرېوتلوسره هلاک شي هغه هم شهیددی (۴) اودیوه کس په باره کي دافیصله کول چي پرهغه عذاب نازل شویدی ډېره دجرأت خبره ده ، چي دهرمسلمان لپاره ورڅخه ځان ساتل ضروري دی . (۵)

والله اعلم ۳۰ / ۷ / ۱۴۰۹ھ (فتوی نمبر ۲۲۴ / ۱۴۰ الف)

---

(۱) وفی الهندیة ، فصل فی الهندیة فصل فی الشهیدج : ۱ ص : ۱۶۸ (طبع رشیدیه) ولوکان المسلمون فی سفینة فرماهم العدوبالنار ..... فاحترقوافهم کلهم شهداء کذافی الخلاصة .

(۲و ۷) وفی الشامیة ، باب الشهیدج : ۲ ص : ۲۴۸ (طبع سعید) لومات حتف انفه أوبتردأوحرق اوغرق أو هدم لم یکن شهیداً فی حکم الدنیاوأن کان شهیداً الآخرة .

وفی الدرالمختار ، باب الشهیدج : ۲ ص : ۲۵۲ والافالمرتث شهیدالآخرة وکذاالجنب ونحوه ..... الغریق والحریق والغریب والمهدوم علیه .... الخ .

وفی المبسوط للسرخسی ، باب الشهیدج : ۲ ص : ۵۲ (طبع مطبع السعادة مصر) ومن قتله السبع أواحترق بالنار أوتردی من جبل أومات تحت هدم أوغرق غسل کغیره من الموتی ...... الخ.

وفیه ایضاً ج : ۲ ص : ۵۱ .....فیغسل وان کان له ثواب الشهداء کالغریق والحریق والمبطون والغریب یغسلون وهم شهدآء علی لسان رسول الله ﷺ ...... الخ .

دوسائلو دنشتوالي په صورت کي دعوت، تبليغ اودوسائلو دمُيسروالي په صورت کي جهاد کول کېږي دجهاد لپاره دامام مهدی رحمه الله انتظار اودتبلیغي ډلي دنظريې حکم

سوال: - محترم، جناب مفتی تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم

اميددی چي روغ، اوسلامت یاست. قدرمنه! مافکرکاوه چي خپله ستاسو په خدمت حاضر شم، خودخای دليري والي اودزياتو مصروفيتونوله امله ونه توانېدم. له همدې وجي دليک له لاري مي لتاسوسره تماس ونېوه. لمړی خپله پېژندنه اودليک مقصد بيانول مناسب گڼم. زه له کوم ديني غورزنگ یاډلي سره په رسمي ډول اړيکي نلرم، خو ستاسوپه څېرله جيدوعلماوو او ديني بزرگانودزيارت اوددغوی دمجلس په واسطه دين زده کول، دغه خپرول، دغه دبقاء اونفاذمينه مي په زړه کي وي.

محترمه! زه له څه مودې راهسي دتذبذب ښکاريم چي ددين مناسب اشاعت او حفاظت سمه اومسنونه لاره څنگه ده په دې باره کي ستاسووضاحت غواړم. لمړی. خوخبري چي مي په ذهن کي دي ستاسوپه خدمت کي به يې وړاندي کړم، ستاسوپه څېرجيدعلماء کرام اوديني بزرگانوله مجلسو، تصانيفو، دقرآن اوحديث له مطالعي څخه وروسته دې نتيجې ته ورسېدم چي نبی ﷺ چي کله په مکه کي ددين ددعوت لپاره کومه لاره اوطريقه د الله په امر سره غوره کړه دهغې په نتيجه کي تقريبًادرې څلوره سوه کسان دين ته راغلل، خو مدينې ته ترهجرت کولوپس څه وخت چي دجهادحکم نازل شو اوصحابه کرامو ترخپل وس پورته داحکم پوره کړچي په دوولس کاله موده کي دبېلابېلوسيمو له فتحي سره سم د مسلمانانوشمېر يولک کسانوته ورسېدی، دارنگه دخلفای راشدينوپه زمانه کي دلويو لويوملکونوله فتح کېدلوسره سم داسلام دائره پراخه شوه، اوڅورلس سوه کلن تاريخ ددې خبري شاهددی چي داسلام حفاظت اوبقاء لپاره يوازي جهادبعني قتال مؤثرثابت شويدی.

داسلام ترډېره حده، کماحقه اشاعت، ترويج هم له همدې لاري شوی څه وخت چي کومه سيمه به فتح شوه نوهلته به داسلام مبلغينوته په آزادانه ډول داسلام داشاعت موقع پلاس ورغله.

په اوسني موجوده دورکي له قتال فی سبيل الله څخه دمخکي په څېر لکه چي ښايې تاثېرات په نظرنه راځي، کوم چي دديوبند دعلماوو له لوري راپيل شوی تحريک (غورزنگ)

تبليغي جماعت څوک له ۸۰ اتياكالوراپدې خوا ددين داشاعت لپاره هلي ځلي كوي چي يوازي په ملک كي دننه نه بلكه په بهرني مملكتونوكي يې هم ډېري مثبتي نتيجې وركړي دي.

دې خبري ته په پام سره زه ددين داشاعت ، اوحفاظت په اړه دخپلي پوښتنې رابيې ، يا په بل عبارت دقرآن ، اوحديثو څورالس سوه ۱۴۰۰ كلن تاريخ اودامت داكثرعلماوو د دريځ اودتبليغي ډلي ددريځ په باره كي د تذبذب ښكاريم چي آيادامهال داسلام اومسلمانانو دبقاء ، داسلام د ساتني او اشاعت لپاره كوم يوعمل مؤثراوګټور ، له قرآن اوسنت سره برابر دی ؟

دتبليغي ډلي دريځ اونظريات چي كوم ماته دتبليغي بزرګانو(علماوو ، كاركنانو) پرژبه بيان شويدي په تفصيل سره درته بيانوم : -

۱ : - دتبليغيانو په قول ددين اصل روح اوحقيقت « امربالمعروف اونهى عن المنكر » دی ، دادټولونبيانو كاروو ، په دې كي دامت كاميابي اوبری دی . (په دې خبره تبليغي لكه چي ښايې څومره عمل كوي ؟ پدې اړه زه څه نشم ويلی .)

۲ : - دادجهاد ، قتال زمانه نه ده بلكه دژبني دعوت زمانه ده .

۳ : - ترڅوچي مهدي نه وي څرګندشوی ترهغې پوري جهاد ، له هغه سره اړوندي ټولي چاري موقوف ، دتبليغي ډلي له نظرېې سره سم هلي ځلي كول دټول امت لپاره ضروري دي .

۴ : - په دې دور كي په جهادي هلوځلوكي برخه اخستل دحكمت عملي خلاف ، دين ته دضرر رسولوپه معنادی .

۵ : - په قرآن ، حديث كي دجهاد ، قتال في سبيل الله اصطلاح ګاني په دووبېلو معناوو كي استعمال شوي دي .

۶ : - ددين دتبليغ او داصلاح نفس رواجي طريقې كومي چي اكثرًا په امت كي رواج دي دخانقانظام ، دېني رسالې ورځپاني ، اصلاحي تقريرونه ، ليكني ، تصنيفونه ، دمدرسو ثبات ، اوداسي نوري لاري له نبوت سره مشابه نه دي ، د« تبليغي ډلي » ددعوت ډول نه يوازي سم اوله الهى رضاسره برابر بلكه له نبوي طريقې سره ورته والى هم لري .

۷ : - كه په امت كي دبدر دصحابه وودشمېرپه اندازه خلک ددوی په څېر اعمالو ، ايمان ، تقوى ، اوله الله سره دتعلق جوړېدوجوګه شي نوځپله به ددنياڅرخ بدل شي او د تبليغي ډلي مقصدهم همداسي خلک پيداكول دي .

۸ : - ددين دنفاذاودامربالمعروف . نهى عن المنكرلپاره ، دطالبانوپه طريقه كار له حكمت ، ددين له منشاڅخه خلاف ده .

۹: - ددین یو کارهم ترهغه وخته پوري مؤثرثابتېدلای نشي ترڅوچي د رسول الله ﷺ له سنت څخه پرته ، د «تبليغيانو په اند » چي هغه عمل له نبوي سنت سره ملگری نه وي.

۱۰: - دامهال ددین دساتني ، داسلام او مسلمانانو دبقاء اوداسلام دنفاذ لپاره نوري ټولي جهادي هلي ځلي غیرمؤثري ثابتي شويدي ، لهذادمهدي تر راتلوپوري داټول څه معطل او د «تبليغي ډلي » کاردي پیل شي.

۱۱: - دامت يووالى له تبليغي جماعت څخه پرته په بل څه کي ناشونى دى.

۱۲: - تبليغي جماعت دمهدي فوځ (لشکر) تیاروي

پورته يادشوي عام « نظريات » مادتېروشپږوكالوپه اوږدوكي درېوندپه اجتماع . اوډېلي سيمي دشب جمعې په بيانونواوله ډېرو تبلېغي علماوو څخه رانقل كړيدي

اويوه بله خانګړي خبره داهم ده چي «تبلېغيان» پورتنی يادي شوي نظريې په عامه توګه «غيرتبليغيانو» په وړاندي نه بيانوي اوکه يې بيانوي نودا شاري، ياكنايې په ژبه يې بيانوي، همدا وجه ده چي «غيرتبلېغي» علماوو ته دتبليغيانوپه نظريه باندي پوهېدل ګران وي.

له تاسو محترم څخه (چي په دې له فتنوپه ډکه زمانه کي له استقامت سره ددين دترويج ، ددين تعليم اودمسلمانانود اصلاح لپاره کارکوئ) غواړم چي دې مسئلې ته پوره توجه وکړئ ، او په خپلوتقريرو ، مجلوکي دا خبره روښانه کړئ چي دامهال ددين کوم يو عمل ډېرمؤثر، ګټور اوله قرآن اوسنت سره برابردی چي له هغه څخه ددين داشاعت ، ساتني اونفاذلپاره ورڅخه کارواخستل شي ، اوآيادتبلېغي ډلي ياده شوي نظريه سمه ، له دين سره برابره ده اوکه نه ؟

ديوه جيدعالم دين په توګه ستاسوددين داثرکړی ډېره پراخه ده اوستاسوپه خبروکي الله تعالى ډېرقوت اوتاثيرايښی دی ، له همدې وجي خلګوته ستاسوخبري آسان فهمه اودمنلووړدي . کومي چي زماپه څېر دلږ علم، عمل څښتن خبري يوه ته هم دمنلونه دي ، ديوي بلي فتنې اوفساد خوربدلووېره هم شته.

له دې ټولوورانديزونوپرته هيله ده چي خپل مهر اودستخط سره مدلل اوتفصيلي جواب راولېږې :لارښوونه راته وکړې چي آيازمارايه سمه ده، ياده تبلېغيانو، ياله دې دوو څخه پرته يوه بله لاره په قرآن اوسنت کي داسي شته چي دهغې په واسطه دامت اصلاح ، د مسلمانانو، داسلام حفاظت ، ترويج ، ددين په نفاذکي ورڅخه په مناسب ډول کار واخستلی شي ؟ فقط

حافظ سميع الله خان الياس

جواب : - لنډه خبره داسي ده څه وخت چي دجهادلپاره ضروري وسائل مُيسرنه وي ، ددعوت، تبليغ ، دافرادو دروزني كارته توجه كول پكاردي، له دې سره په څنګ كي دجهاد د ضروري وسائلودبرابرولوفكرهم جاري ساتل پكاردی (۱) څه وخت چي وسائل برابر، تيارشي نوجهادكول پكاردی (۱)، داوينانا سمه ده چي دامام مهدي ترراتلوپوري جهاد موقوف دی ، داغلط فكر دی ، ددې د ردولواواصلاح لپاره دتبليغ له بزرګانوسره خبري اتري هم ترسره شويدي.

(۱ تا ۱۱) « وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ » (الانفال : ۶۰).

وفى تفسير القرطبى ج : ۸ ص : ۳۵ (طبع داراحياء التراث العربى بيروت) أمر الله سبحانه المؤمنين باعداد القوة للأعداء بعدأن اكد تقدمة التقوى .... قال ابن عباس القوة هاهنا السلاح والقسى ...... الخ .

وفى تفسير ابن كثير ج : ۲ ص : ۳۲۸ (طبع قديمي كتب خانه) ثم أمر تعالى باعدادآلات الحرب لمقاتلتهم حسب الطاقة والامكان والاستطاعة فقال : (وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم) اى مهماأمكنكم....... الخ.

وفى تفسير المدارك ج : ۱ ص : ۵۹۷ (طبع قديمى كتب خانه) (مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ)من كل مايتقوى به فى الحرب من عددها..... الخ .

وفى تفسير ابى السعودج : ۳ ص : ۱۰۹ (طبع دار الكتب العلمية بيروت) أعدوا لقتال الذين نُبذاليهم العهد و هيئوا الحربهم .... مااستطعتم من قوة من كل مايتقوى به فى الحرب كائناماكان .... الخ .

وفى الدرالمختار ج : ۴ ص : ۱۲۷ (طبع سعيد) وشرط لوجوبه القدرة على السلاح لاأمن الطريق . وفى الشامية تحته : أى وعلى القتال وملك الزاد والراحلة كمافى قاضى خان وغير قهستانى ...... الخ. وفى تفسير روح المعانى ج : ۶ ص : ۲۴ (طبع مكتبه امدادية ملتان) (وَأَعِدُّوا لَهُم) خطاب لكافة المؤمنين لماأن المأموربه من وظائف الكل أى أعدو القتال الذين نُبذ اليهم العهد وهيئوا الحربهم (مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ) أى من كل مايتقوى به فى الحرب كائناماكان وأطلق عليه القوة مبالغة ، وانماذكرهنالانه لم يكن له فى بدر استعداد تام فنبهوا على أنّ النصر من غير استعدادلايتأتى فى كل زمان وعن ابن عباس رضى الله عنهما تفسير القوة بأنواع الأسلحة . وفى التفسير الكبير للامام الرازى ج : ۵ ص : ۴۹۹ (طبع دارالحديث ملتان) أمره فى هذه الآية بالاعداد لهؤلاء الكفار ..... وأن يعدو للكفار مايمكنهم من آلة وعدة وقوة والمرادبالقوة ههنامايكون سبباًلحصول القوة وذكروافيه وجوهاً : الاول المرادمن القوة انواع الاسلحة .... قال أصحاب المعانى الأولى أن يقال هذاعام فى كل مايتقوى به على حرب العدوّ وكل ماهوآلة للغزو والجهادفهومن جملة القوة .... الخ .

څه وخت چي ضروري وسائل تيارشي ، جهادکول پکاردی (۱) امام مهدی دي تر اوسه نه وي راغلی ، خودضروري وسائلو په برابرولوکي له نني حالاتوسره ورته ويوه اوږده حکمت عملي ته اړتياده چي په يوه لنډكي ليک کي يې بيانول ناشونی دی.

والسلام ۱۴۲۳/۲/۱۷ھ

جواب له ۱ تر ۳ : - د مېرمني د ستر وجوب یوه اجماعي او غیر اختلافي مسئله ده او د استر ،مخ هم دی (۱) او د مېرمني تصویر شائع کول هم شرعًا روانه دی په دې مسلوکي دیوه دیني عالم هم کوم اختلاف نشته ، د دې خلاف دیو چا عمل په شریعت کي دلیل نشي کیدای.

۴ : - د اشخاصو په اړه پوښتني له فتوی سره تړاو نلري.

۵ : - پر دې مسئله باندي حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمة الله علیه تفصیلي فتوی د «جواهر الفقه» په نوم شهرت لري هغه ملاحظه کړئ.

الجواب صحیح
محمد رفیع عثمانی عفا الله عنه
۱۳۷۹/ ۲۱/۳

والله سبحانه اعلم.
احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه
۳/۱۳۹۷/ ۱۸

په انتخاباتو کي په بېلا بېلو امیدوارانو باندي د قرآني آیاتونو او احادیثو د تطبیق حکم

۱ : - «وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ» الآية د ۹ مفسدینو د قومي اتحاد پر ۹ سردارانو لګول

۲ : - د قرآن کریم لفظ « هَلْ » د سیاسي ډلي پر انتخابي نښه باندي لګول

۳ : - د تلاعب بالقرآن بېلا بېل ډولونه او په داسي مجالسو کي د ګډون حکم

سوال : - د تېر انتخاباتي بهیر په دوران کي څرنګه چي مخالفو ډلو یو د بل پر ضد روا او ناروا منډي تړړي سرته ورسولې تاسو هم په پوره توګه خبر یاست بلکه په غلطه توګه د قرآن کریم

---

(۱) وفي الدر المختار ، کتاب الصلوة ج : ۱ ص : ۴۰۶ (طبع سعید) وتمنع المرأة الشابة من کشف الوجه بین الرجال لا لانه عورة بل لخوف الفتنة ،

تقاضايې مقصود گرزولي، دين يې دهغه انسان په خبر چي پښې يې پورته او سريې كښته وي. خلگوته څرگند كړي، وروسته ددې فكر يوه كارنده كس ددې په ردكي ديوه بېل او مستقل فكربنسټ ايښى، له خپل گمان سره سم يې مقصود اوتقاضاوي پرخپل خپل ځاى په ايايښوولوكي كامياب شوى دى اوالحمدلله دواړه دعلم اوادب له نهر(ويالې)څخه اوبه شوي هم دي.

تركومه حده چي داولني فكرتړاو دى دهغه په اړه زموږ بزرگانو- رحمهم الله - اوموجوده مباركانوډېرڅه ليكلي دي، خوداصل فكر په اړه يوازي دوو ښاغليو: مولانامنظور نعمانى اومولاناسيدابوالحسن ندوى ليكني كړيدي. دخپلوبزرگانو چي ددې ردپه اړه خومره كتابونه زما ترمطالعه لاندي دي له هغه څخه دااندازه لگېږي چي هغوى له دوهم فكرسره اتفاق لري، دابېله خبره ده چي له دوهم فكرسره د نوروم معاملواومسئلوپه اړه زموږدبزرگانو له هغه سره اختلاف دى، خوددين دتعبيرترحده زموږ بزرگان له هغه سره متفق معلومېږي لكه چي ستاسومحترم دخپل ښكلي تصنيف «تكملة فتح الملهم» داعبارت هم پردې خبره دلالت كوي «ولكن بعض المسلمين الذين قاموابالردعلى العلمانية فى عصرنا قدأفرطوا فى ذلك الخ» (تكملة فتح الملهم ج: ۳ ص: ۴۷۰)

خوهغه معامله چي حل ته اړتيالري داسي ده چي دوهم كس دخپل فكرپه خپل كتاب د«تعبيرغلطي» ، يا «الرسالة» كي چي په كوم مدلل انداز كي وړاندي كړى آياهغه په پوره ډول سم، برابرگڼلى شو، كه په افراط كي ديوه مبتلاكس په ليدلوسره خپله دغه ښاغلى په تفريط كي مبتلاشويدى؟ زه دخپلي مطالعې ترحده دې نتيجې ته رسېدلى يم چي كه يو په دوى كي دافراط ښكارشوى وي، دوهم يقيناً په تفريط كي مبتلادى، خوداندېښنې خبره داده چي ددې دوو نظرونوترمينځ د اعتدال لاره وركه شوي ده چي له ډېري څېړني، پلټني سره سره په نظرنه راځي، كافى اندازه كتابونه مي كتلي خوتنده بياهم نده ماته شوي په آخركي دزړه دآرام اوتسكين لپاره مي لتاسو سره دمشورې په موخه داليك درولېږه. اوس اوس مي يو كتاب «دين كامتوازى تصور عبادت اوخلافت كى جامعيت» دډاكټر محسن عثمانى ندوى زيده مجده تصنيف په يوه ډېرښكلي، خاص ډول چي دخپلوبزرگانو له تقريظونوسره سره شائع شويدى په ډېره مينه مي راغوښتى، په لالهانده توگه مي ولوستى خوداعتدال لاره لا تراوسه پوري پيداشوي نه ده. ډېردعلم له څښتنانو سره مي خبري ترسره شوي، اويوله بل سره مذاكرې هم شوي خوتشويش لاپرخپل ځاى پاتى دى.

کېدای شي زه به دخپلي مدعا په روښانه کولو سره په دې لړ الفاظو کي په واضح ډول نه یم توانېدلی خو ستاسو په څېر د علم او پوهي له څښتن څخه لویه هیله ده چي په مدعا پوه شوي یاست

یو ځل بیا یادونه کوم چي په واضح ډول دد وهم یاد شوي فکر په نورو ادعاوو کي که څه هم اختلاف شته خو د دین په اړه د هغه بیان شوی تعبیر زمو ږ لپاره بلکه د ټول اسلام لپاره له هغه سره څومره اختلاف او څومره اتفاق شتون لري؟ او د دې دوو نظریو تر مینځ د اعتدال لاره کومه یوه ده ؟ زه د دې وضاحت ستاسو د محترم پاک شخصیت له حکمته ډک قلم څخه غواړم. وړاندوینه داسي ده چي د دې دوو نظریو ، د دوی د رد او تصدیق لپاره چي څومره کتابونه مشهور شوي ، زما علم پرې راغلی دی ما هغه مطالعه کړیدي خو علاج مي نه دی پرې شوی تاسو اندازه لګولای شئ چي د دې دوو بېلو متضادو نظرونو اثر به په عوامو کي تر کومه حده رسېدلی وي او که د اعتدال د لاري که نن ورځ یوه نښاني معلومه شي نو په راتلونکي کښي بنایي یو څوک غالب شي لکه چي د دوهم نظر امکان شته نو بیا به د اغالبه نظریه له خپلو ټولو نښیګنو او خرابیو ګډوډه شي او د اعتدال پر لاره به هم دومره تېنګي پردې پرېوزي چي د هغو لیري کونکي چي په یقین سره به د الله له لوري راځي له پوره خنډونو سره مخ وي. فقط والسلام

مظفر حسین القاسمي خادم التدریس والافتاء دار العلوم رودهوان . کپواړه کشمیر

جواب: - محترم مولانا مظفر حسین القاسمی صاحب زید مجدهم.

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستاسو مبارک لیک موتر لاسه کړ، د سفرونو په وجه چي څه خنډ راغلی له هغه څخه بخښنه غواړم. ما د وحید الدین خان صاحب کتاب «تعبیر کی غلطی» پوره لوستلی نه دی ، خود حضرت مولانا علی میان مد ظلهم کتاب مي پوره لوستلی ، زما په فکر سمه رایه هغه ده چي مایې په خپل کتاب «حکیم الامت کي سیاسی افکار» کي بیان کړی دی ، چي خلاصه یې په تکملة فتح الملهم کي هم راځي . یعنی سیاست او اقتدار د دین اصل مقصد نه دی (۱) بلکه د مقصد تر سره

(۱) وفی سورة الذاریات : «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَ» . وفی تفسیر القرطبی ج : ۱۷ ص : ۵۰ (طبع مکتبه حقانیة) ...... وقال علی رضی الله عنه أی وماخلقت الجن والانس الا لامرهم بالعبادة واعتمد الزجاج علی هذا القول ویدل علیه قوله تعالی «وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَٰهًا وَاحِدًا» التوبة : ۳۱) .....

كولولپاره يوه ذريعه ده ، ددين داجتماعي احكامو دنافذولولپاره يې له اهميت څخه سترګي نشي پټېداى خوددين د اصل په حيث نه بلكه ديوې ذريعې ، ددين د يوې مهمې شعبې په حيث.

همدا داعتدال هغه لاره ده چي د قرآن او سنت پورې اړونده احكامو څخه روښانه كېږي كه يو كس هغه ددين مقصد ګڼي نو دمبالغې ښكاردى ، كه يوڅوک بيا ددې په يو مخيزه توګه دهغه په ردولوسره له هغه څخه په دين كي ديوې برخي په توګه انكاركوي نو داهم غلط او هاغه بل لورته مبالغه ده.

والسلام ۴ / ۱ / ۱۴۲۰ھ (فتوى نمبر ۴۸ / ۳۵۷)

۱ : - «د مغربى جمهوريت شرعى حيثيت

۲ : - په خپله خوښه دنده غوښتل ناروادى

۳ : - پر اكثريت باندي د فيصلې دبنا حكم

سوال : - زما او ددې ملک د تولو مېشته خلكو ژونديوه ګډه مسئله ده « انتخاب ، يا جمهوريت » كوم چي په اسلامى مجلو ، كتابونو بلكه په عامو درسو ، وعظوكي هم « د موجوده زماني يولوى بُت په توګه ثابت شوى دى د پوښتني مهم توكي په لاندي ډول دي:

۱ - : آيا رښتيا داخبره سمه ده چي دموجوده ډول انتخاب « دمغربى جمهوريت» دموجوده زماني يولوى بت دى ؟

الاليعرفونى الثعلبى ، وهذاالقول حسن لأنه لولم يخلقهم لماعرف وجوده وتوحيده ...... والعبادة الطاعة والتعبدالتنسک فمعنى (ليعبدون) ليذلواويخضعوا ويعبدوا.

وفى تفسير الكشاف ج : ۴ : ص ۴۰۸ (طبع قديمى كتب خانه) (وماخلقت الجن .... الآية) أى ماخلقت الجن والانس الالأجل العبادة ولم أردمن جميعهم الاإياها.

وفى تفسير ابن كثير ج : ۴ ص : ۲۳۸ (طبع قديمى كتب خانه) « وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» أى انماخلقتهم لامرهم بعبادتى لالاحتياجى اليهم .....الخ .

وفى التفسير المنير ج : ۱۴ ص : ۵۱ (طبع مكتبه رشيدية كوئته) أى ماخلقت الثقلين والانس والجن الاللعبادة ولمعرفتى لالاحتياجى اليهم ..... الخ .

۲: - که داخبره سمه وي نو کوم خلک چي دلته سرپه سجده دي ددوئ لپاره په کتاب او سنت کي شرعي حکم څه دی ؟

۳: - کوم کس چي دوخت د مجبوري په پنا کي دلته سرتيتول داسلام لپاره مهم کاربلکه عين اسلام گڼي نودده لپاره دقرآن او سنت په رڼا کي حکم څه دی ؟

۱: - د مسئلي بل اړخ: -

۱: - که په حقيقت کي په موجوده زمانه کي مغربی جمهوريت ته لوی بُت ويل ناسم وي نو دداسي ويونکي لپاره په اسلام کي څه حکم دی ؟

۲: - کوم خلک چي په انتخاباتو کي دبرخي اخيستلوپه موخه خپله دأميدواري (کانديدي) غوښتنه وکړي ، خپله خپل شهرت طلبي دقدرت دګټلولپاره وکړي ، دی په خپل دې قول او فعل سره درسول الله صلی الله عليه وسلم ددې فرمان چي « اناوالله مانولی علی هذاالعمل أحدا سأله ولاأحدأحرص عليه » اودده دحکم « لاتسئل الامارة» دخلاف ورزي مرتکب بلل کېږي ، کنه ؟

۳: - کوم خلک چي په قانوني توګه دحق اوناحق دپېژندګلوي لپاره داکثريت فيصله په موقته توګه معيارومني نوآياهغه « اِنْ تُطِعْ اَكْثَرَمَنْ فِى الْاَرْضِ يُضِلُوكَ عَنْ سَبِيْلِ اللهِ » غوندي دقرآن مجيد دښکاره ، روښانه تعليماتو دسرغړوني مرتکب دی ، که نه ؟

له قرآن اوسنت سره سم پوره اومدلل جواب راکړئ الله دي اجر درکړي.

السائل عبدالكريم جامع مسجد(العنايه) جناح استريټ ګجرات ۱۴ / مئ ۱۹۹۰ء

جواب: - په حقيقت کي ستاسو دپوښتنو تفصيلي اومدلل جواب ديوه جلاکتاب ظرفيت غواړي چي په يوه لنډکي ليک کي احاطه کول پرې يوستونزمن کاردی خوپه کوتاډول د پوښتنوجواب په لاندي ډول دي:

۱: - مغربي جمهوريت چي بنيادېې « دعوامودحاکميت » پرفکر ولاړدی داسلام په قطعي ډول خلاف دی ولي چي داسلام بنسټ د « الله داعلی حاکميت » پرعقيده دی لکه په قرآن کريم کي چي « اِنِ الْحُكْمُ اِلَّالِلّٰهِ (۱) په مختصره جمله کي ارشادکړی دی . لهذادمغربی جمهوريت له خپلوټولوتصوراتوسره سم ګڼل دموجوده دورله بدترينوګمراهيوڅخه ده، داسي خلکوته په شريعت کي ګمراه ويل کېږي ، که يوکس له دي تفصيل سره مغربي جمهوريت سم ګڼي چي

(۱) سورة يوسف آيت: ۴۵ .

پارلمان که کوم قانون دقرآن کریم دښکاره حکم په خلاف عملي کړي نو «معاذالله» دپارلمان . قانوني کېدل به سم وي ، داسي عقیده لرل کفر دی.

خو که یو کس دپارلمان فیصلې دقرآن او سنت تابع وګرزوي نو بیا کفر، ګمراهي نه ورته ویل کېږي خو دې مطلب دادی چې هغه به مغربي جمهوریت په مخکني دول نه مني.

۲ : - عام اسلامي حکم داسي دی چې پخپله یوه سرکاري دنده ، یاوظیفه دخپل ځان لپاره غوښتل روانه دی . (۱) او داسي کس دغوښتل شوي منصب اهل نشي کېدای (۱۵) خو په ځیني استثنائي صورتو کي چېرته چې داخبره ښکاره ده چې که یو کس خپله دادنده ونه غواړي نو ظالم اوناوړه کس پرهغه په قبضه لګولو سره پرخلګو تېری کوي ، پداسي وخت کي ددندي غوښتلو شرعًا جواز شته . اودحضرت یوسف علیه السلام وینا: « اِجْعَلْنِيْ عَلٰى خَزَآئِنِ الْاَرْضِ » پرهمدې صورت باندي حمل دی (۲) ددې شرعي اصولوله په نظر کي نیولوسره د موجوده انتخاباتو حکم معلومېږي چې دقدرت دغوښتلو پر بنا بشپړ دحکومتي نظام قائمول هیڅکله روانه دی، که یې منشأیوازي دقدرت غوښتل وي، یانورو کسان موجود وي، یاله یوې بلي لاري دغلط نظام بدلېدل شوني وي نو داسي نظام په انتخاباتو کي درېدل روانه دي ، خو که دشته فاسد نظام دبدلېدو له دې څخه پرته بله یوه لاره نه وي نو که نېک او وړ کسان دقدرت غوښتلو جذبې پرځای دحالاتو دسمون په مقصد پکي ګډون وکړي نو بیادې لپاره جوازشته پدې شرط چې دټولو ناروا وو ښکنځلو، بدرد ، غیبت او نور ناروا، منکرشیانو څخه په پوره ډول دځان ساتلو اهتمام ترسره شوی وي چې دا مهال دېرنادراوناشونی بریښي.

۳ : - په اکثریت باندي فیصله د منصوصي شرعي معاملو د تصفیو لپاره معیار جوړول ګمراهي ده بلکه لکه په ۱ نمبر کي چې تېرشول په ځیني حالاتو کي کفر دی خو که په انتظامي معاملو کي دمباحوالي ترحده پوري ، یاپه مُجتَهَدْ فِیْهِ امورو کي یوه لوري ته دترجیح لپاره اکثریت معیار

(۱ و ۱۵) وفی صحیح البخاری ، کتاب الاحکام ، باب من سأل الامارة وکل الیهاج : ۲ ص : ۱۰۵۸ (طبع قدیمي) قال رسول الله صلی الله علیه وسلم « لاتسئل الامارة فان أعطیتها عن مسئلة وکلت الیها، وان اعطیتها من غیر مسئلة اعنت علیها.

وکذافی صحیح مسلم ، باب النهی عن طلب الامارة والحرص علیهاج : ۲ ص : ۱۲۰ (طبع قدیمی)

(۲) سورة یوسف آیت : ۵۵.

وګرزول شي نو ددې ګنجايش اوجواز شته ( ) لکه حضرت عمر رضی الله عنه چي دخپل خای ناستي دنومولو لپاره دشورى دمجلس داکثريت پربنسټ حکم ورکړ.

والله سبحانه اعلم احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه۱۲/۱/۱۴۱۲ھ

په سياست کي د دين او وطن ، دګټو علمبرداري ډلي ملاتړ کول

سوال: - دملک په موجوده حالاتوکي د بهتو ملاتړ دکفر دملاتړ او داپوزيشن ملاتړ د اسلام دملاتړ په معنادی ، داآواز له مساجدواواکثرو علماوو له لوري اورول کېږي ددې په اړه ستاسو لارښوونه څه ده ؟

جواب: دشريعت حکم دومره دی چي په نېکي اوتقوی کي مرسته وکوئ او په فسق او فجور، اثم ، عدوان کي مرسته مه کوئ(۱) همداراز په سياست کي ددې کس ، يا ډلي ملاتړ اومرسته وکوئ دچا په حمايت کي چي د دين ، وطن ، ملت ګټي ډېري وي ، اوس دا په پوه او بصيرت پوري اړه لري چي په کومه ډله کي دوطن ، ملت ديني ګټي ډېري دي ، داد دارالافتا څخه دپوښتني خبره نه ده ، بلکه دخپل زړه ، پوهي سره سم هرکس ته ددې فيصله خپله کول پکاردی ، له شخصياتو څخه بحث کول دمفتي وظيفه نه ده.

والله سبحانه وتعالی اعلم۲/۱۲/۱۳۹۷ھ(فتوی نمبر۲۰۲ / ۲۸ ج)

په برماکي دټولو مسلمانانو ، يا ديوې خاصي مسلماني قبيلې لپاره هلي زلي کونکو دوو ډلو کي دکومي يوې ملاتړ کول پکاردی ؟

سوال: - په برماکي دانصاف رسولو ، آزادي ګټلو لپاره «برميزمسلم ارګنائزيش (B.M.O) اوروهنګياپټيريوتيک فرنټ (R.P.F) دوې ډلي کارکوي اولنی ياده شوې ډله دبرمادټولو مسلمانانو په ګډه داسلام په نوم سره (لکه چي له نوم څخه يې څرګندېږي) هلي زلي

( ) سيرة عمر ابن الخطاب ص : ۵۰۹ مصنفه : علی محمد محمد الصلابی .

( ) لقوله تعالى : « تعاونوا على البر والتقوى ولاتعاونوا على الاثم والعدوان » الآية ، سورة المائدة : ۲ .

كوي ، وروستنی ياده شوي ډله په برماكي دمسلمانانوپه يوخوقبيلوكي ديوې قبيلې « روهنگياه » ياقوميت په نوم سره (لكه له نوم څخه چي ښې څرګند ېږي) هلي زلي كوي كه مونږ ته روښانه كړئ چي له شرعي نظره مونږ دكومي يوې ملاتړ وكوو ؟

جواب : - كومه ډله چي يوازې داسلام نوم نه اخلي بلكه واقعًا داسلام اومسلمانانو لپاره خدمت كوي له هغې سره مرسته اودهغې ملاتړ تعاون على التقوى دی ، اوكومه ډله چي د قبائلي عصبيت بلنه وركوي له هغې سره مرسته اودهغې ملاتړسم نه دی (١) البته كه قبائلي عصبيت ته بلونكي نه وه (٢) خوهغوی دخپلوهلوزلودائره په يوې خاصي قبيلې پوري محدوده كړي وه نوبيا پكي څه حرج نشته ، مسلمانان له هغې سره هم تعاون على التقوی كولای شي .

والله سبحانه وتعالی اعلم ١٢ / ٩ / ١٣٩٧ هـ (فتوی نمبر ٩٥٨ / ٢٨ ج)

په انتخاباتوكي دكانديد (اميدوار) په باره كي ددې الفاظو : « فلاني ته په ووټ ، رايه وركولو سره مونږ دالله له حساب څخه خلاصيږو » حكم .

سوال : - په ځيني اشتهارونوكي كوم چي دانتخاباتوپه لړ كي جاري وي ، داالفاظ ليكل شوي وي : فلاني ته دووټ په وركولوسره مونږ دقيامت په ورځ دالله له حساب څخه خلاصون مومو ، اوددې مقصدداوي چي ويوه نيكمرغه انسان ته په ووټ وركولو سره په آخرت كي د غلط ووټ دجواب له وركولو اوحساب څخه انسان بچ كېدلای شي .

پردې باندې ځيني خلك نيوكه كوي چي په دې كي دنبوت دعوه شته ، ستاسو د داسي الفاظوپه باره كي څه نظردی ؟

جواب : - ترياد شوي مقصدلاندي ددې الفاظوله ليكلو څخه دنبوت دعوی نه لازمېږي ، كه مقصدداوي كوم چي په سوال كي ليكل شوی دی اودكوم چاپه هكله چي دا الفاظ ليكل شوي ،

---

(١) لقوله تعالی «« تعاونوا علی البر والتقوی ولاتعاونوا علی الاثم والعدوان » الآية ، سورة المائدة : ٢ .

(٢) في سنن النسائي ج : ٢ ص : ١٧٤ و ١٧٥ (طبع مكتبة الحسن لاهور) «عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلی الله عليه وسلم : من خرج من الطاعة وفارق الجماعة فمات مات ميتة الجاهلية .... ومن قاتل تحت راية عمية يدعوا الی عصبية أويغضب لعصبية فقتل فقتلته جاهلية » رقم الحديث : ٤٠٢٥ .

هغه دليكونكي په نزد ربنتياهم په حلقه كي ترنوروتولو كانديدانو (اميدوارانو) ډېر ښه ، لائق وي نوددې الفاظو په ليكلوكي شرعًا كوم حرج نشته ، البته د يوه كس په باره له ټينګ باور سره په دومره لويه دعوه كولوكي له احتياط څخه كار اخيستل پكاردى. والله اعلم ١٩/ ١٢/ ١۴٠٣ (فتوى نمبر ٣٢٠/ ٥٢۴)

دمخ پېژندلو شرعي حيثيت او دكانديدي (اميدواري) مېرمني په انتخاباتي پوسټرونوكي دتصوير داشاعت حكم

سوال: - دقومي يووالي په جلسوكي بيگم نسيم ولي خان اوبيگم صفيه شكيل داستيج ښكلاجوړوي ، په ورځپاڼوكي دهغوى تصويرونه چاپېږي . خلگ دورځپاڼوپرمخ دهغوى تصويرونه ګوري او ويناوي هم ترسره كوي اوربدلي مودي چي ونامحرم ښځينه تصويرته كاته هم دومره ګناه ده څومره چي هغې ته په مخامخ كتلوكي وي، دنامحرمي مېرمني آواز هم ستردى، كه په دومره اوچت آواز سره دقرآن پاک تلاوت وكړي چي نامحرم نارينه يې واوري نوهم ګناه ده. ددې په اړه دشريعت حكم څه دى ؟

٢ : - آياداسمه ده چي رسول الله ﷺ له نابيناقريب څخه پرده كړېده ؟

٣ : - دخالدابن وليد﷛ مېرمني هغه ته درسول الله ﷺ مباركه خولۍ دجهاد په ډګركي وركړه ،دبېرته راستنېدلوپرمهال چي هغه ﷛ ورته وويل : اى سپرې! تالماسره ډېرلوى احسان وكړ، خپل نوم راوښيه، داوقت معلومه شوه چي دادهغه مېرمن ده؛ ګواكي دمخ پټولوهم دومره اهتمام ووچي خپل خاوندته دانه معلومېده چي زمامېرمن ده؟

۴ : - مفتي محمودرحمه الله ښځوپرسرداقتدار راووست ، چاچي به دهغه مخالفت كاوه؛ مفتي صاحب به دهغه مخالفت كاوه، اوس چي كوم چا دمفتي محمودصاحب كرل شوى نهال پرېكول نه غوښتل؛ مفتي محمودصاحب به بيادهغه مخالفت كاوه اوس د ښځوتائيد كول روادي اوكه نه ؟

٥ : - كوم كس چي پرجمهورو داهل السنت والجماعة پرسلف صالحينوتنقيدكوي ددې كس په اړه دشرعي څه حكم دى ؟

(كتاب الامارة والسياسة)

(دحكومت ، امارت او سياست دمسلو بيان)

په دين كي د سياست او قدرت حيثيت او شرعي مقام او د دين اصل مقصد

سوال: - محترم قدرمن حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی «زيد مجده»
السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

هيله ده چي خوشحاله ياست ، ما بې وسه له علمی مُور دارالعلوم ديوبند څخه له فاضليت سره ددارالافتاء له شعبې څخه هم فراغت ترلاسه كړی دی ، څه موده د وادی كشمير د مشهور شخصيت علامه كشميري رحمه الله په كور «ننهيال رودهوان كپواړه» كي په يوه مدرسه كي مي تدريس او افتاء كارسرته رسولو.

زه او زمانو رملګري څوک چي الحمدلله له دارالعلوم ديوبند څخه يې فراغت ترلاسه كړيدی له تدريس او افتاء پرته مو دبېلابېلو مصنفينو دكتابونو مطالعه كړيده الحمدلله ستاسو ټول هغه كتابونه موچي په هندوستان كي مشهورشويدي په ډېره مينه اوشوق سره كتلي. لوستلي دي نوله همدې وجي څخه دميني اومحبت پربناء دلاس ښكلول نه بلكه دقدم ښكلول مي زړه غواړي، له ډېري مودې مي دخط ليكلواراده وه خو د « عرفت ربی بفسخ العزائم» مي څوځلي تجربه وشوه، بيا چي تېركال دحضرت تهانوی رحمه الله دسيمينار په تړاو ستاسود راتګ آوازه خپره شوه خوله همدې سره جوخت ستاسوله پروګرام څخه دپاتي كېدلو خبر راغی ، همداوجه چي بيا هم ملاقات ترسره نه شو.

زړه مي ډېرڅه ليكل غواړي خو دكلام اوږدوالی پربې ادبي په حمل كولوسره خپله مدعا را لنډوم، هيله ده چي تاسودخپل بې حده قيمتي وخت په مصرفولو سره مناسب جواب بلكه د وقت له غوښتنوسره سم دپوره كتاب په ليكلوسره د سرګردانه خلكو لالهاندي او تشويش ليري كړئ.
واقعه داسي ده چي داوخت په امت كي دوه لوی دقلم او پوهي څښتنانو په عاموا و خاصو خلكو كي دوه بېلي نظريې خپرې كړي دي ؛ يوه ښاغلي د دين په تعبيركي مقصود تقاضا،

اواحاديثومبارکه ووله کارولوخخه يې هم دده ونکړه دبېلګي په توګه ديوې سياسي ډلي مقررينو اوورځپاڼو داويلي دي چي « وكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ » ترپايه په دې آيت کريمه کي دمفسدو افرادويادونه شوي له هغدې وجې ځرنګه چي دقومي اتحاد ۹ مشران دي هغدې لورته اشاره وه.

دبلي ډلي يوه وينا وال په عامه جلسه کي دنوستوروترانې ويلې ، دقرآن کريم دآيت « وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُوْنَ » او«رُجُوْمًا لِلشَّيَاطِيْنِ » سره يې استدلال کاوه ، همدارنګه د«هَلْ» نښي دانتخابولوپه اړه يې ويل: چي «هَلْ» ذکرپه قرآن کي په ځلوېښتوځايونوکي راغلی دی بيا يو ځوآياتونه وايې چيرته چي د«هَلْ» لفظ استعمال شوی وي لتاسومحترم ځخه هيله کېږي چي ددې په اړه شرعي حکم راوښاياست.

۱: - آيادقومي اتحاد پر۹ مشرانود« وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ » آيت تطبيقېدای شي ؟

۲: - دارنګه د «هَلْ» دلفظ استعمال ؟

۳: - آيادخپل مقصدلپاره دقرآني آياتونواستعمالول مناسب دی ؟

۴: - آيادتلاعب بالقرآن ، ياتحريف قرآن په ډله کي دانه راځي ؟

۵: - په داسي مجامعوکي دګډون والو ، اوربډونکوځه حکم دی ؟

جواب: - دقرآني آيت « وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ » واقعه بالکل بېله ده که دآآيت دموجوده زمانې پرسياسي ډلوپه دې نيت ولګول شي چي داآيت دهمدوی په باره کي نازل شوی دی نودابنکاره دقرآن تحريف دی ، که دامقصدوي چي آيت دبلي واقعې په باره کي نازل شوی خودلته تطبيقېدای شي نودادآيت ناسم استعمال دی اود سياسي مخالفت پربنايوځوک دکفاروپه صف کي شاملول ترټولوبده غلطي ده(۱)

---

(۱) وفی الاشباه والنظائر لابن نجيم « وکذاقولهم بکفره اذاقرأ القرآن فی معرض کلام الناس ، کمااذااجتمعوا فقرأ فجمعناهم جمعًا ، وکذاوکأسًا دهاقًا ، عند رؤية کأس. رقم : ۱۴۸

قال فی شرحه : ذکرفی القاموس أن معنی قول الزهری لاتناظروابکتاب الله ولابکلام رسوله لاتجعلوا شيئًا نظيرًا لهما، معناه لاتجعلوهمامثلا لشئ يعرضه به کقول القائل جئت علی قدرياموسی لمسمی بموسی جآء فی وقت مطلوب .

۲: - هیڅکله نه ، دقرآن کریم دلفظ «هَلْ» پر انتخابی نښه لګول ناپوهي ده اوکه په دې نیت سره وي چي په قرآن کي د هَلْ له لفظ څخه مراد انتخابي نښه ده نوبنکاره تحریف دی(١)

۳: - هیڅکله هم صحیح نه دی دقرآن کریم آیاتونه په دارنګه سیاسي ، یاانتخابي جنګ کي کارول له کوم شي څخه چي عوام خلک غلط تأثراخلي دېره دبې ادبي اوګستاخي خبره ده چي ورڅخه خان ساتل لازم دی.(٢)

۴: - دداسي خبروپه باره کي لویه خطره ده چي هغه په تلاعب بالقرآن کي داخل وي ، کوم خلک چي داسي کوي هغه ددېري سختي غلطي مرتکبین دي ، التبه هغوی په یوه بدنوم سره دیادولو پرځای دي دهغود پوهي او اصلاح کوښښونه وشي.(٣)

۵: - پداسي مجلسو کي چي هلته قرآني آیاتونه داسي غلط کارول کېږي ګډون نه دی پکار اوکه ګډون وکړل شي نودداسي غلطي ترسره کونکوته دهغوی پردې غلطي پوهول پکاردی(٤)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۷/ ۶/۱۳۹۸

دنارینه کاندید (امیدوار) له ښتون سره سره ښځینه ته ووټ ورکولو حکم

سوال: - دنارینه امیدوار په شته والي کي چي ښه نمایندګي ترسره کوي ، ښځه خپله مشره تاکل اوهغې ته ووټ ورکول داسلام له نظره روادی اوکه نه ؟

جواب: - دنارینه امیدوارانو په شته والي کي کوم چي ښه نمایندګي کولای شي ، ښځه مشره تاکل او ووټ ورکول شرعًا روانه دی(۵)

---

(١) حواله سابقة .

(٢) حواله سابقة .

(٣) قال الله تعالى فى القرآن الكريم : « ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ..... الآية ١٢٥ (سورة النحل) « وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ..... الآية (سورة القصص : ٧٧)

(٤) فى الشامية ج : ۶ ص : ۳۴۸ (طبع سعيد) لودعى الى دعوة فالواجب الاجابة ان لم يكن هناك معصية ولابدعة و الامتناع أسلم فى زماننا الااذاعلم يقينًا أن لابدعة ولامعصية آه .

(۵) فى صحيح البخارى ، كتاب المغازى ، كتاب النبى صلى الله عليه وسلم الى كسرى وقيصر ، رقم : ۴۰۷۳ ج : ۲ ص : ۶۷۳ (طبع قديمى كتب خانه) « ...... لمابلغ رسول الله صلى الله عليه وسلم أن أهل

والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۱/۱۰/۱۳۹۸ (فتوی نمبر ۱۰۴۷/ ۲۸ ج)

په پاکستان پوري پیوستېدونکي ریاست له یوه والي سره له وعدې سره سم دورکول شوي امتیازبېرته اخیستل ..

سوال: - څه وايې ددين علمااودشرعي مفتيان په دې کې چې يو رياست «الف» کوم چې دهندد آزادۍ دقانون له مخې چې په ۱۹۴۷ ء ۱۴ اګست کې دبرطانيې له تسلط څخه آزادشواوددې رياست والي دقانون په وجه ددې امرحقداربلل کېږي چې هغه په آزاد هېواد هندوستان ، يا نوي جوړشوي هېوادپاکستان په يوه پوري پيوست شي ، ياآزاد پاته کېږي لکه چې د «الف» رياست والي برابرجوړشوي پاکستان کې يوازي داسلامي اوملي جذبې پربنايې ګډون اختيارکړ دکوم په تنيجه کې چې نوموړی والي اودده کورنۍ د هندوستان د حملو ، ظلم ، بربريت هدف وګرزيد اوله خپل رياست ، ټولوشتمنيوڅخه بې برخي کړای شو ، له دې پيوستون سره سم په قانون نمبر ۱ کې نوموړي والي دخپل رياست په پاکستان پوري د ټرلووعده کړي اوهغه پاکستاني مقننه قوه اوسپريمکوټ پابند کړل په دې شرط چې ورکول شوي شرائط په نظرکې ونيول شي.

قانون نمبر ۲ او۷ کې دراتلونکي جوړېدونکي قوانينوپه ذريعه کومه تبديلي چې منظورېدل يې دنوموړي والي له لوري نه وي ترلاسه شوي په عمل کې به نه راځي.

تردې ګډون لاندې دپاکستاني حکومت له لوري امتيازات اوخاص ډول ترجيحات نوموړي والي ته حاصل دي اوهغه چې له ۴۷ - ۹ - ۲۴ څخه رواج دي خو پخواني حکومت د نوموړي والي له منظورېدلوپرته په يوطرفه ډول داټول مراعاتونه اوامتيازات سلب اوله مينځه وړي اونوموړی والي يې له هغه څخه بې برخي کړی وو.

۱: - دشريعت محمدي اودقرآن اواسلامي طريقې له مخې دپاکستاني حکومت دا يوطرفه قدم کوم چې د «ټرون ليکشموليت» ښکاره خلاف ورزي ده ، آيادشريعت له نظره ددې کوم جواز شته ؟ اوآياداسلامي فقه له نظره دايوطرفه تبدېلي روادی اوکه ناروا ؟

فارس قدملکواعليهم بنت کسری قال : لن يفلح قوم ولوأمرهم امرأةً » دارنګه کفايت المفتی وګورئ ، کتاب السياسات ج : ۹ ص : ۳۴۹ (طبع جديد دارالاشاعات) .

۲ : - که داکارنارواوي نوآیاداسي حکومت کوم چي په پاکستان کي داسلام دنفاذ دعوېدار اوپه علني ډول دعوه لري دمخکني حکومت ددې پالیسي اوفیصلې پابندده ی ، څوک چي دهغه د دیني اواخلاقي حدودوخلاف ورزي وکړي څه پېښېږي ؟

۳ : - آیادشریعت له مخي نوموړی والي ددې یوطرفه تغیر دمعاهدې پراساس د کومي بدلې، تاوان حقداردی؟ ددې تاوان په بدل کي کوم چي پرهمدې اساس ده اودده کورنۍ ته رسېدلی دی ؟

هېله ده چي یادشوي پورتني امورو کي فتوی اوفیصله دقرآن اوسنت ، احادیثو په رڼاکي صادره کړئ. ازطرف غلام معین الدین

تنقیح : له استفتاء سره دمعاهدې دستاوېز ګډنه دی ، جواب یې ددې دستاوېزپه مطالعه پوري موقوف دی لهذاله همدې استفتاء سره دمعاهدې دستاوېز راولېږئ نوبه داصل پوښتني جواب درکړو.

تنقیح: جواب له پوښتني سره دستاوېزګډدی.

جواب: - دپاکستاني حکومت لپاره شرعًا لازمه ده چي هغه ددې معاهدې پابندي وکړي (۱) کوم چي دیوه ریاست د پیوستون پرمهال یې ددې ریاست له والي سره کړي وي خوپه ګډترون لیک کي درياست دوالي لپاره دکوم قسم خصوصي امتیاز اومراعات یادونه نه ده شوي، البته که ګورنمنټ آف انډیاایکټ په ۱۹۳۵ء اودهند دآزادی قانون په ۱۹۴۷ء کي دکوم چي یادونه یې دګډترون لیک په ۱ او۲ نمبرکي شویده، درياست والي ته چي یوڅه خصوصي مراعات اوامتیازات ورکول شوی وي نودهغوپابندي دپاکستان پر حکومت ترهغه وخته پوري لازمه ده ترڅوچي ددې ریاست پیوستون له پاکستان سره پاته وي اوکه په یادوشوو دووقوانینوکي هم کوم مراعت ، یاامتیاز شتون نلري ، یاتر معاهدې ورسته دیوه بل ترون لیک په ذریعه سرته ورسول شي نودهغه له تبدیلي سره دګډون دمعاهدې خلاف ورزي نه لازمېږي په دي صورت کي ددې دوهم ترونلیک په کتلوسره ددې شرعي حکم معلومېږي. والله اعلم

۲۰/ ۴/ ۱۴۰۰ھ (فتوی نمبر ۵۷۴ / ۳۱ ب)

---

(۱) قال الله تعالی «وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» وفي سورة المائدة «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» الآية

په سرکاري نوکريو ، املاکو ، او مځکوکي د ترجيح اساس سميېز ، جغرافيايي جوړښت دی ، که اهليت ؟

سوال: - محترم، عزتمند مولانامحمد تقی عثماني صاحب «دامت برکاتهم»

السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته

څرګنده دي وي چي پرلاندي مسئلو دخپلي علمي رايې اودلائلوله مخي رڼاواچوئ مهرباني به مووي.

١ : - قرآن مجيد ، سنت نبوی اوخلفائ راشدينو ، دفقهائ عظامو لارښوونوپه رڼاکي ديوه اسلامي هېواد د بېلابېلوسيمو (صوبو) هستوګن دنوروسيمو(صوبو) دهستوګنو دحق لپاره دسميېزي سرکاري نوکری، املاکو ، مځکو کي برابرګڼلی شو ، که د بېلوسيمو هستوګنو حقوق ددوی ترخاصي معلومي سيمي پوري محدودګرزول شوي دي ؟

٢ : - آيا که په يوه اسلامي هيوادکي ديوې سيمي هستوګنوته په بله سيمه کي په معاشي حقوقوباندي دګټي اخستلوپه سلسله کي يوشان برابر حق ورنکړل شي نوداشرعًا سمه ده ؟

٣ : - آياداسلامي عدلي نظريې له مخي داسي يو برابر دمعاشي استحاق پاليسي جوړول ديوه اسلامي حکومت لپاره شرعًاضروري اولازمي ده ؟

۴ : - ترڅوچي په اسلامي حکومت کي دحقوقودساتني په نوم سيميېز قومي عصبيت پيداکېږي نودامهال ددې عصبيت دله منځه وړلولپاره دبېلوسيموترمنځ د معاشي ساتني هغه کوم منصفانه حکمت عملي پکاردی کوم چي له اسلامي عدلي نظريې سره هم سمون خوري اوداسلامي هيواددېووالي اواستحکام لپاره هم ګټوروي ؟

هېله ده چي تاسومحترم ددې مهمومسلوپه هکله زموږ رهنمائي وکړئ مهرباني به مووي ستاسوشخصي رايه غواړو نه د دارالافتاء فتوی.

والسلام خاکسار عبدالخالق سهرياني بلوچ ايم ای ايل ايل بی

جواب: - محترم قدرمنه ! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته

ستاسوقيمتي ليک راورسيد تاسوچي دسرکاري نوکريو، املاکو، مځکوکي د جغرافيايي ، سيميېزي برابري په باره کي چي کومه سوال کړي وه ددې جواب داحقرپه نزد دادی چي په اسلام کي ديوې دندي ، يانوکري په سلسله کي په بنسټيزه توګه دا اصول په نظرکي نيول شويدي چي که ديوچامقرريدل مقصودوي په هغه کي دده پوره وړتيا ضروري ده ، اوکوم کس

چي ددې دندي پوره ورتيالري هغه ددې دندي دپاراهل دی نورکه د ده تراوله هري سيمي سره وي (١) لهذا په دې معامله کي د ترجيح بنياد ورتيااو اهليت دی نه جغرافيايي تعصبات (٠) داوجه ده چي په اسلامي حکومتوکي ديوې سيمي هستوګن له تکليف څخه پرته په نوروسيموکي مقرربږي.

لهذا اخبره په شريعت کي په يوډول روانه ده چي په يوه کس کي دمنصب ورتيانه وي ، يوازي ددې لپاره پرندده وګمارل شي چي هغه ددې سيمي هستوګن دی () البته که دبېلابېلوسيموخلک دورتياپه اعتبارسره يومساوي وي نوپه دي صورت کي دانتظامي آسانتياووپه خاطر دا اصول مقررول روادي چي په هره سيمه کي دهمدې سيمي افرادوته ترجيح ورکول شي ، ولي چي هغه دهمدې سيمي له ستونزو اووګړو له طبيعتونو سره واقف وي اوددې سيمي وګړي له دوی سره ډېرمانوس هم وي.

دارنګه که ددې خبري انديښنه وه چي ديوې سيمي خلک بهرني مؤظفين دزړه له کومي ونه مني اوپه دې سره په هيواد ، ملت کي دانتشارپيداکېدوخطره رامنځ ته کېږي نوپه دي صورت کي هم ددې خبري ګنجايش شته چي دملت له انتشارڅخه دبچ کېدلولپاره يو داسي کس مقرر شي کوم چي په خپل ځان کي ورتياولري ، خو دبلي سيمي په خلګو کي تردې ډېر ورږ اهليت لرونکي کسان موجود وو.

نبی کريم ﷺ چي کوم څه فرمايلي دي : چي حاکمان به له قريشوڅخه وي (٢) ددې حکمت علامة ابن خلدون رحمه الله داسي بيان کړيدی چي په عربوکي له قريشوپرته پربل يوه کس

(٥-٦) دتفصيل لپاره معارف القرآن وګورئ ج : ٢ ص : ٤٤٩ (طبع ادارة المعارف کراچي).

(٢) وفی صحيح البخاری کتاب الأحکام ج : ٢ ص : ١٠٥٧ (طبع قديمي کتب خانه) باب الأمراء من قريش ..... سمعت رسول الله ﷺ يقول : أن هذاالامر فی قريش لا يعاديهم احد الاکبه الله علی وجهه ماأقاموا الدين . وفيه ايضاعن ابن عمر ﷺ قال : قال رسول الله ﷺ : لا يزال الأمر فی قريش مابقی منهم اثنان ..... الخ . وکذافی صحيح مسلم ج : ٢ ص : ١١٩ (طبع سعيد)

وفی مصنف ابن ابی شيبة رقم الحديث ٣٣٠٥٥ ج : ١٧ ص : ٢٨٥ ، ٢٨٦ (طبع دارة القرآن کراتشی) عن انس ﷺ قال : أتانا رسول الله ﷺ ونحن فی بيت رجل من الانصار فأخذ بعضادتی الباب ثم قال : « الأئمة من قريش»

ماندي راجمع کېدل ستونزمن کاروو(١) خودديې خبري شرعاً هيڅکله ګنجايش نشته چي خلک متعصبانه فکرله مخي ناوړه کسانوته ذمه لرونکي دندي وروسپاري (٢) پداسي حال کي دخلګودخواهشاتودپيروي پرځاى ددوى دفکراصلاح ضروري دى(٣)

هيله ده چي له دې تفصيل سره ستاسودټولوپوښتنوجواب ترسره شوى وي که بياهم څه تشويش پاته وي نودوهم ځل يې سوال ترسره کړئ انشاء الله له خپل وس سره سم د جواب دركولوكوښښ به وكړم. والسلام ١٤٠٥/٧/١

دسياستوال دانتخاباتوپرموقع له يوه سياسي ډلي سره دشوي وعدې دماتولوحكم

---

(١) وفى تاريخ ابن خلدون ، الفصل السادس والعشرون فى اختلاف الامة فى حكم هذالمنصب وشروطه ج : ١ ص : ٢٠٦ (طبع درالكتب العلمية بيروت) ولنتكلم الآن فى حكمة اشتراط النسب ليتحقق به الصواب فى هذه المذاهب فنقول ان الاحكام الشرعية كلهالابدّلهامن مقاصد وحكم تشتمل عليها ....
وذلك ان قريشًا كانواعصبة مضروأصلهم وأهل الغلب منهم وكان لهم على سائرمضرالعزة بالكثرة والعصبية والشرف فكان سائرالعرب يقدرغيرهم من قبائل مضرأن يردهم عن الخلاف ولايحملهم على الكرّة فتفترق الجماعة وتختلف الكلمة والشارع محذرمن ذلک حريص على اتفاقهم ورفع التنازع والشتات بينهم لتحصل اللحمة والعصبية وتحسن الحماية بخلاف مااذاكان الأمر فى قريش لأنهم قادرون على سوق الناس بعصاالغلب الى مايرادمنهم فلايخشى من أحد خلاف عليهم ولافرقة لأنهم كفيلون حينئذٍ بدفعهاومنع الناس منها فاشترط نسبهم القرشى فى هذاالمنصب وهم أهل العصبية القوية ليكون أبلغ فى انتظام الملة واتفاق الكلمة .... الخ .

(٢) وفى صحيح البخارى كتاب العلم ج : ١ ص : ٤١ (طبع قديمى كتب خانه) اذاوسد الأمر الي غيراهله فانتظر الساعة وفيه ايضًا كتاب الرقاق ج : ٢ ص : ٩٦١ اذااسندالامر الى غيراهله فانتظر الساعة .
وراجع للتفصيل الى شرحه فى فتح البارى ج : ١ ص : ١٩٠ (طبع قديمى كتب خانه) وعمدة القارى ج : ٢ ص : ٤ (طبع مكتبه رشيدية) .

(٣) وفى التفسير الكبير تحت آية رقم : ٥٨ من سورة النسآء : ويدخل فيه عدل الأمرآء مع رعيتهم وعدل العلمآء مع العوام بأن لايحملوهم على التعصبات الباطلة بل يرشدونهم الى اعتقادات وأعمال تنفعهم فى دنياهم واخراهم .

سوال: - داوسني انتخاباتو په نتیجه کي په رحیم یارخان کي څو کونسلرانو خپل یوګروپ جوړکړ په کوم کي چي فلاني ، فلاني کونسلر ګډون کړی وو او دټول ګروپ کونسلرانو په یو خوله په لوړه پورته کولوسره خدای حاضر، ناظر په بللوسره داوعده وکړه چي موږبه په راتلونکي انتخاباتو کي درحیم یارخان بلدیه رئیس چوهدري عبدالحمید ګاندهی اونائب رئیس هارون باجواټاکو، خوڅوورځي وروسته یې دوهمه لوړه پرقرآن باندي په لاس ایا یښولو سره پورته کړه چي موږ ټول د میان عبدالخالق په ډله کي یو ، کوم څه چي میان عبدالخالق چیري غواړي استعمال دي کړي، خوپردې برسېره په اخبارونو او په نوروذرائعوسره یې دا اعلان وکړچي زموږ نومیالی رئیس عبدالحمید ګاندهی دی ، په آخري ورځ چي کله رئیس انتخاب وو نو په شعوري توګه دې ممبرانو عبدالخالق ته د رئیس ووټ ورکړ ، عبدالحمید ګاندهی یې له نظره ورغورزاوه کله چي عبدالحمید ګاندهی ودې ممبرانو ته وویل : چي تاسو زمادرئیس ټاکلو لپاره وعده راکړي وه نو اوس مارئیس مقرر کړئ نوهمدلته ممبرانوهغه ته وویل : چي دا سیاسي لوړه وه ، موږ ستاسوووټ یوازي ددې لپاره چي له موږسره په غونډه کي دښځواوممبرمنوګډون ترسره شي استعمال کړ، اوس موږ هغه غونډي ترسره کړلي ، اوس تاسوته زموږ کومه اړتیانشته.

دانتخاباتوپه ورځوکي له هغوی څخه ځینوممبرانوله عواموسره په مسجدوکي په غونډوکي داوعده کړي وه چي موږبه له بري وروسته خپل ووټ عبدالخالق ته نه ورکوو، خودې خلګوله دې په ښکاره ډول مخالف عمل ترسره اولوړه یې ماته کړه ، قصداً پرقرآن پاک په لاس ایا یښولوسره له وعده خلافي څخه کوم چي ديني اقدار تر پښولاندي کړل او خلګ اوس په قرآن دلوړي کول یوه ټوکه ګڼي ددې لپاره ديني علماو ومفتیان کرام دي فتوی صادره کړي چي که دوي داعمل قصداً ترسره کړي وي نود شریعت مطهره له نظره ددې خلګوکوم مقام دی ؟ داسي خلګ په اسلامي معاشره کي دعوامونماینده جوړېدلای شي ؟ (مرزامحمدرفیق)

جواب : - لومړی معاهده په تحریري صورت کي شوي وه ، هغه دتحریرله لیدلو څخه معلومېږي چي په هغه کي لوړه، یاقسم نه وو ، البته یوه وعده وه په شریعت کي ددې حکم دادی چي په دې وعده کي دګډوافرادولپاره ددې وعدې خلاف ورزي له عذرڅخه پرته روانه ده (١) البته که له دې وعدې وروسته ددوی له دیانت څخه معلومه شوه چي دکوم کس دټاکلووعده شوي وي ، بل کس دده په پرتله ښه اوغوره وي نوددې عذرپه وجه سره دهغوی لپاره رواده چي

---

(١) فی القرآن الکریم «وَاَوْفُوْا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُوْلًا» سورة الاسراء آية : ٣٤ .

هغه وعده ماته کړي اوهغه کس چي ددوی په اندېرغوره وي منتخب کړي په پوښتل شوي صورت کي که دغه خلګوله دارنګه سم عذرخخه پرته دالوړه ماته کړي نودېرګنهګاران دي اوداسي خلک دنمایندګۍ ورقابل نه دي ، اوکه دفیصلي بدلېدل دیوه عذرپراساس وونوهم تر وروستي وخته پوري خپل دزړه دارادې خلاف اعلان کول دروغ دي اوهغه سخته ګناه ده لهذاکوم خلک چي ددې دروغوارتکاب کوي هغوی هم ګنهګاران دي ، داسي خلک دنمایندګۍ اهل ، ورنه دي ترڅوچي هغوی له خپلو ګناهونوڅخه دزړه له اخلاصه توبه ایستلي نه وي(۱) والله سبحانه وتعالی اعلم.

دجماعت اسلامي ، جمهوریت اوجمعیت علماء اسلام په باره کي دیوې پوښتني جواب

سوال: - «تحریک جمهوریت» په نامه چي کومه ډله په وجوددراغلي ده ، جماعت اسلامی هم چي دهغوی ملاتړی دی ستاسوپه دې باره کي څه رایه ده ؟آیاجماعت اسلامي اودهغوی امیر مودودي صاحب له نظام څخه ونیسي ترهیواده پوري هرڅه دامریکې په غېږکي غورزول غواړي ،آیاداسمه ده ؟ دجماعت اسلامي دادریغ سم دی چي دجمهوریت پرځای کېدل په اصل کي داسلامي نظام پرځای راتللویوه هڅه ده، لکه څنګه چي دپاکستان د ګټلو په ذریعه یوبېل انتخاب وشو.

۲ : - بله سوال کوچي نن سباپه هیوادکي په شداومدسره خپرېږي ، مخالفت یې هم په شداومدسره ده هغه «سوشلزم» دی ددې نظام بلونکي دنیشنل عوامي پارټۍ ده ، په تائیدکي یې دجمعیت علماء اسلام ځیني ذمه دار خلګو هم بیانونه کړي دي ، جماعت اسلامی ددوی په مخالفت کي ترتولو وړاندي دی ، دجمعیت علمااسلام له لوري د سوشلزم چیغه څه ډول سمه اوله اسلام سره برابره ده ؟ جمعیت علماء اسلام په دې باره کي کوم څه کوي په دې کي تاسواونورعلماء کرام په کوم ډول ګډیاست ؟

---

(۱) قال الله تعالی «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» الاية : ۵۸ سورة النساء .فی صحیح مسلم ج : ۲ ص : ۳۲۶ (طبع قدیمی کتب خانه) قال رسول الله ﷺ «علیکم بالصدق ! فان الصدق یهدی الی البروان البریهدی الی الجنة ،.... وایاکم والکذب فان الکذب یهدی الی فجوروان الفجور یهدی الی النار ....» الحدیث : ۴۷۲۱ .

جواب: - ترکومه ځایه چي په جماعت اسلامي کي ګډون او نه ګډون اړه لري ، ددې جواب په چاپ شوي ورقه کي شته کومه چي تاسو رانديې رالېږلي وه.

پاته شو تحریک جمهوریت خبره ! نوځه مهال چي متحده حزب اختلاف داکارپیل کاوه نوحسین شهید سهروردي مرحوم حضرت مولانامفتی محمد شفیع صاحب مدظلهم ته په دې تحریک کي دګډون بلنه ورکړې وه، دهغې په جواب کي نوموړي ویلي وو: « زموږ اصلي غوښتنه دنظام پرېښودرېدل دي ، بیاکه په اسلام کي په کومه درجه کي دننه جمهوریت وي نوخودبخودبه ددې غوښتني په دننه کي راځي خودجمهوریت په تحریک کي له ګډون څخه بخښنه غواړم» له دې څخه تاسودتحریک جمهوریت په اړه دهغوی دریغ اندازه کولای شئ.

دسوشلزم خبره داسي ده چي په دې کي کوم داسي مسلمان کوم چي له اسلام او سوشلزم څخه خبردار وي شک نه کوي چي سوشلزم داسلام یومخیزمنافي نظام دی اسلام خپل بېل نظام لري چي دسرمایه داري او اشتراکیت (سوشلزم) دواړو څخه بېل دی کوم څوک چي داسلام په اړه لږهم خبروي هغه سوشلزم له اسلام سره برابرنه ګڼي . دموجوده جمعیت علماء اسلام هم کوم داسي بیان زموږ په علم کي نشته په کوم کي چي هغوی د سوشلزم ملاتړکړی وي بلکه ددې الزام ردېدل موترنظرتېر شوی دی.

په آخرکي وراندېزدادی چي موجوده جمعیت علمائ اسلام هغه جمعیت نه دی کوم چي دپاکستان دجوړېدلوهلي زلي یې کولې،هغه چي بنسټ یې علامه شبیراحمدرحمه الله ایښی وو، دا جمعیت له مارشلاء څخه وروسته ژوندی نه دی پاته، موجوده جمعیت علمآء اسلام یوبېل جماعت دی چي د پاکستان له جوړېدلوډېروروسته جوړشوی دی.

حضرت مولانامفتی محمدشفیع عثمانی صاحب مدظلهم هم ددې ډلي غړی نه وو اونه ددې ډلي په پالیسي کي دهغه دمشورې کوم دخل وولهذا د هغه دکوم قول اوفعل ذمه داري هغه ته نه راجع کېږي.

والله سبحانه وتعالی اعلم احقرمحمدتقی عثمانی عفاالله عنه ١٢ / ٢ / ١٣٨٨ھ

الجواب صحیح بنده محمدشفیع ١٢/ ٢/ ١٣٨٨ھ

دقانون میعادسماعت (داوربدلودمودې قانون) شرعي حیثیت

(د قانون «مېعاد سماعت» د حقيقت، تاريخ، شرعي تصور، دلائل، په تېرو وختونو کي د هغه شته والی او ددې قانون د حکمت په اړه تفصيلي فتوی)

سوال: - په ځيني نوي مترقي هيوادوکي (Limitation Act) (محدوديت) په نوم سره چي کوم اصول اوقوانين رواج اونافذدي ددې تاريخ څه دی؟ اوآياهغه سراسرنااسلامي اصول دي؟ که دااصول اوقوانين نااسلامي وي نوپه دفتري اونظامي مسلواوچاروکي د چارې لتولودمهال دنه تعين کوم چي عملي خرابي ترې پيداکېږي ددې تدارک څنګه کول کېدايشي خصوصًاکه دانه تعين ته دغوښ (Catcgonical Imperatin) حيثيت ورکول شي نوغيرمنقوله جائدادونه دکلونو زړې معاملې به ترې متاثري شي، که دااصول او قوانين غيراسلامي نه وي نوددې په اسلامي والي کي کوم جواز شته څه وخت چي ويل کېږي چي داسلام په تاريخ کي شفعه پرېږدئ دارنګه قوانين کله هم نافذ بدلای نشي؟
که همدااوس قومی اتحادپرسردقدرت راشي نوپوره، پوره اسلام به څنګه نافذېږي او (Limitation Act) به څنګه په اسلام مشرفه کېږي؟ يابه بياهغه ته په کوم اساس ديوه کلمه ګو قانون حيثيت ورپه برخه شي؟

جواب: - محترم قدرمن! السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته
خدای دي وکړي چي طبيعت موښه وي، آمين.
په ليک موخوشحاله شوو، ستاسو دپوښتني په باره کي وضاحت دادی چي د «ميعاد سماعت» داوربدلودمودې قانون (Limitation Act) يومخبز نا اسلامي قانون نه دی اودا وينابالکل غلطه ده چي په اسلامي تاريخ کي دشفعې په پرېاېښوولوسره داقانون کله هم نافذبدلای نشي. واقعه داسي ده چي اسلامي عدالتونه هم «مېعادسماعت» دقانون خيال ساتي په خاصه توګه دترکي خلافت پرمهال داسلامي نړۍ تولوقاضيانو دوخت دخليفه مقررشوي «ميعادسماعت» په قانون عمل ترسره کاوه. اواسلامي فقهاودهغوی ددې عمل نه يوازي تائيد کاوه بلکه دوخت دخليفه دمنشور له اجراء وروسته يې هغه واجب العمل ګاڼه. د «الاشباه والنظائر» مشهور شرح کونکی علامه حموی رحمه الله دخپل مهال په اړه ليکي چي زموږدزمانې پاچهانوتولوقاضيانوته داحکم ورکړی وچي هغوی دي له وقف اووراثت څخه پرته هيڅ يوه دعوه تربنادد عوې

جوړېدلو پنځلس کاله وروسته د اورېدلو قابل ونه ګڼي. او په فتاوى حامديه کي (چي تنقيح يې علامه ابن عابدين شامى کړي ده) پردې مسئله باندي دڅلورومذهبونو(حنفى، شافعى ، مالکى، حنبلى) فقهاوو فتواګاني رانقل کړيدي څوک چي ټول پردې خبره په يوخوله دي چي دپاچاله لوري ددې ممانعت له اجراء څخه پنځلس کاله وروسته کومه دعوه داخله نکړای شي(١)

البته علامه خيرالدين رملى رحمه الله په فتاوى خيريه کي په صراحت سره ويلي دي: چي په دې اړه د هر خليفه له لوري له سره نوى حکم جاري کول دمودې داورېدلو دپابندې لپاره ضروري دى البته په مختلفوزمانوکي بېلابېلي مودې مقررېږي ، دحنفي فقهي په کتابوکي دځينو دعوولپاره ۱۵ کاله ، دځينو لپاره ۳۳ کاله اودځينو لپاره ۳٦ کاله موده مقرره شوې ده ، دمثال په توګه په درمختار کي دي(١) « القضاء مظهرلامثبت ويتخصص بزمان ومكان وخصومة حتى لوأمر السلطان بعدم سماع الدعوى بعدخمسة عشرسنة فسمعهالم ينفذ ، قلت فلاتسمع الآن بعدهاالابأمر » تردې لاندي علامه شامى رحمه الله پردې مسئله پوره بحث کړى دى اوپه دې کي داهم ليکلي دي چي: « قال المتأخرون من أهل الفتوى: لاتسمع الدعوى بعدست وثلاثين سنة الاأن يكون المدعى غائبًا اوصبيًا ..... (٢) الخ.

بلکه علامه شامى رحمه الله دشمس الائمة له مبسوط څخه نقل کړي دي چي: « اذاترک الدعوى ثلاثا وثلاثين سنة ولم يكن مانع من الدعوى ثم ادعى لاتسمع دعواه » (ردالمحتار ، كتاب القضآء مطلب فى عدم سماع الدعوى بعدخمس عشرسنة ج: ٢ ص: ٣٤٤ ، مطبوعة ديوبند).(٣)

---

(١) ج: ۵ ص: ۴۹۱ (طبع سعيد) دارنګه وګورئ حاشيه نمبر ۴ .

(٢) ردالمحتارج : ص : ۴۲۲ (طبع سعيد).

(٣) ردالمحتارج : ص : ۴۲۲ (طبع سعيد).

(۴) كتاب القضآء ج : ۵ ص : ۴۲۲ (طبع سعيد) . وفى الفتاوى تنقيح الحامدية ، كتاب الدعوى ج : ٢ ص : ٣ (طبع مكتبة حبيبة كوئټه) وقال المتأخرون من أهل الفتوى لا تسمع الدعوى بعد ست وثلاثين سنة الان يكون المدعى غائباًأو مجنوناً أوالمدعى عليه أميرا جائرآيخاف منه كذافى الفتاوى العتابية .

وقال فى البحرعن المبسوط ترک الدعوى ثلاثا وثلاثين سنة ولم يكن مانع من الدعوى ثم ادعى لاتسمع دعواه لأن ترک الدعوى مع التمكن يدل على عدم الحق ظاهراً ...... والحاصل من هذه النقول أن الدعوى بعدمضى ثلاثين سنة أو بعد ثلاثة وثلاثين لا تسمع اذاكان الترک بلاعذرمن الاعذار المارة لأن تركها هذه المدة مع التمكن يدل على عدم الحق ظاهرآ.... الخ . وفى الفتاوى الكاملية كتاب الدعوى ص : ١٣٣ .

شمس الأئمة السرخسي دخلافت عباسية دمهال دى له كوم ځخه چي ښكاره شوه چي د مېعادسماعت دعوى تصور په خلافت عباسيه كي هم موجودوو. دافسوس خبره ده چي زه داوخت دپېښې ديوه زخم له وجي په كور ناست اوله تگ كولوڅخه معذوريم له همدې وجي نوروكتابوته رجوع دامهال شوني نه ده كه نه ښايي چي پردې نوري هم پخوانی حوالې پيداشي. تراوسه يوازي دعلامه شامي رحمه الله له يادوو شوو څرګندونو څخه دومره څرګندېږي چي دمېعادسماعت تصورنه يوازي داچي نااسلامي نه دى بلكه اسلامي محكموپه هروخت كي په هغه باندي په يو نه يو شكل عمل هم كړى دى.

البته دلته يوه شبهه كېداى شي،ښايي لتاسوسره به هم داشبه وي چي يوازي دځنډپر بنا د حق څښتن له حق څخه بې برخي كول كوم جواز لري؟

په موجوده قوانينوكي ددې پوښتني جواب (Equity) ددې مقولوپه ذريعه وركول كېږي چي:-

(The Law aids the diligent and not the indolent.)

قانون دچوكى دخلكومرسته كوي ، دغافله خلكومرسته نكوي.

(Ther Should be to an end to Litigation)

په محاكموي دعواګانوكي يوڅه افراط پكاردى.

وفى مجمع الانهر شرح ملتقى الابحر فصل قضاء المرأة فى غير حد وقود ج : ۶ ص : ۸۸ لوأمر السلطان بعدم سماع الدعوى بعدخمس عشرة سنة يجب عليه عدم سماعها ولوسمعها وقضى لاينفذ لأنه لايصير قاضياً بالنسبة الى تلك الحادثة كمافى المنح. وفى الفتاوى الأنقروية ج : ۲ ص : ۵۸ وفى المبسوط رجل ترك الدعوى ثلاثا وثلاثين سنة ولم يكن له مانع من الدعوى ثم ادعى له لاتسمع دعواه لان ترك الدعوى مع التمكن عليه يدل على عدم الحق ظاهراً.

وفى درر الحكام المادة : ۱۶۶۰ ج : ۴ ص : ۲۶۱ (طبع مكتبه علمية) اذاادعى أحدبأن العقار كالدراهم والكرم الذى فى تصرف شخص آخر مدة خمس عشرة سنة بلانزاع بأنه ملكه أوأن له حصة فيه فلاتسمع دعواه آهر ...

وكذافى الشامية ج : ۵ ۴۲۲ طبع سعيد) . وفى شرح المجلة اللأتاسي رحمه الله رقم المادة ۱۶۶۳ ج : ۵ ص : ۱۷۷ قال المتأخرون من أهل الفتوى لاتسمع الدعوى بعدسن وثلاثين سنة الاان يكون المدعى غائباً اوصبياً اومجنوناً وليس لهماولى أوالمدعى عليه أميراً جابراً . وفيهاايضاً رقم المادة : ۱۶۷۰ ج : ۵ ص : ۱۸۷ اذاترك المورث الدعوى مدة يتركهاالوارث أيضاً مدة وبلغ مجموع المدتين حدمرور الزمان فلاتسمع

خودامقولې په موجوده قوانینو په حق کي له دې وجي پوره باوري نه دي چي هلته دیانت ، قضا کومه پېژندنه لې ترلږه په عملي توګه شتون نلري ، بلکه کوم حق چي دمحکمې له لوري مسترد شي په عملي بڼه هغه حق نه بلل کېږي. ددې پرخای اسلامي فقه کي دیانت او قضائي امور یوځای سره روان دي لهذا که محکمه دیوه حق له څېړني څخه انکارکړی وي دهغه دامطلب نه دی چي هغه حق نه دی ، بلکه هغه حق موجوددی ، دچاپرذمه چي حق دی پرهغه دیانةً لازم دی چي هغه دحق څښتن ته ورسوي ، که هرڅومره موده تېره شوي وي ، که هغه داسي ونه کوي او محکمه هغه ته څه هم ونه وایي خودی ګنهګاردی له دې وجي داد فقهاوومقوله په « الاشباه والنظآئر» اوپه نوروکتابونوکي درج ده چي:« الحق لایسقط بتقادم الزمان»(۱) یعني حق دمودې

---

(۱) وفی ردالمحتار ج : ص : ۴۲۰ (طبع سعید) قداستفید من کلام الشارح أن عدم سماع الدعوی بعد هذه المدة انماهو للنهی عنه من السلطان فیکون القاضی معزولاعن سماعها لماعلمت من أن القضاء یتخصص فلذاقال الابأمر أی فاذاأمر بسماعها بعد هذه المدة تسمع وسبب النهی قطع الحیل والتزویر فلاینافی مافی الاشباه وغیرها من أن الحق لایسقط بتقادم الزمان ولذاقال فی الاشباه ایضا ویجب علیه سماعها أی یجب علی السلطان الذی نهی قضاته عن سماع الدعوی بعد هذه المدة أن یسمعها بنفسه أویأمربسماعها کی لایضیع حق المدعی والظاهر أن هذاحیث لم یظهر من المدعی أمارة التزویر ... الخ .

وفی شرح المجلة رقم المادة : ۱۶۷۴ لایسقط الحق بتقادم الزمان فاذاأقرالمدعی علیه واعترف صراحة فی حضور الحاکم بأن حق المدعی عنده فی الحال علی الوجه الذی یدعیه وکان قدمرالزمان علی الدعوی فلایعتبر مرورالزمان ویحکم بموجب اقرار المدعی علیه .

وفی تکملة حاشیة ردالمحتار ج : ۱ ص : ۳۳۲ ثم اعلم ان عدم سماعهالیس مبنیًا علی بطلان الحق حتی یردان هذاقول مهجور لأنه لیس ذلک حکمًا ببطلان الحق وانماهو امتناع عن القضاة عن سماعها خوفًا من التزویر ولدلالة الحال کما دل علیه التعلیل والافقدقالوا ان الحق لایسقط بالتقادم کما فی قضاء الاشباه فلاتسمع الدعوی فی هذه المسائل مع بقاء حق الآخرة ولذالوأقر به یلزمه کما فی مسئلة عدم سماعه الدعوی بعدمضی خمس عشرة سنة اذانهی السلطان عن سماعها کماتقدم قبیل باب التحکیم فاغتنم ... الخ .

وفی تکملة حاشیة ردالمحتار ج : ۷ ص : ۴۸۷ (طبع سعید) ثم اعلم أن عدم سماع الدعوی بعد مضی ثلاثین سنة اوبعدالاطلاع علی التصرف لیس مبنیًا علی بطلان الحق ذلک وانماهو مجرد منع للقضاة عن سماع الدعوی مع بقاء الحق لصاحبه حتی لوأقر به الخصم یلزمه ولوکان ذلک حکمًا ببطلانه لم یلزمه ویدل

په تېرېدلو سره له منځه نه ځي ددې مطلب دادی چي د اوربدلو مودې د تېرېدلو سره سره هغه حق موجود دی دکوم چي يو اثريې اخروي دی چي د دې حق دضائع کولو والا گنهگار دی ، بل اثريې دنيوي دی چي کوم چاته ددې حق دضائع کولو علم په يقين سره وي پرهغه دفاسق حکم جاري کېږي په کوم سره چي دده تولې معاملې متأثرکېږي ، دريم اثريې دادی چي که څه هم محکمې ددې مسئلې له اوربدلو څخه انکار کړيدی خو که خليفه ته قضيه وړاندي شي او هغه وفهموي چي دعوه سمه ده او پکي چل ول نشته نو فقهاوو ليکلي دي چي هغه دی يوه قاضي ته لېږلای شي چي په دې صورت کي قاضي د هغې اوربدل وکوي (شامي ج: ۴ ص: ۳۴۳) (۱) همداسي په دې صورت کي دې دحق ځښتن قاضي دريم مقررکړي فيصله کولای شي.

له دې څخه ښکاره واضحه ده چي يوازي دژبي پرسرنه بلکه په عملي توگه هم داوربدلو موده نه ساقطېږي. داوربدلو مودې دمقررولو اساسي وجه داده چي ډېره موده تېرېدلو وروسته هم که داوربدلو حق باقي پاته شي نوله دې څخه به يو لورته په دعووکي چل او فريب اودروغجنو شاهديوته زمينه برابرېږي ولي چي ډېري مودې له تېرېدلو وروسته د پېښي دعيني شاهد پيدا کېدل ستونزمن کاردی ،که پيدا هم شي نود پېښي پوره تفصيلات يې په ذهن کي نه وي پاته شوي له همدې وجي په محاکموکي دداسي دعواگانو داخلولو مطلب داکېږي چي په دعواگانوکي غيرضروري ځنډ راشي او ستونزمني دعوې ودرول شي د اوربدلو مودې دقانون داحکمت هم زموږفقهاوو بيان کړيدی.

خلاصه داشوه چي اسلامي فقه کي ددې بنياد شته ، اوکله هم دشريعت پربنسټ موجوده قوانينو تدوين له سره وشي نوداقانون په بشپړه توگه مسترد، منسوخ نه گرزول کېږي بلکه

على ماقلناه تعليلهم للمنع بقطع التزوير والحيل كمامر فلايردمافى قضآء الاشباه من أمن الحق لايسقط بتقادم الزمان رأيت التصريح بمانقلناه فى البحر قبيل فصل دفع الدعوى .... الخ .

(۱) وفى ردالمحتار ج : ص : ۴۲۰ يجب على السلطان الذى نهى قضاته عن سماع الدعوى بعد هذه المدة أن يسمعها بنفسه أويأمر بسماعها كى لايضيع حق المدعى والظاهر أن هذا حيث لم يظهر من المدعى امارة التزوير .

پردې دياد و شوو فقهي بنسټونو پر اساس نظرثاني كول كېږي . او موږ پوهېږو چي په دې قانون كي د ترميم ضرورت نشته خو مره چي په نورو ډېرو قوانينو كي مخته راغي.(۱)

والسلام ۲۳ رمضان المبارك ۱۳۹۷ھ (فتوی نمبر ۹۸۷ / ۲۸ ج)

د مسجد له نړولو څخه د ساتلو لپاره هم په دعوی كي دروغ او د واقعي خلاف خبري كول روانه دي

سوال: - جناب قدرمنه ! دوهمه سوال دياد شوي مسجد په اړه په داسي ډول ده ، څرنګه چي د سيمي خيني خلك هغه مسجدنشي منلای ددوی دريغ دادی چي په دې سيمه كي د مسجد لپاره ضرورت نشته بلكه پردې مخكه ديو كتابتون ، يا بل مركز ترڅنګ د مسجد جوړول پكاردی په دې اړه دې خلكو خپلي هلي زلي وكړې ، ددې مسجد د نړېدلو حكم يې جاري كړ . دې حالت ته په كتو سره له دې څخه پرته بله هيڅ يوه چار د نه وه چي د اقضيه محكمې ته وړاندي شي او په سمدستي توګه د مسجد د نه نړولو حكم له امتناعي محكمې څخه راوړل شي . لكه چي د مسجد كمېټۍ يوه غړي ويوه وكيل صاحب ته ټول حالات بيان او له سره ټول اسناد يې ورښكاره كړل ، وكيل صاحب پوره ډاډ وركړ چي انشآء الله مسجد به نه نړول كېږي.

په محكمه كي به زه كوښښ وكړم ، د مسجد د نه نړولو فيصله به جاري كړم ، بيا هغه پرڅو پاڼو مشتمل يوه دعوه ليک وليكه ، او امضاء ، په محكمه كي تروړاندي كولو مخكي يې د مسجد د كمېټۍ ديوه غړي دستخط پرو كړ او خپله وكيل صاحب هم دستخط پرې وكړ.

د نو موړي غړي له دستخط كولو وروسته وكيل صاحب وويل: زه به يوه علامه دا هم ورته ونبيم چي پردې مخكه چي همدا اوس مسجد پر قائم دی په دې كي د سيمي خلك له تېروڅو كلو راهيسي لمونځ اداكوي، چي حقيقت همداسي نه وو خو ديوې پوښتني په جواب كي وكيل صاحب وويل: چي د مسجد له نړولو څخه د ساتلو په موخه زه دا قانوني ضرورت پوره كولو لپاره ما دا علامه ايښي ده . الحمدلله وكيل صاحب هم مسلمان او د روژو ، لمونځو پابندی او بيا وكيل صاحب نورو ضاحت وكړ چي زموږ له دې بيان څخه به ولاړ مسجد انشاء الله لو يه هيله

---

(۱) د « داورېدلو د مودې قانون » په اړه نور مهم تفصيلاتو لپاره د حضرت بزرګ دامت بركاتهم العاليه كتاب « عدالتی فيصلی » ج : ۲ ص : ۲۱۹ تر ص : ۲۳۶ پوري د حضرت بزرګ دامت بركاتهم العالية يو مهمه فيصله په عنوان د « غاصبانه قبضه او حق ملكيت » ملاحظه كړئ ،

ده چي دمحکمې له لوري به دنه نړولو امتناعي حکم جاري کړي هغه موږته باور راکړچي زماله دې بیان څخه به چاته ذاتي نقصان رسول یادیوچا حق تلفول مقصودنه دي ، بلکه یوازي دالله دکور له شهید کولو څخه ساتل مقصود دي ، الله زما په نیت خبردی. څرنګه چي واکمنانوله پاسه دمسجد دنړولو حکم جاري کړی وو ، ددوی عمله یو وخت راغلي هم وو. مسجدیې نړاوه اوس یوازي داصورت وو چي دمحکمې په حکم سره هغوی دمسجدله نړولو څخه منع کړای شول ، لهذاله الله څخه په بخښنه غوښتلوسره د کمېټی هغه غړی چُپ پاته شواووکیل صاحب په محکمه کي کاغذان داخل کړي وو ، محکمې له امتناعي له جاري کولو څخه انکاروکړ، اوزموږ وړاندي شوي دعوه یې خارج کړه ، وروسته دمسجد دنړولولپاره سرکاري کارکنان هغه مهال راورسېدل خوپرهغوی یو دبدبه غوړېدلي ، هغوی دمسجدله نړولوپرته بېرته ولاړل اوتراوسه پوري دالله په فضل مسجدولاړدی ، خلک په جماعت سره پنځه وخته لمونځونه اداکوي.

جواب: - په دعوی کي دروغ اوخلاف خبري کول کله هم روانه دي ، له دې نارواکارڅخه د زړه له اخلاصه توبه ایستل ضروري دی ، په هرقیمت سره دمسجدآبادول فرض نه دی ، له دروغو څخه ځان ساتل فرض دی. (۱) والله اعلم ۲/۸/۱۴۰۸ھ (فتوی نمبر۱۷۹۲/ ۳۹)

---

(۱) وفی الآیة « ثم نبتهل فنجعل لعنة الله علی الکاذبین» (آل عمران : ۶۱) .

وفی مشکوة المصابیح ج : ۱ ص : ۱۷ کتاب الایمان ، باب الکبائر وعلامات النفاق الفصل الأول (طبع قدیمی کتب خانه) عن أبی عریرة رضی الله عنه : آیة المنافق ثلاث ، زاد المسلم وان صلی وصام وصلی وزعم انه مسلم ثم اتفقا: اذا حدث کذب واذاوعد اخلف واذا أؤتمن خان . (متفق علیه)

وفی مشکوة المصابیح ج : ۲ ص : ۴۱۲ (طبع قدیمی کتب خانت) ایاکم والکذب وان الکذب یهدی الفجور وان الفجور یهدی الی النار ، ومایزال الرجل یکذب ویتحری الکذب حتی یکتب عندالله کذابا. (متفق علیه)

وفی مشکوة المصابیح کتاب الامارة والقضاء باب الاقضیة والشهادات ، الفصل الاول (طبع قدیمی کتب خانه)

عن أم سلمة رضی الله عنهاأن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: انماانابشر وانکم تختصمون الی ولعل بعضکم ان یکون الجن بحجته من بعض فاقضی له علی نحوماأسمع منه فمن قضیت له بشئ من حق أخیه لایأخذنه فانما أقطع له قطعة من النار. (متفق علیه)

فی الدر المختار ج : ۶ ص : ۴۲۷ (طبع سعید) الکذب مباح لاحیآء حقه ودفع الظلم عن نفسه والمراد تعریض لان عین الکذب حرام قال وهوالحق قال تعالی : « قتل الخراصون» .

د وليد ابن عقبة ﷺ د حد په واقعه کي د خليفه راشد پر حضرت عثمان ﷺ باندي د پوښتني جواب

سوال: - په خدمت د مخدومی الاعظم استاذی المحترم زید مجدهم

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

هيله ده چي تاسو محترم به جوړ، سلامت یاست دعا کوم چي الله تعالی ستاسو سيوری همېشه اوتل ولري آمين. لتاسو څخه چي دامهال الله تعالی ددين دساتني لپاره کوم کار اخيستی اوآخلي يې ددې مثال پيدا کېدلای نشي، داستاسو پرټول أمت احسان دی دډېرو ستونزمنو مسلو حل ستاسو په کتابونو کي پيدا کېږي، زړه دېرېږي خوشحالېږي، اللهم زد فزد، آمين

داوخت د شرابو څښلو حد زماترکتنه لاندي دی، ستاسولوی تأليف «تکملة» څخه مو ډېره لارښوونه ترلاسه کړي ده، دامهال يوذهني تشويش راته پيدا شوی دی دکوم دحل لپاره چي

وفى الشامية والضابط فيه كمافى تبيين المحارم وغيره عن الأحيآء ان كل مقصود محمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعًا فالكذب فيه حرام. وفيهاايضا بعدأسطر قال عليه السلام: كل كذب مكتوب لامحالة الاثلاثة الرجل مع امرأته أو ولده والرجل يصلح بين اثنين والحرب فان الحرب خدعة. قال الطحاوی وغيره وهومحمول على المعاريض لأن عين الكذب حرام قلت وهوالحق قال تعالى: «قتل الخراصون» وقال عليه السلام. الكذب مع الفجور وهمافى النار، ولم يتعين عين الكذب للنجاة وتحصيل المرام..... الخ.

وفى الدر المختار أيضا بعده ج: ۶ ص: ۴۲۸ (طبع سعيد) وللصلح جاز الكذب أودفع ظالم.... الخ.

وفى خلاصة الفتاوى ج: ۴ ص: ۳۴۶ (طبع مكتبه رشيدية كوئته) يجوز الكذب فى ثلاثة مواضع فى الصلح بين الناس وفى الحرب، ومع امرأته... الخ.

وفى سكب الانهر كتاب الكراهية فصل فى المتفرقات ج: ص: ۵۵۲ (طبع داراحيآء التراث العربى بيروت) والكذب حرام الافى الحرب للخدعة فى الصلح بين اثنين وارضاء الاهل، وفى دفع الظالم عن الظلم والمراد التعريض لان عين الكذب حرام، قال فى المجتبى وهوالحق قال تعالى: «قتل الخراصون»

ستاسو په خدمت کي حاضرشوم له دې سره سره ستاسو دوخت پرضائع کولوهم پښېمانه يم ، الله تعالی دي تاسو ته اجرعظيم درکړي ، آمين.

زماپرېشاني داده چي وليدبن عقبه ﷺ دحضرت عثمان ﷺ ساتنه کړي وه دهغه له کردارڅخه خبرياست ، څه وخت چي دکوفې والي مقررکړای شونودهغه خلاف دسيسه جوړه کړل شوه چي هغه شراب څښلي دي اوهغو دسيسه کارانودشراب څښلوشاهدې دحضرت عثمان ﷺ په وړاندي دوليدبن عقبه ﷺ خلاف ورکړه ، په همدې وجه حضرت عثمان ﷺ وليد راوغوښتی ، ددې شاهدې په اړه له هغه څخه جوا ب وغوښتی ، هغه جواب ورکاوه چي: « فوالله انهماخصمان موتوران» خو داجواب ونه منل شو ، پرهغه حدجاري کړای شو.

پردې زماشبهه ده چي يقينًابه غلطه وي ، خوماته خپله تېروتنه څرګنده نه ده له همدې وجي ستاسومحترم په خدمت کي حاضرشوم.

شبهه داده چي څه وخت مدعی عليه شاهدان مجروح کړي اوجرح هم خصوصًا مجرده نه وه بلکه وجه يې هم بيان کړي چي شاهدان يې سخت دښمنان دي ، نوبيادانصاف تقاضاخو داده چي دڅېړني وخت ورکول شي چي هغه خپله دښمني ثابته کړي ، خصوصًا په حدودو کي احتياط ډېرضروري دی کوم چي په شبهاتو سره نړېږي.

فقهاوو هم په عدالتي طريقه کارکي ملزم ته دصفايي وخت ورکولويادونه کړي ده.

ستاسومحترم په تكملة دفتح الملهم کي ج: ۲ ص: ۴۹۸ تر ۵۰۲ پوري په تفصيل سره ددې واقعې څخه بحث کړی دی ، ستاسومحترم هم دارجحان دی چي يوازي دشهادت پربناپر هغه حدجاري کړل شوی دی ، که نه هغه دداسي کردار والاکس نه وو ، تاسوداهم ليکلي دي چي په پيل کي حضرت عثمان ﷺ ددې حدپه اجراکي شکمن وو بلکه دتكملې په نمبر۷ ص: ۵۰۱ کي ليکلي دي چي : « أن سيدناعثمان ﷺ لم يزل يشک فی صحة شهادة الشهودعلی الوليد» له دې څرګندونو څخه زماشبهه نوره هم ټينګه شوه چي هغه ته د صفايي لپاره وخت ورکول پكاروو چي دشاهدانو دښمني يې ثابته کړي وای ، له حد څخه بچ شوی وای خوداسي ونشول.

زه ددې شبهې په ښکاره کولوکي هم شکمن يم څرنګه چي داديوې لويې هستي فعل دی کوم چي په يقين سره سم دی ، زماشبه کول غلط دی ، پردې توبه باسم ، څرنګه چي تريو وخته پوري دمحكمې کارسره تړاو لرم هلته دفوځداري دضابطې په دفعه ۳۴۲ لاندي دملزم ته دصفايي وخت ورکول کېږي ددې عادت له وجي داشبه پيداشوي ده ، چي يادونه يې وشوه ستاسو ددعاپه هيله. والسلام ستاسوشاګرد

(قاضی) بشیراحمد عفاالله عنه باغ . آزادکشمیر. ۱۴/ ۳/ ۲۰۰۵ء

جواب: - عزتمنده قدرمنه ! جناب مولانا قاضی بشیراحمد صاحب زید مجدکم

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ستاسو محترم لیک راورسید. اصل خبره داده چي دتاریخي روایاتو ددې منها ل دکومي فیصلي دپوره تفصیلاتو پوره علم نشي راتلای. راوي چي دخپلو ترجیحاتو سره سم کومه حصه روایت کول مناسب وګڼي روایت کوي یې، نورپرېږدي . داخبره شوني نه ده چي ولید بن عقبة ؓ نه دصفایې موقع نه وه ورکول شوي له قانون سره سم که هغه پرشاهدانو جرح کړي وي نو دهغې جرح ثبوت هم پرهغه باندې وه اوبنایې هغه په پوره ډول ثابته کړي نه وي ، له دومره موده تېرېدلو وروسته زموږ لپاره دیوه راشدخلیفه دفیصلې په باره کي دډاډګېرني ، تسلی لپاره همدومره احتمال هم بس دی(۱)

والله سبحانه وتعالی اعلم بنده محمدتقی عثمانی عفی عنه ۲۱/ ۲/ ۱۴۲۲ھ

دمدعی علیه په نه موجودیت کي له مدعی څخه دپیسو اخیستلو په بدل کي دده په حق کي فیصله نه نافذ ېږي

سوال : - دتحصیل دمولوی صاحب په وړاندې یوقسم دعوه راغله . له ده څخه یې دشرعي فیصلي غوښتنه وکړه ، مولوی صاحب مدعی اومدعی علیه دبیان لپاره را وبلل دبیان له ورکولو سره سم دواړه جانبینوته نېټه وټاکل شوه ، ټرنېټه وړاندې مدعی راغی ، مولوی صاحب ته یې څو روپۍ ورکړې اومدعاعلیه یوکس دښمن وه له هغه څخه یې دشاهدۍ په نیولو سره دمدعي علیه په نه موجودیت مولوی صاحب دمدعی په حق کي فیصله ولیکله ، مدعی ترنېټه وړاندې مدعاعلیه ته هغه فیصله واوروله، مدعاعلیه هغه فیصله ونه منله لهذا اعلاء الدین وړاندې دوهم ځل غوښتنه وکړه چي پرهمدې مسئله غوروکړئ څرنګه چي دامسئله دغوروړده دشریعت محمدي اومذهب حنفی په نزد دمولوی صاحب دایوطرفه حکم نافذدی اوکه نه ؟

(له خایې دارالافتاء له لوري جواب)

---

(۱) دتفصیل لپاره تکملة فتح الملهم ج : ۲ ص : ۴۹۸ تر ۵۰۲ پوري وګورئ.

الجواب: - « وَ مَنْ يَّعْصِ اللهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْهَا وَلَهٗ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ » (۱) په بل خای کي راخي: « ولايصح ولاية القاضى حتى يجتمع فى المولى شرائط الشهادة ويكون من أهل الاجتهاد (۲) په بل خای کي بيا داسي دی: ولوكان القاضى عدلا ففسق بأخذ الرشوة أو غيره كالزنا وشرب الخمر (۳)

په دريم خای کي: « وينبغي للمقلدان يختار من هو القدر والاولى لقوله عليه الصلوة والسلام: من قلدانسانًا عملاوفى رعيته من هواولى منه فقدخان الله ورسوله وجماعة المسلمين وفى حدالاجتهادكلام عرف فى اصول الفقه حاصله ان يكون صاحب حديث له معرفة بالفقه ليعرف معانى الآثار اوصاحب فقه له معرفة بالحديث لئلايشغل بالقياس فى المنصوص عليه . (الهداية مع الدراية ص : ۱۳۲ ، كتاب ادب القاضى) . (۴)

څلورم ځای : قال ولايقضى القاضى على غائب الاان يحضر من يقوم مقامه وقال الشافعى رحمه الله يجوز لوجودالحجة وهى البينة فظهر الحق ولناان العمل بالشهادة لقطع المنازعة ولامنازعة بدون الانكار ولم يوجد ، ولأنه يحتمل الاقرار والانكار من الخصم فيشتبه وجه القضاء لأن أحكامهامختلفة . (الهداية مع الدراية ص : ۱۴۲ ، كتاب ادب القاضى) . (۵)

---

(۱) سورة النسآء آية : ۱۴ .

(۲) الهداية ج : ۳ ص : ۱۳۹ كتاب ادب القاضى (طبع رحمانية .

(۳) حواله سابقه .

(۴) الهداية ج : ۳ ص ۱۴۰ . كتاب ادب القاضى (طبع رحمانية)

(۵) الهداية ج : ۳ ص : ۱۵۰ (طبع رحمانية).

والعدو لاتقبل شهادته على عدوه اذاكانت دنيوية ولوقضى القاضي بهالاينفذ ذكره يعقوب باشافلايصح قضاءه عليه (١) بل مُحاى : «اخذ القضاء برشوة للسلطان اولقومه وهوعالم بهاأوبشفاعة ، جامع الفصولين وفتاوى ابن نجيم أوارتشى وهوأو أعوانه بعلمه شرنبلالية وحكم لاينفذ حكمه . (الدر المختار كتاب القضاء ص : ٣٠٦) (٢)

داپردي صورتونو مشتمل دى : ١ - رشوت اخيستل ، ٢ - ددښمن پردښمن شاهدي ، ٣ - مدعاعليه نه شتون هغه مهال چي بيان كول كېږي كه په دروصورتو كي يوصورت دقاضى لپاره موجودوه نودقاضى قضامنعدم گرزول كېږي لهذاددرې صوروا جراء من القاضى كول كېږي نودده قضاپه طريقه اولى سره نه نافذېږي ، دهداېي په حواله . درمختار اوټول دفقهي كتابونه اوله نص سره يې قضا ردېږي.

المجيب مصيب احقر العباد مظفر الدين عفى عنه

(دحضرت مفتى صاحب له لوري جواب)

جواب : - پورتنى جواب سم دى په پوښتل شوي صورت كي كه دپوښتونكي بيان سم وي نوله دريو وجوخخه دمولوى صاحب فيصله شرعًانافذه نه ده ، يوداچي هغه دمدعاعليه په نه موجوديت كي فيصله كري ده ، وفى الدرالمختار : ولايقضى على غائب ولاله اى لايصح بل لاينفذ على المفتى به بحر ، (الشامى ج: ٤ ص: ٥٢ (٣)) بل داچي ده دمدعاعليه له دښمن څخه يې دده پرضدشاهدي منلي ده ، والعدو لاتقبل شهادته على عدوه اذاكانت دنيوية ولوقضى القاضي بهالاينفذ ذكره يعقوب باشا. (درمختار مع الشامى ص: ٤٧٥ (٤)) دريم داچي رشوت يې اخيستى ، اوكه څه هم د رشوت خوړونكي قاضى د فيصلوپه نفاذ كي دعلماوواختلاف دى خوپه كومه فيصله كي چي رشوت اخيستل شوى وي دهغې په باره كي ددېروفقهاوومسلك دا

---

(١) الدرالمختارج : ص : ٣٥٦ ، ٣٥٧ (طبع سعيد) .

(٢) الدر المختارج : ص ٣٦٢ ، ٣٦٣ (طبع سعيد) .

(٣) الدرالمختار ج : ٥ ص : ٤٠٩ (طبع سعيد)

(٤) درمختارج : ٥ ص : ٣٥٦ (طبع سعيد)

دی چي په دې کي فیصله نه نافذ ېږي ، خلافا للبعض ومال الشافعی الی ترجیح قول البعض لضرورة الزمان.(شامی ج: ۴ ص: ۴۷۱ ولاضرورة هنا.([1])

والله سبحانه وتعالی اعلم بالصواب ۱/ ۳/ ۱۳۹۱هـ (فتوی نمبر ۳۳۷/ ۲۲ الف)

([1]) درمختار ج : ۵ ص : ۳۵۸ (طبع سعید)

(كتاب الحدود)

(دحدودوبيان)

داقرارپه ذريعه سره دزنادشرعي سزاداجراكولو شرائط

سوال: - آيادېوه نارينه اوښځي دااقرار چي له نكاح څخه درې مياشتي وروسته پيدا شوي ماشوم ددوى دى دزنااقرار گڼل كېږي.

۲: -آياپردې نارينه اوښځه په دې جرم سره دزناحد جاري كېداى شي؟

جواب ۱، ۲: - يوازي ددومره اقرار په وجه دزناحدنشي جاري كېداى، دزنادحد لپاره په محكمه كي په ښكاره الفاظوسره دزنااعتراف وكړي. دامام ابوحنيفه په نزد يوځل اقرار هم كافي نه دى،څلورځله دارنگه اقرار كول ضروري دى (۱) له همدې وجي دياد شوي اقرار په وجه حدنشي جاري كېداى، البته تعزير وركول كېداى شي. والله سبحانه وتعالى اعلم

۱۷ / ۱۱ / ۱۴۰۰هـ(فتوى نمبر ۱۷۱۳ / ۳۲ ج)

په اقرار اوشاهدي كي دڅه شي په نشتوالي سره دزناجرم نه ثابتېږي

سوال: - زيدعمر ته له خپلي كورنۍ سره يوځاى بلنه وركړه عمر چي له خپلي كورنۍ سره يوځاى ورسېدى نودزيد خپله كورنۍ له نورومېلمنوسره بل ځاى ته تللي وو، وروسته زيداو عمر دواړه دمازيگردلمانځه دادا كولوپه موخه مسجدته لاړل، دلمانځه ترادا كېدلو وروسته زيدعمر ته دمېتابۍ راوړلو لپاره روپۍ وركړې، عمر دمېتابۍ راوړلولپاره بازار ته لاړ، له مېتابۍ راوړلوڅخه پرته عمر دزيد كورته بېرته راستون شو، عمرزيد په كوركي پيدانكړ، وروسته عمر له خپلي مېرمني سره خپل كورته بېرته ستون شو. دعمر مېرمني تورولگاوه چي زيد پرماجنسي

---

(۱) فى فتح القدير كتاب الحدودج: ۵ ص: ۴ (طبع رشيديه كوئته) الزنايثبت بالبينة والاقرار ... وعلى ص: ۸ والاقرار أن يقر البالغ العاقل على نفسه بالزنا أربع مرات فى أربعة مجالس المقر. فى الجوهرة النيرة كتاب الحدودج: ۲ ص: ۲۲۴ (طبع قديمى كتب خان) الزنايثبت بالبينة والاقرار ..... (وبعد أسطر فى المتن) والاقرار أن يقر البالغ العاقل على نفسه بالزنا أربع مرات فى أربعة مجالس من مجالس المقر.

تېرې ترسره کړ ، زید انکارکاوه ، ددې فعل کوم عیني شاهد هم نشته ، دعمر مېرمن لوړه کوي چي همداسي وشول ، زید هم لوړه ترسره کوي چي دا کار نه دی شوی نوپداسي صورت کي دشریعت حکم څه دی ؟

جواب : - په پوښتل شوي مسئله کي کوم چي دعمر مېرمن لوړه کوي ، دداسي اکراه یادونه نه کوي کوم چي دابالکل مجبور شوي وي ، نو ددې ګناه ثابته شوه چي علاج یې له دې څخه پرته بل یوڅه نه دي چي توبه او استغفار وباسي ، چي د زړه له اخلاصه توبه وباسیو انشآء الله ګناه به یې وبښل شي (۱) خوخرنګه چي زیدنه اقرار کوي، نه دده پرګناه کوم شاهد شته له همدې وجي دده په خلاف کوم جرم نه ثابتېږي.(۲)

الجواب صحیح
بنده محمد شفیع
۱۳۸۸/۵/۲۳ھ

والله اعلم
احقر محمد تقی عثمانی
۱۳۸۸/۵/۲۳ھ
(فتوی نمبر ۵۹۷ / ۱۹ الف)

---

(۱) وفی فتح الباری ج : ۱۲ ص : ۱۶۹ (طبع مکتبه الرشد) ..... وقد یتمسک به من قال أنه اذاجآء تائباً سقط عنه الحد..... .... وقواه بأن الحسنة التی جآء بها من اعترافه طوعاً بخشیة الله وحده تقاوم بالسیئة التی عملها لأن حکمة الحدود الردع عن العود وصنیعه ذلک دال علی ارتداعه فناسب رفع الحدعنه لذلک .... الخ .

وفی ردالمحتار مطلب التوبة تسقط الحد قبله ثبوته ج : ۴ ص : ۴ (طبع سعید) الظاهر ان المراد انهالا تسقط الحد الثابت عندالحاکم بعدالرفع الیه اماقبله فیسقط الحد بالتوبة ..... (وبعداسطر) رجل اتی بفاحشة ثم تاب وأناب الی الله تعالی فانه لایعلم القاضی بفاحشة لاقامة الحد علیه لان الستر مندوب الیه وفی شرح الاشباه للبیري عن الجوهر رجل شرب الخمر وزنی ثم تاب ولم یحد فی الدنیا هل یحد له فی الآخرة ؟ قال الحدود حقوق الله تعالی الاانه تعلق بها حق الناس وهو الانزجار فاذاتاب توبة النصوحاً أرجوان لایحد فی الآخرة فانه لایکون أکثر من الکفر والردة وأنه یزول بالاسلام والتوبة

(۲) وفی الدر المختار کتاب الحدود ج : ۴ ص : ۷ ، ۸ (طبع سعید) ویثبت بشهادة أربعة) رجال فی مجلس واحد .... بلفظ الزنا ..... ویثبت أیضا باقراره صریحاً صاحیا ولم یکذبه الآخر..... الخ .

وکذافی البحرالرائق کتاب الحدودج : ۵ ص : ۷ و ۱۲ (طبع رشیدیه) .

وفتح القدیر کتاب الحدودج : ص ۴ و ۸ (طبع رشیدیه کوئټه).

دحدودو په ترميمي بِل کي دزنابالجبرسزاپه اړه دسورة النور په آيت نمبر ۳۳ سره داستدلال وضاحت

سوال: - محترم مفتی محمدتقی عثماني صاحب السلام عليكم
دحدودو دقوانينوپه باره کي چي کوم بحث دامهال په هيواد کي روان دی دهغه په اړه ستاسوتفصيلي نظر د«جنگ» په يوه برخه کي دويلوموقع په لاس راغله . پدې ترڅ کي زه ستاسودځوخبرو وضاحت غوارم ، هيله ده چي تاسومحترم له خپلو بېلابېلومصروفياتو سره سره جواب راته وواياست.
لمړی داخبره ده چي زنابالجبر موجب دحددی چي ورته دحدودوپه قوانينوکي څلور شاهدان وړاندي کول شرط دی آيا په تېرشوو ۲۷ کاله کي يوه مجرم ته ورکول شوي ده ؟ څه وخت چي داشوني نه ده نوبيا که هغه له بِل څخه وايستل شي نوڅه فرق کوي ؟ څه وخت چي يوه خبره له عقل څخه ليري وي نوبيادهغه لپاره دتينګارکولو لپاره څه ضرورت دی ؟
دوهمه خبره داده چي که بې واده کس دزنابالجبر ارتکاب وکړي نوهغه ته کومه سزا ورکول کېږي ؟ که ددې سزاهم سل دورې وي نوبيادا سزا خودهغه بې واده کس لپاره هم ده څوک چي دزنا بالرضا مرتکب وي لکه چي تاسوليکلي دي « دادعام عقل خبره ده چي دزنابالجبر جرم درضامندي ترزنادېره سخت جرم دی ، لهذاکه درضامندي په صورت کي دا حد جاري کېږي نودجبرپه صورت کي ددې اطلاق له ډېره قوته سره کېږي ». (جنگ مورخه ۲۳ نومبر سنـــــه۲۰۰۶ء) څنګه ؟ زمادريم وړانديز دادی چي په سورة نور کي کوم آيت تاسودزنا بالجبر ښکارشوي مېرمني دبري والي لپاره ددلېل په توګه وړاندي کړی دی دهغه له دې معاملې سره هيڅ تعلق نشته، دغه آيت دهغه وينځوپه باره کي دی څوک چي خپل مالک په زور سره بدفعلي ته مجبورکړي وې دهغوی په باره کي دالله تعالی ارشاددی چي څرنګه چي هغوی پردې بدفعل مجبورکړل شويدي له همدې وجي الله تعالی هغوی ته بخښنه کړي ده.
که ددې آيت سياق ، سباق ته وکتل شي نوبله کومه يوه معناترې اخيستل شوني نه دي ، ښايي داله دې وجي څخه ترسره شوي وي چي زموږ دقرآن پاک دآياتوسياق سباق ته په کتلوسره دمطالعې رجحان ډېرلږوي ، بله وجه زماپه فکرکي نه راځي.
موجوده حکومت چي دحدودوپه قوانينوکي کوم ترميمات کړي دي هغه هم آخري تکی نه دی ، داهم يوانساني کاردی په کوم کي چي دښه والي شونتياموجوده ده دارنګه د آر، ډی، نينس

حدودو اجراء سنه ۱۹۷۹ ء هم یو انساني کار وو کوم چې په دننه کې یې بنستېزي نیمگړتیاوي موجودي وې . زه حیران یم چې زما په څېر یو عام طالب العلم هم پوهېږي چې په هغو قوانینو کې بنستېز ي نیمگړتیاوي وې او هغه د پرژر لري کول پکار وو خو زموږ مذهبي کړی هغوی ته په حدود الله کي د دمد اخلې رنگ ورکولو کو ښښونه کوي . الله تعالی دي موږ ته له جذباتو ، تعصب څخه داوچت فکر وس را په برخه کړي او موږ ته دې د مقلدانه فکري لېول څخه دآزادي توفیق راکړي آمین .

والسلام علیکم ناصر مصطفی

جواب : - محترمه ! السلام علیکم ورحمة الله

د سفرونو په وجه ستا سو دلیک په جواب کي له خنډ څخه بخښنه غواړم .

د سورة نور آیت ۳۳ په باره کي وړاندوینه چي کومو وینځو څخه په زور کارا خیستل کېده ، له هغوی سره په زور یا د پیسو ورکولو په بدل کې زنا کوله . دزنا بالجبر مرتکب خودي ، (۱) په دې صورت کي الله تعالی وینځوته بخښني اعلان وکړ ، خو کومو خلکو چي له هغوی سره زنا بالجبر کوله دهغوی د بخښني کوم اعلان نه دی شوی . لهذا د سورة نور د آیت نمبر ۱ کي بیان شوي سزا پردوی هم تطبیقېدا ی شي ، زما د استدلال همدا وجه وه .

والسلام ۷/۴/۱۴۲۸ هـ

---

(۱) وفی أضوآء البیان سورة النور ج : ۵ ص ۵۳۲ (طبع دار الفکر بیروت (فان الله من بعد اکراههن (لهن) غفور رحیم ، ذکره عنه القرطبی ، وذکره الزمخشری عن ابن عباس رضی الله عنهم جمیعاً .

فزیادة لفظة لهن فی قرآءة من ذکر ناالاستشهاد بقرآءة شاذة لبیان بقرآءة غیر شاذة أن الموعود بالمغفرة والرحمة ، هو المعذور بالاکراه دون المکره ؛ لأنه غیر معذور فی فعله القبیح ..... وفی الدر المنثور ج : ۷ ص : ۳۹۷ باب : ۳۳ (طبع موقع التفاسیر) (فان الله من بعد اکراههن غفور رحیم) فان للمکرهات الی الزنا .

وأخرج عبدبن حمید عن قتادة (فان الله من بعد اکراههن غفور رحیم) قال : لهن ولیست لهم . وفی اللباب باب : ۳۳ ج : ۱۲ ص ۱۰۰ (ومن یکرههن فان الله من بعد اکراههن عفور رحیم) ای غفور رحیم للمکرهات والوزر علی المکره ، وکان الحسن اذاقرأ هذه الآیة قال : لهن والله لهن . وفی کتاب الأم ج : ۵ ص : ۱۷۴ (طبع ببیروت) (فان الله من بعد اکراههن غفور رحیم) نزلت فی الاماء المکرهات أنه مغفور لهن بما اکرهن علیه وقیل غفور أی هو أغفر وأرحم من أن یؤاخذهن بما أکرهن علیه وفی هذا کالدلالة علی ابطال الحد عنهن اذاأکرهن علی الزنی .

یوازي په توبه او ستر سره د حد له ساقطېدلو سره نبی ﷺ په زمانه کي ښځي ولي د زنا اقرار وکړ؟ او دارنګه د نارینه لپاره ستر بهتر دی، که اقرار

سوال: - مکرم، محترم تقی عثمانی صاحب! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته
په «معارف القرآن» د سورة المائده آیت ۳۳ د مسائلو د مطالعې په مهال مي په ذهن کي یوه سوال راپیدا شوه چي وړاندي کوم یې:
محترم مولانا محمد شفیع صاحب دامت برکاتهم د شرعي سزاګانو په ضمن کي د پنځه حدودو یادونه کړي ده او لیکلي یې دي چي د دي سزاګانو په صورت کي په توبه کولو سره له أخروي حساب څخه بخښنه کېږي خو دنیوي سزا نه بخښل کېږي له دې څخه مي دا خبره په ذهن کي پیدا شوه چي نبی ﷺ په زمانه کي یوې زانیې ښځي د نبی ﷺ په وړاندي په خپله په حاضرېدلو سره په داسي حال کي چي نبی ﷺ په دې خبر نه وو د جرم اعتراف وکړ، سزا یې غوښتله.
د مولانا محمد شفیع صاحب بیان مي مخته پروت دی که هغې ښځي په اخلاص توبه ایستلي وای، خپله ګناه یې پټه کړي وای نو نه یوازي دا چي د آخرت له عذاب څخه به ساتل شوي وای بلکه له دنیاوي رسوایې او سزا څخه هم، هغې داسي ولي نه کول؟ آیا هغه له دې مسئلې څخه بې خبره وه؟ آیا هغه د غیرت له وجي په تنګ او په جذباتو کي راغلي، سزایې غوښته ترڅو یې د زړه بوج سپک شي؟ که داسي نه وي نو تر سزا وړاندي نبی ﷺ هغې ښځي ته دا مسئله نه وه ورایښوولي؟ چي دارنګه ته بېچ کېدای شې، که په دې کي یو شرعي حکمت وو؟

جواب: - مکرم محترم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.
داسمه ده چي که له یو کس څخه خدای مکړه داسي ګناه صادره شي، د هغه لپاره غوره دادی چي هغه پټه کړي (۱) او توبه وکاږي (۱) خو که داکس قاضی ته ورشي او اعتراف وکړي نو قاضی هغه

---

(۱) وفی فتح الباری، باب لایرجم المجنون والمجنونة ج: ۱۲ ص: ۱۵۸ (طبع مکتبة الرشد، مكة المكرمة) ویؤخذ من قضیة أنه یستحب لمن وقع فی مثل قضیته أن یتوب الی الله تعالی ویسترنفسه ولایذکر ذلک لأحد کماأشاربه أبوبکروعمر علی ماعزوان من اطلع علی ذلک یسترعلیه بماذکر ولایفضحه ولایرفعه الی الامام کماقال صلی الله علیه وسلم فی هذه القصة لوسترته کان خیراً لک وبهذاجزم الشافعی رحمه الله فقال أحب لمن أصاب ذنباً فستره الله تعالی علیه أن یستر علی نفسه ویتوب.

ته صراحةً د پټېدلو مشوره نشي ورکولای (۱)خوسنت دادی چي يوځل له اقرارکولوځخه قاضی مخ ترې واړوي کومه چي يوه سپکه اشاره ده چي ته بېرته ولاړشه (۲) خوله درې ځله مخ

وفيه ايضاً ج : ۱۲ ص : ۱۵۹ وفيه أنه يستحب لمن وقع فی معصية وندم أن يبادر الی التوبة منها ولايخبر بهاأحداً ويستربسترالله تعالی وأن اتفق انه يخبر احداً فيستحب أن يأمر بالتوبة وسترذلک عن الناس كماجری لماعز مع أبی بكر ثم عمر وقدأخرج قصته معهما فی الموطأ ...... وفی القصة أن النبی صلی الله عليه وسلم قال لهزال لوسترته بثوبک لكان خيراً لک .... قال الباجی المعنی خيراًلک ممأمرته به من اظهارأمره وكان ستره بأن يأمره بالتوبة والكتمان كماأمره أبوبكروعمر وذكرالثوب مبالغة أی لولم تجد السبيل الی ستره الابردائک ممن علم أمره كان أفضل ممأشرت به عليه من الاظهار ... الخ .

وراجع ايضًا الی شرح البخاری لابن بطال ج : ۸ ص : ۴۴۳ (طبع درالنشرمكتبة الرشد) . وفی عمدة القاریٔ (باب من أصاب ذنبًا دون الحد فأخبر الامام فلاعقوبة عليه بعدالتوبة اذاجاء مستفتيًا) ج : ۲۳ ص : ۴۴۵ (طبع داراحياء التراث العربی بيروت) اذاتاب قبل أن يقام عليه الحد سقط عنه .

(۱)

(۱) ۴۵ و۴۶) وفی عمدة القاری ج : ۲۳ ص : ۴۴۵ (طبع داراحياء التراث العربی بيروت) ولايجوز للامام العفوعنه اذابلغه وفی الهندية ج : ۲ ص : ۱۴۴ (طبع رشيدية) فاذابين ذلک وظهره زناه سأله عن الاحصان .... فان وصفه بشرائطه حكم برجمه كذافی التبيين .

(۲) وفی صحيح المسلم رقم الحديث : ۴۲۸۴ عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: اتی رجل من المسلمين رسول الله صلی الله عليه وسلم وهوفی المسجد فناداه فقال : يارسول الله ! انی زنيت فأعرض عنه حتي ثنی ذلک عليه أربع مرات فلماشهدعلی نفسه أربع شهادات دعاه رسول الله صلی الله عليه وسلم فقال : أبک جنون ؟ قال: لا.........قال : فهل أحصنت ؟ قال : نعم ، فقال رسول الله صلی الله عليه وسلم : اذهبوابه فارجموه ،

دارنګه دنوروا حاديثولپاره دحضرت مولاناصاحب كتاب «تكملة فتح الملهم » ج : ۲ ص: ۴۳۷ ترص : ۴۶۳ پوري.

وفی الهندية ج : ۲ ص : ۱۴۴ (طبع رشيدية) وينبغی للامام أن يزجر المقر عن الاقرار ويظهر الكراهة ويأمر بتنقيحه كذافی المحيط . وفی فتح الباری ، كتاب الحدود ج: ۱۲ ص : ۱۵۶ (طبع مكتبة الرشد) ان رجلًا من أسلم قال لابی بكر الصديق ان الاخر زنی قال : فتب الی الله وستتر بستر الله ، ثم اتی عمر كذلک ، فأتی رسول الله صلی الله عليه وسلم فاعرض عنه ثلاث مرار حتی اذاكثرعليه بعث الی اهله.

اړولو څخه وروسته څه وخت چي هغه څلورم ځل اقرار وکړي نو بیا دي سزا پرې جاري کړي(۱) نبی ﷺ له هغې ښځي سره همدا سي وکړل(۱) دقاضی په حیث نبی ﷺ هغې ته په ښکاره دانه دي ویلي چي ستا لپاره تر اقرار پټه خوله غوره ده ، ددې ښځي پرزړه دآخرت وېره دومره غوره بدلي وه چي هغه په دومره وړو وړو اشارونه پوهېده. دسزا پرجاري کولو یې ټینګار کاوه او په تکویني ډول په هغه کي دالله حکمت ددې په ذریعه ددین د یو مهم حکم عملي نفاذ ، دتل لپاره قانون او سنت ساتل وو.(۲) والله اعلم ۱۴۲۲/۱/۷ هـ

---

(۱) وفی عمدة القاری ج : ص : ۱۵۹ (طبع داراحیآء التراث العربی ببروت) یقول الامام للمقر لعلک لمست المرأة أو غمزتها بعینک أوبید یک وفی بعض النسخ بعدهذا أونظرت ...... الخ. وفی فتح الباری ج ۱۲ ص : ۱۵۹ (طبع مکتبة الرشد) وفیه التثبت فی ازهاق ان ادعی اکراها واخطاء فی معنی الزنا أومباشرة دون الفرج مثلاوغیر ذلک . وفی عمدة القاری ج : ۲۳ ص : ۴۴۰ (طبع داراحیآء التراث) وقلا عیاض فائدة سؤاله أبک جنون استقرأ لحاله واستبعاد أن یلح عاقل بالاعتراف بمایقتضی اهلاکه اولعله یرجع عن قوله .وفی الهندیة ج : ۲ ص : ۱۴۴ (طبع رشیدیة) وندب تلقینه لعلک قبلت اولمست اووطئت بشبهة وقال فی الاصل لعلک تزوجتهااو وطئتها بشبهة والمقصودأن یلقنه مایکون دارئا کائناماکان .

(۱) وفی حدیث المسلم رقم : ۴۲۹۴ ثم جائته امرأة من غامد من الازد فقالت : یارسول الله ! طهّرني فقال : ویحک ارجعی فاستغفری الله وتوبی الیه (الحدیث) (راجع للتفصیل الی تکملة فتح الملهم ج : ۲ ص : ۴۴۷۸ طبع دار العلوم کراچی (.

(۲) دارنګه له اصل حکمت څخه پرته ددې مېرمني دستر پرځای داقراریو وجه داکېدایشي چي ځیني وختونه ستر هغه وخت بهتروي څه وخت چي داسي څه نشي پاته کوم چي دسترضد وي اوددې ضد امر دپیداکېدلو په وجه سترستونزمن وي لکه چي غیرمنکوحه ښځه حامله شي ، پداسي صورت کي ځیني حضراتو ویلي دي چي دستر پرځای اقرار بهتر دی لکه چي په فتح الباری ج ۲ : ص : ۱۵۸ (طبع مکتبة الرشد) کي دی .

ان الغامدیة کان ظهربهاالحبل مع کونها غیرذات زوج فتعذر الاستتار للاطلاع علی مایشعر بالفاحشة ومن ثم قید بعضهم ترجي الاستتار حیث لایکون هناک مایشعر بضده وان وجد فالرافع الی الامام لیقیم علیه الحد أفضل. اوځرنګه چي مېرمن حامله شوي وه له همدې وجي هغې اقرار بهتروګانه له همدې وجي ددې پېښي په اړه احادیثوکي داخبره شته جي څه وخت رسول الله صلی الله علیه وسلم اشارةً داعراض کولو اوتوبي اوبخښني غوښتلوویل نومېرمني وویل : زه پوهېږم چي تاسولکه څرنګه چي موماعزاسلمي رضی الله عنه ته دوراندیزاونورولارویه واسطه جواب ورکاوه نوبیایي ماته هم دارنګه

(فصل فی القصاص والدیات)

(د قصاص او دیت د مسلو بیان)

د موټر د ټکر په نتیجه کي د يو چاپر مرینه د قصاص او دیت حکم

سوال: - د موټر د ټکر نه وجي یو کس مړشو نو آیا نه چلونکي څخه قصاص اخيستل کېږي .که پر هغه دیت واجب دی؟

جواب: - که ټکر د چلوونکي د غلطي په وجه ترسره شوی وي، دوژلو اراده يې نه وه نو قصاص نه تري اخيستل کېږي ، بوازي پر عاقله وو دیت راځي اوکفاره واجبېږي (۱) اوکه يې دوژني اراده وه نو قصاص لازمېږي. والله اعلم ۲۲ / ۳ / ۱۴۳۴ھ

وړ تنديز كوي څنګه چي زمامعامله له ماعزڅخه بيله ده چي له د هغه بوازي اقرارو او دهغه لپاره ستاسو دتعريض پر اساس نه اقرار څخه رجوع شوني وه خوزمامعامله کي ښکاره قرینه موجوده ده چي زه خوحامله شوي یم لهذامايا که کړه . خلاصه دا شوه چي نبی صلی الله علیه وسلم له لوري دهغي له توبې اوبخښي غوښتلو او تعریض د شوي اشاري له موندلو سره سره هغې مېرمني دیادووشو ولاملونو(کوم چي دآخرت ویره وه لکه چي حضرت دامت برکاتهم العالیه لیکلي دي) پر بناپر حدباندي ټینګار کاوه .
وفی حدیث صحیح المسلم رقم الحدیث ۴۲۹۴ ..... ثم جآءته امرأة من غامد من الازد فقالت : یارسول الله طهرني ، فقال : ویحک ارجعي فاستغفری الله وتوبی الیه ، فقالت : أراک ترید ان تردنی کماردت ماعزبن مالک قال : وماذاک ؟ قالت انهاحبلی من الزنا، فقل : آنت ؟ قالت: نعم فقال لها: حتی تضعی مافی بطنک . (الحدیث) وفی فتح الباری ج : ۱۲ ص : ۱۶۰ (طبع مکتبة الرشد) واماقول الغامدیة تریدان تردنی کماردت ماعزاً فیمکن التمسک به لکن أجاب الطیبی بأن قولها انهاحبلی من الزنافیه اشارة الی ان حالهامغایرة لحال ماعز لانهماوان اشترکافی الزنالکن العلة غیر جامعة لان ماعزاًکان متمکنًا من الرجوع عن اقراره بخلافهافکانها قالت أناغیر متمکنة من الانکاربعد الاقرار لظهور الحمل بهابخلافه ..... الخ .
وفی شرح سنن ابی داؤد ج : ۲۵ ص : ۴۰۶ فالتردادبالنسبة لهاقدحصل ولکنهاطلبت منه الایفعل کمافعل بماعز.... الخ .

(۱) فی الدرج : ۶ ص : ۵۲۷ (طبع سعید) القتل ..... عمد ، وهوأن یتعمد ضربه أی ضرب الآدمی فی أی موضع من جسده .... وموجبه القودعینًا ...... والثالث خطآء ......وموجبه .... الکفارة والدیة علی العاقلة والاثم دون اثم القتل ...آه

په ټکر کي د مړيني د رامنځته کېدلو په صورت کي د ذمه دار چلوونکي د انشورنش «بېمې» له کمپنۍ څخه لاس ته راغلي پيسې «په ديت» کي د اخستلو حکم

سوال: - په امريکا کي مي د عمه زوي پرلاره پوريوتی، ديوه ټرک موټر چلونکي مېرمني له ترافيکي قانون څخه په سرغړونه سره ماشوم وواهه . چي په نتيجه کي هماغه ماشوم مړ شو موټر دانشورنس (بېمې) د کمپنۍ وو اوس دانشورنس له کمپنۍ څخه د ماشوم والدينو ته تاوان اخيستل روا دي او که نه ؟ آيا دا تاوان ديت بلل کېږي او که نه ؟ آيا تر ديت زياتي پيسې آخيستل روا دي او که نه ؟ دانشورنس له کمپنۍ څخه د آخيستلو په صورت کي حلالي دي . که نه ؟

بنده محمد عامر عفی عنه / خادم جامعة الرشيد . احسن آباد

جواب: - اصل تاوان د ټرک پر چلوونکي لازم وو، چي د ديت په اندازه د غوښتلو حق ووتر دې زيات د غوښتلو حق نلري خو د خطا قاتل که خپله زياتي ورکړي نو اخيستل يې روا دی .
پاته شوه دانشورنس له کمپنۍ څخه آخيستل نو دانشورنس کارکنانو چي تر اوسه په کوم دفتر کي خومره پريميم (هغه پيسې چي د بېمې ګډون کونکي يې په ټاکلي وخت کي کمپنۍ ته ورکوي) جمع کړی دی تر هغې اندازې پوري اخيستل له څه شک څخه پرته روا دي له هغه څخه د زيات وروپوره اخيستلو کي دا تاويل کېدايشي چي دانشورنس کمپنۍ د ده د عاقله وو پرځای ګڼل کېدايشي (۱) د ده د عاقله جوړولو لپاره چي کوم ناروا عقد تر سره شوی دی هغه د دوی خپل عمل دی ، د کوم چي هغوی يې خپله ذمه دار دي خو څه وخت چي په عرف او قانون کي هغه د عاقله وو قائم مقام ګرزول شوی دی نو له هغوی څخه يه اخيستلو کي هم جواز معلومېږي . که څه هم دانشورنس د کمپنۍ مال زياتره د عقود فاسده وو له وجي څخه د حراموالي ګمان زيات پر کېدای

---

(۱) وفی الهداية ج : ۴ ص : ۶۲۸ و ص : ۶۲۹ کتاب المعاقل (طبع مكتبه رحمانيه) والاصل فی وجوبها علی العاقلة قوله عليه السلام فی حديث حمل بن ملک رضی الله عنه للأولياء قوموا فدوه ....وانما خصوا بالضم لانه انما قصر لقوة فيه وتلک بأنصاره وهم العاقلة فكانوا هم المقصرين فی تركهم مراقبته فخصوا به ...... لان العقل كان علی أهل النصرة وقد كانت بأنواع بالقرابة والحلف والولاء والعد . وفی عهد عمر رضی الله عنه قد صارت بالديوان فجعلها علی اهله اتباعًا للمعنی ولهذا قالوا : لو كان اليوم قوم تناصرهم بالحرف فعاقلتهم أهل الحرفة ..... الخ.

شي خوكفار اهل حرب دمخاطب بالفروع نه كېلوپر بنا جواز معلومېږي (۱) خوپردې پوره يقين نشته ، غوركول پكاردى او نورو علماوو ته هم مراجعه وكوئ. والسلام
۲۹/۱۲/۱۴۲۵هـ

۱: - په موجوده زمانه كې دقتل شبه عمد په اړه دصاحبينو دبيان شوي تعريف دغوراوي حكم

۲: -صلح عن دم العمد ، يادعمد په ديت كې دري كاله مهلت غوښتل ضروري نه دى

سوال: - امام ابوحنيفه رحمه الله دقتل شبه بالعمد تعريف داسي كړى چي «عمداًيې په داسي شي سره ووژني چي نه اسلحه وي اونه قائم مقام داسلحې» (هدايه ج ۴ ص: ۵۲۰ ، كتاب الجنايات).

صاحبينو داتعريف كړيدى چي «شبه العمد ان يتعمد ضربه بمالايقتل به غالبًا» (هدايه ج: ۴ ص: ۵۲۰) امام شافعي رحمه الله هم دصاحبينو تائيد كړى دى له همدي وجي په لويه ډبره اولوى لرګى (لاټى) سره قتل ، ياپه ډېرواوبوكي غرقول ، ياله غره څخه رارغړول غرض دا چي په هرشي سره كوم چي اجزاوي نه بېلوي دامام صاحب په نزددا قتل شبه عمد اود صاحبينو پرمذهب قتل عمد بلل كېږي.

امام صاحب دوژلوآله «سلاح» دقتل دنيت ښكارندوى بللى دى ، لهذا «سلاح» سره وژل عمداً قتل دى او «بماليس بسلاح ولااجرى مجرى السلاح» څخه قتل شبه بالعمددى ، د صاحبينو پرمذهب دقتل آله «مايقتل به غالبًا» سره قتل عمدبلل كېږي او «بمالايقتل به غالبًا» سره قتل شبه بالعمد بلل كېږي.

۱: - اوس دپوښتني وړ خبره داده چي په دې زمانه كي دقتل بالمثقل پېښي ډېري دي ، دارنګه په آله غيرجارحه سره هم قتل روزمره معمول جوړ شوى ، دامام صاحب تعريف ته كه د هيواددقانون درجه وركول شي نوبياداوېره ده چي دقتل په پېښو كي به زياتى راشي، څكه چي دشبه بالعمدسزا ديت دى ، نن سباله خلكوسره پيسې ډېري دي، دپيسوپه ادا كولوكي هم ورته

(۱) درمختار سره له ردالمحتاره وګورئ ج : ۴ : ص : ۱۲۸ و۱۲۹ (طبع سعيد) .

آساني ده چي اول خوبه يې عاقله ديت ورکړي اضافه لاداهم ده چي په ادا کولوکي تردروکلونوپوري مهلت هم شته ، ددې په مقابل کي دصاحبينو رحمهما الله تعالى تعريف له همدې مهال سره ورتيالري اودعقودرسم المفتى له عباراتوڅخه معلومېږي چي دقضاپه معاملاتوکي دامام ابويوسف رحمه الله پرقول فتوى کول کېږي وفى القنية من باب المفتى الفتوى على قول أبي يوسف فيمايتعلق بالقضاء لزيادة تجربته كذافى البزازية من القضاء. (ص : ۲۹ ، مطبوعه دارالاشاعة کراچي) اوددې خبري وضاحت په دې کتاب کي شته چي دصاحبينوقول په حقيقت کي دامام صاحب ديوه بنيادفرع وي (ص: ۱۷) او خپله امام صاحب هم دشبه عمدوالي لپاره شرط لګولى دى چي دوهونکي قصدبه «تأديب وي ، نه اتلاف نفس» چي حاصل يې دادي :که قصديې اتلاف نفس وونوده په نزدهم قتل بالمثقل قتل عمد بلل کېږي عبارت يې دادي : « يشترط عندأبى حنيفة رحمه الله أى فى شبه العمدان يقصد التأديب دون اتلاف » الدرالمختار ج : ۵ ص : ۳۵۱ فصل فيمايوجب القودو مالايوجبه بولاق مصر) (۱) په اعلاء السنن جز: ۱۸ کي هم دقتل بالمثقل بشرط القصدسره دقصاص دوجوب يادونه شوي ده(۲) دې ته په کتوسره سوال داده چي آيادامهال د صاحبينوپرقول دفتوى ورکولوشونتياشته اوکه نه ؟ که جواب هو وي نودامام صاحب د مستدل جواب به څه وي ؟ دده يودليل دادى : « قتيل السوط والعصاشبه العمد» همدارنګه « الاان قتيل خطاء العمدبالسوط والعصاوالحجرفيه الدية مغلظة مأة من الابل منها أربعون خلفة فى بطونهااولادها» (داحكام القرآن په حواله للجصاص ج: ۲ ص: ۲۲۹ ، ۲۳۰ ، باب شبه العمد ، مطبوعه بيروت) په دې زواياتوکي دبل شي په آله سره قتل په شبه بالعمد کي شمېرل کېږي.

۲ :- دوهمه سوال داده چي آياقاضي که دقتل په ديت کي مهلت ورنکړي نودته دا ګنجايش شته اوکه نه ؟ شبهه داده چي يوديوچاقريب قتل شوى داجلايوه صدمه ده ، بيابه تردريوکالوپوري هغه دديت انتظارکوي په دې سره به دده تسلي ترسره نشي ماته له پلټني سره سره دمهلت دختمولوکوم صورت په نظرنه راخي.

المستفتى بنده بشيراحمد قاضى عدالت باغ ، آزادکشمير

---

(۱) ردالمحتارج : ۶ص : ۵۳۰ (طبع سعيد).

(۲) اعلاء السنن ج : ۱۸ ص : ۸۷ (طبع ادارة القرآن والعلوم الاسلامية). وفى كنزالعمال : لاعمدالابالسيف ج : ۱۵ ص : ۱۱ كتاب القصاص حديث : ۳۹۸۴۲ . وفى اعلاء السنن ج : ۱۸ ص : ۸۱ (طبع ادارة القرآن ليس معناه ان آلة القود ليس الاالسيف كماتوهمه الطحاوى .

جواب : - په اوسني حالاتوكي قتل شبه العمدهغه تعريف غوره دى كوم چي صاحبينوخوښ كړيدى ، هغه مناسب اومستساغ دى (١) تاسوچې ددې كوم دلائل يادكړي دي هغه بس دي اوښايې تردې وړاندې مادهغودلائلوپربناتاسوته خپله رايه ښكاره كړې وي.

٢ : -صلح عن دم العمد ، يادیت عمدكوم چي خپله پرقاتل دى په دې كي د دريو كالومهلت ضروري نه دى بلكه په خپل منځي توافق سره چي كومه موده مقرره شي هماغه سمه ده «صرح به فى البدائع (٢) بلكه دشافعيه اومالكيه ووپه نزدمهلت وركول روانه دى ، خوشبه العمد اوخطاديت ځرنګه چي عاقله اداكوي له همدې وجې په دې كي مهلت وركول عين له حكمت سره برابردى اوددې خلاف دفقهاوو كوم قول نه دى تېرشوى ، اوپه شبه العمد د صاحبينوقول له غوره كولووروسته ددې كوم ضروروت هم نشته.

والله سبحانه اعلم ۲/۱۰/۱۳۹۹ ه(فتوى نمبر ۱۷۱۰/ ۳۰ د)

په قتل شبه عمدكي دامام صاحب مسلك اودده ددلائلو تحقيق اوپه موجوده وخت شبه عمدكي دصاحبينو دتعريف دغوراوي حكم

سوال: - څه وايې علماددين په لاندېني مسلوكي:-

١ : - داحنافوپه نزدقتل بالمثقل موجب دقصاص نه دى په دې شرط چي تېره شى نه وي ، په دليل كي «حديث» دلاقودالابالسيف وايې.

٢ : - بيادقصاص په استيفاكي هم داحديث خپل مستدل ګرزوي ، وايې چي قصاص لكه فصل په وينوكي وي بلكه په هرحال كي په توره سره كېږي.

دپورتني حديث محمل موجب دقصاص دى (يعني قصاص په كوموحالاتو ، كومو آلاتود ضرب(وهلو) سره واجبېږي) ، كه استيفا دقصاص دى ؟

جواب : - داحنافوټول امامان نه بلكه يوازې دامام صاحب په نزد قتل بالمثقل موجب دقصاص نه دى ، دصاحبينو ورسره اختلاف دى ، دامام ابوحنيفه صاحب په باره هم علامه ظفراحمدعثمانى رحمة الله عليه تحقيق دادى چي امام ابوحنيفه رحمه الله يوازي په هغه صورت

---

(١) دتفصيل لپاره ښبله فتوى اودهغې حواله وګورئ.

(٢) بدائع الصنائع ج : ٧ ص : ٢٤٧ وګورئ (طبع سعيد)

کي قتل بالمثقل موجب د قصاص نه بولي څه وخت چي د قاتل مقصد قتلول نه وي . دی لیکي: « بل مذهبه ان القتل بالمثقل غیر موجب للقود اذا لم یکن القتل مقصوداً للقاتل کما نص علیه فی المجتبی ونقل عن العینی فی البنایة. (اعلاء السنن ج: ۱۸ ص: ۷۵).(۱)

دامام ابو حنیفه رحمه الله په دلیل کي په عامه توګه حدیث د « لاقود الا بالسیف » وړاندي کوي خو له هغه سره په دې باره کي ښکاره دلائل هم شته مثلا:-

۱: - په مسند احمد کي له حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنه څخه مرفوعًا روایت دی: « ولا عمد الا بالسیف » (کنز العمال ج: ۷ ص: ۲۸۴ حدیث ۳۱۳۲ کتاب القصاص).(۲)

۲: - طبراني او بیهقی کي حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنه څخه مرفوعًا روایت دی: « کل شئ خطأ الا الحدید والسیف » او دعبدالرزاق دروایت الفاظ دادي « کل شئ سوی الحدید خطأ ولکل خطأ أرش. » (پورتنی حواله). (۲) له همدې وجي امام ابو حنیفه رحمه الله ددې ارشاد د تائید لپاره مرفوع ښکاره روایات موجود دي البته په موجوده زمانه کي څه وخت چي قتل نفس یوه ډرامه ګرزېدلې دی او د قتل آلات هم بې شماره ډېرشوي دي او د قتل نوي نوي طریقې پیدا شوي دي ، داحقر طبعي رجحان دادی چي د ملکي قانون د جوړېدلو پر مهال که دامام شافعی او یا لږترلږه د صاحبینو قول غوره کړای شي نو بهتر به وي ، احقر ددې یادونه د کراچۍ له ځینو اهل فتوی علماوو سره وکړه نو هغوی له دې سره اتفاق وکړ ، ددې تائید له دې خبري څخه هم کېدای شي چي په زهرو دوژني په صورت کي علامه حموي رحمه الله او نورو د قصاص پر وجوب باندي فتوی ورکړیده او علامه رافعی رحمه الله له علامه سمرقندي څخه نقل کړیدي چي: « العمل علی هذه الروایة في زماننا لانه شاع فی الارض بالفساد فیقتل دفعًا لشره (التحریر المختار ج: ۲ ص: ۳۲۳). له نورو اهل فتوی علماوو څخه هم ددې د استصواب لپاره سوال پکاردی. (۱)

۲: - « لاقود الا بالسیف » د جملې د دوو معناوو احتمال دی ، داهم چي قصاص له دې صورت څخه پرته نه واجبېږي: څه وخت چي په توره سره قتل شي ، داهم چي د قصاص استیفاله توري څخه پرته له بل یوه شي څخه نه کول پکاردی ، په اعلاء السنن کي یې لومړنۍ معناته ترجیح

---

(۱) اعلاء السنن ج : ۱۸ ص : ۸۷ (طبع ادارة القرآن .

(۲) کنز العمال ج : ۱۵ ص : ۱۱ کتاب القصاص حدیث : ۳۹۸۴۲ .

(۱) اوس خرنګه چي په پاکستان کي د قصاص قانون د جمهور وله مسلک سره سم جوړ شویدی له همدې وجي په هغه سره عمل کول متعین شویدی لأن حکم الحاکم رافع للخلاف .

(۱)

ورکړي ده « لیس معناه أن آلة القود لیس الا السیف کماتوهمه الطحاوي » (اعلاء السنن ج: ۱۸ ص: ۷۰) . (۱) خوعلامه ظفراحمد عثمانی رحمه الله په آخرکي دې نتیجې ته رسېدلی دی چي: « فالظاهر انهماحدیثان احدهمافی ایجاب القودانه لایجب الابالسیف والثانی فی استیفائه به لالتوفی الابالسیف والمرادبه اسلام. » (ایضاح ۱۸ ص: ۷۹) (۲)

په هرحال ! په حدیث کي ددواړومعناګانواحتمال شته،اودده له معناڅخه دا څرګندېږي چي دقصاص استیفاء یوازي له توري څخه کول پکاردی ، اوپه قتل بالمثقل کي دقصاص پرنه واجبیدلوله دې حدیث څخه استدلال ښکاره نه دی اودنوروااحادیثوپه شته والي کي په دې حدیث سره داستدلال نیولوضرورت نشته ، هذاماعندی.

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۷ /۴/ ۱۳۹۸هـ(فتوی نمبر۴۳۵ / ۲۹ الف)

په قتل خطاکي پرقاتل ګناه شته اوکه نه ؟

(دبېلابېلوعباراتوتحقیق اوڅېړنه)

سوال: - السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

وروسته ترسلام وړاندېزدادی چي زه دلاهورپه یوه دارالافتاء کي دمعاون په حیث کارکوم زموږ دارالافتاته یوځل دقتل خطاپه اړه یوه سوال راله دکوم په جواب کي چي په مجموعي ډول دقتل خطادنورواحکاموڅخه داحکم هم لیکل شوی وو چي قاتل ددې قتل په وجه ګنهګارهم دی لهذاتوبه اوبخښنه دي وغواړي ، که څه هم داګناه دقتل عمدګناه په څېرنه دی لکه چي دفقهي په کتابونوکي دامسئله ښکاره موجوده ده.

دامهال زماپه خیال کي ددې حدیث « ان الله تجاوز عن امتی الخطاالخ» په وجه اشکال پیدا شو ، داشکال وجه داوه چي په حدیث کي دخطادپورته کېدلوڅخه مراد د آخرت دحکم پورته کېدل دي کوم چي عذاب دی.

څه وخت چي دحدیث له رویه له خاطي څخه دآخرت حکم یعني عذاب مرفوع دی نودقتل خطاپه صورت کي پرقاتل باندي ګناه ولي شته ؟اوله ده څخه أخروي حکم ولي نه پورته کېږي ؟

---

(۱) اعلاء السنن ج : ۱۸ ص : ۸۱ (طبع ادارة القرآن).

(۲) اعلاء السنن ج : ۱۸ ص : ۹۲ (طبع ادارة القرآن والعلوم الاسلامية .

ددې پوښتنې دجواب دپلټنې لپاره مادخپل وس مطابق دفقهي كتابونه اوفتواوي اودتفسيركتابونه اود احاديثوشروحى وكتلي خوكومي توجيهاتي چي هغوى بزرگانو د قتل خطاپه باره كي دقاتل دگنهگارېدلوپه اړه غوره كړي وي په هغوى كي مي په كومه يوه توجيه سره تسلي ونشوه بلكه له ځينوعباراتوڅخه دقاتل دگنهگارېدلوپه فكر كي نور تقويت رالى، لكه چي په احكام القرآن للجصاص كي دي: ليست هذه الكفارة مستحقة بالمأثم فيعتبرعظم الاثم فيهالان المخطئ غيرآثم فاعتبارالاثم فيه ساقط.

په مرقات شرح مشكوة كي داسي راغلي دي : والمعنى أنه عفاعن الاثم المستوجب عليه بالنسبة الى مأثرالإثم والافالمؤاخذة المالية كمافى قتل النفس خطأ واتلاف مال الغير ثابتة شرعًا واذاقال علماءنافى أصول الفقه : الخطأ عذر صالح لسقوط حق الله اذا حصل من اجتهادولم يجعل عذرًافى حقوق العبادحتى وجب عليه ضمان العدوان. (ج : ۱۰ ص : ۶۶۳ طبع كوئټه)

دمشكوة په حاشيه كي له لمعات څخه نقل شوي دي : ولعل المراد بالتجاوز عدم الاثم فيهالاعدم المؤاخذة عليهمامطلقًالأنه يثبت الدية والكفارة فى قتل الخطأ ومع ذلک الاثم مرفوع فى الكل وهوالمرادبالتجاوز. (مشكوة ج : ۲ ص : ۵۸۴ طبع قديمي كتب خانه) په هدايه كي داسي راغلي دي : والخطأ على نوعين ....وموجب ذلک الكفارة والدية عَلى العاقلة ....ولااثم فيه. (ج : ۴ ص : ۵۶۱)

كه څه هم صاحب دهدايې له «لااثم فيه» څخه دقتل گناه اخيستي ده نوره دترک عزيمت او دترک مبالغه فى التثبت گناه مرفوع نه ده.

خوسوال داده چي په خطاكي دترک عزيمت اوترک مبالغه فى التثبت له شته والي سره سره شارع داگناه مرفوع ويلي ده . همدارنگه ځيني بزرگانودكفارې مشروعيت هم دگناه دليل

گرزولی ، خوددې جواب د احکام القرآن للجصاص له عباراتوڅخه کېدای شي چي داکفاره دګناه له وجي څخه نه ده. زماپرفقهاووکرامو کوم اعتراض نشته . البته د هغوی حضراتودخبري په کم فهمي کي دخپل قصور اعتراف کوم.

له همدي وجي زه دلويانو خبري له لويانو څخه دزده کړي په وجه له تکليف، دهي څخه له دېري له عذرخواهي سره ستاسودلارښووني هيله من يم وللارض من کأس الکرام نصيب.

فقط والسلام عرض کونکی محمد رفيق عاون دارالافتاء والتحقيق چوبرجی پارک لاهور

جواب: - په قتل خطاکي پرقاتل ګناه شته،يانشته ؟ په دې باره کي دفقهاکرامو عبارات مختلف دي ، ځينوويلي دي چي په دې کي ګناشته ، که څه هم دقتل عمدترګناه کمه ده ، او کفاره ددې دازالې لپاره مشروع شوي ده لکه په درمختارکي چي وايي: والاثم دون اثم القتل اذالكفارة تؤذن بالاثم لترک العزيمة. تردې لاندي علامه شامی رحمه الله وايي چي: قوله لترک العزيمة : وهی هٰناالمبالغة فی التثبت ليس باثم ، وانمايصيربه آثما اذااتصل به القتل ، فتصيرالكفارة لذنب القتل ، وان لم يكن فيه اثم قصدالقتل اهـ تأمل. (ردالمحتار ج: ٦ ص: ٥٣١) (١) اوځيني فقهاء کرامودګناه نفی کړيده لکه امام ابوبکر جصاص رحمه الله عبارت چي تاسوخپله نقل کړيدي، دامام طحاوی رحمه الله له عباراتو څخه هم دامعلومېږي ، دی وايي: ان الكفارات قدتجب فی الاشياء التی لاآثام فيهاعلى من كانت منه ، من ذلک قوله تعالى فی كتابه : «ومن قتل مؤمناخطأ» الآية.

(مشکل الآثارج: ١ ص: ٣٩٢) (٢)

اوځينوفقهاوودګناه له يادولو څخه چُپتياغوره کړيده.

خوپه حقيقت کي ددواړوقولوترمينځ داتطبيق شونی دی چي کوم چاچي دګناه نفی کړيده له هغه څخه مرادقتل دګناه نفی ده ، اوچاچي اثبات کړيدی له هغه څخه مراد دعدم تثبت دګناه اثبات دی ، اوکه اختلاف حقيقةً ومنل شي نودايوازي دنظراختلاف دی چي کومه عملي نتيجه يې نه راوزي له دې وجي چي:

١ : - پردې خبره ټول متفق دی چي کفاره واجب ده.

٢ : - پردې خبره دهيڅ‌يااختلاف نشته چي که کفاره ورنکړي نوګناه شته.

---

(١) طبع سعيد.

(٢) مشکل الآثارللطحاوی باب من قطع مال امرئ مسلم بيمين كاذبة . ج : ١ ص : ٤٥٠ رقم : ٣٧٤ .

۳ : - پردې خبره هم دټولو اتفاق دی چې دکفارې تراداکولو وروسته پرهغه کومه أخروي ذمه داري نشته.

پردې ټولو عملي تنیجوتر اتفاق وروسته دا تعبیري اختلاف دی چې ځیني حضرات وايې: ګناه موجوده وه خوپه کفاره سره له منځه لاړه ، ځینونوروبیاویلي دي ګناه کله هم نه وه او کفاره دیوامرتعبدي په توګه واجب شویده.

البته دقرآن کریم له الفاظوڅخه په ظاهره دامعلومېږي چې ګناه وه خوپه کفاره سره وبخښل شوه ، له همدې وجي قرآن کریم دکفارې له یادلو سره وايې: «توبة من الله» (النساء: ۹۲).

ددې آیت ترجمه حکیم الامت مولاناتهانوی قدس سره داسي کړیده: «داآزادول دي ، که هغه نشي کېدلای نوروژې نېول دی) دتوبې په توګه (دي) کومي چې دالله له لوري مقرري شویدي».

په دې آیت کریمه کي ښکاره خبره ده چې کفاره دتوبې په توګه مشروع شویده اوداهم ښکاره ده چې توبه پریوه ګناه باندي وي اوڅرنګه چې الله تعالی خپله ارشادکوي چې په کفاره سره توبه کېدای شي له همدې وجي دجلاتوبې ، استغفارضرورت نشته.

اوس یوازي داخبره پاته شوه چې په قتل خطاکي دګناه پرشته والي حدیث د «رفع عن امتی الخطأ والنسیان » معارض دی ددې دوه جوابه کېدای شي : لومړی داچې ددې حدیث مقصددادی چې ددې فعل اصل ګناه دخطاپه صورت کي مرفوع ده، لکه چې دقتل په صورت کي چې اصل ګناه دقتل عمدپه صورت کي ګناه وه کومه چې په خطاکي مرفوع شوه ، خوله یوې بلي وجي څخه ګناه ددې معارض نه ده دمثال په توګه دقلت تثبت ګناه بیاهم کېدایشي کوم چې ده یوه نفس دهلاکت سبب شو.

دوهم جواب داکېدایشي چې قتل خطاله دې کُليې څخه په قرآني نص سره استثنا ده ، ددې وجه داکېدایشي چې دمعصوم نفس هلاکول ډېره درنه معامله ده ، په دې کي له قصد څخه پرته تسبب هم دګناه موجب دی اوترمبالغه فی التحرزو التثبت په نورو معاملاتوکي به موجب دګناه نه وي خوپه دومره درنده معامله کي موجب دګناه بلل کېدای شي . البته د عدم قصد دعذرپه وجه دبخښني لپاره یوازي کفاره دتوبې پرځای ودرېده ، دجلاتوبې کوم ضرورت نشته.

ھذا ماظہر لی واللہ سبحانہ وتعالی اعلم بندہ محمد تقی عثمانی ۱۰ / شعبان ۱۴۳۰ھ
(فتوی نمبر ۳۴ / ۱۱۸۲)

(فصل فى التعزير)

(د تعزيراو سزاوركولو د مسئلو بيان)

پربهتان باندي د تعزيري سزا غوراوی يوازي په محكمه پوري اړه لري په عوامو پورې نلري

سوال: - زيداوبكر په يوه تنظيم پوري تړلي ديوې اداري غړي وو، زيد د بكرتر سرپرستي لاندي كاركاوه، بكرد زيدپه خلاف څه خبري وكړې اوزيدپربكرڅه الزامات ولګول، سمبالونكي كمېټۍ دبكر پرضدد تورونوكوم خبرترلاسه نكړاوفيصله يې وكړه څرنګه چي دزيداوبكرترمينځ داختلافاتوله وجي دباورفضاله مينځه تللي وه له همدې وجي ماتحت نوكرزيديې له اداري څخه ګوښی كړ دكوم په وجه چي زيدخپل كار پربښووی، كورته لاړی تردې خوروخي وروسته يې دچاپېدونكو ورځپاڼوله لاري داخبره شائع كړه او بېلابېلوغړوته يې وركړه اوويې لېږل چي مادچارودسمبالوونكوپه مشوره زيدپه مالياتوكي دلاس وهني، دقوانينو، ضوابطود خلاف ورزي په كولواودنظم په چاروكي دپابندي دنه كولوپرېناله كاره څنګ ته كړ، زيدچي كله مجلې، ورځپاڼي ولوستلې ده د همدې تورونوپرضددځارنوالي دلوی سرپرست په وړاندې تحريري شكايت وړاندې كړ لوی څارنوال دڅېړنې لپاره خپل نماينده مقرركړ دڅېړني اوتحقيقاتوپرمهال بكرپرزيد لګول شوي تورونه ثابت نكړای شول دڅارنوال له خبرداري اووېناسره سره پرزيد له دې ښكاره ظلم څخه له بخښني نه په انكاركولو سره يې وويل: زيدكه غواړي نوله ماسره دې په محكمه كي دعوه وچلوي، زه خپل تاوان وركوم. اوويې ويل: زه له دې كس څخه بخښنه نه غواړم پرهمدې خبره څارنوال دخپل راپورپه اړه د ډېرخفګان اظهاروكړ اونوريې وليكل چي دكاركري اداري په فيصله كي چي كوم الزامات درج نه دي هغه يې هم په چاپي رسنيو كي له وجي اومعقول ثبوت څخه پرته دخپلي غُصې پربنا، دخپل سپكاوي دانتقام اخيستلو په غرض شامل كړيدي. هغوی دومره لويه غلطي كړيده چي هيڅ مثال يې نه تر ستركو كېږي، لوی څارنوال د همدې وجوهاتوله كبله د بكرپرضددتأديبي كاروايې سفارښتنه كړيده.

بكرپه چاپي رسنيوكي د ډېردروغ داويلي دي چي هغه زيدبرطرفه كړزياته لاداچي د چاروسمبالونكي كېمسيون له مشورې سره سم يې برطرفه كړيدی.

دزيدوينادہ چي كله داثابته شوہ چي بكرپرهغه تورونه (دروغ) لگولي دي ، اوهم يې دواقعې خلاف دروغ ويلي، زيديې خپله گوښه كړى، دچارودسمبالنبت كميسيون له مشورې سره گوښه كېدل اوپه رسنيوكي رسوا كېدلوښكاره ظلم هغه په څلوركونجه دنيا كي رسوا كړى .
دكوم څه په وجه چي هغه ته ډېرزيات اونه جبرانېدونكى تاوان رسېدلى دى زياته لاداچي بكرداداري دمشر دنمايندہ سرغړونه كړي ده نودهمدې جرمونوپه وجه څوک چي د تعزير قابل دى بكرمردودالشهادته اوساقط الاعتبار ، دمنصب لپاره وړنه دى، له همدې وجي دتأديب په توگه له اداري څخه دبكر گوښه كېدل پكاردى اوداداري له غړيتوب څخه دي وايستل ، دتعزيرپه توگه دي مجازات شي.
دمهرباني له مخي له شرعي نقطه نظره ددې وضاحت غواړم چي دزيددا غوښتنه تركومه ځايه حق په جانب ده ؟
جواب : - كه لاندنى پېښي سمي وي اوزيدله لگېدلوتورونه څخه په رښتيابري وي كوم چي بكردهغه پرضدلگولي دي نوبكردبهتان په توگه دسختي گناه ارتكاب كړيدى(١) ، كه هغه له خپلي دې گناه څخه توبه ونه باسي ، له زيدڅخه بخښنه ونه غواړي (١) نود داسي وظيفې

(١۴ و ١) وفى سنن ابى داؤدج : ٢ص : ٣٢٧ (طبع مكتبه رحمانيه) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : كل المسلم على المسلم حرام ماله وعرضه ودمه حسب امرئ من الشران يحقر اخاه المسلم .
وفى سنن ابى داؤد كتاب الاب باب من ردّ عن مسلم غيبة ج : ٢ص : ٣٢٧ (طبع رحمانية) عن سهل بن معاذبن انس الجهنى عن أبيه عن النبى صلى الله عليه وسلم قال : من حمى مؤمناً من منافق أراه قال بعث الله ملكاً يحمى لحمه يوم القيامة من نارجهنم ، ومن رمى مسلماًبشئ يريدشينه به حبسه الله على جسرجهنم حتى يخرج مماقال.
وكذافى مسنداحمد حديثن معاذبن انس الجهنى رقم الحديث : ١٥٥٦٨ج : ١٢ص : ٢٥٨ (طبع دارالحديث القاهرة) ومشكوة المصابيح ج : ۵ص : ۴٢۴ (طبع قديمى) وفى مرقاة المفاتيح ج : ٩ص : ٢٣٨ (طبع امداديه ملتان) أى قذف مسلما ....بشئ أى من العيوب يريد به شينه أى عيبه حبسه الله أى وقفه على جسرجهنم وهوصراط ممدود...... حتى يخرج مماقال أى من عهدته والمعنى حتى نيقى من ذنبه ذلک برضاء خصمه أوبشفاعة أوبتعذيبه بقدرذنبه وكذا فى بذل المجهودج : ۵ص : ٢۵۵ (طبع معهد الخليل كراچى)

مستحق نه دى تركومه چي د ماتحت وګړو حقوق تړلي وي . په يوه اسلامي محکمه کي د دې بهتان لګولو باندي هغه ته تعزيري سزا هم ورکول کېږي خو دا تعزيري سزا د عامو خلګو کار نه دى ، يوازي د محکمې له لوري ورکول کېداى شي (١)

والله اعلم (فتوى نمبر ١٠٢٥/ ٣٩ د)

د ګناه په مجلس کي د ګډون د نه کولو د وعدې پر ماتولو شرعًا کوم تعزير مقرر نه دى ، د ا رنګه د تعزيري سزا د اجرا اختيار يوازي له شرعي قاضى سره دى

سوال :- ورونو ديوه ماتم (غم) پر مهال فيصله وکړه چي آينده به په ودونو کي ډول وهل ، په لوډ سپيکر کي د سرو زونو غږولو باندي پابندي کوي . چاکه نه مانه نو له هغه سره به اړيکي شلوي، ټول ورونه پردې خبره سره يو شول هم دا مهال د مسجد امام هم دا خطار په توګه وويل : څوک چي دا حرکتونه ترسره کوي د هغه نکاح به نه تړي . خو ورخي وروسته په ورونو کي ديوه واده وو چي ډول ، په لوډ سپيکر و نو کي سروزونه پيل شول . د مسجد امام خلګو ته وويل : چي وعده خلافي ترسره کېږي . ذمه دار خلګ يې ورولېږل هغه يې له وعده خلافي څخه منعه کاوه خو د واده خلګ نه منع کېدل . ډول وهل کېده . وروسته چي کله د نکاح وخت را ورسېده نو هماله يو سو شلسټ کس کوم چي په خپل نظر کي سو شلزم دين ګني هماغه امام ته وايي چي نکاح مه تړه ولي چي تاويلي وو څوک چي دا عمل ترسره کړي زه يې نکاح نه تړم ، امام وويل : ما دا خبري دا خطار په توګه ترسره کړي وې په حقيقت کي دا کار د نکاح مانع نه دى د نکاح د جواز شرائط نوردي ، امام نکاح وتړله ، د نکاح پر مهال يې ډول بند کړ اوس هغه اشتراکي سردار دا هنګازه خپره کړه چي څرنګه چي امام وعده خلافي ترسره کړي له همدې وجي هغه ته تعزير ورکول پکار دى.

وفى شرح الفقه الاكبر مسئله فى التوبة وشرائطها ص : ١٥٩ و ١٦٠ (طبع قديمى) امام اذا قال بهتانًا بأن لم يكن ذلك فيه فانه يحتاج الى التوبة .... فليس شئ من العصيان أعظم من البهتان ....الخ.

(١) وفى الهنديه كتاب الحدود ج : ٢ ص : ١٤٣ (طبع رشيديه) وركنه اقامة الامام اونائبه فى الاقامة .

وفى بدائع الصنائع كتاب الحدود ج : ٧ ص : ٥٧ (طبع سعيد) .... اما الذى يعم الحدود كلها فهو الامامة وهوان يكون المقيم للحد هو الامام او من ولاه الامام وهذا عندنا.

د مسجد امام وویل: زه د سرکاري نکاح لیکونکی یم د مجبوری له وجي نه مي نکاح وتړله سربېره پردې که مي نکاح تړلي نه وای نو د فساد خطره وه ولي چي تولو وروڼو په نکاح کي ګډون کړی وو، د نکاح د نه تړلو په صورت کي له امامت څخه د ګوښه کېدلو خطره هم وه. نو آیا په دې صورت کي امام لره شرعي تعزیر شته ؟

جواب: - لمړی دې ته فکروکړه چي امام چي د خلکو په وړاندي ګومه وعده کړي وه چي هغه به یوه هغه نکاح نه تړي چي په پروګرام کې ډول وهل کېږي، یا سروزونه غږول کېږي نو اوس ویوه داسي مجلس ته تلل، نکاح تړل دده لپاره له دووجو ناروا وه یوه دا چي په کوم مجلس کي دالهو و لعب وي هلته قصداً تلل، ګډون کول ناروا دي(۱) بله له دې وجي چي دا وعده خلافی ده،

---

(۱) وفی مرقاة المفاتیح شرح المشکوة ج : ۶ ص : ۲۵۴ و ۲۵۵ (طبع امدادیه) عن سفینة ان رجلا ضاف علی بن ابی طالب رضی الله عنه فصنع له طعاماً فقالت فاطمة : لودعونا رسول الله صلی الله علیه وسلم فاکل معنا، فدعوه فجاء فوضع یدیه علی عضادتی الباب فرأی القرام قدضرب فی ناحیة البیت فرجع قالت فاطمة رضی الله عنها فتبعته فقلت یارسول الله ! ماردک ؟ قال : انه لیس لی –أو– لنبی أن یدخل بیتاً مزوقاً . رواه احمد وابن ماجة . قال الملاعلی القاریٔ رحمه الله وفیه تصریح بأنه لایجاب دعوة فیهامنکر وفیه انه لوکان منکراً لأنکر علیهاولکن نبه بالرجوع الی انه ترک الولی فانه من زینة الدنیا وهی موجبة لنقصان الأخری.

وفی تبیین الحقائق کتاب الکراهیة فصل فی الاکل والشرب ج : ۷ ص : ۲۹ و ۳۰ (طبع دارالکتب العلمیة بیروت) وان کان هناک لعب وغنا قبل ان یحضرها فلایحضرهالانه لایلزمه اجابة الدعوة اذاکان هناک منکر.

وفی الهندیة کتاب الکراهیة الباب الثاني عشر فی الهدایا والضیافات ج : ۵ ص : ۳۴۲ و ۳۴۳ (طبع رشیدیه) . ومن دعی الی ولیمة فوجدثمة لعباًاوغناء فلابأس ان یقعد ویأکل فان قدرعلی المنع یمنعهم وان لم یقدر یصبر وهذا اذالم یکن مقتدی به اما اذاکان ولم یقدر علی منعهم فانه یخرج ولایقعد ولوکان ذلک علی المائدة لاینبغی أن یقعد وان لم یکن مقتدی به وهذا کله بعد الحضور واما اذاعلم قبل الحضور فلایحضر .... الخ.

وفی الهدایة کتاب الکراهیة ج : ۴ ص : ۴۵۵ (طبع شرکت علمیة) هذااذالم یکن مقتدی فان کان ولم یقدر علی منعهم یخرج ولایقعد لان فی ذلک شین الدین وفتح باب المعصیة علی المسلمین . (وفی طبع رحمانیة ص : ۴۵۳ و ۴۵۴) وفی الهدایة ج : ۴ ص : ۴۵۴ (طبع مکتبه رحمانیة) ومن دعی الی ولیمة أوطعام فوجد ثمه لعباً اوغناء فلابأس بأن یقعد ویأکل .... وهذااذالم یکن مقتدی فان کان ولم یقدر

ترکومه چي لومړی وجه اړه لري نو په پوښتل شوي صورت کي نشي موندل کېدای چي څه وخت امام صاحب نکاح لوستله پر همدې وخت ډول باجه درول شوي وه، پاته شوه دوهمه وجه نو په حقیقت کي دامام صاحب دا وعده له تولو ورونو سره ديوې معاهدې حیثیت لاره، څه وخت چي تولو ورونو لومړی دامعاهده ماته کړه نو اوس دامام صاحب لپاره هم دمعاهدې په حیث ددې دخلاف ورزي شونتیا برېښي خوکه دامام صاحب اعلان له ورونو سره پر معاهده موقوف نه وو بلکه هغه په ذاتي ډول دخلکو په وړاندي دا وعده کړي وه نو دده لره پردې وعده خلافي توبه او بخښنه غوښتل پکاردی پداسي معاملاتو کي دشریعت له لوري کوم تعزیر مقرر نه دی، نه له شرعي قاضی پرته کوم بل چاته دتعزیر واک او اختیار شته.

والله اعلم ۷/ ۱۱/ ۱۳۹۰ ھ (فتوی نمبر ۱۱۱۲ / ۲۱ الف)

دلواطت دشرعي سزا داجرا حکم اختیار له حکومت سره دی

سوال: - یو کس چي دمسجد امام وو په لواطت سره مبتلا شو. ونېول او وایستل شو، په پته یو نړي ځاي کې نوکري کوله یو مفتش ددې امام په لټه کي ووا وشرعي سزايې پر هغه جاري کول غوښتل .... الخ.

جواب: - دلواطت مرتکب فاسق دی او تر څو چي له دې عمل څخه دزړه له اخلاصه توبه ایستلي نه وي هغه امام جوړول روانه دی. البته دشرعي سزا داجرا حکم یوازي اسلامي حکومت

علی منعهم یخرج ولا یقعد لان فی ذلک شین الدین وفتح باب المعصیة علی المسلمین والمحکی عن أبی حنیفة رحمه الله فی الکتاب کان قبل أن یصیر مقتدی ولو کان ذلک علی المائدة لا ینبغی ان یقعد وان لم یکن مقتدی لقوله تعالی: «فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ» وهذا کله بعد الحضور ولو علم قبل الحضور لا یحضر لانه لم یلزمه حق الدعوة.

وفی الفتاوی البزازیة علی الهندیة ج: ۶ ص ۳۵۹ (طبع رشیدیه) استماع صوت الملاهی کالضرب بالقضیب ونحوه حرام قال علیه السلام استماع الملاهی معصیة والجلوس علیها فسق والتلذذ بها کفر ای بالنعمة.

ته شته(١) اوپه موجوده قوانينوكي څرنګه چي شرعي حدودنافذنه دي له همدې وجي ددې عمل سزامعلومېږل بې ځايه كاردى.

نوټ : - په داسي پوښتنوكي ديوه معلوم كس نوم اونښان په استفتآء كي يادول نه دى پكار.

الجواب صحيح
بنده محمد شفيع
١٣٨٧/١/ ٢٧هـ

والله اعلم وعلمه اتم واحكم
احقرمحمدتقى عثمانى عفى عنه
٢٢/ ١٠/ ١٣٨٧هـ
(فتوى نمبر ١٣١٨ / ١٨الف)

---

(١) وفى الهندية كتاب الحدود ج : ٢ ص : ١٤٣ (طبع رشيديه) وركنه اقامة الامام أونائبه فى الاقامة . وكذافى بدائع الصنائع ج : ٧ ص : ٥٧ كتاب الحدود ومثله فى كتاب الفقه على المذاهب الاربعة ج : ٥ ص : ٢٤٩ كتاب الحدود.

(فصل فی القسامة)

(قسامت یعني یو ځای پرپیدا شوي مړي د محلې خلکوته د قسم ورکولو بیان)

له یوه کلي سره په خواکي په یوه خاصه عامه لاره کي د پیدا شوي مړي لاش قسامت د دې کلي پرو ګرځو دی

سوال: - یوه کلي ته نږدې پرسړک یو مړی و موندل شو هغه سړک داسي دی چي په مکمله توګه د دې کلي ته یې نسبت کول کېږي نو آیا که پرهمدې سړک لاش و موندل شي د دې کلي پر و ګرځو قسامت راځي او که نه ؟ یادساتل پکاردی چي د دې کلي او سړک ترمینځ څه فاصله هم شته خو ډېره زیاته نه ده ، همدارنګه داسړک تقریبًا په همدې کلي پوري خاص دی مخکي یوه فتوی ورکول شوي وه چي پکي لیکل شوي وو د دې کلي پرو ګرځو قسامت نه لازمېږي له سم شرعي صورت حال څخه مو خبر کړئ.

جواب: - مخدوم عزتمند د قدرور مولاناتاج محمدصاحب ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

ماته ډېره حیاراځي چي تاسو محترم چي کومه استفتاء په لاسي توګه احقرته راکړي وه ، دهغې په جواب کي خنډ راغی له همدې وجي چي تاسو محترم ته کوم تکلیف رسېدلی وي دهغې دبخښني لپاره له احقرسره الفاظ نشته ، هیله ده چي وموبخښئ . اوس تاسو د وهم ځل سوال او جواب له اړونده عباراتو سره را ولېږل نو پر مسئله باندي دغور کولو وخت مو پیدا کړ له دواړو پوښتني او جواب له اړونده عباراتوله کتني څخه اندازه ولګېده چي په دواړو فتوا ګانو کي داصل حکم په اعتبار تعارض نشته . داغیر اختلافي مسئله ده که چیري پرعام سړک په داسي ځای کي لاش و موندل شي کوم چي یوه کلي ته دومره نږدې وي چي هلته دمقتول آواز رسېږي نو د دې کلي پرو ګرځو قسامت راځي خو که هغه ځای له کلي څخه دومره لري وي چي کلي ته دمقتول آواز نه رسېده نو په همدې صورت کي پرکلیوالو باندي قسامت نشته ، لکه چي ټولي اړونده مسئلي په ډېرپوره انداز سره علامه رافعی دارنګه بیان کړي دي : - وظهر من انه کمالایناسب العمل باطلاق المتون لایناسب الافتاء بوجوب القسامة والدیة علی أهل ادنی

الحال مطلقًا ، والحاصل أن القتيل ان وجدفى الشارع الاعظم ونحوه فان وقع عندالازدحام فلاقسامة وديته على بيت المال وان وقع فى موضع لو صيح فيه يسمعه أهل العمران فالقسامة و الدية على أدنى المحال ، وفى موضع بعيد منتفع به بين المسلمين فهى على بيت المال ، والافهدر آه.

(تقريرات الرافعي ج: ٢ ص: ٣٣٩) (طبع جديد ، ط سعيد)

لهذا په همدې عباراتوکي چي کومه مسئله بيان شوي ده په هغې کوم اختلاف نشته ، البته د کومي استفتاپه جواب کي چي په سرکي فتوی جاري شوه په هغې کي په صراحت سره ليکلي وه چي په کوم ځای کي مقتول موندل شوی وو هغه له کلي څخه ۵۰۰ مېټره لري وه اوددې ځای اوکلي ترمينځ کښت اوکوهي هم موجووه لهذاجواب ورکونکي صاحب دا فهمولي وه چي ۵۰۰ مېټره يعني نيم کلومېټر فاصلې څخه په عامه توګه آواز نه رسېږي ، په خاصه توګه چي ترمينځ يې کرونده اوکوهي هم حائل وي البته مناسب داوه چي په جواب کې دابنکاره کړي وای چي داجواب په هغه صورت کي دی څه وخت چي واقعًا فاصله دومره وه چي آواز نه رسيده . په اصل کي حکم پردې بنادی چي عام سړک کليوالوته په داسي ډول منسوبېده چي دهغه حفاظت اودهغه ساتنه ددوی پرذمه وه نودعام سړک پر همدې حصه دپيداشوي مقتول قسامت دوی ته راجع کېږي پردې خبره دعلامې په ډول فقهای کرامودپه زوره چيغي درسېدلويادونه کړي ده.

لهذاپه نفس مسئله کي کوم اختلاف نشته دپوښتل شوي مسئلې ټول مدار پرسم تعين باندي دی، ښکاره دی چي تاسو هلته نژدې ياست اوتاسو دټولوخبروپه نظرکي له نيولوسره سم فيصله کوئ، که هغه ځای رښتياهم داسي وي چي دآواز درسېدلوپه وجه يې کلي ته نسبت کېده نوبيې شکه قسامت کېدای شي اوکه نه وي نونه کېږي. داخبره تاسوپه خاصه توګه ملاحظه کړئ که واقعًافاصله ۵۰۰ مېټره وي اوترمينځ يې کښت اوبل شی حائل وي نو په ظاهري توګه دآواز رسېدل لري ښکاري له دې څخه پرته کومه سوال چي ترټولولمړی راغلي وه په هغه کي په غيرواضحه توګه دايادونه هم شوي وه چي ددوو ډلوترمينځ جګړه شوي وه اوپرهغه ځای کومه ،ينه هم نه وه موندل شوي ددې ارخونود څېړني اوپلټني هم ضرورت دی. والسلام

(حضرت مولانا) محمد تقی عثمانی (مد ظلهم) بقلم عبد الله ميمن ٢٣ /١٢ /١٤١٤ ھ

(كتاب الجنايات)

(دجنايت دمسئلو بيان)

دمالک له اجازې پرته دده کورته ديوه کس خپل اوښ بېول او هغه حيوان دنورو دهلاکولو حکم

سوال :- دزيديواوښ دی ، دعمر و داوښانوگله ده ، يوه ورځ زيدغوښتل چي هغه خپل اوښ دعمرو داوښانوله ګلې سره يوځاى کړي خوعمرو داويل چي ستا(يعني زيد) اوښ بد معاش دی اوخطره ده چي هغه زمااوښان راونه وژني،هغه يې منع کړخوزيد دعمر و له منع کېدلوسره خپل اوښ دعمرو په ګله کي خوشی کړ، دوهمه ورځ عمرو په اوښانو کي دوه اوښان مړه پيداشول اودزيداوښ له هغوی سره پخواکي وموندل شو، (واضحه دي وي چي دزيدله اوښ سره دعمرو يوازي يو اوښ برابردی نورټول ترې کوشني دي) پرمړه شوي اوښانوپريدنونو پربېلابېلوځايونود اوښ دغاښونونښي ښکاره وې له دې پرته د اوښانودمنډو(ځغاستو) نښي ښکارېدلي، له نښانومعلومه شوه چي دعمرو اوښان دزيد او ښ په هلاکت رسولي دي کوم چي لاندېني وجوهات يې شک په يقين بدلوي:-

١ :- دزيداوښ په بدمعاشي اونقصان سره مشهوردی اودسيمي خلک له هغه څخه په وېره کي ول.

٢ :- دبکرپه وينا(له کوم کس څخه چي زيدداوښ اخيستی وو) هغه خپل دااوښ له دې وجي نه خرڅ کړی ووچي دهغه عادات بدوه اووېره يې وه چي هسي نه يو انسان هلاک ، يازخمي کړي.

٣ :- تردې پېښي څو ورځي وړاندي دسيمي نمبردار(هغه کس چي دمالوپرسردکلي پيسې دحکومت په خزانه کي درجوي) په يوه غونډه چي زيدهم پکي حاضروو د اوښانودځارني پر موضوع يې په خبروکولوسره په خاصه توګه دزيدنوم يادکړ اوپه ځرګندوالفاظوکې هغه ته تنبيه ورکړه چي هغه دي دخپل اوښ بدمعاشي ته په کتلوسره له کومي متوقعي پېښي څخه دبچ کېدلولپاره دي دخپل اوښ ځارنه کوي.

۴: - دقوم مشرانو دمرشوو اوښانو خای معاینه کړ اودې نتيجې ته ورسېدل چي دزيد اوښ په هلاکت رسولي دي.

الف: - دشريعت له مخي پرزيد د عمرو داوښانو دهلاکت ضمان راتلای شي ، که نه ؟ که راتلای شي نو هغه دکوم شرعي اصولو له مخي ؟

ب: - داوښانو دهلاکت عيني شاهد نشته ، آيادزيدد اوښ په بدمعاشي سره شهرت لرل دثبوت لپاره بس دی ، که کوم بل ثبوت هم غواړي ؟

ج: - آيادبکربيان ، په ۳ نمبرکي دنمبردار تنبيه دزيد داوښ دعمرو د اوښانو دهلاکت لپاره کافی دی ؟

جواب: - که په سوال تولي واقعې سمي اوثابتي وي اوزيد په رښتيا هم دعمرو له اجازې او خبرداري پرته خپل شرير اوښ دعمرو د اوښانو په ورشوکي خوشی کړی وونو په پوښتل شوي صورت کي پرزيد باندي دعمرو دمړه شوو اوښانو ضمان واجب دی په دې شرط چي په سوال کي له درج شوو قرائنو څخه دومره ښکاره شوه چي دکلي تجربه لرونکو خلکو ددې خبري غالب ګمان وه چي د عمرو اوښان دزيداوښ هلا ک کړي دي ، په همدې مسئله کي دفقهای کرامو اړونده څرګندوني په لاندي ډول دي: -

په فتاوی بزازيه کي داسي راغلي دي: «فی داره أبعرة أدخل عليها آخر بعيرًا مغتلمًا أوغير مغتلم باذن صاحبها فقتل الداخل ذلک الابل لايضمن وان کان بلااذنه يضمن » (بزازيه علی هامش الهنديه ج: ۶ ص: ۴۰۳ (۱)

---

(۱) هامش الهندية (الرابع فی الجناية علی غيربنی آدم ......الخ) (طبع رشيديه کوټه)
وفی ردالمحتار ، کتاب الجنايات ، باب جناية البهيمة والجناية عليها ج : ۶ ص : ۶۱۲ (قبيل باب جناية المملوک والجناية عليه) (طبع سعيد) اذاکان فی داره بعير فادخل عليه آخر بعيراً مغتلماً أولا فقتل بعيره ان بلااذن صاحبها يضمن کمافی البزازية أقول ويظهر أرجحية هذاالقول لموافقته لمامر اول الباب من أنه يضمن ماأحدثه الدابة مطلقًا اذا ادخلها فی ملک غيره بلا اذنه لتعديه ....الخ .
وفی مجمع الضمانات الفصل الخامس فی جناية البهيمة ج : ۴ ص : ۴ وان ادخل بعيراً مغتلما فی دار رجل وفی الدار بعير صاحب الدار فوقع عليه المغتلم اختلفوا فيه قال بعضهم لايضمن صاحب المغتلم وقال الفقيه ابو الليث ان ادخله باذن صاحب الدار لايضمن وان ادخله بغير اذنه ضمن وعليه الفتوی لان صاحب المغتلم وان کان مسببًا فاذاادخله باذنه لم يکن متعديًا اوان ادخله بغير اذنه کان متعديًا فيضمن کمن القی حية علی انسان فقتله کان ضامنا.

ربط حماره فی ساریة فجآء آخربحماره وربطه ، فعض أحدهما الآخر وهلک ان فی موضع لهماولایة الربط لایضمن، والاضمن، بأن لم یکن ذلک الموضع طریقاولاملکا لاحد لایضمن اذاکان فی المکان سعة ، وفی الطریق یضمن لان الربط ثمه جنایة.(۱) یاده شوي حواله شامی ج: ۴ ص: ۳۹۲).(۲)

اوپرداسي مهال دقرائنوپربنیاد ضمان راجع کېږي چی دکوموپه شته والي غالب ګمان قائمېږي لکه چي په معین الحکام کي دی:« علی الناظرأن یحفظ الامارات والعلامات اذا تعارضت ، فماترجح منها قضی بجانب الترجیح وهوقوة التهمة ، ولاخلاف فی الحکم بها وقدجآء العمل بهافی مسائل اتفق علیها الطوائف الاربع من الفقهاء.»(معین الحکام ص: ۲۰۳ ، باب ۵۵ ، فی القضآء بمایظهر من قرائن الاحوال والامارات). هذاماعندي

والله سبحانه وتعالی اعلم ۷/ ۲/ ۹۷ ۱۳ هـ(فتوی نمبر ۵۷۰ / ۲۸ ب)

وفی الهندیة ، کتاب الجنایات ، الباب الثانی عشر فی جنایة البهائم والجنایة علیهاج: ۶ ص: ۵۲ (طبع رشیدیه کوئټه) رجل ادخل بعیرآ مغتلمافی دار رجل وفی الدار بعیر صاحبهافوقع علیه المغتلم فقتله اختلف المشائخ رحمهم الله فیه منهم من قال لاضمان علی صاحب المغتلم وقال بعضهم ان ادخل صاحب المغتلم بغیر اذن صاحب الدار فعلیه الضمان وان کان ادخله بلااذنه فلاضمان وبه اخذ الفقیه ابو اللیث رحمه الله تعالی وعلیه الفتوی کذافی المحیط .

وفی الهندیة ، کتاب الغصب ، الباب الرابع عشر فی المتفرقات ج: ۵ ص: ۱۵۲ (طبع رشیدیة کوئټه) وان ادخل فی دار رجل بعیراً مغتلماً وفی الدار بعیر صاحب الدار فوقع علیه المغتلم اختلفوافیه قال الفقیه ابو اللیث ان ادخله باذن صاحب الدار لایضمن وان ادخله بغیر اذنه یضمن وعلیه الفتوی ....الخ.

(۱) البزازیة علی هامش الهندیة ، کتاب الجنایات (الرابع فی الجنایة علی غیربنی آدم ....الخ) ج: ۶ ص: ۴۰۳ (طبع رشیدیه کوئټه)

(۲) وفی الشامیة ، باب جنایة البهیمة والجنایة علیهاقبیل باب جنایة المملوک والجنایة علیه ج: ۶ ص: ۶۱۲ (طبع سعید) ربط حماره فی ساریة فربط آخر حماره ، فعض حمارالاول ان فی موضع لهما ولایة الربط لایضمن والاضمن ملخصاً . والله تعالی اعلم.

(كتاب الصلح)

(دصلحي دمسئلو بيان)

ددعوې په ذريعه ترلاسه شوې جايداد د سولې په بدل . كي له اخيستلو نه لاس په سركېدونكي ته دوهم ځل دغوښتلو اختيار نشته

سوال: - الف: - محمد اسماعيل ولد حاجي الله ديا(زوم)، دسرګودها هستوګن.
ب: - ملك دين محمد ، (خوسر)دكراچي هستوګن.
ج:-اصلي دكاندار كوم چي په پګړې كې له «الف» نه په عارضي ډول دكان اخيستی.
«الف» له «ج» څخه تقريبًا په درې زره روپۍ په پګړې دكان واخيست ، (تحقيق يې معلوم نه دی) دايوازې « دالف» وينا ده، په سركاري ډول بيع نه ده ترسره شوې خوپه يوه شرط چي مهاجرته به دمتروكه شتمني په بدل كي دپاكستان متروكه شتمني وركول كېږي، څرنګه چي له «الف» سره كومه شتمني نه وه په همدې وجه «الف» د«ب» دمتروكه شتمني دعوه ترلاسه كړه كوم چي دپنځه زره وه «ب» په دې شرط ددعوې حق وركړ چي نيم دكان به د «الف» وي، نيم به د«ب» وي ، داتول يوازې په ژبني ډول اقرار وو چي «الف» په خوښي سره ومانه
خوپه سركاري ډول داد كان په پنځه زره قيمت ترلاسه كولو«الف» وعده خلافي وكړه،له پنځه زره څخه ددعوې نيمه برخه وركول پكاروو ، خود«الف» پلار له وېرې د دعوې پنځه زره نقدي (دقسط په ذريعه)اداكړې څرنګه چي د«ب» اقتصادي حالت ښه نه وو،ديوه قريب په معامله كي يوه بل قريب دمجبوريت په وجه ددعوې روپۍ وركړې اوس د جواب غوښتلو خبره داده چي آيا«دب» نيمايې برخه پرځاى ده (په دې شرط چي د پوره مصرف نيمايې برخه يې اداكړې وي) اوكه نه ؟آيا«الف» دشريعت له مخي دوعده خلافي ګناه په غاړه لري، كه يې نلري ؟كه يې لري نوآياخپل ځان دالله له عذاب څخه دخلاصون لپاره نيم دكان وركړي چي ددې دكان له لارې له كلوراهيسي درې سوه، څلورسوه، پنځه سوه مياشتنۍ كرايه يې ترلاسه كوله، اوس دمرګ په وخت دالله پرنوم، دمسجد پرنوم دكان وركړي آياداروا ده ؟

جواب: - ددعوې په ذريعه چي کومه شتمني حکومت چاته ورکوي هغه دحکومت له لوري دهغه له لپاره ابتدايي عطيه ده اوددې مستحق هغه کس کېداى شي کوم چي دغه شتمني په دعوه سره ورکول شويده، له همدې وجي ددعوې څښتن دهمدې دکان اصل مستحق «ب» وه خوهغې «الف» ته دنيم دکان دورکولو کومه معاهده کړي وه داپه حقيقت کي ددعوې دلاسته راوړني مزدوري وه (کوم چي دجعالې، ياسمسرې په اصولو کي سم ګڼل کېږي) له همدې وجي پر«الف» لازمه وه چي دهغه دکان نيمايې برخه يې له خپل خان سره ساتلي، نيمايې يې «ب» ته ورکړي واى، هغه دوعده خلافي په ترسره کولو سره دوعده خلافي ګناه وکړه خوڅه وخت چي هغه پنځه زره پيسې «ب» ته ورکړې او«ب» هغه اندازه روپۍ له کوم اعتراض پرته ورواخيستلې، داوخت يې ددکان دنيمايې برخي غوښتنه ونکړه نوله فقهي نظره هغه دسولي په بدل کي په وراخيستلوسره له دکان څخه لاس په سرشوه (١). اوس بشپړ دکان د«الف» شو(٢) «الف» ته پکاروه چي هغه په پيل کي کومه وعده خلافي ترسره کړي وه پرهغه توبه او استغفاروغواړي او«ب» څخه هم پردې باندې بخښنه وغواړي خودسولي په بدل کي له ترلاسه کولو وروسته «ب» له دې دکان څخه لاس په سرشويده لهذا اوس دکان د«الف» دى(٣). اوس پرده باندې دده نيمه برخه «ب» ته ورکول واجب نه دي(٤)

والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۸ / ۱۱ / ۱۳۹۲ھ (فتوی نمبر ۲۷۵۰ / ۲۷ و)

(١ تا٢٥) وفى الدر المختار، كتاب الصلح ج: ٥ ص: ٦٢٩ (طبع سعيد) وحكمه وقوع البرأة عن الدعوى ووقوع الملك فى مصالح عليه وعنه لومقرا أوهو صحيح مع اقرار أوسكوت أوانكار فالاول حكمه كبيع ان وقع عن مال بمال وحينئذ فتجرى فيه احكام البيع . وفى الشامية تحته (قوله كبيع) أى فتجرى فيه احكام البيع فينظر ان وقع على خلاف جنس

(٢) المدعى فهوبيع وشراء كماذكرهناوان وقع على جنسه فان كان بأقل من المدعى فهوحط وابرآء

....

(٣) اعتبربيعًا ان كان على خلاف الجنس ....

(٤) ....الخ .

(كتاب الوكالة)

(دوكالة دمسلو بيان)

دوكالت په عقدكي دمضاربت په توګه په پوردشي خرڅولواوله وكيل څخه فوراً دپيسود اداكولودغوښتني حكم

سوال: - فضيلة القاضى محمدتقى العثمانى المحترم ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

دتيباستي شركت هوډ لري چي دتجارت لپاره له دتويوتاله ياباني شركت څخه په پور موټرونه واخلي چي شپږمياشتي وروسته به پيسي ورکوي ، دالمضاربة الاسلامية مؤسسه له لاندنيوشرائطوسره په دې معامله کي ګډون ته زړه ښه کوي:-

١ : - دتويوتاشركت به المضاربة الاسلامية دټولوچاروپه تصرف کي چي رسيد پانه ، اسناد ، ضمانتونه اونورلوازم پكي راځي دخپل وكيل په توګه اعلانوي.

٢ : - دالمضاربة الاسلامية شركت به ددې اعلان كوي چي دتيباسي شركت هغه له تويوتاسره په دې معامله کي وکېل منلی، هغه داوكالة منلی دی.

٣ : - المضاربة به تيباسي ته دموټرانوترتسليمولو وروسته سمدستي، دخپلي فيصدې ترکمولو اوقبضولووروسته تويوتاته دموټرانو قيمت ورکوي.

۴ : - المضاربة به دموټرانوپشپړقيمت دتيباسي له شركت څخه شپږمياشتي وروسته ترلاسه کوي کوم چي ده شپږمياشتي وړاندي تويوتاته ورکړي وي.

له تاسوڅخه دمهرباني له مخي هيله کوم چي له شرعي نظره دهمدې معاملې دصحت په اړه راته خپله رايه واضحه کړې.

زيادعلى صبرى / مديربرج المؤسسة المصرفية المنطقية المنامة دولة البحرين

جواب: - الى سيادة الأخ زيادعلى صبرى

مديرالمضاربة الاسلامية فى المؤسسة العربية ! السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

ستاسوهغه پيغام چي له تويوتاشركت سره مودشرعي وكالة په اړه سوال پكي كړې وه راورسيداوددې ترون شرط ته په كتلوسره يې زماپه انده د حل دوې لارې دي چي يوه يې روا ، بله ناروا ده:

لمړی لاره داده چي المضاربة الاسلامية دتويوتاله شركت سره (چي بائع دى) د وكالة په ترون كي ددې التزام وكوي چي هغه به دتبباسي له لوري (چي مشتري دى) دموټرانوله تسليمېدلووروسته سمدستي پيسې ورکوي ، له تبباسي څخه به شپږمياشتي وروسته پيسي تړلاسه كوي نوداشرط په بيع كي فاسدشرط دى چي شرعًا جواز نلري اوداځكه چي دمؤكل له لوري ددې شرط مقتضاد اده چي هغه په پوردموټرانوپه خرڅولوكي وكالة دى په دې شرط چي وكيل به مؤكل ته سمدستي پيسې وركوي اودالدوكالة سره منافي دى(١)

دوهمه لاره داده چي له تويوتاسره دوكالة په ترون كي داشرط نه وي ايا ينبنوول شوى بلكه تويوتا المضاربة الاسلامية دموټرانوپه خرڅولوكي دوكيل په توګه ټاكلى وي په حالي بيعه اوالمضاربة الاسلامية بيادتويوتاله لوري له تبباسي سره دوكيل په توګه دحالي بيعې ترون ترسره كړى وي، وروسته تبباسي له المضاربة نه له همدې څخه بېل ديوه ځانګړي ترون په نتيجه كي يوه اندازه پيسې په پوروراخلي، دامهال المضاربة الاسلامية دموټرانو قيمت دوكالة دمزدوري تركمولو، وروسته تويوتاته وركړي،بيادتبباسي شركت له المضاربة څخه هغه پوركړي تولي پيسې المضاربة ته شپږ مياشتي وروسته وركړي.

اوداطريقه شرعًاترهغې پوري جواز لري ترڅوچي دادرې عقدونه؛ عقدالوكالة ، عقدالبيع ، عقدالاستقراض يوله بله سره بېل وي.(٢)

والله سبحانه وتعالى اعلم ٢٨ / ١١ / ١٤٠٨ھ(فتوى نمبر٢٤٩٣ / ٣٩ ح)

---

(١) فى الدرج : ص ٥٢٢ (طبع سعيد) وصح بالنسيئة ان التوكيل بالبيع للتجارة وان كان للحاجة لايجوز...... لكنه لايطالب الابعد الأجل كمافى تنوير الابصار.

(٢) فى مسند أحمد بن حنبل رقم : ٣٧٨٣ ج : ٤ ص : ٣٠ (طبع دار الحديث القاهرة) نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن صفقتين فى صفقة واحدة . دارنګه ص : ٧٨ حاشيه نمبر ١ اوص : ٥٧ حاشيه نمبر١ و٢ وګورئ

(كتاب القسمة)

(د تقسيم د مسئلو بيان)

د څلورو ورونو ترمينځ د مځکي د ويش پر سر د شخړي حل

سوال : - حاجي علي محمد صاحب ۱۹۴۸ ء کي وفات شوی دی د ده څلور زامن : محمدعلي، محمدشريف، محمدعارف او انورعلي دي ۱۹۲ ايکړه مځکه د دريمانو په ذريعه پر څلورو برخو جلا او د قرعه اندازي په توګه کورني ويش ترسره شو . په مالي محکمه کي ګرد خانه پاته شوه محمدعلي له خپلي قرعي سره سم خپله برخه جلا کړه ، نوردرې ورونه دوه کاله تر يو ځای هستوګني وروسته يوه وروړ محمدعارف هم د خپلي قرعي رقبه جلا کړه . په رقبه کي ترډې د مه کوم فرق نه وو راغلی وروسته پته ولګېده چي د محمدشريف په رقبه کي د ۱۵ ايکړه مځکي اوبه نشته کومه چي باراني مځکه ده ، د نورو درو ورونو برخي تولي د وياله والا رقبې دي محمدشريف دريم والی وکړچي باراني د وله رقبه د حصو پرسر بايد تقسيم شي کومه چي په ناخبري کي يوازي د محمدشريف په برخه کي دا اندازه رقبه باراني ده ددې وجه داوه چي د دريو ورونو په برخو په پنځلس پنځلس ايکړه کي ځای ځای ښوره مغزه مځکه وه ، د محمدشريف په حصه (پنځلس ايکړه کي) ځای ځای غونډياني وې ، دريمګړو فيصله وکړه چي دوهم خل دي تقسيم ترسره شي ، خو دوو ورونو محمدعلي او محمدعارف وويل : چي اوس موږ دوهم خل تقسيم نه کوو ، نه ددې د آبادېدلو مصارف ادا کوو ، لهذا محمدشريف او انورعلي دوه ورونه يوازي پاته شول او ددوی په لاس کي مځکه هم يولورته پاتي شوه دوی دواړه يو ځای دانهارو په محکمه کي دعوه وکړه ، دواړو ورونو په خپل مصرف سره همدا غونډياني آبادي کړې دانهارو په محکمه کي ۱۵ کاله دعوه له ځنډېدلو وروسته ، فيصله داوشوه چي باراني مځکه لکه بري هغه داسي منظوره شويده . دواړه رونه په مينه او اتفاق سره څو کاله سره يو ول ، اوس شخړه رامنځته شوه محمدشريف وايې : زه هغه مځکه چي ترنن پنځه ويشت کاله وړاندي زما حصه وه هغه جلا کوم ، انورعلي وايې : زموږ دواړو ورونو حصه دې له نوي سرڅخه وويشل شي ولي چي په رقبه کي پوره فرق راغلی دی ، د محمدشريف تياره تړوله ۲۳ ايکړه مځکه په سم حالت کي ده ، دانورعلي دا پنځلس ايکړه ښوره ده شرعي فيصله څنګه ده چي آيا څلور ورونه به له سره نوی

تقسيم ترسره كوي ، كه يوازي زموږ ؛ شريف او انورعلى مخكه له نوي سره تقسيم شي ، يابالكل تقسيم ترسره نشي ؟

جواب : - په پوښتل شوي صورت كي محمدشريف اوانور على ته يوازي دخپلوخپلو برخوله نوي سرڅخه تقسيم كول پكاردى ، په اصل كي چي كوم دځلورو ورونوترمينځ مځكه تقسيم شوي ده داتړوتنه رامنځته شوي ده چي په ناخبري كي ديوه برخه پنځلس ايكړه باراني راغلي ده ، څه مهال چي دنورو تړلوپه حصه كي نهري رقبه وه ، داوخت چي محمدشريف پرتقسيم كوم اعتراض ترسره كړى دى هغه سم وو ، اوځلورو ورونوته پكاروه چي له نوي سره بيا تقسيم ترسره كړى واى (كمايفهم من العبارة الأولى) . خوڅه وخت چي نورو ورونوله سره دنوي تقسيم څخه انكاروكړنومحمدشريف دمځكي دنهري كرزولو غوښتنه وكړه اوله انورعلى سره په ګډه هغوى دواړو ترخپل مينځ كوم تقسيم ترسره شوى وو هغه فسخ شو(كمايفهم من العبارة الثانية) اوس څه وخت چي دا دواړه سره جلاكيږي دوى ته له نوي سره په تقسيم سره بېلېدل پكاردى په دي سلسله كي فقهي عبارات په لاندي ډول دي : -

العبارة الاولى : - « اذااقتسمادارا فلماوقعت الحدود بينهمااذاأحدهمالاطريق له فان كان يقدرعلى ان يفتح لنصيبه فى حيزه طريقاآخر فالقسمة جائزة وان لم يعلم فالقسمة فاسدة .» (عالمكيرية ج : ٥ ص : ٢١١ ، كتاب القسمة ، باب : ٣) (١)

---

(١) وفى الهداية ج : ٤ ص : ٤١٧ ، كتاب القسمة (طبع شركت علمية) . وفى البحر الرائق ، كتاب القسمة (طلب بعض الشركاء القسمة) ج : ٨ ص : ١٥٣ (طبع سعيد) ولو اقتسموا دارا فاذا لاطريق لاحدهم وقدر على أن يفتح فى نصيبه طريقا يمر فيه الرجل دون الحمولة جازت القسمة لانهالم تتضمن تفويت منفعة وان لم يقدرينظران لم يعلم انه لاطريق له فالقسمة فاسدة وان علم انه لاطريق له جازت القسمة لانه رضى بهذه القسمة .

وفى المحيط البرهانى ، كتاب القسمة ، فصل فى بيان مايقسم ومالايقسم ....الخ . ج : ١١ ص : ١٥٠ (طبع ادارة القرآن) وكاذااقتسم الرجلان دارا فلماوقعت الحدودبينهمافاذا أحدهمالاطريق له فان كان يقدرعلى ان يفتح فى حيزه طريقا فى القسم جائز وان كان لايقدرأن يفتح لنصيبه طريقا فان لم يعلم وقت القسم ان لاطريق له فالقسمة فاسدة لانهاتضمنت تفويت منفعة على بعض الشركاء بغير رضاه وان علم وقت القسمة أن لاطريق له فالقسمة جائزة .....الخ .

العبارة الثانية : — « القسمة تقبل النقض ، فلواقتسموا واخذوا حصتهم ثم تراضوا على الاشتراک بينهم صح) وعادت الشركة فی عقارأوغيره لان قسمة التراضی مبادلة ويصح فسخهاومبادلتهابالتراضی » (درمختارمع شامی ج : ٥ ص : ١٧٠ ، کتاب القسمة) (١)

هذاماظهرلی

واللہ سبحانہ وتعالی اعلم ٢٣ / ١٢ / ١٣٩٢ ھ (فتوی نمبر ٢٨٢٣ / ٢٧ و)

---

(١) الدرالمختار ج : ٦ ص : ٢٦٨ (طبع سعيد) . وفی بدائع الصنائع ، کتاب القسمة ، فصل واماصفات القسمة .....الخ. ج : ٧ ص : ٢٨ (طبع سعيد)
وامافی قسمة التراضی فيجوز الرجوع لان قسمة التراضی لاتتم الابعد خروج السهام كلهاوكل عاقد بسبيل من الرجوع عن العقدقبل تمامه كمافی البيع ونحوه .
وفيه ايضاج : ٧ ص : ٢٦ (طبع سعيد) ان قسمة الجمع فی الدور بالتراضی جائزة بلاخلاف ومعنى المبادلة وان كان لازماً فی نوعی القسمة لكن هذا النوع بالمبادلات أشبه واذاتحققت المبادلة صح البنآء ......الخ.